ROSEMARY SULLIVAN

FIICA LUI STALIN

Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva

Aleasă cea mai bună carte a anului
de *BOSTON GLOBE*

THE PLUTARCH AWARD
pentru cea mai bună biografie

CORINT
ISTORIE

Autoarea Rosemary Sullivan ne propune o biografie excepțională, cea a unicei fiice a lui Iosif Vissarionovici Stalin – Svetlana Allilueva. Născută în anii de început ai Uniunii Sovietice, Svetlana și-a petrecut tinerețea între zidurile Kremlinului. A fost ferită de grijile cotidiene, dar nu a putut evita tragediile familiei sale. Rând pe rând, din viața ei au dispărut toți cei pe care i-a iubit, printre care mama, doi frați, mătuși, unchi și un iubit de două ori mai în vârstă decât ea. Pe măsură ce a aflat despre grozăviile tatălui său, după decesul acestuia, Svetlana nu a mai putut să tacă. În 1967 a fugit în Statele Unite ale Americii, lăsându-i în urmă pe cei doi copii ai săi. Viața ei s-a schimbat – s-a mutat des, a avut un mariaj dezastruos, s-a izolat de ceilalți imigranți ruși și, într-un final, a murit în sărăcie, în Wisconsin.

Bazându-se pe documente din arhivele KGB, CIA și ale guvernului sovietic și pe mărturiile urmașilor Svetlanei, autoarea reconstituie extraordinara viață a fiicei lui Stalin. A rezultat biografia excepțională a unei femei condamnate să fie prizonier politic al numelui tatălui său. Autoarea așază personajul într-un context general, fără să piardă însă din vedere latura umană a poveștii.

„Rosemary Sullivan ne prezintă o viață plină de întâmplări uimitoare. Este meritul autoarei că Allilueva ni se înfățișează ca o persoană fascinantă nu doar datorită numelui său, ci pentru că este o femeie hotărâtă, inteligentă, pătimașă, care a refuzat să fie transformată într-o ciudățenie a istoriei – drăguța fiică a unui monstru."

Wall Street Journal

„O carte extraordinară! Rosemary Sullivan posedă sensibilitatea necesară pentru a înțelege o persoană seducătoare și complexă, demnă de admirația noastră. Superb!"

Washington Post

„Cu multă compasiune, într-un mod convingător și cu sensibilitate, Rosemary Sullivan scrie povestea vieții tragice, cu toate ciudățeniile sale, a fiicei lui Stalin. Aceasta nu este o relatare politică, ci o călătorie în căutarea iubirii în chiar inima întunericului."

Simon Sebag Montefiore

„Deși alți autori au publicat analize sistematice despre caracteristicile și mecanismele terorii staliniste, Rosemary Sullivan [...] ne oferă una dintre cele mai emoționante relatări despre maleficul Stalin."

Philadelphia Inquirer

Partener media:
rfi ROMÂNIA
FRANCE MÉDIAS MONDE

Carte recomandată de
Historia

www.iiccmer.ro

ISBN: 978-606-793-126-6
9 786067 931266
www.edituracorint.ro

ROSEMARY SULLIVAN

FIICA LUI STALIN

Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva

CORINT
ISTORIE

Colecţie coordonată de
LAVINIA BETEA

ROSEMARY SULLIVAN

FIICA LUI STALIN

Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva

Traducere din limba engleză
de Alfred Neagu și Junona Tutunea
Prefață de Lavinia Betea

CORINT
BOOKS
-2017-

ROSEMARY SULLIVAN (n. 1947, Canada) este pasionată de poezie, biografii și critică literară și a publicat numeroase cărți și articole în revistele de specialitate. Printre cărțile sale se numără *Villa Air-Bel: World War II, Escape, and a House in Marseille* (2006), *Cuba: Grace Under Pressure* (2003) sau *Labyrinth of Desire: Women, Passion* (2001), ca și biografiile *By Heart: Elizabeth Smart, a Life* (1991), *Shadow Maker: The Life of Gwendolyn MacEwen* (1995), *The Red Shoes: Margaret Atwood Starting Out* (1998), *Stalin's Daughter: The Extraordinary and Tumultuous Life of Svetlana Alliluyeva* (2015).

Este profesor emerit al Universității din Toronto. A primit Medalia Lorne Pierce oferită de Royal Society of Canada pentru contribuția la literatură și cultură și a fost numită ofițer al Order of Canada în 2012. În 2015, a primit Hilary Weston Writers' Trust Prize for Nonfiction pentru *Fiica lui Stalin*, biografia Svetlanei Allilueva.

Redactare: Lia Decei
Tehnoredactare computerizată: Mihaela Ciufu
Design copertă: Dan Mihalache
Ilustrație copertă: Stalin cu fiica lui, Svetlana Allilueva, Moscova, 1933. (Fotografie de Laski Diffusion/Getty Images)

ROSEMARY SULLIVAN
Stalin's Daughter. The Extraordinary and Tumultuous Life of Svetlana Alliluyeva
Copyright © 2015 by Rosemary Sullivan.
Published in arrangement with HarperCollins Publishers.
All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediției în limba română aparțin
GRUPULUI EDITORIAL CORINT.

ISBN 978-606-793-126-6

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SULLIVAN, ROSEMARY
Fiica lui Stalin : viața extraordinară a Svetlanei Allilueva ;
trad. din lb. engleză de Alfred Neagu și Junona Tutunea; pref. de Lavinia Betea. - București: Corint Books, 2017
ISBN 978-606-793-126-6

I. Neagu, Alfred (trad.)
II. Tutunea, Junona Beatrice (trad.)
III. Betea, Lavinia (pref.)

94

Această carte a apărut cu sprijinul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului și Memoria Exilului Românesc. Conținutul volumului nu reprezintă obligatoriu poziția oficială a Institutului.

Cuvânt-înainte

Luminoasa Allilueva și abisurile sale întunecate

Apărută în 2015, cartea canadiencei Rosemary Sullivan, *Fiica lui Stalin. Viața extraordinară a Svetlanei Allilueva*, a înregistrat un mare succes de critică și la public. Poetă și biografă cu un serios parcurs, autoarea a găsit în unica fiică a „țarului roșu" de la Kremlin genul de personaj care stârnește curiozitatea și celor pasionați de istorie, și amatorilor de cancan ori telenovelă. Patru căsătorii și trei copii – trei, respectiv doi în lagărul comunist, ultimul soț și mezina în lagărul imperialist, după diviziunea operată de propagandiștii părintelui său; iubiri faimoase și învolburate; o viață împrăștiată pe trei continente; milionară în dolari după cartea de debut și clientă a unui azil de bătrâni... Dar, mai ales, fata lui Stalin, „părintele copiilor lumii", după sloganul epocii sale.

Dacă, odată încheiat, parcursul de viață e imuabil, altfel stau lucrurile cu interpretările sale. Din acest unghi, biografa Svetlanei Allilueva excelează (uneori, exagerează) în asumarea empatică a explicațiilor și sensurilor autoatribuite de personaj. Deloc neglijabilă, în acest adevăr narativ, este adoptarea avantajoasei ipostaze de victimă, derivată, pe alocuri, din interpretările Raportului secret (1956) de denunțare a cultului personalității și crimelor lui Stalin. Și, desigur, distorsiunea

numită „tendință de fațadă", tipică vorbitorului despre sine, mai cu seamă atunci când te mărturisești unei lumi ostile celei din care vii. „Nu mă mai amăgesc cu iluzia că pot să scap de eticheta de *fiica lui Stalin*, scrie Svetlana. Nu poți să regreți că ai soarta pe care o ai, deși regret foarte mult că mama mea nu s-a măritat cu un tâmplar." I-ar fi fost mai bine, oare? Nu avem dovezi că pe fiica lui Stalin ar fi încercat-o ispita fie și să-și închipuie viața sovieticului de rând. Cu atât mai puțin s-o experimenteze ca în povestea lui Mark Twain prin schimbul identității de prinț cu aceea de cerșetor. Și-apoi, bunicul din partea tatălui fusese cizmar, ceva pe-aproape tâmplarului; dintr-o astfel de casă modestă ieșise teribilul Stalin!

Să renunțăm însă la această istorie contrafactuală. „Unul este rege prin naștere, altul cioban: hazardul face diferența; singur spiritul poate schimba totul", reflecta Beaumarchais în *Nunta lui Figaro*. Eroina noastră s-a născut în 1926, la Moscova. Purta în certificatul de naștere numele Svetlana Iosifovna Stalina, cu domiciliul stabil în Palatul Kremlin. A decedat în 2011, în Statele Unite ale Americii, ca Lana Peters, pensionară a unui azil de bătrân. Un intermezzo între aceste atât de disonante identități a fost adoptarea numelui de fată al mamei, Allilueva, în semn de renegare al înfieratului tată.

Despre primii șapte ani se spune că sunt definitorii în construcția personalității umane. Pentru fetița „luminoasă" (cum s-ar traduce numele Svetlanei), anii aceia au excedat tot ce poți înțelege prin fericirea copilăriei. Casa ei din Palatul Distracțiilor (cum i se mai spunea Palatului Poteșnîi din cetatea Kremlinului întrucât servise două secole ca teatru al familiei imperiale) era, pentru inițiați, inima Uniunii Sovietice. „Eu sunt acum un fel de țar", și-ar fi lămurit Stalin mama, cândva, asupra situației sale. Își creștea și copiii ca pe urmașii țarului,

vegheaţi de gărzi, cu doici, guvernante, meditatori, menajere, lecţii de pian şi de limbi străine. În apartamentele învecinate locuiau familiile celorlalţi potentaţi – „unchii" micii Svetlana. Vara se mutau în împrejurimile Moscovei la casele de vacanţă naţionalizate de la foştii magnaţi din vremea ţaristă.

În familie sunt alţi trei băieţi: Iakov, fiul lui Stalin din prima căsătorie cu Kato Svanidze, fratele ei mai mare Vasili şi un copil înfiat după cutumele bolşevice. Ea, Svetlana, e însă alintata preaputernicului şi temutului Stalin – este „vrăbiuţa" şi „fluturaşul" lui. Dintre părinţii ei, tocmai acest fioros dictator e mai afectuos şi mai apropiat de fetiţa căreia, prin vârstă, i-ar fi putut fi mai curând bunic decât tată. Nadejda, mult mai tânăra mamă, născută şi ea într-o familie de revoluţionari, pare să nu-şi găsească locul în „viaţa nouă", idealizată, pe vremuri, de toţi ai ei. A născut doi copii, dar i-a lăsat în seama personalului din casă şi s-a apucat de şcoală. Fiinţă introvertită şi, după mărturiile unor apropiaţi, nevrotică şi melancolică, ar fi greu de crezut că după studii elementare şi o calificare de moaşă, Nadejdei i-a venit mănuşă specializarea în fibre sintetice începută la Academia Industrială. S-a sinucis, „sătulă de toate", după o petrecere. Svetlanei i-a fost mamă doica din prima copilărie. A însoţit-o, îngrijindu-se şi de copiii ei, ca o veritabilă bunică.

Ceea ce generaţia Svetlanei de odrasle de demnitari scapă din vedere este că părinţi ca ai lor n-ar fi trebuit să educe copii. Adolescent încă, seminaristul Iosif Vissarionovici Djugaşvili aderase la ordinul interzis al revoluţionarilor. Lenin se inspirase în crearea acestui partid, în principal, din romanul lui Cernîşevschi *Ce-i de făcut?* şi dintr-o toxică scriere a unui nihilist rus, cunoscută sub numele de *Catehismul lui Neceaev*. Textul de şapte pagini, publicat în Rusia, în 1871, s-a constituit într-un veritabil cod al eticii unei categorii aparte din

istoria umanității – revoluționarul de profesie. Care-și dedică revoluției, după cum zicea Lenin, nu timpul liber și concediile, ci întreaga lui viață. Să urmărim câteva dintre preceptele la care au subscris, din tinerețe, tatăl, bunicii dinspre mamă și „unchii" Svetlanei de la Kremlin. „Revoluționarul, scria Neceaev, este un om predestinat. El nu are interese personale, treburi private, sentimente, legături particulare, proprietate; el nu are nici măcar nume. Totul la el e absorbit de un singur interes, mai presus de toate celelalte, de un singur gând, de o singură pasiune: revoluția (...) El a rupt orice legătură cu ordinea publică, cu lumea civilizată în ansamblul ei, cu toate legile, convențiile sociale și regulile morale ale acestei lumi (...). El disprețuiește și detestă morala actuală a societății în toate motivațiile și manifestările sale. Pentru el este moral tot ceea ce contribuie la triumful revoluției; imoral și criminal tot ceea ce o împiedică (...). El însuși se consideră ca un capital destinat a fi pierdut pentru triumful cauzei revoluționare, dar un capital de care nu poate dispune singur și după voința sa, fără acordul întregii societăți a camarazilor inițiați. Aspru cu sine însuși, el trebuie să fie neîndurător și cu alții. Toate sentimentele duioase care efeminează, ca de exemplu legăturile de rudenie, de prietenie, dragoste, recunoștința, onoarea chiar, trebuie să le înăbușe sub unica și recea pasiune pentru cauza revoluționară. Nu există pentru el decât o singură bucurie, o singură consolare, recompensă și satisfacție: victoria revoluției."

Asemenea precepte au fost imperativele și liantul partidului revoluționarilor de profesie, cum și-au mai spus bolșevicii. Prin ele și-au justificat existența în clandestinitate, acțiunile protestatare (înțelegând prin aceasta crima, spolierea bogaților, atentate și tot ce-ar fi ajutat la demolarea societății țariste), anii de închisoare și deportare, dragostea percepută fie ca o tovărășie

revoluţionară, fie ca o necesitate fiziologică implicând tot atât de puţine afecte ca şi băutul unui pahar cu apă. Ca alţi tovarăşi, Stalin a avut copii nelegitimi în surghiun, unul conceput cu o minoră siberiană. I-au crescut mamele lor cum au putut. Când bolşevicii au ajuns la putere, mai înţeleaptă, una dintre fostele concubine s-a adresat soţiei lui Stalin, Nadejda. În „firescul" aceleiaşi educaţii revoluţionare, mama Svetlanei a ajutat copilul nelegitim al soţului său să răzbească în viaţă. De altfel, unul dintre proiectele bolşevicilor neduse la capăt din lipsa resurselor materiale preconiza creşterea şi educarea tuturor copiilor de către statul sovietic... Dar în *Douăzeci de scrisori către un prieten,* inocenta Svetlana prezenta familiile Alliluev şi Svanidze alcătuite din idealişti „sinceri, cinstiţi, cumsecade" care „nu-şi ascut topoarele".

Urmărind firul explicativ al puterii lui Stalin, mai ales „epurările" din anii 1930 şi de dinainte de moarte, în toată această imensitate a crimelor sale regăsim „logica" revoluţionară. În faţa utopicei dogme a revoluţiei mondiale, omul valorează cât o furnică. Aşa au gândit Stalin şi acoliţii săi chiar şi atunci când au emis groaznicul ordin din iulie 1942. Mai cunoscut sub numele „Niciun pas înapoi!", impunea „exterminarea" soldaţilor sovietici care se retrag din faţa duşmanului, răspândesc panica ori comentează pesimist cursul războiului. Cu atât mai mult revoluţionarului de profesie i s-a cerut nestrămutată credinţă în porunca partidului. Ajuns conducător, el ştie că, în raport cu „cauza" finală, a fost şi rămâne „un capital destinat sacrificiului". În paranteză fie spus, metamorfozele acestei aparte psihologii au fost explicate de Arthur Koestler în romanul său *Zero et l'infini,* se pare inspirat din tragedia lui Nikolai Buharin, cel mai simpatic şi mai glumeţ dintre „unchii" Svetlanei. În spiritul aceluiaşi cod, mobilul Marii Terori staliniste l-a explicat

inițiatul Viaceslav Molotov în conversațiile cu Feliks Ciuev, recent publicate de Editura Corint. La mijlocul anilor 1930 și după cea de-a doua conflagrație mondială, războiul părea că bate iarăși la ușă. Iar Stalin s-a îngrijit mai întâi de armata partidului, „curățând-o" de oameni cu legături periculoase, de șovăielnici ori de cei cu gândire independentă. Cu cât urmau să dispară mai mulți, disciplina și supunerea celorlalți vor fi mai profunde. Omul să existe, faptele le interpretăm ori le confecționăm noi, obișnuiau cekiștii să spună. Cât despre potențiale vinovății, de-ar fi trăit, însuși Lenin putea fi tocat de infernala mașinărie pe care-o crease. Fie și numai deoarece cu câteva săptămâni înaintea revoltelor proletare din februarie 1917, el afirmase, într-un discurs ținut la Zürich, că „doar generațiile viitoare vor cunoaște triumful Revoluției Ruse". Defetism, propagandă anticomunistă, defăimarea puterii proletare... doar câteva dintre etichetele care, odată lipite de om, îl aduceau repede în fața plutonului de execuție. „Soarta!" – este cuvântul prin care bunica Allilueva i-a „explicat" nepoatei tragediile din familia lor.

Prin rescrierea succesivă a istoriei, surse de inspirație precum *Catehismul lui Neceav* și alte filoane din geneza partidului au rămas puțin ori deloc cunoscute generației conducătorilor sovietici care aderaseră la partid în anii Războiului Civil și după aceea. Pentru Lenin, Stalin și vechea gardă de bolșevici, victimele terorii purtau etichetele belicoase ale „dușmanului de clasă" ori „trădătorului" din partid. Crimele și le numiseră „victorii revoluționare". De aici și ruptura comprehensivă dintre generația Svetlanei și aceea a unchilor și mătușilor sale. De aici și schisma sovieto-chineză după Raportul secret de denunțare a cultului personalității și crimelor lui Stalin, citit la cel de-al XX-lea Congres al partidului de către Hrușciov.

Succesorul care, trebuie spus, se făcuse de-a lungul anilor un zelos părtaş la toate cele condamnate în 1956.

Am insistat asupra acestor aspecte ca parte ineluctabilă din biografia Svetlanei Allilueva. O biografie care, prin părinţi, loc şi dată a naşterii, este sortită nefericirii, inadaptării şi disperării. „Svetlana era condamnată să poarte crucea genealogiei sale pentru tot restul vieţii", a spus despre ea un poet care o iubise. În cea mai simplă definiţie a nevrozei, Freud o numeşte o abatere de la destin. Dar tocmai prin acest comportament de nevrotic, viaţa fetei lui Stalin a devenit fascinantă. Am putea-o plasa în acest sens sub eticheta unei exemplare ilustrări a complexului lui Oedip. „Ştiam că fusesem o fiică rea şi că tatăl meu fusese un tată rău, dar că mă iubise, cu toate astea, aşa cum îl iubisem şi eu", îşi recunoaşte ea ambivalenţa trăirilor pentru puterea otrăvită a părintelui său.

„Tovarăşă *gospodină*, călăuzeşte-ne. Arată-ne drumul!", îşi alinta Stalin copila în faţa bărbaţilor din vârful imperiului sovietic, pastişând sloganul „Tovarăşe Stalin, arată-ne drumul". Fetiţa şi-a descoperit astfel puterea, de-a lungul vieţii arătându-se deseori arogantă. Iar în intimitate, ca „un tiran în manifestările ei pline de exuberanţă", după mărturia unuia dintre foştii iubiţi. Nepotul de frate recunoaşte în firea mătuşii „inteligenţa organizată" şi „voinţa de neînchipuit" a ferocelui părinte. În caracterizarea făcută de ofiţerul american care-a condus-o din India în Statele Unite ale Americii, i-a fost menţionată convingerea „că nu putea fi socotită o fiinţă obişnuită, comună şi că gesturile ei aveau implicaţii politice". Părea însă a nu fi trăit niciodată „într-o lume reală". Ofiţerul recomanda ajutor pentru adaptarea la traiul american. Fiica lui Stalin acţiona însă adesea din impuls şi, în firescul exemplului parental, le poruncea altora mai curând decât să ia aminte la sfaturi ori să roage pe cineva ceva.

Zadarnic mica „gospodină" a „marelui Stalin" s-a căznit să-şi sape altă albie vieţii, destinul ei rămâne întruna marcat de insolitul copilăriei şi de numele tatălui. Firea de aventurier – moştenire de la ambii părinţi – o va purta în largul lumii ca pe Ulise furtunile. Refuzată de conştient cu repulsie, Itaca fetei lui Stalin este însă spaţiul privat destinat conclavurilor tatălui cu acoliţii săi. Într-o anamneză mai detaliată, tot mai periculoasele ei „salturi mortale" pot fi circumscrise unei nefericiri de acută actualitate – sindromul lui Ulise sau al emigrantului. La modul general, tulburarea desemnează un complex de traume resimţite, în general, de aceia care trăiesc departe de ţările de origine. Prima etapă a fost denumită a „lunii de miere", când diferenţele între ce a lăsat şi ce a găsit emigrantul sunt puse într-o lumină favorabilă noului loc. Urmează apoi faza investigării, când acela compară detalii ale noii vieţi (vecini, hrană, practici uzuale etc.) cu dezamăgire. Dacă lucrurile decurg favorabil, trece în etapa acomodării iniţiale (adoptă şi intră în ritmul noii comunităţi). Şi în cea mai fericită dintre situaţii atinge treapta entuziasmului, simţindu-se, cu mulţumire, acasă. În raport cu aceste faze, fiica lui Stalin se încadrează în tipologia inadaptatului. Nicăieri nu se va simţi acasă, deşi reparcurge de câteva ori etapele iniţiale. După ce-şi dorise să rămână în India, după reuşita de a fi milionară în dolari la debutul de scriitoare, după o revenire spectaculoasă în Moscova natală, încheiată cu eşecul împământenirii în Georgia bunicilor, şi iarăşi zborul spre „lumea liberă", Svetlana şi-a descris astfel drama: „Eşti fiica lui Stalin. Eşti deja moartă. Viaţa ta s-a sfârşit. Nu-ţi poţi trăi propria viaţă. Nu poţi trăi niciun fel de viaţă. Exişti doar cu referire la un nume".

A fi fiica lui Stalin reprezintă, în sine, un destin fabulos, realitatea aceasta transgresând orice închipuire. Pe drept cuvânt,

Rosemary Sullivan şi-a intitulat cartea „povestea unei vieţi extraordinare şi tumultuoase". Şi imposibil de repetat. În planul istoriei personale, prin ferocea moştenire genetică a personajului. Iar în contextul marii istorii, prin climatul Războiului Rece, când fiica lui Stalin este preţios bun de patrimoniu, când pentru propaganda şi serviciile speciale ale imperialismului, când pentru cele ale socialismului. Într-un moment de împăcare cu soarta, şi-a asumat-o în următorul raţionament: „Fără îndoială, în planul general al vieţii noastre gândit de Creator, există întotdeauna un echilibru – o armonie – şi dacă primii mei patruzeci de ani am trăit în vârful societăţii (în URSS), atunci trebuie să trăiesc în desăvârşită umilinţă, umilă până la sărăcia în care mă aflu acum. Aşa e drept, totul e corect, iar echilibrul e refăcut".

Dincolo de extraordinarul biografiei, ca orice carte bine scrisă, şi aceasta transmite cititorului învăţături şi idei despre viaţă, chiar un avertisment asupra imperativului copilăriei fericite. Dacă în epoca imperiului sovietic, partidul s-a erijat şi în responsabil cu fericirea obligatorie, sub ideologia consumerismului, funcţionează, tot mai agresiv, industria ei publicitară. Datorită ei, copiii sunt sori ai familiei, prinţii şi prinţesele viitorului. În perspectiva evoluţiei psihologice însă, preafericirea prunciei devine premisa inadaptării la presiunile şi frustrările maturităţii.

În acelaşi spirit al funcţionalităţii, biografia fiicei lui Stalin poate conta ca insolită terapie pentru invidia faţă de cei din familii ilustre. În celebra sa carte *Iubitorii puterii: o privire intimă asupra politicii şi căsătoriei,* publicată în 1975, la New York, jurnalista Myra MacPherson de la *Washington Post* prezintă concluzii interesante. Sub presiunea campaniilor de imagine, politicienii expun iluzorii faţete ale fericirii conjugale şi

parentale. A priori însă, amatorii carierelor politice sunt genul de persoane incapabile de-a se simți bine în intimitate. Dar atenția publică și băile de mulțime care-i fericesc pe ei sunt surse ale dezechilibrului și nenorocirii în familiile lor. Soțiile ajung deseori victime ale depresiei și crizelor de pierdere a identității. Iar copiii se transformă, în timp, după expresia ziaristei, în niște „maimuțe savante".

Acestea fiind zise, pun punct acestui preambul de povestire de-a-ndoaselea a basmului Cenușăresei în versiunea pentru adulți cultivați.

Arad, septembrie 2017
LAVINIA BETEA

Mamei mele,
Leanore Marjorie Guthrie Sullivan

Arborele genealogic al familiei Djugaşvili

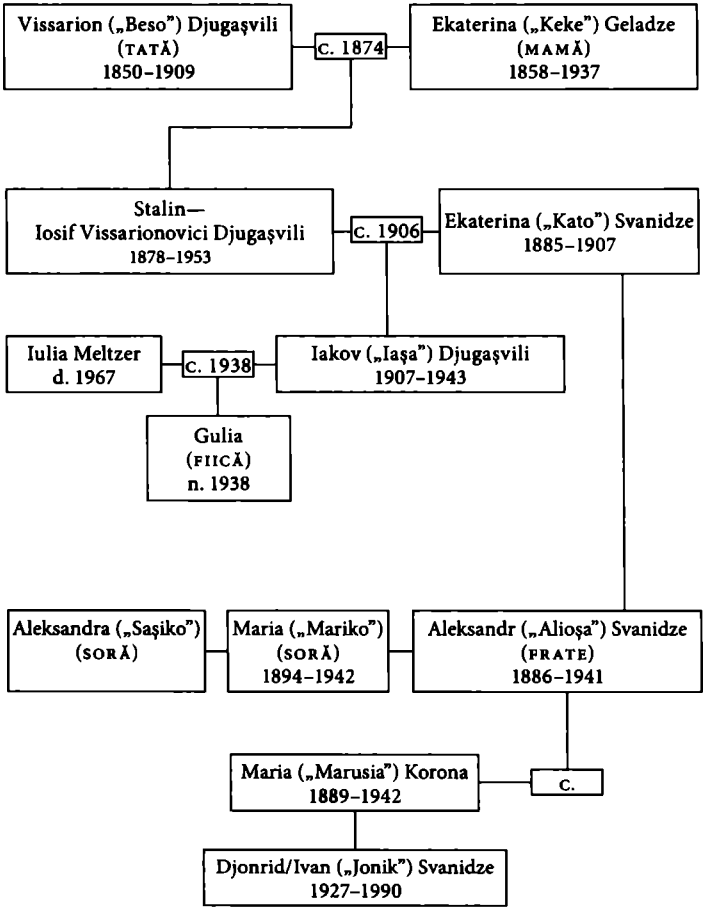

Arborele genealogic al familiei Alliluev

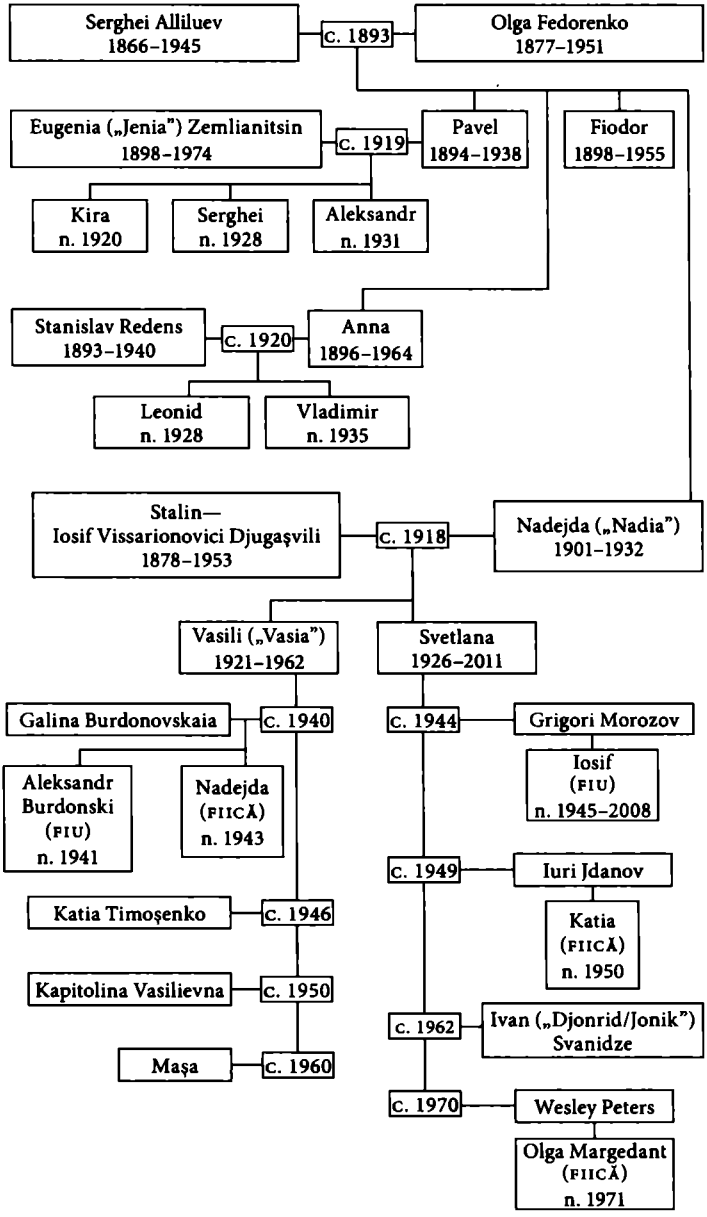

Prefață

Cum e să te naști fata lui Stalin și să porți povara acestui nume o viață întreagă și să nu scapi niciodată de ea? În URSS Stalin era o figură legendară. Era *vojd*, conducătorul suprem care făcuse din Uniunea Sovietică o supraputere și câștigase războiul împotriva naziștilor. Dar pentru milioanele de victime ale puterii sovietice el era omul responsabil pentru anii de teroare și Gulagul de tristă amintire. În Occident, a fost demonizat ca unul dintre cei mai brutali dictatori. Indiferent ce-ar fi făcut, Svetlana Allilueva nu avea să scape niciodată de umbra lui Stalin. Ea se plângea: „Oriunde mă duc, că e Australia sau doar o insuliță oarecare, voi fi întotdeauna prizoniera politică a numelui tatălui meu"[1].

În URSS, a avut parte de o viață neînchipuit de chinuită. Mama ei, Nadejda Allilueva, s-a sinucis pe când Svetlana avea doar șase ani și jumătate. În timpul epurărilor din perioada Marii Terori de la sfârșitul anilor 1930, Stalin nu și-a cruțat nici familia. Mătușa Maria și unchiul Aleksandr Svanidze, atât de iubiți, cumnatul și cumnata de la prima soție a lui Stalin, au fost arestați și executați ca dușmani ai poporului; băiatul lor, Ivan (Djonrid) Svanidze, tovarăș de joacă în copilărie, a dispărut. Unchiul Stanislav Redens, soțul Annei, sora mamei sale,

a fost executat. Unchiul Pavel, fratele mamei sale, a făcut un atac de cord în urma şocului şi a decedat. Pe când abia împlinea şaptesprezece ani, tatăl ei îl condamna pe primul ei iubit, Aleksei Kapler, la deportare în Gulag pentru zece ani. Naziştii i-au ucis fratele vitreg Iakov într-un lagăr de prizonieri de război în 1943. În anii 1947 şi 1948, în timpul valului de represiuni cunoscut sub numele de Campania anticosmopolitism, Anna, sora mamei sale, şi Jenia, văduva lui Pavel, au fost condamnate la şapte ani de detenţie în regim de izolare. Fata Jeniei, Kira, a fost închisă, apoi exilată.

După moartea tatălui ei, în 1953, şirul tragediilor a continuat. Fratele ei mai mare, Vasili, a fost arestat şi în cele din urmă a murit în 1962 din pricina alcoolismului. La mijlocul anilor 1960, prietenii ei din lumea literară au fost trimişi în lagăre de muncă silnică. Când, în cele din urmă şi-a găsit liniştea datorită relaţiei de dragoste cu un bărbat pe nume Brajesh Singh, i s-a refuzat în mod oficial dreptul de a se căsători cu el înainte ca acesta să moară, dar i s-a îngăduit, tot oficial, să-i transporte cenuşa în India natală.

Ajunsă la mijlocul vieţii, la vârsta de patruzeci şi unu de ani, Svetlana Allilueva s-a hotărât aşa, deodată, să fugă din ţară. În seara de 6 martie 1967, s-a dus la Ambasada americană din New Delhi şi a cerut azil politic. Gestul însemna atât o ruptură de trecutul ei, cât şi încercarea de a-şi recăpăta libertatea care-i fusese îngrădită în Uniunea Sovietică, unde, spunea ea, fusese tratată ca un fel de proprietate guvernamentală. La început, Departamentul de Stat i-a refuzat intrarea în Statele Unite ale Americii pe motiv că aprobarea cererii de azil va destabiliza relaţiile cu sovieticii. Şi a fost nevoită să aştepte în Elveţia, în vreme ce diplomaţii se chinuiau să găsească o ţară care s-o accepte.

Când, în cele din urmă, i s-a permis să intre în SUA cu o viză de turist, americanii au salutat-o drept cel mai important dezertor care a reuşit să fugă din URSS. În curând avea să devină *dezertorul milionar — Douăzeci de scrisori către un prieten*, memoriile scrise de ea în 1963 şi scoase ilegal din Uniunea Sovietică, au fost vândute pentru un avans de 1,5 milioane de dolari. Dar ea nu prea ştia ce trebuia făcut cu banii; mare parte din aceştia i-a risipit şi, curând, i-a pierdut şi pe restul în urma intrigilor puse la cale de Olgivanna Wright, văduva lui Frank Lloyd Wright, care a ademenit-o să se mărite cu Wesley Peters, arhitect-şef la Fundaţia Taliesin, deţinută de Wright. La vârsta de patruzeci şi cinci de ani, Svetlana Alliluieva a născut-o pe Olga Peters. Fiica aceasta a constituit o mare consolare: când a fugit din Uniunea Sovietică, a trebuit să-i lase acolo pe Iosif, băiatul ei de douăzeci şi unu de ani, şi pe Katia, fiica sa de şaisprezece ani. În următorii cincisprezece ani, KGB a intervenit în aşa fel încât a împiedicat-o să ia legătura cu ei.

Dar atitudinea ei ironic concisă a ajutat-o. Obişnuia să spună: „Nu mă mai amăgesc cu iluzia că pot să scap de eticheta de *fiica lui Stalin*... Nu poţi să regreţi că ai soarta pe care o ai, deşi regret foarte mult că maică-mea nu s-a măritat cu un tâmplar"[2]. În următorii patruzeci şi cinci de ani petrecuţi în Occident, a dus o viaţă de nomad, s-a mutat de colo-colo de peste treizeci de ori, la un moment dat chiar dezertând pentru scurtă vreme înapoi în Uniunea Sovietică.

A fost catalogată ca instabilă psihic. Istoricul Robert Tucker făcea observaţia că „în ciuda marilor deosebiri, într-un anumit sens, semăna cu tatăl ei"[3]. Cu toate acestea, e uimitor cât de puţin semăna cu tatăl său. Nu credea în violenţă, avea curajul de a-şi asuma riscuri, o dragoste de viaţă, un optimism uluitor, deşi în viaţa ei s-a confruntat cu brutalitatea secolului

al XX-lea în chipul cel mai chinuitor, ceea ce i-a dezvăluit partea întunecată experienței omenești, cum puțin oameni au fost nevoiți să o cunoască. Prizonieră între cele două lumi, Occidentul și Orientul, prinse în conflictul Războiului Rece, n-a fost cruțată de niciuna dintre ele. A fost nevoită să învețe cu greu cum funcționează Occidentul. Procesul ei de adaptare e fascinant și trist în același timp.

Svetlanei Allilueva i-a fost la fel de greu ca tuturor celorlalți să-l înțeleagă pe tatăl ei. Atitudinea sa față de Stalin era paradoxală. Respingea fără echivoc crimele acestuia, dar totodată își amintea că în copilăria ei fusese un tată iubitor, pentru ca apoi să nu mai fie așa. S-a străduit, fără prea mult succes, să înțeleagă motivația politicii sale brutale. „Nu cred să fi avut vreodată cea mai mică tresărire de conștiință; nu cred să-l fi încercat vreodată mustrările de conștiință. Dar nici nu era fericit că își împlinise și ultimele impulsuri de a-i ucide pe unii, a-i distruge pe alții și a fi adulat de câțiva."[4]

În ciuda tuturor acestor lucruri, ea a susținut că ar fi o mare greșeală să fie socotit doar un monstru. Întrebarea e ce se întâmplă cu o ființă omenească care are parte de o astfel de viață privată și e prinsă într-un astfel de sistem politic care impune o astfel de istorie. Svetlana Allilueva a insistat mereu că tatăl ei nu a acționat niciodată de unul singur, a avut întotdeauna mii de complici.

Svetlana Allilueva și-a închipuit că în Occident își va putea împlini o viață personală ca scriitoare și că va afla pe cineva cu care să se bucure de aceasta. În ciuda curajoaselor sale eforturi, a fost convinsă că n-a reușit, deși alții sunt de altă părere. Dar e uimitor că a reușit să supraviețuiască.

Prolog

Fuga

La ora 7:00 p.m., în ziua de 6 martie 1967, la porţile deschise ale Ambasadei SUA de pe Shandipath Avenue, New Delhi, a apărut un taxi. Atent urmărită de poliţistul indian, maşina a luat încet curba, pătrunzând în curte. Pasagera de pe scaunul din spate s-a uitat pe geam la bazinul circular imens în apa căruia se reflecta limpede lumina tot mai slabă a amurgului. Printre jeturile de apă care ţâşneau din bazin pluteau câteva raţe şi gâşte. Zidurile exterioare ale ambasadei erau construite din beton cu goluri, care dădeau clădirii un aspect aerisit, luminos. Femeia nu putea decât să constate cât de diferită era clădirea asta faţă de înfăţişarea de instituţie sordidă a Ambasadei sovietice de unde abia plecase. Deci asta era America!

Svetlana Allilueva începu să urce scara largă şi privi ţintă vulturul american imprimat în sticla uşilor. Toate deciziile importante din viaţa ei le luase fără să se gândească prea mult. Ştia că odată trecut pragul acesta se va rupe irevocabil de viaţa ei de dinainte. Nu avea nicio îndoială că asupra sa avea să se abată deîndată mânia Kremlinului. Era plină de sfidare. Era şi îngrozită. Acum lua cea mai importantă hotărâre din viaţa ei; evada, dar în ce viaţă se arunca habar nu avea. Dar nu şovăi. Strângând într-o mână valijoara, apăsă cu cealaltă soneria.

Danny Wall, infanteristul marin de gardă de la intrare, deschise ușa. Privi de sus femeia aceea mărunțică aflată dinaintea lui: de vârstă mijlocie, îngrijit îmbrăcată, greu de evaluat. Era cât pe ce să-i spună că ambasada era închisă când aceasta îi întinse pașaportul. Paznicul se albi. Încuie ușa în urma ei și o conduse într-o încăpere mică de alături. Apoi îl sună pe Robert Rayle, secretarul doi al ambasadei, care se ocupa de transfugii ajunși la ambasadă. Rayle era pe afară, dar când răspunse apelului un minut mai târziu, Wall îi transmise codul secret care însemna că în ambasadă intrase un transfug sovietic, ultimul lucru la care se aștepta Rayle într-o liniștită seară de luni în capitala indiană.

Când a sosit la ambasadă la ora 7:25 p.m., i s-a indicat o încăpere unde o femeie stătea de vorbă cu consulul George Huey. Când acesta pătrunse în încăpere, femeia se întoarse spre el, iar primele cuvinte pe care i le-a adresat au fost acestea:

— Probabil nu o să vă vină să credeți, dar sunt fiica lui Stalin[1].

Rayle o privi pe femeia aceea modestă, atrăgătoare, cu un păr arămiu și niște ochi de un albastru pal care-l privea țintă. Nu se potrivea deloc cu imaginea lui despre fiica lui Stalin, deși nici el n-ar fi putut spune cum ar fi trebuit să fie imaginea aceea. Ea îi întinse pașaportul sovietic. Dintr-o ochire văzu numele: cetățeanca Svetlana Iosifovna Allilueva. Iosifovna era patronimicul corect care însemna „fiica lui Iosif". Prin minte îi trecură mai multe eventualități: putea fi un spion sovietic, putea fi un agent inamic, putea fi o nebună. George Huey o întrebă stânjenit:

— Deci spuneți că sunteți fiica lui Stalin? E vorba chiar de acel *Stalin*[2]?

În calitate de ofițer însărcinat cu primirea transfugilor din blocul sovietic, Rayle era obligat să-i confirme autenticitatea identității. După un scurt interviu, el își ceru scuze că trebuie să se retragă și se îndreptă spre centrul de comunicații

al ambasadei, de unde trimise o cablogramă către sediul central din Washington, de unde ceru toate dosarele referitoare la Svetlana Iosifovna Allilueva. O oră mai târziu, veni și răspunsul: „Nu există nicio informație". La sediul central nu se știa nimic despre ea, nu existau niciun fel de fișiere despre ea la CIA, nici dosare la FBI, nici la Departamentul de Stat. Guvernul SUA habar nu avea că Stalin *avea* o fiică[3].

În vreme ce aștepta răspunsul de la Washington, Rayle o interogă mai departe pe Svetlana. Cum de ajunsese în India? Susținea că plecase din URSS pe 19 decembrie pentru a împlini o îndatorire funerară: guvernul sovietic îi acordaseră o permisiune specială de a călători în India pentru a împrăștia cenușa „soțului" ei, răposatul Brajesh Singh, în Gange, în satul său natal – Kalakankar, din Uttar Pradesh – așa cum cerea tradiția hindusă. Ea menționă cu amărăciune că întrucât Singh era străin, Aleksei Kosîghin, președintele Consiliului de Miniștri, îi refuzase personal cererea de a i se aproba căsătoria cu acesta, dar i se îngăduise doar să-i ducă cenușa în India. În cele trei luni petrecute aici, se îndrăgostise de această țară și ceruse permisiunea de a rămâne aici. Cererea îi fusese respinsă.

— Kremlinul mă socotește a fi proprietate a statului, adăugă ea cu silă. Doar sunt fiica lui Stalin!

Îi spuse lui Rayle că la insistențele sovietice, guvernul indian refuzase să-i prelungească viza. Așa că se săturase să mai fie tratată ca un fel de „moaște naționale". Nu se mai întorcea în URSS. Îl privi foarte decisă pe Rayle și-i spuse că venise la Ambasada americană pentru a cere acordarea de azil politic guvernului SUA[4].

Deocamdată Rayle ajunse la concluzia că femeia aceasta de un calm extrem chiar credea ceea ce spune. Înțelese pe loc implicațiile politice în cazul în care povestea ei era chiar adevărată. Dacă era într-adevăr fiica lui Stalin, făcea parte din *elita*

sovietică. Fuga ei ar fi fost o groaznică lovitură psihologică pentru guvernul sovietic, care avea să depună toate eforturile s-o aducă înapoi. Iar Ambasada americană avea să fie atrasă într-o veritabilă tornadă politică[5].

Rayle continuă să fie neîncrezător. O întrebă de ce nu purta numele de Stalina sau Djugaşvili, supranumele sau numele tatălui ei. Ea îi spuse că în 1957 îşi schimbase numele din Stalina în Allilueva, numele de fată al mamei sale, Nadejda, aşa cum era dreptul oricărui cetăţean sovietic.

Apoi o întrebă unde stătea.

— La Casa de oaspeţi a Ambasadei sovietice, îi răspunse ea, aflată la numai câteva sute de metri depărtare.

El o mai întrebă cum de reuşise să se strecoare de acolo fără s-o vadă nimeni.

— La ambasadă are loc o uriaşă recepţie în cinstea unei delegaţii militare sovietice, iar ceilalţi din ambasadă sărbătoresc Ziua Internaţională a Femeii, preciză ea.

Apoi o întrebă cât timp mai aveau la dispoziţie până când avea să fie descoperită lipsa ei de la Casa de oaspeţi. Ea îi explică atunci că aveau vreo patru ore, pentru că toţi cei de acolo aveau să fie beţi. Chiar în acel moment ea era aşteptată la familia T.N. Kaul, fost ambasador al Indiei în URSS. Şi, cuprinsă brusc de panică, ea spuse:

— Ah, trebuie neapărat s-o sun pe fiica lui, pe Preeti, să-i spun că nu mai vin[6].

Rayle avea acum ocazia s-o supună unui test. Îi spuse:

— Foarte bine, formez eu numărul lor.

Căută numărul în agendă, îl formă şi-i întinse receptorul. Ascultă atent în vreme ce aceasta îi explica lui T.N. Kaul şi fiicei sale că o supăra o durere de cap, aşa că nu avea să mai ajungă să ia cina cu ei. Şi le transmise cele mai afectuoase urări amândurora[7].

Apoi îi înmână lui Rayle un top şifonat de hârtii. Era un manuscris în limba rusă cu titlul *Douăzeci de scrisori către un prieten*, pe care era trecut numele ei ca autor. Îi explică apoi că era un jurnal personal în care vorbea despre traiul între zidurile Kremlinului. Ambasadorul Kaul, cu care se împrieteniseră ea şi Brajesh Singh la Moscova, scosese manuscrisul în siguranţă din URSS cu un an înainte, în ianuarie. Îndată ce ajunsese la New Delhi, îi restituise manuscrisul. Era uimitor: fata lui Stalin scrisese o carte. Ce ar putea dezvălui aceasta despre tatăl ei? Rayle o întrebă dacă putea să facă o copie a manuscrisului şi ea a fost de acord.

Apoi ea a scris o cerere oficială pentru azil politic în Statele Unite ale Americii după cum îi dicta Rayle şi semnă documentul. Când Rayle o avertiză că în acel moment el nu putea să-i garanteze azilul politic, Svetlana demonstră abilitate politică. Ea îi replică: „dacă Statele Unite nu pot sau nu doresc să o ajute, ea nu credea că vreo altă ţară cu reprezentanţă în India ar fi fost dornică să o facă". Era hotărâtă să nu se întoarcă în URSS şi singura alternativă care-i rămânea era să să-şi relateze povestea „deplin şi cinstit" în faţa presei în speranţa că putea să obţină suport public în India şi în Statele Unite ale Americii[8]. Refuzul de a o proteja pe fiica lui Stalin nu ar fi avut un ecou plăcut în ţară. Svetlana ştia bine cum operează manipularea politică. A avut parte de aceste lecţii o viaţă întreagă.

Rayle a condus-o pe Svetlana într-o încăpere la etaj, i-a oferit o ceaşcă de ceai şi nişte aspirină pentru durerea de cap groaznică ce o lovise, şi-i sugeră să scrie o declaraţie, o scurtă biografie şi o explicaţie pentru faptul că părăsea ţara natală. În acest moment el se scuză din nou pentru că trebuia să se consulte cu superiorii săi.

Chester Bowles, ambasadorul Statelor Unite ale Americii, era bolnav la pat în acea noapte, aşa că Rayle o luă pe jos,

un drum de zece minute, însoţit de şeful CIA din ambasadă. Ambasadorul Bowles a recunoscut mai târziu că nu a dorit s-o întâlnească pe Svetlana personal în eventualitatea că ar fi fost vorba pur şi simplu de o femeie deranjată mintal. În prezenţa lui Richard Celeste, asistentul personal al lui Bowles, s-a discutat situaţia asta excepţională. Rayle şi superiorii săi şi-au dat seama că nu aveau la dispoziţie suficient timp pentru a verifica adevărul spuselor ei la New Delhi înainte ca sovieticii să-i descopere lipsa. Bowles era convins că sovieticii aveau mijloace de constrângere a guvernului indian, mai ales că-i furnizau acestuia echipament militar, încât dacă ar fi aflat că Svetlana se refugiase la Ambasada SUA, autorităţile indiene ar fi cerut expulzarea ei. Ambasada trebuia s-o scoată din India.

La 9:40 p.m., s-a trimis o nouă cablogramă la cartierul general din Washington conţinând un raport mai detaliat[9], în care se preciza că Svetlana dispunea de doar patru ore până când Ambasada sovietică va constata absenţa ei. În final mesajul conchidea că „Dacă nu primim dispoziţii contrare, vom încerca s-o scoatem pe Svetlana cu zborul Quantas 751 spre Roma, la 1945 Zulu (ora 1:15 a.m., ora locală)". Unsprezece minute mai târziu, de la Washington a venit confirmarea de primire a mesajului[10].

Cei de faţă discutară apoi opţiunile posibile. Puteau să refuze s-o ajute pe Svetlana şi să-i spună să se întoarcă la ambasada ei, unde probabil nu îi fusese observată lipsa. Dar ea spusese limpede că avea să dezvăluie toată povestea presei internaţionale. Puteau s-o cazeze în Roosevelt House sau la cancelarie, să informeze autorităţile indiene că ceruse azil politic în Statele Unite ale Americii şi să aştepte hotărârea unui tribunal. Numai că în această ultimă eventualitate, guvernul indian putea s-o ia pe Svetlana cu forţa. Ambasada putea s-o

scoată din India pe ascuns. Niciuna dintre aceste soluţii nu era prea fericită.

Factorul decisiv a fost că Svetlana avea paşaportul sovietic la ea. Era o situaţie fără precedent. Paşapoartele cetăţenilor sovietici care călătoreau în străinătate erau confiscate şi restituite doar când aceştia se îmbarcau în avion la întoarcere. În acea după-amiază, ambasadorul sovietic în India, I.A. Benediktov, organizase un prânz în onoarea plecării Svetlanei. Fusese un moment neplăcut. Ambasadorul era furios pe ea pentru că amânase plecarea din India cu mult peste luna autorizată prin viza sovietică, iar Moscova cerea acum imperios să se întoarcă. Îi compromitea cariera. Trebuia să se îmbarce în avionul de Moscova pe data de 8 martie.

„— Dacă tot e vorba să plec, unde-i paşaportul meu? l-a întrebat ea.

Benediktov a mârâit către aghiotantul său:

— Dă-i-l!"[11]

În momentul acela Svetlana a dovedit că într-adevăr era fiica tatălui ei: când cerea ceva, nu putea să fie refuzată. Benediktov făcea o mare greşeală pentru care avea să plătească mai târziu. Pentru sovietici, Svetlana era cel mai de vază dezertor care părăsea Uniunea Sovietică.

Chester Bowles, din patul său de suferinţă, se hotărî: având toate hârtiile autorităţilor indiene în ordine şi paşaportul sovietic, Svetlana putea părăsi legal şi fără subterfugii India. Dădu dispoziţii ca pe paşaportul ei să se pună viza de turist US B-2. Viza urma să fie reînnoită după şase luni. Îl întrebă pe Rayle dacă era de acord s-o însoţească în timpul plecării din India. Rayle consimţi. Bărbaţii se întoarseră la ambasadă[12].

Era 11:15 p.m. În vreme ce se pregăteau să plece spre aeroport, Rayle se întoarse spre Svetlana şi-i spuse:

— Ați înțeles bine ceea ce faceți? Din acest moment ați retezat orice punte de întoarcere.

Insistă să se gândească din nou cu mare grijă. Ea îi replică atunci că avusese timp suficient să se gândească. El îi înmână 1 500 de dolari din fondurile aflate la discreția ambasadei ca să aibă cu ce să se descurce la sosirea în Statele Unite ale Americii.

A fost apoi condusă pe un lung coridor către liftul ce cobora direct în garajul ambasadei. Ținând strâns valijoara în care avea manuscrisul și câteva articole de îmbrăcăminte, se urcă în mașină. Un tânăr sergent de marină și specialistul în probleme sovietice al ambasadei, Robert Kirk, recent întors de la Moscova, au urcat în mașină alături de ea. Zâmbeau: era tulburător să stai alături de fiica lui Stalin. Ea se întrebă în sinea ei: „Oare de ce zâmbesc americanii atât de des? Oare din politețe sau pentru că au ei un fel de veselie în ei?" Indiferent din ce pricină, ea, care nu fusese „răsfățată prea mult cu zâmbete", socotea gestul foarte plăcut[13]!

Rayle a sunat-o pe Ramona, soția lui, și a rugat-o să-i facă bagajele, deoarece pleacă pentru câteva zile, și să vină la Aeroportul Palam într-o oră. Nu i-a spus unde se duce. Apoi s-a dus la agenția Qantas Airlines, de unde a cumpărat două bilete de avion pentru SUA, cu escală la Roma. Nu peste mult timp s-a întâlnit cu ceilalți americani la aeroport – acum erau cel puțin zece membri ai ambasadei care se fâțâiau prin terminalul aproape pustiu, dar numai doi stăteau alături de Svetlana[14].

Svetlana a trecut fără incidente de vama indiană și serviciul de imigrații, în numai cinci minute, având pe pașaport o viză indiană oficială de ieșire, precum și viza turistică pentru SUA, și s-a dus lângă Rayle în salonul de plecări internaționale. Când Rayle o întrebă dacă era îngrijorată, aceasta îi replică: „Nicidecum!", și îi zâmbi.

Reacţia îi era caracteristică. Svetlana avea o fire de aventurieră. Toată viaţa luase cele mai importante decizii dintr-un impuls de moment, apoi suportase consecinţele cu o nechibzuită uitare de sine. Spunea că romanul ei favorit era *Jucătorul* de Dostoievski.

Deşi în aparenţă foarte calm, Rayle era foarte îngrijorat. Era convins că de îndată ce descopereau dispariţia ei, sovieticii aveau să insiste să le fie predată. Dacă era descoperită la aeroport, poliţia indiană avea s-o aresteze şi în situaţia asta el nu putea interveni în niciun fel. Ştia că ea urma să suporte serioase consecinţe[15]. Vechea metodă de pe vremea lui Stalin ar fi fost execuţia, dar tatăl ei era mort de paisprezece ani. Totuşi noul regim sovietic se purta dur cu transfugii şi, de obicei, consecinţa era condamnarea la închisoare. Când Rudolf Nureev, celebrul balerin, fugise în 1961, fusese condamnat în lipsă la şapte ani de muncă silnică. Lui Rayle trebuie să-i fi trecut prin minte recentele procese ale scriitorilor Andrei Siniavski şi Iuli Daniel. În 1966 fuseseră condamnaţi să execute pedepsele în lagăre de muncă pentru „scrierile lor antisovietice" şi încă se chinuiau acolo. Dar în cazul Svetlanei, Kremlinul nu voia să rişte organizarea unui proces public, dar ea avea să dispară în cotloanele întunecate ale unui spital de psihiatrie. Probabil că şi Svetlana se gândea la asta. Siniavski fusese un prieten apropiat al ei. Ştia că, în cel mai bun caz, dacă era prinsă, nu avea să i se mai permită vreodată să iasă din Uniunea Sovietică.

Avionul Qantas spre Roma ateriză conform orarului, dar uşurarea pe care o simţi în momentul acela Rayle se transformă în spaimă când auzi anunţul că plecarea avea să fie amânată. Avionul avea nişte probleme tehnice. Cei doi stăteau în salonul de plecări şi aşteptau în vreme ce minutele se transformau în ceasuri. Rayle o privi pe Svetlana. Şi ea începu să dea semne de nelinişte. Ca să-şi mai domolească îngrijorarea tot

mai pronunţată, Rayle se ridica mereu şi se ducea să verifice tabela de sosiri. Ştia că avionul Aeroflot de la Moscova sosea la 5:00 a.m. şi întotdeauna curierul diplomatic sau diverşii demnitari care soseau sau plecau erau întâmpinaţi sau conduşi de o numeroasă delegaţie de la Ambasada sovietică. Membrii personalului Aeroflot începeau să deschidă ghişeele. În cele din urmă se anunţă plecarea zborului spre Roma. La 2:45 a.m., avionul Qantas spre Roma se ridică în aer[16].

Pe când călătorii erau în plin zbor, la Ambasada SUA din New Delhi sosi o cablogramă privind *transfuga*. Donald Jameson, care era ofiţerul de legătură al CIA cu Departamentul de Stat, îl informase asupra situaţiei pe Foy Kohler, adjunctul subsecretarului de stat. Reacţia lui Kohler a fost uluitoare, a explodat: „Spune-le să-i facă vânt femeii din ambasadă. Nu-i oferiţi niciun fel de sprijin[17]".

Kohler fusese până nu de mult ambasadorul Statelor Unite ale Americii în URSS şi socotea că, personal, reuşise să iniţieze dezgheţarea relaţiilor cu sovieticii. Nu voia ca fuga fiicei lui Stalin, mai ales că acum coincidea cu cea de-a cincizecea aniversare a Revoluţiei din Octombrie, să tulbure apele. Când personalul ambasadei citi cablograma care-i anula cererea de azil Svetlanei, răspunseră: „E prea târziu, se află în drum spre Roma"[18].

Cei de la ambasadă nu şi-au bătut capul să verifice care era situaţia cu zborul Qantas. Dacă ar fi aflat că Svetlana şi Rayle stăteau de două ore în salonul aeroportului şi ar fi putut fi rechemaţi, Svetlana ar fi fost adusă înapoi la ambasadă şi „i s-ar fi făcut vânt". Iar tot destinul ei ar fi urmat un cu totul alt curs. Viaţa Svetlanei a părut mereu să atârne de un fir, iar şansa sau soarta au împins-o într-o direcţie sau alta. Ajunsese să spună chiar ea că e ca o ţigancă. Fiica lui Stalin, care a trăit mereu în umbra numelui tatălui ei, nu avea să-şi afle niciodată un adăpost unde să se aşeze.

Partea întâi

ANII ÎNTRE ZIDURILE KREMLINULUI

Capitolul 1

Tărâmul binecuvântat

De-a lungul vieţii, Svetlana avea mereu să privească fotografiile din frageda ei copilărie şi să viseze, trăind nostalgia şocantă pe care o dau fotografiile ce îngheaţă timpul. Mama ei era cea care punea mereu mâna pe aparatul de fotografiat să facă fotografii. Toţi cei din familie care se strângeau laolaltă erau atât de tineri şi vii, atât de simpli şi plini de viaţă, cu expresia aceea de oameni care se bucură de o petrecere în familie. În amintirile Svetlanei, primii şase ani şi jumătate de viaţă, până în momentul morţii mamei ei, în 1932, erau anii plini de lumină. Pomenea adesea de „tărâmul acela binecuvântat care a fost copilăria mea"[1].

Cine poate trăi fără amintirile personale? Întotdeauna vom privi în urmă spre copilăria noastră, pentru că suntem marcaţi până în miezul fiinţei noastre de amprenta personală a părinţilor noştri şi mereu ne vom întreba cum ne-a modelat aceasta pe noi. Svetlana credea cu încăpăţânare că avusese o copilărie fericită, deşi cu vremea a înţeles că aceasta fusese protejată de nespusele vărsări de sânge. Ce a fost de fapt această ciudată copilărie spre care s-a întors mereu să afle mângâiere?

Svetlana crescuse în Kremlin, citadela ţarilor, o fortăreaţă înconjurată de ziduri pe malul râului Moscova, un fel de mică

aşezare aproape autonomă, dar cu turle impunătoare, catedrale şi palate rânduite în jurul Pieţei Catedralei, cu nişte porţi masive ce dau spre Piaţa Roşie şi restul oraşului. Cineva ar putea crede că această fortăreaţă era imens de opulentă, dar în momentul în care se născuse Svetlana în 1926 – al doilea copil al cuplului Iosif şi Nadejda (Nadia) Stalin – Revoluţia Rusă avea doar nouă ani. Toată lumea o socotea drept o prinţesă a Kremlinului, dar disciplina bolşevică a tatălui ei impunea un stil de viaţă destul de modest.

Familia Stalin locuia în vechiul Palat Poteşnîi, o clădire cu trei niveluri construită în 1652. Era cunoscută sub numele de Palatul Distracţiilor şi slujise drept teatru pentru spectacole de comedie, până când, în secolul al XIX-lea, devenise sediul Ohranei, poliţia secretă a ţarului. Palatul mai păstra de pe vremea teatrului elegantele candelabre, scările acoperite cu covoare, pe care cei din familia Stalin urcau spre apartamentul lor mohorât, cu tavane înalte, de la etaj.

Svetlana îşi amintea cum arăta acel apartament: „Exista [o cameră] pentru guvernantă, şi o sufragerie destul de mare ca să încapă şi un pian... În plus mai era o bibliotecă, camera Nadiei, dormitorul destul de mic al lui Stalin, în care se afla şi o masă cu telefoane"[2]. Mai erau două camere pentru copii (ea stătea în aceeaşi cameră cu doica), o bucătărie, camera servitoarei şi două băi. Toate încăperile erau încălzite cu nişte sobe cu lemne. Svetlana descria cam aşa apartamentul: „era plăcut acolo, cu mobilier burghez". De cealaltă parte a aleii, în clădirea Corpului de Gardă Călare, locuiau familiile altor conducători bolşevici, care uneori mai veneau în vizită.

Conform ideologiei partidului, nu exista proprietate privată. Totul aparţinea statului, chiar şi paharele pentru vin şi tacâmurile de argint, ceea ce, în ultimă instanţă, însemna că

totul putea fi confiscat. În perioada de început, chiar şi membrii de partid aveau cartele cu raţii pentru alimente, dar acestea erau doar de faţadă. Într-o ţară în care populaţia murea de foame, exista destulă mâncare pentru petrecerile private, când mai-marii partidului se adunau în apartamentul unuia sau altuia. Tuturor conducătorilor li se repartizaseră vilele abandonate de cei din clasele avute care fugiseră din primele zile ale revoluţiei.

Svetlana se născuse, la 28 februarie, într-o familie destul de numeroasă. Fratele ei, Vasili, se născuse cu cinci ani în urmă, la 21 martie 1921. Se povestea că, pentru a demonstra ce înseamnă austeritate bolşevică şi voinţă de fier, Nadia se dusese după cină pe jos la spital ca să dea naştere acestui fiu. După ce s-a încheiat travaliul, l-a sunat pe Stalin ca să-l felicite[3]. Fratele vitreg al Svetlanei, Iakov Djugaşvili, fiul lui Stalin din prima căsătorie, locuia şi el acolo din 1921. Iakov era cu nouăsprezece ani mai mare decât Svetlana şi a fost eroul ei până la moartea groaznică a acestuia într-un lagăr nazist de prizonieri de război.

Viaţa familiei decurgea într-o atmosferă cehoviană, cu mici evadări din apartamentul din Kremlin. Acolo locuiau membrii celor două ramuri ale familiei: cei din ramura Alliluev şi cei din ramura Svanidze. Cei din familia Nadejdei veneau frecvent în vizită. La vremea aceea, din clanul familiei făceau parte părinţii Nadiei, Olga şi Serghei Alliluev, fraţii ei, Fiodor şi Pavel, soţia lui Pavel, Eugenia („Jenia"), sora ei Anna, soţul Annei, Stanislav Redens. Toţi membrii familiei aveau să joace roluri tragice în piesa pusă în scenă de Stalin.

Cei din ramura Svanidze au sosit din Georgia în 1921, umbre din trecutul lui Stalin. În 1906, pe vremea când Iosif Vissarionovici Stalin, născut în Georgia, era doar un agitator local, vânturând idei revoluţionare sub numele de cod Soso, se

căsătorise cu sora unui coleg de şcoală şi tovarăş revoluţionar ilegalist, Aleksandr („Alioşa") Svanidze. În acele vremuri prerevoluţionare, pe când victoria bolşevicilor părea foarte îndepărtată, cele trei surori Svanidze conduceau o croitorie de lux în Tiflis (Tbilisi), numită Atelierul Hervieu. Sala de aşteptare era mereu plină de conţi, generali şi ofiţeri de poliţie. În vreme ce surorile aranjau rochia soţiei unui general într-una din încăperi, revoluţionarii dezbăteau planurile de sabotaj în camera alăturată şi-şi ascundeau documentele secrete prin manechinele elegante[4].

Sora mai mică, remarcabil de drăguţa Ekaterina Svanidze, căreia toată lumea îi spunea Kato, s-a îndrăgostit de misteriosul şi isteţul tovarăş Soso. La vremea aceea era şeful celulei bolşevice din Tiflis, şi nu era de mirare că poliţia secretă a ţarului descindea adesea în căutarea sa. Kato a rămas însărcinată la numai câteva luni de la căsătorie şi l-a născut pe Iakov în martie 1907. La scurtă vreme s-a îmbolnăvit de tifos. Familia pomenea adesea cum Kato, la numai douăzeci şi doi de ani, a murit la 22 noiembrie 1907 în braţele lui Soso. În timpul slujbei de înmormântare, Soso s-a aruncat în groapa cu sicriul, şi apoi a dispărut luni în şir[5].

Când, odată, l-au năpădit amintirile, Stalin i-a spus fiicei sale, Svetlana: Kato „era o dulce şi o frumuseţe, mi se topea inima după ea"[6], dar se pare că nu într-atât încât să-şi asume responsabilitatea creşterii fiului lor. L-a lăsat pe Iakov în grija soacrei sale şi a surorilor Svanidze. Printre puţinele legături pe care familia le-a avut pe atunci cu Stalin a fost şi o scrisoare din Siberia, din timpul uneia din perioadele de exil prerevoluţionare, prin care le cerea să-i trimită vin şi gem[7].

La una dintre vizitele lui Stalin în Georgia, prin 1921, familia Svanidze l-a îndemnat pe acesta să-l ia pe fiul său de

paisprezece ani cu el la Moscova. Cumnatul lui Stalin, Alioșa Svanidze, care fusese atât de apropiat de Stalin în anii de început ai mișcării revoluționare, a venit și el și s-a alăturat elitei Kremlinului, luându-le cu el și pe cele două surori Mariko și Saşiko. Alioșa studiase în Germania, era un georgian europenizat, un fel de dandy. Odată cu el a venit și distinsa lui soție, Maria, provenind dintr-o familie de evrei bogați, care, înainte de căsătorie, cântase la opera din Tiflis. Ar fi fost mai în siguranță dacă ar fi rămas cu toții în Georgia.

Uneori mai venea în vizită și Artiom Sergheev, fiul adoptiv al Nadiei și al lui Stalin. Tatăl său fusese ucis în 1921, în timpul unor teste pentru un tren de mare viteză propulsat de un motor de avion. Deși mama lui Artiom încă trăia, Stalin l-a adoptat pe fiul lor, potrivit uzanțelor bolșevice de a avea grijă de copiii orfani ai membrilor de partid. Artiom a devenit frate de cruce cu Vasili, fratele Svetlanei[8].

Singura persoană care lipsea mai tot timpul din această reunire a familiei era mama lui Stalin, Ekaterina, căreia i se spunea cu multă afecțiune Keke. Nadia îi trimitea adesea soacrei sale scrisori optimiste: „Aici lucrurile par să fie în regulă, noi suntem foarte bine. Copiii cresc... Numai că eu și Iosif avem groaznic de puțin timp liber... Dar eu nu mă plâng și, deocamdată, mă descurc cu toate destul de bine"[9].

Deși o dată a vizitat Kremlinul pentru a se întâlni cu Nadia, mama lui Stalin, rămasă văduvă, a refuzat să-și părăsească Georgia iubită. Locuia la Tiflis, în vechiul palat al viceregelui, unde alesese o cameră la parter, lângă cele ale servitorilor, în vreme ce la etaj spațiile erau rezervate pentru activități sociale.

Pentru Svetlana, care se pare că a întâlnit-o doar o singură dată în Georgia, bunica ei dinspre tată a rămas o străină și deci o prezență foarte rară în amintirile despre familie. Svetlana știa

doar poveşti din auzite: că bunicul ei Vissarion „Beso" Djugaşvili fusese cizmar şi, la băutură, îl bătea groaznic pe fiu-său, până când, în cele din urmă, Keke l-a dat afară din casă. Keke a strâns cu greu bănuţ lângă bănuţ să-l trimită pe Iosif la Şcoala Parohială din Gori şi apoi la Seminarul din Tiflis, cu dorinţa de a-l vedea preot. Svetlana a povestit mereu că înclinaţia tatălui ei spre cruzime s-a datorat brutalităţii recunoscute a preoţilor ortodocşi care-i pedepseau pe elevii lor condamnându-i să stea singuri zile în şir în nişte chilii ca nişte carcere.

După ce a devenit o persoană adultă, Svetlana a discutat doar rareori cu prietenii despre tatăl ei, dar, de fiecare dată, a subliniat că dacă tatăl ei s-a temut vreodată de cineva s-a temut doar de mama lui[10]. Tatăl ei s-a înconjurat de un văl de mister atât de gros, încât nici fiica lui nu a ştiut data exactă a naşterii sale. Stalin s-a născut de fapt pe 6 ianuarie 1878, cu un an mai înainte decât pretindea el[11]. După obiceiul lui de a-şi inventa mare parte din momentele biografice, Stalin a ales data de 21 decembrie 1879 ca zi oficială de naştere. Iar familia îl sărbătorea întotdeauna la această dată.

Deci aceştia erau membrii apropiaţi ai familiei Svetlanei. Ea a subliniat că sufletul familiei era mama ei, Nadia, care a murit pe când Svetlana avea doar şase ani şi jumătate. Ce poate să-şi aducă aminte despre mama sa un copil la vârsta asta? Datorită dispariţiei sale neaşteptate, Nadia a devenit cheia înţelegerii vieţii afective a Svetlanei. Cea mai îndrăgită fotografie a Svetlanei era cea în care mama ei o ţinea în braţe pe când era doar un prunc. Era dovada că mama ei o iubise.

Svetlana nu-şi mai amintea chipul mamei ei, dar i se întipărise în memorie parfumul Chanel pe care-l folosea, în ciuda nemulţumirii lui Stalin. Mama sa venea în camera ei ca să-i ureze noapte bună, o mângâia, apoi mângâia perna şi copila

adormea învăluită în acel parfum[12]. Nu își amintea ca mama ei s-o fi sărutat sau s-o fi mângâiat pe păr. Mama ei era partizana unei severe discipline. Auzind de la pârâciosul de frate mai mare al ei că Svetlana nu fusese cuminte, Nadia i-a scris de la Soci unde își petrecea concediul:

> Salut, Svetlanocika!
>
> Am primit o scrisoare de la Vasia [Vasili] că fetița mea cea mică continuă să fie foarte obraznică. Nu-mi face plăcere deloc să primesc astfel de scrisori... Când a plecat mama, fetița ei cea mică a făcut o mulțime de promisiuni, dar acum se vede că nu prea și le respectă. Te rog să-mi scrii și să-mi spui dacă ai hotărât să fii cuminte sau nu. Tu hotărăști. Acum ești fetiță mare și ar trebui să vezi ce faci. Citești ceva în rusește? Aștept să-mi scrii.
>
> Mama ta[13].

Această scrisoare de pe vremea când Svetlana avea vreo patru sau cinci ani a fost singura pe care a primit-o de la mama ei, care era mereu plecată.

Svetlana credea că fusese un copil liniștit și ascultător. Cu trei decenii mai târziu avea să scrie: „[Mama] aștepta foarte multe de la mine", dar încă suferea că nu-și amintea ca mama ei să fi vădit foarte multă tandrețe față de ea[14]. Își amintea cum mama ei îi schițase cu degetul un pătrățel în dreptul inimii și-i spusese: „Aici trebuie să-ți îngropi toate tainele"[15]. În anturajul politic plin de bârfe al Kremlinului, Nadia știa să-și păstreze secretele și să nu-și dezvăluie sentimentele, în privința asta fiica ei n-a urmat-o, ajungând cunoscută pentru izbucnirile ei emoționale.

Bineînțeles că Svetlana, ca orice copil, era convinsă că mama ei era frumoasă. Acum, când privea în urmă, era convinsă că aceasta își arăta iubirea prin devotamentul față de educația

copiilor ei, educație de care s-a ocupat încă din cea mai fragedă pruncie, și pentru Svetlana a fost un model de mamă devotată.

În universul lui Stalin, Nadia e o figură greu de definit. Era doar o fetișcană de șaisprezece ani când, așa cum pomenea familia, s-a îndrăgostit nebunește de Stalin care avea treizeci și nouă de ani și era un aliat devotat al lui Lenin și o stea pe firmamentul bolșevic. Spre supărarea părinților, în 1918 a fugit cu el pentru a se alătura revoluției și a devenit secretara lui. Nadia era o ființă încăpățânată, hotărâtă, cu înclinații puritane și idealistă. Celorlalți le părea o ființă rece, dar aparențele ei ascundeau o fire pasională, schimbătoare.

Firea ei afectuoasă, ca și frustrările ei se vădesc într-o scrisoare către Maria Svanidze, mătușa fiului ei vitreg Iakov, care îi era, evident, foarte dragă. Maria și soțul ei, Aleksandr, locuiau la Berlin, unde acesta lucra la Banca Sovietică de Comerț Exterior. Nadia i-a trimis această scrisoare exact înainte de a o naște pe Svetlana care, în ciuda sentimentelor contradictorii ale acesteia cu privire la sarcină, a păstrat cu sfințenie scrisoarea, pe care a tradus-o chiar ea în engleză:

11 ianuarie 1926

Dragă Marusia,

Îmi scrii că te plictisești. Draga mea, așa e peste tot. La Moscova nu am niciun fel de relații cu nimeni. Uneori pare foarte ciudat ca în atâția ani să nu reușești să legi nicio prietenie mai strânsă, dar asta ține de caracter. E ciudat că mă simt apropiată mai degrabă de unii care nu sunt membri de partid, mă refer la femei. E mult mai ușor să te înțelegi cu ceilalți oameni. Îmi pare rău că mi-am asumasem [sic]* răspunderea

* Aici autoarea cărții semnalează o greșeală de traducere a Svetlanei: *I have took* (tradus aproximativ în românește *mi-am asumasem*), în loc de *I have taken* (*mi-am asumat*), (n.tr.).

unor strânse legături de familie [aici Svetlana a adăugat o notă în josul paginii: „N.S. Allilueva aştepta naşterea fiicei sale Svetlana la acea vreme"]. În aceste vremuri nu e foarte uşor fiindcă există atât de multe prejudecăţi şi dacă nu te duci să munceşti undeva spun că eşti o „baba"*, cu toate că poate cineva nu lucrează pentru că n-are pregătire pentru asta. Iar acum, când am răspunderea a o mulţime de probleme în familie, mi-e imposibil să mă gândesc la vreo calificare. Marusia, sfatul meu e ca, acum cât eşti în străinătate, să deprinzi nişte priceperi care să-ţi fie de folos în Rusia. Ţi-o spun cu toată seriozitatea. Nici nu-ţi poţi închipui cât de neplăcut e să trudeşti pur şi simplu ca să-ţi câştigi un ban împlinind orice fel de muncă. Trebuie să ai o specialitate, o specializare, care să te facă să nu mai depinzi de ceilalţi...

Ei bine, draga mea Marusia, nu trebuie să te simţi singură, pregăteşte-te să obţii o calificare necesară şi data viitoare vino la noi. Vom fi cu toţii fericiţi să te vedem. Iosif îmi spune să-ţi transmit dragostea lui. Ţine foarte mult la tine (spune cam aşa „e o *muiere* deşteaptă"). Nu te supăra pe el, aşa e el obişnuit să vorbească despre noi, femeile...

Te sărut şi la revedere,
Nadia[16].

Nadia se săturase să facă umbră degeaba prin Kremlinul acela, era hotărâtă să nu rămână doar o *muiere*. Îndată după naşterea Svetlanei, pe atunci avea douăzeci şi cinci de ani, a căutat o doică să aibă grijă de fetiţa ei pentru ca ea să poată să se îndeletnicească mai departe de propria educaţie. După ce a stat de vorbă cu mai multe candidate, s-a hotărât s-o angajeze pe Aleksandra Andreevna Bicikova.

Aleksandra Andreevna ştia ce înseamnă devotamentul. Se născuse în 1885, la o moşie din Riazan, la sud-est de Moscova,

* Pe marginea scrisorii Nadiei, Svetlana precizează sensul cuvântului: „o ţărancă" (n.tr.).

şi lucrase ca fată în casă, doică şi menajeră până când ajunsese la familia lui Nikolai Evreinov, al Sankt Petersburg, critic şi director de teatru, membru al inteligheţiei liberale prerevoluţionare. Familia Evreinov a învăţat-o pe analfabeta Aleksandra Andreevna să citească şi să scrie. Când izbucnirea revoluţiei i-a silit să fugă la Paris, cei din familie au invitat-o să-i însoţească, dar aceasta a refuzat să-şi părăsească patria. În timpul foametei de la începutul anilor 1920, aceasta a fugit la Moscova cu singurul fiu care-i mai rămăsese (celălalt murise de foame), unde a descoperit-o Nadia Stalina şi a angajat-o. Fratele adoptiv al Svetlanei, Artiom Sergheev, avea să spună că Aleksandra Andreevna era „o doică absolut minunată". Îi amintea de Arina Rodionova, doica devotată a lui Puşkin[17].

Aleksandra Andreevna era o povestitoare remarcabilă care-şi împăna relatările cu proverbe ruseşti, împuindu-le copiilor urechile cu poveşti despre satul ei, despre perioada când fusese „în teatru" la Sankt Petersburg. Dar avea o capacitate deosebită să nu pomenească nimic despre cum trecuse peste greutăţile pe care le trăise în familia Stalin. Svetlana avea să spună adesea despre ea: „Pentru mine, de-a lungul întregii mele vieţi, ea mi-a fost un exemplu de om calm, muncitor, plin de căldură, de o seninătate de pomină şi un optimism nesecat".[18]

Nadia îi lăsa doicii indicaţii stricte să nu cumva s-o lase pe cea pe care o avea în grijă să lenevească. Svetlana îşi amintea cum doica o ducea la grădiniţă la lecţiile de muzică unde era împreună cu alţi douăzeci de copii. Svetlana cânta în corul de copii şi curând învăţase să citească, să scrie notele şi să cânte la pian. Aleksandra Andreevna a rămas alături de Svetlana vreme de treizeci de ani, până la moartea ei în 1956, fiind şi doica copiilor Svetlanei. Dacă în acel univers atât de dubios din jurul lui Stalin, Svetlana a dobândit o atitudine morală asta

s-a datorat doicii sale, Aleksandra Andreevna. Svetlana avea să scrie mai târziu: „Dacă n-aş fi avut parte de căldura permanentă şi neprecupeţită a acestei fiinţe masive şi inimoase, mi-aş fi pierdut de multă vreme minţile"[19].

În 1928, pe când Svetlana avea doar doi ani, Nadia se înscrisese la Academia Industrială pentru a studia fibrele sintetice, o nouă ramură a chimiei. În plus mai erau şi nesfârşitele şedinţe de partid, iar puţinul timp care îi mai rămânea, Nadia şi-l petrecea cu Stalin. Angajase meditatori care să supravegheze educaţia copiilor, pentru că ea lipsea mai tot timpul.

Svetlana avea să sublinieze cu năduf că: „Vremurile acelea nu îngăduiau unei femei, mai ales unei femei care mai era şi membru de partid, să mai aibă timp şi pentru copiii ei"[20]. Toate soţiile de la Kremlin aveau şi sarcini de partid. Când aveau timp liber, unele mai jucau şi tenis. Casele de la ţară aveau terenuri de tenis şi de cricket. Era o nefirească replică a obiceiurilor vechii aristocraţii ţariste.

Nadia a angajat o menajeră nemţoaică din Letonia, Carolina Til, care să aibă grijă de apartamentul din Kremlin şi a lăsat totul în seama eficienţei ei germane. A mai angajat o guvernantă pentru Svetlana şi un preceptor pentru Vasili, cam la fel cum făceau şi ţarii. Pa când avea şase ani, Svetlana ştia să citească şi să scrie în germană şi rusă.

Viaţa copiilor din numeroasele apartamente din Kremlin se desfăşura cam la fel; erau supravegheaţi de guvernante şi preceptori. Asta nu însemna numai disciplină. Stepan Mikoian, al cărui tată fusese un vechi bolşevic şi om de stat sovietic, unul dintre puţinii care au supravieţuit perioadelor de epurări ordonate de Stalin, locuia în clădirea Corpului de Gardă Călare şi se juca de obicei cu Vasili şi Svetlana. Acesta îşi amintea de nişte după-amieze în care toţi copiii funcţionarilor guvernamentali, inclusiv personalul care-i supraveghea – să tot fi

fost vreo treizeci-patruzeci de copii –, zburdau prin grădini. Svetlana era un băieţoi şi se căţăra pe Tunul Ţar, cel mai mare tun din lume, la fel ca toţi ceilalţi[21].

Uneori aveau loc reuniuni gălăgioase, în care douăzeci-treizeci de copii citeau fabule de Ivan Andreevici Krîlov, scriitor din secolul al XIX-lea, imitând animalele şi purtând chiar blănuri de urs. Iar alteori interpretau cuplete satirice despre „politicieni cu două feţe". În rândul spectatorilor erau părinţii lor şi se arăta pe acolo chiar şi Stalin, martor neutru, după cum îi era obiceiul, privind cu îngăduinţă de pe margine. Fiica sa avea să amintească laconic: „Din când în când, se bucura când îi auzea pe copii jucând teatru"[22].

Svetlana îşi aminteşte de ziua în care împlinise şase ani. Apartamentul din Kremlin era plin de copii. Pregătiseră cântece şi dansuri şi ea recitase o poezie în germană. Fusese o petrecere în toată regula, cu ceai şi prăjiturele. Svetlana a fost nevoită să păstreze această amintire ascunsă într-un sertar al memoriei pentru că, ani de zile mai târziu, avea să înţeleagă că pe vremea aceea mare parte din Uniunea Sovietică murea de foame.

Svetlana îşi aminteşte de o singură zi pe care a petrecut-o în întregime cu mama ei. O urmărise cu uluire pe Nadia în vreme ce spăla furioasă pe dedesubt cada de baie cu picioare ornamentale şi apoi se apucase să facă curat şi în restul apartamentului. Dar era prea mică pentru ca să înţeleagă că motivul acestei răbufniri fusese probabil mai puţin obsesia ei pentru curăţenie, deşi avea obsesia asta, cât mai degrabă o furie reprimată de nevastă nemulţumită, pentru că în familia Stalin era multă nefericire. Stalin şi Nadia se certau adesea. Mulţi ani mai târziu, Polina Molotova, cea mai apropiată prietenă a Nadiei, avea să-i spună Svetlanei: „Tatăl tău se purta destul de dur [cu mama ta] şi ea a avut viaţă grea cu el. Toată lumea ştia asta. Dar au rămas ani buni împreună. Aveau o familie, copii, o casă şi toată lumea

o iubea pe Nadia". Deşi nu fusese o căsnicie fericită, Polina se întreba: „Dar care căsnicie e fericită?"[23].

Doar o singură dată o plesnise mama ei, îşi amintea Svetlana. Pe masa din sufragerie era întinsă ademenitor o faţă de masă cu nişte discuri brodate. Când Svetlana a luat foarfeca şi a tăiat un disc – erau aşa de frumoase – enervată, maică-sa i-a tras o palmă peste faţă[24]. A trăit un şoc teribil. Când Stalin a auzit-o plângând, a venit în fugă s-o mângâie.

La rândul ei, şi Svetlana îşi asuma rolul de împăciuitor. Când îi auzea pe mama şi pe tatăl ei certându-se, ea alerga la taică-său şi-i cuprindea piciorul cu mâinile. Abia atunci se potolea şi el. Irina Gogua, prietenă apropiată a Nadiei, martoră a unor astfel de certuri în familie, sublinia: „Singura fiinţă care-i mai muia inima [lui Stalin] era Svetlana"[25].

Dacă mama se arăta distantă, Svetlana fugea la tatăl ei când simţea nevoia de căldură. Era copilul favorit al lui Stalin. Îi spunea „vrabiuţa" sau „fluturaşul". Alerga şi se urca pe genunchii lui, şi el o săruta şi o mângâia, ceea ce mama sa se abţinea să facă. Credea că era firesc să-l vadă mai mult plecat, aşa că sosirea lui era cu atât mai mult un eveniment; foarte puternic era şi dorul lui de a-şi vedea copilul.

Nadia era cea care i-a luat pe cei din familia Svanidze sub aripa ei. În mod deosebit se purta protector cu Iakov, pe care, se pare, Stalin îl trata cu dispreţ. Când apăruse în familia de la Kremlin, puştiul nu ştia decât georgiana. Svetlana credea că acesta era unul din motivele pentru care Stalin îl privea cu silă. După cum se zvonea, Stalin era nemulţumit de accentul lui georgian când vorbea ruseşte. Svetlana avea să spună că tatăl ei „ştia limba rusă doar în formele ei mai simple, obişnuite;... nu putea fi un orator remarcabil în limba rusă, se descurca greu cu sinonimele, nuanţele limbii, profunzimile ei"[26]. În schimb se folosea de tăcere pentru a-şi impune autoritatea, un mijloc

mult mai eficient prin care-i controla pe ceilalți, care nu-și puteau închipui niciodată ce era în mintea lui Stalin.

Pe când era copilă, Svetlana habar n-a avut că tatăl ei era georgian. O dată, Vasili, fratele ei, căruia îi plăcea s-o necăjească mereu, i-a spus că cei din familia ei erau georgieni. Când Svetlana l-a întrebat ce sunt georgienii, el i-a spus că sunt niște unii care „umblă îmbrăcați în veșminte din acelea lungi ca și cerchezii și-i spintecă pe toți cu săbiile"[27]. Svetlana pretindea că Stalin, pentru a se îndepărta cât mai mult de rădăcinile originii sale, le-a interzis tovarășilor săi din Georgia care veneau în vizită să aducă darurile obișnuite din zonă, vinuri și fructe, refuzându-le cu furie, pe motiv că generozitatea asta se făcea pe cheltuiala populației, iar Nadia îl susținea în privința asta.

Svetlana își aducea aminte cât de mult îi plăcea camera mamei ei din apartamentul de la Moscova. În lipsa mamei ei, se strecura acolo ori de câte ori putea și se așeza pe covorul oriental, gros, de culoarea zmeurei, sau se făcea ghem pe *takta* (divan) de modă veche, cu perne brodate. Îi plăcea să atingă cărțile și masa de scris a Nadiei. Pentru ca să poată supraviețui psihic în mediul acela familial atât de primejdios, Svetlana avea nevoie să idealizeze imaginea mamei pe care o iubea atât, dar cineva din afară ar fi văzut o mamă mai mult absentă și un copil disperat care avea nevoie de ea. Dar, bineînțeles, adevărul e că Nadia însăși abia putea supraviețui acolo.

Viața la Zubalovo

În mintea tuturor celor care am fost norocoși, e întipărit peisajul copilăriei, tărâm al magiei și imaginației, locul în care te simțeai în siguranță. Un tărâm esențial și ne vom întoarce acolo în visurile și amintirile noastre întreaga viață. Indiferent cum avea să evolueze viața ei, și Svetlana avea un astfel de tărâm.

Fiind în cercul intim al lui Lenin, lui Stalin i s-a repartizat o dacea* în afara Moscovei, la Zubalovo. Nu era departe de satul Usovo, la treizeci de kilometri de Moscova. Familia a locuit acolo la sfârşit de săptămână şi în perioada verii din 1919 până în 1932, iar ceilalţi din familie au continuat să viziteze locul mult după moartea Nadiei.

Dacea purta numele fostului ei proprietar, Zabulov, un magnat armean al petrolului din Baku. Toată zona din jurul satului Usovo fusese pe vremurile de dinaintea revoluţiei locul de refugiu în vacanţe ale celor bogaţi din Moscova. După ce proprietarii au fugit în timpul revoluţiei, vilele din zonă au fost repartizate nomenclaturii. Stalin şi Anastas Mikoian au primit dacea de la Zubalovo. Era mai mult decât o mică răzbunare. Şi unul, şi celălalt conduseseră greve de protest împotriva programului cu multe ore de muncă şi a condiţiilor nenorocite de la rafinăriile de petrol ale lui Zubalov din Baku, Azerbaidjan, şi Batumi, Georgia.

Pe întinsul teren de la Zubalovo, existau trei clădiri separate, casa mare, casa mică şi anexa servitorilor, totul înconjurat de un zid de cărămidă. Clădirea cea mai mare a fost preluată de Mikoian şi alţi vechi bolşevici. Rudele Nadiei, familia Alliluev şi unii din familia Svanidze foloseau anexa servitorilor, iar Stalin şi Nadia cea mai mică dacea. Dar mereu era plină de musafiri[28].

Stalin a renovat imediat casa, schimbând frontonul şi vechea mobilă. La etaj, a pus să se construiască un balcon – „balconul tatei" – şi o terasă pe toată partea din spate a casei. Stalin şi Nadia stăteau la etaj, în vreme ce copiii şi rudele aflate în vizită locuiau la parter. În faţa casei erau tufe de liliac violet, iar în depărtare se vedea un crâng de mesteceni albi. Mai erau acolo un iaz cu raţe şi o prisacă, o curte împrejmuită pentru găini şi fazani, o livadă, precum şi o poiană plantată cu hrişcă

* Dacea sau daşa – casă de vacanţă din Rusia (n. red.).

pentru a atrage albinele. Proprietatea, de acum bolşevică, avea aceeaşi menire ca şi atunci când fusese a elitei industriaşilor: „o mică fermă cu o viaţă a ei, de conac de ţară", cum avea s-o descrie Svetlana[29].

În copilărie, Svetlana cunoştea împrejurimile ca pe propria cămaşă. Ştia unde se găsesc cele mai bune locuri de ciuperci, pescuise în toate bălţile şi pâraiele cu bunicul şi fratele ei, ştia unde se aciuau păstrăvii la şuvoaie. Ştia şi unde să culeagă murele din desişul de rugi, motiv pentru care pe braţe şi pe picioare avea numai zgârieturi. Aduna găleţi de mure şi le aducea bucătăresei şi, sfârşită de oboseală, dar fericită, aştepta să primească laude. Svetlana avea grădina ei în grijă şi iepuri de crescut. Mirosul de zadă, coaja albă a mestecenilor, verdele crud al frunzelor proaspete, mirosul pământului rusesc – toate acestea se întipăriseră în mintea ei.

În timpul verii, o mulţime de copii ai nomenclaturii veneau acolo. Ea îi ducea la cotețele păsărilor să adune ouă de bibilică şi de fazan sau îi lua în adevărate expediţii să caute ciuperci. Pe acel domeniu existau şi o căsuţă în copac în care se căţărau, leagăne şi balansoare în care să se dea. Copiii se duceau în pădure, unde dormeau noaptea în adăposturi improvizate şi pescuiau în râul din zonă. Îşi frigeau prada la un foc încropit acolo şi în jar coceau ouă de fazan.

Stalin prinsese gustul băilor cu aburi când fusese în Siberia, aşa că îşi construise o *bania* la Zubalovo. Era o colibă de tavanul căreia atârnau ramuri de mesteacăn care-şi împrăştiau aroma asupra celor care se îmbăiau. Când Stalin lipsea, Svetlana obişnuia să citească acolo cărţi pentru copii, întinsă pe jos pe un covor.

La Zubalovo era un du-te-vino de neamuri: bunicii Olga şi Serghei Alliluev, mătuşa Anna şi unchiul Stanislav, unchiul Pavel şi mătuşa Jenia. Unchiul Pavel le istorisea poveşti din vremurile de după Războiului Civil, când Lenin îl trimisese

într-o expediție în nordul îndepărtat ca să facă prospecțiuni pentru minereu de fier și cărbune. Acolo locuiau în corturi, se deplasau cu reni și își făceau haine din piei de ren[30]. La dacea veneau și cei din familia Svanidze, mai ales unchiul Alioșa și Maria, teatrala lui nevastă. Apărea și Stalin acolo, dar el era mereu ocupat. Îl găseai pe terasă așezat la masa de lucru.

Figurile dominante în dacea erau Olga și Serghei, bunicii Svetlanei. Serghei a fost cel care l-a adus pe Stalin în familia Alliluev. Fiu al unui iobag eliberat, acesta s-a apucat de mecanică și a lucrat la depoul de vagoane din Tiflis, perioadă în care s-a alăturat mișcării Mesame Dasi (Al treilea grup), Partidul Socialist din Georgia, înființat în anii 1890. L-a întâlnit pe Stalin pentru prima oară în 1900, pe vremea când viitorul său ginere ajunsese deja foarte remarcat pe plan local pentru strălucita organizare și sloganurile politice, pentru organizarea demonstrației ilegale a muncitorilor cu prilejul zilei de 1 Mai. În acele zile, Serghei fusese însărcinat mai ales cu tipărirea afișelor și fluturașilor de propagandă marxistă, motiv pentru care fusese arestat și închis de mai multe ori. Nu e prea limpede dacă a participat și la mișcările violente revoluționare, dar se pare că a avut obiecții atunci când Annei, fiica sa de nouă ani, i s-a încredințat de către revoluționari misiunea de a transporta muniție explozivă cusută în bluză, sub haină, în trenul care mergea de la Tiflis la Baku[31]. Serghei i-a pus lui Stalin apartamentul la dispoziție pe când se ascundea de poliția secretă țaristă.

Olga era o personalitate complexă. În 1893, fugise cu Serghei, care era chiriaș al familiei, ca să scape de tirania tatălui ei. Avea doar șaisprezece ani, el douăzeci și șapte. Se pare că împărtășea din plin ideile politice revoluționare ale lui Serghei. Viața ei și a celor patru copii ai ei fusese marcată de o permanentă fugă dintr-un oraș în altul, de percheziții ale poliției, de teamă constantă, silită să păstreze secrete, să-l viziteze pe

Serghei la închisoare, să-şi vadă prietenii dispărând. Şi ea, şi fetele ei distribuiau materiale de propagandă marxiste, misiune periculoasă care le putea trimite la puşcărie, la fel ca şi pe tatăl lor. Ea avusese ideea de a-l ascunde pe Lenin în apartamentul lor din Strada Rojdestvenskaia, din Sankt Petersburg, în vara lui 1917, când se refugiase acolo înainte de a fugi în Finlanda, în momentul în care se părea că revoluţia avea să eşueze, pentru ca apoi să se întoarcă pentru a organiza victoria revoluţiei bolşevice din octombrie. Tot ea fusese cea care întâmpina cu căldură vizitele lui Stalin. Acesta îi scria cu multă recunoştinţă Olgăi, din exilul siberian:

25 noiembrie 1915

Dragă Olga Evghenievna,

Vă sunt mai mult decât recunoscător pentru sentimentele pline de bunăvoinţă faţă de mine. Nu voi uita niciodată grija pe care mi-aţi arătat-o. Aştept cu nerăbdare să se încheie perioada de surghiun şi să pot veni la Petersburg, pentru a vă mulţumi personal, şi dumneavoastră, şi lui Serghei, pentru tot ce aţi făcut pentru mine. Mai am doi ani de aşteptare... Salutări băieţilor şi fetelor...

Cu respect, al dumneavoastră,
Iosif[32].

Acesta era ginerele ei, care, într-o bună zi, avea să-i înşele toate aşteptările şi încrederea. Când fata ei cea mai mică, Nadia, a împlinit paisprezece ani, Olga i-a acordat toată libertatea şi a lăsat-o să înveţe meseria de moaşă. Când Uniunea Sovietică a intrat în război, aceasta s-a alăturat Crucii Roşii, îngrijind răniţii care veneau de pe frontul german. Stătea mai mult la spital şi, după spusele lui Pavel, fiul Olgăi, începuse să aibă iubiţi.

Pe vremea când au locuit la Zubalovo, Serghei şi Olga au ajuns să se înstrăineze unul de celălalt: el venea dintr-o parte

a dacei, ea din alta, se aşezau în câte un capăt al mesei din sufragerie şi se uitau lung unul la celălalt. Deşi vechi bolşevic, Serghei fusese tras pe linie moartă, deşi credea cu fervoare în aceste idei, în vreme ce Olga devenise sceptică şi a fost printre primii din anturaj care au bănuit adevărata fire a ginerelui ei.

Pe vremea acelor lungi veri petrecute la dacea, toţi aceştia se dovedeau a fi o adevărată familie de georgieni, plini de temperament, explozivi – bunicul Serghei, când vreun copil era neastâmpărat la masă, obişnuia să-i toarne supa în poală[33]. Olga se întorsese la vechea religie ortodoxă. Când copiii lui Stalin şi prietenii lor, crescuţi în ideologia ateistă comunistă, îi luau peste picior credinţa bunicii Olga, aceasta le replica: „Oare suflet nu aveţi? O să-l aflaţi voi când o să vă doară!"[34]. Dar nu păreau să o deranjeze autoritatea şi beneficiile de pe urma poziţiei ginerelui ei.

Svetlana, care moştenise părul roşcat şi ochii albaştri ai Olgăi, se identifica adesea cu bunica ei. Ea susţinea că mama sa îi interzisese bunicii să mai vină în apartamentul din Kremlin pentru că o deranjau permanentele critici la adresa obsesiei ei de sorginte bolşevică faţă de carieră, care o făcea să nu stea acasă alături de copiii ei[35]. Probabil că Svetlana a aflat aceste amănunte de la mătuşile ei, pentru că e greu de crezut că un copil de şase ani ar fi păstrat toate acestea în memorie. Se pare că Olga striga la Nadia că ea crescuse patru copii, deşi atunci când îşi amintea de copilăria ei chinuită, Nadia privea cu ironie afirmaţia asta. Olga era temperamentală, dar nu o caracteriza şi spiritul autocritic, trăsătură de caracter pe care se pare că nepoata ei Svetlana a moştenit-o.

Probabil că pe vremea copilăriei, Svetlana nu prea pricepea aceste conflicte subterane din sânul familiei. Care copil le pricepe? La Zubalovo, bunicii ei, şi mai ales bunicul, erau un fel de substitut îngăduitor al absenţei părinţilor. Serghei avea la

dacea un atelier mecanic într-un fel de colibă şi-i invita pe copii în atelier să se joace cu sculele lui şi să facă diverse lucruri. Alteori atârna bomboane prin copaci ca să le adune copiii sau îi lua în lungi expediţii prin pădure în căutarea bureţilor.

Mulţi dintre cei din fruntea Partidului Bolşevic s-au bucurat în acele veri de vizite la Zubalovo. Svetlana le spunea *unchi* tuturor. „Unchiul Voroşilov" şi „Unchiul Mikoian" veneau la dacea lui Stalin împreună cu familia. Unul dintre musafirii cei mai îndrăgiţi ai Svetlanei era vechiul tovarăş al lui Stalin, Nikolai Buharin, care făcea să răsune casa de hohotele sale de râs şi era iubit de toată lumea. El a învăţat-o pe doica Svetlanei să meargă cu bicicleta, iar când venea la dacea sau la Kremlin întotdeauna aducea tot felul de animale: arici, şerpi de casă în borcane, şoimi, chiar şi o vulpe domesticită. Multă vreme după ce Stalin a ordonat executarea lui Buharin, după spectaculosul proces de demascare din 1938, vulpea lui alerga prin grădina Kremlinului. Mai veneau acolo şi alţi prieteni, cum ar fi Sergo Ordjonikidze şi soţia lui Zinaida. La şase ani, Svetlana urmărea cu o curiozitate copilărească petrecerile adulţilor: Semion Budionîi cânta la acordeon şi cei mari cântau cântece populare ruseşti. Chiar şi Nadia dansa *lezghinka*, un dans georgian, ba chiar şi Stalin cânta uneori, avea o voce excelentă şi un timbru plăcut[36]. Numai Mikoian, Budionîi şi Kliment Voroşilov i-au supravieţuit lui Stalin. Pe la mijlocul anilor 1930, aceşti „unchi" şi „mătuşi" au început să cam dispară. Mulţi au fost executaţi, iar alţii, de exemplu Ordjonikidze, s-au sinucis. Svetlana îşi amintea că pe vremea când era copilă, nu pricepea unde dispăruseră cu toţii. Oamenii pur şi simplu se făceau nevăzuţi. Şi nimeni nu-i explica de ce[37].

Când se născuse Svetlana, Stalin avea patruzeci şi opt de ani şi prefera să-şi petreacă vacanţele fără să suporte gălăgia copiilor. El şi Nadia se duceau în vacanţe la Soci, pe malul Mării

Negre, unde băile termale îi mai alinau durerile reumatismale, fără îndoială urmările numeroaselor perioade de exil în Siberia. Se pare că adesea o veritabilă cavalcadă de maşini ale membrilor de partid pornea spre sud. Svetlana păstrase fotografiile făcute de mama ei în acele peripluri. La un picnic pe plajă, în ele apare şi Abel Enukidze, naşul mamei sale, pe care aceasta l-a iubit mult. Acolo apar şi membri ai Biroului Politic precum Molotov, Mikoian şi Voroşilov. Era o rutină de partid păstrată cu sfinţenie de a petrece împreună concediile. Stalin avea o mână deformată din pricina unui accident din copilărie şi o pieliţă la degetul mare de la un picior, aşa că nu înota niciodată, prefera să se întindă pe un şezlong şi să studieze documente. Abia după ce a împlinit cinci ani, Svetlanei i s-a îngăduit să-şi însoţească părinţii la vila lor de la Soci.

În amintirile sale scrise pe când avea treizeci şi şapte de ani, Svetlana nu a fost în stare să vorbească decât despre „moartea" acelor lideri de partid, nu şi despre „ucigaşii" lor. Pentru a împiedica trauma psihologică, ea scria: „Vreau să aştern aici doar ceea ce ştiu sigur şi ceea ce-mi aduc aminte şi am văzut cu ochii mei"[38]. Dar aici se produce ruptura: Zubalovo fusese cândva un tărâm al luminii şi farmecului, unde vechii prieteni, tovarăşi revoluţionari, se adunau să-şi petreacă verile şi să se veselească împreună cu copiii lor. Apoi, deodată, totul devine criminal de întunecat.

Când privea înapoi, Svetlana nu nega paradoxul acestei perioade fericite din copilărie. Izolarea şi situaţia privilegiată în care trăia au ferit-o de suferinţele cumplite ale acelei perioade provocate de lupta internă brutală din partid, în vremea în care Stalin îşi afirma dominaţia asupra rivalilor săi prin epurările vechilor bolşevici şi a nomenclaturii, moartea a milioane de ţărani datorită foametei provocate chiar de om prin colectivizarea forţată de la ţară în numele unei industrializări rapide.

Societatea bolşevică fără clase refăcea acum regimul ţarist: de o parte un popor de iobagi, de cealaltă conducătorii retraşi în siguranţă după ziduri. Pe atunci încă nu apăruseră excesele burgheze pentru care regimul va deveni celebru abia după război.

Svetlana n-a putut să nege farmecul acestei prime lumi în care trăise cu inconştienţa fără limite a unui copil într-un tărâm populat cu fiinţe pe care le iubea. Ar fi putut oare respinge cu totul acea lume? Era în miezul unui paradox. Cum putea fi atât de groaznică o lume ce părea atât de minunată? Tatăl ei o mângâia, o iubea şi o acoperea cu o ploaie de săruturi cu miros de tutun când, la îndemnul doicii, ea dădea fuga la el ducându-i în dar buchete de violete şi căpşuni. Şi cum putea, în acelaşi timp, să fie unul dintre cei mai sângeroşi dictatori mereu la pândă?

Svetlana spunea despre copilăria ei că fusese una normală, plină de oameni care o iubeau, de prieteni, vacanţe, bucurii. Şi susţinea că avusese o copilărie modestă şi probabil că aşa a fost dacă ne gândim că era copilul unui şef de stat, deşi pentru milioanele de ruşi care mureau de foame şi erau mereu în bejenie ar fi fost revoltător.

În memoriile sale ea scria: „Chiar şi numai din respect pentru amintirea lor, pentru dragostea şi recunoştinţa faţă de ce au însemnat ei pentru mine în acel tărâm al soarelui pe care-l numesc copilărie, trebuie să vă vorbesc despre ei"[39].

Era o declaraţie deliberată pentru că amintirile ei erau pline de paradoxuri şi frustrări. „Mă străduiesc să reînvii ceea ce a fost, anii însoriţi ai copilăriei mele care s-au dus", avea să scrie ea peste mai bine de treizeci de ani, de parcă ar fi vrut să arate imposibilitatea acestui demers[40].

Din punctul de vedere al copilului, lumea aceea s-ar putea să fi fost cu adevărat însorită, deşi, cu intuiţia aceluiaşi copil, trebuie să fi simţit că paradisul era marcat de umbre. Din perspectiva omului adult, fusese o împletitură de suferinţe şi anxietate.

Capitolul 2

Un copil orfan de mamă

În acea după-amiază de 7 noiembrie 1932, Svetlana stătea alături de mama ei în fruntea mulțimii care admira soldații defilând prin fața Casei Sovietelor pentru celebrarea celei de-a cincisprezecea aniversări a Marii Revoluții. Era pentru prima dată când i se îngăduia să fie prezentă la sărbătoarea anuală. Era o sărbătoare extraordinară, cu artiști pe picioroange, înghițitori de flăcări, artiști de circ care intrau și ieșeau din mulțimea de mii de oameni. Ridica privirile și se uita la tatăl ei stând în tribună, portretul uriaș al acestuia străjuia în spatele șirului de lideri de partid așezați respectuos de-o parte și de cealaltă a marelui conducător. Avea doar șase ani și jumătate, dar deja știa ca tatăl ei era cel mai important om din lume.

Mai devreme în acea zi, mama ei o chemase în camera sa. „O vedeam pe mama atât de rar, încât îmi aduc foarte bine aminte ultima noastră întâlnire." Svetlana se cocoțase pe *takta* favorită și asculta lunga lecție de bună purtare și conduită. „Să nu bei vin niciodată", i-a spus ea[1]. Nadia și Stalin se certau mereu când acesta își muia degetul în paharul cu vin și apoi îl băga în gura copiilor. Protesta de fiecare dată spunând că o să facă din copiii lui niște alcoolici. Ultimele cuvinte ale Nadiei către Svetlana îi defineau caracterul. Pentru Nadia erau dovezi de slăbiciune efuziunile sentimentale manifestate de mama ei,

Olga, sau sora ei Anna. În repertoriul ei era exclus să verşi lacrimi, să faci confesiuni, să te plângi, la fel ca şi manifestările de sinceritate. Lucrul cel mai important era să-ţi faci datoria şi să-ţi tăinuieşti secretele într-un pătrăţel din dreptul inimii.

În vreme ce doica o punea în pat să se culce, Svetlana îi povestea cum unchiul Voroşilov era în fruntea paradei, călare pe un cal alb.

În dimineaţa de 9 noiembrie, Aleksandra Andreevna i-a sculat pe copii devreme şi i-a trimis să se joace afară când zorii încă nu mijeau şi ploua. Când, câteva ore mai târziu, au fost înghesuiţi într-o maşină, au văzut că tot personalul părea să fi plâns. Au fost duşi la noua casă de ţară de la Sokolovka. Stalin începuse să se lase în voia pasiunii de a construi vile, aşa că în toamna aceea familia folosise dacea de la Sokolovka în locul celei de la Zubalovo. Casa aceea era mohorâtă, înăuntru era mai mult întuneric, nu prea vedeai ceva lumină. Copiii şi-au dat seama că se întâmplase o nenorocire şi întrebau mereu unde era mama lor. În cele din urmă, a apărut Voroşilov venit să-i ducă înapoi la Moscova. Era în lacrimi. Tatăl lor părea să fi dispărut. În jurul evenimentelor petrecute în noaptea de dinainte au apărut atâtea poveşti neverosimile încât e greu de separat faptele de ficţiune, bârfele de adevăr, totuşi se poate face o reconstituire în mare a acelei nopţi.

Târziu, în după-amiaza de 8 noiembrie, Nadia se afla în apartamentul din Palatul Poteşnîi făcând pregătirile pentru inevitabila petrecere tumultuoasă prin care se sărbătorea revoluţia. Fratele ei Pavel, detaşat permanent la Berlin în calitate de ataşat militar al misiunii comerciale sovietice, venise şi el în vizită şi-i adusese daruri, printre ele se afla şi o frumoasă rochie neagră. Nevestele Kremlinului se plângeau mereu că ori de câte ori o întâlneau pe Nadia la croitorul de damă în vogă de

la Comisariatul pentru Afaceri Interne de pe Podul Kuznețki, rezervat numai nomenclaturii, ea alegea întotdeauna cele mai lipsite de gust și neatrăgătoare articole. Se amuzau că aceasta încă mai respecta etica bolșevică învechită a modestiei[2]. Dar în seara aceea, în rochia neagră elegantă, Nadia era frumoasă, își pusese chiar un trandafir roșu în părul negru.

Însoțită de Anna, sora ei, Nadia traversă peluza acoperită de zăpadă spre clădirea Gărzii Călare și intră în apartamentul tovarășului Voroșilov, comisarul pentru apărare care găzduia petrecerea aniversară pentru mai-marii partidului și soțiile lor. Stalin o luă și el alene peste peluză dinspre Palatul Galben, însoțit de tovarășul Molotov și șeful Sovietului Suprem al Economiei Naționale – Valerian Kuibîșev. Aveau doar unul sau doi oameni din gardă, deși Biroul Politic interzisese ca Stalin „să se deplaseze prin oraș pe jos"[3]. Biroul Politic socotise că Stalin era în pericol, într-atât de detestată era politica de teroare pe care acesta o adoptase deja împotriva așa-numiților sabotori ai industriei, specialiști din rândul burgheziei și teroriști politici, care conspirau cu puteri străine. Asasinatul părea un pericol real.

Petrecerea era o ocazie de destindere. Mâncarea venea de la bucătăria Kremlinului – o mare varietate de *hors d'oeuvres*, pește, produse din carne, vodcă și vin georgian, toate servite de gazdă. Bărbații, mulți purtând încă cizme – rămășiță a trecutului lor revoluționar – și femeile, în rochii făcute la comandă, stăteau la masa banchetului. Stalin stătea la locul lui obișnuit – la mijlocul mesei, față în față cu Nadia. Era o reuniune de băutori învederați și puși pe petrecere, gata să dea pe gât pahar după pahar în cinstea victoriilor revoluționare și a realizărilor industriale.

Pasajele picante din nenumăratele memorii lăsate de cei prezenți la petrecerea din acea noapte se referă la următoarele

amănunte: Stalin se îmbătase și flirta cu grosolan cu Galina, o actriță de film și soția lui Aleksandr Egorov, comandant în Armata Roșie, aruncând în ea cu biluțe de pâine. Nadia era fie dezgustată, fie sătulă de toate astea. Circulau bârfe cum că Stalin ar fi avut o aventură cu o coafeză din Kremlin. Stalin prefera aventurile cu femeile a căror discreție era asigurată, iar o coafeză ce lucra în Kremlin trebuia să facă parte din poliția secretă. Nadia văzuse toate astea și mai înainte și știa că aventurile nu țineau prea mult, deși nici ea și nici nimeni altcineva nu aveau habar cât de departe mergeau acestea. Mulți ani mai târziu, Vlasik, garda de corp a lui Stalin, i-a replicat sugestiv Svetlanei că tatăl ei „era și el bărbat, la urma urmei"[4]. În noaptea aceea se pare că Nadia a dansat și a cochetat cu Abel Enukidze, nașul ei georgian, pe vremea aceea administrator al complexului de la Kremlin, o stratagemă obișnuită a femeii furioase pentru a-și arăta indiferența trucată față de flirturile soțului.

Multe relatări pretind că un incident la un anume toast politic a înfuriat-o pe Nadia: Stalin a închinat în numele „distrugerii dușmanilor statului" și a observat că Nadia nu și-a ridicat și ea paharul. Atunci Stalin a strigat la ea peste masă: „Hei, tu, de ce nu bei? Ia și bea!"[5].

La care ea i-a replicat plină de venin: „Pe mine nu mă cheamă *hei*", și a părăsit încăperea ca o furtună. Petrecăreții au auzit-o strigând peste umăr în timp ce ieșea: „Taci, taci odată!" Toți cei din încăpere au amuțit șocați. Nici măcar soția nu putea avea îndrăzneala să-i întoarcă spatele lui Stalin. Stalin doar a mormăit cu dispreț: „Ce nebună!", și a continuat să bea.

Polina Molotova, prietenă apropiată a Nadiei, a fugit după ea. Polina amintește că ea și Nadia au dat ocol Kremlinului de mai multe ori, în vreme ce Polina îi tot amintea sub ce tensiune trăia Stalin. Și mai și era beat, ceea ce se întâmpla rar, se

deconecta şi el. Polina aminteşte că Nadia „era perfect calmă" când şi-au luat la revedere în primele ore ale dimineţii[6].

Când s-a întors în apartamentul de la Kremlin, s-a dus în camera ei şi a închis uşa. După paisprezece ani de căsătorie, ea şi Stalin dormeau în camere separate. Camera ei era pe un hol în dreapta sufrageriei, iar camera lui Stalin era în stânga sufrageriei. Camera copiilor era pe un alt hol şi, mai departe, pe acelaşi coridor era camera servitorilor.

La un moment dat, în zorii zilei, Nadia a luat un pistol mic, Mauser, pe care i-l făcuse cadou fratele ei Pavel şi s-a împuşcat drept în inimă[7].

Se pare că nimeni nu a auzit împuşcătura, cu siguranţă, nici copiii şi nici servitorii. În acele zile, la intrarea locuinţei era un paznic. Dacă o fi ajuns acasă, se pare că Stalin a dormit dus în timpul ăsta.

Carolina Til, menajera, i-a pregătit micul dejun Nadiei, ca în fiecare dimineaţă. Ea a declarat că, atunci când a intrat în cameră, a găsit-o pe Nadia zăcând pe podea, lângă pat, într-o baltă de sânge, cu pistolul Mauser încă în mână. Til a alergat la camera copiilor s-o trezească pe doica Svetlanei, Aleksandra Andreevna, şi amândouă s-au dus din nou în camera Nadiei. Cele două femei au aşezat trupul Nadiei pe pat. În loc să-i spună lui Stalin, fiindcă le îngrozea numai gândul la reacţia lui, i-au telefonat naşului Nadiei, lui Abel Enukidze, şi apoi Polinei Molotova. Toţi au stat şi au aşteptat. În cele din urmă, Stalin s-a trezit şi a venit în sufragerie. S-au întors spre el: „Iosif, Nadia nu mai e printre noi"[8].

Mai apoi au apărut tot felul de zvonuri cum că, după petrecere, Stalin se dusese la Zubalovo cu altă femeie şi se întorsese acasă la mijirea zorilor. El şi Nadia se certaseră şi el o împuşcase. Stalin era un fel de magnet care atrăgea tot felul de

poveşti de răzbunare, dar de data asta zvonurile sunt nefondate. Mai convingătoare pare reacţia rudelor ei, care erau convinse că Nadia se sinucisese şi erau indignate: cum putuse să-şi abandoneze în felul acesta copiii?

Acestea pretind că i-ar fi lăsat lui Stalin, ca orice sinucigaş, o scrisoare plină de amărăciune şi acuzaţii, pe care se presupune că acesta ar fi distrus-o imediat ce a citit-o. Jenia, soţia lui Pavel, relata că în primele zile Stalin era în stare de şoc: „Spunea că nici el nu mai voia să trăiască... [Stalin] era în aşa hal încât le era teamă să-l lase singur. Din când în când, avea accese de furie"[9].

Familia avea nevoie să ştie că el era distrus, şi se prea poate chiar să fi fost. Într-un fel, el o iubise pe Nadia, cum o dovedesc scrisorile sale de dragoste adresate ei. Chiar şi dictatorii pot fi sentimentali. Dar reacţia sa era cumplit de egocentrică şi nu vedea decât suferinţa lui. Maria Svanidze, cumnata lui Stalin, consemna în jurnalul ei intim momentul când îi spusese lui Stalin că o condamna pe Nadia: „cum a putut Nadia să-şi părăsească cei doi copii?" El i-a replicat: „Copiii au uitat-o după câteva zile, dar eu sunt nenorocit pentru tot restul vieţii"[10]. E greu de închipuit că un tată spune una ca asta despre copiii săi care îşi plângeau mama, dar pare convingătoare atitudinea de autocompătimire a lui Stalin. Svetlana credea, mai aproape de adevăr, că sinuciderea mamei sale i-a exacerbat paranoia tatălui ei: nu poţi avea încredere în nimeni, şi cei mai apropiaţi te trădează.

De ce Nadia, la numai treizeci şi unu de ani, s-a sinucis? Nu vom şti niciodată adevărul, dar speculaţii există din belşug. Cea mai la îndemână explicaţie e aceea că era bolnavă mintal. La început chiar şi Svetlana a crezut asta. Istoricul Simon Sebag Montefiori scrie: „Raportul medical [al Nadiei], păstrat de Stalin în

arhiva sa, şi mărturiile celor care au cunoscut-o confirmă că Nadia suferea de o serioasă boală mintală, probabil de o ereditară depresie maniacală sau tulburare de personalitate borderline, deşi fata ei a denumit-o *schizofrenie* şi o suferinţă a creierului care-i dădea migrene". Nadia avea multe alte suferinţe. Făcuse numeroase avorturi, o formă obişnuită de contracepţie în acele vremuri, din care au derivat numeroase probleme ginecologice[11]. S-a dus la băi şi la clinici germane, un răsfăţ, aproape un fetiş pentru cea mai mare parte a nomenclaturii.

Dar, în cele din urmă, Svetlana a ajuns să considere disperarea mamei sale ca un fel de reacţie de opoziţie faţă de politica represivă a lui Stalin. Problema e dacă această idee beneficiază de credibilitate.

Nikita Hruşciov, colegul ei de facultate de la Academia Industrială, susţinea că Nadia încerca să-şi manifeste independenţa faţă de Stalin[12]. Când s-a înscris la academie în 1929, ea şi-a păstrat numele de familie, Allilueva, gest care nu era neobişnuit în rândul nevestelor de bolşevici. Ea refuza să vină la academie cu o maşină guvernamentală şi venea cu tramvaiul, de aceea purta şi pistol. După o călătorie în Marea Britanie, fratele ei Pavel adusese două pistoale Mauser nr. 1, dăruind unul Nadiei şi unul Polinei, soţia lui Molotov. Aleksandr Alliluev, fiul lui Pavel, avea să remarce: „Amândouă se duceau cu tramvaiul la facultate şi, în acele vremuri, în Moscova era periculos. Din pricina asta tatăl meu a adus cele două afurisite de pistoale din Marea Britanie. Şi în privinţa asta, Stalin i-a spus tatei: «Nu puteai să le aduci alte cadouri?» Pistolul avea nişte gloanţe mici, dar suficient de mari pentru ca Nadia să se împuşte drept în inimă"[13].

Din corespondenţa sa de pe vremea când era adolescentă, se poate desluşi limpede că Nadia era o tânără comunistă idealistă şi dogmatică. În timpul Războiului Civil, izbucnit după

victoria bolşevicilor, ea pare în stare să justifice violenţa ca necesară pentru supravieţuirea Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie. În iunie 1918, când Lenin l-a trimis pe Stalin la sud de Ţarițîn (rebotezat Stalingrad în 1925) împreună cu 450 de ostaşi din Gărzile Roşii pentru a asigura aprovizionarea cu alimente a Moscovei şi Petrogradului, Nadia, care avea şaptesprezece ani, şi fratele ei Fiodor l-au însoţit în calitate de asistenţi. Un vagon de cale ferată a fost tras pe o linie moartă şi Stalin îl folosea drept cartier general. Încă nu îşi oficializaseră căsătoria cu acte, dar, conform obiceiului la bolşevici, Nadia era deja socotită soţia lui Stalin.

Stalin a începu imediat curăţarea oraşului de suspecţi contrarevoluţionari. Nadia era cea care-i bătea la maşina de scris scrisorile către Lenin în care a cerut în repetate rânduri puteri militare discreţionare. Când Lenin i-a cerut să fie mai „brutal" şi „fără milă", Stalin i-a răspuns: „Fiţi sigur că n-o să ne tremure mâna"[14].

Stalin a condus o campanie de „teroare exemplară". A incendiat sate pentru a demonstra ce se întâmplă dacă nu se supun ordinelor Armatei Roşii şi care sunt consecinţele sabotajului contrarevoluţionar. Entuziasmul cu care a dezlănţuit violenţa generală nu pare s-o fi deranjat pe Nadia care bătea la maşină în vagonul de cale ferată.

Nadia îl iubea pe Stalin şi părea să justifice convenabil şi chiar să glorifice cultul bolşevic al violenţei. Scrisorile pasionale de dragoste pe care şi le trimiteau unul celuilalt când nu erau împreună aveau o intensitate electrizantă, chiar dacă părea convenţională. La sfârşitul lui iunie, când Nadia era la Karlsbad pentru tratarea unor cumplite dureri de cap (o altă relatare sugerează că de fapt avea dureri abdominale îngrozitoare, probabil în urma unui avort), Stalin îi scria:

„Tatka [numele ei de alint în georgiană]. Te rog să-mi scrii orice... Tatocika, sunt atât de singur aici. Stau acasă singur ca un pui de cucuvea. N-am mai fost la țară, am prea mult de lucru. Mi-am îndeplinit sarcinile. Poimâine am în plan să mă duc la țară, la copii. Bine, la revedere. Nu sta acolo prea mult, vino cât mai repede. Te sărut. Al tău, Iosif"[15]. Una dintre scrisorile trimise de ea se încheie astfel: „Te rog să ai mare grijă. Te sărut cu căldură, așa cum m-ai sărutat și tu când am plecat. A ta, Nadia"[16].

Dar căsnicia cu Stalin avea altă atmosferă și era plină de nesiguranță. Nadia a încercat să-l părăsească prima dată în 1926, când Svetlana avea doar șase luni. După o ceartă, ea și-a făcut bagajul, i-a luat pe Svetlana, pe Vasili și doica Svetlanei și au urcat în trenul pentru Leningrad (cum a fost Sankt Petersburg rebotezat în 1924, după moartea lui Lenin), de unde și-a încredințat părinții că îl părăsea pe Stalin și dorea să-și croiască propria viață. El îi telefona și o ruga să se întoarcă. Când s-a oferit să vină s-o ia, aceasta i-a răspuns: „Vin eu singură. Ca să vii tu aici ar însemna cheltuieli prea mari pentru stat"[17].

Ca soț, cea mai rea trăsătură a lui Stalin era caracterul nestatornic al afecțiunii sale. Din mândrie și reținere, Nadia rareori a dezvăluit secretele din familie, dar sora sa Anna sublinia că aceasta a suferit „îndelung ca o martiră". De obicei distant și de nepătruns, Stalin avea răbufniri de furie incontrolabile și putea să se arate de-o indiferență totală față de sentimentele soției sale. Nadia se plângea că ea alerga mereu să-i rezolve problemele lui Stalin – ba avea nevoie de un document de la biroul comisarilor, ba de o carte de la bibliotecă. „Și apoi îl așteptăm și habar nu avem când o să vină acasă"[18].

Al doilea an de studii al Nadiei la Academia Industrială, 1929, a fost anul marii cotituri, cel al înscrierii forțate a țăranilor

în colhozuri (gospodării agricole colective). A fost un proces brutal. Pentru a smulge din rădăcini inițiativa particulară, au fost desființate pieţele de la ţară şi vitele au fost confiscate. Culacii sau ţăranii bogaţi (dacă aveai o vacă însemna că eşti bogat) au fost deportaţi. Conform acestei politici, cunoscută sub numele de desculacizare*, ţăranii „trataţi ca nişte animale... au murit adesea de frig şi foame, de loviturile primite când erau mânaţi în convoaie şi din pricina altor chinuri"[19]. În anul în care a murit Nadia, 1932, în infamul Gulag (lagăre de muncă forţată) erau „mai bine de un sfert de milion de oameni", iar alţi un milion trei sute de mii, „în majoritate culaci deportaţi", trăiau în „colonii speciale"[20].

În 1932 şi 1933 Ucraina a fost devastată de foamete. Stalin şi miniştrii săi expediau rezervele de grâu în străinătate pentru a plăti furnalele şi tractoarele necesare pentru susţinerea ritmului rapid de industrializare. Deşi Biroul Politic al Ucrainei a cerut ajutor de urgenţă, nu a primit nimic. Au murit milioane de oameni. În 1932, o seamă de colegi ai Nadiei de la Academia Industrială au fost arestaţi pentru că au discutat despre foamete. Se zvonea chiar că Nadia se opunea „colectivizării şi socotea acţiunea imorală". Avea o atitudine critică faţă de Stalin şi, în taină, simpatiza cu Nikolai Buharin şi opoziţia de dreapta[21]. Stalin i-a poruncit Nadiei să stea două luni departe de academie[22].

La început, Nadia a încercat să-şi exercite oarecare influenţă asupra lui. În 1929, pe când Stalin se afla în vacanţă la Soci, Nadia i-a trimis o scrisoare atent concepută, informându-l că partidul luase foc din pricina unei dispute din *Pravda*: fusese

* Desculacizare: campania sovietică de represiune politică, incluzând deportări, execuţii ale culacilor, cum erau numiţi ţăranii înstăriţi sau chiaburii (n. red.).

publicat un articol fără să aibă binecuvântarea conducerii de partid. Deşi articolul cu pricina fusese văzut de mulţi, toţi dădeau vina pe Leonid Kovalev, prietenul ei, şi cereau demiterea lui. Într-o lungă scrisoare, după o simplă introducere – „Dragă Iosif" – ea îi scria:

> Nu fi supărat pe mine dar, serios, mi-a părut rău de Kovalev pentru că ştiu ce muncă imensă a depus el la ziar... E monstruos, pur şi simplu... să fie destituit Kovalev... Kovalev pare un om mort... Ştiu că nu-ţi place să mă amestec, dar cred că ar trebui să vezi şi tu această hotărâre nedreaptă... Nu pot rămâne indiferentă faţă de un om atât de muncitor şi un tovarăş de-al meu...
>
> La revedere, te sărut cu drag. Te rog răspunde-mi[23].

Patru zile mai târziu, Stalin i-a răspuns: „Tatka, Am primit scrisoarea ta cu privire la Kovalev... Cred că ai dreptate... Evident au făcut din Kovalev un ţap ispăşitor. Voi face tot ce pot, dacă nu cumva e prea târziu... O sărut pe Tatka mea de multe, multe ori. Al tău, Iosif"[24]. Stalin a reacţionat la rugămintea Nadiei şi i-a scris lui Sergo Ordjonikidze, responsabil cu judecarea cazurilor de încălcare a politicii partidului, arătându-i că a-l transforma pe Kovalev în ţap ispăşitor era „o metodă ieftină, greşită şi împotriva moralei bolşevice de îndreptare a unei greşeli... a lui Kovalev... SĂ NU SE LASE ÎN NICIO ÎMPREJURARE VREODATĂ să fie tipărit vreun rând despre Leningrad dacă n-a fost dinainte văzut pe îndelete şi aprobat de cineva din birou"[25]. În cele din urmă, Kovalev a fost destituit de la *Pravda*, dar nu ca „duşman al poporului", ci mai degrabă ca un „rătăcit copil al partidului"[26].

Nadia i-a răspuns la scrisoare pe un ton aproape patetic: „Mă bucur că în cazul lui Kovalev ai arătat că ai încredere în mine", iar mai departe i-a scris că atmosfera la academie era

foarte prietenoasă. Rezultatele academice sunt cântărite conform regulilor: *chiaburi, cei de centru* şi *cei sărmani*. În fiecare zi ne distrăm cu chestia asta. Eu deja sunt caracterizată ca ţinând de aripa dreaptă", ciudată recunoaştere faţă de Stalin care, în curând, avea să distrugă aşa-numita opoziţie de dreapta[27].

E limpede că între Nadia şi Stalin a început să apară o stare tot mai tensionată. În vara anului 1930 îi scria: „În vara asta n-am simţit că eşti prea mulţumit că mi-am amânat plecarea, ci chiar din contra. Vara trecută însă am simţit asta, dar acum nu... Dacă nu eşti prea supărat din pricina scrisorii mele, răspunde-mi sau, mă rog, cum vrei"[28]. El i-a răspuns că reproşurile ei erau „nedrepte"[29]. În octombrie ea îi scria: „Nu am nicio veste de la tine. Probabil că vânătoarea de prepeliţe te pasionează prea mult sau poate că ţi-e prea lene să-mi scrii"[30]. Stalin i-a răspuns ironic: „În ultima vreme ai început să mă cam perii. Ce înseamnă asta? E de bine sau de rău?"[31]. În scrisorile Nadiei către Stalin, aflat la Soci, se vorbeşte adesea de foametea de la Moscova, cozile imense la alimente, lipsa de combustibil, aspectul urât al oraşului: „Moscova arată acum ceva mai bine, dar, în unele locuri, aduce cu o femeie care-şi ascunde cu pudră defectele feţei, mai ales după o ploaie, când vopseaua curge şiroaie... Îţi doreşti să vezi ziua în care aceste neajunsuri dispar din viaţa noastră, iar oamenii se vor simţi minunat şi vor munci mult mai bine"[32].

S-ar putea ca în perioada în care s-a sinucis, Nadia să nu fi fost schizofrenică, ci doar dezamăgită de politica revoluţionară a soţului ei. În noaptea în care avea să moară a refuzat să ridice paharul la toastul lui Stalin îndemnând la „distrugerea duşmanilor statului".

Irina Gogua, prietena Nadiei, care o cunoştea din vremea copilăriei lor în Georgia, pe când copiii din familia Alliluev, care nu aveau baie în apartamentul lor, veneau săptămânal

sâmbăta să facă baie la ai ei, își amintea cum se purta Nadia în prezența lui Stalin:

> [Nadia] înțelegea multe lucruri. Când m-am întors [la Moscova], am aflat că prietenii ei erau arestați undeva în Siberia. Ea... a cerut să vadă cazul acestora. Așa că a înțeles o mulțime de lucruri... În prezența lui Iosif Vissarionovici, ea semăna cu un fachir care dă o reprezentație de circ mergând cu picioarele goale pe sticlă spartă. Cu un zâmbet pentru spectatori și cu intensitate îngrozitoare în priviri. Așa arăta ea în prezența lui Iosif Vissarionovici fiindcă nu știa niciodată ce avea să urmeze, ce fel de explozie, fiindcă era cu adevărat un ticălos. Singura ființă care-l mai îmbuna era Svetlana.

Gogua n-a fost deloc surprinsă când a auzit zvonul că s-a sinucis. Deși adevărul despre sinuciderea ei a fost imediat înăbușit, Gogua susținea că se știa prea bine printre cei din organizațiile de securitate. Ea a adăugat un amănunt interesant la relatarea ei: „Nadejda avea trăsături perfecte, trăsături foarte frumoase. Dar tocmai aici e paradoxul. Faptul că era frumoasă s-a observat abia după ce a murit... În prezența lui Iosif Vissarionovici, era întotdeauna ca un fachir, întotdeauna tensionată în interiorul ei"[33].

Mai încoace, în 2011, Aleksandr Alliluev, fiul lui Pavel, fratele Nadiei, o oferit un detaliu convingător în enigma sinuciderii Nadiei amintind un amănunt pe care i l-au povestit părinții lui[34].

Pavel era la serviciu când a auzit zvonul că sora lui se sinucisese. I-a telefonat imediat Jeniei, soția lui. I-a spus să rămână acolo unde se afla, fiindcă va veni imediat acasă. Când a ajuns, a întrebat-o unde a ascuns teancul de hârtii pe care Nadia îl lăsase la ei. „Între lenjerie", i-a răspuns Jenia. „Adu-le" i-a spus el.

Nadia avea de gând să-l părăsească pe Stalin. Voia să se ducă la Leningrad și chiar îl întrebase pe Kirov, șeful organizației

comuniste de partid de acolo, cum putea obține o slujbă în oraș. În teancul de hârtii pe care-l lăsase fratelui se presupune că era și o scrisoare de adio adresată acestuia și soției sale.

Jenia a ascuns existența acestei scrisori vreme de două decenii și i-a pomenit fiului ei Aleksandr despre conținutul acesteia abia în 1954, după moartea lui Stalin. I-a spus fiului ei că Nadia scrisese că nu mai putea „trăi cu Stalin cu niciun chip. Voi îl vedeți cu totul altfel. Dar el e un Ianus cu două fețe. E în stare să calce în picioare pe oricine în lumea asta, și pe voi". Aleksandr a comentat: „Am ajuns apoi cu toții să-l cunoaștem ce fel de om era tovarășul Stalin, dar la vremea aceea numai Nadia îl cunoștea cu adevărat".

Jenia l-a întrebat pe Pavel ce trebuia să facă acum cu scrisoarea, iar el i-a răspuns: „Distruge-o". Distrugerea scrisorii și a celorlalte documente face imposibilă verificarea acestei relatări, bineînțeles, așa cum e și cazul altor multe declarații despre enigmaticul Stalin.

Când a crescut, Svetlana totdeauna a socotit că mama sa s-a sinucis pentru că ajunsese la concluzia că nu avea cale de ieșire. Cum să te ascunzi de Stalin? Doica Svetlanei i-a spus că a auzit fără să vrea o discuție a Nadiei cu o altă femeie chiar cu câteva zile înainte de a se sinucide. Nadia îi spunea „că era prea sătulă și totul îi făcea silă, nimic nu o mai putea face fericită". Și, nevenindu-i să creadă, prietena ei a întrebat-o: „Chiar și copiii?" „Chiar și copiii" i-a replicat Nadia[35]. Sila era semnul unei profunde depresii, dar fiicei ei i-a venit greu să audă una ca asta. Mama ei fusese „prea sătulă". Atitudinea Svetlanei față de mama sa a fost totdeauna șovăielnică, nesigură, oscilând între idealizare sentimentală și mânie plină de amărăciune.

Svetlana nu și-a putut aminti cum și când i s-a spus despre moartea mamei ei și nici cine i-ar fi spus. Oficial, veghea

la catafalc a început la 9 noiembrie ora 2:30. Moartea Nadiei a fost un şoc şi sute de moscoviţi au dorit să-şi ia adio de la ea, deşi mulţi auzeau pentru prima oară numele ei. Stalin avea grijă să păstreze mare discreţie asupra vieţii sale de familie.

Coşciugul deschis al Nadiei a fost expus la GUM, o clădire imensă, cu multe săli cu arcade, care adăpostea birouri guvernamentale şi magazine*. Irina Gogua îşi amintea că şirul de oameni de afară era atât de lung, încât unii, neştiind ce se întâmplă, întrebau ce se dă acolo[36]. Svetlana îşi aminteşte că Zina, soţia unchiului Sergo Ordzonikidze, a luat-o de mână şi a dus-o la coşciug, sperând s-o vadă că sărută faţa îngheţată a mamei sale şi îşi ia adio de la ea. Dar Svetlana s-a tras înapoi şi a început să ţipe[37]. Imaginea aceea a mamei ei aşezată în coşciug i s-a întipărit în minte definitiv şi nu s-a mai şters niciodată. A fost scoasă din sala aceea în grabă.

Există şi mai multe versiuni ale atitudinii lui Stalin la ceremonie. Într-una din ele, Stalin plânge şi Vasili, fiul său, îi spune: „Tată, nu plânge". În alta, Molotov, soţul Polinei, îşi aminteşte mereu imaginea lui Stalin apropiindu-se de coşciug cu lacrimi curgându-i pe obraz: „Şi murmura cu mâhnire: «N-am salvat-o»"[38]. După spusele Svetlanei, Stalin s-a apropiat de coşciug şi, înfuriat deodată, i-a dat un brânci spunând: „S-a dus ca un duşman"[39]. S-a răsucit cu spatele la decedată şi a plecat. Svetlana ştia asta doar din auzite? Versiunea asta pare un fel de reproş retrospectiv plin de venin şi nicidecum imaginea

* GUM (*Glavny Ouniversalny Magazin* – magazin principal universal) este un centru comercial situat în Piaţa Roşie din Moscova. Construit între 1890 şi 1893, naţionalizat în 1917, GUM adăpostea începând din 1928 birouri guvernamentale (pentru comitetul însărcinat de I.V. Stalin cu punerea în practică a primului plan cincinal). În 1953 a redevenit spaţiu comercial (n. red.).

văzută de un copil de şase ani apucat de istericale. Probabil că era versiunea altcuiva.

Un cortegiu de soldaţi a însoţit coşciugul aşezat pe un afet de tun îmbrăcat în pânză şi acoperit de flori. Vasili mergea alături de Stalin pe lângă coşciugul Nadiei în procesiunea ce se îndrepta spre cimitirul Novodevici. Svetlana nu participa.

Svetlana credea că tatăl ei nu s-a mai dus niciodată la mormântul mamei ei: „Nici măcar o singură dată. N-a putut să se ducă. El credea că mama l-a părăsit fiindu-i duşman personal". Dar şoferii lui Stalin au relatat că acesta se ducea la mormântul Nadiei noaptea, mai ales în perioada de dinaintea războiului[40].

În *Pravda*, moartea Nadiei a fost consemnată de circumstanţă, fără multe amănunte. Sinuciderea ei era secret de stat, deşi toţi cei din aparatul de partid ştiau despre ce era vorba. Copiilor şi populaţiei li s-a spus o altă versiune: Nadia murise în urma unei peritonite, după o criză de apendicită.

Abia după zece ani Svetlana avea să afle adevărul despre sinuciderea mamei sale. Deşi pare cu totul uluitor, e de crezut. Teroarea pe care începuse s-o răspândească Stalin în jurul său li s-a inoculat în mod deosebit şi celor apropiaţi lui. Cine ar fi îndrăznit să-i spună fiicei lui Stalin că mama sa se sinucisese? Mulţi vor fi împuşcaţi pur şi simplu doar pentru că ştiau acest adevăr. Curând simpla menţionare a numelui Nadiei a devenit „nepotrivită".

E limpede că Stalin a fost şocat de moartea Nadiei, dar a trecut şi peste asta. Îi scria mamei sale:

24 martie 1934

Multe salutări, mamă dragă.

Am primit gemul, ghimbirul şi *ciukceli* [dulciuri georgiene]. Copiii s-au bucurat şi îţi trimit mulţumirile lor. Eu sunt bine, nu-ţi fă griji în privinţa mea. Îmi suport soarta. Nu ştiu

dacă ai sau nu nevoie de bani. Oricum îți trimit 500 de ruble... Să fii sănătoasă, mamă dragă, și fii tare. Sărutări.

Fiul tău,
Soso

PS. Copiii îți fac plecăciune. După moartea Nadiei, viața mea de familie a fost foarte grea, dar un om puternic trebuie să fie curajos[41].

La copiii foarte mici, rănile provocate de moartea părinților sunt foarte profunde, în parte și deoarece pentru mintea lor crudă moartea e ceva de neînțeles, ei rămân doar cu sentimentul că au fost abandonați. Fratele adoptiv al Svetlanei, Artiom Sergheev, își amintește de ziua în care Svetlana a împlinit șapte ani, la patru luni de la moartea mamei sale. Toată lumea i-a adus daruri. Încă nedumerită de ce înseamnă moartea, Svetlana a întrebat: „Și mama ce mi-a trimis din Germania?"[42]. Dar a rămas cu teama de a dormi singură pe întuneric.

O prietenă din copilărie, Marfa Peșkova, nepoata reputatului scriitor Maxim Gorki, își amintește că pe când avea șapte ani i-a făcut o vizită Svetlanei după moartea Nadiei. Aceasta se juca cu păpușile. Peste tot pe jos erau numai bucăți de material negru. Încerca să-și îmbrace păpușile cu materialul acela negru și-i spunea Marfei: „E din rochia mamei. Mama a murit și vreau ca păpușile mele să poarte rochia mamei"[43].

Capitolul 3

Gospodina şi ţăranul

Svetlana şi-a împărţit viaţa în două: înainte şi după moartea mamei sale, când lumea ei s-a schimbat radical. Tatăl ei a hotărât imediat să se mute din Palatul Poteşnîi, unde umbra Nadiei bântuia peste tot. Nikolai Buharin s-a oferit să-i dea în schimb apartamentul său de la parterul Palatului Senatului, cunoscut şi sub numele de Palatul Galben, unde pe vremuri, îşi avea reşedinţa particulară Lenin. Stalin a acceptat.

Era un apartament lung şi îngust, cu tavane boltite şi încăperi întunecoase, care pe vremuri slujise drept oficiu. Svetlana a urât locuinţa aceea. Singurul obiect familiar era o fotografie a Nadiei de la Zubalovo, în care purta un frumos şal brodat. Stalin dăduse dispoziţie să se mărească poza şi o agăţase în sufragerie, deasupra unui bufet frumos sculptat. Svetlana şi-a umplut camera cu lucruri care-i aminteau de mama sa. Biroul lui Stalin era la etajul de deasupra, iar Biroul Politic se reunea în aceeaşi clădire.

Locuinţa Svetlanei era acum plină de străini foarte vigilenţi. Era condusă după modelul militar, cu agenţi OGPU (poliţia secretă) care erau socotiţi drept „personal de serviciu" mai degrabă decât oameni de serviciu. Ea era convinsă că mama ei n-ar fi acceptat niciodată o astfel de invazie, dar se vede că Stalin socotea nimerit ca locuinţa lui să fie condusă în regim

aproape militar. Copiii nu trebuiau răzgâiați. Niciun fel de lux, niciun fel de privilegii. Probabil socotea că era nevoie de securitate. Dușmani erau peste tot.

Chiar și dacea preferată a Svetlanei a suferit modificări. Când ea și Vasili s-au întors acolo după moartea mamei lor, a fost distrusă când a văzut că dispăruse căsuța lor din copac, pe care o denumise „Robinson Crusoe", ca și leagănele[1]. Din motive de securitate, aleile cu nisip fuseseră acoperite cu asfalt urât și negru, iar tufele frumoase de liliac și cireș fuseseră scoase din pământ. Deși numeroasa familie mai frecventa Zubalovo la sfârșit de săptămână, iar bunicul Serghei stătea acolo mai tot timpul, Stalin rareori mai vizita dacea.

Bunica Olga continua să locuiască într-un mic apartament în altă clădire din Kremlin. În acea lume nouă și ciudată, apartamentul Olgăi era singurul loc primitor, cu acele covoare caucaziene și celebrele *takta* acoperite de perne brodate. Când venea în vizită la ea, Svetlana o găsea pe bunică-sa tunând și fulgerând împotriva noii administrații. Ea îi socotea pe acei „angajați ai statului" o cheltuială inutilă de bani publici. În același timp personalul spunea că e o „bătrână trăsnită și plină de ifose"[2].

Curând s-a văzut limpede că Stalin nu avea de gând să mai locuiască în Kremlin. Curând după moartea Nadiei, el l-a pus pe Miron Merjanov[3], arhitectul său favorit, să-i facă planurile unei noi dacea în orașul (pe atunci) Kunțevo, la circa douăzeci de kilometri de Moscova. El a denumit-o Blijniaia, adică „dacea din apropiere". Se spune că Stalin alesese acest nume pentru că era o localizare vagă atunci când vorbea la telefon și convorbirea putea fi ascultată de dușmani. Casa aceea vopsită într-un verde de camuflaj, cu șaisprezece încăperi, se afla în mijlocul unei păduri. Ca să ajungi acolo trebuia să conduci pe un drum asfaltat îngust

şi să treci de un gard de aproape cinci metri înălţime, plin de reflectoare, după care urmau o a doua poartă şi sârma ghimpată. Svetlana detesta noua casă a tatălui ei. Spunea că dacea aceea şi apartamentul din Kremlin i-au apărut mereu în coşmarurile ei vreme de decenii.

Prin 1934 Stalin s-a mutat în noua sa dacea de la Kunţevo. De cele mai multe ori seara, cobora scările de la Palatul Galben pentru a lua cina în apartamentul din Kremlin alături de copiii săi. Împreună cu el veneau şi membrii cercului său intim, numai bărbaţi. Svetlana dădea fuga în sufragerie. Tată ei o aşeza de-a dreapta lui. Cum toţi bărbaţii discutau numai treburi de serviciu, ea se uita la fotografia pusă în ramă a mamei ei de deasupra bufetului. Tatăl ei se întorcea adesea spre ea şi o întreba ce note mai luase la şcoală şi semna în carnetul de elev. Cel puţin acestea erau amintirile ei despre cinele din familie. Deşi nu pomeneşte nicio vorbă despre fratele ei, e de presupus că Vasili era şi el acolo, la fel de tăcut. Când se termina cina, Stalin îi expedia pe copii şi continua discuţiile cu membrii Biroului său Politic până în zorii zilei. Apoi se îndrepta spre Kunţevo să se culce. Uneori, îmbrăcat cu paltonul, mergea să-şi sărute fiica înainte de culcare.

Plecarea lui Stalin se desfăşura după un ritual minuţios. Afară aşteptau trei maşini absolut identice, cu geamuri albăstrui. Stalin alegea una, se urca şi pornea, cu o coloană de protecţie, în fiecare noaptea mergând în altă maşină şi pe alt traseu. Traficul pe şoselele Arbat şi Minskoe era oprit în toate cele patru direcţii. Întotdeauna, abia în ultimul minut îi spunea secretarului său personal, Aleksandr Poskrebîşev, sau gărzii sale de corp, Nikolai Vlasik, că avea de gând să se ducă la dacea[4].

La dacea de la Kunţevo, viaţa avea un ritual militar, cu comandanţi şi gărzi de corp. Acolo lucrau în ture doi bucătari, o femeie de serviciu, şoferi, paznici, grădinari şi femeile care-l serveau pe Stalin la masă. Şi aceştia erau angajaţi ai OGPU.

În special comandanții și gărzile de corp erau funcționari de rang înalt răsplătiți de partid cu diverse privilegii: apartamente bune, vile, mașini de serviciu guvernamentale. Valentina Istomina – căreia toată lumea, inclusiv Svetlana, îi spunea Valecika – a apărut în calitate de menajeră personală a lui Stalin și a rămas alături de el vreme de optsprezece ani. După spusele lui Molotov, au circulat numeroase zvonuri neconfirmate că ea era și tovarășa de pat a lui Stalin[5].

În 1933 a apărut o nouă guvernantă, Lidia Gheorghievna, deși Aleksandrei Andreevna i s-a îngăduit să rămână mai departe cu Svetlana în apartamentul din Kremlin. Încă de la început Svetlana a detestat-o pe noua guvernantă pentru că o certa pe doica ei: „Tovarășă, vezi care ți-e locul!" Dar Svetlana, care avea șapte ani, striga la ea: „Să nu îndrăznești să-mi insulți doica"[6].

Acum, că rămăsese fără mamă, Svetlana era evident distrusă și și-a îndreptat nevoia de afecțiune spre tatăl ei. Luna august a anului 1933 și-a petrecut-o cu doica ei la Soci. De acolo îi scria tatălui ei aflat la Moscova:

5 august 1933

Dragul meu papocika [tătic],

Ce mai faci și cum o duci cu sănătatea? Am primit scrisoarea ta și mă bucur că mi-ai îngăduit să mai stau și să te aștept aici. Am fost îngrijorată că eu o să plec la Moscova și tu o să vii la Soci și n-am să te mai văd. Dragă papocika, când o să vii nici n-o să mă mai recunoști. M-am bronzat ca lumea. În fiecare noaptea aud cum urlă coioții. Te aștept la Soci.

Te sărut,
Svetanka[7].

Trecuseră nouă luni de la moartea mamei ei. O copilă, îngrozită de întuneric, speriată că tatăl ei va dispărea și el, ascultă cum urlă lupii noaptea în păduri. Avea șapte ani. Aștepta.

Foamea asta neostoită de afecţiune va reveni intempestiv, ca un obstacol de-a lungul întregii sale vieţi.

Stalin pare să fi fost conştient de nevoile afective ale fiicei sale atât de mici. Candide Ciarkviani, scriitor şi politician pe care Stalin îl admira şi l-a promovat, în amintirile sale relatează că a fost şocat să descopere că „Stalin, un om lipsit cu totul de sentimentalisme, manifesta faţă de fiica sa o gingăşie atipică. «Mica mea gospodină», obişnuia să spună Stalin, şi o aşeza pe Svetlana pe genunchii lui şi o săruta. «De când şi-a pierdut mama, îi spun mereu că ea e gospodina casei», ne relata Stalin"[8].

Stalin avea tot felul de cuvinte de alint pentru Svetlana. Era „fluturaşul meu", „musculiţa mea", „vrăbiuţa". Chiar inventase un fel de joacă între ei care a continuat până când ea a împlinit şaisprezece ani. Ori de câte ori îl ruga ceva, el obişnuia să-i replice „De ce mă rogi întotdeauna? Porunceşte-mi, şi voi împlini porunca ta pe dată!"[9]. Îi spunea mereu că e gospodina lui, că e secretara lui, deci avea o misiune. De obicei cobora de la biroul lui de la etaj treptele Palatului Galben, o lua pe coridor şi striga: „Gospodina!"

Şi acesta era tot Stalin. Pentru Svetlana inventase o prietenă imaginară, pe nume Liolka. O dublură a Svetlanei, o fetiţă perfectă. Tatăl ei îi spunea că tocmai o întâlnise pe Liolka şi ea tocmai făcuse ceva cu totul minunat, iar Svetanka (numele de alint pe care-l folosea Stalin) ar trebui s-o imite. Sau îi relata că Liolka făcuse ba asta, ba cealaltă. În taină, Svetlana o ura pe Liolka.

Când stătea în vila de la Soci, Stalin îi trimitea deseori scrisori cu litere mari de tipar, ca pentru un copil, semnate „Tăticul":

> Gospodinei mele, Svetanka:
>
> Nu prea îi scrii tăticului tău. Cred că l-ai şi uitat. Cum stai cu sănătatea? Eşti bolnavă, da? Acum ce mai faci? Ai mai văzut-o pe Liolka? Ce-ţi fac păpuşile? Credeam că voi primi

vreo poruncă de la tine, dar nimic. Păcat. Îl îndurerezi pe tăticul tău. Nu contează. Te sărut. Aştept veşti de la tine.

Tăticul tău[10].

Stalin îşi spunea prim-secretar. Iar Svetlana îi scria prim-secretarului scurte note cu porunci şi le prindea cu o piuneză pe peretele de lângă telefonul de pe biroul lui. Amuzant, ea trimitea astfel de misive şi tuturor celorlalţi „secretari mai mici" din Kremlin. Miniştrii din guvern, precum Lazar Kaganovici şi Viaceslav Molotov, nu aveau de ales şi trebuiau să intre şi ei în joc. Svetlana îi poruncea prim-secretarului să vină şi s-o ducă la teatru, să meargă cu ea cu noul metrou, să meargă în vizită la dacea de la Zubalovo:

21 octombrie 1934

Către tovarăşul I.V. Stalin, prim-secretar,
Porunca nr. 4: Îţi poruncesc să mă iei cu tine.
Semnat: Svetanka, gospodina.

Sigiliu
Mă supun. I. Stalin. Semnat: Prim-secretar[11].

În fiecare toamnă, Stalin petrecea câteva luni la dacea sa din sud, la Soci, unde lucra de unul singur. Svetlana era lăsată în grija doicii. Atunci îi scria scrisori pline de dragoste tatălui ei, dar puteai simţi tonul ei atent şi prevenitor:

15 septembrie 1933

Dragul meu papocika,

Ce mai faci şi cum stai cu sănătatea? Am ajuns cu bine, numai că doica s-a îmbolnăvit pe drum. Dar acum totul e bine. Papocika, nu tânji după mine, ci ai grijă de tine şi odihneşte-te, iar eu o să încerc să învăţ excelent ca să te fac fericit...

Te sărut mult,
A ta Svetanka[12].

Scrisorile lui Stalin puteau fi pline de afecțiune, dar îi plăcea și s-o necăjească:

18 aprilie 1935

Mica mea gospodină!

Îți trimit niște rodii, tangerine și niște fructe confiate. Să le mănânci și să te bucuri de ele, mica mea gospodină. Lui Vasia [numele de alint a lui Vasili] nu-i trimit nimic pentru că nu învață bine la școală și nu face nimic, doar promite. Spune-i că nu cred în promisiunile care sunt doar vorbe goale și n-am să cred ce spune Vasia decât atunci când o să se apuce serios de învățat, chiar dacă n-o să aibă decât note de *bine*. Tovarășă gospodină, îți raportez că am fost la Tiflis o singură zi. Am fost acasă la mama și i-am transmis urări din partea ta și a lui Vasia. O duce bine, în general, și vă sărută mult pe amândoi. Și acum toate bune. Vă sărut. Ne vedem curând"[13].

Semna scrisorile astfel: „De la amărâtul de secretar al Svetankăi-gospodina, sărmanul țăran I.V. Stalin".

Și alții își aminteau de mica „gospodină". După moartea Nadiei, Nikita Hruşciov a reușit să se mențină în grațiile lui Stalin. Amintea despre Svetlana că era o fată drăguță „întotdeauna îmbrăcată elegant, cu o fustă ucraineană și o bluză brodată", cu păr roșcat și pistruiată, arătând ca „o păpușă dichisită".

Adesea Stalin obișnuia să spună „Ei bine, gospodino, acum ai grijă de oaspeți", iar ea o lua la fugă și dispărea în bucătărie. Stalin explica: „Ori de câte ori se supără pe mine, îmi spune: «O să mă duc la bucătărie și o să mă plâng bucătarului de tine». Iar eu mă rog de ea: «Cruță-mă! Dacă te plângi bucătarului, o să vină la mine și o să vezi ce o să-mi facă!» Și atunci Svetlanka [sic!] îmi replică serioasă că o să-i spună despre tatăl ei dacă mai face răutăți"[14].

Joaca asta de-a gospodina şi ţăranul ar putea părea fermecătoare, numai că avea şi o parte întunecată. Hruşciov susţinea că i se făcea milă de micuţa Svetlana „aşa cum mi-ar fi milă de un orfan. Stalin era din fire brutal şi nepăsător... [Stalin] o iubea, dar... era precum tandreţea unei pisici pentru un şoricel".

Eileen Bigland, ziaristă britanică, îşi aminteşte că a întâlnit-o pe Svetlana în 1936 pe când era o „şcolăriţă durdulie" de zece ani. „Tatăl ei o adora. Îi plăcea s-o audă relatând isprăvile din Parcul de Cultură şi Odihnă. O mângâia încântat când o auzea interpretând la pian *Clopoţeii albaştri din Scoţia*. Era un tată dur şi nemilos faţă de ea, îi plăcea s-o stârnească, s-o incite, precum un urs cu puiul său, şi mereu aveai senzaţia că o s-o înşface asemenea unui urs. Iar ea era o fetiţă mică şi drăguţă."[15]

La Kremlin era şi un cinematograf mic, într-o zonă unde înainte fusese sera, legat printr-un coridor de Palatul Senatului. După cina obişnuită, ce dura vreo două ore şi se termina pe la nouă seara, Svetlana se ruga de tatăl ei să n-o trimită încă la culcare. El se prefăcea că se supără, apoi râdea: „Gospodino, arată-ne încotro să se îndreptăm. Dacă nu ne călăuzeşti tu, n-o să găsim niciodată locul unde trebuie să ajungem"[16].

Pentru un copil era un moment plin de emoţie să alerge în fruntea unei procesiuni întregi pe coridoare şi prin Kremlinul pustiu la acea oră. Era urmată de tatăl ei, de cei din anturajul său, de cei din paza personală, iar la oarecare distanţă, venea, mergând încet, maşina blindată care acum îl însoţea pe conducător peste tot. Filmele se terminau pe la două dimineaţa. Când şi ultimul film se încheia, Svetlana alerga prin curtea pustie a Kremlinului, lăsându-i pe cei mari să-şi continue discuţiile.

Stalin viziona la Kremlin toate noile filme sovietice înainte de a fi rulate pentru public, aşa că Svetlana a văzut *Ceapaev*, *Circul*, *Volga-Volga*. Lui Stalin îi plăceau filmele occidentale,

mai ales cele ale lui Chaplin, care-l făceau să izbucnească în hohote de râs – în afară de *Dictatorul*, care a fost interzis[17]. Svetlana avea să se gândească întotdeauna cu nostalgie la acele vremuri: „Acei ani mi-au întipărit în amintire că el mă iubea și încerca să-mi fie tată cu adevărat și să mă crească așa cum se pricepea el mai bine. Când a început războiul, toate astea au dispărut"[18].

După moartea mamei sale, spune Svetlana, tatăl ei a devenit „autoritatea definitivă și de necontestat în toate"[19]. Nimeni nu s-a dovedit un manipulator psihologic mai strălucit decât Stalin, „bietul țăran" ținând-o sub control pe micuța „gospodină". Svetlana s-a chinuit o viață întreagă să smulgă masca de tată model pe care o inventase ea pentru Stalin. Va reuși adesea, în chip spectaculos, doar pentru a descoperi că masca îi revenea de fiecare dată pe față. Trăia un paradox: era copilul care se putea juca cum voia cu cei mai puternici membri ai Biroului Politic, făcându-i secretarii ei, dar în același timp era și fetița îngrozitor de singură care învăța să fie cuminte.

Deși se spunea adesea că după moartea Nadiei familia s-a destrămat, membrii familiei resping ideea. Toți – bunicul Serghei, bunica Olga, unchiul Stanislav, unchiul Alioșa și mătușa Maria Svanidze – au continuat să vină în vizită. Următorii doi, trei ani, cei din familiile Alliluev și Svanidze au rămas lângă Stalin. Au organizat împreună vara vacanțe la Soci și sărbătoreau Anul Nou și zilele de naștere la dacea lui Stalin de la Kunțevo. Aleksandr Alliluev, vărul Svetlanei, spunea că familia era fragilă, totuși se arăta unită, încă șocată de sinuciderea Nadiei, și toate neamurile se întrebau: „Cum de n-am văzut ce avea să se întâmple?". Mai ales tatăl lui Aleksandr, Pavel, se simțea în mod deosebit vinovat pentru că-i oferise surorii sale acel mic pistol[20].

E chiar posibil ca Stalin să fi păstrat întrucâtva aparența unor legături de familie. Pe când Svetlana avea nouă ani, el a organizat o vizită la Tiflis, la mama sa, Keke, și i-a trimis la ea pe Svetlana, Iakov și Vasili. În 1935, cu doi ani înainte să moară, Keke continua să locuiască precum o țărancă în camera de la parter, deși palatul din Tiflis era imens. Dar vizita n-a fost un succes. Keke a îngrozit-o pe Svetlana. Așezată pe un pat negru, de fier, înconjurată de bătrâne îmbrăcate în negru, care arătau ca niște ciori, Keke a încercat să vorbească cu Svetlana în georgiană. Dar numai Iakov vorbea georgiana. Svetlana a luat bomboanele oferite de bunică și a șters-o afară îndată ce a avut ocazia.

Stalin nu a venit cu ei. A reușit s-o viziteze doar înainte să moară, pe când era bolnavă în stadiu terminal. Se presupune că atunci, cu prilejul acelei vizite, i-a făcut Keke celebrul reproș. Ea l-a întrebat: „Iosif Vissarionovici, ce ești tu de fapt acum?" Stalin i-a răspuns: „Îți aduci aminte de țar? Ei bine, sunt ca un fel de țar". La care Keke i-a reproșat: „Ce păcat că nu te-ai făcut popă". Svetlana spunea că tatăl ei povestea cu „încântare" discuția asta mereu[21].

Svetlana urma acum cursurile Școlii Model nr. 25, de pe Strada Staropimenovski, în centrul Moscovei. Când a împlinit șapte ani, Stalin i-a ordonat lui Karl Viktorovici Pauker, responsabil cu securitatea lui Stalin și a copiilor săi, să găsească cele mai bune școli[22]. Fratele ei, Vasili, de doisprezece ani la acea vreme, era în clasa a V-a la Școala nr. 20, nu dintre cele mai riguroase, dar a fost mutat la Școala Model nr. 25, ca să fie împreună cu ea. În fiecare zi din săptămână, o limuzină a Kremlinului îi lăsa pe Svetlana și Vasili în Piața Pușkin. De acolo mergeau pe jos o distanță nu prea mare, treceau de ușile masive din stejar și urcau la primul etaj, unde în holul impozant tronau portretele lui Lenin și al tatălui său.

Anii de şcoală ai Svetlanei au coincis cu perioada cultului personalităţii. Imaginea lui Stalin apărea pretutindeni, personalitatea lui a început să fie slăvită cu cele mai grandioase epitete, de la Marele Cârmaci la Cel mai bun prieten al femeilor sovietice. Maria Svanidze, ruda sa, insista că nu era vorba de orgoliu personal. După cum spunea ea, Stalin susţinea că „poporul are nevoie de un ţar, de cineva în faţa căruia să se închine şi în numele căruia să trăiască şi să muncească"[23]. Această scuză justificativă nu e suficient de convingătoare, deşi cultul personalităţii lui Stalin se pare că era rezultatul unor viclene calcule politice privind impactul propagandei, ca şi al megalomaniei. În orice caz, Svetlana urca treptele şcolii ca să dea cu ochii de chipul tatălui ei în fiecare dimineaţă.

Întrucât fusese obişnuită să aibă meditatori acasă, şcoala i-a provocat un şoc. În prima zi s-a dus în toaleta băieţilor, pentru că acasă întotdeauna împărţea baia cu fraţii şi verii ei; după acest incident avea să fie pomenită drept fata care a intrat în toaleta băieţilor[24].

Şcoala Model nr. 25, nu era o şcoală obişnuită. Era socotită cea mai bună din ţară. Unul dintre foştii elevi avea s-o descrie astfel: aceasta era „şcoala la care se duceau copiii de granguri"[25]. Într-atât de străină era lumea Şcolii Model nr. 25 de ceea ce se întâmpla în restul ţării încât parcă ai fi pătruns într-o altă lume. Holurile erau împodobite cu palmieri şi lămâi, iar mesele de la cantină aveau feţe de masă albe. Elevii erau băieţi şi fete din familiile celor vestiţi şi puternici: actori, scriitori, un explorator în Arctica, un inginer de aviaţie, membri ai Comitetului Executiv al Comintern şi ai Biroului Politic, înalţi funcţionari guvernamentali. Şi aici veneau o mulţime de limuzine. Şcoala Model nr. 25 era un liceu sovietic cu standarde curriculare foarte înalte. Biblioteca şcolii, care te întâmpina cu un

afiş impresionant - FĂRĂ CUNOŞTINŢE NU EXISTĂ COMUNISM - avea douăsprezece mii de volume şi era abonată la cincizeci de ziare şi reviste. Lângă bibliotecă se afla o încăpere liniştită unde copii jucau domino, şah şi alte jocuri[26].

Şcoala avea cercuri de teatru, dans, literatură, fotografie, aeromodele şi modele de automobile, radio şi electrotehnologie, paraşutism şi şah; cerc de box şi cerc de drumeţie care se făcea pe străzile din apropiere. Acolo aveau loc competiţii sportive: de tragere la ţintă, turnee de volei. În şcoală erau un doctor şi un stomatolog. Elevii erau duşi în excursii la Galeriile Tretiakov şi la Casa lui Tolstoi şi îşi făceau vacanţele la case de odihnă de pe malul Mării Negre. Copiii trăiau în lumea fermecată creată de şcoala lor chiar şi atunci când trenul cu care călătoreau spre taberele lor de vară din Crimeea, la începutul anilor 1930, trecea prin regiunile lovite de foamete din Ucraina, deşi peroanele staţiilor de cale ferată erau pline de oameni înfometaţi, distruşi de colectivizare. Profesorii lor nu discutau niciodată despre foamete.

Şcoala Model nr. 25 era un fel de „vitrină de reclamă a socialismului" şi mii de oameni, inclusiv străini veneau s-o viziteze. Pe urmele lor soseau fotografii şi reporterii. În 1936, cântăreţul american Paul Robeson şi-a trimis fiul la şcoala asta, deşi sub un nume schimbat. Când şcoala avea nevoie de bani, o scrisoare trimisă de director lui Stalin sau Kaganovici avea ecou. Joseph C. Lukes, un vizitator din America, nota în cartea vizitatorilor: „Standardele de iluminat, încălzire, ventilaţie şi curăţenie sunt la nivelul celor americane"[27]. Curând, şcoala a primit şi mai mulţi bani pentru renovări şi modernizări. Şcoala Model nr. 25 era menită să depăşească şcolile americane[28].

La începutul anilor 1930 erau şcoli şi în afara Moscovei pe care străinii nu ajungeau să le viziteze, elevii mergeau la ore

fără caiete (scriau pe marginea manualelor vechi), iar creioanele erau raționalizate. Pentru că nu erau suficiente bănci, orele se țineau în schimburi. Școlile se închideau din lipsa lemnelor de foc sau a gazului pentru lămpi. În afara capitalei, dezastrul produs de colectivizarea forțată și atacurile împotriva culacilor, care a dus la foamete pe scară largă, avea drept rezultat că 40% dintre elevi renunțau la școală. Mulți au și murit[29].

În 1929, Andrei Bubnov, comisar pentru educație și șef al Secției pentru agitație și propagandă a CC al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (Agitprop), a chemat toate școlile „să se implice în lupta de clasă pentru transformarea economiei și societății sovietice". Profesorii și elevii de la Școala Model nr. 25 urmau să întruchipeze această deviză stalinistă: „venerație și supunere față de ierarhie și autoritățile de stat; încredere în rațiune, optimism și progres; recunoașterea capacității de transformare a naturii, societății și ființei umane; recunoașterea necesității violenței"[30]. Ca toate școlile sovietice, Școala Model nr. 25 contribuia la implementarea îndoctrinării prin afișe expuse pe coridoare: JOS CU INTERVENȚIA FASCISTĂ DIN SPANIA sau: TOVARĂȘI, DUCEM O VIAȚĂ MAI BUNĂ, VIAȚA A DEVENIT MAI PLINĂ DE BUCURIE (faimoasa cuvântare a lui Stalin din 1935)[31].

Toții copiii sovietici erau educați în spiritul comunismului. Mai întâi erau octombriști, apoi pionieri, apoi comsomoliști. Deveneai octombrist în clasa întâi, la 7 noiembrie (octombrie pe stil vechi, după calendarul iulian), ca să coincidă cu Ziua Revoluției. Fiecare primea o steluță roșie, cu un cerc alb în mijloc, în care era efigia lui Lenin copil. Deveneai pionier în clasa a III-a. Copiii primeau o cravată roșie triunghiulară pe care trebuiau s-o poarte în fiecare zi. Primeau și o insignă cu deviza „Gata întotdeauna!". Svetlana purta cu mândrie uniforma

de pionier și participa cu entuziasm la defilarea de 1 Mai din Piața Roșie în grupul Școlii Model nr. 25. Privind retrospectiv, Svetlana avea să spună: „Lenin era icoana noastră, Marx și Engels apostolii noștri, iar fiecare cuvânt al lor literă de Evanghelie"[32]. Și, fără discuție, tatăl ei avea dreptate în toate privințele, „fără excepție".

Totuși în Școala Model exista un paradox. În 1933, când a început Svetlana școala acolo, doar 15% dintre profesori și directori erau membri ai Partidului Comunist. Mulți dintre ei aveau un trecut îndoielnic, făcuseră parte din nobilimea prerevoluționară, din Armata Albă, organizații religioase sau pătura negustorilor. Școala Model nr. 25 reușea să întrețină o atmosferă relativ democrată și cultiva un individualism de neacceptat ideologic[33]. Unii dintre absolvenții săi au devenit oponenți ai sistemului sovietic, pe care-l criticau, și au activat ca reformiști în calitate de editori, istorici, juriști și activiști în domeniul drepturilor omului.

E necesar să comparăm reputația copiilor lui Stalin în școală: erau la poli opuși. Mulți dintre colegii de școală ai lui Vasili și-l amintesc ca pe un băiat plin de exuberanță, pus pe ghidușii, care avea întotdeauna probleme. Cel mai apropiat prieten al lui era poreclit Colhoznicul – familia băiatului se mutase recent de la țară, mama lui spăla podelele la școală[34].

Vasili era renumit pentru isprăvile sale. Cândva, lângă Școala Model nr. 25 fusese o biserică și se mai vedeau încă movilițele mormintelor în curtea abandonată a cimitirului. Una dintre isprăvile favorite ale lui Vasili era să se strecoare în cimitir împreună cu amicii săi și să sape după oseminte[35]. Și era de acum recunoscut pentru cum știa să înjure. Când era certat de către profesori, de obicei spunea că avea să se îndrepte pentru că trebuia să-și „amintească al cui fiu sunt eu".

Totuşi colegii lui îl socoteau ca fiind egalul lor. Odată, când a spart un geam şi a data vina pe altcineva, aceştia l-au bătut. Când l-a chinuit pe un băiat fiindcă nu vedea bine, colegii au votat excluderea lui din Comsomol[36]. S-a petrecut un incident amuzant când acesta, în mod deliberat, a întrerupt un film care era prezentat unor profesori aflaţi în vizită şi instructorul său a strigat: „Stalin, ieşi afară". Au îngheţat cu toţii până când l-au văzut pe micul Vasili părăsind încăperea. Ori de câte ori încerca să-şi intimideze profesorii sau directorul şcolii, erau trimise informaţii lui Stalin, care transmisese indicaţii ferme ca întotdeauna copii săi să fie trataţi la fel ca toţi ceilalţi[37].

Lui Vasili îi era evident frică de tatăl său, dar se baza întotdeauna pe autoritatea pe care i-o conferea numele. La vârsta de doisprezece ani îi scria lui Stalin (îşi asumase numele de Vaska Krasnîi – Vaska cel Roşu, probabil ca să-i facă plăcere acestuia):

5 august 1933

Salut, tată,

Am primit scrisoarea ta. Mulţumesc. Îmi scrii că putem pleca din Moscova pe 12. Tată, l-am rugat pe comandant să facă ceva pentru situaţia soţiei profesorului. Dar acesta a refuzat. Aşa că profesorul a făcut în aşa fel ca soţia lui să lucreze în baraca muncitorilor... Tată, îţi trimit trei pietre pictate de mine. Suntem bine sănătoşi şi învăţ, până când ne vom întâlni iar, curând.

Vaska Krasnîi[38].

În acest caz, intervenţia lui Vasili fusese o faptă bună, dar personalul şcolii vădea nervozitate ştiind că trebuia să aibă grijă de copiii lui Stalin. Vasili i se plânse tatălui său:

26 septembrie

Salut, tată,

O duc bine, mă duc la şcoală şi viaţa e frumoasă. Acum joc în prima echipă de fotbal a şcolii, dar de fiecare dată când

mă duc să joc, sunt multe discuții că nu pot să joc fără aprobarea tatălui. Te rog scrie-mi dacă pot să joc sau nu și o să fac așa cum spui.

Vaska Krasnîi[39].

Numai Svetlana și-a dat seama ce a însemnat pentru Vasili sinuciderea mamei sale pe când avea doar unsprezece ani. Ea credea că dispariția Nadiei din viața lor l-a distrus complet pe fratele ei. Acesta a început să bea de la treisprezece ani și, când se îmbăta, adesea își vărsa veninul pe sora lui. Când limbajul urât și amănuntele sexuale deveneau prea explicite, Iakov, fratele ei vitreg, intervenea în apărarea ei. Mai târziu avea să spună în cadrul unor interviuri: „Fratele meu mi-a făcut foarte devreme educație sexuală de cea mai murdară speță"[40]. Nu a vorbit niciodată prea mult despre asta, dar e limpede că s-a ținut departe de Vasili, la distanță de siguranță. Spunea că a descoperit cât de mult îl iubea pe fratele ei abia după moartea acestuia.

Totuși i-a rămas recunoscătoare pentru un lucru. În copilărie, Svetlana se îmbolnăvea adesea, dar tatăl ei refuza s-o trimită la spital, probabil din motive de securitate. Își amintea îndelungatele zile de singurătate, izolată în camera ei, doar cu surori medicale și doica ei[41]. Dar în adolescență a intervenit o schimbare. După ce i-a reproșat că e „grasă și bolnăvicioasă", Vasili a împins-o spre sport. Curând avea să facă parte din echipa de schi și volei, a dobândit o sănătate robustă, care o va caracteriza tot restul vieții.

În 1937, Vasili a fost transferat în cele din urmă la Școala Specială nr. 2 din Moscova, unde a continuat să profite de numele său, refuzând să-și facă temele, aruncând ghemotoace de hârtie prin clasă, fluierând, cântând sau ieșind din clasă. Dar la noua școală, directorul a încercat să-i acopere defectele și chiar i-a îngăduit să se sustragă de la examenele de sfârșit de

an. Profesorul de germană care a încercat să-l lase corijent a fost amenințat cu destituirea. Chiar și după ce, exasperat, Stalin a dat dispoziție să se țină „un jurnal secret" asupra comportamentului său, alți înalți funcționari l-au protejat[42]. Circulă un zvon mai rău legat de numele lui: Vasili s-ar putea să fi determinat „arestarea părinților unui băiat care l-a întrecut la o competiție atletică"[43].

În 1938, puștiul de șaptesprezece ani a fost trimis la Școala Militară de Aviație de la Kacinsk, unde Stalin a crezut că va dobândi disciplina de care avea nevoie, dar și aici a cerut și a primit privilegii deosebite. Vasili învăța ce înseamnă puterea numelui tatălui său care, în cele din urmă, s-a dovedit a fi nenorocirea lui.

În vremea asta Svetlana aducea silitoare acasă carnetul de elev în erau trecute rezultatele sale la învățătură și purtare. Seara, la cina de la Palatul Galben, tatăl ei îi examina carnetul și-l semna, așa cum se cerea unor părinți responsabili. Era mândru de ea. Era o fetiță cuminte. Îndoctrinarea ei se vădea limpede în cuvintele consemnate pe când era în clasa a III-a într-o evaluare a rezultatelor făcută de Nina Groza, directoarea școlii: „Sub conducerea dumneavoastră, școala noastră a ajuns în rândul celor mai bune școli din Uniunea Sovietică"[44]. Svetlana a devenit una dintre micile „luptătoare pentru comunism".

Până la șaisprezece ani, la fel ca mulți dintre colegii ei, Svetlana a fost o idealistă comunistă, însușindu-și ideologia partidului fără să reflecteze asupra ei. Dar retrospectiv, avea să fie îngrozită de modul în care această ideologie impunea cenzura gândirii personale și a dus la hipnoza în masă a milioane de oameni. Ea denumea fenomenul „mentalitate de sclavi". Vasili, cu cinism, a învățat să manipuleze sistemul, care, prin natura sa, îndemna la corupție. El a înțeles foarte repede: cea mai bună cale de a te afirma era să trădezi pe un altul.

Capitolul 4

Teroarea

La 6 decembrie 1934, la doi ani după moartea mamei sale, Svetlana, care avea opt ani atunci, se afla în Sala Coloanelor, la catafalcul lui Serghei Kirov. Acesta era unul dintre „unchii" favoriți, cel cu care se juca de-a gospodina. Cu doar câteva zile înainte, tot clanul Stalin urmărise comedia *Mahmureala de după petrecere*, la Teatrul Mic, apoi tatăl ei îi invitase pe toți la o cină la Kunțevo. Unchiul Serghei le trimisese niște *snețki** de la Leningrad[1]. Iar acum și unchiul Serghei era mort. Mai târziu Svetlana avea să mărturisească unei prietene: „Nu-mi plăcea chestia aceea numită Moarte. Eram îngrozită... A început să-mi fie frică de locurile întunecate, camere întunecate, adâncimi întunecate"[2].

La 1 decembrie, ora 4:30 p.m., Serghei Kirov, secretarul organizației de partid Leningrad, era asasinat pe coridorul biroului său de la Institutul Smolnîi, cartierul general al Partidului Comunist. Asasinul lui Kirov, Leonid Nikolaev, intrase cu tupeu în clădire și-l împușcase. Conform rapoartelor inițiale ale NKVD, motivul gestului lui Nikolaev era răzbunarea pentru relațiile adultere dintre soția sa și Kirov, dar curând s-a anunțat că Nikolaev era membru al unei organizații teroriste

* Pește din Marea Baltică (n.tr.).

contrarevoluționare care conspirase pentru răsturnarea guvernului. La sfârșitul lui decembrie, Nikolaev, împreună cu cincisprezece complici au fost judecați și împușcați[3].

Membrii familiilor Kirov, Stalin, Alliluev și Svanidze au stat împreună în austera Sală a Coloanelor. Maria Svanidze, descria scena în jurnalul personal, confiscat apoi de poliția secretă:

> Sala era luminată puternic, ornată cu draperii de pluș care ajungeau până în tavan... Sala era înaltă, cât două etaje. În mijloc... era așezat... un coșciug îmbrăcat în pânză roșie, înconjurat de sfeșnice... [Kirov] avea fața galben-verzuie, nasul i se ascuțise, buzele strâns lipite, cu riduri adânci pe frunte și obraji, colțurile gurii lăsate în jos a tristă suferință. De la tâmpla stângă la pometul obrazului se vedea o vânătaie de la căzătură. În jurul sicriului erau numeroase coroane cu panglici, inscripționate de organizații... În jur erau și luminile ziariștilor de știri... oameni de pază, orchestra de la Balșoi cânta continuu... Cu toate luminile acelea, dăinuia un întuneric plin de tristețe.

La ora unsprezece noaptea au apărut și conducătorii, în frunte cu Stalin:

> Iosif Vissarionovici urcă treptele spre coșciug, cu fața schimonosită de durere, îl sărută pe Serghei Mironovici pe frunte. Scena ne rupe sufletul, știm cât de apropiați au fost, și toată lumea din sală plânge. Printre suspinele mele aud suspinele tuturor celor din jurul meu[4].

Maria a consemnat că imediat după aflarea veștii despre moartea lui Kirov, fratele Nadiei, Pavel, s-a dus la Stalin la dacea sa. Stalin, cu capul în mâini striga: „Acum am rămas aproape orfan". Pavel a fost atât de emoționat că a alergat la cumnatul său, l-a luat în brațe și l-a sărutat.

Dar Stalin nu era atunci la dacea sa. Scena cu emoţia lui Pavel probabil că a avut loc câteva zile mai târziu. Stalin era la biroul lui din Kremlin. Îndată ce vestea asasinatului a ajuns la el, la ora cinci după-amiaza, un Stalin mult mai puţin sentimental a convocat Biroul Politic şi pe Genrik Iagoda, şeful NKVD, pentru a rezolva problema unui tren special spre Leningrad în noaptea aceea. Probabil că în noaptea aceea a conceput Legea de la 1 decembrie prin care „miliţia şi tribunalele primeau indicaţii să judece cazurile de terorism fără întârziere, să respingă orice apel şi să ducă la îndeplinire pedeapsa cu moartea imediat după sentinţă"[5]. Cu sistemul de investigaţie astfel simplificat, în următorii trei ani, ceea ce a început prin epurarea contrarevoluţionarilor din partid avea să se transforme într-o represiune de masă.

Unii cred că Stalin a ordonat asasinarea lui Kirov. Kirov devenise foarte popular şi era partizanul unei mai lente politici de industrializare decât cea rapidă dorită de Stalin. Nu sunt dovezi care să susţină această teorie, dar, cu siguranţă, asasinarea lui Kirov a constituit un necesar şi important motiv pentru Marea Teroare care a urmat, în cursul căreia sute de mii au fost măturaţi în acea „operaţie de masă"[6].

Ca urmare a colectivizării şi desculacizării, OGPU (poliţia secretă, redenumită în 1934 NKVD) îşi întinsese deja tentaculele în toate păturile sociale în cadrul acţiunii de vânare a duşmanilor de clasă. Toate formele de constrângere deveniseră norme obişnuite: folosirea aparatelor de înregistrare, supravegherea, constrângerea informatorilor, încarcerarea la izolare, mărturii obţinute prin tortură. Informaţiile compromiţătoare se transmiteau precum virusurile, afectând sute de mii de oameni.

În 1935 şi 1936, pe când arestările în masă erau în plină desfăşurare, s-a declanşat o isterie colectivă. În momentul

culminant al Marii Terori, pe parcursul a „numai şapte luni, între 1937 şi 1938, au fost arestaţi 1,7 milioane de oameni, mai bine de 700 000 au fost împuşcaţi, alţi 300 000-400 000 au fost trimişi spre pedeapsă în exil în Siberia, Kazahstan şi alte locuri îndepărtate"[7].

La un banchet privat care a avut loc cu ocazia aniversării a douăzeci de ani de la revoluţie, se spune că Stalin ar fi declarat:

> Vom nimici orice duşman până la unul, chiar dacă a fost cândva bolşevic, îi vom distruge rudele, familia. Vom distruge fără milă pe oricine care, prin faptele sau gândurile sale – da, gândurile sale –, ameninţă unitatea statului socialist[8].

În 1938, drept rezultat al represiunii desfăşurate de NKVD, populaţia lagărelor din Gulag a ajuns la două milioane[9].

Svetlana avea doar unsprezece ani şi nu înţelegea nimic din aceste frământări, dar chiar şi ea a început să simtă impactul acestui nou climat de teroare când s-a întors din vacanţa de la Soci, la sfârşitul verii anului 1937. Carolina Til, menajera nemţoaică angajată a familiei vreme de zece ani, a fost concediată sub motivul că nu prezenta încredere[10]. În locul ei a apărut locotenentul Aleksandra Nakaşidze. Aceasta a reorganizat complet camera Svetlanei, eliminând toată mobila care aparţinuse cândva mamei ei, a golit dulapurile de amintirile din copilărie, albumele cu desene, figurinele de lut, cadourile primite de la mătuşi. Cele câteva lucruri mărunte care o legau de mama sa – o cutie smălţuită cu dragoni, o oglinjoară, câteva ceşcuţe – au dispărut[11]. Când Svetlana a rugat-o pe doică să reclame pierderea acestor lucruri, aceasta i-a răspuns că nu se poate face nimic pentru că totul aparţine statului.

Nakaşidze era angajata NKVD, securitatea de stat, o tânără sub treizeci de ani, care nu se pricepea în ale gospodăriei,

dar menirea ei nu era să fie menajeră. Sarcina ei era să stea în preajma Svetlanei şi a fratelui ei Vasili pentru a vedea ce fel de prieteni şi cunoştinţe erau în jurul lor. Din toamna lui 1937, Svetlanei i s-a repartizat o gardă de corp, Ivan Krivenko, un bărbat posac, parcă suferind de gălbinare, pe care aceasta l-a detestat din primul moment. O însoţea pretutindeni – la şcoală, la teatru, la orele de muzică. Într-o zi l-a surprins cotrobăind prin ghiozdanul ei; tocmai îi citea jurnalul intim[12].

La şcoală s-a trezit că e supusă unui nou regim: i s-a interzis că folosească vestiarul obişnuit al elevilor, trebuia să-şi lase haina într-o mică încăpere aflată lângă cancelaria şcolii. Nu i se mai permitea să mănânce împreună cu ceilalţi elevi, avea mâncarea ei adusă de acasă şi stătea la o masă într-un colţişor al sălii de mese, ferită de ceilalţi cu un paravan, sub privirile unui ofiţer NKVD, ceea ce o făcea roşească şi să se simtă stânjenită.

Apoi au apărut probleme cu Mişa, unul dintre prietenii ei cei mai apropiaţi. Îl cunoştea de când avea opt ani pe Mişa, un puştan cu păr roşcat şi pistruiat ca şi Svetlana, cu patima cititului. Acum, la unsprezece ani, împărtăşeau o pasiune comună pentru Maupassant, erau fascinaţi de Jules Verne şi poveştile cu indieni ale scriitorului american James Fenimore Cooper. La şcoală, îşi strecurau unul altuia cuvinte de dragoste pe foi de sugativă şi, în fiecare zi, stăteau de vorbă la telefon. Apoi părinţii lui Mişa, care lucrau la o editură de stat, au fost arestaţi. Guvernanta Svetlanei a prezentat directorului şcolii bileţelele de dragoste şi a insistat ca Mişa să fie transferat în altă clasă. Era limpede că Mişa exercita o influenţă dăunătoare asupra ei, mai ales având părinţi „care nu prezentau încredere", aşa că prietenia s-a încheiat. Abia peste nouăsprezece ani aveau să se mai întâlnească[13].

Din primele zile ale revoluției, ideologia bolșevică și-a făcut o tradiție din a identifica „dușmani ai poporului" și „elemente antisovietice". Procesele de condamnare și falsificarea de dovezi erau la ordinea zilei de pe vremea Războiului Civil[14]. Oamenii fuseseră îndoctrinați să creadă în conspirații împotriva mărețului experiment sovietic. După primele două mari procese de demascare răsunătoare puse la cale de Stalin în august 1936 și ianuarie 1937, în care majoritatea celor vizați făceau parte din vechea gardă a Partidului Bolșevic, Maria Svanidze, mătușa Svetlanei, scria în jurnalul ei tainic:

17 martie 1937

Mi-e sufletul cuprins de mânie, ură, moartea lor nu-mi ajunge. Ar trebui să fie torturați, arși de vii, pentru toate faptele lor josnice. Trădători ai patriei, paraziți ai partidului. Și sunt atâția! Ah, voiau să distrugă societatea noastră, voiau să distrugă toate înfăptuirile revoluției, să ne ucidă soții, fiii...

Dispariția unor numeroase nume mari, oameni care ani de zile au fost eroii noștri, au condus sectoare importante, s-au bucurat de încredere și au fost răsplătiți de nenumărate ori – și ei să se dovedească a fi dușmanii noștri, trădători ai poporului, mituiți și cumpărați... Cum am putut să nu vedem toate astea?[15].

Și Maria Svanidze a fost convinsă de vinovăția lor până când a fost și ea arestată. La 21 decembrie, Maria și Aleksandr Svanidze au fost primii membri ai familiei Svetlanei care au fost ridicați de NKVD. După spusele lui Anastas Mikoian, Aleksandr Svanidze era ca un frate pentru Stalin. În 1937 era director adjunct în conducerea Băncii de Stat a URSS și din însărcinarea lui Stalin îndeplinise misiuni importante în Germania vreme de mai mulți ani. În aprilie, Stalin îi ordonase lui Nikolai Ejov, noul șef al NKVD (fostul șef, Ghenrih Iagoda, era

în aşteptarea execuţiei), să înceapă epurările în rândul conducerii Băncii de Stat.

Pavel şi Jenia Alliluev organizaseră o petrecere plină de antren în apartamentul lor. Era o petrecere cu o ocazie festivă, o petrecere elegantă. Maria şi Aleksandr participaseră şi ei, apoi se întorseseră acasă. După miezul nopţii, băiatul familiei Svanidze, Djonrid, botezat astfel după John Reed, vestitul autor american al romanului *Zece zile care au zguduit lumea*, a sunat la uşa lui Pavel şi a Jeniei: „Mama şi tata au fost arestaţi, a început el să plângă. Mama a fost luată aşa cum era, cu hainele ei elegante de petrecere"[16]. Mariko, sora lui Aleksandr, a fost şi ea arestată, împreună cu fratele Mariei. Djonrid, multă vreme tovarăş de joacă la dacea de la Zubalovo, a dispărut şi el.

Svetlana nu putea să conceapă cum unchiul Alioşa şi mătuşa Maria puteau fi „duşmani ai poporului". Era convinsă că erau „victime ale unei groaznice confuzii pe care *nici măcar tata* nu putea s-o descurce"[17]. Toţi cei din familie erau îngroziţi şi au încercat să-i transmită mesaje prin intermediul Svetlanei. Când i le-a adus la cunoştinţă, Stalin ar fi spus: „Ce tot trăncăneşti aceleaşi lucruri ca o moară stricată?" I-a cerut să înceteze s-o mai facă pe „avocata"[18].

Aleksandr Alliluev, fiul lui Pavel şi al Jeniei, povesteşte cum a reuşit Maria Svanidze din închisoare să-i strecoare câteva rânduri mamei sale. Acele rânduri au fost scrise pe o bluză: „Jenia, nici nu-ţi poţi închipui ce se petrece aici. Sunt sigură că Stalin nu ştie ce se întâmplă. Cer o favoare: aduceţi-i la cunoştinţă ce se întâmplă". Fără să-i spună soţului ei, Jenia a bătut la maşină scrisoarea Mariei şi i-a dus-o lui Stalin. Răspunsul lui Stalin a fost rece şi distant: „Jenia, te rog să nu mai vii vreodată la mine cu astfel de scrisori"[19].

În vara lui 1938, unchiul Pavel a venit adesea la apartamentul din Kremlin, în speranţa că putea pune o vorbă pentru cei din

familia Svanidze. Se aşeza amărât fie în camera Svetlanei, fie a lui Vasili, ofta din rărunchi şi îl aştepta pe Stalin[20]. Chiar Aleksandr, fiul lui Pavel, explica inutilitatea unui astfel de demers:

> Masivul sistem de informatori al lui Stalin avea grijă ca informaţiile să ajungă la el continuu. Acesta îi elimina sistematic pe vechii bolşevici şi pe cei din eşalonul militar superior ca virtuali rivali. Indiferent cât de înfiorător sună, oamenii erau împărţiţi în categorii. Nu puteai să intervii în niciun fel pentru cei vizaţi personal de Stalin[21].

Curând aveau să înceapă epurările în rândul armatei. Pavel era comandant-şef al Diviziei de blindate. La 1 noiembrie, când Pavel s-a întors din vacanţă de la Soci şi s-a dus la birou, a descoperit că cei mai mulţi colegi din Divizia de blindate fuseseră arestaţi. A făcut pe loc un atac de cord[22].

NKVD i-a telefonat soţiei sale Jenia şi a întrebat-o ce-i dăduse să mănânce la micul dejun. Când Jenia a ajuns la spital, Pavel era deja mort. Toţi din jur au încremenit în timp ce Jenia smulgea hainele de pe soţul ei. Căuta o gaură de glonţ. Soţul ei îi spusese: „Dacă vin să mă aresteze, mă împuşc"[23]. De fapt, Pavel avusese şi înainte crize cardiace. De data asta era o moarte *naturală*, dacă natural era ca un om să sfârşească sub presiunea îngrozitoare a acelor vremuri atât de brutale. În cadrul procesiunii funerare, trupul lui Pavel a fost aşezat pe un afet de tun şi rudele îndoliate l-au însoţit la cimitirul Novodevici. Deşi Stalin a sunat-o pe Jenia să-i transmită condoleanţe, n-a participat la înmormântare, sub pretextul că era foarte uşor de organizat un atentat în astfel de condiţii. Fiul lui Pavel, Aleksandr, declara mai târziu că „era o scuză de complezenţă"[24].

Şi alţi membri ai familiei au încercat să intervină la Stalin pentru a-şi proteja rudele. Bunicul Serghei a aşteptat ore în şir pe canapeaua apartamentului din Kremlin ca să apară

Stalin aproape în zorii zilei. Stalin l-a expediat pe vechiul lui protector nu înainte de a face glume pe seama lui: „Așa deci, ai venit să mă vezi. Exact. Exact", repeta Stalin maimuțărind felul de a vorbi al bunicului Serghei[25].

Bunica Olga tuna și fulgera împotriva ginerelui ei: „Nimic nu se petrece fără știrea lui"[26]. Olga avea dreptate: Stalin știa totul. La dacea de la Kunțevo, sau în grădina lui de la Soci, petrecea ore în șir lucrând la documente, cu un creion albastru în mână. Avea 383 de „albume", furnizate de către șeful NKVD, Ejov, în care erau numele a 44 000 de propuneri de suspecți. Apoi Stalin începea să marcheze cu o cruce numele celor condamnați și bifa numele celor care aveau să fie cruțați. Deși pentru un conducător ca el asta era o muncă împovărătoare, Stalin își făcea timp și pentru sarcina asta[27].

Stanislav Redens, soțul Annei, sora Nadiei, a fost arestat la scurtă vreme după moartea lui Pavel. La 19 noiembrie, Redens se întorcea din Kazahstan, unde exercitase funcția de comisar al poporului pentru afaceri interne. Svetlana și-l amintea pe unchiul Stanislav ca pe un om plin de viață, exuberant și blând cu copiii. Pe omul din viața publică nu-l cunoștea. Ca șef al OGPU în Ucraina, participase la epurările de la începutul anilor 1930, dar, de data asta, ca înalt ofițer în NKVD, venise timpul să fie luat și el în vizor[28]. Redens a fost arestat pe 22 noiembrie. Ca sute de mii de alți oameni, devenea și el victima sistemului brutal la care participase[29].

Se pare că Stalin în persoană a dat dispoziții ca mătușa Anna să-și viziteze soțul încarcerat la închisoarea Lefortovo ca să-i transmită că el personal garantează că vor fi liberi și în siguranță copiii lor doar dacă Redens își mărturisea crimele contrarevoluționare. Stanislav a refuzat-o pe Anna, spunându-i că nu puteai avea încredere în promisiunile lui Stalin. La 12 februarie 1940, Stalin a aprobat executarea cumnatului său[30].

Anna şi copiii ei nu au avut de suferit în niciun fel. I s-a îngăduit chiar să rămână în apartamentul ei din complexul rezidenţial guvernamental, numit Casa de pe chei, o concesie neobişnuită faţă de soţiile celor căzuţi în dizgraţie. Dar Annei şi copiilor ei li s-a interzis să-i viziteze pe Svetlana şi Vasili la Kremlin, deşi li s-a îngăduit să se vadă la Zubalovo.

În 1939, NKVD a încercat să o înlăture şi pe doica Svetlanei. Nişte agenţi i-au raportat lui Stalin că Aleksandra Andreevna a fost măritată cu un funcţionar al poliţiei ţariste înainte de revoluţie şi deci nu era „de încredere". Când a auzit de complotul pentru înlăturarea doicii sale, Svetlana a făcut o criză de isterie şi s-a rugat de tatăl ei să intervină. A fost şocată când l-a văzut cum se înfurie şi anulează acţiunile poliţiei secrete. Svetlana a mărturisit că „Tata nu suporta să vadă lacrimi". Ar fi trebuit să precizeze: s-ar putea să fie adevărat că Stalin nu putea s-o vadă pe fiica lui în lacrimi[31].

Într-o zi, la şcoală, prin anul 1940, Svetlana a văzut-o pe prietena ei Galia plângând. Când a întrebat-o ce s-a întâmplat, Galia i-a spus că în noaptea de dinainte tatăl ei fusese arestat. Mama ei îi ceruse Galiei să-i dea o scrisoare Svetlanei pentru a i-o preda lui Stalin. În seara aceea la cină, Svetlana i-a dat scrisoarea în prezenţa tovarăşilor din Biroul Politic şi l-a implorat să facă ceva. Stalin s-a înfuriat şi i-a replicat: „NKVD nu greşeşte niciodată". Svetlana a început să plângă şi i-a spus: „Dar o iubesc pe Galia". Stalin i-a retezat-o scurt: „Uneori eşti obligat să te îndrepţi chiar şi împotriva celor pe care-i iubeşti"[32].

După ce a discutat cazul cu tovarăşii săi de masă, între care şi Molotov, Stalin a certat-o îndelung pe Svetlana, avertizând-o să nu mai fie „cutie poştală" pentru scrisori cu diverse intervenţii din partea prietenilor ei de la şcoală. Dar rugăminţile ei au dat roade. În doar câteva zile, tatăl Galiei a

fost eliberat din închisoare şi s-a întors acasă. Dar, cu ocazia asta, Svetlana a înţeles un lucru: „Viaţa unui om depindea în totalitate de un cuvânt din partea tatei"[33].

O atmosferă de teamă dăinuia în Şcoala Model nr. 25, unde era în plină desfăşurare o campanie de promovare a „vigilenţei". Au primit avertismente cu privire la spioni antisovietici şi agitatori care scriau cu cerneală invizibilă, care îşi transmiteau note şi apoi le ardeau.

Deşi se pare că niciunul dintre profesorii şi directorii şcolii Svetlanei n-a ajuns la închisoare sau n-a fost împuşcat, părinţii unor colegi de-ai ei n-au fost la fel de norocoşi. Totuşi, atâta vreme cât părinţii nu ajungeau să fie arestaţi, copiilor li se îngăduia să rămână în şcoală. Totul era îngrozitor de derutant şi imposibil de înţeles. Un copil explica arestarea tatălui său în felul următor: „Cred în nevinovăţia tatălui meu, dar organele de securitate nu greşesc niciodată. Aşa că trebuie să fi fost ademenit cumva ca să devină un instrument al duşmanilor noştri"[34].

Dar, de cele mai multe ori, nimeni nu vorbea despre ce se întâmpla. Svetlana îşi amintea: „Era ca un fel de nenorocire care se abătea asupra noastră"[35]. Copiii îşi vedeau mai departe de lecţiile lor cum puteau mai bine, deşi Svetlana ştia întotdeauna când avea loc o arestare. Directorului i se ordona să elimine copilul din clasă ca un potenţial pericol de influenţă primejdioasă a unui „element nedemn de încredere"[36].

Bineînţeles că nici Svetlana, copil de paisprezece ani, nu înţelegea sensul acestor tragedii cum nu înţelegeau nici ceilalţi. Ajunsă la maturitate, ea avea să explice astfel: „Au trebuit să treacă mulţi ani pentru ca tot ceea ce s-a întâmplat nu numai în familia noastră, ci în toată ţara, în conştiinţa mea să se lege de numele tatălui meu, pentru ca să înţeleg că totul a fost pus la

cale de el"[37]. Cuvintele ei „în conştiinţa mea să se lege" au fost conturate de o îngrozitoare revelaţie.

Despre rudele sale dispărute, ea scria cu nedisimulată nostalgie: „Aceştia formau un cerc în jurul mamei mele şi care a dispărut după moartea ei, la început nu foarte repede, dar, în cele din urmă, în mod irevocabil". Ea a ajuns să creadă că dacă mama ei ar mai fi trăit, Nadia nu ar fi acceptat ceea ce s-a întâmplat. În cele mai negre momente, Svetlana credea că şi mama sa ar fi devenit de asemenea una dintre victimele tatălui ei [38].

Probabil în acea perioadă, Stalin nu-i selecta el pe membrii familiei, ci pur şi simplu refuza să-i salveze. Avuseseră ghinionul de a se învârti în cercurile puterii care se suprapuneau cu cele menite lichidării. Ei participaseră la jocul puterii şi privilegiilor şi pierduseră. Iar aceste victime îi ofereau lui Stalin o foarte bună justificare: putea nega că el era cel care conducea epurările, putea argumenta: „vedeţi, se întâmplă şi în familia mea".

Unul dintre mijloacele aflate la îndemâna tuturor dictatorilor e pseudolegalitatea sistemului juridic sub care au loc cele mai abominabile crime. După arestarea Mariei şi a lui Aleksandr Svanidze în decembrie 1937, a urmat o amplă „investigaţie" a NKVD, care a durat trei ani şi jumătate înainte ca aceştia să fie executaţi. În 1955, după moartea lui Stalin, A.I. Mikoian a ordonat efectuarea acestui raport privind cazul Mariei şi al lui Aleksandr Svanidze:

> Investigarea [cazului lui Aleksandr Svanidze] a continuat din decembrie 1937 până la în decembrie 1940. La 4 decembrie 1940, Colegiul Militar al Curţii Supreme a URSS l-a condamnat pe A.S. Svanidze la moarte, acuzându-l de pretinsă „participare activă la un grup naţionalist din Georgia" şi

pretinsă participare la o „organizaţie antisovietică de dreapta"; a fost acuzat de participare activă la subminarea muncii, şi s-a presupus a fi aderat la un grup antisovietic Sokolnikov, promiţându-i acestuia tot sprijinul în tot felul de activităţi antisovietice. În cazul Svanidze există o declaraţie despre un pretins complot împotriva lui L. Beria. Mai bine de o lună, A.S. Svanidze a fost deţinut în celulă având condamnare la moarte; s-a sperat că va cere graţiere, îşi va mărturisi crimele şi va cere să fie cruţat. Dar n-a făcut-o.

La 23 ianuarie 1941, plenul Curţii Supreme a URSS a comutat pedeapsa de condamnare la moarte cu închisoare pe o perioadă de cincisprezece ani. Dar la 20 august 1941, Curtea Supremă şi-a schimbat hotărârea şi a revenit la sentinţa precedentă – executare prin împuşcare. În aceeaşi zi – din ordinul personal al lui Beria – A.S. Svanidze a fost împuşcat.

Soţia sa, Maria Onissimovna Svanidze, a fost condamnată pe 29 decembrie 1939 la opt ani de închisoare pentru „tăinuirea activităţii antisovietice a soţului ei, pentru calomnii antisovietice, pentru criticarea regimului sovietic şi declaraţii deschise împotriva conducătorilor Partidului Comunist al Uniunii Sovietice (PCUS) şi a guvernului sovietic/Beria".

La 3 martie 1942, fără a avea noi dovezi, Comisia Specială a NKVD din URSS a hotărât schimbarea sentinţei de închisoare cu cea de execuţie, care a şi fost dusă la îndeplinire în aceeaşi zi...

Sora lui A.S. Svanidze, Mariko Svanidze, a fost condamnată la zece ani de închisoare, iar la 3 martie 1942 a fost împuşcată... în urma unei noi decizii a Comisiei Speciale a NKVD din URSS"[39].

În 1955, după moartea lui Stalin, A.I. Mikoian a cerut acest raport special despre cazul Maria şi Aleksandr Svanidze. La 6 ianuarie 1956, procurorul militar V. Jabin l-a informat pe

Mikoian că „după contestația judecătorului de instrucție, cazul lui A.S. Svanidze a fost abandonat datorită absenței oricărei infracțiuni"[40]. Fraza este confuză. Ea vrea să spună că procesul împotriva familiei Svanidze a continuat multă vreme după execuția inculpaților. Dar acum puteau fi „reabilitați" postum pentru că nu comiseseră nicio infracțiune.

Capitolul 5

Cercul tainelor și minciunilor

Pentru Svetlana aceștia au fost „ani în care a fost distrus tot ceea ce a creat mama mea, o sistematică eliminare a însuși spiritului ei”[1]. Oamenii pe care i-a iubit Svetlana și care i-au creat o copilărie sigură au dispărut și ea nu știa de ce. Un zid al tăcerii împrejmuia niște lucruri prea primejdioase pentru a discuta despre ele. Când Svetlana a întrebat-o pe bunica ei ce s-a întâmplat cu rudele lor, Olga i-a răspuns: „Uite așa, s-a întâmplat. Soarta!”. Iar doica a sfătuit-o: „Nu mai întreba”[2].

Familia a găsit multe feluri de a ascunde faptele îngrozitoare și a continua să supraviețuiască, fie negând existența acestora, fie retrăgându-se într-o lume în care se consolau cu iluzii. Deși Stalin i-a spus personal Annei Redens că soțul ei Stanislav fusese executat, ea a fost încredințată mereu că acesta a scăpat de execuție și era undeva în Siberia. Familia a continuat să-și petreacă sfârșitul de săptămână la Zubalovo. Tinerii schiau și făceau drumeții prin păduri, cu o gardă de corp după ei în permanență. Leonid, fiul Annei, își amintește o plimbare făcută împreună cu mama lui, cu Svetlana, doica acesteia și o gardă de corp pe când avea unsprezece ani. Era primăvara devreme. Svetlana, care avea doar trei ani, „încet, încet, s-a îndepărtat de grup” împreună cu Leonid. A mers kilometri întregi pe malul

unui râu. Într-un loc mai povârnit, acestuia i-a alunecat piciorul şi a căzut în apă. Ea l-a tras afară, apoi şi-a scos haina şi i-a dat-o lui. Leonid îşi amintea bunătatea ei. Dar atunci a fost şi prima dată când s-a gândit că Svetlana „voia să iasă din capcana aceea". Când au ajuns acasă, a fost certată rău de tot pentru că a fugit de garda ei de corp[3].

La paisprezece ani, Svetlana era dornică să-şi afirme independenţa. I-a scris tatălui ei încercând să-i sugereze că nu mai era o copilă: „Salut, tată dragă, Nu mai aştept niciun fel de ordine de la tine. Nu mai sunt atât de mică încât să mă distreze asta"[4]. Câteva săptămâni mai târziu i-a scris din nou. În mod ciudat, parcă ar fi împrumutat stilul alintat şi imperativ al mamei sale Nadia. Probabil acesta era modalitatea pentru a-i atrage atenţia lui Stalin:

22 august 1940

Dragul, dragul meu papocika,

Cum o mai duci? Cum mai stai cu sănătatea? Ţi-a fost dor de mine şi de Vasea [Vasili]? Nu. Papocika, mi-a fost cumplit de dor de tine. Aştept cu nerăbdare să mai vii şi tu tot nu vii. Simt eu în „ficatul meu" că încerci din nou să mă tragi pe sfoară – că nu te mai joci cu mine – că nu-mi mai transmiţi ordine şi nici nu vii. Ai, ai, ai...

Cu geografia e din nou încurcătură fiindcă au apărut alte cinci republici, e şi mai mult teritoriu, mai multă populaţie, mai multe spaţii industriale, iar manualele noastre sunt din 1938 şi mai ales acum, că avem şi geografia economică a URSS, lipseşte multă materie din manual... Şi sunt şi multe prostii în ele... Peisaje din Soci, Maţesta*, alte zone balneare şi, în general, nimeni n-are nevoie de toate pozele astea...

* Maţesta: zonă balneară din regiunea Soci (n.tr.).

Papocika, te rog să-mi scrii imediat pentru că altfel ai să uiți, sau te iei cu treburile tale. Și atunci o să viu și eu. Bine. Te sărut mult, dragul meu papocika. Până când o să ne vedem din nou. Cu drag,

Svetlana[5].

Cum i-ar fi răspuns Stalin acestei îndrăznețe fete de paisprezece ani care-și critica manualele și spunea că erau pline de prostii? Nu e de mirare că Stalin era misogin. Odată, Svetlana a surprins o discuție dintre tatăl ei și Vasili despre femei. Vasili declara că el prefera o femeie care știa să facă conversație: „Tata a izbucnit în hohote de râs: Uite la el, vrea o femeie care să aibă și idei! Ha-ha-ha! Am văzut noi specimene din astea – pricep de se rup, numai moftul de ele"[6]. Vorbea despre mama ei? Dar remarca asta i s-a întipărit adânc și n-a uitat-o niciodată.

Svetlana a crescut, devenind o tânără inteligentă. La școală îi plăcea literatura și apreciat tot ce era deosebit. Printre amintirile dragi de la Zubalovo din perioada adolescenței se numărau două iurte așezate pe pajiștea din fața dacei. Le adusese unchiul Alioșa Svanidze la întoarcerea dintr-o călătorie la Guangxi, în China. Pe când era adolescentă, ea și cei patru verișori ai ei – Leonid, Aleksandr, Serghei și Vladimir – intrau în cele două locuințe și-și imaginau că erau locatarii de fapt ai acestora. Iurtele erau niște structuri de lemn rotunde, făcute din șipci acoperite cu pâslă cu modele pe ea, iar pe jos aveau covoare groase, tot din pâslă. În fiecare iurtă era câte o statuie din bronz a lui Buddha într-o cutie de lemn așezată în partea de sus a unui mic cufăr roșu. Pe Svetlana o fascina zâmbetul modest al lui Buddha și cel de-al treilea misterios ochi. Era prima dată când vedea imaginea unui zeu. Jumătate de secol mai târziu încă îi putea descrie cu precizie unei prietene iurtele cu pricina[7].

Aici se vede implicit pasiunea Svetlanei pentru alte culturi, dar tatăl ei nu-i împărtăşea această curiozitate. Stalin ura călătoriile, nu-i păsa câtuşi de puţin de celelalte culturi, iar după ce ajunsese la putere, nu părăsise Uniunea Sovietică decât de două ori, pentru conferinţele de pace ale puterilor aliate. Iar Svetlana nu a avut voie să iasă din perimetrul de la Soci şi Moscova. Împlinise douăzeci şi nouă de ani (tatăl ei era mort deja) când a vizitat Leningradul. Deşi pentru un cetăţean sovietic asta făcea parte din disciplină, pentru mintea curioasă a unui tânăr era o îngrădire. Când Svetlana a împlinit cincisprezece ani, iurtele au dispărut, aşa cum a dispărut întreaga ei lume aşa, dintr-odată.

Al Doilea Război Mondial a izbucnit brusc, deşi nu fără avertismente. La 22 iunie 1941, la ora 4:00 a.m., pe când Stalin dormea pe canapeaua lui în dacea de la Kunţevo, a fost trezit de un telefon de la şeful statului său major, mareşalul Gheorghi Jukov, care-l informa că avioanele nemţeşti lansau bombe asupra oraşelor Kiev, Vilnius, Sevastopol, Odessa şi altele. În total, un număr de 147 de divizii germane trecuseră frontiera şi înaintau într-un ritm devastator prin Ucraina[8].

De luni de zile, Stalin primea rapoarte de la serviciile de informaţii britanice şi sovietice care-l avertizau că Hitler plănuia declanşarea unei invazii, cu numele de cod Barbarossa, pe 22 iunie. Stepan Mikoian mărturisea că Stalin fusese avertizat chiar şi în noaptea aceea. În prezenţa lui Mikoian-tatăl şi a câtorva membri ai Biroului Politic, Stalin primise informaţia că fusese prins un dezertor german care susţinea că în zori avea să aibă loc atacul. Iată ce afirma fiul lui Mikoian: „Atitudinea lui Stalin faţă de informaţiile serviciilor reflecta extrema sa neîncredere în oameni. După părerea lui, oricine era capabil de trădare sau să te ducă în eroare". Când informatorii săi de pe

teren i-au trimis „rapoarte alarmante", Stalin a ordonat rechemarea și trimiterea lor în lagăre, „să fie îngropați în țărână"[9].

Stalin insista că Hitler va respecta pactul de neagresiune semnat de cei doi lideri în 1939. URSS nu trebuia *să provoace* războiul. În sinea lui, știa că armata sovietică nu era pregătită de război, epurările ordonate de el o afectaseră profund. Acum pe front domnea anarhia, soldații erau puși pe fugă și vinovatul era Stalin. Hitler îl manipulase cu un rezultat dezastruos.

La 29 iunie, când nemții au încercuit 400 000 de ostași sovietici și au cucerit orașul bielorus Minsk, deschizându-și drum direct spre Moscova, Stalin s-a urcat în mașina care-l aștepta în afara Kremlinului, s-a întors spre tovarășii săi și le-a spus: „Totul este pierdut. Lenin ne-a lăsat o moștenire uriașă, dar noi, moștenitorii săi, ne-am căcat pe ea"[10]. A înjurat tot drumul până la Kunțevo și și-a anunțat demisia. Vreme de două zile, Stalin s-a izolat în dacea și nu a mai spus nimic. Umblau zvonuri că ar fi avut o cădere nervoasă, dar este puțin probabil. Mai convingătoare e ideea că și-a pus la încercare tovarășii, să vadă dacă va rămâne conducător mai departe și în această situație de criză[11].

Un grup de miniștri înspăimântați, între care Beria, Mikoian și Molotov, s-au îndreptat spre Kunțevo să-l roage să se întoarcă și să conducă noul „supercabinet de război". Nu-și puteau imagina să facă față acestui război fără Stalin. Anastas Mikoian explica: „Chiar și numai numele de Stalin însemna o forță uriașă care putea ridica moralul poporului"[12].

La 3 iulie, Stalin s-a adresat națiunii în noua calitate de comandant suprem și a declarat începerea Marelui Război pentru Apărarea Patriei. Îndemna poporul să se strângă „unit în jurul partidului lui Lenin și Stalin". Stalin devenea acum *altceva*, Stalin era o idee, nu doar cel știut dinainte. El avertiza că în această

„luptă nemiloasă" toți „lașii, dezertori, cei care vor răspândi zvonuri alarmiste" vor fi zdrobiți fără cruțare[13].

Retrospectiv, cu viziunea omului adult, Svetlana avea să spună că tatăl ei refuza să recunoască în vreun fel că Hitler îl trăsese pe sfoară. „Se considera infailibil... ca având un fler fără egal." Și-l amintea că după terminarea războiului obișnuia să spună adesea: „Ah, împreună cu nemții am fi fost de neînvins!" Și adăuga: „Și-au închipuit că-l pot păcăli pe Stalin? Uite la ei, acum, pe Stalin au vrut să-l păcălească!" Svetlana era întotdeauna îngrozită când tatăl ei începea să vorbească despre sine la persoana a treia, uluită de fiecare dată că nu-și dădea seama că „s-ar fi putut să se păcălească pe sine"[14].

Chiar în timp ce încerca să facă față războiului, Stalin a luat măsuri pentru a-și proteja fiica. I-a cerut cumnatei sale Jenia să adune familia și să se ducă la Soci. I-a spus: „Va fi un război de lungă durată. Multă vărsare de sânge... Te rog, du-o pe Svetlana în sud"[15].

Dar în mod uimitor, Jenia l-a refuzat, spunând că trebuie să stea alături de soțul ei (se măritase în grabă după moartea lui Pavel) și să-și vegheze copiii. Însă nimeni nu-i spunea *nu* lui Stalin. Niciodată nu avea să uite și să ierte o singură trădare și era în stare să aștepte ani de zile pentru a se răzbuna, cum avea să descopere și Jenia.

Apoi Stalin s-a întors spre Anna, sora Nadiei, ca să-l ajute. Anna și-a croit drum, în fruntea unui mic grup de neamuri speriate de-ale lui Stalin, prin îmbulzeala imensă a mii de oameni care încercau cu disperare să părăsească Moscova și s-a urcat într-un tren care se îndrepta spre sud, spre țărmul Mării Negre. Toți – Anna, cei doi fii ai ei, părinții acesteia, Serghei și Olga, soția lui Iakov, Iulia, și fiica ei Gulia, Svetlana și doica ei – s-au înghesuit năuciți într-un compartiment separat. Deși

la şcoală, ani de zile la rând, s-au făcut exerciţii în caz de război – ea mai păstra o fotografie cu colegii de clasă în cursul unui exerciţiu cu masca de gaze, din 1935 – acum Svetlana descoperea adevărata groază a războiului şi trăia cu teama chinuitoare pentru soarta celor dragi lăsaţi în urmă.

La 23 iunie, la o zi după invazia germană, Stalin i-a trimis pe front pe cei doi fii ai săi – Iakov şi Vasili – şi pe celălalt fiu vitreg, Artiom. Retrospectiv, Artiom mărturisea cu destulă ironie:

> Eu şi Iakov am fost repartizaţi la artilerie, Vasili a ajuns pilot. Toţi am fost trimişi pe front din prima zi. Stalin a telefonat să fim trimişi pe front imediat. A fost singurul privilegiu de care am avut parte prin grija lui. Au rămas câteva scrisori ale lui Vasili către tatăl său. Într-una din ele, expediată de pe front, îi cerea tatălui său să-i trimită nişte bani. În detaşamentul său se deschisese un bufet şi voia şi o nouă uniformă. Tatăl său i-a răspuns: „1. După câte ştiu, raţiile de mâncare în cadrul forţelor aeriene sunt suficiente. 2. Pe lista de urgenţe nu există trecută uniformă specială pentru fiul lui Stalin". Aşa că Vasili n-a primit un ban[16].

Ceilalţi din familie au rămas vara aceea la Soci. Şi prietena Svetlanei Marfa Peşkova era evacuată la Soci şi, într-o dimineaţă, a venit în vizită la dacea lui Stalin. Svetlana a intrat în încăpere, arăta distrusă şi i-a mărturisit: „Azi noapte am avut un vis ciudat. Se făcea că vedeam un cuib mare într-un copac. În cuib erau un vultur şi puişorii lui. Şi, deodată, vulturul a luat un pui şi l-a aruncat din cuib. Puiul a căzut şi a murit". Apoi Svetlana a început să plângă: „Ştii, lui Iaşa [numele de alint al lui Iakov, fratele ei] i s-a întâmplat o nenorocire". Chiar înainte să plece pe front, Svetlana şi-a luat rămas-bun de la el prin telefon[17].

La scurtă vreme după visul acesta, Svetlana a ridicat receptorul telefonului şi la celălalt capăt al firului a auzit vocea

tatălui ei. Ea l-a întrebat ce face Iakov şi Stalin i-a răspuns: „Iaşa a fost luat prizonier". Înainte de a apuca ea să răspundă, el a adăugat: „Deocamdată nu-i spune nimic Iuliei, soţia lui". Iulia stătea pe o canapea lângă ea şi-i cerceta chipul Svetlanei. Svetlana a socotit că tatăl ei dorea să fie prevenitor, aşa că i-a spus stânjenită Iuliei: „Nici el nu ştie nimic"[18]. N-a avut puterea să-i spună adevărul.

Svetlana a fost distrusă după telefonul tatălui ei. În ultimii ani, devenise foarte apropiată de fratele ei vitreg. Deşi el era cu nouăsprezece ani mai mare, stăteau adesea în baia de aburi de la Zubalovo şi, întinzându-şi păturile printre crengile de mesteacăn împrăştiate în jur, studiau împreună, întinşi printre cărţi.

Relaţia lui Stalin cu fiul său mai mare a fost întotdeauna proastă. Conform spuselor familiei, îl teroriza în permanenţă pe Iakov, spunându-i că n-are vână în el şi nu-i bun la nimic. Stalin n-a fost de acord cu prima căsătorie a lui Iakov şi acesta, cuprins de disperare, a încercat să se împuşte, dar glonţul doar l-a zgâriat pe piept. Stalin i-a scris Nadiei de la Soci: „Să-i spui lui Iakov din partea mea că s-a purtat ca un huligan, utilizând şantajul, şi că nu mai vreau să am nimic de-a face cu el"[19]. Şi a circulat povestea cum că Stalin ar fi râs şi ar fi spus: „Ha-ha! Nici măcar să se împuşte ca lumea n-a fost în stare"[20]. Iakov a plecat la Stalingrad şi nu şi-a mai văzut tatăl vreme de opt ani, dar Svetlana l-a apărat mereu: „Delicateţea şi calmul lui Iakov îl enervau întotdeauna pe tata, care era impetuos şi îşi ieşea repede din fire chiar şi în ultimii ani"[21].

După tragica moarte a primului său copil, căsătoria lui Iakov s-a încheiat cu un divorţ. Probabil pentru a se împăca cu tatăl său, şi-a abandonat cariera de inginer şi a intrat la Academia Militară Frunze din Moscova, în 1935. În 1935 s-a

căsătorit cu Iulia Meltzer. Nici de data asta Stalin n-a fost de acord. După cum susținea Svetlana, tatăl ei s-a opus din cauză că Iulia era evreică și lui „nu i-am plăcut niciodată evreii, deși pe vremea aceea nu-și exprima ura față de aceștia la fel de ostentativ ca în perioada de după război"[22]. În 1938 s-a născut Gulia, fiica lor. În fiecare vară, până la război Iakov și familia lui veneau la Zubalovo, unde acesta încerca cu disperare să intre în grațiile tatălui său.

La începutul lui septembrie, Soci nu mai era un loc sigur de refugiu, și familia s-a întors la Moscova. Peste tot se vedeau ravagiile războiului. De la fereastra apartamentului ei din Kremlin, Svetlana putea vedea gaura imensă de la colțul clădirii Arsenalului, aflată în fața ei, care fusese lovită de o bombă germană. Vasili, aflat în apartament, fusese aruncat din pat în momentul în care se spărseseră geamurile[23]. S-a îngrozit când a descoperit că o bombă căzuse și peste Școala Model nr. 25. Bineînțeles că școala a fost evacuată. Echipe de constructori se străduiau să ridice în grabă la metrou, pentru Ministerul de Război, un adăpost antiaerian.

După întoarcere, Stalin i-a explicat Svetlanei că vor avea loc noi schimbări: „Fetița lui Iașa poate rămâne cu tine o vreme. Dar se pare că soția lui nu prezintă încredere. Va trebui să ne ocupăm de asta"[24]. Svetlana era îngrozită și nu înțelegea ce vrea să spună tatăl ei. Cum se putea ca Iulia să nu prezinte încredere?

Iulia a fost arestată și încarcerată la închisoarea Lubianka. Se putea ca un alt membru de familie să dispară în felul acesta? Svetlana avea doisprezece ani când avusese loc ultimul val de arestări printre membrii familiei. Acum avea cincisprezece ani, și tot nu înțelegea ce se întâmpla. Cine punea la cale aceste lucruri împotriva familiei?

Pe 16 august, Stalin a emis Ordinul 270, prin care toți cei care se predau sau erau capturați erau condamnați „ca trădători ai Maicii Patria". Soțiile ofițerilor capturați urmau să fie arestate și trimise la închisoare[25]. Iakov era trădător, Iulia trebuia arestată. Nu se făcea nicio excepție pentru fiul lui Stalin.

În vremea asta Iulia a fost încarcerată în regim de izolare în pântecele întunecat al Lubiankăi. *Investigația* a durat un an și jumătate. Cum germanii înaintau, a fost transferată la o închisoare din Engels, pe Volga[26]. Când a fost în cele din urmă eliberată, în primăvara lui 1943, Gulia, fiica ei de cinci ani, n-a mai recunoscut-o și a fost nevoie să fie îndemnată ca să se apropie de mama ei. Iuliei nu i s-a explicat în niciun fel pentru ce a fost închisă. I s-a spus pur și simplu că e liberă să plece. N-a mai vorbit cu Stalin niciodată.

Încet, încet, au venit și informațiile despre soarta lui Iakov. Un raport a venit de la Ivan Sapeghin, comandantul Regimentului 303 de artilerie ușoară. Când Divizia de blindate a lui Iakov a fost încercuită și capturată la Vitebsk, în Bielorusia, comandantul diviziei a fugit de pe câmpul de luptă, dar Iakov a fost izolat de unitatea sa și luat prizonier[27].

Comandamentul german l-a informat imediat pe Stalin printr-o cablogramă despre capturarea fiului său și apoi i-a folosit numele în scopuri propagandistice. Fluturași și fotografii cu Iakov în uniformă, fără curea și epoleți, înconjurat de ofițeri germani, au fost lansate din avion în mijlocul trupelor sovietice:

> Fiul lui Stalin, Iakov Djugașvili, locotenent, comandant de baterie, s-a predat. Faptul că un ofițer sovietic atât de important s-a predat dovedește, dincolo de orice îndoială, că toată rezistența împotriva armatei germane este fără rost. Așa că încetați lupta și veniți la noi[28].

Iakov a zăcut prin diferite lagăre ale prizonierilor de război până în primăvara lui 1943, când, după dezastruoasa înfrângere de la Stalingrad, nemții au încercat să facă un schimb oferindu-l pe Iakov pentru feldmareșalul Friedrich Paulus. Stalin a refuzat schimbul de prizonieri. În acea primăvară Iakov fie a fost împușcat, fie s-a sinucis. Nu se va ști ce s-a întâmplat cu adevărat niciodată. Abia după câțiva ani avea să afle Svetlana ce s-a întâmplat cu fratele ei. În situația asta erau și alte milioane de concetățeni sovietici.

Având în vedere că nemții erau la porțile Moscovei și părea iminentă o invazie a orașului, localitatea Kuibîșev a fost aleasă drept capitală alternativă. La începutul lui octombrie 1941, s-a început evacuarea în grabă a personalului guvernamental, misiunilor diplomatice și instituțiilor culturale. Trupul mumificat al lui Lenin a fost scos din mausoleu și expediat în taină cu trenul la Tiumen, în Siberia.

În vreme ce, Moscova era plină de fumul provenit de la arhivele puse pe foc, bunurile familiei Stalin erau împachetate și urcate într-un camion. Mare parte din membrii familiei erau deja la Kuibîșev, dar încă nu se știa limpede dacă Stalin se va evacua și el, deși se presupunea că așa se va întâmpla. Dacea de la Kunțevo era înconjurată de mine și un tren secret pentru evacuarea lui Stalin se afla tras pe o linie secundară din apropiere în așteptare.

La Kuibîșev, clădirea unui mic muzeu local de pe Strada Pionierului a fost eliberată de exponatele de acolo, a fost proaspăt zugrăvită pentru a găzdui familia lui Stalin, cu gărzile de corp, bucătarii și personalul aferent. Doica Svetlanei a venit cu ea, la fel și Mihail Klimov, acel personal „câine de pază din poliția secretă", cum îl numea ea. Acolo se afla și Galina, tânăra soție a lui Vasili (se căsătoriseră în 1940, pe când Vasili avea

nouăsprezece ani). Bunica Olga a venit și ea acolo, dar bunicul Serghei s-a hotărât să se întoarcă la Tbilisi și și-a petrecut cea mai mare parte a războiului în Georgia. La insistențele Svetlanei, a fost acceptată acolo și Gulia, fetița lui Iakov.

Stalin s-a hotărât să rămână la Moscova să conducă războiul. La 19 septembrie 1941, Svetlana îi scria tatălui ei de la Kuibîșev:

Dragul meu papocika, fericirea mea. Salut.

Cum o mai duci, dragul meu secretar? Eu aici sunt bine, la școala noastră au venit și alți copii de la Moscova. Suntem o grămadă, așa că nu mă plictisesc. Dar mi-e dor de tine... și mai ales acum aș vrea să te văd. Dacă te învoiești, vin cu avionul acolo pentru două, trei zile... Nu de mult, o fetiță a lui Malenkov și băiatul lui Bulganin s-au dus la Moscova. Și dacă ei pot zbura cu avionul, eu de ce nu? Sunt de aceeași vârstă cu mine și în niciun caz nu sunt mai grozavi decât mine... Nu-mi place prea mult orașul acesta... Aici sunt o mulțime de orbi și eu nu știu de ce... Tot al cincilea om pe care-l văd e handicapat într-un fel. Mulți oameni sărmani, dar și derbedei. În timpul războiului o mulțime de oameni au venit de la Moscova, Leningrad, Kiev, Odessa și alte orașe, iar localnicii de aici îi privesc cu ură pe nou-veniți și nu-și ascund deloc ura asta... Că nemții or să vină și or să bombardeze locurile astea... Tată, de ce nemții ăștia vin și tot vin? Când o să primească și ei o lovitură în cap? Doar n-o să putem să renunțăm la toate zonele noastre industriale. Tată, mai am o sigură rugăminte la tine. Fetița lui Iașa [Iakov], Galecika, e acum la Soci... Aș vrea foarte mult să-mi fie adusă aici și Galecika. Acum nu mai e a nimănui... Dragă tată... Abia aștept să îngădui să vin cu avionul la Moscova. Măcar pentru două zile... Nu știu când ai tu timp liber, de aceea nu te sun la telefon...

Te sărut de multe, multe ori și încă o dată.

Svetanka[29].

Svetlana, fetița de cincisprezece ani, se arăta pe rând bosumflată, rugătoare, naivă și, în cele din urmă, generoasă. Era o fiică temătoare pentru soarta tatălui ei aflat atât de departe și în mare primejdie, care aștepta să i se facă voia: trebuia să ajungă la el cu avionul. Pe 28 octombrie, Stalin i-a dat permisiunea de a veni la Moscova. A fost ziua în care au fost bombardate Teatrul Balșoi, clădirea universității din Strada Mohovaia, și clădirea Comitetului Central de pe Staraia Ploșciadi (Vechea Piață). L-a găsit pe tatăl ei în adăpostul subteran unde se ajungea cu ajutorul unui lift care cobora 30 de metri sub pământ. Comisarii îi reproduseseră exact încăperile de la Kunțevo, acoperind pereții cu lambriuri de lemn, deși acum erau acoperiți de fapt cu hărți. Fusese chiar instalată aceeași masă de sufragerie pentru cei care veneau la cină, de fapt aceeași oameni ca și înainte, numai că acum erau în uniforme de ofițeri. Și masa era acoperită cu hărți, cabluri telefonice șerpuiau prin încăpere. Stalin era în permanență în contact cu frontul. Iar Svetlana, bineînțeles, se încurca în picioarele lor.

În vreme ce, în orașele aflate sub asediu, milioane de oameni sufereau de foame, la Kuibîșev se trăia într-o normalitate suprarealistă, ciudată. Muzicienii care au fost evacuați de la Moscova au format o orchestră filarmonică, se dădeau concerte. Premiera simfoniei a șaptea de Șostakovici a avut loc la Kuibîșev, de unde a fost transmisă în lumea întreagă. Războiul arunca doar o vagă umbră aici. Centrele de tratament și cele mai multe anexe ale spitalelor au fost transformate în spitale de bază, întrucât aici soseau răniți cu răni groaznice.

În fostul muzeu, lângă bucătărie, a fost încropită chiar și o sală de cinema, unde toată lumea urmărea documentarele de pe front. Cameramanii erau în tranșee și însoțeau tancurile în înaintarea lor. Svetlana a urmărit astfel bătăliile de la marginea

Moscovei. Curând i-au dispărut naivitățile în privința sensurilor războiului. În primăvara aceea, pe când era la Kuibîșev, Svetlana a făcut o descoperire care, declara ea, i-a distrus viața. Tatăl ei îi dăduse dispoziții să se ocupe de limba engleză, acum că Marea Britanie și Statele Unite ale Americii erau aliații Uniunii Sovietice, așa că s-a apucat să citească toate revistele englezești și americane care îi cădeau în mână. Citea *Life*, *Fortune*, *Time* și *Illustrated London News*. În primăvara aceea, într-o zi (tocmai împlinise șaisprezece ani) a dat peste un articol despre tatăl ei. În acesta se menționa – „nu ca o noutate, ci ca un fapt cunoscut de toată lumea, că soția sa, Nadejda Sergheevna Allilueva, s-a sinucis în noaptea de 8 noiembrie 1932"[30].

La șocul acestei descoperiri aproape că i s-a oprit inima. Svetlana a alergat la bunica ei cu articolul în mână și i-a cerut să-i spună dacă era adevărat că mama sa se sinucisese și de ce i se ascunsese una ca asta. Olga i-a confirmat, da, era adevărat. Nadia avea un pistol mic. Îl primise cadou de la Pavel. Olga a continuat să repete: „Cine s-ar fi gândit la una ca asta?".

Marfa Peșkova își amintea că Svetlana a venit și i-a arătat articolul din revistă: „Îmi aduc aminte foarte bine. Mi-a arătat fotografia. Era o fotografie cu mama ei așezată în coșciug. Nu văzuse niciodată asta. Și într-un fel... nici n-a știut foarte multe despre moartea mamei sale. Pe vremea aceea circula versiunea că murise de apendicită, din pricina unei operații nereușite, sau ceva de genul acesta. Pentru ea a fost un șoc"[31].

Când a citit articolul, Svetlanei nu i-a venit să creadă, dar bunica ei i-a confirmat că acesta era adevărul: mama sa se sinucisese. Și se părea că numai ea, fiica ei, nu știuse acest lucru. Furia ei legată de trădarea mamei sale față de ea trebuie să fi fost imensă. Și furia aceea s-a întors împotriva tatălui. Știa bine cum putea el reacționa. Îl văzuse purtându-se josnic, chiar

brutal. Era convinsă că numai din pricina cruzimii sale ajunsese mama ei să se sinucidă. Acum a început să-şi canalizeze sentimentele spre mama sa, dar, ca toţi copii rămaşi orfani în urma unei sinucideri, a avut nevoie de decenii ca s-o ierte pe Nadia pentru că a părăsit-o.

Unele lucruri care fuseseră nebuloase înainte au devenit deodată limpezi. Când tatăl ei a insistat la telefon: „Nu-i spune nimic Iuliei deocamdată", nu din solicitudine o făcea el. Ci din suspiciune. Era de neconceput ca Iulia şi Iakov să-şi trădeze patria. În mintea Svetlanei a început un lent proces prin care a înţeles că tatăl ei era în stare să condamne oameni nevinovaţi la închisoare şi chiar la moarte.

Avea să se uite în urmă şi să spună: „Toate astea aproape că m-au făcut să-mi pierd minţile. Ceva în mine s-a rupt atunci. N-am mai fost în stare să mă supun cuvintelor şi dorinţelor tatălui meu şi să accept părerile sale fără să le pun la îndoială"[32]. Aceasta era vocea unui om adult, dar, cu siguranţă, adolescenta Svetlana trăise o stare groaznică de confuzie. Care dintre ele era cea mai îngrozitoare: convingerea că tatăl ei era responsabil de moartea mamei sale sau descoperirea că mama ei nu o iubise îndeajuns încât recursese la sinucidere?

Pretutindeni – acasă, la şcoală – tatăl ei era socotit cel înţelept, adevăratul conducător. Numele lui Stalin era asociat cu câştigarea războiului. Era marele Stalin. Numai el putea salva Uniunea Sovietică. Era o *blasfemie* să te îndoieşti de el. Dar Svetlana începuse să se îndoiască.

Capitolul 6

Poveste de dragoste

Prin ianuarie 1942, Armata Roşie reuşise să îndepărteze Wehrmachtul de la porţile Moscovei. Scheletele tancurilor germane zăceau carbonizate în afara oraşului. Hitler greşise catastrofal atunci când evaluase capacitatea ruşilor în tactica defensivă şi brutalitatea iernii ruseşti. S-a apreciat că au murit un milion de ruşi, atât civili, cât şi militari, dar Stalin a câştigat bătălia pentru Moscova. În iunie, Svetlana şi însoţitorii ei au primit permisiunea de a se întoarce la Moscova. În toamna de dinainte, un incendiu distrusese dacea de la Zubalovo aproape în întregime, familia s-a mutat într-o aripă care a supravieţuit. Pe ruinele rămase a fost ridicată o nouă casă, urâtă, vopsită în culoare verde de camuflaj.

Svetlana l-a văzut pe tatăl ei abia prin august, când a fost chemată la dacea lui de la Kunţevo, ca să asiste la o cină la care participa şi Churchill. Prim-ministrul britanic sosise cu avionul la Moscova pentru a se sfătui cu privire la strategia Aliaţilor. Churchill nu venea cu veşti bune. Pentru o bună bucată de vreme Aliaţii nu vor deschide un al doilea front pentru a-l stânjeni pe Hitler în asaltul asupra URSS.

Svetlana nu avea idee pentru ce fusese chemată să participe la acea cină. Tatăl ei îi interzisese orice legătură cu străinii şi nu fusese niciodată inclusă în cercul diplomatic. Când Stalin i-o

prezentase lui Churchill și subliniase că are părul roșu, acesta din urmă remarcase că și el avusese părul roșu, dar – gesticulând cu trabucul pe deasupra cheliei – adăugase: „Și uitați-vă cum arăt acum". Svetlana era prea sfioasă pentru a răspunde. Curând, tatăl ei avea s-o sărute și să-i spună s-o șteargă de acolo. Gândindu-se mai apoi la acele momente ciudate, a ajuns la concluzia că tatăl ei de fapt juca teatru în fața lui Churchill, demonstrându-i ce minunată viață de familia avea[1].

Svetlana era încă elevă în clasa a X-a. Citea Schiller, Goethe, Gorki, Cehov și poeți precum Maiakovski și Esenin. Îl iubea pe Dostoievski, deși tatăl ei interzisese cărțile acestuia. Încet, încet, a devenit o tânără cu o gândire independentă. Dar, cum mărturisea prietena ei Marfa Peșkova, Stalin era din ce în ce mai nemulțumit de fiica sa ajunsă la vârsta adolescenței. Se înfuria când o vedea că are fusta deasupra genunchilor, poartă șorturi sau șosete în loc de ciorapi: „Ce-i asta! Ai de gând să umbli și dezbrăcată?". I-a poruncit să poarte șalvari (niște pantaloni umflați strânși pe gleznă), și să i se facă o rochie care să-i acopere picioarele[2]. O certa adesea făcând-o să plângă, dar ea era încăpățânată și a pus la cale rebeliunea cu multă viclenie. Și-a scurtat poala rochiei treptat, treptat, până când a ajuns din nou deasupra genunchilor. Știa că tatăl ei era prea preocupat ca să bage de seamă.

În toamna lui 1942, la Școala Model nr. 25 a apărut o nouă colegă, Olga Rifkina. Olga venea dintr-un mediu ciudat pentru această școală de elită. Provenea dintr-o familie de evrei săraci, locuind într-o singură cameră dintr-un apartament comun pe care-l împărțeau cu alte două familii. Mama ei îi întreținea dintr-un salariu de jurnalist la *Pravda*. Anul 1941 fusese groaznic. În iunie al acelui an, guvernul dăduse un ordin de evacuare din Moscova a tuturor copiilor sub trei ani. Olga, mama sa,

bunica sa și Grișa, fratele ei mai mic, au ajuns la Penz. Când s-au întors la Moscova în mai 1942, Olga pierduse un an de școală[3]. Școala Model nr. 25 avea clasă specială pentru astfel de elevi. A fost înscrisă aici și a fost trimisă să locuiască cu bunica ei.

Amintirile Olgăi despre școala asta erau foarte triste. În vreme ce profesorii nu făceau nicio diferență în rândul elevilor care erau mai scăpătați, ceilalți copii o făceau să fie conștientă de inferioritatea ei. Privind retrospectiv, ea avea să spună: „Doar o singură ființă care părea să aibă cele mai multe motive să se împăuneze... s-a dovedit o adevărată *personalitate* care nu făcea caz de situația ei. Și aceasta era Svetlana Stalina"[4]. Într-un interviu, Olga remarca:

> Mi-a plăcut de Svetlana din prima clipă... Era o persoană deosebit de modestă. Ba chiar timidă. Și vădea mult farmec și feminitate. Mi-a atras atenția. Am privit-o întotdeauna cu admirație. Și prietenia noastră a durat toată viața. Până în ultima zi[5].

Curând cele două fete au devenit colege de bancă. După ore, se plimbau multă vreme pe malurile râului Moscova, deși aceste plimbări erau întrerupte brusc când Svetlana spunea deodată: „Nu mai pot sta. Trebuie să vină tata. Nu l-am văzut de două săptămâni". Olga avea impresia că Svetlana se gândea la tatăl ei, ca toți ceilalți, ca la „marele, marele Stalin, dar nu ca la un tătic"[6].

Din pricina lipsei alimentelor datorată războiului, cei mai mulți oameni, inclusiv familia Olgăi, sufereau de foame. Olga își amintea că, după ce venea de la școală, mânca o farfurie de supă și, după un pahar de *kakavella* (băutură făcută din boabe de cacao fierte), se apuca să-și facă temele. Când seara nu aveau nimic de mâncare, bunica ei o trimitea la culcare înainte să i se facă foame, altfel nu era în stare să adoarmă. Olga amintea: „Bineînțeles, Svetlana nu-și putea imagina aceste lucruri. Pe

vremea aceea era izolată în mod artificial de lumea obișnuită... Nu fusese niciodată obligată să-și cumpere ceva, abia dacă avea habar cum arată banii"[7].

La școală, Svetlana nu făcea caz că era fata lui Stalin. Adesea se plângea că elevele celelalte o socoteau ca fiind *din cercul intim* și având acces la informații secrete. Dar o asigura pe Olga că „Habar nu am de nimic, și nici nu-mi pasă". Îi detesta pe profesorii care o puneau să scrie toate lucrurile care purtau numele tatălui ei: muntele din Perm, orașul Stalingrad de pe Volga, mașinile ZiS (Zavod Imeni Stalina – Uzina cu Numele de Stalin). Olga își amintea: „Biata Svetlana. Ea voia să fie la fel cu toată lumea. Îmi amintesc că l-a călcat pe un băiat pe picior și el i-a strigat «vacă roșcovană», iar ea s-a îmbujorat de bucurie"[8].

Un semn al statutului ei era, totuși, prezența unei gărzi de corp, Mihail Klimov, care o însoțise și în perioada când fuseseră evacuați la Kuibîșev. Cei mai mulți dintre elevii elitei aveau gărzi de corp, copiii lui Molotov aveau trei. Aceștia aveau o încăpere a lor separată lângă vestiarul școlii, unde își petreceau timpul. Olga și Svetlana cântau la pian și adesea mergeau împreună la conservator să asculte compozitorii preferați: Bach, Mozart, Ceaikovski, Prokofiev. Klimov le cumpăra biletele. Dacă în program era muzică de vioară, el se plângea: „Iar ne apucăm de tăiat lemne", și se așeza lângă ele cutremurându-se[9]. Svetlana pretindea că-i plăcea de Klimov, dar era stânjenitor să ai pe cineva permanent pe urmele tale.

Amândurora le plăcea să citească. Svetlana avea un exemplar al *Antologiei poeziei ruse din secolul al XX-lea.* Citeau amândouă lucrările subversive ale Annei Ahmatova, Nikolai Gumiliov și Serghei Esenin. Pe când erau în clasa a X-a, Olga i-a dat Svetlanei un caiet plin cu poezii de-ale ei. Simțea că Svetlana era un suflet înrudit: și ea avusese o copilărie distrusă

de nenorociri, şi ea era foarte ataşată de mama care lipsea. Ca replică, Svetlana i-a dedicat Olgăi un poem:

> Ca prin limpezimea lacrimilor, prin poezie privind
> În sufletul ei mereu şi mereu
> Cum să nu o înţeleg când şi eu
> Aştept în van să-mi apară mama mult iubită?
>
> Şi-n stare nu mă simt să îi vorbesc
> Frumoasei fete cu ai ei ochi de primăvară
> Despre mine şi despre cât de aproape şi curate
> Îi sunt gândurile, visele şi suferinţa[10].

Deşi poemul este adresat Olgăi, acesta e de fapt o elegie pentru Nadia, dispărută de zece ani. Şi vădeşte imensa izolare în care trăia Svetlana. Nu se vindecase în niciun fel durerea de a o fi pierdut. Treptat, Olga a ajuns să înţeleagă că Svetlana era de fapt „în esenţa ei o orfană"[11].

După întoarcerea la Moscova, Svetlana şi-a petrecut majoritatea timpului la dacea de la Zubalovo, în vreme ce tatăl ei era ocupat cu războiul, stătea mai mult în buncărul său, împreună cu Biroul său Politic. Fratele ei Vasili era şi el la Zubalovo cu soţia sa Galina. Acum Vasili avea douăzeci şi nouă de ani şi absolvise Institutul de Aviaţie de la Lipeţk. În octombrie 1941, a devenit căpitan. În februarie 1942, a fost înaintat la gradul de colonel. Stepan Mikoian, prietenul său, se afla în spital în urma unei răni şi îşi aminteşte cât de surprins a fost când Vasili l-a vizitat la Kuibîşev în uniforma de colonel. Mikoian afirma că Vasili i-a explicat mai târziu că tatăl său l-a luat deoparte şi i-a spus că nu voia să-l vadă zburând. O mulţime de copii din nomenclatură dispăruseră: fratele lui Mikoian, fiul lui Hruşciov, eroul de război Timur Frunze. Vasili a fost numit şeful Comandamentului de inspecţie al aviaţiei pentru ca să-l sileacă

să rămână la sol. N-a zburat decât o dată sau de două ori participând la lupte aeriene. Deşi adesea Stalin fusese foarte strict şi dur cu Vasili, Stepan Mikoian bănuieşte că de fapt îşi iubea fiul. Curând Vasili s-a instalat într-un birou grandios pe Strada Pirogov, din Moscova[12].

Vasili s-a înconjurat de alţi colegi piloţi pe care-i trata ca pe nişte curteni. Îi plăcea să ofere câte o petrecere la Aragvi, restaurantul georgian favorit, unde mâncarea era din belşug în timp ce războiul făcea ravagii şi Moscova era bombardată. O orchestră interpreta ultimele dansuri la modă, iar elita Uniunii Sovietice cânta cu vodca în mână[13].

În toamna aceea, Vasili a transformat dacea de la Zubalovo într-o casă de petreceri. Îi plăceau mai ales piloţii, actorii, regizorii, cameramanii, balerinele, scriitorii şi atleţii faimoşi. Stepan Mikoian credea că Vasili organiza aceste paranghelii cu băutură până târziu în noapte ca un fel de subconştientă imitaţie a obiceiurilor tatălui său care obişnuia să-i convoace pe membrii de vază ai Biroului Politic la Kunţevo şi să-i îmbie la băutură până la 4–5 dimineaţa[14]. Cei mai mulţi oaspeţi erau implicaţi în război: piloţi după misiuni de bombardament, cineaşti care filmau pe front, de multe ori chiar din inima tranşeelor sau de pe camere instalate pe tancuri, scriitori care activau ca ziarişti de război. Nopţile acelea aveau o atmosferă extravagantă *à la* Hemingway. Toţi veneau să vadă filme în micul cinematograf privat din dacea, să asculte jazz american care invada permanent atmosfera de pe plăcile de patefon. Erau nopţi lungi de băutură cu oameni care dansau foxtrot. Pentru mulţi dintre cei prezenţi umbra ameninţătoare a morţii dădea acelor momente o intensitate necunoscută în perioade de pace.

Vasili insista ca şi sora lui să ia parte la acele petreceri. De cele mai multe ori, Svetlana urmărea aceste bacanale de pe

margine. Unele prietene, precum Marfa Peşkova, au notat că Svetlana a devenit deodată o tânără plină de farmec, deşi încă părea rezervată şi chinuită. Uneori petrecerile acestea deveneau turbulente. Într-o împrejurare, când Vasili era foarte beat, a insistat ca soţia lui, care era însărcinată, să spună un banc. Când ea a refuzat, a plesnit-o; din fericire, aceasta a căzut pe o canapea. Enervată, Svetlana l-a dat afară pe fratele ei, cu şleahta lui de beţivani cu tot. Totuşi petrecerile au continuat[15].

Svetlana credea că n-o băga nimeni în seamă, dar ea i-a atras atenţia lui Aleksei Iakovlevici Kapler. Evreul Kapler, pe atunci în vârstă de treizeci şi opt de ani, era unul dintre cei mai de vază scenarişti din URSS. El era autorul filmelor *Lenin în octombrie* şi *Lenin în 1918*, iar în 1941 îi fusese decernat Premiul Stalin. Se presupunea că acesta, Kaplan, lucra cu Vasili la un film despre piloţii forţelor aeriene, deşi serile de atunci erau dedicate mai ales băuturii, iar filmul nu a fost făcut niciodată. Kapler se învârtea în cercul intim al şefului statului – cei mai apropiaţi prieteni ai fiului dictatorului, care se purta scandalos şi violent. O atmosferă năucitoare. Dar se vedea că era un om căruia îi plăcea riscul. Deşi era căsătorit, el şi soţia erau despărţiţi, spre supărarea sa, aşa că era acum de capul lui.

Într-una din nopţi, grupul de la Zubalovo a fost invitat să urmărească în premieră un film despre Strada Gnejnikovski, şi Svetlana a ajuns să discute cu Kapler despre filme. Şi i-au folosit anii aceia în care urmărise filme la Kremlin împreună cu tatăl ei. I-a stârnit interesul lui Kapler. Cu ani mai târziu, prezentându-şi impresiile unui ziarist, Kapler spunea că a fost uimit: Svetlana nu era precum celelalte tinere din anturajul lui Vasili, nu era ceea ce s-ar fi aşteptat. A fost tulburat de „graţia şi inteligenţa ei... de felul în care vorbea cu ceilalţi din jur, de

criticile la adresa diferitelor aspecte ale vieții din societatea sovietică, adică vreau să spun de libertatea din sufletul ei"[16]. Avea păreri „curajoase și maniere nepretențioase". Nu era precum celelalte femei, cu toalete extravagante, căutând să atragă atenția. Purta „de fapt, doar niște veșminte bine făcute".

La 8 noiembrie, în cinstea aniversării revoluției, la Zubalovo a avut loc o petrecere. Printre oaspeți s-au numărat personalități de vază, cum ar fi scriitorul Konstantin Simonov, pe care-l admira Svetlana, Roman Karmen, cineastul de filme documentare. Spre surpriza ei, Kapler a invitat-o la dans. S-a simțit stânjenită și stângace. Era foarte tânără. El a întrebat-o de ce părea atât de tristă și s-a interesat de broșa frumoasă pe care o purta, o notă elegantă la toaleta ei destul de austeră. E cumva un cadou? s-a interesat el. Svetlana i-a explicat că broșa aparținuse mamei ei, iar în acea zi comemora zece ani de la moartea ei, deși se părea că nimeni nu-și amintea și nici nu-i păsa nimănui de asta[17]. În timp ce dansau, ea și-a destăinuit viața. I-a povestit despre copilăria ei, despre oamenii pe care i-a pierdut, dar despre tatăl ei n-a prea vorbit. Kapler a înțeles că „exista ceva care părea să-i despartă"[18].

Kapler, bărbat îndrăzneț, abil, cu experiență, era irezistibil pentru o fată de șaisprezece ani plină de idealuri. Și el părea să fie atras de asemenea de ea. Primul film pe care l-au vizionat împreună a fost *Regina Christina* (1933), cu Greta Garbo și John Gilbert în rolurile principale, un film istoric pe fundalul secolului al XVII-lea, despre regina Suediei, care a deformat și romanțat în mod absurd viața acesteia. Nu e greu de imaginat impactul filmului asupra tinerei Svetlana, atât de impresionabilă în vreme ce războiul făcea ravagii în Moscova[19]. „Pradă, glorie... oare ce e în spatele acestor cuvinte mari? Moarte și distrugere. Doresc ca oamenii să cultive arta păcii", spune regina

Christina prin intermediul Gretei Garbo. Filmul este despre „dragostea cea mare, dragostea perfectă, visul de aur". Regina se îndrăgostește de Antonio, trimis al regelui Spaniei. „Am crescut în umbra unor mari oameni", clamează Garbo. „Vreau să scap de destinul meu... Există o formă de libertate care e numai a mea și pe care statul nu poate să mi-o fure." Kapler evocă felul în care amândoi s-au identificat cu filmul. Ea era rebela *fiică a regelui* care-și cerea dreptul la o viață proprie, el – sărmanul Don Antonio, îndrăgostitul care aspira la o ființă deasupra statului său social.

Kapler i-a adus Svetlanei cărți interzise, printre care *Pentru cine bat clopotele* de Hemingway. Reușise să pună mâna pe o traducere în limba rusă care circula printre prieteni în mod clandestin[20]. Romanul fusese interzis în mod oficial: era prea explicit portretul criminalului comisar comunist care conducea acțiunea de epurare a trotkiștilor din timpul Războiului Civil din Spania.

Cei doi căutau mereu pretexte ca să fie împreună. Bineînțeles că tatăl ei nu trebuia să afle nimic despre aceste întâlniri. Kaplan o aștepta pe Svetlana lângă Școala Model nr. 25, pândind stânjenit în capătul aleii. Apoi se plimbau prin pădure, ținându-i mâna ei în buzunarul lui, sau pe străzile întunecate ale Moscovei supuse camuflajului, sau se refugiau la Galeriile Tretiakov, cu sălile neîncălzite, și rătăceau pe holuri ore întregi. Se duceau să urmărească prezentările private de filme la Clubul artiștilor de cinema și la Ministerul Cinematografiei de pe Strada Gnejnikovski. Au vizionat muzicaluri cu Ginger Rogers și Fred Astaire, ca și *Tânărul domn Lincoln*, sau filmul lui Walt Disney *Albă-ca-Zăpada și cei șapte pitici*. Se întâlneau la Balșoi și erau foarte fericiți când puteau să se preumble prin foaier în timpul spectacolelor[21].

Mihail Klimov, garda de corp a Svetlanei, era în permanență cu un pas în urma lor. Lui Kapler chiar îi plăcea tovărășia acestuia și-i oferea din când în când țigări. Svetlana îl socotea pe Klimov de treabă și-i era milă de „viața lui absurdă"[22]. Probabil socoteau că acesta nu-i va trăda, dar în fapt Klimov era îngrozit de legătura tot mai strânsă dintre ei. Știa că Stalin pusese telefonul fiicei sale sub urmărire și i se deschidea corespondența, iar agenții NKGB îi prezentau zilnic rapoarte asupra întregii activități a Svetlanei.

Și, la urma urmei, ce făceau aceștia doi? Cu garda de corp mereu pe urmele lor, nu aveau cum să devină fizic iubiți, iar asta încărca legătura lor cu un fel de disperare romantică. Ea socotea că el, Kapler, era „cel mai deștept, mai amabil om de pe pământ"[23]. Pentru el, ea era o strălucitoare Lolită, o copilă jinduind să fie inițiată în ale lumii. Era atât de groaznic de singură, „înconjurată și apăsată de o atmosferă demnă de o zeitate". „Sveta avea cu adevărat nevoie de mine", spunea Kapler[24].

Cei doi îndrăgostiți se bucurau de mica lor șmecherie. Prietenii îi spuneau lui Kapler Liusia (care suna ca un nume feminin). Svetlana se ducea în apartamentul din Kremlin al bunicii ei și de acolo îl suna pe Kapler. Olga a crezut tot timpul că vorbea cu o prietenă[25]. Curând Kapler a plecat cu misiunea de a înregistra lupta de partizani din Bielorusia, unul dintre cele mai primejdioase fronturi ale partizanilor, apoi s-a deplasat în calitate de corespondent pentru *Pravda* ca să scrie despre bătălia de la Stalingrad. În ediția din 14 decembrie a *Pravdei* a publicat un articol intitulat „Scrisorile locotenentului L. de la Stalingrad. Scrisoarea întâi" de corespondent special A. Kapler. Scrisoarea pretindea a fi o descriere a Stalingradului pentru femeia iubită:

> Iubirea mea, cine știe dacă această scrisoare va ajunge la tine? O așteaptă o călătorie cu adevărat grea. Cu toate astea,

sper ca această scrisoare să ajungă la tine şi o să-ţi transmită, prin focul inamicului, peste Volga, peste stepe, prin furtuni şi viscol, către Moscova cea frumoasă, tandrele mele sentimente, draga mea.

Azi a nins. La Stalingrad e iarnă. Cerul a coborât şi a ajuns atât de jos de parcă-i tavanul unei izbe. Într-o asemenea zi, vremea asta cenuşie, rece e cumplit de chinuitoare. Şi te gândeşti la cea pe care o iubeşti. Tu ce mai faci? Îţi mai aminteşti de Zamoskvorecie? De întâlnirea noastră de la Galeria Tretiakov? Cum, la vremea închiderii, paznicul ne-a alungat sunând din clopoţel şi cum nu ne puteam aminti în faţa cărui tablou am stat întreaga zi, în vreme ce ne priveam unul în ochii celuilalt. Nici până acum nu ştiu ce tablou era, ci doar cât de minunat a fost să stăm în faţa lui, şi-i mulţumesc artistului pentru asta[26].

Apoi Kapler a continuat să descrie războiul pentru iubita lui. Articolul se citeşte ca un scenariu de film despre puritatea eroică a războiului, în care dragostea, suferinţa, prietenia şi moartea sunt trăite de un milion de ori mai intens decât în viaţa obişnuită. Prinşi în frenezia obsesiei romantice, părea că şi îndrăgostiţii trăiau într-un film. Kapler îşi încheia scrisoarea într-o notă de dor:

E aproape seară. E aproape seară la Moscova. De la geamul tău poţi vedea zidul zdrenţuit al Kremlinului şi cerul de deasupra lui – cerul Moscovei. Poate acum şi acolo ninge.

Al tău, L.

E greu de imaginat furia lui Stalin când a citit aceste rânduri şi şi-a dat seama că se refereau la Svetlana. Mai apoi, Kapler a pretins că el n-a avut de gând să trimită articolul la *Pravda*: „Prietenii i-au făcut o farsă"[27]. Aşadar îndrăznise să scrie o scrisoare de dragoste adresată fiicei dictatorului, o gafă

de neimaginat. Marfa Peşkova îşi amintea că Svetlana a adus ziarul la şcoală. Deşi Svetlana înţelegea pericolul din cuvintele lui Kapler, era totuşi limpede că era profund emoţionată[28].

Când Kapler s-a întors la Moscova pentru sărbătoarea Anului Nou, Svetlana i-a spus că nu se mai pot vedea şi nici măcar vorbi la telefon. Au reuşit să păstreze tăcerea până la sfârşitul lui ianuarie, când au reluat legătura la telefon. Au stabilit un cod. El sau ea suna şi sufla în receptor de două ori fără să spună un cuvânt, însemnând: „Sunt aici, nu te-am uitat", apoi întrerupeau legătura[29].

Într-o seară, la începutul lui februarie, Kapler a primit un telefon. Vocea aspră de la celălalt capăt al firului era a colonelului V. Rumianţev, comandant secund al securităţii personale a lui Stalin. El i-a spus lui Kapler că agenţii de securitate ştiau totul şi i-a sugerat că ar fi mai bine să părăsească Moscova imediat. Kapler i-a replicat: „Du-te dracului!"[30].

Prin februarie, Kapler şi Svetlana au reluat plimbările prin pădure, ieşirile la teatru, cu garda de corp după ei. La sfârşitul lui februarie au convenit o ultimă întâlnire. Au găsit un apartament lângă Gara Kursk folosit de prietenii piloţi ai lui Vasili pentru întâlniri amoroase. Dar credinciosul Mihail Klimov nu s-a desprins de ei. Svetlana l-a convins să stea într-o cameră de alături, dar el a insistat să rămână uşa deschisă între încăperi. În tăcere, cei doi îndrăgostiţi s-au sărutat pentru ultima oară. Erau în extaz pentru că se atingeau fizic, erau îndureraţi pentru că se despărţeau. Momentul acesta de despărţire a fost devastator pentru Svetlana. Era 28 februarie, ziua ei de naştere. Tocmai împlinea şaptesprezece ani.

Kapler se pregătea să plece în Taşkent să toarne un film bazat pe scenariul său *În apărarea patriei*. Kapler declara că la 2 martie s-a dus cu maşina la o întâlnire a comitetului pentru

industria cinematografică. Când a coborât din mașină, de el s-a apropiat un bărbat, i-a arătat o insignă și i-a spus să urce înapoi în mașină. Bărbatul s-a urcat pe scaunul pasagerului, apoi Kapler l-a întrebat încotro urmau să meargă. Acesta i-a răspuns:

— La Lubianka!

Kapler a replicat:

— Există vreun motiv? Sunt acuzat de ceva? Există un mandat de arestare pe numele meu[31]?

Celălalt nu i-a răspuns nimic. Kapler a văzut că în urma lor venea un Packard negru. Pe scaunul pasagerului l-a recunoscut pe generalul Nikolai Vlasik, șeful securității personale a lui Stalin, și și-a dat seama că soarta îi era pecetluită. Au ajuns în scuarul de la Lubianka, unde îi privea din fața închisorii statuia lui Felix Dzerjinski, fondatorul poliției secrete a lui Lenin, CEKA. Porțile grele de la Lubianka s-au deschis. Clădirea masivă neobarocă era sinonimă cu teroarea exercitată de NKVD. Pe vremea țarului fusese sediul unei firme de asigurări și încă mai păstra intrarea impozantă de marmură și podelele cu parchet. Dedesubt, în subsolul labirintic, erau celule, camere de tortură, intens folosite la sfârșitul anilor 1930.

Când a sosit ministrul adjunct Bogdan Kabulov, Kapler și-a dat seama că acum cazul lui era prioritatea numărul unu. Nu s-a menționat nicio clipă numele Svetlanei. Nici numele lui Stalin nu a fost evocat. Kapler era acuzat de contacte cu străinii – ceea ce nu putea fi negat, el îi cunoștea pe toți corespondenții străini de la Moscova – și de spionaj în favoarea Marii Britanii.

Kabulov a început să recite: „Aleksei Iakovlevici Kapler, conform articolului 58 din legea noastră, ești arestat pentru că în discuțiile tale ți-ai făcut cunoscute ideile antisovietice

şi contrarevoluţionare"[32]. Nu mai era nevoie de proces. Nu se putea formula nicio apărare. Totuşi, în loc de cei zece ani de detenţie pentru această infracţiune, Kapler a fost condamnat doar la cinci ani într-un lagăr de muncă.

Bunurile lui Kapler au fost confiscate, indexate sub semnătura sa. Nu i s-a permis să ia legătura cu soţia sa, Tatiana Zlatogorova, şi, cu siguranţă, nici cu Svetlana. Dar Kapler era prea cunoscut pentru a dispărea pur şi simplu. Războiul mai dezlegase limbile, mai ales în cercurile militare şi pe front, iar arestarea sa devenise un scandal major[33]. Dar nu i-au fost de ajutor nici filmele sale eroice, nici intervenţiile celor mai curajoşi dintre colegii săi. Şi toată lumea ştia că motivul arestării sale era legătura nechibzuită cu fiica marelui conducător.

Privind retrospectiv, Kapler ar fi spus că ştia că relaţia lui cu Svetlana trebuia în mod inevitabil să ia sfârşit, dar fusese înrobit de această legătură în chip ciudat. Întrebat de ce n-a urmat sfatul colonelului, Kapler a răspuns: „Cine ştie? În plus, era şi o chestiune de respect faţă de mine"[34]. L-a atras la Svetlana ceea ce el a numit „libertatea gândirii ei", „îndrăzneala raţiunii sale". În mintea sa era vorba de „farmecul inocenţei", nu de seducţie. I-a simţit disperarea; şi-a dat seama că o înţelegea.

Fiul lui Vasili, director al Teatrului Aleksandr Burdonski, avea să comenteze mai târziu că era un om inteligent Kapler şi plin de farmec:

> Da, era fermecat de Svetlana – normal atunci când o tânără se uită la tine cu nişte ochi de îndrăgostită – dar nu şi-a imaginat ce avea să urmeze. Era un om căruia îi plăcea riscul. I s-a ordonat să nu se mai întoarcă la Moscova. Dar s-a întors. Şi a avut de suferit. Dar, înţelegeţi, era o dragoste a secolului, care depăşea graniţele vieţii obişnuite. Eisenstein a visat să facă un film pe tema asta. A scris chiar un scenariu,

bineînțeles plasat în altă țară. A înțeles suferința lui Kapler și a amestecat sentimentele sale și ale lui Kapler mai ales pentru că și el era îndrăgostit de Svetlana. Toate astea pot trezi emoțiile unui om cu o fire deosebită. Chiar și atunci când există amenințările din partea lui Stalin[35].

Pe 3 martie, Stalin a apărut în apartamentul de la Kremlin exact când Svetlana se pregătea să se ducă la școală. Aleksandra Andreevna era în încăpere. Turbat de furie, i-a cerut Svetlanei să-i predea scrisorile „scriitorului". Parcă a scuipat cuvântul „scriitor". I-a spus că știa toată povestea. În buzunarul de la piept erau înregistrările convorbirilor telefonice. „Acest Kapler al tău e spion englez, i-a spus el, fierbând de furie. Acum e arestat". Împietrită, Svetlana i-a predat tot ce avea de la Kapler, scrisori, fotografii, caiete de însemnări, chiar și ciorna unui scenariu de film despre compozitorul Șostakovici, insistând în fața tatălui ei că îl iubea. El s-a întors spre doica ei și, cu o ironie devastatoare, i-a spus: „Da, îl iubește", și i-a tras o palmă fiicei lui. Era prima dată când o lovea. „Uite... uite cât de jos a putut să ajungă... Trăim un război și ea e ocupată tot timpul să se reguleze." Doica a apucat să îngaime: „Nu. Nu. Nu. Eu o cunosc bine". Stalin s-a întors spre Svetlana: „Uită-te la tine. Cine are nevoie de tine? Tâmpito! Are numai femei în jurul lui[36]. N-a contat pentru el ironia faptului că și el avea exact treizeci și nouă de ani și Nadia șaisprezece atunci când s-a îndrăgostit de ea.

Svetlana era atât de șocată, încât i-au trebuit câteva clipe să priceapă că tatăl ei l-a declarat pe Kapler spion britanic. A fost îngrozită. Știa bine ce însemna asta. În seara aceea, când s-a întors de la școală, l-a găsit pe Stalin în salon citind și rupând scrisorile lui Kapler. „Auzi, scriitor!", spunea Svetlana că îl auzea mârâind. „Nici măcar nu e în stare să scrie ca lumea în rușește! N-a fost în stare să-și găsească și ea un rus!" Svetlana

era convinsă că l-a înfuriat cel mai tare „originea evreiască a lui Kapler"[37]. N-a mai încercat să ia legătura cu Kapler. Ştia bine că nu putea să pomenească de el nici măcar prietenilor fără ca spusele ei să ajungă la urechile lui Stalin, ceea ce ar fi înrăutăţit şi mai mult soarta lui Kapler. Acum a înţeles şi ea că tatăl ei „era statul"[38].

Vreme de un an, Kapler a fost ţinut la izolare la Lubianka, înainte de a fi transferat în Siberia, la Vorkuta. I-a povestit ziaristului italian Enzo Biagi călătoria în „cioara neagră", camionul închisorii în care a fost dus împreună cu alţi „deviaţionişti... terorişti, troţkişti, foşti social-democraţi". Vorkuta era reşedinţa unui complex de închisori din regiunea minieră a Republicii Sovietice Socialiste Autonome Komi. Complexul avea reputaţia de extremă brutalitate şi exploatare nemiloasă.

Dar Kapler a avut noroc. Directorul complexului, Mihail Malţev, care fusese numit cu un an înainte pentru a transforma Vorkuta într-un oraş model, l-a ales pe Kapler – acesta fiind cel mai de vază deţinut din lagăr – pentru a-l numi fotograful oraşului şi al complexului de închisori. Kapler a fost declarat *zazoniki* (prizonier în regim liber), cu învoirea de a locui şi lucra în afara zonei închisorii[39]. Curând Kapler s-a alăturat Teatrului de dramă şi muzică din Vorkuta, un grup de deţinuţi, unde a întâlnit-o pe actriţa Valentina Tokaraskaia, care a devenit iubita lui. În Gulagul sovietic au existat întotdeauna deosebiri nefireşti între deţinuţi care dictau supravieţuirea sau moartea.

După ce a făcut cei cinci ani de condamnare, Kapler a fost eliberat, dar a fost avertizat să nu se întoarcă la Moscova sub niciun motiv. S-a hotărât să se ducă la Kiev, unde locuiau părinţii lui, dar nu înainte de a se strecura în Moscova, sperând s-o vadă pe soţia lui. A stat doar două zile şi n-a încercat

s-o întâlnească pe Svetlana. Când s-a urcat în trenul de Kiev, a fost înconjurat de milițieni în civil. L-au dat jos din tren la următoarea stație. A fost condamnat la încă cinci ani de detenție, de data aceasta la muncă silnică în mina de la Inta, în bazinul carbonifer Peciora, unde erau condiții groaznice. Doar vizitele iubitei sale Tokaraskaia, mâncarea și pachetele ei l-au ținut în viață și l-au ajutat să nu-și piardă mințile.

Vladimir Alliluev, vărul Svetlanei, amintește revoluția de la Zubalovo imediat după arestarea lui Kapler. El afirmă: „Toți au fost mătrășiți de acolo. Toți au fost loviți în moalele capului fără milă". Stalin a ordonat ca Svetlana să fie „surghiunită" din dacea „pentru depravare morală". Vasili a fost condamnat la zece zile de detenție într-o închisoare militară pentru comportament degenerat. Bunicul Seghei și bunica Olga au fost trimiși la un sanatoriu, pentru că n-au intervenit. Menajera, locotenentul Sașa Nikașidze, care-i spionase pe cei îndrăgostiți și citise scrisorile lui Kapler, a fost concediată. Dacea de la Zubalovo a fost închisă[40].

Când Kapler a fost trimis în Siberia, Svetlana și-a dat seama că tatăl ei ordonase asta: „Era o dovadă atât de evidentă și lipsită de sens a despotismului, încât multă vreme n-am fost în stare să-mi revin din șoc"[41]. Iar condamnarea la lui Kapler la închisoare și descoperirea că mama lui se sinucisese, în cele din urmă, „au spart bulele de săpun ale iluziilor. Mi-au deschis ochii, iar din momentul acela n-am mai putut pretinde că nu văd"[42].

Capitolul 7

O nuntă evreiască

După cinci luni de lupte de stradă brutale, în timpul cărora au pierit un milion de oameni, Bătălia de la Stalingrad s-a încheiat cu victoria ruşilor la 31 ianuarie 1943, când feldmareşalul Friedrich Paulus, comandantul Armatei a 6-a, şi statul său major s-au predat[1]. Iakov Djugaşvili, fiul lui Stalin, lâncezea într-un lagăr de prizonieri de război de când fusese prins în 1941, iar acum devenea un ostatic preţios. Contele Folke Bernadotte de la Crucea Roşie l-a abordat pe Viaceslav Molotov, viceprim-ministru al Consiliului de Miniştri, propunându-i un schimb de prizonieri: feldmareşalul în schimbul fiului lui Stalin. Molotov i-a transmis propunerea lui Stalin. Conform spuselor lui Molotov, Stalin a refuzat categoric: „Toţi sunt copiii mei"[2].

Din martie, de când a fost arestat Aleksei Kapler, Svetlana nu prea l-a mai văzut pe tatăl ei. Într-o dimineaţă, a chemat-o în biroul lui şi i-a spus scurt: „Nemţii au propus ca în schimbul lui Iaşa să le dăm unul dintre prizonierii lor. Îmi propun să fac un târg cu ei! Nu voi face! Războiul e război". Tatăl ei n-a mai pomenit nimic de fratele ei, apoi i-a împins un document în engleză din corespondenţa sa cu Roosevelt şi i-a poruncit: „Tradu! Doar ai studiat aici engleza cât ai vrut. Eşti în stare să traduci ceva?"[3]. Şi audienţa s-a încheiat. Nu era în stilul lui Stalin să-şi implice fiica în secrete de stat, dar dacă relatarea ei

despre acest moment este corectă, felul în care tatăl ei i-a adus la cunoştinţă vestea a fost cât se poate de brutală. În mintea ei, „el se spăla pe mâini" în privinţa sorţii fiului său[4].

La mijlocul lui aprilie, Iakov era mort. Privind retrospectiv, Svetlana era convinsă să tatăl ei fusese informat de serviciile de informaţii de moartea fiului său, dar a păstrat taina[5].

După terminarea războiului, în 1945, din Germania au început încet, încet să vină informaţii cu privire la Iakov. O parte a venit de la Gustav Wegner, comandant SS, şeful batalionului care păzea lagărul de prizonieri de război de lângă Lubeck, unde fusese deţinut Iakov. El pretindea că fusese martor la moartea lui Iakov. Când prizonierii au fost scoşi să facă mişcare, Iakov a trecut de zona interzisă spre gardul electrificat. Santinela i-a strigat *Halt!*, dar Iakov nu s-a oprit. A fost împuşcat în momentul în care a ajuns la gard. S-a prăbuşit peste primele două rânduri de sârmă ghimpată aflată sub tensiune, unde cadavrul său a rămas vreme de douăzeci şi patru de ore, apoi a fost trimis la crematoriu[6].

O altă informaţie vine de la I.A. Serov, adjunct al ministrului afacerilor interne în administraţia sovietică din Germania, care, în 1945, a fost însărcinat să afle exact soarta lui Iakov. Serov a mai adăugat un detaliu. Când santinela i-a strigat *Halt!* el şi-a sfâşiat cămaşa şi a strigat: „Împuşcă-mă, gunoiule!"[7].

Stalin nu a reuşit să-şi salveze fiul, dar chiar şi familia lui Iakov e convinsă că n-a avut de ales. Nu putea fi văzut că îşi protejează propriul fiu când milioane de fii ai Uniunii Sovietice mureau. În primul an de război, două treimi din cele trei milioane de prizonieri de război sovietici, cei mai mulţi prinşi în încercuirea din iunie 1941, erau morţi la sfârşitul lui decembrie. Până la sfârşitul războiului, cel puţin trei din cele cinci milioane de prizonieri de război sovietici au murit[8].

Svetlana credea că fratele ei vitreg, pe care l-a iubit, a murit ca „un erou tăcut. Eroismul său a fost la fel de generos, onorabil şi modest precum a fost întreaga sa viaţă"[9]. Şi ea nu şi-a iertat tatăl. La fel ca o mulţime de ruşi, a socotit că Stalin şi-a trădat toţi soldaţii prin ordinul draconic 227, pus în circulaţie în 28 iulie 1942, şi cunoscut sub numele de „Niciun pas înapoi". În ordin se spunea: „Cei care răspândesc panică şi laşii trebuie exterminaţi pe loc". Au fost formate brigăzi penale de dezertori şi trimişi în cele mai cumplite bătălii[10]. Când, în 1945, au fost eliberaţi din lagărele germane şi repatriaţi, mulţi prizonieri au fost trimişi în lagărele din Siberia, cu condamnări până la douăzeci de ani de detenţie pentru că s-au predat inamicului. Stepan Mikoian, prietenul Svetlanei, remarca pe bună dreptate: „Cred că Iakov a înţeles că dacă se întorcea în ţara noastră după terminarea războiului nu-i va fi tocmai bine"[11].

În primăvara aceea Svetlana a absolvit Şcoala Model nr. 25. Tatăl ei a chemat-o la dacea de la Kunţevo şi a întrebat-o ce avea de gând să studieze mai departe la facultate. Când aceasta i-a răspuns: „Literatura", el i-a replicat cu dispreţ: „Vrei să ajungi şi tu printre boemii ăia!", apoi a insistat să se înscrie la Facultatea de Istorie de la Universitatea din Moscova[12].

Şaizeci şi doi de ani mai târziu, avea să-i scrie unui prieten, Robert Rayle despre asta. Nu-i trecuse în niciun fel amărăciunea în privinţa tatălui ei:

> „Tatăl meu, om foarte posesiv şi Dictator în toate privinţele, al tuturor, a toate... nu m-a lăsat, deşi aveam 17 ani, să-mi încep propria viaţă şi profesie... voia să devin o marxistă pregătită, să-l urmez, să fiu cu el, să fiu membru adevărat al PCUS (partidul). Aşa ştia el să-şi arate dragostea de dictator faţă de mine... toată lumea îi împlinea dorinţele (în timpul 2 RM,

1943!) şi aşa am început să studiez istoria modernă, deşi am urât-o din tot sufletul"[13] *.

În taină, Svetlana spera să ajungă scriitor. Olga Rifkina a înţeles disperarea prieteni sale şi s-a decis să-şi schimbe propria opţiune. Mama Olgăi, care pe atunci lucra ca redactor principal care pregătea pentru *Pravda* articolele apărute în presa americană, a sugerat fetelor să se specializeze în istoria Statelor Unite ale Americii. Deşi trecuse termenul pentru înscrierea la specialitatea respectivă, când şeful secţiei a aflat că e vorba despre fata lui Stalin care se înscrisese târziu, a dat dispoziţii ca să-i fie aprobate cererile.

În programul la care se înscrisese Svetlanei i se cerea să cunoască geografia, istoria şi economia americană, pentru moment toate acestea fiind acceptate din punct de vedere ideologic pentru că Statele Unite ale Americii deveniseră aliat. Svetlana a scris eseuri despre Roosevelt şi New Deal, despre relaţiile diplomatice dintre Uniunea Sovietică şi Statele Unite ale Americii în anii 1930, despre sindicatele americane, despre politica SUA în America de Sud şi Europa. A ajuns să cunoască mai multe despre Statele Unite ale Americii decât mulţi alţi europeni şi chiar decât unii elevi americani.

Cel puţin la început, relaţiile cu studenţii din facultate au fost destul de dificile. Olga Rifkina aminteşte că mulţi veneau la cursuri doar pentru a se uita la Svetlana şi la garda ei de corp, deşi, treptat, „s-au obişnuit cu ea şi o tratau cu simpatie"[14]. Svetlana a spus întotdeauna că noii ei prieteni de la facultate au separat-o de tatăl ei. Mulţi dintre părinţii sau rudele studenţilor au trecut prin represiunile din anii 1930, dar ea susţinea că „în

* În scrisorile ei, Svetlana a subliniat, a folosit litere mari şi a adăugat note pe margine şi uneori desene care, în mod ciudat, au redat intonaţiile vocii sale când sublinia anumite lucruri (n. tr.).

familia noastră a fost la fel și nu și-au schimbat în niciun fel sentimentele față de mine"[15]. Bineînțeles, astea erau de fapt doar dorințele ei. Oamenii nu îndrăzneau să vorbească deschis împotriva lui Stalin, iar Svetlana, fiind fiica lui Stalin, probabil că era privită cu neîncredere, în vreme ce alții o priveau ca o cale rapidă spre privilegiile jinduite. Prieteniile rareori pot fi atât de dezinteresate pe cât spera ea.

Majoritatea copiilor din elita Kremlinului, „gașca Kremlinului" cum îi spunea Svetlana, căutau să-și trăiască viața în afara zidurilor fortăreței. Când părăseau Kremlinul, obișnuiau să transmită: „subiectul s-a îndreptat spre obiective", imitând în felul acesta jargonul poliției secrete[16]. Svetlana a găsit și ea căi de a scăpa din lațul supravegherii. Împreună cu verii ei din familia Alliluev, conducea noaptea mașina ore întregi prin suburbiile Moscovei, deși tatăl ei nu-i dăduse voie să conducă. În decembrie i-a cerut tatălui ei să-i îndepărteze garda de corp, era umilitor să aibă „coadă" după ea. Acum avea șaptesprezece ani și jumătate și voia să poată merge pe stradă de una singură. Ea amintește replica tatălui ei: „Atunci să te ia naiba. Dacă așa poftești, n-ai decât să ajungi să te omoare careva. Pe mine nu mă mai privește"[17].

Svetlana nu și-a invitat la Kremlin noii prieteni de la facultate, stânjenită pentru că ei ar fi trebuit să aibă un permis de intrare să treacă de poartă. Olga Rifkina își amintește de o singură împrejurare când Svetlana a invitat-o la ea acasă. La ultimul examen de la sfârșitul primului an trebuia să asambleze o pușcă. Svetlana i-a spus că avea o pușcă acasă. Olga își amintește cum a trecut de ușa bine păzită a apartamentului lui Stalin de la Kremlin. În vreme ce făceau exerciții cu pușca, doica Svetlanei le-a servit masa[18].

Totuși, după ultimul examen, Svetlana a început să se îndepărteze de grupul ei. Se pare că își petrecea timpul cu un coleg

de facultate, cu numele de Grigori (Grişa) Morozov (numele real de familie era Moroz, dar membrii familiei îşi schimbaseră numele pentru a masca originea lor evreiască)[19]. Svetlana îl cunoştea din timpul liceului pe Morozov, cu patru ani mai mare, prieten bun cu Vasili. Au început să-şi dea întâlniri, adesea se duceau împreună la teatru sau la cinema.

Svetlana reuşise să scape de garda de corp personală, dar securitatea nu o scăpa din ochi. Curând a primit un telefon de la generalul Vlasik, şeful securităţii lui Stalin. Conversaţia a fost foarte scurtă:

— Ascultă, tinerelul ăla evreu al tău... ce e între voi?

— Evreu? i-a replicat ea.

Era şocată. Nimeni nu făcea astfel de discriminări etnice. Deocamdată. Aveau să treacă vreo câţiva ani până când antisemitismul avea să devină politică de stat. I-a spus că-l cunoştea pe Grigori Morozov din liceu. Se întâlneau. Atât. Generalul Vlasik i-a spus că el ştia totul. De exemplu ştia că Morozov dorea să intre la Institutul de Economie Mondială şi Relaţii Internaţionale, dar trebuia să obţină o amânare a efectuării stagiului militar.

— Noi îl putem ajuta. Chiar vrei să-l scutim de armată?

Când ea i-a spus da, generalul a replicat.

— Prea bine. O s-o facem şi pe asta. Îl scutim.

Şi generalul Vlasik putea hotărî cu un simplu telefon soarta unui om[20]. Svetlana nu era îndrăgostită de Morozov, încă mai tânjea după Aleksei Kapler, dar voia să găsească o cale de a evada din Kremlin. Simţea că tatăl ei o trata cu un fel de dispreţ, ca şi cum ar fi fost *prihănită*: „Nu mai eram fetiţa lui. Crescusem strâmb". Morozov o suna mereu. Când, în cele din urmă, i-a propus să fie soţia lui, ea a acceptat să se căsătorească cu el. „Era atât de dulce. Eu eram stingheră, şi mă iubea."[21] I-a spus că avea să-l întrebe pe tatăl ei. Svetlana susţinea că atunci

când s-a dus la Kunţevo să-i ceară aprobarea lui Stalin, tatăl său i-a replicat scurt că nu aproba această căsătorie pentru că Morozov era evreu. Turba: „Sioniştii ţi l-au băgat pe gât". A fost „imposibil să-l conving că nu era adevărat"[22]. Svetlana era convinsă că Stalin era profund antisemit, sentiment care a sporit pe măsură ce a devenit tot mai convins de existenţa unei conspiraţii evreieşti împotriva Uniunii Sovietice. În final se pare că i-ar fi spus: „Du-te naibii. Fă cum te taie capul"[23].

Dar Stalin tuna şi fulgera pentru că Morozov studia la universitate, în vreme ce alţi tineri ai Rusiei mureau pe front. Svetlana nu i-a spus niciun cuvânt despre eforturile ei de a obţine amânarea înrolării. Când Stalin l-a contactat pe Vlasik şi i-a spus: „Fetiţa noastră o să se căsătorească", Vlasik l-a asigurat: „Îl cunoaştem pe tip. E un bun comunist. E băiat bun"[24]. Stalin nu a interzis căsătoria, dar a refuzat categoric să-l întâlnească pe Morozov şi, cu toate că a continuat să-i sprijine financiar pe cei doi, s-a ţinut de cuvânt: Morozov nu şi-a întâlnit niciodată socrul. Pentru că era perioadă de război, nu s-a făcut niciun fel de petrecere cu ocazia căsătoriei.

Cu permisiunea lui Stalin, cuplul s-a mutat în Casa de pe chei. Era vorba de un complex imens, cu 505 apartamente, conceput de arhitectul Boris Iofan şi finalizat în 1931. Complexul se întindea pe aproape un hectar şi jumătate, fusese construit pe malul râului Moscova, în faţa Kremlinului, şi era cel mai mare bloc de locuinţe din Europa. Casa de pe chei fusese construită pentru membrii importanţi ai partidului. Avea un teatru, magazine cu circuit închis şi o bucătărie unde locatarii puteau comanda mâncare gătită. În 1937, câteva rude ale Svetlanei se mutaseră acolo, printre care mătuşa Anna şi mătuşa Jenia. Era totuşi o construcţie sinistră. Pe vremea ţarilor, fusese săpat un tunel pe sub râu, iar când a fost construit complexul, acesta a

fost conceput în aşa fel încât tunelul să se alinieze cu blocul nr. 12. Poliţia secretă putea veni astfel pe uşa din dos[25]. Svetlana şi Morozov locuiau în apartamentul nr. 370, la scara a noua.

Marfa Peşkova aminteşte că, odată scăpată din Kremlin, Svetlana a devenit mai independentă. În apartament organiza petreceri cu prietenii ei scriitori, ocazie cu care îşi citeau şi discutau poemele. Când îi veneau prieteni, Svetlana îşi făcuse un obicei să întoarcă portretul tatălui ei cu faţa la perete[26]. Curând, tânăra de nouăsprezece ani a rămas însărcinată. Când Stalin a aflat de sarcina Svetlanei, a pus să fie deschisă dacea de la Zubalovo, spunând că o mămică însărcinată are nevoie de aerul curat de la ţară. Ca de obicei, mesajul lui Stalin era amestecat: o demonstraţie suficientă a legăturilor de familie şi pentru ca s-o ţină pe fiica lui legată de el.

La 9 mai 1945, difuzoarele urlau anunţând sfârşitul războiului în Europa. Mulţimi entuziaste s-au revărsat pe străzi. Ambasadorul american George Kennan a ieşit în balcon să urmărească miile de oameni de pe stradă cum îşi aruncau tovarăşii în sus şi-i purtau apoi pe braţe prieteneşte. Şi aclamau America. SUA ajutase URSS să-i înfrângă pe nemţi, ajutorul de război inclusese de toate, de la armament la conserve. Kennan făcea cu mâna şirului de oameni care treceau pe sub balcon, s-a ridicat şi a strigat: „Felicitări de Ziua Victoriei. Toată cinstea aliaţilor sovietici". Dar a rămas pe gânduri. Se temea de intenţiile lui Stalin. Germania şi Italia fascistă fuseseră învinse, dar simţea că „un al treilea stat totalitar era gata să domine mare parte din lumea postbelică". În cele din urmă, Kennan avea să devină o figură importantă în viaţa Svetlanei, dar deocamdată nici nu ştia că Stalin avea o fiică[27].

Svetlana i-a telefonat tatălui ei: „Tată, felicitări pentru victorie! Am auzit chiar acum că războiul s-a sfârşit". Stalin i-a

răspuns: „Da, am câștigat". Apoi a întrebat-o ce mai face. Ea i-a spus că avea să aibă un copil. El i-a replicat: „Prea bine. Ai grijă de tine"[28]. Atât. Nu i-a invitat nici pe ea, nici pe soțul ei să vină să sărbătorească victoria cu el. Svetlana și Morozov au sărbătorit victoria în apartamentul lor.

Războiul se încheiase, dar prețul plătit de URSS era cutremurător. Fuseseră mobilizați 34,5 de milioane de bărbați și femei, dintre care 84% – un procent îngrozitor – au murit, au fost răniți sau luați prizonieri. Numărul morților în rândul militarilor este estimat la 8,9 milioane, deși estimările ajung chiar și la 23 de milioane. Cel puțin 17 milioane de civili au murit, dar numărul exact e nesigur pentru că nu sunt incluși și sutele de mii care au murit de foame. „Populația sovietică a îndurat chinuri care au depășit cu mult chinurile Aliaților." Nicio parte a țării nu a scăpat de tăvălugul carnajului: a fost „dezastrul secolului"[29].

Iosif, singurul copil al Svetlanei și al lui Morozov, s-a născut la două săptămâni după Ziua Victoriei. Ea a insistat că numele copilului nu reprezenta un subterfugiu voalat de a intra în grațiile tatălui. Ambii bunici ai copilului purtau numele de Iosif. În cele din urmă, în luna august, Svetlana l-a dus pe micul Iosif să-și vadă bunicul la dacea de la Kunțevo. Printr-o coincidență era chiar ziua în care americanii bombardaseră Hiroshima. „[Tata] a văzut că am venit, dar, în acel context, vestea adusă de mine – că aveam un copil – n-a contat prea mult."[30]

Acum Svetlana avea puține legături cu tatăl ei. Dacă-i dădea telefon, Stalin adesea îi spunea că e ocupat și trântea telefonul. Și treceau săptămâni până să aibă curajul să-l sune din nou. Ea și Morozov și-au continuat studiile, copilul stătea cea mai mare parte a timpului la Zubalovo cu doicile: fosta doică a Svetlanei, Aleksandra Andreevna Bicikova, și doica Guliei, fiica lui Iakov. În general, femeile sovietice își lăsau copiii în

grija altora. Pe când cele din nomenclatură își lăsau copiii cu doica, majoritatea celorlalte îi lăsau la creșe lunea dimineața și-i luau vinerea după-amiaza; altele îi lăsau cu *babușka* (bunica). Deși asta era practica obișnuită, Svetlana pare să nu-și fi amintit câtă amărăciune îndurase din pricină că mama ei nu stătea cu ea. Rudele Svetlanei aveau să comenteze laconic: „Svetlana nu era o mamă foarte iubitoare", dar apoi spuneau că nici nu avusese de unde învăța ce înseamnă o mamă[31].

După toate descrierile, Morozov era un tânăr plin de farmec și căsătoria a început bine. Decenii mai târziu, Svetlana își amintea ce viață simplă duceau și ce fericiți au fost pe când erau studenți[32]. Dar mai apoi avea să-l caracterizeze în discuțiile cu fiica ei Olga pe tânărul ei soț drept un „sfâșie cămașă": dacă îl înfuria câte ceva, urla la ea în timp ce-și sfâșia cămașa la propriu[33].

Pe 1 decembrie 1945, la un an și jumătate de când era căsătorită, Svetlana i-a scris tatălui ei, aflat în vacanță la Soci. La începutul lui octombrie îi trimisese o fotografie a fiului ei, iar el în schimb îi trimisese în dar mandarine:

> Salut, dragul meu papocika.
>
> N-am fost niciodată mai fericită decât astăzi când am primit scrisoarea ta și mandarinele... Te aștept la Moscova și poate îmi vei mai trimite și o altă scrisoare la fel ca asta. Te sărut, scumpul meu tătic[34].

Svetlana încerca cu disperare să îmbunătățească relațiile cu tatăl ei. Se pare că acum căsătoria ei nu mai mergea așa de bine. Curând avea să împlinească douăzeci de ani, iar viața ei de femeie măritată nu era chiar așa cum s-ar fi așteptat. Când era nefericită, Svetlana de obicei se întorcea spre tatăl ei pentru sprijin afectiv. Probabil că existau o sumă de motive pentru care apăruse înstrăinarea dintre ea și Grigori, dar,

cum menționa prietena ei Marfa Peșkova, unul dintre ele era mulțimea rudelor lui Morozov care veneau în vizită pentru ca să-i ceară ba un apartament mai bun, ba să intervină ca odraslele lor să fie primite la diferite școli sau instituții de elită[35]. Vărul ei Vladimir Alliluev s-a îndepărtat de Morozov, socotindu-l un oportunist. „Soțul Svetlanei umplea apartamentul cu prieteni și în permanență cerea tot felul de avantaje și privilegii. Svetlana se trezea izolată în câte un colț."[36] Svetlana era și acum sfioasă când era multă lume în jur și nu e deloc nepotrivit tabloul ăsta în care ea devenea doar o umbră în propria casă printre invitați.

În cercurile intime din Kremlin circulau zvonuri că Stalin ar fi pus la cale divorțul, dar Svetlana a negat întotdeauna. Problema principală era în altă parte. Ea abia împlinise nouăsprezece ani când îl născuse pe Iosif și curând s-a trezit că e din nou însărcinată. Ea declara că avusese deja trei avorturi dureroase în cei trei ani de căsnicie[37]. Pare șocant, dar avortul fusese întotdeauna o formă obișnuită de control al nașterilor în Uniunea Sovietică, până când, alături de homosexualitate, a fost declarat ilegal, după un recensământ care indica o scădere drastică a populației, dar chiar și atunci se mai făceau excepții[38]. După ce Svetlana s-a îmbolnăvit grav după un avort spontan, s-a hotărât să se despartă. I-a spus lui Grigori că se mută înapoi la Kremlin și-l ia și pe Iosif cu ea. Mulți ani mai târziu avea să-i scrie prietenei sale Rosa Shand:

> Astăzi, pot să-ți spun cu toată sinceritatea – după ani de căutări și experiențe – că ar fi trebuit să rămân alături de Primul Tânăr Soț al meu. Nu el era de vină. Eram amândoi atât de tineri – atât de nebuni – habar nu aveam nimic despre lumea asta. Și întotdeauna eu eram cea nemulțumită și încercam mereu să fug ca să găsesc „ceva mai bun"[39].

Încercând s-o consoleze pe o prietenă care trecea printr-un divorţ, Svetlana medita:

> Niciodată nu am fost obişnuită cu viaţa de familie şi de aceea mi-a venit uşor s-o rup cu ea. Dar după aceea mă simţeam stingheră şi am făcut multe greşeli, încercând de fiecare dată să găsesc un substitut pentru pierderea tovarăşului meu... cât de tânără şi proastă eram![40]

În 1947, căsnicia lui Grigori şi Svetlana s-a încheiat. În Uniunea Sovietică un divorţ nu era ceva foarte complicat. Însemna o procedură în două etape: cei doi depuneau o cerere la judecătoria raională şi într-o lună erau divorţaţi. Iar pentru bietul Morozov divorţul a fost şi mai simplu. Într-o zi lui Morozov nu i s-a mai permis să intre în Casa de pe chei. Vasili, fratele Svetlanei, a luat problema în propriile mâini. În Uniunea Sovietică, când doi se căsătoreau, pe paşaportul sovietic al soţiei – toţi cetăţenii sovietici trebuiau să aibă paşaport – se punea o ştampilă şi se specifica numele soţului. O nouă ştampilă însemna un divorţ. Vasili a luat paşaportul Svetlanei şi pe al lui Morozov şi le-a făcut ca noi, pur şi simplu eliminând ştampilele originale. Era ca şi cum căsătoria nici n-ar fi avut loc.

Stalin a fost mulţumit de divorţ. Îşi construise o nouă dacea la Holodnaia Recika, la nord de Gagra, pe coasta Abhaziei, şi acum a ordonat să se ridice şi o dacea mai mică pentru Svetlana alături de cealaltă. Svetlana s-a dus în vizită. Era pentru prima dată când tatăl şi fata erau împreună pentru mai multă vreme. Stalin îşi respecta veche rutină: se trezea la ora 11 dimineaţa şi lua cina la 10 seara. Svetlana şi-i aminteşte pe Andrei Jdanov, Lavrenti Beria şi Gheorghi Malenkov care veneau din vilele guvernamentale aflate în apropiere. Ca de obicei, masa ţinea până la ora 4 dimineaţa. Pentru Svetlana, cinele alături de tatăl ei

fuseseră un calvar. Pe când fusese adolescentă, era ţinta glumelor lui Stalin. Dacă observa că avea de gând să plece după unele glume mai dure, el îi spunea: „Tovarăşă gospodină! De ce ne laşi pe noi, fiinţele astea neluminate, fără să ne spui încotro s-o luăm? Acum încotro să ne îndreptăm? Călăuzeşte-ne. Arată-ne drumul!" Gluma era o parodie a sloganului „Tovarăşe Stalin, arată-ne drumul", glumă care s-a perpetuat ani de zile[41]. Dar acum aceste mese colective din dacea au îngrozit-o pe Svetlana. Ca de obicei, Stalin îşi silea comesenii să toasteze la nesfârşit, se spunea că dorea să-i îmbete pentru ca să vadă cum puteau să se dea pe faţă în momentele acelea când nu se mai puteau controla. Iar la sfârşit gărzile de corp îi cărau acasă pe cei pe care-i aveau în grijă, mulţi dintre ei „morţi de beţi", „după ce zăcuseră o vreme la baie vomitând", cum îşi amintea Svetlana[42].

Iar când ea şi tatăl ei rămâneau singuri, nu prea aveau subiecte de discuţie, vorbeau doar despre mâncarea pe care o serviseră sau amănunte botanice despre plantele din apropiere. Avea mare grijă să nu vorbească despre oameni, să nu-i scape cumva ceva despre careva şi să-i trezească bănuielile tatălui ei. Niciodată nu ştia ce să spună sau, şi mai important, ce să nu spună. Îi era mult mai uşor atunci când o punea să-i citească.

Scârbită de tot calvarul ăsta, Svetlana s-a întors la Moscova după trei săptămâni, dar de îndată ce s-a trezit în apartamentul de la Kremlin cu fiul ei Iosif, a simţit că e din nou prinsă în capcană în interiorul unui sarcofag. A apucat-o disperarea. Datorită istoricului ei psihologic, Svetlana nu ştia să fie singură. Când era singură, se simţea cu totul vulnerabilă. Credea că ar fi fost mai în siguranţă dacă îşi putea împleti viaţa cu a altuia, dar apoi, când se implica astfel, simţea că se sufocă – un model repetitiv din capcana căruia i-au trebuit decenii ca să scape, dacă o fi scăpat până la urmă.

Acum a crezut că Sergo Beria, fiul lui Lavrenti Beria, i-ar fi putut fi un potențial partener. Ea și Sergo copilăriseră împreună, urmărind filme de desene animate la Kremlin și fuseseră amândoi la Școala Model nr. 25. În anul acela Sergo Beria și Marfa Peșkova tocmai se logodiseră. O înfruntase pe Marfa spunându-i că ar fi trebuit să știe că ea, Svetlana, fusese întotdeauna îndrăgostită de Beria. Și cu asta prietenia lor s-a sfârșit. Era o copilărie, un capriciu, un fel de aroganță, reacția unei prințese din Kremlin. Avea să privească retrospectiv cu regret și avea să spună că în felul acesta pierduse doi prieteni deodată, pe Sergo și pe Marfa[43]. Preocupată numai de nevoile sale, Svetlana părea incapabilă să gândească rațional sau pragmatic ce ar fi însemnat să-l aibă pe Lavrenti Beria drept socru. Nina, mama lui Sergo, îl prevenise pe fiul ei să nu se gândească la o astfel de relație, fiind convinsă că Stalin avea să creadă că Beria își croia în felul acesta drum spre putere și avea să se întoarcă împotriva întregii familii[44]. Dar Svetlana, care avea doar douăzeci și unu de ani, era cu totul naivă și nu-și dădea seama de perfidia cercului politic închis în care trăia. După ce Marfa și Sergo s-au căsătorit, Stalin l-a chemat pe tânăr la dacea lui. Sergo amintește întâlnirea în memoriile sale. Deși Beria nu e tocmai un martor de încredere, conversația are oarecare doză de plauzibil:

> „Cunoști familia soției tale?"... Apoi mi-a spus ce credea el despre acea familie: „În felul lui, Gorki nu a fost un om rău. Dar ce zici de grămada de oameni cu vederi antisovietice din jurul lui... Consider această căsătorie ca un act de lipsă de loialitate. Nu lipsă de loialitate față de mine, ci față de statul sovietic... Consider această căsătorie ca un gest de a stabili legături cu opoziția inteligheției ruse". Nici nu mi-a trecut prin minte o astfel de idee. Soția mea era drăguță, dolofană ca o prepeliță, dar nu foarte deșteaptă și un caracter destul de

slab, cum aveam să descopăr mai târziu. Şi Stalin a continuat: „Probabil că tatăl tău te-a îndemnat să faci o astfel de căsătorie, ca să te strecori în rândul inteligheţiei ruse"[45].

Două lucruri reies cu evidenţă in această discuţie: gradul în care Stalin se amesteca în viaţa particulară a aliaţilor săi politici şi a favoriţilor acestora şi faptul că Svetlana a avut norocul să scape de data asta. Dacă ar fi reuşit să se căsătorească cu Sergo Beria, ar fi avut o viaţă imposibilă. Dispreţul lui Sergo faţă de soţia sa e cu totul neplăcut, iar rivalitatea dintre Stalin şi tatăl lui Sergo, Lavrenti Beria, i-ar fi făcut viaţa un adevărat iad. Se vede că atunci când se lăsa mânată de impulsuri, Svetlana părea să-şi piardă instinctul de autoconservare.

Capitolul 8

Campania anticosmopolitism

După război, toată lumea în Uniunea Sovietică se aştepta la o relaxare a restricţiilor. Marele Război pentru Apărarea Patriei fusese câştigat cu un preţ imens şi cu sacrificii eroice. Aşadar acum trebuia să se pornească reconstrucţia. Cu siguranţă că bunăstarea socialistă, atât de lungă vreme promisă, urma să se împlinească. Numai că avea să urmeze un nou val de represiuni. Acum, prin cultul personalităţii pe care-l cultivase chiar el, Stalin îşi consolidase puterea şi-şi asumase statutul de dictator. Artiom, fiul său adoptiv, aminteşte un incident în care l-a auzit pe Stalin certându-l rău pe fiul său Vasili pentru că abuza de numele de Stalin:

„— Dar şi eu sunt Stalin, spunea Vasili.

— Nu, tu nu eşti, i-a replicat Stalin. Nu eşti Stalin nici tu şi nu sunt Stalin nici eu. Stalin este puterea sovietică. Stalin este ceea ce este el în presă şi în tablouri, nu tu şi nici măcar eu!"[1]

Puterea – păstrarea şi exercitarea ei – au înlocuit golul unei fiinţe umane. Stalin era acum o idee infailibilă. Şi el purta război mai departe. Propaganda susţinea limpede că Uniunea Sovietică are duşmani care vor s-o distrugă.

Winston Churchill a fost cel care a introdus termenul de Cortina de Fier în mentalitatea publică. Pe 5 martie 1946, la Fulton,

la un gimnaziu de la Colegiul Westminster, Missouri, Churchill declara: „De la Stettin, în Marea Baltică, până la Triest, în Adriatica, o Cortină de Fier s-a lăsat asupra continentului"[2]. Americanii, care-l socoteau încă pe Stalin drept Unchiul Joe, credeau că Churchill bagă zâzanie. Dar își vor schimba curând părerea.

La un an de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, a început Războiul Rece, împărțind lumea în sfere de influență capitalistă și comunistă. Iar în fundal pândea amenințarea cumplită a bombei atomice detonate la Hiroshima. Stalin era acum convins că Statele Unite ale Americii intenționau să atace Uniunea Sovietică, mai repede sau mai târziu. În 1946, l-a pus pe meticulosul birocrat Lavrenti Beria să răspundă de cercetarea atomică. În regiuni foarte izolate, au fost construite colonii înconjurate de garduri, cu regim foarte sever, pentru oamenii de știință sovietici. Spioni bine antrenați i-au adus lui Stalin secretele bombei atomice pe care le dorea[3]. Prima bombă atomică sovietică a fost detonată în 1949.

Chiar și atunci când terenul de joacă atomic a fost echilibrat, suspiciunile dintre cele două țări au crescut exponențial din 1946. Președintele Truman a semnat Legea securității naționale prin care a înființat Agenția Centrală de Informații (CIA). La începutul lui 1948, CIA a reușit să determine pierderea alegerilor de către comuniști în Italia[4]. Și astfel a început jocul mortal al agențiilor de informații pe plan internațional.

CIA a început să-și spioneze cetățenii inițiind o campanie a fricii în propria țară. De la începutul lui 1945, Comisia pentru cercetarea Activităților Antiamericane (HUAC) a început vânătoarea de spioni sovietici și simpatizanți comuniști. Senatorul Joseph McCarthy a creat o adevărată paranoia cu nesăbuita sa propagandă a Spaimei Roșii și cu audierile sale senzaționale publice vizând mii de americani. Dar Stalin a

mers şi mai departe. El a dezlănţuit poliţia secretă MGB (Ministerul Securităţii Statului) – chiar şi mai criminală – împotriva propriului popor. Întotdeauna strategia lui fusese aceea de a inspira teamă şi a controla prin teamă şi, aşa cum a învăţat încă din anii de început, a trebuit să facă teama să funcţioneze mai departe. Soluţia sa a fost aceea de a pune la cale o campanie de purificare ideologică care a devenit cunoscută sub numele de Campania anticosmopolită. Orice formă de contact cu Occidentul şi cultura occidentală era declarată subversivă. Era interzisă orice conversaţie sau tranzacţie cu străinii. Să vrei să te căsătoreşti cu un străin era o crimă. Călătoriile în străinătate au fost permise doar înalţilor membri ai partidului sau celor însoţiţi de *agenţi*. Un linţoliu de tăcere a învăluit ţara. Nimeni nu îndrăznea să formuleze o critică la adresa marelui Stalin, cel care câştigase războiul. Serghei Pavlovici Alliluev relata: „Nimeni nu a făcut una ca asta. Era de neacceptat, nu era posibil"[5].

La sfârşitul lui 1947, un nou val de represiuni a lovit familia lui Stalin. Pe 10 decembrie, la ora 4:00 p.m., Jenia, văduva lui Pavel Alliluev, care acum avea patruzeci şi nouă de ani şi se recăsătorise, era acasă, în apartamentul ei din Casa de pe chei. Era ocupată; croitoreasa îi făcea o rochie nouă pentru seara de Anul Nou. Kira, fiica Jeniei, căsătorită şi ea, era în vizită şi făcea repetiţii în sufragerie împreună cu prieteni de-ai ei din teatru pentru piesa lui Cehov *Cererea în căsătorie*. Mai erau acolo şi băieţii Jeniei – Serghei, în vârstă de nouăsprezece ani, şi Aleksandr, de şaisprezece ani – ca şi mama sa, mai plăpândă, care locuia împreună cu ei. A sunat soneria. Kira a deschis uşa. În uşă erau doi militari, colonelul Maslennikov şi maiorul Gordeev.

— Eugenia Aleksandrovna e acasă? au întrebat ei.

— Da, poftiţi înăuntru, le-a răspuns Kira şi s-a întors la repetiţia lor.

Apoi Kira a auzit-o pe mama ei spunând: „Nu poți scăpa de două lucruri, de închisoare și de ghinion".[6]

Au ridicat-o pe Jenia așa cum era îmbrăcată atunci. Sărutându-și copiii în grabă, le-a spus să nu-și facă griji pentru că „nu e vinovată cu nimic". Apoi au apărut și alți agenți, au continuat să percheziționeze apartamentul până noaptea târziu. În vreme ce ciocăneau ghivecele de flori, Kira i-a întrebat: „Ce căutați? Un tunel subteran spre Kremlin?" Dar nu era o idee prea bună să faci remarci ironice în prezența celor de la NKVD. Tuturor celor care se aflau în apartament în noaptea aceea li s-a ordonat să stea jos și să aștepte. Agenții au luat toate fotografiile cu Stalin, Svetlana și Vasili, ca și toate cărțile cu autograf[7].

Jenia a fost dusă la închisoarea Vladimirskaia și acuzată de spionaj, de otrăvirea soțului ei Pavel, care murise cu nouă ani înainte în urma unui infarct, de legături cu străinii. A fost ținută la izolare, copiilor ei nu li s-a permis să ia legătura cu ea.

Jenia a recunoscut toate aceste acuzații. Mai apoi avea să-i spună fiicei sale: „Când ajungi acolo, semnezi orice, doar ca să fii lăsată în pace și să nu fii torturată". Chinuită de urletele victimelor care implorau să fie ucise, ea a înghițit sticlă. A supraviețuit, dar tot restul vieții a suferit din pricina stomacului[8].

Arestările de la miezul nopții aveau ceva atât de nefiresc, încât spaima venea abia mai târziu. Aleksandr Alliluev amintea că fratele lui stătea în pat și asculta cu suflarea tăiată să audă dacă liftul se oprea la etajul lui sau nu. Orice zgomot sau scârțâit din casa scărilor îl făceau să tremure. Dar, câteva săptămâni mai târziu, pe la vreo șase seara, liftul s-a oprit la etaj. Kira era în vizită acolo, după cum bine știa poliția secretă. Stătea și citea *Război și pace*. Când s-a dus la ușă să vadă cine ciocănea, i-a văzut, bineînțeles, pe comandanți din nou. Fratele ei a venit în spatele ei ca s-o protejeze. În timp ce agenții îi citeau mandatul

de arestare, bunica ei a început să plângă. Kira își amintea să fi spus: „Bunico, nu te umili, nu mai plânge, nu trebuie!"[9].

Kira a fost urcată în mașina care aștepta. În vreme ce traversau Moscova și privea străzile care dispăreau în urma ei, se întreba dacă avea să mai vadă orașul acela vreodată. Drumul prin orașul cuprins de noapte a decurs într-o tăcere apăsătoare până când s-au deschis porțile grele ale închisorii Lubianka și mașina a intrat în curte. A îndurat totul cu stoicism până când i-a luat tot ce avea și au închis-o într-o celulă. Abia atunci a început să plângă.

Cel care a interogat-o a acuzat-o că a răspândit zvonuri despre sinuciderea Nadiei. Kira a rămas năucă: nici n-a știut că Nadia se sinucisese. Întotdeauna crezuse povestea cu apendicita: „Făceam parte dintr-o familie unde nu era permis să vorbești mai mult decât trebuie. Nu se bârfea... Trebuia să mă acuze de ceva, așa că mi-au pus asta în cârcă: eram acuzată că aș fi spus tuturor"[10].

A fost ținută la izolare vreme de șase luni de zile. Doar amintirile i-au fost salvarea. Era vital să nu-și piardă încrederea că lumea adevărată încă mai exista dincolo de zidurile acelei case de nebuni. În minte a revăzut toate filmele și muzicalurile pe care le știa. I s-a permis să citească. Bătea celula în lung și lat întrebându-se ce făcuse. Întotdeauna fusese o bună pionieră, o bună comsomolistă. Nu pricepea de ce! Lavrenti Beria trebuie să fi fost de vină, el era cel ce avusese întotdeauna un ghimpe împotriva familiei ei:

> Singura explicație era faptul că eram rudă cu Stalin și știam că Beria trebuie să-i fi spus ceva lui Stalin și acesta să-l fi crezut. Mama era foarte slobodă la gură, îi plăcea să se simtă liberă, era foarte directă cu Stalin și la fel de deschisă față de Beria. Era evident că acesta o detestase din clipa în

care dăduseră ochii unul cu celălalt. Am înțeles că toate acestea fuseseră puse la cale de Beria. La vremea aceea, Stalin era influențat în foarte mare măsură de acesta[11].

Unii au sfătuit-o pe Kira să-i scrie lui Stalin, dar ea a refuzat. Era mai bine să nu-i amintească lui Stalin de existența ei. Dar atât de încâlcit era felul ei de a gândi (și al multor altora) în acel climat de teamă, încât ea încă justifica, își explica logic motivele lui Stalin. Aleksandr, fratele ei, explica:

> Nu puteam decât să presupunem că ar fi existat unele mici vinovății, ceva în legătură cu relațiile personale și devotamentul față de Stalin. Știam cu siguranță că fără ca Stalin să aibă cunoștință arestarea asta nu putea avea loc. Și dacă el hotărâse o măsură atât de extremă precum arestarea unei rude, atunci, gândeam noi, trebuia să fie un motiv. Era o măsură dură din punctul nostru de vedere. Dar din punctul său de vedere trebuia să fi fost o măsură legitimă[12].

Cel de-al doilea soț al Jeniei, N.V. Molocinikov, un inginer evreu, a fost și el arestat la scurtă vreme. Când fiii Jeniei au întrebat cum să le explice prietenilor absența mamei și a tatălui lor vitreg, NKGB le-a indicat să spună: „Părinții noștri au plecat într-o lungă călătorie". „Dar până când?" „Până când va fi făcut un anunț special."[13] Au fost arestați de asemenea și mulți prieteni ai Kirei.

La 28 ianuarie 1948, au venit s-o ridice și pe Anna, mătușa Svetlanei, sora mai mare a Nadiei și văduva lui Stanislav Redens. Fiii ei, Vladimir, de doisprezece ani, și Leonid, de nouăsprezece, erau în apartament. Toată lumea dormea. Un colonel, urmat de câțiva agenți au bătut la ușă la ora 3:00 a.m. I-au arătat Annei mandatul de arestare. În vreme ce era ridicată, Anna a spus: „Ce șir de nenorociri s-au abătut asupra familiei noastre Alliluev". În

timpul percheziției, copiii și doica lor au stat în picioare. Li s-a părut că percheziția a durat o zi și o noapte[14].

Anna a fost acuzată că-l bârfea pe Stalin. Cei care au interogat-o adunaseră denunțuri de la prieteni ai familiei și cunoștințe. Totuși, atunci când i s-a cerut să semneze o recunoaștere, ea a refuzat, cum spunea fiul ei Vladimir. El declara cu mândrie: „După ce au arestat-o pe mama, n-au reușit s-o facă să semneze ceva, nici măcar utilizând forța. Era încăpățânată. N-au putut s-o îngenuncheze, nici măcar după ce au pus-o la izolare"[15].

În 1993, patruzeci și cinci de ani mai târziu, când s-a permis accesul familiei la dosarele foștilor deținuți, lui Vladimir Alliluev i s-a dat voie să cerceteze dosarul de reabilitare a mamei sale, P-212[16]. Adevărata dimensiune a tragediei a reieșit când s-a văzut că Jenia și Kira fuseseră silite să semneze declarații de condamnare a Annei.

Casa de pe chei și-a câștigat o nouă poreclă: Casa detenției preliminare (acronimul în rusește pentru ambele nume e la fel – DOPR: *dom na naberejnoi*). A devenit o clădire a fantomelor când copiii Jeniei și ai Annei s-au adunat laolaltă să se consoleze. Unchiul Fiodor, fratele Nadiei, locuia în același complex și se ducea la ei să-i vadă deseori: „toată lumea era șocată, deprimată și uluită. Dar ne-am ținut laolaltă, așa cum am făcut întotdeauna, iar atunci cu atât mai mult", amintește Leonid, fiul Annei Allilueva[17].

Svetlana a încercat să intervină pe lângă tatăl ei. Când l-a întrebat cu ce se făcuseră vinovați mătușile și vărul ei, el i-a răspuns: „Au vorbit mai mult decât trebuia. Au știut multe și au vorbit mai mult decât trebuia. Și i-au ajutat pe dușmanii noștri". Tuturor li se ceruse să evite familiile celor care fuseseră epurați și acestea nu respectaseră interdicția. Când ea a protestat, el a amenințat-o: „Chiar și tu faci declarații antisovietice"[18].

Aleksandr, fiul Jeniei, își amintește că s-a întâlnit cu Svetlana în iarna aceea pe Podul de Piatră. Își dădeau seama că era prea periculos să vorbească deschis. Bunica dinspre mamă îl avertizase: „Să nu cumva să-i scrii ceva pistruiatei". S-au întâlnit din întâmplare, pe ascuns, la patinoar, printre molizi[19].

Bunica Olga mai locuia încă la Kremlin, singură, și se gândea la soarta celor patru copii ai ei. Pavel, fiul cel mai mare, și Nadia, fiica ei cea mai mică, erau morți. Cel de-al doilea fiu, Fiodor, handicapat mintal, mai era om doar pe jumătate după traumele suferite în 1918, în timpul Războiului Civil. Anna, fata cea mai mare, era închisă. Olga nu putea înțelege de ce Stalin o trimisese la închisoare. Îi dădea Svetlanei să-i înmâneze lui Stalin scrisori, în care îl implora să-i elibereze fiica, pentru ca apoi să ia scrisorile înapoi: Ce rost mai avea?

După aceste arestări, nepoților li s-a interzis să mai vină la Kremlin, așa că Olga se ducea săptămânal să-i viziteze în apartamentul din Casa de pe chei. Olgăi îi era foarte limpede că Stalin era responsabil de arestarea mamei nepoților. Jenia și Serghei își amintesc de vizitele ei în acele zile: „Când pomenea de locul în care era deținută mama, bunica nu-i spunea altfel decât Gestapo, deși în fața lui Stalin nu vorbea așa. Știa foarte bine ce însemna acel cuvânt! Umorul ei negru! Știa bine despre ce era vorba, nu avea iluzii. Cum aveam să ne dăm seama mai târziu, bunica nu era prea departe de adevăr"[20].

Bunicul Serghei murise în 1945. Din fericire, n-a trăit să vadă cum era arestată fiica lui cea mare, despre care își amintea cum pe vremuri cărase muniție de război pentru cauza revoluției și refuzase să se spele pe mâini o zi întreagă după ce dăduse mâna cu Lenin. Dar iluziile lui Serghei muriseră cu mult timp înainte de a muri și el.

În ciuda comentariilor bunicii Olga, membrii familiei au continuat să-și îndrepte ura contra lui Lavrenti Beria. Cineva

le purta sâmbetele. Beria trebuia să fie cel care-l informa pe Stalin cu poveşti despre lipsa de devotament şi perfidia lor.

Beria era mingrelian, din Georgia de vest. Familia credea că acesta pusese la cale moartea lui Stanislav Redens, soţul Annei, pentru că acesta ştia nişte lucruri din trecutul său[21]. Zece ani mai târziu, ei încă mai credeau că acesta dorea să-i distrugă. Dar, indiferent cât de multă influenţă ar fi putut avea Beria asupra lui Stalin, alimentându-i paranoia, Stalin a fost totdeauna stăpân asupra situaţiei. Familia şi-a păstrat încă iluziile în privinţa sa, în loc să aibă curajul să privească adâncul întunecat şi dispariţia oricărei încrederi care ar fi aruncat vina chiar asupra lui Stalin. Serghei Alliluev, fiul Jeniei, a recunoscut că această atitudine făcea lucrurile mai uşor de suportat: era „mai simplu de explicat lucrurile în acest fel". Aleksandr Alliluev spunea: „e un fel protecţie firească". Reflexul de respingere a unei idei cumplite, ceea ce „te împiedică să înnebuneşti cu totul, să-ţi pierzi minţile"[22].

Privind retrospectiv, Serghei avea să adauge: „Îngrozitor pentru ţară în anii 1930 şi 1940 a fost faptul că atunci când au început să aresteze oameni ici şi colo, poporul s-a obişnuit cu asta, ca şi cum ar fi fost normal. Chiar *asta* a fost îngrozitor! Toată lumea credea că aşa trebuia să fie"[23].

În acest timp, Stalin era preocupat de o campanie mai amplă, care-i mobiliza toată atenţia. Campania anticosmopolitism s-a transformat în eliminarea treptată şi metodică a influenţei evreilor în viaţa socială, politică şi culturală a ţării. Stalin era revoltat de Comitetul Antifascist Evreiesc (CAE), creat în 1942 şi condus de Solomon Mikhoels, directorul Teatrului Evreiesc de Stat din Moscova. Atunci se dovedise un mijloc excelent de propagandă pentru a obţine suportul evreilor americani şi zeci de milioane de dolari ca sprijin financiar, dar acum reprezenta

afirmarea „naționalismului burghez" care căuta să promoveze naționalismul și identitatea culturală a evreilor[24].

În noaptea de 12 ianuarie 1948, Solomon Mikhoels era ucis. Svetlana pretinde că a fost martoră la omorârea acestuia. L-a auzit din întâmplare pe tatăl ei în timp ce vorbea la telefon:

> Într-una din zile, în dacea tatei, în cursul uneia din rarele mele întâlniri cu el, am intrat în birou în timp ce el vorbea la telefon. I se raporta ceva și el asculta cu atenție. Apoi, ca o concluzie a discuției, el a spus: „Ei, atunci e un accident de automobil". Îmi amintesc foarte bine felul în care spunea asta: nu era o întrebare, ci un răspuns. Nu întreba, ci sugera: „un accident de automobil". După terminarea conversației, m-a salutat, iar puțin mai târziu mi-a spus: „Mikhoels a murit într-un accident de automobil".

A doua zi, când Svetlana s-a dus la ore la universitate, un prieten, al cărui tată lucra la Teatrul Evreiesc, plângea. Ziarele scriau că Solomon Mikhoels a murit într-un „accident de automobil". Dar Svetlana știa care era adevărul:

> [Mikhoels] fusese ucis, nu fusese niciun fel de accident. Versiunea oficială era de „accident de automobil", era modul de mușamalizare sugerat de tatăl meu când i s-a adus la cunoștință cumplita faptă. A început să-mi bubuie capul. Cunoșteam prea bine obsesia tatei cu privire la complotul „sionist", pe care-l vedea la fiecare pas. Nu e greu de ghicit de ce acea crimă anume i s-a raportat direct lui[25].

Mikhoels fusese trimis în orașul Minsk, din Bielorusia, pentru a viziona o piesă socotită demnă de Premiul Stalin. S-a cazat la hotel. A doua zi, măturătorii au descoperit cadavrul său mutilat aruncat într-un troian de zăpadă. Nu a avut loc nicio anchetă, nu s-a făcut niciun efort pentru a găsi o explicație cum de Mikhoels ajunsese afară din hotel în mijlocul nopții sau cum

de avusese loc acest cumplit accident de mașină pe o stradă liniștită și lăturalnică din orașul Minsk[26]. În cadrul funeraliilor publice atent pregătite, Mikhoels a fost expus pe catafalc la Teatrul Evreiesc de Stat din Moscova o zi întreagă, iar cei care-l plângeau au trecut pe lângă el. Dar mulți nu s-au lăsat impresionați de falsul ceremonial pus în scenă pentru unul dintre cei mai de seamă directori și actori ai Uniunii Sovietice.

În mod ironic, dar din motive strategice, guvernul lui Stalin a fost unul dintre primele guverne care au recunoscut Statul Israel, în mai 1948, iar în toamnă a primit-o pe Golda Meir, ambasadorul israelian în URSS. Stalin și-a exprimat speranța ca noul Stat Israel să adopte o atitudine prosovietică, dar când Israelul a înclinat spre americani, Stalin s-a arătat furios. Când de sărbătoarea Rosh Hashana[27], Golda Meir a asistat la slujbă în sinagoga din Moscova, ea a fost salutată de mii de oameni. Lui Stalin i-a fost limpede că evreii sovietici care sprijineau cu entuziasm Israelul erau niște sioniști periculoși. Aceștia aveau prieteni și legături de familie în SUA. Dacă izbucnea un război cu America, aceștia ar fi trădat URSS.

În 1948, în *Pravda* și *Kultura i Jizni* au început să apară articole în care erau acuzați de „sabotaj ideologic" critici literari, de muzică și teatru, mulți evrei. Erau înfierați drept „cosmopoliți dezrădăcinați". Erau „oameni fără personalitate", niște „vagabonzi fără pașaport"[28]. Prin definiție, evreii erau trădători. Evreii rezistaseră proiectelor sovietice de asimilare completă a etniilor naționale. Ei s-au declarat evrei. În 1952, doisprezece membri ai CAE au fost executați.

Fără să-și dea seama, Svetlana a jucat un rol neînsemnat în această intrigă. Știind că devenise o țintă, Solomon Mikhoels, cu luni de zile înainte de a fi ucis, dorise să obțină informații despre Svetlana și Grigori Morozov, sperând că evreul Morozov

ar putea să intervină pe lângă tata socru pentru a domoli campania antisemită care se declanşase la Moscova. Această încercare de neiertat de a aborda propria familie i-a întărit hotărârea lui Stalin de a-l înlătura pe Mikhoels. Infracţiunea era limpede: „Mikhoels a conspirat cu cercurile de informaţii sioniste pentru a aduna informaţii despre conducătorul guvernului sovietic"[29].

La sfârşitul lui 1948, a fost arestat Iosif Morozov, tatăl fostului soţ al Svetlanei. Când Svetlana a aflat şi s-a dus la tatăl ei pentru a susţine cauza eliberării bătrânului, Stalin a devenit furios: „Primul tău soţ ţi-a fost aruncat în braţe de sionişti", i-a spus el din nou. „Tată, am încercat eu să obiectez, celor tineri nici nu le pasă de sionism". „Nu, habar n-ai, a venit răspunsul. Toată generaţia în vârstă e contaminată de sionism, iar acum îi învaţă şi pe cei tineri."[30]

Încercând s-o apere pe mătuşa ei Jenia, Svetlana i-a scris pe 1 decembrie 1945 o scrisoare ciudată:

> Papocika,
>
> Cu privire la Jenia, acum că s-a deschis discuţia despre ea. Mie mi se pare că acest fel de îndoieli ţi-au venit pentru că s-a recăsătorit foarte repede şi motivul pentru care a făcut asta mi l-a împărtăşit puţin şi mie. Nu eu am întrebat-o. O să-ţi spun atunci când o să vii. Dacă ai îndoieli de felul acesta în privinţa altei persoane e nedemn, groaznic şi stânjenitor. În plus, asta [problema] nu e la Jenia şi în conflictele din familia ei, ci principala problemă este... aminteşte-ţi că şi despre mine s-a bârfit destul. Şi cine or fi ei? Pot să se ducă la dracul.
>
> Svetanka[31].

Nu vom fi niciodată convinşi de autenticitatea acelei conversaţii, dar Svetlana pare să creadă că tatăl ei încă era supărat pe Jenia din pricină că s-a recăsătorit atât de repede după

moartea lui Pavel, soţul ei, în 1938. Circulau bineînţeles şi nişte zvonuri că Jenia s-ar fi căsătorit atât de repede pentru a evita nedorita atenţie din partea lui Stalin. Ea şi Stalin fuseseră apropiaţi. Dar mai convingătoare e ideea că graba nefirească a Jeniei a făcut-o nedemnă de încredere în ochii lui Stalin. Svetlana îl asigura pe tatăl ei că nu erau decât nişte bârfe şi ea îi putea explica.

Dar s-ar putea să fi fost mai mult decât atât. Acum Stalin îşi apăra cu mare atenţie reputaţia şi mătuşile „vorbeau prea mult". Privind retrospectiv, Svetlana avea să ajungă la concluzia: „Nu e nicio îndoială că [tata] îşi amintea cât apropiate fuseseră [mătuşile] de tot ce se întâmplase în familia noastră, ele ştiau totul despre sinuciderea mamei şi despre scrisoarea pe care o scrisese înainte de a muri".

De asemenea, Svetlana îi amintea de descrierea pe care Jenia o făcuse tatălui ei la izbucnirea războiului: „Nu l-am văzut niciodată pe Iosif Vissarionovici atât de zdrobit şi atât de tulburat, îl descria ea. Am fost şi mai cuprinsă de panică atunci când l-am văzut şi pe el cuprins de panică". Svetlana era convinsă că tatăl ei ţinea minte toate astea. Şi a adăugat fără ranchiună: „Nu voia să mai afle şi alţii acestea lucruri. Şi aşa s-a ales Evghenia [Jenia] cu zece ani de condamnare în regim de izolare"[32]. Oare motivul pentru care a fost închisă putea să fie chiar atât de simplu, şi anume că-l văzuse pe Stalin în momente de slăbiciune?

Nu pare plauzibil ca Stalin s-o fi trimis la închisoare pe Anna ca un act de răzbunare personală. El o numea pe Anna „nebună lipsită de principii... şi genul ăsta de calitate e mai rău decât orice defect"[33]. În ultimii ani de război, Anna l-a ajutat pe tatăl ei, Serghei, să-şi scrie memoriile. Cartea sa, atent cenzurată chiar de el, a fost publicată sub numele de *Proidenni Put* (Drumul străbătut) în 1946, la un an de la moartea sa. Între

timp, Anna s-a hotărât să-şi scrie memoriile. Şi-a prezentat manuscrisul *Amintiri* cenzurii oficiale, iar acesta a fost modificat serios de către o ziaristă pe nume Nina Bam şi se încheia, aşa cum se cuvenea, cu victoria bolşevicilor în 1917. Părea că era vorba de nişte amintiri personale emoţionante, nevinovate, dar membrii familiei au fost îngroziţi. Au rugat-o să nu publice cartea. Dar Anna a râs şi a spus că lucrează la al doilea volum.

Când *Amintirile* au apărut în 1946, s-a bucurat de apreciere[34], dar familia avusese dreptate s-o avertizeze. În mai 1947, în *Pravda* a apărut o cronică devastatoare scrisă de Piotr Fedoseiev sub titlul „Gândire iresponsabilă". Atacul a fost şocant. Fedoseiev desfiinţa „amintirile unor oameni mărunţi despre marile personalităţi cu care au avut într-un fel nişte legături". Era citat Gorki care deplângea cazul lui Tolstoi: „Cât de mare, cât de lipicios a fost norul de muşte care l-a înconjurat pe marele scriitor şi cât de supărători au fost unii dintre aceşti paraziţi care s-au hrănit cu spiritul său". Anna era parazitul care se hrănea cu reputaţia lui Stalin pretinzând intimitatea familiei. Hagiografia şi panegiricele oficiale erau obligatorii, dar era interzis să scrii despre viaţa intimă a lui Stalin. El nu voia ca poveştile despre viaţa sa personală să-i întunece icoana.

Dar Fedoseiev, recenzentul, avea opinii şi mai ample asupra acestui subiect:

> E de netolerat ca astfel de autori să încerce să scrie memorii despre evoluţia Partidului Bolşevic, despre viaţa şi lupta celor mai de vază participanţi la acestea. V.I. Lenin spunea că Partidul Bolşevic era inteligenţa, onoarea şi conştiinţa epocii noastre. Istoria Partidului Bolşevic şi biografiile conducătorilor săi întruchipează experienţa istorică a luptei pentru libertate a proletariatului împotriva subjugării capitaliste, pentru crearea celei mai minunate, mai libere vieţi pe pământ. Marile

realizări ale bolşevicilor şi conducătorilor lor slujesc drept izvor de inspiraţie pentru milioane de oameni în lupta lor pentru victoria deplină a societăţii comuniste. Din învăţăturile despre istoria partidului şi a conducătorilor săi, milioane de oameni ai muncii învaţă cum să trăiască şi cum să lupte în interesul societăţii, pentru o viaţă cu adevărat omenească, liberă şi fericită.

Pentru a proteja „viaţa cu adevărat omenească, liberă şi fericită", care se presupunea că exista în societatea sovietică, Anna a fost condamnată la zece ani de închisoare. Este greu de acceptat, dar o mare parte a societăţii sovietice, bombardată de propagandă şi izolată de restul lumii, credea în această versiune a vieţii. Adevărata greşeală a Annei a fost aceea că nu l-a aşezat pe Stalin în centrul cărţii. Iar tabloul revoluţiei creat de ea era greşit:

Cuvântarea decisivă a tovarăşului Stalin care a fost împotrivă ca Lenin să se prezinte la tribunal şi să pledeze împotriva contrarevoluţionarilor l-a convins pe Lenin să intre în ilegalitate şi să se ascundă de guvernul provizoriu. *Scurta biografie* a lui I.V. Stalin arată limpede semnificaţia poziţiei lui Stalin în acel moment. „Stalin i-a salvat preţioasa viaţă a lui Lenin pentru binele partidului şi beneficiul întregii omeniri luând o poziţie categorică împotriva prezentării lui Lenin la tribunal şi rezistând sugestiilor făcute de trădătorii Kamenev, Rukov şi Troţki" (*Iosif Vissarionovici Stalin: Scurtă biografie*, p 63). Acesta este adevărul pe care l-a deformat şi l-a denaturat A. Allilueva în această privinţă[35].

Şi recenzentul ajunge la concluzia că Anna era o „narcisistă", o „oportunistă, animată de dorinţa de autoafirmare", sperând să obţină beneficii grase. Cititorii erau îndemnaţi să consulte *Scurta biografie* a lui Stalin, „ştiinţific edificată" (scrisă, bineînţeles sub

îndrumarea lui Stalin) pentru aflarea adevărului. Svetlana a recunoscut în această recenzie frazele specifice tatălui ei[36].

Privind retrospectiv, Svetlana avea să explice în acest mod: „Tata trebuia... să-i îndepărteze din istorie, o dată pentru totdeauna, pe cei care-i stătuseră în cale, pe cei care edificaseră cu adevărat partidul şi realizaseră revoluţia"[37]. Anna greşise atunci când vorbise despre Stalin ca despre o fiinţă umană. În mintea lui, el devenise deja un personaj istoric.

Nu putea apărea o astfel de recenzie fără a fi verificată în prealabil de Stalin. Arestarea Annei a avut loc la aproape un an de la publicarea recenziei, dar asta era una dintre metodele caracteristice ale lui Stalin. Pentru a estompa intervenţia sa, el aştepta cu răbdare să se răzbune pe duşmanii săi. Cartea a fost interzisă şi Anna a dispărut.

Svetlana nu prea s-a mai întâlnit cu tatăl ei în acele vremuri chinuite, dar, la începutul lui noiembrie 1948, în vreme ce se afla în vacanţă în sud, Stalin a chemat-o la dacea sa. Când a sosit, el s-a arătat foarte supărat. A chemat-o la masa din salon şi „a strigat la mine şi m-a făcut în toate felurile", relata ea, „mi-a spus că sunt un «parazit» de faţă cu toată lumea. Mi-a spus că până atunci n-am «realizat nimic ca lumea». Toată lumea a amuţit, stânjenită"[38]. Nici ea n-a scos nicio vorbă. Tatăl ei era îngrozitor de schimbător. Chiar a doua zi „a început să-mi vorbească pentru prima oară despre mama şi felul în care a murit". Era 8 noiembrie, aniversarea morţii Nadiei. „Eram încurcată, aminteşte ea. Nu ştiam ce să spun... subiectul acela mă îngrozea".

Stalin încă mai căuta nişte vinovaţi. „Ce pistol nenorocit, spunea el. Doar o jucărie. Şi Pavluşa i l-a adus. Frumos cadou pe care să-l oferi cuiva!" Apoi şi-a amintit cât de apropiată fusese Nadia de Polina Molotova. Polina avusese „o proastă influenţă". Şi a început să blesteme romanul *Pălăria verde*, pe care-l citea

Nadia cu puțin timp înainte de a muri. El declarase în repetate rânduri că acea „carte ticăloasă" îi pervertise felul de a gândi[39].

Pălăria verde, publicat în 1924, era un roman siropos, acceptat în cercurile bolșevice pentru că satiriza elita societății britanice. Nadia avea în grijă biblioteca lui Stalin și ea comanda cărțile. Este îndoielnic că Stalin a citit vreodată *Pălăria verde*, dar probabil că Nadia discutase cu el despre roman. În roman, eroina, foarte inteligentă, din lumea aristocratică, e trădată de iubitul ei și, ca un gest de dispreț față de cercurile elitiste, se sinucide. Nu o carte a ucis-o pe Nadia, dar Stalin credea că avusese influență asupra deciziei ei de a se sinucide. Această similitudine o arată pe Nadia ca pe o tânără înzestrată cu o mândrie glacială, de neîncovoiat, cu un ciudat simț al idealismului[40]. În cercurile oamenilor de cultură din anii 1920, multele sinucideri, mai ales cele ale poeților Maiakovski și Esenin, creaseră un fel de cult romantic în jurul sinuciderii. Dar asta se întâmpla doar în rândul intelighenției. În mod curent, sinuciderea era socotită drept un act de trădare față de colectiv.

Pentru Svetlana, toată discuția cu tatăl ei a fost deosebit de chinuitoare. A simțit că el căuta o explicație, orice explicație, pentru sinuciderea Nadiei în afară de cea adevărată, refuza să privească în față ceea ce făcuse viața Nadiei cu el de nesuportat. Și brusc a cuprins-o spaima. Pentru prima dată părea că tatăl ei vorbea cu ea ca și cu un om adult, cerându-i să-și arate încrederea în el. „Dar mai bine mă înghițea pământul decât să am încredere în el".

În acel noiembrie s-a întors împreună cu tatăl ei la Moscova cu trenul. Când trenul se oprea în diferite stații, coborau și făceau o plimbare. În tren nu erau alți pasageri și peroanele fuseseră eliberate de lume. Stalin se ducea până la locomotiva din față, discuta cu mecanicul și cei câțiva lucrători de la căile

ferate care fuseseră verificaţi de securitate, apoi se întorcea la vagon, părând să nu bage de seamă că totul nu era decât „o privelişte sinistră, tristă, deprimantă", cum avea să observe Svetlana. Tatăl ei era prizonierul propriei izolări, izolare pe care el o concepuse. Înainte ca trenul să intre în gara din Moscova, a fost abătut pe o linie secundară şi cei doi călători au coborât. A fost întâmpinat de generalul Vlasik şi de gărzile de corp, care îl flatariseau şi se agitau în jurul lui în vreme ce acesta îi înjura[41].

Tatăl şi fiica s-au despărţit, amândoi dezamăgiţi unul de celălalt. Îi era imposibil să stea în jurul tatălui ei. El jertfise tot ce era uman în el pentru a acapara puterea. După ce se întâlnea cu el, Svetlana avea nevoie de zile întregi pentru a-şi recăpăta echilibrul. „Nu mai aveam niciun sentiment pentru tata şi după fiecare întâlnire mă străduiam să plec cât mai repede."[42] Dar nu e întru totul adevărat ce spunea. Svetlana nu şi-a repudiat cu totul tatăl niciodată. Asupra ei s-a proiectat permanent umbra lui întunecată, imposibil de exorcizat: a tatălui care era de compătimit şi a dictatorului. Totdeauna Svetlana a fost convinsă că, într-un colţişor al său, tatăl ei a iubit-o.

Capitolul 9

Tăcere desăvârşită, ca înaintea furtunii

Prin 1949, Svetlana locuia din nou în apartamentul pustiu de la Kremlin. Aşa cum făcea de ani buni, tatăl ei locuia în dacea de la Kunţevo. Ivan Borodacev, comandantul Securităţii de Stat, conducea administraţia Kremlinului cu mână de fier. El păstra o listă cu toate cărţile pe care Svetlana le lua din biblioteca tatălui ei şi se ducea cu ele în sufragerie să le citească, şi le bifa când le punea înapoi pe raft. După război, Stalin introdusese un sistem prin care mâncarea lui era permanent verificată. Doctori specialişti analizau fiecare fel de mâncare ce venea de la bucătărie. Fiecare aliment venea cu eticheta oficială: NU S-A GĂSIT NICIUN ELEMENT OTRĂVITOR. Din când în când, „doctorul Diakov apărea în apartamentul nostru de la Kremlin cu eprubetele lui şi lua mostre de aer din încăperi". Svetlana comenta sec: „Atât timp... cât servitorii care făceau curat în încăperi mai erau în viaţă, însemna că totul era în ordine"[1].

Acum Svetlana era divorţată, cu un copil de patru ani. Aleksandra Andreevna, doica ei, avea grijă de Iosif la dacea de la Zubalovo. În primăvara aceea, Stalin a făcut o vizită la dacea pentru a-şi vedea pentru prima dată nepotul. Svetlana era îngrozită la gândul acestei vizite a tatălui ei. Întrucât refuzase să-l întâlnească pe Grigori Morozov, era îngrijorată că avea să respingă şi copilul. „N-am să uit niciodată cât de înspăimântată

eram", spunea ea privind retrospectiv. Iosif „era fermecător, arătând oarecum a georgian sau grec, cu nişte ochi evreieşti imenşi şi strălucitori, gene lungi. Eram convinsă că tatăl meu n-avea să-l accepte. Nu vedeam cum ar fi putut"[2].

Cu toate acestea, Stalin a reacţionat cu căldură faţă de copil şi s-a jucat cu el vreme de jumătate de oră prin pădure. Tatăl ei chiar l-a lăudat pe Iosif: „E un copil arătos... are nişte ochi frumoşi", cuvinte pline de afecţiune de la un om dur care nu era prea generos cu laudele. Stalin şi-a văzut nepotul doar de încă două ori. E o ironie, dar Iosif îşi amintea de bunicul său cu dragoste, avea întotdeauna o fotografie a lui Stalin pe birou.

Svetlana şi-a luat licenţa de la Universitatea din Moscova în iunie 1949, cu specializare în istoria modernă. Imediat a intrat într-un program postlicenţă în literatura rusă. De data asta tatăl ei s-a arătat indiferent faţă de pasiunea ei pentru „boemii ăia!"

Deşi Svetlana se socotea o fiinţă pasivă şi vulnerabilă, ceilalţi nu o vedeau în acelaşi mod. Vladimir, vărul ei, „îi caracteriza caracterul drept „aspru şi neechilibrat", deşi era „curajoasă şi independentă, având principii proprii, pe măsura tradiţiei familiei Alliluev", cum mărturisea el[3]. Prietenul ei Stepan Mikoian socotea că sfiala ei era pe jumătate un mod de a se ascunde. „Svetlana era foarte sfioasă şi tăcută atunci când totul era liniştit; dar când se ridica împotrivă, era foarte puternică."[4]

Candide Ciarkviani, ajuns acum prim-secretar al Partidului Comunist din Georgia, care o întâlnise prima dată pe Svetlana pe când era o copilă, îşi amintea că a întâlnit-o din nou la Lacul Riţa, unde Stalin se afla în vacanţă. Au fost siliţi de ploaie să stea închişi în dacea mai multe zile, până când ploile, în cele din urmă, au încetat şi au putut ieşi la plimbare, în frunte cu general-maiorul Aleksandr Poskrebişev, secretarul particular şi omul de încredere al lui Stalin.

Dintr-odată, Svetlana s-a abătut de la drumul pavat şi s-a îndreptat spre râul învolburat. Un buştean mare se aşezase de-a curmezişul, formând un pod până la malul celălalt, iar Svetlana era decisă să treacă dincolo. Le-a spus celorlalţi: „Nu vă îngrijoraţi... mie nu o să mi se întâmple nimic". „Am rămas cu toţii într-o situaţie stânjenitoare: o femeie cu nişte tocuri înalte ne provoca pe noi să trecem râul furios." Poskrebişev a rămas pe loc, dar Ciarkviani a pornit pe urmele ei, ca apoi să descopere cu silă că Svetlana nu voia decât să culeagă un mănunchi de flori de pe mal. Apoi ea a trecut înapoi pe buştean cu tocurile ei înalte, în vreme ce el s-a târât de-a lungul buşteanului, îngrozit de râul care curgea năvalnic pe sub el. Pe Svetlana o distra să-i provoace pe tovarăşii tatălui ei[5].

În versiunea lui Ciarkviani despre Svetlana, aceasta era încăpăţânată şi-i putea ţine piept tatălui ei. Câteva seri mai târziu, în prezenţa unor musafiri la dacea, printre care Molotov şi Mikoian, Svetlana i-a spus tatălui ei că voia să plece la Moscova. Stalin nu voia s-o lase să plece. Ciarkviani aminteşte discuţia dintre ei. Se pare că Stalin îi replica:

— Ce atâta grabă? Mai stai vreo zece zile. Doar nu eşti în casă străină, nu-i aşa? E chiar atât de plicticos pentru tine aici?

— Tată, am nişte treburi urgente acolo, te rog lasă-mă.

— Hai să încheiem discuţia asta, o să stai aici cu mine.

Am crezut cu toţii că asta era decizia finală. Dar pentru Svetlana cuvintele lui Stalin nu însemnau o decizie definitivă... În toată seara aceea, atunci când discuţiile dintre noi îi permiteau, a continuat să repete cererea.

În cele din urmă Stalin şi-a pierdut răbdarea:

— Bine, dacă aşa vrei, du-te. Nu te pot face să stai cu forţa, a spus el capricioasei sale fiice, şi aceasta a plecat fericită din încăpere, probabil ca să-şi facă bagajele.

Când am plecat din sufragerie, Mikoian a observat:

— Seamănă cu taică-său. Indiferent ce-şi pune în minte trebuie să şi facă[6].

Dar rebeliunile ei erau mărunţişuri. Svetlana povestea că, în toamna lui 1949, tatăl ei a pus la cale s-o mărite cu Iuri Jdanov, fiul lui Andrei Jdanov, fostul preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem, locţiitorul său la comandă, care murise cu o vară în urmă. Ea îşi aminteşte: „Tata... a sperat întotdeauna ca acele două familii să fie unite într-o bună zi printr-o căsătorie", de parcă ar fi fost o căsătorie între dinastii[7]. Stepan Mikoian confirmă că ideea căsătoriei i-a aparţinut lui Stalin. Ştia asta pentru că şi el fusese luat în calcul ca un posibil candidat înainte de a se căsători[8].

Molotov spunea că, dintre toţi miniştrii, „Stalin îl iubea pe [Andrei] Jdanov cel mai mult. Îl aprecia mai mult decât pe oricare"[9]. Jdanov era plin de umor, vesel şi nu reprezenta o ameninţare. Stalin îi ceruse să se ocupe de ideologie, fiind însărcinat cu Campania anticosmopolitism, de represiune împotriva artiştilor şi intelectualilor, pe care a purtat-o cu atâta duritate încât aceasta a fost denumită *jdanovşcina* – doctrina Jdanov.

Stalin era atras la fel şi de fiul lui Jdanov, de Iuri, care încă de la începutul adolescenţei stătea la dacea lui Stalin de la Soci. Iuri avea doar douăzeci şi opt de ani şi abia îşi luase licenţa în chimie, când Stalin l-a numit şef al Secţiei ştiinţe a CC al PCUS. Mai târziu, Iuri avea să-i spună Svetlanei că nu dorise slujba aceea. „Ah, ştii cum e cu locurile alea. Intrarea e gratis, dar plăteşti la ieşire", zicea el[10]. Însă nu-l refuzai pe Stalin.

Chiar şi aşa, este de remarcat că Iuri a păşit atât de senin în căsătoria asta; ştia ce înseamnă furia lui Stalin. Cu un an înainte fusese implicat în ceea ce avea să se numească afacerea Lîsenko.

T.D. Lîsenko era un agronom impostor care conducea lumea botanicii sovietice. Respingând descoperirile moderne în domeniul geneticii, el a pretins că producea noi plante printr-un proces de hibridizare: faimoasă a fost tomata-cartof. Pretindea că lucrează la un nou soi de grâu rezistent la boli pentru a rezolva problema crizei grâului care chinuia ţara de la război încoace. Era o ştiinţă a absurdului, dar lui Stalin îi plăcea, aşa că nimeni n-a îndrăznit să-l combată pe Lîsenko[11].

La 10 aprilie 1948, Iuri a ţinut o conferinţă care era „uşor critică" la adresa teoriei lui Lîsenko, deşi nu menţionase numele acestuia. A doua zi, Iuri, Andrei, tatăl său, şi alţi doi care aprobaseră textul conferinţei au fost chemaţi la o şedinţă a Biroului Politic în cabinetul lui Stalin de la Kremlin. Stalin făcea spume. Se spune că Stalin ar fi explodat: „E ceva nemaipomenit. Au prezentat un raport al tânărului Jdanov fără aprobarea Comitetului Central. Pe cei vinovaţi trebuie să-i pedepsim exemplar. Şi pe tată nu pe copii trebuie să-l luăm la întrebări"[12]. Două luni mai târziu, Andrei Jdanov, băutor învederat, a făcut un atac de cord şi a fost trimis într-un sanatoriu din Valdai să se întremeze. A murit la sfârşitul lui august din pricina unei masive tromboze coronariene.

Iuri Jdanov a publicat în *Pravda* o scrisoarea adresată tovarăşului Stalin, prin care îşi cerea iertare, recunoscându-şi „greşelile" care au fost determinate de „lipsa de experienţă şi maturitate"[13]. Bineînţeles, cererea de iertare era falsă, dar tânărul îngrozit punea mai presus propria viaţă decât ştiinţa. În particular, Svetlanei îi spunea: „De-acum s-a terminat cu genetica!"[14].

E limpede că Stalin l-a iertat. Conform spuselor lui Sergo Beria, căruia îi plăcea bârfa, Stalin a făcut-o pe peţitoarea. Stalin îi spunea Svetlanei: „Îmi place [de Iuri]. E băiat de viitor şi te iubeşte. Căsătoreşte-te cu el"[15]. Svetlana a pretins că obosise

să-i mai opună rezistență tatălui ei: de-acum era bătrân și ea pur și simplu a acceptat. Stalin a pus să se mai ridice un etaj la dacea sa de la Kunțevo, sperând ca tânărul cuplu să vină să locuiască alături de el. Dar când amândoi s-au opus acestei idei, el a transformat etajul în sală de cinema. Stalin nu a participat la fastuoasa căsătorie, dar guvernul a organizat luna de miere la malul Mării Negre. Însă lucrurile au ieșit prost: ei îi plăcea marea, el avea rău de mare; lui îi plăcea muntele, ea avea rău de altitudine.

Rudele și prietenii au socotit că Iuri a făcut o bună impresie. Stepan Mikoian își amintea de el ca fiind „liniștit și inteligent, dar în același timp și vesel". Era un bun pianist amator[16]. Iuri l-a adoptat imediat pe Iosif, fiul Svetlanei, și acum mama și fiul s-au mutat în apartamentul spațios al familiei Jdanov de la Kremlin.

Actrița Kira Nikolaevna Golovko[17] a fost martoră a vieții Svetlanei din acea perioadă. Kira o văzuse prima oară pe Svetlana pe când era adolescentă și stătea cu tatăl ei în loja oficială a Teatrului de Artă din Moscova (MKhAT), prin anul 1943. Kira se întorsese la Moscova pentru a se pregăti de evacuare la Saratov și era actrița principală din piesa lui Ostrovski *Inimă fierbinte*. Actorii fuseseră avertizați că EL se află în sală. Kira a simțit cum îi tremură genunchii când a surprins cu coada ochiului mustața neagră a lui Stalin. Spre ușurarea ei, lui Stalin i-a plăcut piesa și „a urmărit-o de zece, cincisprezece ori, așa cum a urmărit și *Zilele familiei Turbin*"[18].

Kira i-a întâlnit pe Svetlana și Jdanov în vara lui 1949, când împreună cu Arseni, soțul ei, șef de stat-major în marina URSS, se aflau în vacanță în aceeași stațiune balneară. Svetlana și Iuri s-au mutat din apartamentul confortabil cu trei dormitoare în Casa de pe chei la sugestia lui Stalin. Kira menționa:

„[Stalin] i-a întrebat în trecere dacă vor să se mute sau nu. Niciodată nu întreba direct despre astfel de lucruri"[19]. Dar putea fi fatal să nu accepți o astfel de parșivă sugestie. Celor doi li s-a pus la dispoziție apartamentul cu cinci camere al unui amiral care fusese arestat pentru că transmisese secrete militare britanicilor și americanilor.

Kira era îngrijorată pentru că era în prim-plan. Unii dintre prietenii ei artiști fuseseră epurați. Fosta iubită a soțului ei, o balerină de la Balșoi, fusese arestată pentru legături cu spionajul străin, iar lui Arseni îi era teamă că femeia aceea putea să-l denunțe și pe el. Lumea teatrului, marcată de gelozii și trădări, era plină de „ciripitori", cum erau numiți turnătorii. Kira era foarte atentă pe cine prezenta soțului ei din lumea MKhAT, iar Arseni era la fel de selectiv în legătură cu cei din lumea militară.

Cei doi soți dădeau mici petreceri pentru rude și prieteni în Casa de pe chei. În prima seară când au apărut acolo Iuri și Svetlana, Iuri s-a dus imediat la pian și a început să cânte, invitând-o și pe Kira să i se alăture, formând un duet. Petrecerile din apartament erau pline de veselie, lumea cânta și dansa, asculta înregistrări și discuta. Dar Kira a observat că Svetlana se retrăgea mai mult în câte un colț, „oarecum izolându-se de ceilalți", vorbea încet și nu dansa niciodată. Se îmbrăca destul de sever, cu rochii bine croite din materiale scumpe, împodobite doar cu o mică broșă cu diamant sau granat. Kira observase că Svetlana era zveltă, cu o frumoasă ținută atletică. Purta pantofi cu toc jos și era ușor adusă de spate, probabil pentru că soțul ei era mai scund. După ce au devenit prietene, Kira și Svetlana se distrau râzând pe înfundate de acele seri de la MKhAT, marcate de prezența lui Stalin.

Într-una din zile, Svetlana a întrebat-o pe Kira cum își antrenase vocea. Kira i-a răspuns că avusese o excelentă profesoară,

o fostă aristocrată pe nume Sofia Racinskaia. Svetlana s-a arătat interesată. S-a plâns că, prin conformaţie, nu avea o voce prea puternică, iar acum, după ce absolvise facultatea, trebuia să ţină prelegeri la universitate. În plus, Iuri avea o voce minunată: „E foarte sociabil şi îi place să cânte, pe când eu... după cum vezi... Iuri e la pian şi eu stau aşa, stingheră". Kira i-a promis să o roage pe profesoară să-i dea lecţii de dicţie Svetlanei.

A doua zi, când Kira a abordat-o pe Racinskaia, aceasta aproape că a făcut un atac de cord. S-a prăbuşit şi au început să-i tremure mâinile în vreme ce-i spunea: „Kira, ce-mi faci tu mie?" Kira a ajutat-o să se aşeze. I-a explicat cât de cumsecade era Svetlana. După ce a reuşit s-o convingă cu linguşeli, Racinskaia s-a arătat de acord: „Bine, Kira, doar de dragul tău".

Câteva zile mai târziu, Racinskaia stătea şi o aştepta pe noua sa elevă să sosească. Locuia într-un apartament comun pe Strada Vorovskogo, într-o cameră foarte mare, plină cu dulapuri de stil vechi, un pian, vrafuri de cărţi şi cutii cu tot felul de amintiri. Cu două ore înainte de lecţie, s-a auzit o bătaie în uşă. Au apărut trei bărbaţi îmbrăcaţi civil. Au cercetat toată încăperea, răscolind totul. Nu au scos o vorbă. Înainte să plece, au pus toate la loc exact aşa cum fuseseră.

Svetlana, fără să ştie ce se petrecuse mai înainte, a sosit cu douăzeci de minute mai târziu, cu flori, o cutie de bomboane şi două sacoşe cu alimente. Racinskaia refuzase să fie plătită pentru lecţii, iar acum se simţea cam stânjenită de atâta generozitate. Racinskaia şi-a dat seama că nu e bine să vorbească despre Svetlana cu prietenii. După ce i-a spus unui cunoscut despre noua sa elevă, acesta a dispărut din viaţa ei ani de zile.

Svetlana nu prea avea voce, dar Racinskaia credea că toţi oamenii au capacitatea de a deveni cântăreţi; trebuia doar să le scoţi în evidenţă talentul. Lecţiile au continuat. De fiecare dată,

cu două ore înaintea Svetlanei, soseau trei miliţieni îmbrăcaţi civil ca să „scuture" încăperea. De fiecare dată erau alţii, dar de fiecare dată se comportau la fel. Sătulă de acest ritual mecanic, Racinskaia a pus mâna pe telefon şi i-a spus Kirei despre trioul de agenţi. Simţindu-se vinovată, Kira a încredinţat-o că-i va spune Svetlanei să renunţe la lecţii. Racinskaia a replicat: „Nu, nu! Dacă Svetlana are nevoie de lecţii, vom continua". Şi Kira explică: „În ciuda vârstei, Sofiei Andreevna îi plăcea riscul".

Cam acesta era stilul de viaţă al celor din intelighenţia, mai ales la Moscova. Spioni, turnători, agenţi ai miliţiei erau peste tot. Nu puteai să înţelegi ce se petrecea în culise, simţeai doar impactul. Era ca şi cum ai fi trăit pe un petic de nisip mişcător prefăcându-te că stai pe teren ferm.

Numai o încăpăţânată orbire a putut-o face pe Svetlana, care aprecia în cel mai înalt grad arta şi literatura, să urmeze directivele tatălui ei şi să ajungă în casa familiei Jdanov. Tatăl lui Iuri, cel care impusese *jdanovşcina*, era foarte urât de către artişti şi intelectuali. El interzisese muzica lui Prokofiev, Haciaturian şi Şostakovici, ca fiind „străină poporului sovietic şi gustului său artistic", şi interzisese lucrările multor scriitori, inclusiv ale poetei Anna Ahmatova. Despre Ahmatova acesta declarase în mod scandalos: „E pe jumătate călugăriţă, pe jumătate curvă sau călugăriţă-curvă ale cărei păcate sunt amestecate cu rugăciuni"[20].

La Galeriile Tretiakov, unde, pe vremuri, fusese cu Aleksei Kapler, pe care-l iubise, se organizase, în iarna aceea a anului 1949, o expoziţie în cinstea celei de-a şaptezecea aniversări a naşterii lui Stalin (de fapt a şaptezeci şi una). Toate tablourile erau de fapt imagini groteşti ale lui Stalin: bunicul iubitor, eroul războiului, cavalerul legendar. Svetlana a rămas îngrozită când a văzut expoziţia. Arta se prostitua pentru a-l mulţumi

pe tatăl ei. Iar ea era în sânul familiei Jdanov, unde se născuse *jdanovşcina*. La ce altceva se aştepta[21]?

Toată căsnicia ei s-a dovedit un dezastru, o altă greşeală. Chiar şi după moartea lui Jdanov cu un an înainte, familia Jdanov a continuat aceeaşi retorică a *partiinost* (spirit de partid). Tot apartamentul era plin cu pradă de război: vaze, covoare, lucrări de artă, cărate din Germania. „În casa în care trăiam domnea cel mai tradiţional spirit de partid, dar... era o ipocrizie, o caricatură doar de faţadă."[22] Svetlana a ajuns s-o deteste pe mama soacră care, simţea ea, încă îl ţinea pe fiu legat de fusta ei. Iuri îi spunea „bătrâna bufniţă înţeleaptă".

Curând Svetlana a rămas însărcinată din nou. În prima iarnă de căsătorie a fost bolnavă mai tot timpul. În primăvara lui 1950 a ajuns la spital şi a rămas acolo o lună şi jumătate. S-a constatat că Svetlana şi soţul ei aveau grupe sangvine incompatibile; asta i-a provocat o toxicoză şi i-a afectat rinichii. A fost la un pas de moarte. În mai a născut prematur o fetiţă, cu două luni înainte de termen, iar după naştere Svetlana a mai petrecut o lună în spital[23].

Simţind că nu era iubită şi fiind singură, ea s-a întors spre tatăl ei să-şi verse ofurile, povestindu-i despre noua nepoţică, Ekaterina (Katia). El i-a răspuns:

> Dragă SVETOCIKA,
>
> Am primit scrisoarea ta. Mă bucur că ai scăpat aşa de uşor. Problema cu rinichii e o treabă gravă. Ca să nu mai vorbim şi de naştere. De unde ţi-a venit ideea că eu te-am părăsit!? Ai visat aiurea. Te sfătuiesc să nu mai crezi în vise. Ai grijă de tine. Ai grijă şi de fetiţa ta. Ţara are nevoie de oameni, chiar şi de cei născuţi prematur. Ai răbdare încă o vreme... o să ne vedem curând. O sărut pe Svetocika mea.
>
> TĂTICUL TĂU[24].

Deşi tatăl ei n-a vizitat-o pe când era în spital, ea a fost încântată să primească scrisoarea. Dar avea şi un ghimpe în inimă: ţara avea nevoie şi de copilul ei născut prematur care atunci se lupta pentru viaţă.

Căsătoria a mai durat doar un an, dar amândurora, şi Svetlanei şi lui Iuri, le era limpede că acea căsătorie era sortită eşecului. Mama lui Iuri şi Svetlana nu se puteau înghiţi una pe cealaltă. La Secţia ştiinţe a Comitetului Central, Iuri continua să simtă cum se strânge laţul. În loc să tragă împreună, fiecare trăgea de propriile necazuri. Svetlana se plângea:

> Nu prea era acasă. Venea noaptea târziu, pe atunci aşa era obiceiul, să lucrezi până pe la unsprezece noaptea. El avea propriile probleme şi, cu indiferenţa lui înnăscută, nu prea era obişnuit să se preocupe şi de necazurile mele sau să întrebe în ce stare psihică eram. Când era acasă, de cele mai multe ori era lângă fusta maică-sii... [El] se lăsa condus de ea aşa cum credea ea de cuviinţă, după gusturile şi părerile ei. Iar eu, crescută cum am fost să am mai multă libertate, curând am simţit că nu mai am aer să respir[25].

Este greu de crezut că Svetlana a crescut în mai multă libertate. Probabil voia să spună că atunci casa era plină de gălăgie şi afecţiune: bunica Olga, Anna şi Jenia spuneau direct ce aveau în minte. Iar ea, după faţada aceea afişată de copil cuminte, se manifesta „vehement în toate"[26].

Dar era ceva mai complicat decât părea la prima vederea. Nici ea, nici soţul ei nu puteau coborî în acele adâncuri unde bântuiau teama şi furia. Nu era posibil să-ţi exprimi adevăratele emoţii în aceste familii unde nu se spunea nimic pe faţă. Oare ea şi Iuri au discutat vreodată despre tatăl lui, despre tatăl ei, ce se întâmpla în lumea aceea dincolo de zidurile lor? Pare imposibil. Era cumva ceea ce ea numea „o înnăscută lipsă de

emoție", pur și simplu o incapacitate de a vorbi pe față? Dar e la fel de adevărat că, în unele cercuri cu convingeri profund bolșevice, un anumit gen de emoții erau socotite drept slăbiciune sau lipsă de fermitate[27].

Într-una din zile a trecut prin fața Kremlinului și Kira Golovko, prietena ei. Pentru a evita tramvaiele aglomerate, ea o lua adesea pe jos până la Teatrul de Artă din Moscova, peste Podul de Piatră și pe lângă Kremlin. Odată, pe când trecea pe lângă Poarta Borovițkie, a auzit că o strigă cineva. S-a cutremurat de spaimă, dar a ridicat privirea și a văzut-o pe Svetlana care se apropia de ea. Nu se mai văzuseră de o vreme, fiecare preocupată de necazurile ei.

Svetlana a rugat-o s-o însoțească. Voia să se destăinuie. Kira își amintea cât de tulburată părea și a ținut minte discuția, pentru că a fost cea mai sinceră, ca de la inimă la inimă, pe care au avut-o. Svetlana fusese întotdeauna atât de retrasă și reținută, încât puțini aveau curajul să vorbească deschis cu ea.

Svetlana i-a spus Kirei că voia să divorțeze de Iuri. Kira a fost șocată. Ei i se părea că Svetlana și Iuri erau foarte îndrăgostiți: lecțiile acelea de dicție, faptul că purta pantofi fără toc, „toate acestea le făcea de dragul lui Iuri". Și acum mai era și fetița lor Katia la mijloc.

Kira își amintea cuvintele Svetlanei:

— Din cauza mamei lui Iuri. De la început a fost împotrivă să se căsătorească cu mine. Iar acum suntem cu toții pe marginea dezastrului. Am ajuns în așa hal că am dat fuga la tata.

— Și el ce-a spus? am întrebat-o eu.

— El mi-a spus că o căsătorie e un șir nesfârșit de compromisuri reciproce, iar dacă ai mai născut și un copil, atunci trebuie să faci în așa fel ca să-ți salvezi familia.

— I-ai spus lui Iuri despre discuția asta?

— Da. Dar fără niciun rezultat. Mama lui e convinsă că eu i-am distrus talentul de savant şi de pianist.

Acestea fiind spuse, cele două femei au ajuns la Teatrul din Moscova şi s-au despărţit. Kira făcea următoarea observaţie: „Şi aşa s-a încheiat apropiata mea relaţie cu Svetlana"[28].

Svetlana şi Iuri s-au separat. Ştiind bine că nu li se va permite să divorţeze fără aprobarea lui Stalin, ea i-a scris cu multă prudenţă o scrisoare pe care a semnat-o „fiica ta cea îngrijorată":

10 februarie (fără an)

Dragă papocika,

Am vrut tare mult să te văd ca să-ţi spun ce mai fac. Dar aş vrea să-ţi spun toate astea personal, tête-à-tête. Am încercat de mai multe ori, dar n-am vrut să te deranjez când nu te simţeai prea bine sau aveai prea mult de lucru... În legătură cu Iuri Andreevici Jdanov, am hotărât înainte de Anul Nou... să ne separăm pentru doi ani, [noi] n-am mai fost soţ şi soţie unul faţă de celălalt, ci am fost ceva de nedescris. Mai ales după ce mi-a demonstrat – nu cu vorbe, ci prin comportament – că nu însemn nimic pentru el, chiar nimic, şi că nu sunt dorită. Iar după asta, pentru a doua oară a repetat că ar trebui să-mi las fetiţa cu el. Absolut nimic... M-am săturat de profesorul ăsta uscat, erudit fără inimă, n-are decât să se îngroape sub cărţile lui, că n-are nevoie nici de familie, nici de soţie în niciun fel. Le înlocuieşte cu numeroasele lui rubedenii... Aşa că, papocika, sper să te văd şi te rog să nu fii supărat pe mine că te-am informat post-factum asupra acestor evenimente. Dar ţi-ai dat seama de asta dinainte.

Te sărut mult[29].

În vara lui 1952, Svetlana a primit învoire de la tatăl ei să divorţeze de Iuri. Tot Candide Cearkviani e cel care relatează

scena în care Svetlana l-a abordat pe Stalin pentru a-i spune care erau până la urmă intenţiile ei:

Cea de-a treia întâlnire cu Svetlana a fost atât de deosebită, încât mi-o aduc destul de bine aminte. Înainte de ora unu după-amiaza, ajunsesem la reşedinţa lui Stalin de la Kunţevo. După o scurtă discuţie, I.V. Stalin s-a scuzat că are o treabă.

— Nu te plictisi, mi-a spus el şi a părăsit încăperea.

La scurt timp s-a întors, proaspăt bărbierit şi cu rubaşca şi pantalonii proaspăt călcaţi. Înainte să apucăm să abordăm problema pentru care venisem, s-a auzit o bătaie în uşă. S-a vădit că musafirul era Svetlana. Stalin a întâmpinat-o cu entuziasm, a sărutat-o şi apoi a arătat spre rubaşcă şi i-a spus:

— Uite cum m-am îmbrăcat special pentru tine. Chiar m-am şi bărbierit.

Svetlana a dat mâna cu mine şi ne-am aşezat în jurul mesei. După ce am schimbat câteva banalităţi, s-a aşternut tăcerea. Stalin aştepta ca Svetlana să înceapă discuţia, dar ea tăcea.

— Ştiu ce ai de gând să-mi spui, a început el. Deci insişti asupra hotărârii tale de a divorţa?

— Tată! i-a spus Svetlana pe un ton rugător.

Cum am simţit că discuţia avea să atingă probleme de familie, m-am ridicat şi l-am rugat pe I.V. Stalin să-mi permită să mă retrag şi să fac o plimbare prin grădină.

— Nu! mi-a tăiat-o Stalin categoric, trebuie să stai aici. E necesar.

Apoi s-a întors spre Svetlana şi a promis să fie cel dintâi care aduce vestea la cunoştinţa lumii. N-am avut încotro şi a trebuit să fiu martor la o discuţie neplăcută despre probleme intime. M-am aşezat ceva mai departe; totuşi gazda vorbea atât de tare, încât era imposibil să nu aud tot.

— Ce te deranjează pe tine atât de mult? Ce motive ai să vrei să divorţezi?

— N-o mai suport pe soacră-mea! N-am reuşit să-i intru în voie cum vrea ea, a mormăit Svetlana.

— Şi bărbatul tău? Ce spune bărbatul tău?

— El e de partea maică-sii în toate cele...

— Prea bine, dacă aşa ai hotărât, divorţează. Treburile astea nu se pot rezolva cu forţa. Dar vreau să ştii că mie nu-mi place atitudinea ta faţă de viaţa de familie.

Aceasta a fost decizia finală a lui I.V. Stalin cu privire la această problemă stânjenitoare. Probabil satisfăcută, dar roşind stânjenită, Svetlana şi-a luat rămas-bun şi a plecat[30].

Privind retrospectiv, Svetlana spunea adesea că Jdanov era foarte inteligent, cultivat, talentat în domeniul său şi un tată minunat, dar trăiau în universuri diferite. Chiar şi el dorea divorţul. A rămas prieten cu ea şi devotat fetei sale Katia, iar când se ducea în expediţii de-ale lui sau arheologice îi lua pe ambii copii cu el[31].

Stalin i-a permis fiicei sale de două ori divorţate să părăsească Kremlinul, repartizându-i un apartament în Casa de pe chei. Fosta ei doică, Aleksandra Andreevna, a venit cu ea, acum mai mult din motive de responsabilitate decât pentru a-i fi de ajutor. Apartamentul numărul 179, la etajul al treilea, scara şapte[32], era destul de modest – patru camere şi o bucătărie, dar cu siguranţă extrem de luxos faţă de apartamentele obişnuite în care erau înghesuiţi majoritatea moscoviţilor, unde mai multe familii aveau la dispoziţie o singură cameră, separată prin paravane din placaj, şi unde era mereu scandal din pricina bucătăriei şi toaletei comune, cu reclamaţii permanente la comitetul de bloc din pricina gălăgiei copiilor care erau crescuţi ca nişte huligani.

Svetlana împlinea acum douăzeci şi şase de ani şi era în ultimul an al programului postlicenţă. Tatăl ei a întrebat-o cum avea să-şi câştige existenţa. După ce l-a părăsit pe Jdanov, nu mai avea dreptul la casă din partea guvernului, nici la maşină şi şofer. O nouă lege din 1947 stabilea că rudele membrilor guvernului

nu vor mai fi hrăniţi şi îmbrăcaţi pe cheltuiala statului. Ea îşi amintea cum aproape scuipa cuvintele: „Ce eşti tu acum... parazit, să trăieşti din ce ţi se dă?... Apartamente, vile, maşini... să nu-ţi închipui că le mai ai. Nu-ţi mai aparţine nimic[33]".

Ea i-a explicat că nu avea nevoie nici de dacea, nici de şofer. Bursa îi ajungea pentru hrana ei şi a copiilor şi chiria apartamentului. El s-a mai calmat. Socotind că e o sumă colosală, Stalin i-a dat câteva mii de ruble. Habar nu avea că moneda se devalorizase, iar suma oferită abia acoperea nevoile traiului pe câteva zile. Svetlana nu i-a zis nimic[34].

Totuşi Stalin s-a oferit să-i cumpere o maşină dacă îşi ia carnet de conducere. Şi aceasta avea să fie una dintre amintirile cele mai dragi. Îşi va aminti întotdeauna această singură dată când şi-a plimbat tatăl cu maşina. Garda de corp stătea pe scaunul din spate, cu puşca pe genunchi. Stalin a fost extrem de încântat să vadă că fiica sa ştia să conducă[35]. Adevărul este că Stalin şi fiica sa se înstrăinau tot mai mult. La 28 octombrie ea îi scria:

28 octombrie 1952

Dragă tată,

Doresc foarte mult să te văd. Nu am nicio „afacere" şi niciun fel de „probleme" de discutat. Vreau doar să te văd. Dacă îmi vei permite şi dacă asta nu te deranjează, aş vrea să te rog să stau o vreme la Blijniaia [Kunţevo], vreo două zile la sfârşit de săptămână – 8 şi 9 noiembrie. Dacă se poate, am să-i aduc şi pe cei mici cu mine, fiul şi fiica mea. Pentru noi va fi o adevărată vacanţă[36].

La 8 noiembrie, Svetlana a venit cu copiii la dacea. Era pentru prima oară că o vedea pe Katia, acum de doi ani şi jumătate, şi singura dată când el, Svetlana şi cei doi nepoţi erau împreună. Era şi cea de-a douăzecea comemorare a morţii Nadiei,

deşi nimeni nu a pomenit de asta. Svetlana se întreba dacă tatăl ei îşi amintea că era data la care mama ei se sinucisese.

Svetlana se uita la dacea tatălui ei cu silă. Încăperile erau urâte. În nişte rame ieftine agăţate pe pereţi ţinea nişte fotografii tăiate din revista *Ogoniok*: o fetiţă cu un viţel, câţiva copii pe un pod. Copii străini. Nicio fotografie a nepoţilor lui. Au îngrozit-o încăperile acelea care nu suferiseră nicio schimbare: o canapea, o masă, nişte scaune, o canapea, o masă, nişte scaune. Acea mică petrecere s-a desfăşurat plăcut, dar Svetlana a simţit că reacţia tatălui ei faţă de fiica ei a fost cea de indiferenţă. S-a uitat la Katia şi a izbucnit în râs. Svetlana se întreba dacă tatăl ei voia să mai formeze o familie. Când o încercau fanteziile şi îşi imagina că ea şi copiii ei ar fi trăit sub acelaşi acoperiş cu el, îşi dădea seama că acesta se obişnuise cu libertatea singurătăţii sale, pe care pretindea că ajunsese să o aprecieze în cursul lungilor sale perioade de exil în Siberia. „N-am fi reuşit niciodată să creăm o singură gospodărie, aparenţa unei familii, o existenţă împreună, chiar dacă am fi vrut amândoi. Dar cred că el nici nu voia."[37]

Când şi-a sărbătorit cea de-a şaptezeci şi treia (de fapt a şaptezeci şi patra) zi de naştere, la 21 decembrie, Svetlana s-a dus singură. La petrecerea zilei sale de naştere veniseră Beria, Malenkov, Bulganin şi Mikoian. Hruşciov a venit şi a plecat. Molotov nu era bine-venit, Stalin îl umilise îngrozitor la al XIX-lea Congres din luna octombrie a acelui an şi soţia sa Polina fusese exilată în Kazahstan pentru că vorbise în idiş la o recepţie oficială, unde declarase sus şi tare că era „o fiică a poporului evreu"[38].

Stalin era plin de viaţă. Personalul de la bucătărie pregătise un meniu georgian. Chiar şi după „testul otrăvii" făcut la bucătărie, Stalin se asigura că cineva gusta din bucate înainte de a se atinge el de ele. Hruşciov îşi aminteşte ritualul: „Stalin spune:

— Nikita, uite aici nişte potroace. Ai gustat?

Iar Nikita răspunde:

— Ah, am uitat.

Vedeam că ar fi vrut să ia şi el, dar îi era frică. Am gustat din potroace şi abia atunci avea să ia şi el"[39].

Când Stalin a pus la gramofon cântece ruseşti şi georgiene, toată lumea a trebuit să danseze. Hruşciov l-a descris: „Se învârtea cu mâinile întinse înlături. Se vedea că nu dansase niciodată". Apoi a apărut Svetlana. Tot Hruşciov îşi aminteşte:

> Nu ştiu dacă fusese chemată sau venise cu de la sine putere. S-a trezit în mijlocul unui grup de oameni mai bătrâni decât ea, ca să nu spun mai mult. Îndată ce tânăra aceea trează a apărut, Stalin a pus-o să danseze. Am văzut că era obosită. Abia se mişca în timp ce dansa. A dansat puţin timp şi apoi a încercat să se oprească, dar tatăl ei a insistat să danseze mai departe. S-a dus în cealaltă parte a încăperii, lângă gramofon, şi s-a sprijinit cu umărul de perete. Stalin s-a dus la ea şi m-am apropiat şi eu. Eram lângă ei. Stalin se împletica. El a insistat: „Ei, Svetlanka [*sic*], haide, dansează! Tu eşti gazda aici, aşa că dansează!" Ea i-a replicat: „Tată, am dansat deja, sunt obosită". Când a auzit asta, Stalin a apucat-o de moţul de păr din frunte şi a tras-o. Am văzut-o cum se roşeşte la faţă şi i-au dat lacrimile... El a tras-o şi mai tare şi a târât-o pe ringul de dans[40].

Svetlana a negat că tatăl ei ar fi tras-o de păr cu forţa pe ringul de dans, dar această petrecere de ziua lui de naştere avea să fie ultima dată când şi-a întâlnit tatăl. Stalin era, bineînţeles, beat. Strălucea de bucurie. Era în mijlocul unei campanii pe care o pusese la cale, ultima şi cea mai teribilă campanie ideologică a sa: „Complotul medicilor".

La 13 ianuarie 1953, agenţia de ştiri TASS publica o declaraţie oficială a guvernului care anunţa un complot: „Ultimele ştiri. Arestarea unui grup subversiv de medici. Cu câtva timp

în urmă, Securitatea Statului a descoperit un grup terorist de doctori care-şi stabilise sarcina de a scurta viaţa unor proeminente figuri publice ale Uniunii Sovietice prin administrarea unor tratamente dăunătoare"[41].

Editorialul din *Pravda* era intitulat „Spioni periculoşi şi criminali deghizaţi în profesori de medicină". Medicii criminali erau numiţi „ucigaşi în halate albe". Erau nominalizaţi nouă medici, dintre care şase evrei. Doctorul Iakov Rapoport, un patolog sovietic de renume, a fost arestat pe 3 februarie. În memoriile sale, el descrie atmosfera acelor vremuri: „Eram conştienţi de deteriorarea evidentă a atmosferei politice şi sociale, o apăsare tot mai grea, până la punctul de sufocare. Senzaţia de pericol, premoniţia unui dezastru groaznic şi inevitabil căpătase o intensitate de coşmar la vremea aceea, sprijinită de acţiuni reale"[42].

Oamenii, stârniţi până la isterie de articolele din presă, îi blestemau pe nenorociţii de criminali şi se arătau însetaţi de răzbunare. Populaţia a început să refuze să fie tratată de medici evrei. Doctorul Rapoport a fost arestat sub acuzaţia că este membru al unei organizaţii teroriste antisovietice. Ca toţi ceilalţi doctori, a avut parte de o „tainică ridicare", termenul MBG – Ministerul Securităţii Statului, fostul NKGB (Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului) – pentru o bruscă dispariţie.

Oamenii MGB veneau în mijlocul nopţii la cei vizaţi, răscoleau tot avutul lor, confiscau carnetele de economii, obligaţiuni şi bani. Era o strategie pentru a aduce familiile cu pricina la sapă de lemn pentru a vedea care alţi conspiratori aveau să le sară în ajutor. Când oamenii îi întâlneau pe stradă pe soţia sau copiii celui arestat îşi întorceau privirile. Arestaţii erau duşi cu maşina la închisorile Lubianka sau Lefortovo. Neştiind ce se întâmpla, restul familiei aştepta cu groază să apară poliţia secretă din nou.

Doctorul Rapoport își amintește că „la început Complotul medicilor nu avea coloratură naționalistă: erau implicați atât doctori ruși, cât și evrei. Dar curând avea să capete o tentă antisemită"[43]. Evrei erau în toate păturile sociale ale societății sovietice, iar îndelungata istorie a antisemitismului în Rusia era suficientă pentru a-i face pe oameni să creadă orice calomnie împotriva lor. Stalin nu avea nevoie decât de mărturisirea doctorilor. Mult încercata strategie era foarte simplă: „Dacă mărturiseau, însemna că era adevărat".

Era de asemenea sigur că avea să urmeze „un complot al scriitorilor". Un raport de la o sursă din Uniunea Scriitorilor, trimis la Secția pentru propagandă a CC al PCUS, susținea că *Gazeta literară* „îi încuraja pe evrei și era dominată de evrei". Se pretindea că redactorul Konstantin Simonov, cunoscut scriitor și erou de război, ar fi de fapt Simonovici, născut într-o familie de evrei, fiul unui vechil de pe moșia contesei Obolenskaia. De fapt Simonov nu era evreu. Era fiul prințesei, nu al contesei, Obolenskaia, iar tatăl său era Mihail Simonov, colonel în armata țaristă. Când a auzit, Simonov a râs, dar curând a devenit foarte îngrijorat când a descoperit că era capul unei grupări din lumea literară a Moscovei pusă în legătură cu conspirația cosmopolită. Redactorul-șef l-a avertizat: „Sunt niște nenorociți care vor să-ți facă felul, care vor să-ți sape mormântul, indiferent ce-o fi. Și să nu uiți că, indiferent cât de absurd pare, declarațiile au fost făcute cu toată seriozitatea; nu-mi vine să-mi cred urechilor"[44]. Cam așa ajungeai să fii luat în vizor.

Svetlana își amintea de atmosfera acelui ultim an: „În iarna 1952-1953, s-a lăsat un întuneric ce nu mai putea fi suportat"[45]. Și pentru mine, ca și pentru toți ceilalți „a fost groaznic. Toată țara se chinuia să mai tragă o gură de aer. Era de nesuportat pentru toată lumea"[46]. Atât de multe rude, prieteni și cunoștințe erau în închisoare sau în lagăre: mătușile și verii ei pentru că

„trăncăniseră prea mult", Polina Molotova pentru complot sionist, Lena Stern pentru că era membră a Comitetului Antifascist Evreiesc. Ei îi ceruse sfaturi în cazul unei meningite tuberculoase a copilului unei prietene apropiate[47].

Svetlana a auzit-o pe Valecika, credincioasa menajeră a tatălui ei, spunând că Stalin era „extrem de întristat de felul în care evoluau evenimentele". Valecika l-ar fi auzit spunând că „el nu credea că doctorii erau «necinstiți» și că singurele dovezi împotriva lor erau niște «informări»"[48]. Dar până și Svetlana știa de acum că asta era o declarație de formă a tatălui ei. Stalin, actor excelent, se prefăcea că el de fapt nu făcea nimic, ci alții veneau la el cu informări despre dușmani pe care el nu putea refuza să-i pedepsească, deși în realitate el era maestrul păpușar care trăgea sforile din culise.

La vremea respectivă, Svetlana auzise zvonuri că al treilea război mondial cu Occidentul era iminent. Un prieten al fratelui ei, colonel de artilerie, îi spusese: „Acum a venit vremea să începem să luptăm și să cucerim, cât timp tatăl tău e în viață. Acum putem câștiga"[49]. Se pusese la cale acest complot al războiului? Prietenii lui Vasili erau niște capete înfierbântate pe care nu puteai pune bază, dar George Kennan, ambasadorul american în URSS, a fost expulzat după numai patru luni. Totuși nu e de crezut că Stalin punea la cale un război deschis. Unii istorici socotesc că el era în plin proces de organizare a unei masive deportări a evreilor, deși și aceste opinii se bazează doar pe zvonuri. Dar, indiferent ce se petrecea pe atunci, soarta doctorilor era la mare cumpănă. Iar presiunea era de neîndurat. Tuturor le era teamă să vorbească. Toți tăceau, „tăcere desăvârșită, ca înaintea furtunii"[50].

Și exact atunci a murit Stalin.

Capitolul 10

Moartea marelui conducător

La 2 martie, Svetlana a fost chemată afară de la ora de franceză de la Academia de Ştiinţe Sociale şi i s-a spus că o aştepta o maşină s-o ducă la Kunţevo. A simţit că o apucă brusc ameţeala. De la Kunţevo n-o suna nimeni în afară de tatăl ei. Se întâmplase ceva rău, mai ales că nu putuse lua legătura cu el de zile întregi. Când sunase, cei din gardă îi spuseseră să nu vină, nu era momentul potrivit, şi să nu mai sune[1]. În seara de 1 martie, se simţise atât de neliniştită că se dusese cu maşina la dacea prietenei ei Lucia Şvernik. Urmăriseră un film mut, *Şeful de gară*, bazat pe o povestire de Puşkin, în care un bătrân moare pe marginea drumului căutându-şi fata de mult pierdută. Când fata se întoarce în sat, nu mai găseşte decât mormântul tatălui ei. Svetlana îşi amintea: „Am plâns la filmul acela. Pur şi simplu m-a mişcat. [Tatăl meu] mă chema. Era o chemare mută. Probabil că eram singura fiinţă de pe pământ pe care ar fi chemat-o"[2]. Comentariul e emoţionant, dar nu e de crezut. În noaptea de 1 martie, e puţin probabil ca Stalin să fi trimis o mută chemare de ajutor către Svetlana, indiferent cât de mult jinduia aceasta să-l vadă că o face. Dar faptul că şi-a închipuit că el a făcut asta e extrem de emoţionant.

Tot ce are legătură cu Stalin implică un fel de mistere şi intrigă. Agonia lui prelungă nu face excepţie. De fapt, ce s-a

întâmplat cu adevărat în ultimele sale zile? În mare, scenariul a fost cam acesta.

În seara de 27 februarie, Stalin fusese la Teatrul Balşoi ca să vadă spectacolul cu *Lacul lebedelor* de Ceaikovski. A doua zi Svetlana a împlinit douăzeci şi şapte de ani, dar tatăl ei n-a invitat-o să petreacă ziua împreună. În seara următoare, el a convocat patru membri ai Biroului Politic – Beria, Malenkov, Bulganin şi Hruşciov – la Kremlin pentru obişnuitul film, din nou ignorând cu totul ziua de naştere a fiicei sale. Despre cina din noaptea de 28 februarie, Hruşciov informa că Stalin părea „vioi şi vesel". Bărbaţii s-au întors la dacea de la Kunţevo pentru obişnuitul bufet georgian. Se presupune că unul dintre subiectele abordate de Stalin a fost cel despre interogarea medicilor.

Se spune că Stalin ar fi întrebat:

— Doctorii au mărturisit? Spuneţi-i lui Ignatiev [şeful MGB] că dacă nu-i face să mărturisească complet, o să-l scurtăm de cap.

Beria i-a răspuns:

— O să mărturisească ei... O să încheiem investigaţia şi o să venim la dumneavoastră pentru a ne da permisiunea să facem un proces public[3].

E îndoielnică credibilitatea acestei conversaţii post-factum, fiecare participant şi-a expus propria versiune care să-i slujească mai bine, dar sugestia că un proces de demascare a doctorilor era în organizare nu e o idee exagerată. Hruşciov descrie în acest fel sfârşitul acelei nopţi:

> Ca de obicei, cina a durat până la ora cinci dimineaţa. Stalin era destul de beat după cină şi foarte vesel. Nu dădea niciun semn că fizic nu s-ar fi simţit bine. Când, în cele din urmă, a sosit vremea să plecăm, a venit până în vestibul să ne conducă. Făcea glume şi era agresiv, m-a lovit în joacă în burtă şi m-a strigat *Nikita* cu accent ucrainean, aşa cum făcea

întotdeauna când era bine dispus. Aşa că după această întâlnire ne-am dus cu toţii acasă bine dispuşi pentru că la cină nu se întâmplase nimic neplăcut. Cinele la Stalin nu se încheiau de fiecare dată într-o notă atât de plăcută[4].

Oamenii din garda sa au raportat că Stalin s-a întins pe divan în „micul salon" şi le-a spus :„Vă puteţi duce şi voi să trageţi un pui de somn. N-am să vă chem".

A doua zi dimineaţă, pe 1 martie, personalul lui Stalin a aşteptat să fie chemat. De obicei se scula pe la ora unsprezece dimineaţa. Cum din camera sa nu s-a auzit niciun zgomot toată ziua, personalul a devenit tot mai îngrijorat. Cu toate astea, niciunul din ei nu a avut curajul să-l deranjeze. În cele din urmă, la ora şase după-amiaza, în camera lui s-a aprins o lumină. Era evident că Stalin se trezise, dar nu a chemat pe nimeni şi, dacă nu-i chema, nimeni nu îndrăznea să intre în camera lui.

Pe la ora zece seara, curierul de la Kremlin a venit cu un pachet de la Comitetul Central. Piotr Lozgacev, garda de corp a lui Stalin însărcinat cu primirea poştei, s-a îndreptat cu paşi apăsaţi spre apartamentul său: nu te apropiai niciodată pe furiş de Stalin. El a descris scena următoare:

Şeful zăcea pe podea cu mâna dreaptă ridicată. Am încremenit. Mâinile şi picioarele nu mă mai ascultau... Nu putea vorbi... M-am repezit spre el şi i-am zis:

— Tovarăşe Stalin, ce s-a întâmplat?

Cum zăcea acolo pe podea, urinase pe el... Am zis:

— Să chem un doctor, da?

A scos un mormăit de neînţeles, un fel de *dz...dz...* şi nu putea să articuleze decât tot acel *dz*. Pe jos zăceau un exemplar din *Pravda* şi ceasul de buzunar... [Ceasul] arăta ora 6:30, deci 6:30 trebuie să fi fost ora la care se întâmplase... Am ridicat receptorul telefonului[5].

Când a venit al doilea om din gardă, şeful era inconştient. L-au ridicat pe sofa în sufrageria mare. I-au sunat pe Beria, pe Ignatiev, care era însărcinat cu securitatea personală a lui Stalin, pe Malenkov, care i-a sunat pe Hruşciov şi Bulganin şi apoi au aşteptat cu toţii. Lozgacev pretindea că în noaptea aceea părul i-a albit[6]. Dar nimeni n-a chemat un medic.

Relatările sunt contradictorii. Se presupune că acei cinci bărbaţi au venit în momente diferite, l-au văzut pe Stalin dormind liniştit şi au plecat, supăraţi că soldaţii din gardă i-au chemat. Se spune că Beria i-ar fi certat: „nu creaţi panică". Hruşciov spunea că nu trebuia să fie acolo când avea să se trezească Stalin şi să descopere că era în acele condiţii „jenante": zăcuse în propria urină toată noaptea[7].

N-a fost chemat niciun doctor până la ora şapte (alţii spun că până la nouă) în dimineaţa de 2 martie, la douăsprezece ore şi jumătate după ce Stalin căzuse pe jos şi la nouă ore după ce-şi pierduse cunoştinţa. Au apărut teorii conform cărora această întârziere a fost o acţiune deliberată de a-l lipsi pe Stalin de îngrijirea medicală necesară. Dar putea fi la fel de plauzibil că toţi cei prezenţi, inclusiv tovarăşii săi, erau prea speriaţi pentru a lua o decizie. Dacă Stalin şi-ar fi recăpătat cunoştinţa, ar fi putut socoti că chemarea unui medic constituia un complot al trădătorilor dornici să preia puterea. Cu siguranţă nu era cel mai potrivit moment ca Stalin să apeleze la serviciile unui medic.

Când Vladimir Vinogradov, medicul personal al lui Stalin, îl examinase ultima oară, îl diagnosticase cu ateroscleroză şi recomandase un tratament medical foarte sever. De asemenea i-a recomandat lui Stalin să se pensioneze. Vinogradov era principalul său medic, dar un om imprudent. Înfuriat, Stalin a ordonat ca dosarul său medical să fie distrus. Pe 4 noiembrie, Vinogradov a fost arestat în legătură cu Complotul medicilor[8]. Orice fel

de tratament medical era acum stânjenit de faptul că o seamă dintre cei mai de vază specialişti ai ţării erau în închisoare.

A sosit o echipă de medici, în frunte cu profesorul P.E. Lukomski, dar şi „aceştia tremurau ca şi noi", declara garda de corp Lozgacev. Stomatologului care i-a scos proteza dentară lui Stalin îi tremura mâna în aşa hal că a scăpat-o pe jos. Au rămas să-l vegheze un neuropatolog, un terapeut şi o soră. Au fost aduse în încăpere butelii de oxigen[9].

Când maşina Svetlanei a ajuns, au întâmpinat-o Hruşciov şi Bulganin în lacrimi. A crezut că tatăl ei murise. Dar apoi i-au spus să intre înăuntru. Beria şi Malenkov au informat-o asupra situaţiei.

În dacea în care de obicei domnea liniştea, acum era un haos. Tatăl ei era înconjurat de o mulţime de medici „care-i puneau lipitori pe gât şi la ceafă, îi făceau electrocardiograme şi radiografii la plămâni. O soră îi făcea injecţii una după alta şi un medic nota totul într-un carnet"[10]. În primele relatări ale incidentului de după evenimente, Svetlana susţinea că era satisfăcută de tratament: „s-a făcut totul aşa cum trebuia". Singura ciudăţenie a fost faptul că i s-a spus că tatăl ei fusese găsit zăcând pe podea la ora trei dimineaţa. De fapt, fusese găsit aşa cu cel puţin cinci ore mai înainte. Având în vedere starea lui Stalin, conducătorii ascundeau de fapt această întârziere?

Svetlana ştia că chiar în acele momente avea loc o sesiune specială a Academiei de Ştiinţe Medicale pentru a discuta cazul tatălui ei. Socotea asta ridicol: „Toată lumea se agita ca să salveze o viaţă ce nu mai putea fi salvată". În încăpere domnea spaima şi a început vânătoarea în găsirea unor experţi.

În seara de 2 martie, doctorul Iakov Rapoport se afla în celula sa din închisoarea Lefortovo, aşteptând o nouă oră de tortură. I se spusese că se scurseseră orele în care putea face o „recunoaştere de bunăvoie" a vinovăţiei sale. Stalin personal

urmărea cursul investigației sale și era „nemulțumit". Când a apărut în celula sa cel care-l interoga de obicei, Rapoport a încremenit. Se aștepta ca acesta să însemne sfârșitul, dar torționarul său i-a spus că avea nevoie de opinia sa de expert. Putea doctorul să-i spună ce însemna *respirație Cheyne-Stokes*? Probabil medicii lui Stalin și-au dat cu presupusul că acela era diagnosticul.

Rapoport a răspuns că aceasta era „o respirație spasmodică, întreruptă", care se regăsește la prunci și la adulții suferind de „leziuni ale centrilor respiratori din creier... așa cum se întâmplă în cazul tumorilor cerebrale, hemoragiilor cerebrale, uremiei și aterosclerozei severe". Își mai poate reveni cineva cu un astfel de diagnostic? l-a întrebat interogatorul. „În majoritatea cazurilor moartea este inevitabilă", i-a răspuns Rapoport[11]. I s-a cerut să recomande un medic specialist din Moscova care să se ocupe de un astfel de caz. A nominalizat opt medici, dar, a spus el, din păcate toți se află în închisoare. Rapoport a presupus că MGB pregătea un dosar împotriva unuia dintre doctori. Nu a avut habar decât după eliberarea sa din închisoare că pacientul despre care se interesa anchetatorul era chiar Stalin.

Pentru Svetlana scena decesului lui Stalin a fost o neagră comedie. A privit cu silă cum a fost adus un aparat de respirație artificială. Niciunul dintre medicii de față nu știa cum se manevrează. Se buluciseră în jurul lui și discutau în șoaptă sau treceau în vârful picioarelor pe lângă trupul întins pe divan. Când s-a apropiat de Stalin, care era inconștient, profesorul Lukomski probabil se gândea la soarta colegilor săi aflați în diferite celule de pușcărie, pentru că tremura în așa hal, încât Beria a strigat la el: „Ești doctor, nu-i așa? Du-te și apucă-i mâna așa cum trebuie!"[12].

Curând a sosit și Vasili, complet beat, urlând că doctorii îl omorâseră pe tatăl său. Îl otrăviseră. După aceea a ieșit fugind din dacea. De fiecare dată când revenea înăuntru, urla aceleași

acuzații. Svetlanei i s-a părut că se purta exact ca „prințul moștenitor care tocmai moștenise tronul"[13].

Svetlana era singurul membru apropiat al familiei lui Stalin care urmărise lunga agonie a acestuia. Verilor ei care ar fi putut fi și ei acolo li se interzisese intrarea în casă. Mătușile erau la închisoare. Ca să se mai liniștească, se ducea la bucătărie și stătea cu servitorii. Era copleșită de șocul propriilor emoții, când sentimente de dragoste, când de ușurare:

> E ciudat, dar în acele zile când zăcea bolnav, când nu mai era nimic decât un trup din care sufletul zburase, iar mai apoi pe când îmi luam adio de la el în Sala Coloanelor, l-am iubit pe tatăl meu mai mult decât o făcusem oricând înainte... În acele zile când, în cele din urmă, și-a găsit liniștea pe patul de moarte, iar fața i-a devenit frumoasă și senină, am simțit cum mi se frânge inima de durere și dragoste. Niciodată, nici înainte și nici după, n-am simțit un val atât de puternic de copleșitoare emoții contradictorii[14].

Probabil că a văzut fața omului care ar fi fost dacă nu și-ar fi subjugat întreaga sa umanitate – cum simțea ea – unei idei, a ideii de Stalin, simbol al puterii sovietice. Și, în mod foarte ciudat, s-a simțit și ea vinovată, pentru că nu fusese o fiică bună: „I-am fost mai degrabă o străină decât o fiică și nu-i ajutasem cu nimic sufletul însingurat, nu-l ajutasem pe acest bătrân bolnav, când a fost părăsit de toată lumea în Olimpul său[15]".

Durerea distorsionează realitatea. Svetlana n-a avut decât foarte puțină influență asupra tatălui ei. Iar ideile ei fanteziste că l-ar fi putut salva aveau nevoie de un dușman vinovat de a-l fi corupt. Îl urmărea pe Beria cum se învârtea în jurul patului lui Stalin, aplecându-se slugarnic ca să-și asigure conducătorul de loialitatea sa atunci când Stalin a deschis ochii și credeau că ar putea să-și redobândească și cunoștința, pentru ca apoi

să-şi asume rolul de conducător absolut, dând dispoziţii celor din jur când a fost sigur că Stalin va muri. Şi Svetlana a hotărât atunci că Lavrenti Beria era duşmanul. El era „curteanul abil" care reuşise să-l amăgească pe tatăl ei, un Iago al acestuia, care-şi „folosise viclenia pentru a-l păcăli" pe tatăl ei, împingându-l să comită multe dintre crimele sale[16]. Dar era absurd, o încăpăţânată orbire care-i lovise pe mulţi din familie în loc să privească în faţă răul pe care l-a comis împotriva lor Stalin, om pe care l-au iubit şi care a pretins că-i iubeşte. Aşa doreau ei să creadă că Beria i-a hrănit lui Stalin dorinţa de răzbunare până când aceasta a devenit paranoia.

Aceasta ar putea să fi fost adevărat în parte. Toţi membrii Biroului Politic şi cei din aparatul de partid puteau fi învinuiţi că alimentaseră comploturile lui Stalin. Toţi erau făptaşi, dar toată lumea ştia că Stalin era şeful şi toţi aveau a se teme în aceeaşi măsură ca şi Beria. Beria începuse să suspecteze că Stalin plănuia să-l înlăture. Beria era mingrelian din vestul Georgiei. În 1951, o grupare naţionalistă mingreliană stabilită la Paris fusese denunţată a fi organizat o reţea de spionaj în Georgia, conspiraţie care a fost cunoscută sub numele de Afacerea mingreliană, şi o seamă de mingrelieni de vază fuseseră arestaţi. Conducătorul grupului a fost identificat în persoana unchiului soţiei lui Beria[17]. Lovitura căzuse foarte aproape. Beria cunoştea metodele lui Stalin. Cu siguranţă se ruga pentru moartea lui Stalin.

Agonia lui Stalin a fost chinuitoare. A zăcut inconştient mai multe zile, sufocându-se cu propriile lichide în vreme ce hemoragia cerebrală îi cuprindea creierul. Faţa i s-a închis treptat la culoare, buzele i s-au înnegrit. Se sufoca încet. În cursul agoniei, a deschis ochii şi a ridicat mâna ca într-un ultim gest. Probabil era ultimul efort de a trage oxigen în piept, dar confuzia Svetlanei cu privire la sensul gestului este elocventă:

> În ceea ce părea a fi un ultim moment, a deschis brusc ochii şi a aruncat o privire asupra tuturor celor din încăpere. Era o privire cumplită, dementă sau poate mânioasă şi plină de groaza morţii şi a figurilor străine de medici aplecate asupra sa. Într-o secundă, i-a cuprins cu privirea pe toţi. Apoi s-a petrecut ceva de nepătruns şi cumplit, ceva ce nu pot să uit şi n-am înţeles. A ridicat brusc mâna stângă, ca şi cum ar fi arătat spre ceva deasupra, abătând de acolo un blestem asupra noastră, a tuturor. Gestul era de nepătruns şi plin de ameninţare şi nimeni nu putea spune spre cine sau spre ce era îndreptat. În clipa următoare, după un efort final, sufletul i s-a desprins şi s-a eliberat de trup[18].

Şi Hruşciov a observat gestul. A socotit că era pur şi simplu un reflex al organismului care murea.

În coşmarurile care au chinuit-o de-a lungul întregii sale vieţi, Svetlana revedea dacea de la Kunţevo, cu încăperile sale sinistre, reci, întunecate, sufocante. Şi după ce gonea prin coridoarele sale lugubre, labirintice, se trezea, cuprinsă de groază. Tatăl ei iubea casa aceea. Ea credea că sufletul lui era prizonier acolo. După ce trupul lui a fost ridicat de acolo, Svetlana a mai fost în dacea aceea doar o singură dată.

Stalin a murit la ora 9:50 p.m., pe 5 martie 1953. Svetlana îşi amintea cum stăteau toţi într-o îngheţată tăcere în jurul patului lui Stalin. Ea socotea că mulţi chiar vărsau sincere lacrimi. Hruşciov amintea: „Fiecare privea moartea lui Stalin în felul său. Ca să fiu cinstit, am simţit ca o lovitură, nu atât de mult fiindcă eram apropiat de Stalin... pentru că *eram* apropiat de el... Eram tulburat mai mult nu de moartea lui, ci de compoziţia prezidiului pe care-l lăsa Stalin în urmă şi mai ales de locul pe care şi-l arogase Beria"[19]. Cadavrul încă nu se răcise şi Beria a început să strige după maşină şi şofer. Complotul se declanşase.

După ce conducătorii s-au repezit la uşă, Svetlana s-a trezit singură, luptându-se cu sentimente contradictorii de durere şi uşurare. Pierduse un tată, o încercau durerea şi groaza, dar simţea şi „un fel de izbăvire" care avea să vină. Toţi au simţit cum se ridică o apăsare de pe mintea şi inima lor, şi această „eliberare" va fi şi pentru ea.

A urmărit cum personalul s-a aliniat pentru a-şi lua rămas-bun. Menajera lui Stalin, Valecika, şi-a aşezat capul pe trupul lui şi a început să jelească cât o ţinea gura, aşa cum se face în mod tradiţional la ţară. Svetlana a rămas uimită şi a simţit aproape un fel de gelozie. A descoperit că împietrise. Nici să plângă nu putea.

A doua zi în zori, trupul a fost întins pe o targă şi dus la autopsie. Svetlana a aşteptat în sufragerie împreună cu personalul să apară la ştirile de la ora 6 dimineaţa anunţul oficial. Cel care citea anunţul intona solemn: „Inima tovarăşului de arme al lui Lenin, a luminatului moştenitor al luptelor lui Lenin, a înţeleptului conducător al partidului şi poporului a încetat să mai bată"[20]. Se declara că Stalin a murit la Kremlin, bineînţeles o minciună, şi brusc pentru Svetlana a devenit realitate moartea tatălui ei. În fine au podidit-o lacrimile, înconjurată de personalul lui Stalin. A simţit că nu era singură: „Toţi mă cunoşteau. Ştiau că fusesem o fiică rea şi că tatăl meu fusese un tată rău, dar că mă iubise cu toate astea, aşa cum îl iubisem şi eu"[21].

Trebuia să se agaţe de ideea asta ca şi cum dacă ar fi renunţat la credinţa asta, ar fi dispărut şi ea. La un moment dat, a şi spus: „Era ca şi cum tatăl meu ar fi fost în mijlocul unui cerc întunecat şi oricine se aventura în interiorul său era distrus într-un fel sau altul"[22]. Trebuia să creadă că el o iubise, într-un gest de supravieţuire.

Îndată ce trupul tatălui ei a fost dus de acolo, au sosit cei de la MGB cu camioane pentru a ridica mobilierul, inclusiv

telefoanele, din camera sa[23]. Molotov declara că Stalin era atât de zgârcit, încât nu avea haine potrivite pentru a fi îngropat şi a trebuit cârpită şi curăţată o veche uniformă militară[24].

Timp de patru zile de doliu a stat pe catafalc în Sala Coloanelor trupul lui Stalin, de la 6 până la 9 martie. Svetlana şi Vasili, ca şi copiii lor, au fost printre îndoliaţii de vază, restul familiei – unchiul Fiodor, copiii Annei şi Jeniei – erau socotiţi paria şi nu li s-a permis să vadă coşciugul decât din zona îngrădită din faţa muzeului, rezervată celor care trebuiau să reprezinte poporul de rând la funeralii[25].

Activitatea întregii ţări s-a oprit: teatrele şi cinematografele au fost închise, cursurile şcolare au fost suspendate. Era atât de mare mulţimea care se îndrepta spre Piaţa Roşie, mişcându-se spre Sala Coloanelor pentru a vedea coşciugul lui Stalin, încât miliţia nu o mai putea controla. Pe una din străzile lăturalnice din apropiere, peste o sută de oameni între care şi copii au murit călcaţi în picioare în buluceala aceea. Cei care avuseseră de suferit de pe urma sa, precum doctorul Rapoport, au simţit cum „chiar şi cadavrul său era însetat de noi victime"[26].

Scriitorul Konstantin Simonov, care era convins că se afla pe lista de epurări următoare, a fost înştiinţat că trebuia să se prezinte la Sala Coloanelor pe data de 7 martie ca să se alăture delegaţiei scriitorilor. I-au trebuit două ore ca să-şi croiască drum prin învălmăşeala aceea tăcută. A fost nevoit să treacă pe sub şi peste camioanele care blocau Strada Neglinnaia, unde îmbulzeala era atât de mare, încât nu a fost în stare să bage mâna în buzunar ca să-şi scoată legitimaţia de la Comitetul Central, până când n-a găsit o cale de ieşire prin spatele Teatrului Mic. Pe când stătea în Sala Coloanelor în garda de onoare a grupului scriitorilor, Simonov a observat-o pe Svetlana care ieşea dintre membrii familiei. Svetlana a făcut tăcută câţiva paşi urcând treptele podiumului unde odihnea catafalcul tatălui ei

şi a rămas acolo multă vreme, scrutând chipul acestuia. Apoi s-a întors şi a coborât treptele. Nu avea lacrimi în ochi, nu depusese sărutul de adio[27].

La 9 martie, sicriul a fost aşezat pe un afet de tun şi dus la Mausoleu, pentru a-şi lua locul alături de sarcofagul cu trupul îmbălsămat al lui Lenin. Demnitarii s-au aşezat în şir şi au urcat treptele. Jumătatea superioară a trupului lui Stalin a fost acoperită cu un geam semicircular sau concav. Când i-a venit şi lui timpul să vadă trupul defunctului, Simonov, obişnuit cu „faţa prelungă, ca de ceară a lui Lenin" a fost şocat de cât de „înspăimântător", de „îngrozitor de viu" arăta Stalin. Părea că sub geamul acela de sticlă se afla o fiinţă vie. I-a amintit de „senzaţia de teamă şi pericol" care-l încercase de curând cu privire la viitorul său, o spaimă care-l stăpânea încă, fiindcă nu ştia ce turnură vor lua lucrurile mai departe[28].

Milioane de oameni s-au înşirat ca să treacă pe lângă cadavru şi să-şi exprime durerea. Pentru mulţi era un gest de ipocrizie. Oleg Kalughin, un tânăr care avea să devină general în KGB, îşi aminteşte de veneraţia cu care-l privea pe Stalin în adolescenţă:

> E greu de înţeles cum un popor întreg venera un astfel de monstru, dar adevărul e că atunci cei mai mulţi dintre noi – cei care nu simţiserăm gârbaciul represiunii sale – îl veneram. Îl priveam ca pe omul care condusese ţara printr-un război, transformase o naţiune înapoiată într-o supraputere, ridicase economia aşa încât exista de lucru şi case pentru toată lumea, mâncare suficientă. Maşina sa propagandistică funcţiona din plin... Eu l-am venerat pe Stalin[29].

Stalin, omul de oţel, care condusese un sfert de secol, era mort. Chiar şi cei care-l urâseră trebuiau să-şi ascundă uşurarea la moartea lui. Nu era sănătos să arăţi decât devotament neclintit faţă de conducător. Cine ştie ce fel de regim avea să-i ia locul?

Partea a doua

REALITATEA SOVIETICĂ

Capitolul 11

Fantomele se întorc

După moartea lui Stalin, oamenii au început să iasă din Gulag. Ca toți ceilalți, Svetlana a fost uluită să afle cât de mulți erau: „Mulți oameni s-au întors, mii și mii care reușiseră într-un fel sau altul să supraviețuiască... E greu de imaginat dimensiunea la care morții se întorceau la viață"[1].

La 27 martie 1953, noua conducere colectivă, care fusese numită de Comitetul Central chiar în noaptea în care Stalin zăcea mort, declara o amnistie pentru deținuții care nu erau condamnați pentru delicte politice. Istoricul Stephen Cohen afirmă: „aproape un milion de deținuți din lagăre, cei mai mulți condamnați pentru termene scurte" au fost eliberați imediat[2]. Lavrenti Beria luase inițiativa de a-i elibera pe deținuți. În mod cu totul ironic, Gulagul devenise o solicitare imensă pentru bugetul public, fără să mai pomenim de sporita sa amenințare. În 1930, populația Gulagului fusese relativ docilă, dar acum lagărele găzduiau un număr imens de oameni care înainte fuseseră militari, inclusiv prizonieri de război sovietici și germani.

Amnistia inițială era pentru condamnații la pedepse de cinci ani și mai puțin de atât, ca și pentru cei care urmau să fie condamnați și se încadrau în pedepse de cinci ani și mai puțin de cinci. Bineînțeles că era greu de decelat care era condamnat de drept comun pentru a fi eliberat și care deținut politic.

Eliberarea deținuților clasificați drept „«politici» s-a desfășurat încet în următorii trei ani, ani chinuitori pentru cei care încă mai rămăseseră acolo"[3].

Amnistia era o decizie foarte riscantă pentru noul guvern. Nevinovații condamnați pe nedrept nu vor fi însetați de răzbunare? Nikita Hrușciov își amintea: „Eram speriați. Eram îngroziți că noul «dezgheț» poate determina o inundație pe care să nu fim în stare s-o stăvilim și care avea să ne înece pe toți". Mikoian i-a avertizat că era bine să procedeze treptat: „dacă dușmanii poporului" erau declarați nevinovați, devenea limpede că „țara nu fusese condusă de un guvern legal, ci de un grup de gangsteri"[4].

La 4 aprilie, la mai puțin de o lună de la moartea lui Stalin, programul știrilor de la ora 6:00 dimineața a fost întrerupt pentru un comunicat oficial din partea Ministerului de Interne al URSS. Doctorii acuzați că au făcut parte din Complotul medicilor erau declarați nevinovați:

> Ministerul de Interne al URSS a cercetat cu atenție toate materialele investigației și datele în legătură cu grupul de doctori acuzați de sabotaj, spionaj și alte activități subversive menite a face rău unor anumiți conducători. S-a stabilit că arestarea doctorilor presupuși a fi implicați în complot [au fost nominalizați cincisprezece medici] de fostul Minister al Securității Statului a fost ilegală și complet nejustificată.
>
> S-a stabilit că acuzațiile împotriva persoanelor de mai sus sunt false și materialul documentar lipsit de autenticitate. Toate mărturiile oferite de către acuzații care au recunoscut a fi vinovați au fost obținute prin forță de către investigatorii fostului minister, prin metode interzise total de legile sovietice[5].

Era ceva fără precedent. Nu numai că doctorii erau exonerați, ci se recunoștea oficial că acuzațiile împotriva lor erau false și confesiunile lor obținute prin forță.

La 3 aprilie, cu o zi înaintea acestui comunicat, doctorul Rapoport a fost scos din celula sa și a fost invitat să semneze foaia de eliberare. A așteptat într-o cămăruță până când au fost identificate cu o birocratică încetineală toate bunurile sale confiscate și i-au fost restituite. Aceiași ofițeri care-l arestaseră l-au dus cu mașina acasă. Era ora trei dimineața când a ajuns la apartamentul său din complexul de pe Strada Novopeșcianaia. Rapoport amintește acea călătorie: „E greu de povestit ce am simțit eu în cursul acelei călătorii făcute prin Moscova cuprinsă de noapte care, vreme de decenii, fusese învăluită în legende de să-ți înghețe sângele în vine, în vreme ce veneam din infern, o lume plină de taine îngrozitoare... Eram prea fericit de conștient de faptul că mă duceam – și nu eram transportat – acasă, că puteam opri mașina ca să cobor"[6].

Îndată ce a pătruns pe casa scărilor, Topsy, câinele lui Rapoport, din apartamentul aflat cu trei etaje mai sus, și-a recunoscut stăpânul și a început să latre. El spunea, ironic: „Câinele meu a fost cel dintâi care dădea de veste lumii că se sfârșise cu acel Complot al medicilor"[7]. Când a intrat în apartament și și-a îmbrățișat soția uluită, aceasta l-a întrebat dacă aflase că Stalin era mort. Nu i se spusese. Abia atunci a înțeles de ce fusese eliberat.

Procuraturii sovietice i-a trebuit mult timp pentru a procesa eliberarea deținuților din Gulag. Trebuiau completate „certificate de reabilitare" pentru milioane de deținuți, inclusiv pentru cei morți, și au intervenit tot felul de nesfârșite și deliberate întârzieri birocratice. Nimeni nu voia să recunoască faptul că un prizonier fusese arestat pe baza unor dovezi contrafăcute sau că fusese implicat în contrafacerea lor.

Svetlana amintește că Hrușciov a ajutat-o să cerceteze închisorile în căutarea mătușilor ei, condamnate în 1948 la câte zece ani de detenție în regim de izolare. Se părea că nu știa

nimeni unde se mai aflau. După amnistia din martie, Anna și Jenia au mai petrecut mai bine de un an în închisoare înainte de a fi eliberate. Ca multe alte familii, și cei din familia Alliluev au așteptat cu îngrijorare, fără să aibă garanția că rudele lor mai erau încă în viață. Mulți fuseseră arestați „fără drept la corespondență", un eufemism pentru execuție.

Anna s-a întors acasă în primăvara lui 1954. Vladimir, fiul ei, își amintea că familia a primit un telefon prin care era anunțată că mama lor avea să vină acasă. Kira, nepoata ei, care fusese deja eliberată, s-a dus s-o aducă acasă. Anna, îmbrăcată ca o vagaboandă, cu niște zdrențe, așa cum purtau toți deținuții, arăta cu zeci de ani mai bătrână decât era și părea cu totul dezorientată. Kira a adus-o în apartamentul unde locuia Svetlana și o aștepta toată familia, dar Anna nu și-a recunoscut fiul cel mai mic. Tânărul care se ridicase în picioare s-o cuprindă în brațe nu mai semăna cu puștiul de doisprezece ani pe care-l lăsase acasă. Când Anna a întrebat de mama ei, i s-a spus că Olga murise în 1951, îndurând cu stoicism catastrofele care-i devastaseră familia.

Amintirile Svetlanei despre sosirea Annei acasă au fost de neuitat: „Când a ieșit, mătușa Anna era foarte bolnavă, nu și-a recunoscut nici copiii, nici pe ceilalți. Stătea pur și simplu acolo și ochii ei nu mai erau ochii ei. Erau încețoșați, neclari"[8]. Kira spunea: „Avea halucinații, auzea voci care-i vorbeau, vorbea mult de una singură"[9].

Ca mulți alți deținuți în Gulag, Anna vorbea foarte puțin despre anii petrecuți la izolare. Deși îi știa pe cei care o denunțaseră, inclusiv pe Jenia și Kira, spunea că a înțeles: „Stalin m-a arestat în urma declarațiile voastre... dar nu era vina voastră, era vina mea"[10]. Nu e prea clar ce înțelegea ea prin aceste cuvinte. „Mătușa mea, Anna Sergheevna, îl ierta pe Stalin", remarca Serghei, fiul Jeniei, dar numai până la un punct. Lăsa trecutul în

pace „de dragul copiilor [lui Stalin], Svetlana şi Vasili, pe care-i iubea foarte mult"[11]. Dar Anna nu reprezenta de fapt un caz aparte. Deşi e tragic, mulţi chiar dintre cei care au ajuns în Gulag au continuat să insiste că Stalin nu ştia nimic. Sfetnicii săi cei răi erau responsabili de asta. Moartea Annei, zece ani mai târziu, a însemnat o tragedie. În 1964 a fost internată într-o clinică de psihiatrie. Svetlana amintea cu amărăciune:

> După şase ani de închisoare, îi era teamă de uşile închise. A ajuns la spital cu foarte multe tulburări, vorbind tot timpul singură. Mergea noaptea pe culoare şi vorbea singură. Într-o noapte o asistentă tâmpită i-a spus că n-are voie să meargă pe culoare şi a închis-o în rezerva ei, deşi se ştia că nu suporta uşile încuiate. Dimineaţa au găsit-o moartă[12].

Jenia Allilueva s-a întors acasă în 1954. Într-una din zile, a apărut în Casa de pe chei, spre uluirea fiului ei Aleksandr; primele cuvinte au fost: „Am ştiut eu! Am ştiut eu că Stalin o să mă elibereze!" Aleksandr îşi aminteşte că fratele său Serghei i-a replicat scurt: „Nu te-a eliberat, a murit"[13]. Svetlana s-a repezit s-o consoleze pe mătuşa ei, care nu se putea opri din plâns. Aleksandr, fiul ei, aminteşte primele zile de libertate ale mamei sale: „Când s-a întors, mama nici nu putea vorbi: nu mai folosise muşchii gurii atâta de multă vreme de stat la izolare, unde nu avea cu cine vorbi. Dar treptat şi-a recăpătat capacitatea de a vorbi"[14].

Nu după multă vreme de la eliberare, Jenia a rugat-o pe Svetlana s-o ducă la dacea de la Kunţevo a lui Stalin. „Vreau să văd ce a mai rămas din ea", i-a spus Jenia. Svetlana aminteşte acea vizită:

> Încăperile erau golite. Mătrăşiseră toate lucrurile care-i aparţinuseră [tatei] şi aduseseră altele care nu erau ale lui.

Acolo era o mască mortuară albă. [Jenia] avea în jur cincizeci şi cinci de ani, iar după închisoare era destul de firavă. Stătea acolo şi mă ţinea de mână şi plângea, şi plângea, şi tot plângea. Mi-a spus:

– Aici totul mă doare. Totul. Cele mai minunate zile din viaţă s-au dus. Încă mai ţinem minte acele amintiri frumoase. Să le păstrăm, iar tot restul să fie iertat[15].

În vreme ce mătuşa Anna şi mama sa fuseseră condamnate la zece ani de detenţie în regim de izolare, Kira Allilueva fusese trimisă în exil pe termen de cinci ani în localitatea Şuia, la circa 300 de kilometri de Moscova. A susţinut întotdeauna că exilul nu i-a fost chiar atât de îngrozitor:

În timpul exilului am lucrat la un teatru din partea locului în primii trei ani şi apoi am lucrat cu nişte copii înapoiaţi – îmi plac copiii!... Pe scenă aveam întotdeauna roluri în care cântam şi dansam, în comedii muzicale sau vodeviluri. Îmi era de mare ajutor, nu era prea greu. Trăiam în atmosfera mea de creaţie, deşi uneori fără familie sufeream de singurătate. Dar au fost şi oameni cumsecade cu care m-am înţeles... oameni care nu m-au respins pentru că eram *o exilată*... fuseseră avertizaţi în privinţa asta, dar cu toate astea s-au dovedit buni prieteni faţă de mine[16].

Perioada de exil a Kirei a luat sfârşit în ianuarie 1953, cu puţin timp înainte de moartea lui Stalin. Când s-a întors la Moscova cu un „paşaport pătat" (care dovedea să fusese condamnată), l-a găsit pe fratele ei locuind în două din cele şase camere ale apartamentului lor din Casa de pe chei. Celelalte camere fuseseră repartizate unor funcţionare de la MGB. Kira a socotit că era mai bine să locuiască în altă parte. Jenia avea să se lupte ani de zile pentru a-şi recupera apartamentul[17].

În familia aceasta era mai bine să nu analizezi *de ce*-urile sorţii, ci pur şi simplu să accepţi cu stoicism ce mână de cărţi,

ca la pocher, îți servea viața. Și familia avea aceeași strategie de supraviețuire. Aleksandr, fiul Jeniei, explica: „Chiar și după ce mamele noastre s-au întors de la închisoare, nimeni din familie nu a crezut că Stalin personal fusese cel care inițiase arestările. Totdeauna au crezut că inițiativa asta nenorocită venise de la altcineva, așa că nu-l puteau învinovăți pe Stalin direct sau numai pe el pentru nenorocirile lor". Serghei, fratele lui, adăuga: „Socoteam foarte dăunătoare influența lui Beria asupra lui Stalin pentru că în felul acesta suportam lucrurile mai ușor. Dar ar fi fost mult prea simplu să explicăm lucrurile în acest fel". Beria era „dușmanul lor de moarte", care-i otrăvise mintea lui Stalin împotriva lor[18].

Și Svetlana împărtășea această opinie. Îl acuza pe tatăl ei pentru tragedia familiei, dar pe Beria și mai mult, iar întotdeauna se minuna: „E foarte ciudat că familia nu a manifestat niciun fel de mânie"[19]. Probabil că și ea înțelesese că în anumite feluri ei o protejau.

Dar la momentul în care mătușile ei erau eliberate, Beria era deja mort. Lui Hruşciov i-au trebuit doar câteva luni după moartea lui Stalin să pună la cale o lovitură la vârful conducerii. În iulie 1953, Beria a fost arestat și acuzat de a fi conducătorul unui grup de conspiratori care intenționau „să pună mâna pe putere și să lichideze sistemul sovietic al muncitorilor și țăranilor, în vederea restaurării capitalismului și a dominației burgheziei"[20]. A fost trimis în fața curții marțiale și împușcat în decembrie, deși data execuției sale este încă disputată[21]. Pentru familia Alliluev asta a fost o imensă ușurare: „Pentru noi a fost o mare sărbătoare!" spunea Serghei, fiul Jeniei[22]. Odată cu moartea lui Beria se încheia o epocă.

Vasili, fratele Svetlanei, nu și-a mai revenit niciodată după moartea tatălui său. După moartea lui Stalin a fost convocat

la Ministerul Apărării, unde i s-a oferit un post de comandă în provincie. Când a insistat că el nu vrea o comandă decât în Moscova, ministerul l-a refuzat. Vasili şi-a scos însemnele militare şi şi-a dat demisia. Şi-a petrecut următoarea lună, luna aprilie, chefuind prin restaurante şi baruri, adesea fiind apucat de furiile beţiei şi denunţând funcţionarii din guvern care, pretindea el, îl omorâseră pe tatăl său. Ministerul Apărării n-a fost prea încântat de asta. Vasili a fost arestat după o beţie cu nişte străini, la 28 aprilie 1953.

Vasili a fost acuzat de neglijenţă în serviciu, de a fi bătut ofiţerii cu grad inferior, de a se fi implicat în afaceri ilegale şi în conspiraţii care au avut ca rezultat trimiterea unor oameni în închisoare şi chiar moartea acestora. Cei care-l linguşiseră înainte îl denunţau acum, şi un juriu militar l-a condamnat la opt ani de detenţie în închisoarea Vladimirskaia, la circa două sute de kilometri de Moscova. Nu putea să priceapă cum i se putea întâmpla aşa ceva fiului lui Stalin. Din închisoare a trimis scrisori de implorare şi scrisori jignitoare, care au rămas fără răspuns. Spre deosebire de sora sa, Vasili n-a înţeles că acum, când tatăl său era mort, devenise un nimeni.

În iarna lui 1954, lui Hruşciov i s-a făcut milă de el şi a intervenit pentru a fi trimis la Sanatoriul Barvinka. Dar la scurtă vreme, vechii săi acoliţi au apărut cu votca şi din nou a luat-o pe calea beţiilor. A fost trimis din nou la puşcărie. Cea de-a treia soţie a sa la vremea respectivă, Kapitolina, împreună cu Svetlana l-au vizitat la închisoare. S-a rugat de ele să intervină, dar nu au putut face nimic[23].

În vreme ce urmărea agonia tatălui ei la începutul lui martie 1953, Svetlana a crezut că va avea parte de „un fel de eliberare". Dar de fapt eliberarea aceea nu a venit. A continuat să locuiască în Casa de pe chei, apartamentul 179, cu cei doi copii ai ei.

Când privea din balcon, vedea dedesubt, în curte, o bisericuță din secolul al XV-lea cu turle frumoase în formă de bulb de ceapă, iar peste râu, Kremlinul, unde-și petrecuse copilăria. Ca și înainte, a continuată să se simtă încolțită de „atenția unora, antipatia altora și curiozitatea absolut a tuturor". Fantoma tatălui ei o bântuia nu numai pe ea, ci întreaga țară. Se plângea: „El s-a dus, dar fantoma lui încă dăinuie asupra noastră. Încă ne dictează ce să facem și, foarte adesea, noi ne supunem"[24].

Pe măsură ce copii creșteau, deși fostul ei soț încă mai venea în vizite, Svetlana în esență trebuia să se descurce singură. A învățat să aibă grijă de casă, să gătească cât de cât la aragaz, adică tot ceea ce înainte făceau oamenii de serviciu. Doica ei stătea acum cu fiul ei într-un apartament din Moscova. Guvernul îi acordase o pensie de două sute de ruble pe lună (cam cincizeci de dolari, la cursul anilor 1950), iar ambii copii mai primeau și ei o îndemnizație de o sută de ruble[25].

Iosif, fiul Svetlanei, privind retrospectiv, avea să spună că aveau o viață foarte liniștită. Mamei sale nu-i plăcea să iasă în oraș prea mult, foarte rar invita musafiri, primea doar prieteni care se duceau cu ea la bucătărie, cum era obiceiul rusesc. Mâncau și beau ceai. Seara, cel mai adesea luau mâncare gătită de la bucătăria Casei de pe chei. Svetlana îi ducea pe copii la concerte simfonice la conservator sau la expozițiile de la Galeriile Tretiakov. Ca în cazul celor mai mulți copii sovietici, viața lor era organizată de către stat. Katia și Iosif au devenit octombriști, apoi pionieri și în cele din urmă au intrat în Comsomol.

Svetlana avea un mic automobil Pobeda (Victorie). Cum spunea un prieten al ei, atunci când Secția pentru gospodărire a CC al PCUS i-a cerut să schimbe mașina asta cu o Volgă, mult mai potrivită pentru fiica lui Stalin, ea „a refuzat, din principiu"[26]. La un moment dat, i s-a repartizat o dacea somptuoasă,

dar fratele ei adoptiv Artiom Sergheev spunea că ea a cerut o casă mai mică. Svetlana i-a spus: „Nu vreau să stau într-o dacea mare, a Sovnarkom [Consiliul Comisarilor Poporului]"[27]. Fiind cetățean sovietic, probabil că ei nu i se părea ciudat că statul controla toate proprietățile. Voia să fie tratată ca oricare alt cetățean. Bineînțeles, în comparație cu imensa majoritate a sovieticilor, ducea o viață privilegiată.

Dacea modestă pe care a găsit-o era în Jukovka, chiar în afara Moscovei, unde își petreceau ea și copiii vacanțele și sfârșitul de săptămână. Când rămânea fără bani, știind că lumea avea s-o recunoască la magazin, o ruga de obicei pe Galina, soția vărului ei Leonid, să se ducă să vândă niște haine sau bijuterii de-ale ei[28]. Ar fi fost un adevărat scandal dacă ar fi fost surprinsă fiica lui Salin că își vindea hainele. La Jukovka a încercat să creeze aceleași motive de bucurie ca în propria copilărie. Copiii se jucau în pădure, călăreau bicicletele cu viteză necugetată pe ulițele satului, înotau în râu și înnoptau în corturi sub lumina stelelor.

Îi vizitau rudele. Aleksandr Burdonski, nepotul ei, fiul fratelui ei Vasili, își amintea cu plăcere de dacea:

> Jukovka nu era de fapt un sat. Ea formată din case risipite prin pădure, aparținând statului sovietic... Pe teritoriul acela imens marcat de drumul cu acces special Rublevski, Svetlana deținea o mică proprietate înconjurată de un gărduleț. Acolo erau o casă și o grădină de flori, nu de zarzavat. O căsuță cu două niveluri. La parter era un hol, lângă acesta o sufragerie, apoi două camere și o terasă acoperită. La dreapta era bucătăria. La etaj erau trei dormitoare: ale lui Iosif, Katia și Svetlana. Nu era o casă mare... Exista niște mobilier acolo... mobilier adevărat din nuiele ca pentru o dacea. Era destul de plăcut. Apoi celelalte fleacuri – tot felul de vaze etc. – toate erau ale ei. Mi-a plăcut dacea aceea[29].

Veneau în vizită Leonid, fiul Annei, și Galina, soția sa. Galina și-o amintește pe Svetlana ca fiind pusă pe glume la vremea aceea. Îi plăceau șotiile. Drumul spre Jukovka era străjuit din loc în loc de gherete de pază în care stăteau milițieni de veghe a căror misiune era să-i împiedice pe nepoftiți să pătrundă în perimetru. În apropiere erau casele membrilor importanți ai partidului și un complex pentru oamenii de știință.

Într-o zi, Galina a văzut cum porțile de la dacea Svetlanei zboară în lături și mașina ei intră înăuntru. Două mașini de miliție veneau mugind după ea și au tras-o pe dreapta, iar milițienii au sărit din mașini. Au avut un șoc când au recunoscut cine era femeia pe care o urmăreau, s-au retras imediat. Când Svetlana ajunsese la postul de pază unde ar fi trebuit să oprească, ea a apăsat pe accelerație. „A fost foarte încântată, își amintea Galina. Îi plăcea să le dea peste nas birocraților"[30].

În 1954 Svetlana și-a terminat disertația „Evoluția tradițiilor realiste ruseşti în romanul sovietic", a susținut-o și a primit titlul de candidat în științe[31]. În apartamentul ei, pe rafturile bibliotecii, se înșirau cărți de la Cehov și Dostoievski la Jack London și Maupassant. Avea și autori sovietici moderni: Ahmatova, Ilia Ehreburg și Konstantin Simonov, și citea numeroase lucrări ale autorilor străini îndată ce aceștia erau traduși, uneori traducând chiar ea. Pe peretele din sufragerie era o fotografie mică, înrămată în argint, a tatălui ei în uniformă de mareșal, alta a mamei ei cu ea în brațe pe când era doar un prunc și fotografii ale lui Iosif și Katiei.

Stratagema Svetlanei pentru a fi ea și copiii în siguranță era aceea de a se feri de implicare în politică. Stratagema asta o numea „ciudata și absurda mea viață dublă"[32]. În exterior, ea trăia la marginea elitei, beneficiind de bunăstare materială; în interior se simțea străină de acea nomenclatură. Jinduia să fie

anonimă, dar multă lume continua să o socotească prințesa Kremlinului. În raionul de cosmetică de la GUM încă se vindea parfumul „Suflarea Svetlanei". Guvernul i-a pus în vedere cât se poate de limpede că nu avea voie să vorbească public despre tatăl ei. Tot ceea ce era în legătură cu Stalin era proprietatea statului, iar asta, a înțeles foarte bine, însemna că și ea era proprietatea statului. În orice caz, nu socotea că fata lui Stalin ar fi putut spune ceva util. Inevitabil, vorbele ei ar fi fost filtrate prin reacția oamenilor față de tatăl ei și răstălmăcite. Puțini oameni aveau o atitudine neutră față de Stalin: oamenii fie îl divinizau, fie îl blestemau.

Dar o dată a ținut să-și exprime public părerile. În 1951, devenise membră de partid când insistase tatăl ei, pentru că era „nepotrivit" ca fiica lui Stalin să nu fie membră de partid. În cele mai multe cazuri, stătea tăcută în orele obligatorii și plicticoase ale ședințelor de partid, știind bine că absența ei ar fi fost observată. Când ziaristul Ilia Ehrenburg și-a publicat romanul *Dezghețul*, partidul a fost scandalizat și a vrut să-l cenzureze. Svetlana, curajoasă, a sărit în apărarea sa. Îl admira foarte mult.

În iarna de după moartea lui Stalin, Ehrenburg s-a grăbit să-și termine romanul. A făcut imediat senzație, iar titlul acestuia a intrat în Lexiconul rusesc – era poststalinistă a fost denumită „dezgheț", la început cu optimism, apoi cu cinism. Personajul principal al romanului era un director de fabrică brutal și indiferent, care-i silea pe muncitorii săi să trăiască în condiții nenorocite pentru a realiza planul industrial. Printr-unul dintre personajele secundare, un medic evreu, romanul s-a remarcat ca fiind cel dintâi care să amintească de spaima creată de Complotul medicilor. Abordarea principalei povești de dragoste evidențiia ideea că aparatul de supraveghere al statului nu avea dreptul să pătrundă în viața privată.

Regimul s-a dezlănțuit sălbatic împotriva lui Ehrenburg. Konstantin Simonov, la acea vreme redactor la *Novîi Mir*, a atacat romanul ca fiind „prea întunecat". El acuza autorul că zugrăvea viața sovietică „în mare măsură plină de mister și cu prea puțină fericire" și că „imita rețeta romanelor occidentale"[33].

La o ședință de partid, Svetlana s-a ridicat și l-a apărat pe Ehrenburg, susținând: „Eu nu înțeleg în ce fel Ehrenburg trebuie blamat când presa noastră de partid a recunoscut greșelile trecutului, cu oameni condamnați pe nedrept care se întorceau din detenție". I s-a spus fără menajamente că declarația ei era „iresponsabilă și imatură politic"[34]. I-a scris mai apoi lui Ehrenburg o scrisoare în care-și arăta admirația: „Vă sunt cu adevărat recunoscătoare pentru talentul dumneavoastră de a găsi cuvintele adevărului, pe care le rostiți cu tărie, fără ipocrizia care, pentru mulți dintre membrii inteligheției sovietice, a devenit o a doua natură"[35].

S-ar putea să se fi gândit și la proiectul lui Ehrenburg *Cartea neagră*. În 1944, înainte de a se încheia războiul, el a format un grup de peste douăzeci de scriitori, între care și Vasili Grossman, pentru a redacta și edita mărturiile supraviețuitorilor atrocităților germane împotriva evreilor sovietici. Un milion și jumătate de evrei au fost uciși de plutoanele de execuție care veneau pe urmele Wehrmachtului în teritoriile sovietice. Ehrenburg a renunțat în silă la proiect când a fost cenzurată cealaltă carte privind rolul colaboraționiștilor sovietici în trădarea evreilor. *Cartea neagră* a rămas vreme de decenii nepublicată[36].

Svetlana a continuat să se simtă izolată în viața personală. Olga Kulikovski, o prietenă din acea perioadă, o descria drept „cea mai însingurată persoană pe care am cunoscut-o vreodată"[37]. O altă prietenă, Tatiana Tess, spunea: „Jinduia cu nesaț

după fericire"[38]. Fiind o romantică îndărătnică, Svetlana își dorea nespus să întâlnească un om care să n-o mai considere fiica lui Stalin. În 1954, la un congres al scriitorilor sovietici ținut la Kremlin, a crezut că poate de data asta a găsit omul.

În timp ce se plimba prin Sala Sfântul Gheorghe, cu ameţitoare decoraţiuni aurite, a avut un şoc când, pe neaşteptate, s-a întâlnit cu Aleksei Kapler. O secundă, a avut o strângere de inimă gândindu-se că s-ar fi putut să o ignore, dar acesta era aceeaşi persoană exuberantă ca de obicei. Pur şi simplu s-a îndepărtat de grupul de oameni din cinematografie care-l înconjurau şi i-a spus: „Salut". Apoi a luat-o de mână şi a început să râdă. Toţi cei care urmăreau această întâlnire au înţeles sensul reacţiei lui.

Kapler fusese eliberat din Lagărul de muncă de la Inta în 1953, curând după moartea lui Stalin, şi se întorsese la Moscova însoţit de noua lui soţie, actriţa Valentina Tokaraskaia, cu care se căsătorise la trei luni după eliberare. Vizitele şi pachetele ei îl salvaseră de la moarte şi, în plus, căsătoria le-a dat dreptul la un apartament mai mare la Moscova.

Svetlana şi Kapler au părăsit lucrările congresului împreună, s-au plimbat prin Parcul Sokolniki până la o cafenea mică şi au reluat legătura pe care tatăl ei o retezase atât de dur cu unsprezece ani înainte. Ea era îngrozită că acum Kapler avea s-o socotească responsabilă pentru grozăviile pe care fusese silit să le îndure şi l-a rugat să înţeleagă de ce nu a încercat niciodată să ia legătura cu el sau să-l ajute. Dacă ar fi făcut asta, ar fi avut şi mai mult de suferit. El nu i-a răspuns.

În schimb i-a vorbit despre eliberarea sa din Gulag. După ce cazul său a fost studiat, i s-a spus că fusese „reabilitat": „Acum poţi să pleci acasă". I s-a dat dreptul să dea un telefon, dar nu ştia cui să-i telefoneze. În cele din urmă, şi-a sunat sora aflată la Moscova şi i-a spus: „Salut, o să ne întâlnim curând. Stai acasă. Vin!" A ieşit mergând încet din închisoarea Lubianka. Era vară,

iulie. Brusc a simțit că nu-l mai țin picioarele. S-a așezat pe o bancă. În parc se jucau niște copii, frunzele foșneau în bătaia soarelui și a izbucnit în plâns. „Am stat acolo și am vărsat râuri de lacrimi. Apoi m-am dus la sora mea. Mulțumesc lui Dumnezeu că am plâns pe săturate înainte de a ajunge acolo." În acele zile nu trezea curiozitatea nimănui figura unui om răvășit care plângea de unul singur pe o bancă într-un parc.

S-a aprins din nou flacăra vechii pasiuni. Au devenit în taină iubiți. Ea era uluită că el rămăsese „același om". Cincisprezece ani mai târziu, avea să privească retrospectiv și să se mire din nou: „Râdea la orice. Râdea de toate. Era în stare să râdă mereu. Nu mulți oameni sunt în stare de una ca asta"[39].

Svetlana s-a urcat în mica ei *Pobeda* și, cu Iosif în mașină, s-a dus în Crimeea, unde Kapler avea o filmare. Au petrecut zile minunate de dragoste la malul mării, el i-a făcut nenumărate fotografii, dar tot el a avertizat-o că relația lor nu poate fi decât un flirt. Nu avea de gând să-și supere soția. Căsătoria sa cu Valentina nu era prea fericită, dar simțea un fel de loialitate față de ea pentru că-l ajutase să scape cu bine în cei cinci ani groaznici de la Inta. Așa că i-a spus Svetlanei categoric că nu se va căsători cu ea niciodată.

Prietenii au avertizat-o că nu trebuia să-l ia în serios pe Kapler. Infidelitatea la el era boală cronică, dar Svetlana nu putea fi descurajată. I-a povestit lui Ilia Ehrenburg reîntâlnirea lor: „Miracolul încă exista... Ne-am uitat unul în ochii celuilalt și am descoperit că nu uitaserăm niciunul dintre cuvintele pe care ni le-am spus mai demult, că puteam acum vorbi continuând discuțiile pe care le începuserăm atunci... înțelegându-ne reciproc cu aceeași ușurință și fără niciun efort"[40].

Kapler i-a spus că era imposibil ca relația lor să dureze. Ar fi fost „ca și cum ai lua un chibrit aprins la malul râului și te-ai aștepta ca apa să izbucnească în flăcări. Nu există așa ceva".

Svetlana şi-a amintit toate aceste vorbe frumoase, dar n-a reţinut şi înţelesul lor. L-a întrebat: „Şi de ce nu există aşa ceva?"[41].

Într-una din zile, Svetlana s-a arătat la intrarea artiştilor de la teatrul unde juca soţia lui Kapler şi a cerut să fie condusă în cabina ei. I-a pus în faţă noutatea că ea şi Aleksei erau amanţi. Valentina a început să râdă şi i-a spus că ştia totul. A informat-o pe Svetlana că Aleksei era „de felul lui infidel şi nu şi-a iubit cu adevărat decât prima soţie". Svetlana n-ar fi trebuit „să-şi lase imaginaţia s-o călăuzească, fiindcă nici asta nu avea să dureze... Treptat pe chipul aprins al Svetlanei s-a aşternut o expresie de neajutorare"[42]. Probabil că Svetlana auzea cuvintele tatălui ei: „Uită-te la tine. Cine are nevoie de tine? Tâmpito! Are numai femei în jurul lui". Svetlana a plecat imediat umilită.

Kapler amintea sfârşitul relaţiei lor în interviul dat reporterului italian Enzo Biagi:

> Soţia mea era o persoană foarte reţinută, politicoasă şi amabilă. Nu făcea niciodată scene, nu provoca disensiuni. Mi-a povestit cum a decurs întâlnirea lor, acea ciudată şi neaşteptată vizită. Am fost şocat de purtarea Svetlanei. Din punctul meu de vedere, era o greşeală, o prostie inutilă. Svetlana nu mi-a spus nimic şi a acţionat fără să ţină seama de nimeni, decât de sine. Şi asta a însemnat sfârşitul celei de-a doua căsătorii, sfârşitul celei de-a doua părţi a legăturii mele cu Sveta[43].

Bineînţeles lui Kapler i-a venit uşor să treacă peste propria vinovăţie. Cu siguranţă, comportarea Svetlanei a fost scandaloasă, cu toate că nu cu totul neobişnuită pentru o femeie fascinată de o obsesie romantică, iar el nu a fost cu totul fidel soţiei. E limpede că avea tot felul de iubite, fără ştirea soţiei. Abia la un an după ce relaţia lui Kapler cu Svetlana a luat sfârşit, Kapler a părăsit-o şi pe Valentina şi s-a mutat cu o tânără poetă, Iulia Drunina, femeia care avea să-i devină cea de-a treia soţie. Şi avea să

mai fie şi o a treia parte a relaţiei sale cu Svetlana când Iulia îi va sugera să o ajute într-o perioadă deosebit de neagră a vieţii sale.

Svetlana şi-a adunat resturile speranţelor ei zdrobite şi a mers mai departe. În 1955 a primit permis de a vizita Leningradul. Pe vremea aceea ruşii aveau nevoie de permis pentru a călători dintr-un oraş în altul, aşa cum aveau nevoie de o permisiune pentru a se muta dintr-o casă în alta sau de la un serviciu la altul. Faptul că aceasta era prima vizită în oraşul iubitei sale mame e un indiciu cât de îngrădită îi era viaţa. Deşi Nadia se născuse la Baku, Azerbaidjan, se mutase apoi la vârsta de şase ani la Sankt Petersburg[44], cum era numit pe atunci oraşul.

La Leningrad, Svetlana a vizitat vechiul apartament al bunicilor ei de pe Strada Rojdestvenskaia nr. 17, sector 10. Partidul îl transformase în muzeu. Când Lenin se ascunsese acolo în iulie 1917, locuise în camera mamei sale, o încăpere mică, doar cu un pat de fier îngust, un bufet şi o masă. Pe pereţi erau fotografii ale familiei Svetlanei – bunicii, mama sa, mătuşile şi unchiul ei pe când erau copii. În camera lui Pavel încă mai era portretul poetului englez Byron, amintind cât de romantici şi idealişti fuseseră cu toţii în faza iniţială a revoluţiei[45].

Totul părea atât de apropiat şi cu toate astea pierdut fără speranţă. S-a plimbat prin apartament gândindu-se cum era mama ei ca şcolăriţă. Acesta era locul în care mama ei se îndrăgostise de tatăl ei. „Am simţit o adiere de căldură şi dragoste. În aerul acela încă exista ceva vital şi viu. Puteam simţi sufletul mamei şi aveam senzaţia că aceasta nu părăsise niciodată acel loc minunat, că nu trăise niciodată în Kremlin şi nici nu suportase să rămână acolo. Kremlinul nu a fost niciodată locul ei."[46]

Iar acum se duseseră cu toţii. Nadia moartă în 1932, Pavel mort în 1938, bunicul Serghei mort în 1945, bunica Olga moartă în 1952, Iakov mort în lagărul de prizonieri în Germania, Anna

şi Fiodor inaccesibili în lumea lor personală excentrică, Vasili în închisoare. Era singura supravieţuitoare printre fantome.

În 1956, exact după cea de-a şaptezecea aniversare, Aleksandra Andreevna a murit. Fusese doica ei în primii treizeci de ani de viaţă. Svetlana putea spune acum: „După ce i-am pierdut pe atâţia, moartea doicii mele a fost prima pierdere cu adevărat", voind să spună că pierduse o fiinţă pe care o cunoscuse cu adevărat şi permanent, pe care o iubise şi care o iubise necondiţionat[47].

Capitolul 12

Fiica generalisimului

Târziu, în după-amiaza unei zile de la mijlocul lui februarie 1956, Svetlana a primit un telefon. Era Anastas Mikoian, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri. I-a spus că trebuie să-i vorbească urgent şi o să-i trimită o maşină s-o aducă la el acasă, pe Colinele lui Lenin. Când a sosit, i-a spus că Hruşciov avea să ţină curând o cuvântare despre tatăl ei; documentul avea să fie făcut public la al XX-lea Congres al PCUS la 25 februarie, săptămâna următoare. El trebuia s-o pregătească. A condus-o în bibliotecă şi i-a dat documentul. „Citeşte-l. După aceea îl discutăm, dacă mai e necesar. Nu te grăbi. Gândeşte-te bine."[1] După ce avea să-l citească, putea să coboare la parter să ia cina împreună cu familia.

Svetlana a petrecut mai multe ceasuri în bibliotecă singură citind ceea ce avea să fie cunoscut sub numele de „Raportul (sau discursul) secret". A fost citit la congres timp de patru ore. Raportul secret era un atac devastator la adresa lui Stalin, pe care Hruşciov îl prezenta ca pe un „om bănuitor, bolnav de suspicios". Îl acuza pe Stalin că a iniţiat conceptul de „duşman al poporului" şi a promovat „cultul personalităţii". Începând cu 1935, condusese „arestările în masă şi deportarea a mai multor mii de oameni, execuţii fără judecată" precum şi uciderea aşa-zişilor spioni şi duşmani ascunşi care „fuseseră

întotdeauna comuniști cinstiți". Hruşciov spunea: „Confesiunile de vinovăție... au fost obținute cu ajutorul unor torturi pline de cruzime şi inumane... Stalin personal le indica magistraților ce fel de metode de investigație să folosească. Aceste metode erau simple... bătaie, bătaie şi din nou bătaie". Hruşciov nu a menționat şi sprijinul său personal pentru atrocitățile lui Stalin, şi nici faptul că în Ucraina el a condus epurările[2].

Citind documentul, Svetlana a trăit un adevărat chin pentru că a crezut „fiecare cuvânt de acolo". Mai apoi avea să scrie: „Măcar dacă aş fi putut să-l resping cu totul şi să nu-l cred; măcar de-aş fi putut striga: «E o minciună! El n-a făcut una ca asta!» Dar nu puteam... Totul era atât de îngrozitor că am simțit nevoia să urlu şi să fug de toată lumea, chiar şi de mine"[3]. A coborât la parter unde era familia Mikoian şi a spus simplu:

— Da, totu-i adevărat.

Mikoian i-a replicat:

— Am sperat că ai să înțelegi[4].

Îngrozită că ar fi putut fi şi ea identificată cu faptele tatălui ei şi urâtă, Svetlana s-a izolat în singurătate. Nu a căutat consolarea familiei. Aceştia au aflat de denunțarea faptelor lui Stalin citind relatările cuvântării lui Hruşciov din ziare[5]. Nu e limpede cum şi-a pregătit copiii pentru lovitura asta, dar probabil că nu le-a spus prea multe. Iosif, acum de unsprezece ani, a continuat să-l venereze pe bunicul său, al cărui portret avea să fie totdeauna pe masa de lângă pat. Katia, de numai şase ani, probabil că nu era conştientă de ce se întâmpla la vremea respectivă, iar mai târziu şi-a ales o meserie care a purtat-o în izolata şi îndepărtata Kamceatka, unde şi-a câştigat reputația de stalinist de neclintit. Cu siguranță era o soartă complicată să te numeri printre nepoții lui Stalin.

Raportul secret nu a fost secret deloc. Hruşciov a dat dispoziţii ca să fie citit la adunările de partid din toată ţara. O copie a raportului a ajuns şi la *New York Times*, care la 4 iunie a publicat extrase pe prima pagină.

Dezvăluirea crimelor lui Stalin a avut dimensiunile unui cataclism. Icoana propagandei – „părintele fericirii", „salvatorul poporului rus", şi „geniul printre muritori" – fusese permanent o înşelătorie, un alt politician plin de cruzime şi neîndurător care comisese crime îngrozitoare fără a fi pedepsit.

Evaluând retrospectiv propria generaţie, scriitorul Konstantin Simonov scria:

> Dacă suntem cinstiţi, nu pe Stalin nu putem să-l iertăm, nu putem să iertăm pe nimeni, nici pe noi înşine... S-ar putea să nu fi comis nimic rău, cel puţin la prima vedere, dar rău este că ne-am obişnuit cu... ceea ce acum ni se pare incredibil de monstruos ce a devenit treptat un fel de normă, a părut a fi ceva obişnuit. Am trăit cu toţii în mijlocul acestora ca un popor surd, ca şi cum n-am fi auzit împuşcăturile pretutindeni în jurul nostru în vremea aceea, cum erau oamenii împuşcaţi, ucişi, cum dispăreau oameni[6].

Simonov mărturisea că trăise o lungă perioadă în duplicitate, ştiind şi refuzând să ştie, „în parte din laşitate, în parte din încăpăţânate eforturi de a mă elibera de povara asta, în parte prin propria constrângere şi în parte dintr-un refuz de a mă atinge de aceste lucruri chiar şi în gând"[7].

După martie 1956, manifestarea deschisă a cultului lui Stalin a început să dispară. Din Muzeul Revoluţiei au fost scoase portretele lui Stalin. Toate acele denumiri care îl glorificau pe tatăl ei şi, pe când era mică, Svetlana trebuia să le înşire în lista cerută de profesorii ei, au fost schimbate. Maşinile ZiS au fost redenumite ZiL, în onoarea savantului Dmitri Lihaciov,

supraviețuitor al Gulagului. Muntele Stalin din Pamir a devenit Muntele Octombrie. În cele din urmă, Stalingrad a fost redenumit Volvograd.

O seamă de prieteni ai Svetlanei i-au întors spatele, dar alții au simțit numai simpatie. Noua soție a lui Aleksei Kapler, Iulia, a sugerat că Svetlana trebuia să fie foarte nenorocită acum că toată lumea părea s-o părăsească. Kapler a venit la ea s-o invite să-i viziteze, iar ea a acceptat cu recunoștință[8].

Anul acela 1956 a fost foarte greu pentru Svetlana. Actrița Kira Golovko își amintea că o întâlnise în apartamentul unor prieteni. „Era și mai închisă și tăcută decât cu doisprezece ani înainte." Kira juca într-o piesă la MKhAT și cineva a venit cu ideea să meargă cu toții s-o vadă. Svetlana a replicat „cu o voce liniștită, dar care trăda cu siguranță teamă: «Nu mă duc nicăieri, numai la Conservator»". Kira și-a dat seama imediat că în piesă erau niște atacuri la cultul personalității lui Stalin. În încăpere s-a așternut tăcerea. Svetlana a spus că era momentul să plece și a plecat[9].

Svetlana a început să lucreze pe post de cercetător stagiar la Institutul de Literatură Universală „M. Gorki" la începutul lui 1956. Cercetătorii de la institut au fost avertizați că fiica lui Stalin va veni să lucreze acolo. Li s-a spus: „Nu vă purtați exagerat. Tratați-o normal, ca pe oricare altă persoană". Cum se așezase cu totul nepotrivit sub portretul tatălui ei, un student a remarcat fără menajamente: „Credeți că seamănă cu tatăl ei? Bineînțeles că seamănă!"[10].

Unul dintre colegii de la Institutul Gorki, Aleksandr Ușakov, se întâlnise întâmplător cu Svetlana pe când era la Academia de Științe Sociale. Era în primele zile tumultuoase ale „dezghețului", când studenții erau foarte agitați și dezbăteau posibilitatea libertății de gândire. Ușakov venise mai târziu la

adunarea generală de la academie. Amfiteatrul era plin, aproape toate locurile ocupate, dar a zărit o femeie stând singură și un loc liber chiar lângă ea. S-a așezat pur și simplu lângă ea și au schimbat câteva cuvinte. În timpul pauzei, a venit un prieten la el și l-a întrebat:

„— Cum de-o cunoști pe fata lui Stalin?

— Care fată a lui Stalin? a replicat el.

— Ai stat alături de fata lui Stalin!"

Când s-au întâlnit din nou la Institutul Gorki, Ușakov a întrebat-o pe Svetlana dacă-și mai amintea de el. Ea purtase o rochie de un verde intens la întâlnirea precedentă. Iar ea i-a răspuns:

— Îmi amintesc de rochia cea verde, dar nu de dumneata.

Au râs amândoi. Treptat, Svetlana „s-a mai întors puțin la viață", cum avea să spună Ușakov. „Dar era o ființă foarte crispată". Ușakov își amintea:

> Grupul nostru se aduna adesea laolaltă. Beam alcool, ceai, ne spuneam tot felul de istorii. În astfel de momente fiecare are câte ceva de spus. Dar ea rămânea tăcută, uneori zâmbea sau chiar râdea... Fuma mult, apoi se așeza pe un scaun – era mereu adusă puțin de spate – și, în vreme ce toți ceilalți sporovăiau, ea rămânea tăcută. În mintea unui om au loc tot felul de procese complicate. Și ea trăia procese complicate, dar nu și le exprima niciodată. Mulți o socoteau o persoană ciudată. Iar oameni ca mine trebuiau să le explice: Știți, e fiica lui Stalin. A trăit în condiții deosebit de grele. Întotdeauna lângă ea era un reprezentant al autorităților... Nu o priviți ca și cum ar fi la fel ca noi... A fost întotdeauna o fire închisă. Nu-i place să-și deschidă sufletul și să-și reverse tot ce are înăuntru. Și, bineînțeles, a fost și ea o victimă în mare măsură a acelui între sistem... N-a fost precum cei care, să spunem, au fost închiși și

chinuiți îngrozitor de autoritățile sovietice... Dar epoca aceea și-a pus amprenta asupra ei fiindcă era fiica lui Stalin, toate plusurile și minusurile acestui sistem au marcat-o profund[11].

Până la sfârșitul lui martie, fiecare institut din țară a primit câte un exemplar al Raportului secret al lui Hrușciov. Când a fost citit de la tribuna Institutului Gorki, mulți au fost îngroziți de acele dezvăluiri. Svetlana stătea tăcută în mijlocul ascultătorilor fără să scoată o vorbă, dar dimensiunea și costurile însingurării sale au fost evidente în cazul unui scurt incident. Când Andrei Siniavski, care avea în curând să devină un scriitor de seamă și care lucra la Institutul Gorki, s-a apropiat de ea după discurs și a făcut un gest s-o ajute să-și pună haina, ea a izbucnit în lacrimi[12].

Curând avea să facă parte din grupul de lucru al lui Siniavski, compilând documente referitoare la literatura rusă a anilor 1929-1930. Echipa avea acces la lucrări interzise marelui public. Ea a descoperit romanul apocaliptic *Noi* al lui Evgheni Zamiatin, literatura exuberantă a anilor 1929 și lucrările unor artiști arestați și uciși în anii 1930. Era o literatură rusă mai subversivă și mai nepărtinitoare decât „minciunile canonizate" în spiritul *jdanovșcina* pe care fusese silită să le studieze. Romanul *Demonii* de Dostoievski a copleșit-o. L-a înțeles ca un fel de prototip al lumii tatălui ei, în care revoluționarii, îmboldiți de conspirații paranoide interne, urcă treptele puterii peste trupurile tovarășilor lor[13].

După Raportul secret, Hrușciov a inițiat o serie de reforme politice și culturale. A fost relaxată cenzura în privința operelor artistice, a fost permisă introducerea unor publicații străine în țară. A fost de fapt un moment utopic, denumit „dezgheț", împrumutând titlul lucrării lui Ehrenburg. Deodată a părut că „grozăviile și cruzimile stalinismului aveau să aibă un sfârșit

fericit... Oamenii erau euforici şi au început să discute şi să se confrunte cum nu mai făcuseră de decenii întregi... Dacă la vremea aceea erai tânăr şi cu mintea nepervertită... trăiai ceva de neuitat"[14]. La Institutul Gorki, Siniavski şi prietenii săi au deschis evident o cale spre o nouă libertate de gândire cum Svetlana nu credea că era posibil.

În această atmosferă euforică, şi Svetlana a devenit un fel de rebel. Galina Belaia, o prietenă din acei ani, amintea că Svetlana obişnuia să invite prieteni în apartamentul ei din Casa de pe chei. În mod deosebit îşi amintea de o reuniune – erau de faţă şi copiii Svetlanei, iar Svetlana a fost nevoită să se ducă la familia Molotov să împrumute furculiţe şi linguri – când Andrei Siniavski şi Anton Menşutin au interpretat cântece „criminal" de subversive care satirizau vechile „cântece de masă" sovietice[15]. Şi Svetlana, şi Galina ştiau că Siniavski îşi publicase în străinătate lucrarea, semnând-o cu numele de Abraham Terz. Deocamdată KGB tolera oarecum literatura samizdat (ad litteram – literatură publicată prin forţe proprii)* dar era strict interzis să scoţi în mod ilegal din ţară un manuscris în vederea publicării în Occidentul antisovietic.

În septembrie 1957, Svetlana s-a decis să-şi schimbe numele din Stalina în Allilueva, numele mamei sale. Spunea că sonoritatea metalică a numelui de Stalin** îi rănea inima. Voroşilov, preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem, care fusese prieten cu mama ei, nu s-a arătat surprins, ci doar a

---

* Este vorba despre literatura disidentă care circula în mod clandestin în Uniunea Sovietică pentru a evita cenzura. Definţia lui Vladimir Bukovski (în *Cum se construieşte un castel: Viaţa mea de disident*): „Samizdat: Eu scriu lucrarea, eu o editez, eu o cenzurez, eu o public, eu o distribui, eu fac puşcărie pentru ea" (n.tr.).

** Numele conspirativ de Stalin provenea din rusescul *stal* însemnând *oţel* (n.tr.).

remarcat: „Ai procedat bine". Dar primului reprezentant oficial care i-a văzut noul document de identitate nu i-a venit să creadă că ea a renunțat la numele atât de glorios al tatălui ei: „Deci te-au silit să-ți schimbi numele?" A refuzat să creadă că a fost inițiativa ei de a și-l schimba[16].

Deși părăsise de multă vreme perimetrul, Svetlana era încă prințesa Kremlinului și subiect de atentă supraveghere. În perioada de început a revoluției, femeile și bărbații erau destul de libertini în comportamentul lor sexual, dar acum imboldul imperios al Svetlanei de a căuta o viață sexuală independentă, satisfăcătoare o făcea vulnerabilă în fața bârfelor. În mod ironic, chiar tatăl ei fusese acela care susținuse acest puritanism burghez. Oamenii bârfeau despre cele două mariaje ale ei și despre „numeroasele" ei relații sexuale.

Într-adevăr, a avut o scurtă legătură amoroasă cu Iuri Tomski, fiul lui Mihail Tomski, un conducător de sindicat care, în 1936, în fața perspectivei de a fi arestat de NKVD, s-a sinucis. Iuri a crescut ca un orfan în Gulag. Bârfele cu privire la ei erau pline de cruzime și reflectau gradul de dispreț pe care-l moștenise în calitate de fiică a lui Stalin. Scriitorul Boris Runin descrie în memoriile sale această legătură amoroasă:

> Ieri seară, dintr-odată, Svetlana Allilueva a ajuns la Koktebel* cu *Pobeda* ei, în care era și Iuri Tomski. Acum multă vreme în urmă, micul Tomski era în aceeași grupă de pionieri ca și Svetlana. Bineînțeles, la Kremlin. Iar acum, după ce și-a petrecut ani de zile în lagăr, după câte se vede, a ajuns într-o legătură maritală cu ea. Îndată după căsătorie, Svetlana l-a urcat în mașină și l-a adus aici, la mare. Cu toate acestea, cei de la Casa Scriitorilor nu le-au permis să stea acolo, neavând programare. Și-au petrecut prima zi pe plaja destul de pustie la acel moment.

* Koktebel – stațiune în Crimeea (n.tr.).

> Au locuit în mașină – au făcut ce se putea face acolo – și au fost nevoiți să împlinească treburile de bază. Svetlana a încercat să gătească câte ceva, să spele. Și la Casa Scriitorilor s-a răspândit zvonul, așa că în scurtă vreme s-au adunat tot felul de curioși pe plajă: prințesa făcând-o pe menajera[17].

Runin nu avea dreptate. Svetlana nu se căsătorise cu Tomski, iar plăcerea de a o vedea umilită era josnică: prințesa a ajuns să-și spele rufele în public în vreme ce spectatorii râneau[18].

Mulți au socotit că Svetlana s-a schimbat după moartea tatălui ei. Vladimir, vărul ei, remarca: „I-a trebuit o vreme [Svetlanei] să înțeleagă faptul că majoritatea celor care îi căutau anturajul nu o făceau [cu sinceritate] pur și simplu, ci din motivul de a-și atinge interesele proprii... Toată zarva și buluceala din jurul ei i-a lăsat o amprentă negativă pe caracter. Treptat și-a dat seama că nu va avea niciodată parte de adevărate sentimente omenești și a început să se distreze și să privească oamenii ca și cum ar fi fost niște jucării"[19]. Kira, verișoara ei, a întărit și ea această apreciere: „Svetlana era privită ca un mijloc de a atinge un anume scop... și ea știa asta. În felul acesta nu putea să aibă niște sentimente firești față de oameni"[20].

Cu toate acestea, erau și alte păreri despre Svetlana. Gândindu-se la căsătoriile Svetlanei și la relațiile ei sentimentale, Stepan Mikoian avea să scrie: „Sunt sigur că era sincer îndrăgostită sau credea că e îndrăgostită de fiecare partener. Ori de câte ori era îndrăgostită avea să spună că *de data asta e chiar adevărat*, pentru ca, după câteva luni, să fie dezamăgită. Iar când se întâmpla asta, venea la noi în fiecare zi... și plângea mărturisind tot pe umărul Ellei"[21].

Pe la sfârșitul anilor 1950, Svetlana l-a întâlnit pe poetul evreu David Samoilov și s-a îndrăgostit de el. Era cu doar șase ani mai mare ca ea, chipeș, cu o figură deschisă, remarcabil

de onestă, afișând adesea un zâmbet ironic. Își câștigase deja o reputație de om inteligent și playboy și avea să devină unul dintre cei mai buni poeți din generația postbelică, scriind unele poezii despre război, dar și poeme care dezvăluiau o înțelegere aproape mistică a naturii care trebuie s-o fi impresionat pe Svetlana.

S-au întâlnit prima oară la o petrecere de ziua de naștere a soției lui Stepan Mikoian, la care-l invitase și pe Boris Gribanov, colegul ei de la Editura de Literatură pentru Copii. Ella și Stepan locuiau într-un apartament de cinci camere din Casa de pe chei. Gribanov s-a hotărât să-l invite și pe prietenul său apropiat David Samoilov, care era foarte curios să vadă cum trăia elita acelei țări.

În timpul cinei, Samoilov a fost surprins să descopere că stătea lângă Svetlana Allilueva. A văzut că era deosebit de atrăgătoare, dar nu putea să-și scoată din minte gândul că de fapt vorbea cu fata lui Stalin. Gribanov spunea că Anastas Mikoian stătea în capul mesei, iar Svetlana și Samoilov curând au început să flirteze cu patimă:

> După numai cincisprezece minute, fără să-i acorde lui Mikoian niciun fel de atenție – pentru Svetlana era foarte natural, fiindcă era obișnuită să-i vadă pe tovarășii tatălui ei ca pe niște servitori, iar pentru poetul Samoilov rangurile nu însemnau nimic – pe scurt, după numai cincisprezece minute, se sărutau cu patimă. Eu și soția mea am plecat apoi, lăsându-mi prietenul cu preocupările lui[22].

Scena cu cei doi sărutându-se cu patimă în public nu se potrivește cu imaginea unei Svetlane rezervate, așa cum au portretizat-o alții, iar Stepan Mikoian nu-și amintește de o întâlnire atât de erotică[23], dar indiferent cum o fi fost, Samoilov și Svetlana s-au dus acasă împreună. A doua zi dimineață,

Boris Gribanov a primit un telefon la serviciu. La celălalt capăt al firului era Samoilov care *chicotea*:

„— Boria, i-am tras-o bătrânului!

— Şi ce treabă am eu cu asta? [l-a întrebat Gribanov].

— Nu, nu protesta. I-am tras-o în numele amândurora!"[24].

Dar curând, ceea ce a început ca o „năzbâtie", ca să folosim cuvântul lui Gribanov, a devenit o poveste de dragoste. Samoilov nu se aştepta să fie atras de inteligenţa şi evidenta sinceritate a Svetlanei. Iar ea îl considera o personalitate senzaţională: un poet liric, membru al avangardei de stânga şi, la fel ca şi ea, dăruit mai mult muzelor decât politicii[25].

Svetlana trezea sentimente de teamă în mintea altora. Gribanov evocă momentul în care el, Samoilov şi Svetlana l-au vizitat pe prietenul său Tak Melamid. Era 5 martie, comemorarea morţii lui Stalin. Svetlana n-a scos un cuvânt în timpul discuţiilor despre denunţarea crimelor lui Stalin, subiect inevitabil în acea conversaţie. În timp ce se îndreptau spre lift la plecare, soţia lui Melamid l-a întrebat pe Gribanov cine era „drăguţa doamnă" care a venit cu ei şi aproape a avut un atac de cord când a auzit numele de Svetlana Allilueva.

A doua zi dimineaţă i-a dat un telefon lui Gribanov, spunându-i, apucată de istericale, că ar fi trebuit să-i prevină dinainte. Ea şi soţul ei petrecuseră o noapte albă încercând să-şi amintească tot ce spuseseră. Gribanov a încercat s-o liniştească, asigurând-o că Svetlana era o femeie cultivată şi nu s-a sinchisit de cele spuse despre tatăl ei, dar obişnuinţa de a se teme era atât de înrădăcinată în familia Melamid că nu se puteau linişti[26].

Cei doi iubiţi se întâlneau în apartamentul din Moscova al Svetlanei sau la dacea aceea mică de la Jukovka. Uneori era de faţă şi Boris Gribanov. De obicei se întâlnea cu ei la un restaurant de la Hipodromul moscovit atunci când nu erau curse,

sau luau prânzul la restaurantul Severnîi (Nordic) din raionul Marina Roşcia. Pe 9 mai, cei doi bărbaţi se întâlneau de obicei la restaurantul numit Berlin cu tovarăşii lor veterani de război pentru a sărbători ziua victoriei. Sărbătoarea s-a încheiat cu spusele lui Samoilov: „Boria, cred că ar fi cât se poate de nimerit să încheiem cum se cuvine această zi care a început atât de frumos acasă la fiica generalisimului"[27].

Samoilov şi Gribanov s-au decis să se oprească la apartamentul Svetlanei cu o sticlă de coniac pentru nişte lungi şi liniştite discuţii. Gribanov a remarcat că pe pereţi nu era nicio fotografie a lui Stalin (la vremea aceea probabil că ea ascunsese mica fotografie înrămată în argint). Era doar o imensă fotografie a mamei ei. Deşi amândoi bărbaţii erau curioşi, niciunul dintre ei nu a dorit să profite de Svetlana ca sursă de informaţii despre tatăl ei, şi nici nu s-a discutat prea mult despre el.

În relaţia Svetlanei cu Samoilov era o singură problemă: ea voia să se căsătorească cu el. De obicei se ducea la editura unde lucra Boris Gribanov, îl scotea din birou şi-l ducea cu maşina la ţară pentru a purta mereu aceeaşi conversaţie:

„— Boria, îmi spunea ea. Trebuie să se căsătorească cu mine.

— Svetik [cum îi spunea el cu afecţiune],... asta nu se va întâmpla niciodată.

— Dar de ce? mă întreba ea plină de indignare.

— Pentru că e poet, iar tu... o prinţesă, i-am răspuns eu fără echivoc"[28].

Privind în urmă, Gribanov avea să scrie: „Svetlana era o fiinţă foarte emotivă, gata să se îndrăgostească, gata să se ofere cu totul în fiecare legătură de dragoste, gata să sacrifice totul pentru omul pe care-l iubea. Dar, în acelaşi timp, avea şi o obsesie: omul pe care-l iubea trebuia să se căsătorească cu ea. Asta complica foarte mult relaţia"[29].

Nevoia obsesivă a Svetlanei de a se repezi la căsătorie s-a manifestat în fiecare relație de dragoste. Ca și cum, în pofida experiențelor care trebuiau să o fi învățat ceva, ea credea că mariajul îi va oferi un punct de apărare în fața unei inevitabile pierderi. În adâncul ei, Svetlana a rămas emoțional un copil orfan, cu o tragică fragilitate care amenința mereu s-o tragă la fund. Și cum să se fi întâmplat altfel? Lucrurile se frângeau când ea îi atrăgea pe alții în uraganul ei emoțional.

Samoilov avea să scrie despre Svetlana în cartea sa *Note zilnice*, publicată cu ani mai târziu. Într-o consemnare din 17 noiembrie 1960, avea să descrie momentul despărțirii lor:

> Astăzi a venit pe neașteptate Svetl... și mi-a aruncat mănușa. Dimineață am încercat să evit o discuție cu ea din nou. E greu să porți o discuție la fel cum e greu să treci peste o boală sau să scrii un poem epic. Ca de obicei, s-a purtat ca o prințesă... a apărut dinaintea mea și mi-a aruncat mănușa, mi-a aruncat pe masă un volum de Slucevski [poetul Konstantin Slucevski] și o cruce a Sfântului Gheorghe... amintiri demne de milă ale pasiunii mele.
>
> Dar privind retrospectiv poți evalua emoționanta absurditate a gestului ei, dictat de intensitatea sentimentelor ei, de temperamentul furtunos al tatălui și singurătatea ei. În acel moment te încearcă un sentiment ciudat de milă, admirație și indignare. E sclava pasiunilor sale; în orice sclav pândește un tiran... Niciodată a viața mea n-am fost mai mișcat și mai fascinat de tragedia altei persoane. Și niciodată n-am simțit o nevoie mai intensă să fug de acea persoană, de cercul tragediei sale fără ieșire și sufocante[30].

În 1967, când a aflat de vestea fugii Svetlanei, Samoilov scria, oarecum reproșându-și, în jurnalul său: „E mai magnifică decât am crezut eu". Și întristat, el a adăugat: „N-am înțeles și n-am apreciat femeile care mi-au fost aproape"[31].

După cum credea Samoilov, tragedia era că „Svetlana era condamnată să poate crucea genealogiei sale pentru tot restul vieții". Nu a reușit niciodată să-l dezavueze complet pe tată ei, deși a dezavuat cu sfidare „moștenirea sa spirituală", un paradox sau o dualitate în care era imposibil să trăiești.

S-ar putea ca situația Svetlanei să fi fost mult mai complexă. Cu siguranță una e să fii fiul dictatorului și alta să fii fiica dictatorului. Fiului i se cere să fie precum tatăl său și, adesea, ajunge o parodie a acestuia și astfel, în chip dezastruos, a fost cazul lui Vasili. Dar Stalin a avut o afecțiune deosebită față de Svetlana. I-a oferit dragoste părintească, atât cât a oferit... formală, periodică, grosolană, adesea plină de cruzime. Și cerea supunere extremă. Și era amestecată cu dispreț: „Uită-te la tine. Cine are nevoie de tine? Tâmpito!" Dar ei *i s-a părut* întotdeauna o dragostea ademenitor de adevărată. Adevărul e că Svetlana n-a cunoscut niciodată ce înseamnă dragostea. Probabil în străfundurile ființei sale ceva credea că nici nu putea fi iubită. Și căuta un substitut romantic, idealizat al dragostei. Și în privința asta nu se deosebea de multe alte femei, deși cazul ei era unul extrem. Avea nevoie de un bărbat care s-o inventeze sau s-o împlinească. Disperarea ei se năștea din groaza de a fi singură, dar care dintre bărbații de care era atrasă s-ar fi implicat în viața fetei lui Stalin să înfrunte acel întuneric?

Capitolul 13

După „dezgheț"

La sfârșitul anilor 1950 și începutul anilor 1960, Moscova era un loc fascinant. Era un oraș internațional, cu muzică, film și festivaluri de dans, congrese mondiale de literatură, delegații internaționale de artiști, schimburi de studenți străini și o fascinantă viață de noapte. Dar, dincolo de fațada cosmopolită, totul era sub controlul comisarilor pentru cultură, poliția secretă era la fel de activă.

Aproape de la debut, „dezghețul" lui Hruşciov era o invitație la haos. În martie 1956, imediat după Raportul secret, când georgienii s-au adunat la Tbilisi pentru a comemora trei ani de la moartea lui Stalin, demonstranții studenți s-au răsculat. Zeci (unii spun sute) de studenți au fost uciși de trupele sovietice. În mod cu totul ironic, studenții protestau față de politica de destalinizare a lui Hruşciov. Hruşciov îl denigrase pe cel mai iubit fiu al poporului georgian. În octombrie, tancurile sovietice au năvălit în Budapesta pentru a zdrobi revolta din Ungaria, unde studenții cereau libertate și înlăturarea dominației sovietice. Cetățenii sovieticii așteptau cu îngrijorare să vadă ce se va întâmpla.

În URSS, „dezghețul" însemna și liberalizare, dar și răscolirea unor gunoaie. „Dezghețul" lui Hruşciov ezita. În primele zile, nimeni nu avea habar la ce să se aștepte, dar a devenit

limpede că represiunea era încă politica partidului, deşi acum se manifesta cu intermitenţă. Hruşciov urma un fel de zigzag politic, retrăgându-se atunci când era nevoie să-şi salveze autoritatea.

Soarta scriitorilor era un fel de barometru. În octombrie 1958, când lui Boris Pasternak i s-a acordat Premiul Nobel, el a trimis o telegramă comitetului Nobel: RECUNOŞTINŢĂ INFINITĂ, EMOŢIONAT, MÂNDRU, SURPRINS, COPLEŞIT. La numai patru zile mai târziu, Biroul Politic, care interzisese publicarea romanului său *Doctor Jivago*, l-a silit pe Pasternak să trimită o a doua telegramă prin care renunţa la premiu[1]. În februarie 1961, KGB a confiscat şi a distrus manuscrisul *Viaţă şi soartă* al lui Vasili Grossman. Cu toate astea, în ciuda opoziţiei unor membri de vârf ai partidului, Hruşciov a permis publicarea în *Novîi Mir* a cărţii lui Aleksandr Soljenîţîn *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici*, o relatare îngrozitoare despre viaţa în Gulag. Nimeni nu putea ghici ce va urma: dezgheţ sau îngheţ.

Primăvara şi vara lui 1961 au fost deosebit de grele pentru Svetlana. Avea treizeci şi cinci de ani. O vârstă deloc confortabilă. Dacă eşti singură la vârsta asta, crezi că aşa vei fi întotdeauna. Copiii ei, de şaisprezece şi unsprezece ani, erau la şcoală. Katia avea adunările obligatorii de pionieri, iar Iosif devenise comsomolist. Svetlana îşi aminteşte: „Eram melancolică, nervoasă, înclinată fără speranţă spre pesimism, şi nu o dată m-am gândit la sinucidere. Îmi era teamă de camere întunecoase, de morţi, de trăsnete, de bărbaţi destrăbălaţi, de huligani pe stradă, de beţivi. Viaţa mea mi se părea întunecată, fără sens, fără viitor"[2]. Dincolo de aparenţa de perfect control a Svetlanei, exista tristeţe şi suspiciune, furie şi frustrare, răni psihice pe care nu ştia cum să le înfrunte şi cu atât mai puţin să le vindece.

Încet, încet, s-a apropiat de Andrei Siniavski, prietenul ei de la Institutul Gorki, unde lucra, şi a căutat la el mângâiere. E limpede că el o socotea fascinantă. Stăteau amândoi pe o băncuţă lângă Poarta Kropotkin când Svetlana a abordat subiectul sinuciderii. Siniavski i-a replicat: „Un sinucigaş socoteşte că se omoară definitiv. Dar el ucide doar trupul, după acea sufletul suferă, pentru că numai Dumnezeu poate să-ţi ia sufletul"[3]. Svetlana probabil că şi-a amintit cuvintele bunicii Olga: „O să-ţi afli sufletul atunci când o să te doară".

Aceasta a fost discuţie foarte intimă care sugerează că au mai urmat şi altele. Era o mare greşeală să trezeşti speranţele Svetlanei. A urmat o legătură de dragoste. Conform lui Aleksandr Uşakov, colegul ei, şi el cercetător, curând în Institutul Gorki umbla zvonul că, într-o bună zi, Svetlana s-a înfiinţat la o petrecere din apartamentul scriitorului Andrei Menşutin cu un geamantan în mână cerând ca Siniavski să vină cu ea[4]. Maria Rozanova, soţia lui Siniavski, a confirmat incidentul în cursul unui interviu:

> Într-o zi Siniavski şi cu mine luam cina acasă la un coleg de-al lui..., Andrei Menşutin, care, la fel ca noi, locuia într-un apartament comun nu departe de noi. Deodată clopoţelul de la uşă s-a auzit de trei ori: Svetlana Allilueva. Familia Menşutin avea o cămăruţă înghesuită. Eu cu Lida ne-am repezit să-i aducem un scaun, dar Svetlana a declarat:
>
> — Nu am de gând să mă aşez. Andrei, pentru tine am venit. Vii cu mine?
>
> — Svetlana, dar cu mine cum rămâne? am întrebat-o eu.
>
> Svetlana mi-a replicat:
>
> — Maşa, l-ai luat pe Andrei de la nevasta lui, acum îl iau eu de la tine[5].

Parcă Svetlana era din nou „gospodina" de la Kremlin, poruncind dragoste şi aşteptându-se ca porunca să fie executată.

Rozanova povestea cum soţului ei „i-a căzut falca". „L-am întrebat sfioasă pe Siniavski:

— Andrei, nu crezi că în timp ce studiaţi voi istoria URSS aţi ajuns prea departe?

Bineînţeles că l-am luat la întrebări foarte direct. Da, i-o trăsese o singură dată. Şi ce-i cu asta?"

Rozanovei i-a venit uşor să dea toată vina pe Svetlana. Era „o femeie isterică... când aveai un astfel de tată". Siniavski se comportase ca un bărbat normal. Ea amintea o glumă a lui. Avea obiceiul să spună: „Dacă sunt în tren cu o femeie, sunt nevoit să-i fac o propunere, ca un bărbat politicos ce sunt". Rozanova susţinea că într-o relaţie fidelitatea sexuală „nu e importantă. Nu [asta] constituie legătura dintre oameni. Fără mine n-ar fi fost în stare să lucreze, nici să trăiască. A trăi... nu e ca şi cum ai face o supă". Dar n-o va ierta niciodată pe Svetlana.

Svetlana nu pare să fi înţeles dubla măsură care a înflorit pretutindeni în anii 1950 şi 1960. Ea era cea „deranjată din punct de vedere sexual", în vreme ce poetul Siniavski era iertat pentru aventurile sale, necesare pentru opera lui, cea care-i stârnise în aşa măsură speranţele Svetlanei. Femeile deveneau rivale şi duşmani, în vreme ce soţii stăteau deoparte şi se amuzau. Iar Svetlana era departe de gândirea obişnuită atunci când credea că singura ei cale spre o viaţă de creaţie este aceea de a fi complementul unui bărbat. Din nou a făcut un pas înapoi, dar probabil că i-a fost destul de greu să înfrunte bârfele din Institutul Gorki. Mai târziu avea să scrie plină de admiraţie atât despre Siniavski, cât şi despre soţia lui în al doilea volum de memorii *Numai un an*, fără să facă vreo aluzie la umilinţa de care avusese parte, crezând că putea să recâştige prietenia amândurora.

Totuşi Siniavski va avea o influenţă de durată. Fiind un creştin pios, probabil el a influenţat-o să ia decizia de a primi

botezul în Biserica Ortodoxă Rusă. În primăvara lui 1962, ea a fost botezată într-o bisericuță bizantină cu numele Așezarea veșmântului Maicii Domnului, lângă Catedrala Donskoi, aceeași biserică în care fusese botezat și Siniavski cu câteva luni mai înainte.

Dar cel care a influențat-o în această direcție a fost în mod ironic chiar tatăl ei. Pe când era adolescentă, Stalin a familiarizat-o cu creștinismul. Bântuia prin biblioteca lui și a dat peste o carte intitulată *Viața lui Iisus*. A fost înspăimântată și, cum era îndoctrinată ca un bun ateist, i-a mărturisit șocul tatălui ei: „Știi bine că e o minciună, e mitologie". Iar Stalin i-a răspuns: „Nu, a fost un om adevărat. Chiar a trăit". În acea după-amiază, amintindu-și de cursurile de la seminarul din Tbilisi, i-a povestit despre Iisus Hristos. Dintre toți oamenii din lume, chiar tatăl ei! Se distra când își amintea cum stătea în poala lui Stalin în vreme ce el îi povestea viața lui Iisus[6].

Deși era ilegal, mulți ruși au devenit în taină creștini la începutul anilor 1960, ca o formă de protest împotriva comunismului. Pentru unii era o întoarcere nostalgică la Rusia care dispăruse. Alții chiar simțeau o dorință adevărată pentru niște valori spirituale. Dar pentru Svetlana era periculos să încalce regulile partidului. Pentru a se pune amândoi la adăpost, părintele Nikolai Aleksandrovici Golubțov a botezat-o într-o ceremonie privată și nu i-a consemnat numele în registrul bisericii. Avea să-și amintească mereu cuvintele de încurajare ale părintelui Nikolai. „Spunea că Dumnezeu mă iubea, chiar dacă eram fiica lui Stalin."[7] Această remarcă sugerează profunzimea singurătății sale devastatoare.

Fiind îndoctrinată în supunere față de ideologie, Svetlana cu siguranță a fost foarte mișcată să se trezească în Biserica Așezării veșmântului Maicii Domnului, cu turlele ei în formă de bulb de ceapă, ascunsă într-un cartier mărginaș al Moscovei.

Capelele de piatră mici, boltite, care-ţi atrăgeau privirile în sus, mirosul de tămâie arsă şi numeroasele candele prinse în întuneric, efectul hipnotic al corului, toate acestea erau probabil ameţitoare după uniformitatea cenuşie a Moscovei. Din zilele în care se uita uimită la zâmbetul lui Buddha din iurtele de la Zubalovo, Svetlana gustase jindul metafizicului. Căutarea sa obsesivă prin lumea religiilor a început odată cu botezul ei. A citit cu nesaţ despre hinduism, budism, creştinism şi, în cele din urmă, a încercat multe dintre acestea în dorinţa ei de împăcare interioară.

Avusese multe motive pentru a se converti, dar unul dintre cele pe care le-a menţionat a fost moartea fratelui ei. În ianuarie 1961, Hruşciov a iniţiat eliberarea sa din închisoarea Vladimirskaia, dar Vasili n-a rezistat în libertate decât trei luni, gonind cu maşina prin Moscova şi făcând beţii cu amicii săi georgieni în restaurantul său favorit – Aragvi – înainte de a dispărea. Familia l-a descoperit la închisoarea Lefortovo, dar era atât de bolnav, încât a fost scutit să-şi ducă pedeapsa până la capăt. Obţinând o pensie de general, s-a mutat la Kazan. Sărac şi demoralizat, a murit la 19 martie 1962, la vârsta de patruzeci şi unu de ani, după o beţie, lăsând în urmă patru soţii şi mai mulţi copii. Svetlana îşi amintea de băiatul care promitea atât de mult înainte ca mama sa să-l abandoneze. Nu mai încerca niciun sentiment de ură faţă de el[8].

În acelaşi an 1962, Svetlana s-a întâlnit cu trecutul ei într-un mod care a fost şi emoţionant şi devastator. L-a întâlnit pe Ivan (Djonrid) Svanidze, vărul ei, pe care nu-l mai văzuse de la arestarea tatălui şi mamei lui din 1937. Stalin dăduse ordin ca tatăl său să fie executat în 1941. Mama sa a fost executată în 1942. Pe când era copilă, Svetlana îi adorase pe mătuşa şi pe unchiul ei. Unchiul Alioşa fusese cel care adusese iurtele la

Zubalovo, le spusese copiilor poveşti cu vechii perşi şi hitiţi şi le recitase poeme georgiene. Când Svetlana l-a întâlnit pe fiul său Ivan (cum îşi spunea el acum, după ce renunţase la Djonrid), după douăzeci şi cinci de ani de tăcere, probabil la Institutul de Studii Africane, unde era cercetător, amândoi s-au aruncat cu patimă în acel trecut. Dar întâlnirea a avut şi partea sa întunecată.

Svetlana a fost devastată când Svanidze i-a arătat scrisorile primite de la părinţii săi înainte de execuţie. Ei îşi închipuiseră că va fi luat în grijă de rudele lor, dar nu s-a întâmplat una ca asta. Ştiind bine care era preţul plătit de cei care aveau legătură în vreun fel cu copiii „duşmanilor poporului", familiei i-a fost frică să-i ofere adăpost. Când Iakov, fratele Svetlanei, a vrut să-l ajute, soţia sa a argumentat că asta însemnă să-şi asume riscuri[9].

Conform regulilor de fier ale lui Stalin, copiii „duşmanilor poporului" deveneau ei înşişi duşmani. Se presupune că, după arestarea soţilor Svanidze, doica a avut grijă de Ivan, care avea unsprezece ani, până a fost, la rândul ei, denunţată. El a fost trimis într-un orfelinat pentru copiii celor condamnaţi şi a trăit acolo vreme de şapte ani într-o baracă dincolo de sârma ghimpată. În perioada războiului, orfanii erau ultimii care primeau de mâncare, nişte epave, de care te puteai lipsi. Pentru băiatul care îşi petrecuse copilăria vorbind fluent germana şi apoi trăind în Londra şi Geneva, pe când tatăl său era şeful Băncii Sovietice de Comerţ Exterior, şocul trebuie să fi fost de neînchipuit.

La şaptesprezece ani, Ivan a fost exilat în Kazahstan ca să lucreze într-o mină. În cele din urmă, în 1956, i s-a permis să locuiască la Moscova. Ca mulţi supravieţuitori, s-a întors înfrânt şi bântuit de trecut. La întoarcere n-a încercat să ia legătura

cu rudele. S-a înscris la Universitatea din Moscova, unde a obținut un doctorat în studii africane, dar nu și-a revenit niciodată cu sănătatea.

Mai târziu Svetlana avea să spună: „Brusc ne-am descoperit unul pe celălalt... pur și simplu eu nu l-am mai putut părăsi"[10]. La sfârșitul lui 1962, s-a cununat cu Ivan Svanidze într-o biserică ortodoxă rusă. Era ca și cum două nevroze s-au întâlnit, deși experiența lui era mult mai groaznică decât a ei, erau amândoi victime ale lui Stalin. Căsătoria a fost sortită eșecului de la început și a durat mai puțin de un an. Fiica lui Iakov, Gulia, își amintea de vizitele Svetlanei și ale lui Svanidze, dar, cum sublinia Gulia, „Ivan suferise mult, era nervos, susceptibil, și avea un caracter extrem de dificil"[11].

Svetlana și Ivan s-au despărțit și, deși a vorbit întotdeauna cu căldură despre el, n-a recunoscut niciodată public că au fost căsătoriți. Probabil că-i era rușine. Ca să-și salveze propria singurătate, n-a făcut decât să adâncească durerea lui. Un anunț asupra acestui divorț a fost publicat în ediția de seară a ziarului *Vecerniaia Moskva*[12]. Trebuie spus că deși adunase mai multe divorțuri – de-acum trei – nu era singurul cetățean sovietic în situația asta. După drama a zeci de ani de dictatură, divorțul devenise ceva obișnuit.

Svetlana și-a căutat alinare în cercul ei de prieteni apropiați, mulți dintre ei membri ai inteligheției. Dmitri Tolstoi și soția sa locuiau la Leningrad. Obișnuia să fugă câteva zile să-i vadă ori de câte ori putea. Dmitri era fiul contelui Aleksei Tolstoi, vărul mult mai faimosului Lev Tolstoi. Contele, respectat în Uniunea Sovietică pentru romanele sale istorice, divorțase de mama lui Dmitri, Iulia Rojanski, și locuia într-un palat din Moscova, în vreme ce contesa trăia în sărăcie, într-un apartament comun, îmbâcsit de tot felul de nimicuri rămase de pe

vremuri. Svetlanei îi plăcea aerul istoric din apartamentul familiei Tolstoi – bufetul olandez de secol XVIII, oglinda înaltă mobilă, scaunele vechi.

Dmitri Tolstoi era compozitor, dar, pentru că refuzase să devină membru al Partidului Comunist, operele sale nu au fost puse în scenă și își câștiga traiul dând lecții de muzică. Dar, indiferent cât de reduse erau mijloacele lor, familia Tolstoi dădea petreceri la care se citeau operele poeților prerevoluționari și se treceau din mână în mână manuscrise samizdat ilegale, precum poemele interzise ale noi stele a Leningradului, poetul Iosif Brodski. În 1946, Brodski a fost trimis în judecată pentru parazitism și condamnat la cinci ani de exil intern[13].

La una dintre aceste petreceri a întâlnit-o Svetlana pe Lily Golden. Golden amintea prima impresie pe care i-a făcut-o Svetlana în felul următor: „O femeie mai degrabă mică de statură, cu păr roșu, ochi verzi, îmbrăcată foarte simplu, și ai cărei ochi reflectau imensa suferință a cunoașterii unor adevăruri neștiute de ceilalți"[14]. Lily Golden era cercetător la Institutul de Studii Africane și autor a numeroase cărți și articole despre muzica și cultura africană. De asemenea a fost cea dintâi care a studiat comunitatea săracă și izolată a negrilor din Caucaz, formată din descendenți ai foștilor sclavi care se refugiaseră în munții din Abhazia și a cărei existență autoritățile sovietice ar fi preferat s-o păstreze secretă. Ea însăși avea o istorie extraordinară. Tatăl ei, Oliver Golden, a fost un negru american care fugise din Mississippi după Primul Război Mondial și ajunsese în Chicago, unde devenise un marxist convins. Spunea întotdeauna: „Primul alb american care mi-a strâns mâna și mi-a strâns-o ca pe a unui egal, a fost un comunist"[15]. Mama sa, Bertha Bialek, era evreică. Pentru că în America era imposibil să trăiești fiind într-o căsătorie interrasială, au emigrat în

Uniunea Sovietică în 1931, visând să construiască o societate mai dreaptă, cu oameni egali. Ei personal au scăpat de represiunile din anii 1930, dar au văzut neajutorați cum prieteni de-ai lor dispăreau. Singurul lor copil, Lily, una dintre puținele rusoaice negrese din Moscova, a crescut la Taşkent.

În seara în care Lily a întâlnit-o pe Svetlana la petrecerea familiei Tolstoi, cei din grup i-au făcut o vizită profesorului Victor Manilov, critic literar și istoric al poeziei ruse, care locuia într-un apartament comun din apropiere. Singura cameră în care locuia era plină de cărți care se întinseseră până în baia comună. I-a întâmpinat cu căldură, a aprins samovarul și a început să vorbească despre Sankt Petersburg din vremurile de demult și deodată le-a spus Svetlanei și lui Lily: „Arătați-mi mâinile! Uneori am succes la cititul în palmă".

Când a cercetat palma Svetlanei, a exclamat: „N-am văzut niciodată o palmă ca asta. Aparține unei persoane extraordinare!" Lily și-a amintit prezicerile pentru Svetlana: „Viața ți-e împărțită în trei perioade. Cea dintâi, încheiată acum multă vreme, a fost o perioadă de fericire fără pic de nor. Perioada de acum este dificilă. Te străduiești să fii împreună cu un prinț străin... o să se îmbolnăvească și o să moară. Apoi va veni o a treia perioadă, în care o să traversezi oceane și o să călătorești departe de tot"[16]. În mod cu totul ciudat, el a descris exact traiectoria vieții Svetlanei. Avea să întâlnească un prinț indian, un rajah cu numele de Brajesh Singh, și, în cele din urmă, va traversa oceane.

Lily a devenit curioasă: „Cine e Svetlana asta?" a întrebat-o pe Tatiana Tolstoia și i s-a răspuns: „*Svetlana Allilueva, fiica lui Stalin*". Lily a fost șocată: „Era greu s-o plasezi pe această tânără femeie îmbrăcată simplu, modestă... în mijlocul grozăviilor care probabil au înconjurat-o toată viața"[17].

Când a ajuns s-o cunoască pe Svetlana, Lily avea să spună: „Era o persoană amabilă, delicată... Îi era imposibil să scape de îngrozitoarea moştenire. Nu putea să aibă încredere în oameni. Şi cum să fi avut dacă erai fiica lui Stalin? Oamenii o tratau ca pe «un fel de ciudăţenie»"[18]. Svetlana a ajuns să ţină la Lily, care-i aducea veselie şi prospeţime în locuinţă. Treceau amândouă prin colecţia de înregistrări cu cântece folclorice şi *spirituals* africane. L-a învăţat pe Iosif, fiul Svetlanei, să danseze twist.

Curând Lily avea să vadă ce înseamnă să fii fiica lui Stalin. Când mergea pe stradă prin Moscova, oamenii se uitau la ea curioşi fiindcă era neagră. Svetlana a primit o slujbă la Institutul de Economie Mondială şi Relaţii Internaţionale – a dorit să plece de la Institutul „M. Gorki" –, dar n-a rezistat acolo decât câteva zile: „La fiecare câteva minute se deschidea uşa şi apărea cineva care se zgâia la ea cu ură nedisimulată. Faptul că sentimentele erau de fapt îndreptate către tatăl ei nu mai avea importanţă"[19].

Lily îl cunoştea şi pe Ivan Svanidze ca pe un cercetător talentat la institutul ei. Ea credea că Svetlana, căsătorindu-se cu el, căuta iertarea păcatelor pentru crimele lui Stalin. Îi spunea fiicei sale, Elena Kanga: „[Svetlana] făcea tot ce-i stătea în puteri pentru a ajuta oamenii care se întorceau din lagăre la sfârşitul anilor 1950"[20]. Lily a înţeles şi de ce relaţia Svetlanei cu Svanidze s-a încheiat brusc. Svanidze era „deranjat" de perioadele lungi de detenţie şi de aceea era imposibil să trăieşti cu el. Lily credea că el devenise paranoic cu privire la propria origine evreiască şi scosese de pe perete toate portretele mamei sale evreice. Şi îl detesta şi pe Iosif, fiul Svetlanei, pentru că era pe jumătate evreu[21].

Lily avea un motiv deosebit pentru a-i fi recunoscătoare Svetlanei. Era conştientă că Svetlana rareori profita de privilegiile

şi contactele ei pentru a obţine favoruri deosebite, dar a făcut excepţie în cazul care o privea pe Lily. Când soţul lui Lily, un revoluţionar din Zanzibar, a fost asasinat şi Lily a rămas singură şi săracă să-şi crească fiica, Svetlana şi-a folosit influenţa pentru a obţine o pensie lunară pentru Lily. Lily va rămâne alături de Svetlana prin multele necazuri care aveau să vină, chiar ajutându-i copiii după fuga ei.

Alţi prieteni de bază ai Svetlanei au fost Fiodor Volkenstein, profesor de chimie la Moscova şi fratele vitreg al lui Dmitri Tolstoi. În timpul lungilor lor discuţii, Volkenstein a început s-o îndemne să-şi scrie memoriile cu privire la familie. „Dar cum pot să fac asta?" a obiectat ea. „Scrie! Scrie! Asta poţi face, i-a spus el. Începe ca şi cum a-i scrie o scrisoare, restul o să vină de la sine."[22]

În 1962, Svetlana a primit o neaşteptată vizită din partea unui prieten francez, scriitor şi editor, Emmanuel d'Astier de la Vigerie. Prietenul său Ilia Ehrenburg a încercat să-l descurajeze insistând să n-o mai caute, pentru că era periculos, dar acesta i-a găsit singur adresa. S-a înfiinţat pur şi simplu la uşa ei şi i-a explicat că scria un articol despre tatăl ei şi voia să verifice anumite date biografice. Conform legii, ar fi trebuit să refuze să-l lase în casă pentru că era străin, dar era sătulă de regulile sovietice şi a vorbit cu el ore în şir. În rândul intelectualilor moscoviţi, d'Astier era considerat procomunist, dar liberal pacifist.

La scut timp după prima vizită a lui d'Astier, Mikoian, adjunct al preşedintelui, a invitat-o pe Svetlana la dacea sa, unde, după ce a asigurat-o că nu era interzis să se întâlnească cu străini, i-a spus că „era mai bine să nu o facă". Apoi Mikoian a întrebat-o dacă se gândise vreodată să-şi scrie memoriile. Dacă avea de gând s-o facă, n-ar fi fost înţelept să le ofere străinilor,

după aceea nu va mai avea liniște. Simțind riscul, Svetlana l-a asigurat că nu avea de gând să scrie vreo carte. D'Astier și-a făcut un obicei din a-i face vizite ori de câte ori venea prin Moscova și de fiecare dată ea era convocată la Comitetul Central și întrebată – e drept, politicos – „ce voia franțuzul?"[23].

De fapt Svetlana își scria *deja* memoriile. Își însușise sugestiile lui Volkenstein și-și scria memoriile sub formă de scrisori către el. Avea să pună acestei cărți titlul de *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Olga Rifkina, prietena ei, amintește cum, la un anumit moment, în vara anului 1963, pe când lucra în dacea ei de la Jukovka, Svetlana devenise foarte secretoasă cu privire la ce scria. „Începuse să-și facă griji că autoritățile aveau să fie interesate de ceea ce scria. Aveau să i le confiște... Și aveau să le distrugă"[24]. Pe parcursul a treizeci și cinci de zile, Svetlana a scris cartea ca un fel de discuție cu un „interlocutor neidentificat". Pentru a nu-l pune în pericol, niciodată nu i-a pomenit numele lui Volkenstein ca fiind acel prieten. Cum se spunea în URSS, scria „literatură de sertar".

A reușit să-i prezinte manuscrisul profesorului Manuilov, cel care le citise în palmă ei și lui Lily Golden în seara aceea la Leningrad. A sunat-o în miezul nopții: „Ah, e atât de minunat, nu-l pot lăsa din mână", i-a spus el. Știind că telefonul ei era urmărit, ea l-a întrebat: „Despre ce vorbiți?" Dându-și seama despre ce era vorba, el i-a replicat: „Vorbesc despre cartea pe care o citesc acum". Era atât de emoționat, încât uitase regulile sovietice cu privire la „discreție".

Svetlana a luat trenul următor spre Leningrad. „Draga mea, e o carte încheiată. Cum ai reușit s-o scrii?", a întrebat-o profesorul[25]. „O putem publica în străinătate." N-a fost mirată că profesorul putea face una ca asta, probabil că el era cel responsabil pentru că manuscrisul lui Iosif Brodski fusese scos din

țară. Dar ea i-a spus: „Nu, deocamdată nu doresc asta". Știa bine că asta va declanșa un imens scandal și ea trebuia să-și protejeze copiii. „Înțeleg perfect" i-a spus el, dar a dus manuscrisul la o dactilografă care a făcut trei copii care să circule în rândul prietenilor de încredere.

Douăzeci de scrisori către un prieten nu este o confesiune. E o formă de exorcizare. Scriind acea carte ca și cum ar fi trimis scrisorile unui prieten, Svetlana putea să se destăinuie foarte intim și să elimine orice fel de autocenzură care ar fi privit peste umărul ei, inclusiv cea a tatălui ei. Voia ca această carte să fie despre oameni, nu despre o epocă politică, despre toți cei pe care-i iubise și pe care-i pierduse. Subterfugiul scrisorii (nu exista niciun fel de introducere precum *Dragul meu* prieten) a dispărut curând sub greutatea relatării pe care trebuia s-o povestească.

Douăzeci de scrisori către un prieten începe cu zilele cumplite ale morții lui Stalin, ca și cum Svetlana voia să exorcizeze fantoma tatălui ei pentru a putea să vorbească liber. Ea nu redă monumentalitatea evenimentului – marele conducător moare – ci relatează moartea acestuia ca o fiică. „Cine-l iubește pe acest om însingurat?", se întreabă ea, în vreme ce-i urmărește pe miniștrii săi pendulând între spaime și ambiții, Beria repezindu-se să-și asigure ascensiunea. Doar slujitorii. Când Stalin, în comă, ridică un braț în ultimele sale clipe, ea vede în asta un gest de furie față de viața însăși. Monumentul pe care și l-a durat e dacea de la Kunțevo, cu pustiul și întunericul de coșciug. Dar mai existau și alte case, mai pline de soare, de fericire, precum cea de la Zubalovo din copilăria ei.

Într-o a doua scrisoare ea evocă apoi casa aceea de dinainte de moartea mamei ei. Bineînțeles, e o fantezie. Ea prezintă familia Alliluev, figuri benefice, revoluționari plini de idealism

de la începuturi, care „nu-şi ascut topoarele". Sunt „sinceri, cinstiţi, cumsecade" şi pe aceeaşi treaptă socială ca şi tatăl ei. „Unchii" ei – Mikoian, Molotov, Kliment Voroşilov – vin în vizită. Ştie prea bine că sub o lupă cu o mai mare cuprindere, lumea aceea era crudă şi criminală. Dincolo de suprafaţa bucolică, un coşmar dostoievskian al competiţiei ambiţiilor va duce la moartea celor mai mulţi dintre aceşti oameni, dar ea doreşte ca prietenul căruia îi scrie să vadă un Zubalovo aşa cum l-a cunoscut ea în copilărie.

Capitolele ulterioare descriu viaţa familiei ei, a celor din familia Svanidze, Alliluev şi Redens, toţi, la rândul lor, zdrobiţi într-un fel sau altul, toţi transformaţi în duşmani şi absorbiţi în gaura neagră care a fost tatăl ei. E o viaţă pe două planuri şi, probabil, în asta rezidă şi importanţa capacităţii ei de înţelegere. La suprafaţă, e o viaţă normală, dedesubt e o lume crudă, cu oameni care dispar. Ea urmăreşte această cumplită punere în scenă din culise, sesizând iluzia. E un scenariu de o fatalitate brutală, iar ei nu-i rămâne altceva decât să-l urmărească, având şi perspectiva primelor rânduri de spectatori, care, cum îşi imaginează ea, stau tăcuţi, cu gurile căscate, fără să le vină să creadă.

În cele din urmă, la mijlocul cărţii, deşi amână momentul suferinţei, îi povesteşte prietenului ei despre sinuciderea mamei sale. Conturează un portret al Nadiei în perioada adolescenţei, redă inclusiv scrisorile mamei ei către un prieten, scrise pe când Nadia trăia perioada turbulentă a anilor 1916–1918, fiind treptat atrasă în „vâltoarea idealismului revoluţionar". Scrisorile Nadiei de prin 1918 sugerează că se îndrăgostise de Stalin. Svetlana explică apoi că Nadia „a început să se maturizeze abia când a izbucnit revoluţia, pe când el [Stalin] era un bărbat matur de aproape patruzeci de ani, vârsta dominată de un scepticism

dur şi un caracter calculat şi rece, ca şi toate celelalte trăsături importante pentru un politician"[26]. Şi scrie despre noaptea când s-a sinucis mama ei, din relatările doicii.

Urmează „scrisori" în care relatează soarta celor din familie după 1932. Oamenii apar şi dispar, aşa cum se întâmplă şi în viaţă, până când nu mai rămâne nimeni. Lui Andrei Kapler, a cărui soartă arată limpede de câtă cruzime era în stare tatăl ei, îi rezervă o scrisoare specială. După ce-şi descarcă sufletul, vorbeşte despre căsătoriile şi copiii ei. Privind retrospectiv, îşi evaluează viaţa ca plină de „morţi îngrozitoare", „dezamăgiri şi pierderea celor dragi".

Iar ultima scrisoare e dedicată doicii sale Aleksandra Andreevna, o figură tandră, descinsă din eroinele lui Tolstoi, care-i urmăreşte cu stoicism pe revoluţionari, ştiind că şi aceştia vor dispărea. Svetlana pare să sugereze că tocmai această doică i-a imprimat principiile moralităţii şi conştiinţei.

Svetlana îşi încheie cartea astfel:

> Cu toţii suntem răspunzători pentru ceea ce s-a întâmplat. Să-i lăsăm să judece pe cei care vor veni după noi, bărbaţi şi femei care n-au cunoscut vremurile şi oamenii pe care i-am cunoscut noi. Să le lăsăm nou-veniţilor pentru care acei ani ai Rusiei vor fi la fel de departe de ei şi de neînţeles, la fel de îngrozitori şi ciudaţi precum domnia lui Ivan cel Groaznic. Dar nu cred că ei vor denumi această eră una a „progresului" sau vor putea spune că a fost „pentru binele Rusiei"... Vor parcurge aceste pagini din istoria ţării cu un sentiment de îndurerare, părere de rău şi uluire, şi vor fi călăuziţi de aceste sentimente pentru a-şi trăi în alt fel viaţa[27].

Această e o carte personală, saturată de un lirism melancolic şi ambiguu în judecăţile asupra celor implicaţi. Svetlana e când nostalgică, romantică în idealizarea anumitor oameni, în

mod special a mamei sale, alteori părtinitoare în mărturisirile ei, dar e remarcabilă claritatea amintirilor sale. Nu e cartea la care s-ar fi aşteptat cititorul să fie scrisă de fiica lui Stalin. Nu dezvăluie niciun fel de secrete de stat. Nu vrea să emită puncte de vedere politice, în afară de condamnarea regimului lui Stalin şi repudierea unui sistem care, prin ţelurile sale de a realiza aşa-numitul bine colectiv, impus printr-un conformism ideologic, a făcut ca individualul să nu mai aibă niciun sens. Într-un anumit sens, cartea e o scrisoare de dragoste pentru Rusia care va dăinui cu moştenirea sa străveche şi geografia ei uimitor de diferită. Svetlana îşi asigura prietenul că niciunul dintre cei care au iubit Rusia nu au părăsit-o, dar nu aveau să treacă decât patru ani şi va face exact asta[28].

Capitolul 14

Brahmanul cel blând

În octombrie 1963, Svetlana a fost internată la Spitalul din Kunțevo pentru o amigdalectomie. Spitalele s-au schimbat puțin sub „dezghețul" lui Hrușciov. Mai existau instituții medicale guvernamentale pentru cei din nomenclatură și rudele lor, pentru actori și sportivi de seamă din înalta societate moscovită, dar acum erau internați și străini acolo. În fiecare an, partidele comuniste din străinătate primeau de la Moscova invitații de a trimite membri de-ai lor care aveau nevoie de îngrijiri medicale. Prezența lor nu era probabil o surpriză, numai că acum erau plasați în saloane cu pacienți sovietici și li se îngăduia să aibă relații între ei fără interpreți sau supraveghetori. Totuși pacienții sovietici nu erau deloc încurajați să aibă relații prea apropiate cu străinii.

Svetlana l-a remarcat pe un bărbat mic de statură, adus de spate, cu părul cărunt, care bântuia pe coridoare. Era indian și asta a interesat-o. Citea o biografie a lui Gandhi și voia să-l întrebe pe străin despre Mahatma, dar era prea sfioasă pentru a iniția ea o discuție cu un străin. Totuși, când au dat nas în nas pe coridorul spitalului, s-au așezat pe o canapea și au discutat o oră întreagă. Au vorbit în engleză. A întrebat-o din care organizație făcea parte și când i-a răspuns că din „niciuna", a

părut încântat. Brajesh Singh nu mai era comunistul înfocat și idealist care fusese în tinerețe.

Era fiul rajahului din Kalakankar din Uttar Pradesh. Studiase engleza cu meditatori la un colegiu din Lucknow, iar apoi și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în străinătate. În 1932, la Londra, a devenit comunist. I s-a părut că era cea mai bună cale pentru a lupta pentru independența Indiei. După cum spunea un prieten, era un fel de Puck, cu un ciudat sens al umorului pe care l-a folosit și în „jocul politicii"[1].

Svetlana s-a simțit ușurată când a văzut că Singh habar nu avea cine era ea. Când el a început s-o întrebe cum era viața în URSS după Stalin, ea i-a răspuns că, deși au fost făcute unele reforme superficiale, aspectele fundamentale ale societății sovietice au rămas neschimbate.

Când, în cele din urmă, s-a decis să-i spună lui Singh că era fiica lui Stalin, singura lui reacție a fost un foarte britanic „Oh!" Ea a susținut că el nu a întrebat-o niciodată nimic despre tatăl ei[2].

Pe parcursul zilelor petrecute în spital, s-au plimbat pe holuri în halatele de spital și au luat masa împreună la sala de mese a spitalului, spre consternarea celorlalți pacienți sovietici care nu erau de acord cu prezența lui Singh și nici cu amendarea privilegiilor lor prin aceste reforme „liberale". Pacienții care cunoșteau engleza erau îndemnați să tragă cu urechea la discuțiile dintre Svetlana și Singh, dar cei doi rămâneau tăcuți când se apropia cineva[3]. Pentru sovietici, Singh era prea expansiv. Ori de câte ori treceau pe coridoare pe lângă vreun funcționar sever și ei râdeau, Svetlana a început să se teamă pentru el.

Svetlana a descoperit că Singh era bolnav cronic. Suferea de bronșită și de emfizem pulmonar, plămânii îl lăsau. Curând amândoi aveau să fie trimiși la un sanatoriu numit Casă de

odihnă, la Soci, pe malul Mării Negre. Își petreceau timpul plimbându-se pe esplanadă sub privirile dezaprobatoare ale celorlalți pacienți. Nu doar un singur pacient a tras-o deoparte ca să-i spună: „Tatăl dumitale a fost un mare om. Așteaptă, și o să vezi că o să vină timpul când va fi amintit așa cum trebuie!"[4]. Apoi de obicei îi spuneau să stea alături de cei de-o seamă cu ea. Unii chiar au fost șocați când au aflat că ea renunțase la numele tatălui ei, deși după acea au dorit să se fotografieze alături de ea. Svetlana era convinsă că unii pacienți și membri ai administrației spitalului trimiteau la Moscova informări despre purtarea ei necorespunzătoare.

La vârsta de cincizeci și trei de ani (Svetlana avea treizeci și șapte), Singh nu era căsătorit. În timpul războiului, la Viena, întâlnise o evreică și pentru a o salva de naziști s-a căsătorit cu ea și au fugit în India, unde au trăit împreună vreme de șaisprezece ani. Apoi ea s-a mutat în Marea Britanie împreună cu fiul lor. Singh s-a dus și el acolo, dar, după ce n-a reușit să-și găsească o slujbă în Marea Britanie, au divorțat, iar el s-a întors singur în India.

El și Svetlana s-au apropiat foarte mult. Deși (sau poate tocmai din cauza asta) el era cu șaisprezece ani mai în vârstă ca ea, Svetlana a simțit că tocmai descoperise în el un iubit, un sfetnic și un prieten. Lumea lui era mult mai bogată din punct de vedere spiritual decât a ei, el părea să aibă un fel de pace interioară și echilibru. Îi spunea Sveta, adică Lumină, era unul dintre puținele cuvinte ruseşti pe care le știa. După ieșirea sa din spital, când perioada de viză s-a apropiat de sfârșit, Singh urma să se întoarcă în India, dar el și Svetlana au pus la cale alte planuri. El avea să se întoarcă la Moscova și să-și găsească de lucru ca translator de texte din ruseşte în hindi. Ca de obicei impulsivă, Svetlana l-a invitat să locuiască cu ea.

Ambasadorul Indiei la Moscova, Triloki Nath Kaul, era prieten al lui Singh din copilărie. Nu ar fi fost dificil să primească o viză sovietică pentru a lucra aici. Singh a fost uluit când a aflat că Svetlana își petrecuse întreaga viață între frontierele URSS. Avea să se întoarcă și vor călători apoi împreună în India; avea să-i arate Europa. Era o frumoasă fantezie, era vremea unor noi speranțe, vremea „dezghețului".

În decembrie, Singh a plecat în India. Svetlana îl aștepta, dar ceva părea să meargă rău. Singh ar fi trebuit să obțină ușor viza. Avea recomandări de la Kaul și de la secretarul general al Partidului Comunist din India, Shripad Amrit Dange. Deși Svetlana și Singh își scriau mereu, curând au descoperit că scrisorile lor nu ajungeau la destinație.

Svetlana bănuia că la Moscova sosiseră informări că se înhăitase cu un străin la Casa de odihnă de la Soci, dar Svetlana greșea. Prin ambasadorul Kaul, Singh a descoperit că un tânăr indian pe nume Chandra Shekhar, secretar al unui grup de comuniști indieni din Moscova, informase că Singh nu era om de încredere. Shekhar lucra la radio și furniza informații despre India Secției Internaționale a Comitetului Central al PCUS. Când îi vizitase pe Svetlana și Singh înainte de plecarea lui Singh în India, acesta spusese râzând că Singh nu era comunist, ci un rajah[5]. Pentru principiul purității ideologice, această idee era suficientă ca să distrugă cariera unui om, iar cel mai bun mijloc pentru a avansa în cadrul sistemului era să-l trădezi pe un altul.

Svetlana s-a dus în audiență la vicepreședintele Mikoian. Mikoian i-a spus că vorbise cu Hrușciov, care se arătase favorabil. Mikoian i-a spus că totul se va aranja și o să poată să-l aducă pe Singh în vizită. A mai spus că va fi încântat să-l întâlnească.

Aşteptarea a fost chinuitoare pentru Svetlana, dar în martie 1965, la şaisprezece luni de la plecarea sa, Singh a obţinut în cele din urmă viza de întoarcere la Moscova. Svetlana şi Iosif, fiul ei, s-au dus să-l întâmpine la Aeroportul Şeremetievo pe 7 aprilie. Omul care cobora din avion era vizibil bolnav şi îmbătrânit. Svetlana n-a ezitat. Deşi lui Singh i s-a repartizat un apartament, ea a insistat să vină să locuiască cu ei. Iosif şi Katia l-au întâmpinat cu căldură. Iosif avea să spună mai târziu:

> Singh era un om amabil, cultivat, drăguţ... Era foarte plăcut să fii în preajma lui... Era calm şi liniştit şi ştia cum să abordeze lucrurile cu un fel de simţ deosebit al umorului... A venit să locuiască cu noi, iar pentru mine şi Katia era soţul mamei şi-l tratam cu respect. Cred că era fericită[6].

În fine, într-adevăr, Svetlana era foarte fericită. Un indian, prieten al lui Singh, dr. Ram Manohar Lohia, membru al Parlamentului indian şi şef al Partidului Socialist, amintea vizita făcută lui Singh. Deşi Singh suferea din cauza unui picior umflat şi avea dureri, iar astmul îl chinuia foarte rău, amândoi s-au dus la hotelul lui Lohia. Erau prieteni de treizeci şi şapte de ani. Lohia l-a întrebat despre Svetlana:

> Mi-a vorbit cu mare afecţiune şi respect despre ea, iar eu unul puteam înţelege că şi ea era foarte preocupată de el. Brajesh avea un farmec de om liniştit şi echilibrat, disponibilitatea de a te asculta, care izvora dintr-o empatie înnăscută. Avea şi umor, umor pe care femeile îl socoteau atrăgător... Şi parcă deodată s-a făcut miezul nopţii. Eu voiam să mergem în Piaţa Roşie şi să privim şi noi, dar Brajesh mi-a spus că Svetlana era cu siguranţă deja îngrijorată. Am luat un taxi şi ne-am dus la el acasă. Când maşina a făcut curba spre strada respectivă am văzut-o pe Svetlana în mijlocul drumului, evident uitându-se foarte îngrijorată după Brajesh. Stătea în partea taxiului unde

eram eu. Am sărit din mașină. Deși încă nu ne cunoșteam, am început pe dată să fiu înduioșat de îngrijorarea ei.

— Chiar îl iubești atât de mult pe omul ăsta? am întrebat-o eu.

— Știi, se întâmplă atâtea, accidente de mașină și tot felul de alte accidente!

Cred că ghiceam ce voia să spună prin asta, dar nu spunea deschis.

După ce Lohia a petrecut a doua zi mai multe ceasuri cu cei doi, a fost profund impresionat de sinceritatea ei. În cadrul unui interviu, îi spunea unui ziarist:

> O compar cu o floare, nu cu un trandafir, pentru că trandafirul nu e atât de gingaș, ci cu o iasomie, o orhidee, cu o mireasmă subtilă care nu se insinuează în tine și nu te izbește. De asemenea am văzut o femeie care a suferit mult și aceste multe suferințe au transformat-o într-o femeie fermecătoare și liniștită. Pe parcursul ceasurilor petrecute împreună, n-am auzit-o nicio clipă ridicând vocea, devenind gălăgioasă. Singura dată când am simțit în vocea ei o notă tăioasă a fost mai târziu, în India, când mi-a spus cu un glas aspru, scrâșnit: „Urăsc politica! Urăsc politica!"[7].

Chiar și Vladimir, vărul Svetlanei, întărește atitudinea ei:

> Numai un sentiment adevărat față de acest om bolnav poate explica de ce o femeie tânără, interesantă, inteligentă, plină de pasiune și-a domolit spiritul năbădăios și s-a îngrijit emoționant de acesta, un om cu totul neajutorat, până la moartea lui în 1966. Relația aceasta avea ceva nepământesc. Era o dragoste bazată pe milostenie[8].

Acum Svetlana avea un plan nou. Era hotărâtă: ea și Singh trebuiau să se căsătorească. Bineînțeles, se pune întrebarea de ce Svetlana era atât de dornică să se căsătorească cu el, ea,

care avusese încă trei căsătorii pripite mai înainte, dar în cazul acesta, în afară de faptul că jinduia după ceva stabil, avea şi un motiv foarte pragmatic. Singh avea nevoie de statutul de cetăţean sovietic pe care-l putea dobândi doar prin căsătorie, pentru ca să fie ferit de expulzare. La început voia să se căsătorească cu el pentru a-şi împlini fanteziile de a călători prin Europa. Dar acum ideea căsătoriei devenise urgentă. Singh era foarte bolnav. Svetlana credea că dacă se puteau duce în India, unde era o climă cu care era obişnuit, putea să-i salveze viaţa. El refuzase să plece acolo fără ea şi trebuia să fie soţia lui pentru a putea călători cu el.

Dar curenţii politici, care întotdeauna dirijaseră viaţa Svetlanei, se schimbaseră din nou. În octombrie 1964, Hruşciov a fost înlăturat de la putere. Făcuse prea multe greşeli: era beţiv, gestionase prost criza cubaneză a rachetelor, „dezgheţul" său, cu consecinţe foarte impredictibile tulburaseră statu quoul politic din Uniunea Sovietică şi ţările est-europene. Treptat, o revoluţie de palat a pus la cale înlăturarea lui. Leonid Brejnev a fost ales prim-secretar al CC al PCUS; era de fapt conducătorul ţării, împărţind puterea cu Aleksei Kosîghin, preşedintele Consiliului de Miniştri, şi Nikolai Podgornîi, preşedintele Prezidiului Sovietului Suprem. Curând aceşti politicieni conservatori au oprit şi cele mai mărunte reforme.

De la moartea tatălui ei, Svetlana devenise într-un fel invizibilă, nebăgată în seamă, anonimă pentru marele public. Era minunat să te uite lumea. Dar acum a devenit din nou fiica lui Stalin, purtătoarea gloriosului nume pentru conservatorii care reveniseră la putere, şi asta însemna responsabilităţi. Chiar şi Mikoian uitase ce se spusese despre Stalin la Congresul al XX-lea. Într-o bună zi el i-a invitat pe Svetlana şi pe copii la dacea lui să ia cina împreună. La plecare el i-a oferit Katiei un cadou: „Un cadou pentru tine... un covoraş. Îl poţi agăţa pe

perete", i-a spus el. Când au ajuns acasă au desfăcut covoraşul şi au descoperit că pe el fusese ţesut portretul lui Stalin. Svetlana l-a făcut sul din nou şi l-a pus deoparte[9].

La 3 mai, ea şi Singh s-au prezentat la biroul din Moscova unde se înregistrau căsătoriile cu străini. A doua zi, imediat, a fost convocată la Kremlin. A fost o experienţă îngrozitoare. A trecut de Poarta Spasski şi a intrat în clădirea Senatului, ale cărei planuri fuseseră făcute de Matvei Kazakov. Ea locuise vreme de douăzeci şi unu de ani în apartamentul acela de la parter; rămăsese aceeaşi construcţie mohorâtă, cu aceleaşi covoare roşii, cu aceiaşi pereţi reci, lambrisaţi cu lemn, tavane boltite. S-a dus la biroul lui Kosîghin de la primul etaj, unde pe vremuri fusese biroul tatălui ei. S-a prezentat în faţa străinului care stătea la biroul tatălui ei. Nu se mai întâlniseră niciodată.

Prima lui întrebare a fost de ce n-a mai participat la şedinţele de partid. A insistat spunându-i „să se integreze în colectiv, să-şi reia locul care i se cuvine [ei]". I-a spus că a fost nevoită să aibă grijă de familia sa, iar acum avea şi un soţ bolnav.

La cuvântul *soţ*, Kosîghin a reacţionat furios. Nu există decât consemnarea discuţiei făcută de Svetlana, în care Kosîghin apare ca dictatorul nebun peste care dăduse Alice după ce trecuse prin oglindă: Regele Roşu, ca să spunem aşa:

> Ce-ai pus la cale? Tu, o femeie tânără, sănătoasă, sportivă, n-ai putut să-ţi găseşti pe altcineva aici, adică un bărbat tânăr şi sănătos? Ce vrei să faci cu indianul ăsta bătrân şi bolnav? Nu, suntem categoric împotrivă, categoric împotrivă![10].

Indiferent care au fost nuanţele discuţiei, de-acum era oficial: Kosîghin, în numele guvernului, îi refuza dreptul de a-şi înregistra căsătoria cu Singh. Nu i se va permite niciodată această căsătorie. Pe când pleca, a avut senzaţia că sarcofagul Kremlinului se închidea din nou asupra ei.

Svetlana l-a abordat din nou pe Anastas Mikoian pentru a o ajuta în privința căsătoriei. Deja le dăduse o mână de ajutor făcându-i rost lui Singh de un contract de traducere la Editura Sovietică Progress, dar această nouă intervenție a devenit motivul unei cumplite rupturi între Svetlana și prietena sa apropiată Ella Mikoian.

Stepan Mikoian spunea că Svetlana o rugase pe soția sa Ella să înlesnească o discuție cu socrul ei. Mikoian a fost de acord și a sugerat ca el și Svetlana să se întâlnească la dacea lui. Dar în ziua aceea era concertul unui pianist recunoscut internațional care avea loc la Conservatorul din Moscova, iar când Mikoian a auzit că Ella se ducea la concert a dorit să se ducă și el. I-a spus Ellei s-o sune pe Svetlana pentru a amâna întâlnirea pe a doua zi. Se pare să Svetlana era furioasă și și-a îndreptat furia asupra Ellei. Mikoian relatează ruptura dintre ele:

> Svetlana a ridicat vocea, ceea ce nu-i stătea în obicei, și a atacat-o pe Ella, aruncându-i o avalanșă de acuzații și insulte. Motivul principal era acela că Ella complota împotriva ei și, în mod deliberat, îl momise pe tatăl ei vitreg să vină și el la concert pentru a o împiedica pe Svetlana să se întâlnească cu el. Svetlana a trântit receptorul.

În seara aceea, după concert, Ella s-a întors acasă și a descoperit o scrisoare pe care i-o adusese Svetlana personal. A citit-o plină de lacrimi și i-a arătat-o lui Stepan. „Nu mi-a venit să cred ce citeam. Era plină de jigniri de-a dreptul nedrepte și îngrozitoare." Mai târziu avea să-i arate scrisoarea socrului ei. Mikoian i-a replicat: „Taică-său întreagă, nu poate trăi dacă n-are dușmani"[11].

Era o apreciere corectă? Svetlana avea o înclinație spre aroganță. Încă din copilărie, după moartea mamei sale, într-o lume în care totul era secret, mult prea periculos ca să vorbești

deschis, chiar și în această atmosferă Svetlana a descoperit că avea putere. Învățase cum să obțină ce voia de la alții. Iar când era frustrată, nu mai avea niciun fel de reținere. Se lăsa cuprinsă de furie și o lăsa să se reverse indiferent de consecințe. Iar cei asupra cărora își vărsa întreaga furie uneori nici nu înțelegeau care era pricina.

În această împrejurare probabil se gândea: „Auzi, un concert! Când e vorba de viața lui Singh!". Reacția ei era necontrolată. O acuza pe Ella că o sabota, când sărmana Ella tocmai încerca s-o ajute și, probabil, Svetlana nici măcar nu-i explicase gravitatea situației lui Singh. Din învățăturile tatălui ei: „Nu cere, poruncește!"

Evident, în ciuda tiradei împotriva Ellei, întâlnirea cu Mikoian a avut loc a doua zi. Nu i-a fost de ajutor. El a vrut să știe: „De ce vrei să te căsătorești cu el?" El și soția sa trăiseră vreme de patruzeci de ani în concubinaj. „Căsătoria cu forme în regulă nu are nicio semnificație în dragoste." Și a avertizat-o asupra prieteniei cu ambasadorii străini. I-a spus: „Acest Kaul e foarte insistent. Nu seamănă deloc cu ceilalți indieni. Ferește-te, ferește-te de el"[12].

În toamna aceea a anului 1965, în Institutul Gorki, unde Svetlana a continuat să lucreze, era agitație mare. În septembrie, prietenul ei Andrei Siniavski și colegul său scriitorul Iuli Daniel au fost arestați pentru difuzare de propagandă antisovietică. Au fost acuzați că au permis ca romanele lor, în care descriau societatea sovietică drept suprarealistă și amenințătoare, să fie reproduse ca literatură samizdat – copii clandestine difuzate printre prieteni. Au permis ca lucrările lor să fie publicate în Occident sub pseudonimele de Abraham Terz, respectiv Nikolai Arjak. „Dezghețul" lui Hrușciov se încheia în mod oficial. Începea era represivă Brejnev. Acum oricine era prins cu

literatură samizdat se putea aştepta la pedepse brutale şi toată lumea era speriată.

Pe 5 decembrie, Ziua Constituţiei, câteva minţi curajoase au organizat o adunare publică în care au cerut ca scriitorii să fie judecaţi public. Din 1929, aceasta a fost prima adunare publică din Moscova organizată de o mişcare independentă. N-au fost difuzaţi decât doi sau trei fluturaşi la Universitatea din Moscova, dar curând a aflat întreaga Moscovă. Un tânăr disident, Aleksandr Esenin-Volpin, purta o pancartă: CEREM PROCES PUBLIC PENTRU SINIAVSKI ŞI DANIEL. Un ofiţer KGB a rupt cuvântul *public* de pe pancartă: „Se pare că nu-i plăcea cuvântul". Aproape cincizeci de persoane s-au adunat la Monumentul Puşkin din centrul Moscovei, deşi alte mii stăteau de cealaltă parte a străzii. Veniseră să vadă ce se întâmpla cu demonstranţii: „Vor fi împuşcaţi atunci, pe loc, sau mai târziu?"[13].

Procesul lui Siniavski şi Daniel a început pe 10 februarie 1966. În ciuda intervenţiilor unor organizaţii precum PEN Internaţional, Daniel a fost condamnat la cinci ani şi Siniavski la şapte ani de muncă silnică în lagăr[14].

Svetlana a fost îngrozită. Era grotesc, mizerabil, de neconceput. În fiecare seară venea acasă şi-i relata lui Singh despre adunările care se desfăşurau la Institutul Gorki, iar acesta tot întreba: „Dar de ce? De ce?... Şapte ani de detenţie pentru că scrii o carte? Numai pentru că un scriitor scrie cărţi?"[15].

La vremea aceea, prietenul ei Aleksandr Uşakov devenise secretar al organizaţiei de partid din Institutul Gorki. Atmosfera era încordată. Chiar şi înainte de aşa-numitul proces, organizaţiilor, precum Uniunea Scriitorilor, li s-a cerut să-i condamne prin declaraţii publice pe Siniavski şi Daniel, ca în vremurile de dinainte, când Stalin stabilise sistemul de a

condamna public şi a se delimita de anumite fapte. După proces, comitetele de partid din diferite institute au făcut să circule o scrisoare cu poziţia oficială care aproba sentinţele din *Gazeta literară*. Au început campanii împotriva celor care se abţineau să semneze scrisoarea.

Uşakov aminteşte cum a prezidat şedinţa biroului de partid de la Institutul Gorki: „Siniavski a fost arestat pe neaşteptate. Nu, n-a ştiut nimeni... Noi trebuia să luăm o poziţie faţă de asta". Uşakov le-a spus membrilor de partid: „Nu trebuie să credem că avem vreun amestec. În ţara noastră lucrurile sunt foarte agitate şi în contextul acesta s-a manifestat Andrei", implicaţia acestei declaraţii fiind aceea că Siniavski era conştient de riscurile pe care le şi le asuma prin publicarea cărţilor lui în străinătate. Apoi Uşakov descrie apariţia bruscă a Svetlanei:

> A apărut şi Svetlana. Ea nu era membră a biroului de partid. Dar a venit la biroul de partid şi, după ce am ţinut acel discurs, era de la sine înţeles că eu avansam ideea de a păstra totul în interiorul institutului. Dar brusc, Svetlana s-a ridicat şi a ţinut un discurs politic în apărarea lui Siniavski. I-am spus atunci: „Pe tine cine te-a invitat? Acolo e uşa. Nu te-a invitat nimeni aici". Mai apoi ea le-a spus unor cunoştinţe comune: „Saşa Uşakov a devenit nepoliticos. M-a dat afară de la biroul de partid". N-am fost nepoliticos, dar ar fi trebuit să ştie şi ea. Se putea duce în Piaţa Roşie sau putea să scrie o scrisoare adresată TsK [Comitetul Central]. Ca şi cum noi am fi avut un cuvânt de spus![16].

Svetlana n-a fost o disidentă. A evitat tot ceea ce numea ea a fi politică, dar pentru a doua oară făcea un protest public, spunând în declaraţia făcută în apărarea lui Siniavski că Institutul Gorki ar fi trebuit să-l sprijine public, iar personalul acestuia n-ar fi trebuit niciodată să fie silit să semneze o scrisoare deschisă

de condamnare a sa. Era o rușine că aceia care au refuzat să semneze au fost victimele unei vânători de vrăjitoare[17]. Sătulă de acea ipocrizie brutală, ea a părăsit institutul.

Singh era foarte îngrijorat. Biroul Politic deschidea drumul spre întoarcerea la fundamentalismul Partidului Comunist. La Moscova creșteau tensiunile dintre vechea gardă și reformatori, care dezbinau familii și prieteni. Singh, care întotdeauna o încurajase pe Svetlana să scrie, i-a spus că ar trebui să trimită în străinătate manuscrisul celor *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Cu mandat putea fi percheziționat orice apartament și orice manuscris putea fi confiscat. Toată lumea știa deja că KGB (inițialele rusești pentru Comitetul pentru Securitatea Statului, poliția secretă omniprezentă și agenție de spionaj, redenumită astfel în 1954) percheziționase apartamentul lui Vasili Grossman și-i confiscase nu numai manuscrisul *Viață și soartă*, ci și indigourile și carnetele de însemnări și chiar panglica mașinii de scris (o copie dactilografiată a supraviețuit, a fost microfilmată și scoasă ilegal din țară, apoi publicată în Occident în 1980, la șaisprezece ani de la moartea lui Grossman). Singh a reușit să facă să ajungă o copie a manuscrisului Svetlanei la ambasadorul Kaul, care l-a trimis în siguranță în India în ianuarie 1966, prin curierul diplomatic.

După procesul lui Siniavski și Daniel, cel puțin zece intelectuali bine-cunoscuți din Moscova au fost arestați și unul a dispărut cu totul. Soția lui V.V. Kunzneţov informa că pe 1 noiembrie 1966, la ora 6:00 a.m., soțul ei a fost reținut și dus cu o mașină de miliție la Spitalul Regional de Psihiatrie din Moscova[18]. Iar de atunci n-a mai auzit nimic de el. Singh avea toate motivele să fie îngrijorat.

A început și izolarea lui Singh. Întrase în conul de umbră al nemulțumirii guvernamentale și un vechi prieten indian a

încetat să-l mai viziteze. Nepotul său, Dinesh Singh, care ajunsese să fie ministru adjunct în Departamentul Afaceri Externe în guvernul prosovietic al Indirei Gandhi, a încetat să-i mai scrie. Numai fratele său Suresh Singh a continuat să-i mai scrie din satul Kalakankar. Au continuat să-l viziteze doar ambasadorul Kaul și ambasadorul Republicii Arabe Unite, Murad Ghaleb[19].

Curând a fost pusă sub semnul întrebării angajarea lui Singh în calitate de traducător la Editura Progress. Redactorul-șef adjunct al secției de engleză, Vladimir N. Pavlov, care fusese translatorul lui Stalin la Ialta și în alte împrejurări și fusese însărcinat cu corespondența lui Stalin cu Churchill, s-a interesat de capacitatea de traducător a lui Singh. Redactorul-șef al secției hindi s-a preocupat acum de corectitudinea traducerilor sale în hindi. Era limpede că se puseseră în mișcare forțe care să-l discrediteze pe Singh și să-l socotească incompetent, în așa fel încât să fie revocat dreptul său legal de a mai sta în URSS. Se vedea că Svetlana avusese dreptate. Numai dacă era căsătorit cu ea Singh scăpa de expulzare[20].

Dar toate aceste mașinații politice au devenit curând fără sens: era limpede că Singh era în faza terminală a bolii. A fost internat la Policlinica Intourist unde a fost greșit diagnosticat cu tuberculoză. În cele din urmă, Svetlana l-a adus la Spitalul din Kunțevo. A fost internat de mai multe ori, de fiecare dată tot mai bolnav. Și la Kunțevo se schimbaseră regulile. Acum străinii erau izolați la un etaj special, iar prietenii trebuiau să obțină un permis oficial pentru vizite. Totuși prietenii lui ambasadorii l-au vizitat.

Svetlana a început să-și petreacă toată ziua cu el. Când se simțea destul de în putere, ieșeau în grădină. De obicei ea stătea la picioarele lui, iar el, cu ochii închiși, cu mâna pe capul ei,

îi povestea despre India şi uneori îi citea imnuri vedice. Seara, acasă, discuta cu Iosif, care studia medicina la universitate. Iosif îşi consulta cărţile. Perspectivele nu erau încurajatoare. Singh voia să se întoarcă în India. Disperată, Svetlana i-a scris lui Brejnev, rugându-se de el s-o lase să-l ducă în India. Nu avea să stea prea mult. Nu mai avea mult de trăit.

I-a răspuns nu Brejnev, ci Mihail Suslov, ideologul-şef al partidului. A convocat-o la cartierul general al Partidului Comunist din Piaţa Veche. Când i-a cerut din nou permisiunea de a-şi oficializa căsătoria, el i-a răspuns că tatăl ei dăduse legea care interzicea căsătoriile cu străini. Fusese o idee bună. I-a spus că nu i se va permite să plece în străinătate. Şi de ce ar fi dorit să plece? Era un gest nepatriotic. Dacă Singh voia să se ducă, era treaba lui. Nimeni nu-l împiedica.

Suslov prevedea că vor avea loc provocări politice dacă se ducea în India. La aeroport o vor hărţui ziariştii. Doar era fiica lui Stalin. I-a cerut să se întoarcă să lucreze în colectivul ei; trebuia să-şi ocupe „un loc demn de numele [ei] faimos"[21]. Ea a încercat să-i sugereze că dacă Singh murea acum, asta va fi o pată pentru Uniunea Sovietică. Suslov i-a răspuns cu răceală că Singh era bine îngrijit. Dacă murea, murea.

Singh a râs când Svetlana i-a relatat discuţia cu Suslov. Pentru indieni, Suslov era un internaţionalist, un model de marxist modern, deşi nici soţia şi nici copiii lui nu se aventuraseră dincolo de hotarele Uniunii Sovietice.

În cele din urmă, Singh a rugat-o pe Svetlana să-l scoată din spital şi să-l ia acasă. Duminică, 30 octombrie, nişte colegi şi prieteni de la Editura Progress au venit în vizită. După ce au rămas singuri, Brajesh i-a spus Svetlanei cu o liniştită resemnare, ceea ce era şi emoţionant şi întristător: „Sveta, ştiu bine că azi voi muri". I-a spus că avusese un vis cu un taur alb care

trăgea la o căruță. Când ai un astfel de vis, în India înseamnă că vine moartea[22]. Ea nu l-a crezut.

La ora șapte dimineața, în lunea aceea, el a arătat cu mâna spre inima sa, apoi spre cap și i-a spus că simțea cum tremura ceva în el. Apoi a murit.

În minte i-au venit amintirile morții tatălui ei, cealaltă moarte la care fusese martoră. Și-a amintit cum se luptase acesta, spaima sa în fața morții, ultimul său gest îngrozitor de acuzare. Moartea lui Singh fusese fulgerătoare și liniștită, ultimul său gest fusese spre inimă. S-a gândit că *fiecare om are moartea pe care o merită.*

Odată cu moartea lui Singh, Svetlana a simțit că ceva s-a schimbat în sufletul ei. Fusese trasată „o linie interioară de demarcație". Ceva se pierduse cu desăvârșire. Încă nu știa ce însemna asta. În mod ciudat, o încerca un fel de liniște. Nu plângea. Simțea asupra ei prezența lui Singh, binevoitoare, alinătoare.

I-a chemat grabnic pe prietenii indieni ai lui Singh. Nu voia ca trupul lui Singh să intre pe mâna birocrației sovietice. Și prietenii au venit. I-au citit versete din Bhagavad Gita în sanscrită. Au ars bețișoare de santal. Au luat trupul lui Singh și l-au dus la crematoriu.

Atunci, la 1 noiembrie 1966, au apărut câțiva prieteni de la Institutul de Literatură Universală, exact când își lua adio de la Singh, om pe care aceștia nu-l întâlniseră niciodată. Svetlana a fost mișcată când Iosif, fiul ei, a sărutat mortul pe frunte pentru a-și lua și el adio. Singh își exprimase dorința ca cenușa lui să fie împrăștiată în Gange, deși nu se aștepta să se întâmple una ca asta. Când i-a așezat urna în dormitorul ei, Svetlana a luat o hotărâre: îi va împrăștia personal cenușa în fluviul sacru.

Deși se aștepta ca să-i fie refuzată cererea, Svetlana le-a scris lui Kosîghin și lui Brejnev. A doua zi după predarea scrisorilor, a

fost convocată la Kremlin. În mod cu totul neașteptat, Kosîghin i-a spus că putea pleca. Dinesh Singh, nepotul lui Singh, politician abil, intervenise prin Indira Gandhi pentru a-i oferi un ceremonial funerar tradițional unchiului său. Svetlanei i se permitea să plece dacă autoritățile indiene ofereau asigurarea că se va evita orice contact al Svetlanei cu presa străină. În noaptea aceea ea o obținut documentele necesare, semnate de Konstantin Cernenko, membru important al CC al PCUS[23].

La 7 noiembrie, le-a scris o scrisoare nostalgică (în engleză) fratelui și cumnatei lui Singh:

> Dragii mei Suresh și Prakashwati,
>
> Îmi vine greu să-mi exprim simțămintele și suferința. Dar știu atât de multe despre voi de la iubitul meu Brajesh, care vă iubea și era foarte legat de voi... Am nevoie... să petrec câteva zile în liniște pe malul fluviului Ganga*, să-i privesc apele tăcute, să-i urmăresc valurile impresionante. Voi avea o viză doar pentru două săptămâni, dar chiar și numai o săptămână petrecută la Kalakankar va fi pentru mine o mare bucurie și consolare... Fiul meu, care are douăzeci și unu de ani, și fiica mea, de șaptesprezece, au fost foarte apropiați de Brajesh. Toți cei care l-au cunoscut au fost fermecați de firea sa liniștită, de umorul său, de răbdarea sa, de caracterul plăcut, deși a fost atât de bolnav în ultimele șase luni... Am fost atât de fericită alături de el, în ciuda bolii sale, a doctorilor, spitalelor și a tuturor celorlalte... Sunt atât de recunoscătoare sorții că mi-a fost dat să-l întâlnesc pe Brajesh și pentru că trei ani din viața mea au fost împliniți de el și dragostea lui.
>
> Svetlana[24].

Pașaportul i-a fost eliberat pe 11 noiembrie. A primit o scrisoare plină de politețe de la nepotul lui Singh, Dinesh Singh,

* Denumirea tradițională a fluviului Gange (n.tr.)

cu invitația de a veni să locuiască la el, dar o ruga să-și amâne puțin vizita până pe 12 decembrie, când Parlamentul indian intra în vacanță și el va fi mai liber. Era evident că Dinesh avea să fie răspunzător pentru Svetlana.

A așteptat vreme de o lună și jumătate. Svetlana foarte rar a părăsit apartamentul. Păzea urna lui Singh, de parcă s-ar fi temut că putea să dispară dacă guvernul avea să-și schimbe poziția. Iosif a anunțat-o că el și prietena lui aveau să se căsătorească. La sfârșitul lui noiembrie au participat la o scurtă ceremonie civilă. Deși Grigori Morozov, tatăl lui Iosif, se despărțise de ea de douăzeci de ani și se recăsătorise, el și Svetlana au stat alături la ceremonie, ținându-se de mână. Ceremonia a fost plină de bucurie. Svetlana credea că a fost prezent și Singh... „sufletul lui vesel... ne-a oferit căldura sa"[25].

La 19 decembrie 1966, Svetlana stătea și aștepta în apartamentul ei împreună cu Iosif, fiul ei, Elena, soția sa, și Katia fiica ei, să afle dacă zborul de la ora 1:00 a.m. de la Aeroportul Șeremetievo chiar avea să plece spre India. Era o vreme cumplită. Zăpada cădea, viscolită, acoperind orașul. Telefonul a bâzâit toată noaptea. A sunat mereu dispeceratul să afle amănunte despre zbor, iar prietenii au sunat-o s-o întrebe dacă chiar primise permisiunea de a călători în străinătate. Era un privilegiu extraordinar să ți se permită să călătorești în India.

În cele din urmă, doamna Kassirova, însoțitoarea ei de la Ministerul Afacerilor Externe, a apărut și ea. Înainte de plecarea Svetlanei s-a stârnit vânzoleală: soția lui Iosif, Elena, s-a repezit să ia bagajul de mână și să i-l dea Svetlanei, dar aceasta a strigat: „Nu te atinge de el!"[26]. Elena nu avea de unde să știe că acolo era urna de porțelan cu cenușa lui Brajesh. Iosif s-a înfuriat de tonul tăios al mamei sale, Elena s-a arătat ofensată,

Svetlana era năucită. N-a avut timp decât să o sărute în fugă pe obraz pe Katia. A ratat momentul de rămas-bun.

Pe la ora 10 seara a pornit spre aeroport însoțită de fiul ei, de prietena ei Lily Golden și de doamna Kassirova. În mașină n-a mai scos nimeni nicio vorbă. La aeroport Svetlana a fost dusă în grabă spre zona cu regim special rezervată „pasagerilor care pleacă în străinătate". Abia a avut timp să-l îmbrățișeze pe Iosif, încă supărat. Vedea, de dincolo de geamul care-i despărțea, chipul întristat al fiului ei. Aveau să treacă optsprezece ani până urma să-l vadă din nou la față. Iar Iosif avea să spună: „Nici nu visam ce epilog va avea călătoria asta"[27].

Apoi s-a trezit în avion cu doamna Kassirova alături. Singh i-a promis mereu că avea să ajungă să vadă satul său, Kalakankar. Și asta a fost varianta oferită de soartă, cu urna lui pe scaunul de alături, în drum spre India. Și trăia din plin ironia situației: pentru că era fiica lui Stalin – „proprietatea statului" cum își spunea singură cu amărăciune – i se refuzase permisiunea de a-l însoți pe Singh în India cât timp fusese în viață, dar i se acordase viză de plecare după ce murise pentru a-i duce cenușa înapoi în țara lui.

Capitolul 15

Pe malurile Gangelui

La 20 decembrie, Svetlana a coborât din avion la New Delhi, în compania însoţitoarei sale, doamna Kassirova, şi a văzut că aşteptau s-o salute Surov, al doilea secretar al Ambasadei sovietice, şi doi alţi funcţionari ai ambasadei. Au luat-o din pasajul subteran atât de repede, încât presa indiană n-a avut timp să afle despre vizita ei. I-au fost confiscate paşaportul, viza şi biletele de avion. Deşi se aştepta să locuiască la Dinesh Singh, nepotul lui Brajesh, a fost dusă la Ambasada sovietică din cartierul central al oraşului New Delhi şi i s-a spus că acolo va locui. I s-a repartizat o cameră aproape goală, doar cu un pat şi o masă. Se făcuse curat în încăpere, telefonul fusese luat. Dacă voia să dea un telefon, trebuia să meargă în clădirea ambasadei de alături, unde avea să fie personal care să monitorizeze conversaţiile telefonice[1].

A.I. Benediktov, ambasadorul, era pe moment plecat în oraş, dar a fost condusă să-l întâlnească pe însărcinatul cu afaceri Nikolai Smirnov. Micul dejun l-a luat în salonul ambasadei. Pe masă era o sticlă mare de coniac. S-a închinat un pahar în amintirea mult-iubitului domn Brajesh Singh. Apoi Svetlanei i s-a spus că planurile au fost schimbate. În New Delhi situaţia era nesigură. În februarie urmau să aibă loc alegeri, iar opoziţia, în special Partidul Swatantra, de orientare

proamericană, punea la cale atacuri la adresa guvernului socialist al doamnei Indira Gandhi. Nu era înțelept ca Svetlana să se ducă la Kalakankar. O ceremonie solemnă avea să fie organizată în ambasadă, iar cenușa domnului Singh avea să fie dusă în satul său de nepotul acestuia.

Smirnov i-a spus că doamna Kassirova avea s-o conducă pe Svetlana la cumpărături și să viziteze orașul, cunoștea foarte bine New Delhi. Bineînțeles că Svetlana putea vizita și Taj Mahal. Avea să locuiască în complexul ambasadei. Smirnov a menționat că Dinesh și T.M. Kaul erau prieteni ai guvernului sovietic, bineînțeles, dar va fi mai multă liniște și pace în casa de oaspeți. Nu aveau încredere în Kaul. Supărase Moscova pentru că încălcase regulile stabilite pentru diplomații străini care limitau aria deplasărilor la un perimetru de circa patruzeci de kilometri în jurul Moscovei, iar el condusese niște vizitatori străini la mormântul din Peredelkino al lui Pasternak[2]. Zborul de întoarcere la Moscova era pe 4 ianuarie. Așa că va avea la dispoziție o perioadă confortabilă de două săptămâni.

După zborul de noapte, Svetlana era epuizată, dar a reușit să-și adune puterile și să negocieze. A fost de acord să locuiască la casa de oaspeți pe durata ședерii la New Delhi, dar trebuia să ducă *ea* cenușa la Kalakankar. Era invitată a lui Dinesh Singh și Suresh Singh, prieteni vechi ai familiilor Nehru și Gandhi. După o lungă discuție a doua zi cu Smirnov, însărcinatul cu afaceri, s-a convenit că putea să se ducă la Kalakankar, dacă această călătorie va fi ținută secretă, evitându-se orice contact cu presa și dacă mergea însoțită de doamna Kassirova. Avea să se întoarcă la Moscova pe 4 ianuarie.

Curând, Svetlana și-a mai lărgit aria libertăților. S-a plimbat singură în jurul Ambasadei sovietice, întâlnindu-se cu localnicii cu o detașare de care nu se crezuse în stare. În cursul uneia

dintre preumblările ei a observat Ambasada SUA, cu scările sale impunătoare, generoase și pomul de Crăciun, aflată la numai câteva sute de metri de Ambasada URSS. Și-a imaginat ce sărbătoare avea loc acolo, dar a continuat să treacă mai departe.

Evitând-o pe doamna Kassirova în mod deliberat, Svetlana a petrecut trei zile vizitând New Dehli însoțită de Preeti, fiica ambasadorului Kaul. Niciodată nu mai văzuse așa ceva: haosul de ricșe și biciclete gonind pe bulevarde, vânzători ambulanți care ofereau ghirlande de flori, sariuri strălucitor de colorate înghesuite în vitrinele magazinelor, șiruri nesfârșite de cerșetori care le sâcâiau pe când treceau. A descoperit că putea fi o turistă bună, cu un ochi ager și curând a putut să discearnă păturile sociale din New Delhi. O uimeau straturile de ere istorice și culturi, de clase sociale, colonia de cerșetori de lângă Hotelul Oberoy, mașinile de lux, panourile cu afișe care făceau o stridentă reclamă filmelor americane, precum *Doctor Jivago*. Era amețitoare porția asta de cultură străină pentru un om limitat la o singură cultură vreme de patruzeci de ani.

A fost în vizită acasă la Kaul, iar ambasadorul i-a spus că avea manuscrisul ei. Fiica sa îi citise primele câteva rânduri. I-a mulțumit, dar nu l-a luat. Probabil că nu știa ce să facă deocamdată cu el, dar cu siguranță știa că avea să-i fie percheziționată camera din complexul Ambasadei sovietice.

La 25 decembrie, avea să ia avionul spre Lucknow, dar plecarea nu avea să fie lipsită de incidente. Când Dinesh, care urma s-o conducă, nu a apărut, a insistat ca șoferul lui Surov s-o ducă acasă la Dinesh. Pe autostradă au fost interceptați de limuzina lui Smirnov. Dorea ca ea să se întoarcă la casa de oaspeți, dar Svetlana a refuzat. Oficialitățile sovietice erau într-o situație dificilă: trebuiau să respecte ordinele de la Moscova, dar și să nu-i jignească pe indieni. Când a ajuns acasă

la familia Singh, Dinesh i-a spus că nu putea merge cu ea la Lucknow, dar putea fi însoţită de fiica sa Reva. Dinesh s-a arătat foarte prietenos, aşa că Svetlana a îndrăznit să rişte: deşi era doar de câteva zile în India, l-a rugat să-i spună doamnei Gandhi că dorea să-şi prelungească şederea în India. A făcut-o dintr-un impuls. El s-a oferit s-o conducă la doamna Gandhi chiar în ziua aceea, dar ea i-a replicat că nu era pregătită pentru un interviu şi l-a rugat să pună el o vorbă bună. A asigurat-o că aşa va face şi a adăugat că doamna Gandhi avea să se ducă nu peste multă vreme la Kalakankar pentru a ţine un discurs ca parte a campaniei pentru realegere.

La aeroportul din Lucknow, Svetlana şi Reva, urmate ca o umbră de doamna Kassirova, au fost întâmpinate de maşina familiei; a urmat un drum de trei ore până la îndepărtatul Kalakankar, o veche aşezare pe malul fluviului Gange. Au sosit la Raj Bhavan, palatul rajahului, o clădire albă imensă, la capătul unei lungi alei. Părea ca un imens vapor tras la mal şi gata să plece în larg. În curte era un om de gardă cu o suliţă ridicată lângă porţile încuiate. Palatul îi aparţinea lui Dinesh Singh, care moştenise titlul de rajah de la tatăl său, ceea ce însemna că Brajesh şi fratele său Suresh deveneau automat rudele sărace. Dinesh deţinea un birou oficial în calitate de parlamentar şi conducea o fundaţie de familie, în vreme ce unchii săi trăiau, comparativ, în sărăcie. Chiar şi aşa făceau parte din familia conducătoare din partea locului.

Îndată ce au sosit Svetlana, Reva şi doamna Kassirova, a început ceremonia funerară pentru Bradesh. Suresh a luat urna din braţele Svetlanei.

O procesiune de bărbaţi, condusă de Suresh, s-a îndreptat spre malul nisipos. Numai bărbaţii aveau voie să ducă cenuşa. Svetlana şi femeile au urmărit de pe terasă cum bărcile s-au

îndreptat spre larg, unde apa era mai adâncă. În mijlocul fluviului, cenușa lui Brajesh a fost încet încredințată Gangelui. Svetlana a început să plângă, vărsând lacrimile pe care și le reținuse luni de zile[3].

Svetlana a fost invitată să locuiască la palat, dar ea a decis să-l urmeze pe Suresh, fratele lui Brajesh, la locuința mult mai modestă a acestuia aflată în apropiere și i s-a dat încăperea în care locuia Brajesh când era în India. Clădirea era în ruină, dovadă a sărăciei proprietarilor, dar zona în care stăteau ei era plăcută și plină de căldură. Lângă încăperea Svetlanei era o terasă mică, înconjurată de copaci ashoka și niște cactuși de trei metri înălțime, cu vedere spre malul nisipos al Gangelui. Era ca un sanctuar. Avea obiceiul să stea acolo ore întregi. Aici simțea cum o învăluie „pacea atât de binecuvântată"[4].

I se părea că s-a întors în mijlocul familiei. Toate erau așa cum le zugrăvise Brajesh: frumusețea Gangelui, grădinile, praful, ciorovăielile din familie. S-a decis să nu se întoarcă pe 4 ianuarie la Moscova, ci să mai rămână în India. Viza indiană fusese pentru o lună, iar divizia consulară de la Moscova aprobase. Avea să insiste să i se permită să stea până expira viza, pe 20 ianuarie. I-a scris lui Smirnov și ambasadorului Benediktov a doua zi dimineață, arătându-și limpede intențiile, și i-a spus doamnei Kassirova să ducă scrisorile la New Delhi, un subterfugiu inteligent pentru ca să scape de supraveghetoarea ei. Gândindu-se că e în joc cariera ei, Kassirova a făcut o scenă de isterie, dar, în cele din urmă, a acceptat. Când Svetlana voia să-și impună punctul de vedere, era imposibil s-o faci să se răzgândească.

Svetlana atinsese unul dintre acele momente de transformare care par să revină uneori în viața ei. După toate suferințele și epuizarea din ultimii trei ani, imixtiunile și constrângerile

din viața sa personală, Svetlana ajunsese la limită. Acum avea să fie un moment de cotitură, deși habar nu avea în care parte avea s-o cotească. Spera să i se permită să rămână în Kalakankar. Dar cum, cu ce mijloace? S-a gândit la manuscrisul ei. Poate că putea să-l vândă. Credea că nu e un manuscris politic, erau doar niște amintiri de familie, și totuși știa că avea să trezească un intens interes public. Pentru că familia despre care vorbea ea acolo era familia lui Stalin. I-a scris lui Kaul, spunându-i că avea de gând să rămână mai multă vreme în Kalakankar și rugându-l să-i trimită manuscrisul.

Suresh și soția lui au fost profund mișcați de cât de ușor s-a adaptat Svetlana la felul lor de viață. Când a fost rugat de un ziarist s-o caracterizeze pe Svetlana, Suresh i-a spus:

> La urma urmelor, era fiica unuia dintre marii conducători ai Rusiei, și ne-am închipuit că noi aici ducem o viață comparativ mult mai simplă. Dar nu s-a arătat a avea nici cele mai mici pretenții și aere. S-a apucat de treburile gospodărești singură, ceea ce soția mea nu obișnuiește să facă. Avem servitori, dar Svetlana își spăla și-și călca singură rufele, ajuta la curățenie și la tăiatul vegetației și nu ne-a făcut niciun fel de probleme. Sperăm să se întoarcă. Am învățat s-o iubim și credem că și ea ne iubește[5].

Svetlana s-a integrat din toată inima în modul de viață indian, purta sari, preferând regimul vegetarian al familiei. Se plimba prin sat, îi vizita pe vechii prieteni ai lui Brajesh, dar nu avea niciun fel de iluzii asupra complexității și compromisurile necesare în viața din India. A descoperit că o șoca sistemul de caste, care se sprijină pe niște reguli ce nu pot fi încălcate. Indiferent cât de scăpătată era casa lui Suresh, soția sa Prakash dispunea de servitori, fiecare cu îndatoririle sale conform

castei. Numai bucătarul, care era brahman, putea să gătească mâncarea, un alt servitor îi aducea cele necesare, dar nu i se permitea să şi gătească, tot el spăla şi vasele. La masă serveau doi servitori de interior, dar nu aveau permisiunea de a mânca aceeaşi mâncare; tot ei călcau hainele; un paria spăla podelele şi toaletele. Era absurd, dar toată lumea respecta tradiţia. Când Svetlana a încercat să-şi spele singură rufele, servitorii au socotit că e de „spiţă comună" şi, spre amuzamentul ei, au tratat-o ca pe un egal. Totuşi era imposibil să mergi prin sat şi să nu vezi sărăcia. S-a decis să ridice un mic spital acolo şi să-i dea numele lui Brajesh, dacă i se permitea să rămână acolo şi reuşea să vândă manuscrisul. Era foarte şocată că deocamdată nu i se trimisese manuscrisul.

I-a scris la Paris Liubei Krassin, soţia editorului Emmanuel d' Astier, care făcuse la Moscova vizite în cel puţin patru ocazii. I-a spus lui Krassin că se afla în India şi nu mai dorea să se întoarcă în URSS. Socotea oare că exista posibilitatea de a-şi publica în străinătate cartea? Era riscant să trimiţi o astfel de scrisoare, dar era mai sigur aşa decât să întrebe pe cineva în India. Câteva zile mai târziu a primit de la Paris o telegramă scurtă: „Da, e posibil"[6].

În aceeaşi săptămână, Surov, al doilea secretar al ambasadei, a apărut la Kalakankar pentru a o aduce pe Svetlana înapoi. Svetlana n-a putut fi convinsă să-l urmeze. El s-a întors la New Delhi fără ea.

Între timp, vizita doamnei Gandhi în sat era programată pentru 16 ianuarie. Svetlana era hotărâtă să se ducă s-o întâlnească, dar brusc a primit o scrisoare de la Kaul care-i spunea să revină la New Delhi. Dinesh o evita. Şi-a dat seama că motivul era acela că Ambasada sovietică nu voia ca ea să se

întâlnească cu prim-ministrul Indiei. I-a scris lui Kaul o scrisoare furioasă, întrebându-l de ce n-a trimis manuscrisul. Îl predase Ambasadei sovietice? Era tipic pentru Svetlana. Ori de câte ori i se părea că au loc maşinaţii ale Moscovei, îşi dădea drumul furiei asupra oricărui credea ea că are vreo implicare. Kaul s-a simţit jignit şi i-a răspuns supărat. Dacă ea socotea că el putea să-i trădeze încrederea, prietenia lor se încheia aici. Era probabil sincer, pentru că dacă funcţionarii Ambasadei sovietice ar fi ştiut de existenţa manuscrisului, ar fi escortat-o imediat din India.

Svetlana i-a spus lui Dinesh că avea de gând să stea până la expirarea vizei, pe 20 ianuarie, apoi avea să ia avionul înapoi spre Moscova. Pentru că nu era decât un singur zbor pe săptămână, asta însemna că data plecării avea să fie 26 ianuarie. Însoţită de Prakash, soţia lui Suresh, a reuşit să se întâlnească cu Indira Gandhi când doamna Gandhi era în campanie în zonă. Când Svetlana şi-a manifestat dorinţa de a rămâne în India, doamna prim-ministru a fost surprinsă şi i-a urat succes. Era limpede că Dinesh nu vorbise cu ea despre asta. Era limpede că dacă sovieticii îi refuzau cererea de a mai rămâne, guvernul indian nu avea de gând să-şi pună în pericol relaţiile cu aceştia ajutând-o pe Svetlana. Totul era spectacol. Acum Svetlana avea de gând să uzeze de argumentul că, prin lege, cetăţenii sovietici care-şi vizitează rudele pot să-şi prelungească viza la două sau trei luni. Avea să-i scrie lui Kosîghin.

Pe când era la Kalakankar avea obiceiul să stea pe veranda de unde se vedea Gangele şi să citească. Una dintre cărţile pe care le-a luat din biblioteca lui Suresh era *Raportul ambasadorului* de americanul Chester Bowles. A fost cu totul captivată de carte. Cunoştinţele lui Bowles despre India erau copleşitoare,

ca și respectul acestuia pentru Mahatma Gandhi[7]. Era atât de entuziasmată de carte, încât familia Suresh a început să discute despre un nou plan. Băiatul lui Singh lucra la Seattle ca inginer. De se nu se ducea în Statele Unite ale Americii? Apoi se putea întoarce în India în calitate de cetățean american.

Svetlana s-a alarmat: dacă ajungea la Ambasada sovietică o singură vorbă despre ideea asta, avea să dea de mare necaz. Și, oricum, nu era ideea *ei*! Dacă ar fi putut să vorbească cumva cu ambasadorul Bowles! A început să-i treacă prin minte imaginea Ambasadei din New Delhi, pe lângă care trecuse ca din întâmplare cu o lună înainte. Ideea a început să „plutească în aer, să apară iar și iar, revenindu-mi în minte cu neașteptată insistență"[8].

Surov, al doilea secretar, a venit la Kalakankar pentru a treia oară și, respins din nou, a trimis direct la Moscova scrisoarea Svetlanei prin care cerea să mai rămână. Era un gest fără sens, ea știa, dar asta însemna că se mai amâna plecarea. În cele din urmă, Dinesh i-a adus manuscrisul de la Kaul. Era extrem de curios în privința lui. Soția îi spusese că Svetlana trimisese o scrisoare la Paris. A întrebat-o dacă avea intenția de a trimite manuscrisul la Paris la un editor francez. Svetlana a fost evazivă. L-a avertizat totuși că dacă funcționarii ambasadei află despre manuscris îl vor confisca imediat. El i-a răspuns: „Ești sigură că nu știu deja de el?" L-a asigurat că, sigur, Kaul nu spusese nimic[9].

Și deodată, Dinesh Singh i-a spus că el nu credea că americanii aveau s-o ajute, deși, bineînțeles, vor publica manuscrisul și vor face și un film. I-a spus că îl cunoștea pe ambasadorul Bowles personal, că era un om fermecător, dar nu asta era calea cea mai bună. Era evident că soția lui îi transmisese bârfele care

circulau prin casă. Svetlana l-a asigurat că nu voia decât să rămână mai multă vreme în India înainte de a se întoarce în URSS. Trimisese chiar și o cerere oficială în acest sens. „S-ar putea să funcționeze" i-a spus el. A simțit că Dinesh a părut ușurat[10].

Din nou a vizitat-o al doilea secretar Surov. I-a spus că deja depășise permisiunea de ședere, împlinise ceea ce venise să împlinească. Ministerul de Externe indian îi prelungise viza până la 15 martie. Trebuia să plece din India pe 8 martie.

Svetlana era încă nehotărâtă: o parte din ea voia să înceapă o viață nouă, o parte din ea era îngrozită de perspectivă. Cum avea să trăiască acolo? Nu cumva miza prea mult pe manuscris ca bilet de acces? S-a gândit la copiii ei. Se putea despărți de ei? Dacă părăsea URSS, nu i se va permite niciodată să se întoarcă, iar lucrurile se puteau schimba imens acolo înainte ca să li se dea voie copiilor s-o viziteze.

S-a gândit la scrisoarea plină de dragoste pe care tocmai o primise de la fiul ei: „Mama, draga mea, salut!... Aici totul e bine. Cu actele pe care ni le-ai trimis, am obținut bonuri pentru acces la semipreparate. Toate sunt bine, numai Katia suferă îngrozitor de dorul tău. Și mie mi-e dor de tine și vreau să te văd cât mai curând"[11].

În cele din urmă a fost de acord să se întoarcă la New Delhi cu Surov. Pe când se pregătea să se urce în jeep, s-a uita spre sat și i-a spus lui Suresh Singh că, într-o bună zi, se va întoarce. El i-a zâmbit cu multă căldură. Nu a înțeles că asta era posibil doar dacă ea se hotăra să nu se mai întoarcă niciodată la familia și țara ei.

Când a sosit la New Delhi la 5 martie, a fost întâmpinată de Dinesh Singh, care a devenit deodată foarte amabil – părea încântat că Svetlana se hotărâse în cele din urmă să plece. A

asigurat-o că în anul următor avea s-o invite la New Delhi cu tot cu copii. Ea era sceptică. După ce își prelungise atât de mult întoarcerea, sovieticii nu-i vor mai permite să plece din țară. Deși s-a oferit s-o găzduiască până la plecare ei pe 8 martie, ea i-a spus că preferă să stea la casa de oaspeți a ambasadei.

Și-a petrecut seara de 5 martie acasă la ambasadorul Kaul cu el și familia sa. Era o seară plină de griji. Și ambasadorul părea mulțumit că scapă de ea. În mod foarte ciudat a întrebat-o dacă avea manuscrisul cu ea. Era o întrebare curioasă. Din instinct, i-a spus că-l trimisese la Paris. Era îngrozită că, dacă Ambasada sovietică afla de existența lui și i-l confisca, sau dacă în vreun fel Kaul simțise ce plan se forma încet în mintea ei, ei bine, în situația asta se mai putea duce la Ambasada SUA?

În dimineața de 6 martie, Surov a venit s-o ia și a condus-o la casa de oaspeți, unde totul era un haos. Ambasada se pregătea pentru sărbătorirea Zilei Internaționale a Femeii. Aveau să aibă loc o conferință și un program artistic. S-a îngrozit gândindu-se că avea să urmeze o seară cu vodcă din belșug. În curte, femeile din ambasadă vorbeau despre cumpărături, despre toate lucrurile pe care aveau să le cumpere pentru ca apoi să le vândă pe piața neagră din Moscova. Întotdeauna era la fel.

Surov a condus-o să ia masa de prânz la ambasadorul Benediktov acasă. A fost un prânz foarte bogat, dar ea abia dacă s-a atins de mâncare, fiind obișnuită cu mâncarea indiană. Benediktov și-a arătat disprețul față de dieta ei vegetariană, pe care o considera un fel de fiță, și a început să aducă tot felul de injurii la adresa înapoierii Indiei. Și el avea să se bucure să scape de ea. A invitat-o să vină la seara dedicată Zilei Internaționale

a Femeii. I-a replicat că promisese să ia cina la familia Kaul. „Agentul acela englez!", a mârâit el. Dar era o replică involuntară: presa indiană îl socotea pe Kaul ca fiind omul Ambasadei sovietice.

Benediktov a felicitat-o pentru succesul şederii sale, dar şi pe el pentru „concesiile" pe care i le făcuse: „Mi se pare că nu ai a te plânge de nimic". Svetlana şi-a reţinut răspunsul care-i stătea pe vârful limbii. Trebuia să-i ceară paşaportul acestui om. „Ei bine, am ajuns aici, i-a spus ea, mi-am făcut bagajele, am cadourile pentru cei din familie. Acum pot să primesc paşaportul şi actele înapoi?"[12] Spre uluirea ei, Benediktov i-a dat ordin lui Surov să i le aducă. Era împotriva regulilor: paşapoartele se dădeau cetăţenilor sovietici numai la aeroport. Greşeala asta nu se poate explica decât datorită sentimentului de uşurare pe care-l simţea Benediktov la gândul că Svetlana, pasămite, avea să plece. Ea şi-a jucat bine rolul.

S-a întors la casa de oaspeţi la ora 3 după-amiaza. Primul ei gând a fost să se ducă la cină la familia Kaul şi apoi să se ducă la Ambasada americană a doua zi dimineaţa. Şi-a pregătit geamantanul cel mare cu manuscrisul şi pachetul cu cadouri. S-a dus la paznicul indian şi l-a întrebat cum poate chema un taxi. I-a arătat unde era cutia cu telefonul: afară, sub scară. Avea să sune pentru un taxi a doua zi dimineaţă după micul dejun. Era convinsă să nimeni nu bănuia ce punea ea la cale.

A început să bată camera în lung şi-n lat. Şi-a călcat eşarfa pe care o primise de la Preeti Kaul. S-a uitat la cadourile pe care le cumpărase pentru copii. Se gândea cum aveau să se deruleze lucrurile: îşi va pune pardesiul pe braţul stâng, îşi va lua geamantanul cel mare, va chema taxiul.

Brusc i-a venit un gând: De ce să mai aştepte? Acum! Altfel ar fi putut să se răzgândească. Dimineaţă vor fi o mulţime

de oameni în jur. Avea să-şi piardă curajul. Era mai bine să plece acum, pe întuneric. La ambasadă era o recepţie în cinstea mareşalului Matvei Zaharov, şeful Statului-Major al armatei sovietice[13]. Petrecerea de Ziua Internaţională a Femeii era în toi la clubul ambasadei. Toţi vor fi beţi. Benediktov şi personalul său îşi vor închipui că se află la familia Kaul. Nu avea s-o caute nimeni. Avea să părăsească ambasada în noaptea aceea.

S-a hotărât să nu ia cu ea decât bagajul de mână, în care pusese un prosop de la casa de oaspeţi, o savonieră, o pereche de pantofi, o haină de vară şi săculeţul în care fusese urna cu cenuşa lui Brajesh Singh. A pus şi manuscrisul[14]. A desfăcut geamantanul cel mare şi a împrăştiat conţinutul prin cameră, aşa încât oricine se uita în camera ei ar fi crezut că încă se chinuia cu împachetatul. Pe pat a aşezat cadourile pentru copiii ei: o narghilea din Banares şi nişte papuci brodaţi pentru soţia lui Iosif, nişte brăţări din Lucknow pentru Katia. Se îndoia că acele cadouri vor ajunge la ei şi, pentru o clipă, a început să şovăie în decizia ei[15].

Era puţin după ora şase după-amiaza. S-a dus să cheme un taxi. Sub scară era întuneric. A orbecăit formând numerele. Dispecerul a întrebat-o unde se afla. La Ambasada sovietică? Nu, la casa de oaspeţi.

A aşteptat la poartă. Nu s-a arătat niciun taxi. Oaspeţii ambasadei treceau în maşini. A început s-o cuprindă şi mai mult teama. I-a fost frică să nu apară cumva Preeti ca s-o ia la cină, să nu fie observată că stătea acolo parcă fără niciun rost. Dar a apărut un taxi. S-a întors la casa de oaspeţi să-şi ia bagajul şi s-a urcat pe scaunul din spate. „Ştii unde e Ambasada americană?", l-a întrebat ea. „A, cum să nu, i-a replicat surprins şoferul. E chiar aici aproape." De parcă ar fi ştiut ce punea ea

la cale, mai întâi a luat-o pe o alee lăturalnică, a trecut de complexul Ambasadei sovietice şi abia după aceea a pătruns pe aleea lungă care ducea la Ambasada SUA. Ea a privit frumosul bazin de apă. Deodată s-a trezit la capătul scării largi a ambasadei. A urcat simţind că-i tremură picioarele. Tânărul infanterist marin s-a ridicat de la biroul lui şi a descuiat uşa. Pe când încerca să-i explice că la acea oră ambasada era închisă, ea i-a arătat paşaportul sovietic. Fără să mai pună vreo întrebare, a condus-o într-o mică încăpere, i-a spus să ia loc şi să aştepte. Apoi a dispărut în adâncul clădirii.

Partea a treia

FUGA ÎN AMERICA

Capitolul 16

Opera comică italiană

Cele zece ore diferenţă de fus orar dintre Washington şi New Dehli au fost în favoarea Svetlanei. Ea era deja în avion în drum spre Roma când maşinăria diplomatică de la Washington a pornit în mare viteză. Foy Kohler, subsecretar de stat, s-a arătat bineînţeles furios de decizia precipitată a ambasadorului Bowles de a o ajuta pe fugară. A început imediat să evalueze pagubele.

Pe 6 martie, secretarul de stat Dean Rusk i-a trimis o cablogramă lui Llewellyn Thompson, ambasadorul Statelor Unite ale Americii în URSS, prin care-l informa că Svetlana Iosifovna Stalin, fiica lui Iosif Vissarionovici Stalin, a cerut azil în SUA. Călătorea acum spre Roma cu un bilet valabil în compania unui ofiţer al ambasadei. Nu avea niciun fel de altfel de rezervare pentru a pleca mai departe. Rusk explica:

> Ambasadorul Reinhardt [ambasadorul SUA în Italia] a fost informat că noi socotim de nedorit ca Svetlana să se îndrepte spre Statele Unite ale Americii, atât din punct de vedere politic, cât şi din punctul de vedere al propriei securităţi. Socotim că e urgent necesar să se facă orice efort pentru a-i aranja un azil sigur în Elveţia, Spania sau Italia şi am cerut ambasadorului Reinhardt să depună toate eforturile s-o convingă că această soluţie [este] în interesul ei în cel mai înalt grad[1].

Dean Rusk i-a telefonat președintelui Lyndon Johnson la ora 4:30 p.m. în aceeași zi pentru a-l pune la curent pe scurt cu situația[2].

Pe 7 martie, ambasadorul Llewellyn Thompson i-a trimis o telegramă de răspuns de la Moscova pentru a-l informa pe Dean Rusk: „Cu cât ne putem mai mult dezangaja din această operație, cu atât mai bine din punctul de vedere al relațiilor noastre cu sovieticii. Oricum ei ne vor face vinovați pentru că am facilitat plecarea subiectului din India și s-ar putea să ne acuze de răpire"[3].

Momentul în care Svetlana a făcut acest gest a fost cu totul nepotrivit. Deși s-ar fi putut să fie cel mai de seamă transfug care să denunțe comunismul și, în alte circumstanțe, ar fi devenit un mijloc de neprețuit de propagandă în cadrul confruntării din perioada Războiului Rece dintre SUA și URSS, ea alesese cel mai prost moment.

Administrația Johnson era în mijlocul tratativelor pentru ratificarea unei convenții consulare cu sovieticii[4]. Convenția era menită să stabilească funcții consulare în ambele state. Această convenție le va oferi deplină imunitate ofițerilor consulari în fața oricărei inculpări penale și va asigura protecția concetățenilor. Fiecare guvern avea să fie notificat asupra arestării unuia dintre cetățenii săi în decurs de două sau trei zile. Pe acea vreme, un cetățean al SUA, putea fi ținut în regim de *incomunicado* timp de nouă luni sau chiar mai mult în așteptarea inculpării. Anual, aproximativ 18 000 de americani călătoreau cu viză de turist sau afaceri în URSS. Dar ratificarea convenției, semnată pentru prima oară în 1964, fusese dificilă. Un grup de senatori o blocaseră, amintind pericolul roșu și sugerând că va deschide posibilități imense agenților secreți sovietici pentru a opera în SUA. Chiar în acel moment, tratatul se dezbătea în

Senat, şi ultimul lucru pe care şi-l doreau Rusk şi oamenii lui era ca un faimos transfug să le compromită acest proces.

Cât de important era acest tratat pentru ambele guverne e limpede din gesturile de bunăvoinţă pe care şi le ofereau unul altuia. În urmă cu câteva luni, un tânăr din Arkansas, Buel R. Wortham, fusese condamnat la trei ani de muncă silnică în lagăr sub acuzaţia că a „schimbat dolari în ruble pe piaţa neagră şi că furat un urs de fontă de la un hotel din Leningrad". Pe 11 martie, la 5 zile de la fuga Svetlanei, Curtea de Apel sovietică a revăzut sentinţa şi l-a eliberat, Wortham scăpând doar cu o amendă de 5 000 de ruble. De partea americană, Igor Ivanov, agent sovietic condamnat în 1964 la 20 de ani de închisoare pentru acuzaţia de spionaj, era sub cauţiune, în aşteptarea unei cereri pentru graţiere. Ambasadorul sovietic în SUA, Anatoli Dobrînin, şi-a expus limpede punctul de vedere subliniind că în urma revizuirii cazului Wortham, Uniunea Sovietică se aştepta „la oarecare bunăvoinţă" în vederea unei rezolvări indulgente a cazului Ivanov[5].

Aleksei Kosîghin, preşedintele Consiliului de Miniştri, urma să sosească în Statele Unite ale Americii la sfârşitul lui iunie pentru a discuta diverse probleme, de la Orientul Apropiat la războiul din Vietnam şi controlul armamentelor. În aer plutea destinderea. Iar Svetlana nu era doar o problemă stânjenitoare, era chiar o ameninţare. Acordarea de adăpost unui transfug de această importanţă putea să dea o lovitură irevocabilă tratativelor. Administraţia Johnson nu dorea să se trezească cu Svetlana în braţe. Trebuia să fie oprită.

Chiar în timp ce Bob Rayle şi Svetlana erau la în avion la mijlocul călătoriei, şeful biroului CIA de la Roma l-a sunat pe şeful serviciului de informaţii italian, amiralul Eugenio Henke, ca să-i spună că CIA avea un transfug care era pe drum şi avea

nevoie de sprijinul italian. „Mă scoli în miezul nopții ca să-mi spui una ca asta?" i-a replicat Henke. „Mda, bine, lasă-mă să-ți spun despre cine e vorba", a continuat șeful CIA. Henke era furios. „Bine, a spus el, să vină, dar mâine trebuie să și plece."[6] I-a mai spus că avea să aștepte până dimineață ca să-l informeze pe ministrul afacerilor externe, Amintore Fanfani, care nu va fi deloc încântat. La acea vreme comuniștii italieni aveau un grup important în Parlamentul italian și, la îndemnul sovieticilor, puteau să facă multe probleme guvernului de coaliție creștin aflat la putere.

Când Bob Rayle și Svetlana au coborât din avionul Qantas la Roma la ora 6:00 a.m., la 7 martie, Rayle era convins că era doar un popas și că vor continua imediat să se îndrepte spre SUA. Așa că a avut un șoc când adjunctul CIA din Roma l-a întâmpinat la sosire cu vești foarte proaste.

Rayle a fost informat că Departamentul de Stat refuza categoric să-i permită Svetlanei să vină în Statele Unite ale Americii. Foy Kohler susținea că relațiile cu URSS se îmbunătățeau. Era chiar posibil un „dezgheț". Rayle și mulți alți colegi de-ai lui socoteau că acest „dezgheț" însemna doar „niște dorințe deșarte și existau doar în imaginația lui Kohler"[7]. Dar decizia lui Kohler însemna că Svetlana rămânea pe loc. De la aeroport, Rayle și Svetlana au fost conduși la o locuință secretă, un mic apartament din Roma, unde s-au cazat și au început să aștepte.

Când amiralul Henke l-a informat pe Fanfani în dimineața aceea că fiica lui Stalin a aterizat în Italia, Fanfani a explodat: „Scoate-i pe indivizii ăia afară din țara asta imediat și nu vreau să existe nicio dovadă că au fost cu adevărat în țară". Amiralul Henke i-a replicat: „Prea bine, o să spunem că, din punct de vedere tehnic, Secția de tranzit internațional a Aeroportului din Roma a fost extinsă în așa fel încât să includă și un

apartament internațional unde sunt temporar găzduiți"[8]. Cu această stratagemă, Svetlana și Rayle nu erau „din punct de vedere legal" în Italia.

În următoarele câteva zile, Departamentul de Stat a contactat guvernele Australiei și Noii Zeelande, dar ambele au refuzat să-i acorde azil Svetlanei. Africa de Sud ar fi fost de acord s-o primească, dar, ținând cont de istoria apartheidului de acolo, a refuzat ea.

În vreme ce Svetlana și Rayle stăteau și așteptau în apartamentul secret, păziți de agenți de securitate italieni, din Elveția a venit vestea că elvețienii erau de acord s-o primească pe Svetlana pentru o scurtă perioadă de timp. În conformitate cu tradiția neutralității lor, elvețienii au insistat ca această vizită să fie una particulară, iar ea să nu facă niciun fel de declarații politice. Departamentul de Stat își dorea această condiție a abținerii de la orice declarație. Walt Rostow, consilier special al președintelui pentru securitate națională, i-a scris președintelui Johnson: „În privința doamnei, putem să ne liniștim. Elveția a fost de acord s-o primească pe doamnă"[9].

Dar decizia elvețienilor nu putea fi confirmată decât după ce se reunea Consiliul Federal Elvețian, ceea ce a mai durat câteva zile. Italienii erau furioși din pricina acestei întârzieri, dar cum spunea Rayle: „Amiralul Henke nu dorea deloc să ne aresteze și să ne deporteze"[10]. Departamentul de Stat le-a promis italienilor că în eventualitatea că Elveția nu dă un răspuns până vineri dimineața, cei doi fugari vor părăsi imediat Italia cu destinația SUA.

În următoarele câteva zile, Rayle și Svetlana s-au împrietenit. Apartamentul acela italian avea o sufragerie mică și un dormitor pentru Svetlana, iar telefonul suna încontinuu. Cu fiecare telefon, Rayle arăta mai palid și mai tulburat, dar a

fost plăcut impresionat de calmul Svetlanei. Mai târziu avea să spună: „Am fost educată să nu iau eu decizii, să aştept şi să stau liniştită şi, mai presus de orice, să mă port civilizat".

Rayle se distra că în fiecare dimineaţă fata lui Stalin îşi pregătea singură micul dejun, din alimentele pe care le aduceau de la magazin oamenii din gardă, şi spăla vasele. Când la cină au avut şi o sticlă de Chianti, ea şi-a amintit că tatălui ei îi plăceau vinurile bune şi cunoştea cele mai de soi branduri şi anii cu producţia cea mai bună. A descoperit că era foarte inteligentă. Nu era „răzgâiată şi pretenţioasă", cum te-ai fi aşteptat de la prinţesa Kremlinului. Era groaznic de plictisitor să stai în apartamentul acela, dar cei doi găseau motive să mai şi râdă.

I-a mărturisit lui Rayle că fuga ei fusese un gest impulsiv făcut din furie şi frustrare. Dacă s-ar fi întors în ţară, era sigură că ar fi fost pedepsită pentru că nu se supusese în mod deliberat şi îşi prelungise şederea în India. Paşaportul i-ar fi fost confiscat. Prin fuga sa dăduse o palmă guvernului sovietic. Îi trăsese pe toţi pe sfoară. Dar acum se gândea la răzbunarea pe care sovieticii o puteau pune la cale.

Rayle a văzut-o în momente de profundă tristeţe când vorbea de Iosif, fiul ei, şi de Katia, fiica, pe care-i lăsase în urmă. Se încuraja singură că nu vor avea de suferit.

Într-un moment de durere, s-a aşezat şi a aşternut pe hârtie o scrisoare de şase pagini:

9 martie 1967

Dragii mei copii dragi, Katia, Elena [soţia lui Iosif] şi Iosif!

Mi-e teamă că vi s-au spus tot felul de minciuni despre mine, ca tuturor celorlalţi. Poate vi s-a spus că am luat-o razna, sau că am fost răpită, sau că nu mai sunt deloc. Să nu

credeți nimic. Vreau să vă explic cum mi-a venit ideea de a nu mă mai întoarce în Uniunea Sovietică. Nu aveam de gând să fac asta când am părăsit Moscova în decembrie. De aceea nici n-am luat cu mine fotografii de-ale voastre... Puteam trăi mai departe în Uniunea Sovietică – așa cum fac mulți – să fiu o ipocrită, să-mi ascund opiniile. Mai bine de jumătate din oamenii noștri trăiesc așa. Nu avem ocazia să ne exprimăm criticile, nu avem presă, nu avem libertăți și nimeni nu vrea să riște. Toți avem o familie, copii, o slujbă și e foarte periculos să le pierzi. Am trăit în acest mod ani de zile și aș fi putut trăi mai departe la fel... dar soarta a vrut să fac alegerea asta decisivă... Moartea soțului meu mi-a schimbat firea. Am simțit că nu mai pot să tac și să înghit mai departe. E imposibil să fii sclav mereu... Iubiții mei dragi..., să vă fie inima împăcată. Nu fac decât ceea ce-mi dictează conștiința.

Mama voastră[11].

Svetlana le-a cerut americanilor să trimită scrisoarea copiilor, însă aceștia i-au replicat că era prea politică. Scrisoarea n-a fost trimisă niciodată.

În vremea asta, Tony Lucas, reporter al *New York Times* la New Dehli, a început să pună cap la cap informații despre această poveste. Din surse anonime, a descoperit că în primele ore ale zilei de 7 martie, Svetlana plecase din India însoțită de cineva de la Ambasada americană, probabil al doilea secretar, anume Robert Rayle. Dar verificând lista pasagerilor de la toate zborurile din New Delhi, a ajuns la concluzia că Svetlana și însoțitorul ei erau în Roma. Bineînțeles că el nu era singurul ziarist care făcea acest lucru.

Vineri, la ora trei dimineața, Rayle și Svetlana au fost treziți ca să li se spună că presa internațională le-a luat urma și i-a aflat la Roma. Italienii doreau să-i vadă plecați. Au așteptat

următoarele cinci ore să fie scoşi din ţară. În cele din urmă, au plecat spre aeroport sub pază şi erau pe cale să se urce în avionul de Londra care pleca la ora 3:00 p.m., când Rayle i-a telefonat unui prieten de la ambasadă să-şi ia la revedere. „Nu te urca în avionul acela", i-a spus colegul. Elveţienii şi-au dat aprobarea[12].

Urmau să se întâlnească cu consulul elveţian la aeroport la ora 8:00 p.m. pentru viza Svetlanei. O tânără de la Ambasada americană i-a adus o pelerină de ploaie verde închis şi ochelari de soare pe care Svetlana a refuzat să îi poarte, precum şi o mică geantă de voiaj roşie pentru puţinele lucruri personale şi manuscris. Pentru că ajunsese în mod ilegal în Italia, nu putea păşi pe pământ italian, aşa că n-a putut vedea Roma decât în fuga maşinii, pe geam, în drum spre aeroport; Svetlana şi Rayle râdeau şi cântau *Arrivederci Roma*[13].

Svetlanei trebuie să-i fi părut că trăieşte un film: acţiunea de obţinere a vizei s-a transformat într-o urmărire de maşini. Două maşini, ea într-una, consulul elveţian în cealaltă, au gonit una după alta pe lângă rodul de flori din faţa aeroportului de părea că urmărirea nu se mai termină, până când în cele din urmă a putut fi transferată în cealaltă maşină. O secretară venită cu o călimară de cerneală şi o ştampilă de cauciuc i-a pus viza, făcând glume cu privire la acea operaţie sub acoperire. S-a întors în maşina ei. Dar zborul Swissair 615 spre Geneva avea patru ore întârziere. Svetlana şi Rayle s-au întors la locuinţa secretă să aştepte acolo.

Apoi filmul s-a transformat în farsă. Când ea şi Rayle s-au întors la aeroport, în terminal roiau ziarişti şi fotografi de la agenţii internaţionale. Un car de reportaj TV reuşise să-şi îndrepte reflectoarele spre poarta de plecare. De teamă ca nu

cumva Svetlana și Rayle să fie fotografiați împreună, italienii au insistat să urce separat în avion.

Rayle a reușit să se strecoare ușor pe la biroul de imigrări și să urce în avion, dar când a ajuns la poartă mașina în care era Svetlana mulțimea de paparazzi a dat năvală și mașina a fost nevoită să se întoarcă. S-a trecut la alt plan. Svetlana avea să fie dusă furiș spre avion într-una dintre mașinile care remorcau bagaje. S-a strecurat în spatele șoferului speriat.

Dar când mașina s-a apropiat de avion, un funcționar italian s-a repezit spre ei: erau prea mulți reporteri de față. Înapoi! Înapoi! spuneau gesturile lui disperate, iar șoferul îngrozit a virat brusc, motorul s-a oprit; când a pornit din nou, a luat-o pe pista goală spre celălalt capăt al aeroportului. În vremea asta, Rayle stătea în ușa deschisă a avionului, refuzând să se clintească de acolo până când nu urcă în avion și *soția* lui. „Soția mea s-a dus la toaleta doamnelor în aeroport și n-a sosit încă. Trebuie s-o așteptăm", le-a spus el. Scara mobilă a fost retrasă de lângă aeronavă, dar Rayle s-a înfipt în ușa deschisă și a refuzat să se miște de acolo. În cele din urmă, ofițerul italian de securitate i-a făcut semn: Svetlana nu va urca în avion, scara mobilă s-a apropiat din nou și Rayle a coborât, temându-se că italienii o arestaseră pe Svetlana[14].

A fost dus într-o încăpere de la subsolul terminalului unde se aflau vreo patruzeci de ofițeri de securitate. Colonelul mai mare peste ei urla într-un telefon. În cele din urmă, Rayle a aflat că șoferul mașinii de bagaje o dusese pe Svetlana la un depozit de la marginea aeroportului și o abandonase într-un hangar gol[15].

Când s-a trezit singură în hangarul întunecos, Svetlana a dibuit o ușă și a ajuns într-un fel de magazie, s-a ghemuit pe

treptele unei scări și a așteptat în tăcerea aceea ciudată aproape o oră întreagă. Era sculată de la ora 3 dimineața, era sfârșită și cu adevărat speriată. Când a găsit-o Rayle acolo, deși s-au îmbrățișat și au râs, ea avea o figură descompusă. Amândoi s-au refugiat în apartamentul unui ofițer din poliția locală și au rămas în așteptare. Vestea cea mai proastă era aceea că valiza roșie, mică, în care se afla manuscrisul, fusese îmbarcată în avion și se afla acum în drum spre Geneva[16].

Italienii erau atât de frustrați și dornici să scape de musafirii nepoftiți, încât le-au cerut americanilor să ia un zbor charter. Într-un colț întunecat al aeroportului, staționa un avion Vickers Viscount pregătit să zboare spre Geneva. În avionul cu plecare la ora 1:00 a.m. nu erau decât echipajul complet al aeronavei și Svetlana și Rayle, singurii pasageri. Era prima ei călătorie prin Europa. Roma nu conta: *oficial* nu fusese niciodată la Roma.

În avionul de Geneva, Rayle a continuat să-i tot spună că dorea să-i arate Svetlanei „Washingtonul, Memorialul Lincoln, totul". De fapt, nu voia decât să-i dea curaj, nu prea spera ca ea să ajungă curând la Washington[17]. I-a dat câteva sfaturi utile: să nu recunoască niciodată că a părăsit perimetrul salonului de tranzit internațional de la Roma, iar dacă presa o sâcâia cu întrebări stânjenitoare ea trebuia să răspundă pur și simplu: „Nu comentez". Să nu accepte primul editor care se oferă să-i publice cartea, ci să caute cea mai bună ofertă. Rayle le scria superiorilor săi: „Are de gând să-și câștige traiul în Occident ca scriitor, așa încât acest manuscris e singurul ei mijloc de existență care o poate salva de azilul săracilor"[18].

Vineri, 10 martie, în *New York Times* apărea prima din multele relatări. Citând o sursă anonimă, articolul era mai vag:

> Se spune că Svetlana Stalina, fiica lui Stalin, a părăsit definitiv Uniunea Sovietică... Unele informații arată că ar putea fi

în pericol. Se spune că ar fi dorit viză și ar fi abordat oficialități americane din New Delhi. Nu se știe de ce a părăsit Uniunea Sovietică[19].

Svetlana era deocamdată un personaj misterios și în articol erau multe erori. Se pretindea că s-ar fi căsătorit în 1951 cu Mihail Kaganovici, fiul lui Lazar Kaganovici, membru al Biroului Politic, nunta ar fi costat 280 000 de dolari, iar după moartea lui Stalin ar fi fost exilată din Moscova. Ambasada americană din New Delhi și Departamentul de Stat au refuzat să comenteze.

Dar curând povestea a căpătat alte dimensiuni. Tony Lucas de la *New York Times* a descoperit din surse anonime că Robert Rayle era agent CIA sub acoperire. Lucas a sunat la Ambasada SUA din New Delhi și a spus că dacă nu primește o dezmințire va publica întreaga poveste[20]. Ambasada a refuzat orice comentariu. Și acoperirea lui Bob Rayle ca al doilea secretar a fost aruncată în aer. Curând fuga Svetlanei în compania unui ofițer CIA a ajuns pe prima pagină a ziarelor din întreaga lume.

Când Rayle și-a depus obligatoriul raport la Departamentul de Stat despre „personalitatea" și „capacitatea de adaptare la diferite situații" a Svetlanei, el a prezentat-o drept „cel mai cooperant transfug pe care l-am întâlnit". El relata că a dovedit bună-dispoziție și optimism pe parcursul întregii săptămâni când au așteptat în casa secretă, chiar și atunci când a trăit șocul de a afla că americanii îi refuzau cererea de azil. Rayle relata: „Era conștientă că nu putea fi socotită o ființă obișnuită, comună și că gesturile ei aveau implicații politice... Veți descoperi o ființă plină de căldură, prietenoasă, care reacționează la căldură și prietenie". A mai adăugat: „E o persoană foarte echilibrată"[21]. Dar a avertizat că

dovedea multă naivitate, de parcă nu trăise niciodată „într-o lume reală", şi va avea nevoie de ajutor pentru a-şi găsi un drum în Occident.

În primele ore ale zilei de 11 martie, Svetlana „a trecut peste graniţa invizibilă dintre lumea tiraniei şi lumea libertăţii"[22]. Bineînţeles, niciodată nu este atât de simplu. Era pe cale să înceapă ciudata călătorie a celei de-a doua părţi a vieţii ei, dar dacă a sperat să scape de umbra numelui tatălui ei, Svetlana s-a înşelat în mod tragic.

Capitolul 17

Furia diplomatică

În dimineaţa de 10 martie, devreme, primul şi al doilea secretar al Ambasadei sovietice la New Delhi au sosit la Kalakankar, la domiciliul familiei Singh. Au spus că Svetlana dispăruse de la complexul sovietic şi le cerea să le spună unde se afla. Suresh, fratele lui Brajesh Singh, le-a spus că nu are nici cea mai mică idee unde s-ar afla. Chiar în acel moment, supraveghetorul palatului a dat buzna spunându-le că BBC informa că Svetlana ajunsese la Roma. Chipul primului secretar s-a albit de spaimă:

„— Acum am păţit-o! S-a terminat cu noi! Ah, Dumnezeule!

— Deci, la urma urmei, şi dumneavoastră credeţi în Dumnezeu? l-a luat peste picior Suresh.

— Lal Suresh, te rog, i-a replicat primul secretar. E groaznic. Nu pot discuta despre Dumnezeu în momentul ăsta!"[1]

Asta e povestea pe care vrea s-o spună Suresh şi s-ar putea să fie adevărată, dar Moscova ştia deja că Svetlana părăsise India. Probabil că, împinşi de o slabă nădejde că informaţia era o greşeală, cei doi secretari dăduseră fuga la Kalakankar sperând ca Svetlana să se fi întors acolo. Fuga ei cădea în capul *lor*. Nu dovediseră suficientă vigilenţă. Dacă Stalin ar mai fi fost în viaţă, ar fi fost împuşcaţi.

În culise, ping-pongul diplomației internaționale se derula în ritm frenetic. La New Dehli, ambasadorul Chester Bowles a primit o scrisoare datată 9 martie, de la domnul Chandra Shekhar Jha, ministrul indian al afacerilor externe. Conținutul acesteia și răspunsul ambasadorului au fost consemnate cu exactitate:

9 martie 1967

Ministerul Afacerilor Externe transmite complimentele sale Ambasadei SUA și are onoarea de a informa ambasada că a ajuns la cunoștința guvernului indian că doamnei Svetlana Alelueva [sic], cetățean sovietic, care efectua o vizită în India și urma să se întoarcă în Uniunea Sovietică, i s-a acordat viza americană și un bilet de avion și a fost escortată în Statele Unite ale Americii de un ofițer al Ambasadei SUA... pe deplin informat că doamna era o personalitate importantă.

Ministerul Afacerilor Externe dorește să sublinieze că amintita acțiune luată de Ambasada SUA în astfel de grabă, fără a oferi nici cea mai mică informație ministerului asupra iminentei acțiuni, e o sursă de serioase complicații pentru guvernul Indiei... Guvernul Uniunii Sovietice a protestat vehement în fața noastră pentru ceea ce a caracterizat a fi o răpire a doamnei Svetlana Alellueva, cetățean sovietic, de către autoritățile Statelor Unite ale Americii de aici... Având în vedere toate circumstanțele acestui caz... Guvernul Indiei cere urgent ca doamna Svetlana Alelueva să fie adusă imediat la New Delhi. La întoarcerea în India, Guvernul Indiei o va trata așa cum se cuvine conform legii și cutumei internaționale[2].

Din fericire pentru Svetlana, ambasadorul Bowles era aproape cu totul de partea ei. A doua zi, pe 10 martie, i-a scris lui Jha într-o manieră „deschisă și neoficială" ca răspuns la „nota secretă de protest" a lui Jha, „al cărei conținut nu era în niciun fel justificat de fapte"[3]. Bowles i-a răspuns că „Doamna Alelueva[sic]

a venit la ambasadă din proprie inițiativă". Nimeni de la ambasadă nu știa de existența ei. Avea un pașaport valabil, iar plecarea ei a fost pe deplin legală. Numeroși funcționari ai ambasadei pot depune mărturie că nu a fost supusă niciunei presiuni. Orice încercare a URSS de a sugera că lucrurile s-au petrecut altfel „se va demonstra că e falsă și dușmănoasă".

Bowles l-a asigura pe Jha că, în luarea acestei decizii, a ținut cont în cel mai înalt grad de interesele Indiei. Dacă Svetlana s-ar fi adresat presei așa cum amenințase, India ar fi fost în mijlocul unui coșmar diplomatic. El o ajutase să călătorească mai departe în „conformitate cu tradiția americană care datează încă de la începuturile sale ca națiune".

Acesta era stilul diplomatic de evaluare a daunelor. Totuși, la sfârșitul dosarului care conține scrisoarea lui Bowles către Jha, de la National Archives and Records Administration (NARA), mai este atașată o notă derutantă, scrisă cu câteva zile după aceea, în care sunt consemnate zvonurile culese de ambasadorul american de la Moscova de la un reporter de la UPI în cursul unei partide de pocher:

Din Moscova, 13 martie 1967

Ambasadorul trimite următoarele informații posibil utile. Rog trimiteți persoanei potrivite din departament. Comentariul lui Shapiro făcut în cursul unei discuții întâmplătoare la partida săptămânală de pocher din seara de 12 martie. Shapiro spune că i-a intervievat pe copii și a trimis corespondența. De la ambasador: Shapiro de la UPI spune că Svetlana Stalin are reputația de nimfomană. Spune că și copiii ei sunt convinși că mama se va întoarce și o cred tulburată psihic de moartea soțului. Shapiro spune că după standardele sovietice are o situație foarte bună, copii buni, ce par să o iubească.

SFÂRȘIT MESAJ[4].

Bârfa că Svetlana era nimfomană era tipul util de informaţie care putea fi pus la dosar pentru folosirea în viitor dacă lucrurile evoluau urât. Reacţia iniţială a URSS la fuga Svetlanei a fost o tăcere bine controlată, dar curând era nevoie de o reacţie publică. Vestea fugii ei a ajuns la urechile poporului sovietic prin Radio Europa Liberă şi prin zvonuri, iar regimul era îngrijorat[5]. Se spunea că Svetlana ducea cu ea o carte pe care o scrisese. Ce ştia ea de fapt? Nu părea posibil ca tatăl ei s-o fi lăsat să ia cunoştinţă de secrete de stat, ce bârfe putea să dezvăluie cu privire la conducătorii actuali? Ea ştia toate poveştile lor. Televiziunea de stat sovietică a informat foarte succint:

> În legătură cu întrebările unor ziarişti, se confirmă că Svetlana Allilueva, fiica lui Iosif Vissarionovici Stalin, se află în străinătate. În 1966 i s-a dat o viză de plecare la New Delhi pentru a însoţi rămăşiţele pământeşti ale soţului ei, cetăţean indian care a murit în Uniunea Sovietică. E numai problema ei cât timp Svetlana Allilueva va rămâne în străinătate[6].

Aceeaşi notă scurtă a apărut şi în *Pravda*. Orice cetăţean sovietic care citea asta ştia că era vorba de minciuni. Nimeni nu putea să călătorească după cum îi era voia. Dacă ar fi citit informaţia, Svetlana ar fi reacţionat cu amărăciune: *abia acum* guvernul îl numea pe Brajesh soţul ei!

La început autorităţilor sovietice nu le-a venit să creadă că ea fugise cu adevărat şi au cercetat de fapt să afle dacă nu cumva se întorsese pe ascuns la Moscova. Conform spuselor vărului ei Leonid Alliluev, KGB venise în apartamentul unde locuia cu soţia sa în Casa de pe chei şi, în absenţa lor, o luaseră la întrebări pe soacra lui. Dar deocamdată nu existau repercusiuni pentru cei mai mulţi din familie. Leonid Alliluev spunea: „Când a plecat Svetlana, singura persoană din guvern care a făcut vreun comentariu a fost Kosîghin... doar câteva cuvinte

şi atât. De aceea ei reprezentau autorităţile: nu vorbeau decât despre ceea ce trebuiau să vorbească"[7].

Bineînţeles, asta era pentru public. În culise, Biroul Politic şi KGB deja puneau la cale planul de răzbunare împotriva Svetlanei şi a americanilor. Erau convinşi că această fugă era o conspiraţie iniţiată de Statele Unite ale Americii pentru a pune în dificultate guvernul sovietic în preajma celei de-a cincizecea aniversări a Revoluţiei din Octombrie care urma să aibă loc curând. Regimul era hotărât să-şi ia revanşa asupra Svetlanei în orice mod posibil. Deja la Dean Rusk, secretarul de stat, ajungeau telegrame de la ambasade americane foarte depărtate, cum ar fi cele de la Teheran şi Hong Kong, transmiţând că se zvonea că sovieticii puneau la cale planuri pentru defăimarea Svetlanei personal şi a cărţii sale[8].

Când Svetlana şi Robert Rayle au coborât pe pista aeroportului din Geneva – singurele două persoane care ieşeau din avion – s-au grăbit să dispară din faţa reporterilor care răcneau întrebări. După ce a reuşit să ajungă la mica valiză roşie care conţinea manuscrisul, Svetlanei i s-au amintit condiţiile pe care trebuia să le respecte în timpul şederii acolo: niciun fel de declaraţii politice. Dar sosirea ei era o ştire internaţională, şi orice ziarist dorea să obţină relatarea. Marvin Kalb, reporter de la KBS, a stat în Elveţia timp de trei săptămâni, mai mult decât ceilalţi, dar n-a reuşit să se apropie de Svetlana. Privind retrospectiv, acesta avea să spună: „În Elveţia erau o groază de reporteri internaţionali"[9].

Svetlana a fost dusă la o cabană la Beatenberg, în apropiere de Jungfrau, în Alpii Bernezi, unde i s-au dat documente sub numele de Fraulein Carlen şi o acoperire cum că era o irlandeză sosită recent din India[10]. Era un tertip absurd. Chiar dacă putea povesti despre India şi se presupunea că era de

prea multă vreme plecată din Irlanda natală pentru a-şi aduce aminte prea bine, e greu de imaginat că accentul rusesc cu care vorbea engleza putea fi confundat cu accentul irlandez. Stătea singură în salonul cabanei şi asculta la radio cum se relata, într-o germană concisă, despre fuga fetei lui Stalin. Îi simţea lipsa lui Rayle. La Aeroportul din Geneva, acesta sărise imediat într-o maşină care-l aştepta şi fusese hăituit până la frontiera franceză de reporteri curioşi. La vremea asta el era pe drum spre India. Când a ajuns acasă, a găsit o invitaţie la cină la ambasadorul Chester Bowles care-l aştepta împreună cu soţia sa. Ambasadorul îşi exprimase limpede opinia, şi anume că-l sprijinea pe Rayle 100%[11].

Departamentul de Stat a trecut Elveţiei responsabilitatea pentru Svetlana, care a insistat ca americanii să rămână în fundal, cât mai departe. Antonino Janner, şeful Secţiei Europa de Est din Ministerul Afacerilor Externe al Elveţiei, bărbat de cincizeci de ani, a fost însărcinat cu acest caz. Cum s-a dovedit limpede că ziariştii de la agenţiile internaţionale deja îşi concentrau atenţia spre Beatenberg, Svetlana a fost mutată în grabă într-un cămin din Saint-Antoine, condus de călugăriţe catolice şi care slujea de casă de odihnă pentru preoţi, apoi la Visitation de Sainte Marie, o mănăstire de lângă Fribourg, unde identitatea ei a rămas secretă. Călugăriţelor li s-a spus nici să nu întrebe. Tocmai vizionase la New Delhi *Sunetul muzicii* şi probabil i se părea că făcea şi ea parte dintr-o reclamă pentru film[12]. Poliţişti în civil din cantonul Fribourg, detaşaţi ca gărzi de corp, o scoteau să vadă priveliştea şi-i permiteau chiar să conducă Volkswagenul broscuţă din dotarea lor. Prima ei reacţie a fost una de euforie: „Încercam un sentiment minunat de uimire că scăpasem de soviete! O să-mi aduc aminte de asta şi când oi muri!"[13].

Au început să sosească sute de scrisori de la oameni străini, unele având pur și simplu adresa Elveția, multe din ele cu propuneri de căsătorie. Un fost artist de circ, acum aflat în Australia, s-a oferit să se însoare cu ea, la fel un ofițer de marină britanic. Proprietarul unei șalupe, indignat că nu i s-a permis imediat intrarea în SUA, a invitat-o să stea cu familia sa[14].

Vineri 10 martie, George Kennan, fost ambasador, a primit un telefon de la Donald (Jamie) Jameson, expert în URSS de la CIA, prietenul lui Kennan: „Avem de-a face cu un transfug extraordinar"[15]. L-a îndemnat pe Kennan să citească un manuscris și să-i spună ce crede. Era, bineînțeles, manuscrisul Svetlanei *Douăzeci de scrisori către un prieten*. CIA făcuse mai multe copii ale acestuia la Roma. Jameson l-a întrebat dacă după ce a citit manuscrisul nu dorea cumva să ia avionul și să vină la Geneva pentru a o întâlni pe Svetlana. CIA avea nevoie de o persoană civilă, fiindcă elveției n-ar fi permis niciunei oficialități americane s-o viziteze.

Chester Bowles a fost acela care a sugerat să se ocupe Kennan de Svetlana. Bowles i-a scris lui Dean Rusk, spunându-i că ar trebui să vadă în „[Svetlana] o ocazie care să ne îngăduie să ne promovăm obiectivele politice". Și era nevoie de un om precum Kennan ca s-o sfătuiască și s-o încurajeze „pentru a înțelege poziția deosebită în care se afla pentru îmbunătățirea relațiilor dintre URSS și SUA" Kennan o putea sfătui și în privința unui editor pentru cartea ei. „Pentru că are mare nevoie de bani, s-ar putea să se încurce cu cine nu trebuie în condiții defavorabile pentru ea", mai spunea Bowles[16].

George Kennan era într-adevăr omul potrivit. Avea o îndelungă afecțiune romantică față de Rusia și fusese o scurtă perioadă ambasador în Uniunea Sovietică, până când îl expulzase Stalin în 1952. El era autorul politicii postbelice de îngrădire a

imperiului sovietic. Sovieticii erau liberi să facă ce vor în propria sferă de influenţă, în esenţă în blocul estic, atâta vreme cât nu ameninţau supremaţia americană. Era convins că, în cele din urmă, comunismul avea să se autodistrugă datorită paranoiei şi ineficienţei. Curând după crearea CIA în 1947, el a sfătuit agenţia să lucreze mai ales cu anumiţi transfugi şi expatriaţi pentru a contracara trucurile murdare ale URSS în domeniul spionajului internaţional[17]. După ce s-a retras din serviciul diplomatic, a devenit membru permanent al Institutului de Studii Avansate din Princeton şi deci o persoană civilă din punct de vedere tehnic, dar păstra mai departe strânse legături cu guvernul SUA.

Iar acum Kennan era pe cale să citească o carte a celui mai neaşteptat transfug. Când manuscrisul Svetlanei a sosit în SUA şi i s-a predat pe 16 martie, deşi era bolnav la pat, l-a citit într-o singură noapte. A fost profund impresionat. A socotit că era o carte strălucită care va trezi interesul a sute de mii de cititori. A doua zi s-a dus la Washington să-l întâlnească pe Nicholas Katzenbach, procurorul general.

Deşi trăise în Uniunea Sovietică vreme de nouă ani, Kennan n-o întâlnise niciodată pe Svetlana, care era bine ascunsă în adâncurile Kremlinului. Perspectiva de a o întâlni l-a emoţionat, dar şi-a dat seama că Svetlana reprezenta şi o problemă. I-a spus lui Katzenbach că dacă guvernul o aducea atunci în Statele Unite ale Americii, cum Svetlana era lefteră, trebuia să fie dusă într-un loc unde să se afle în siguranţă. Dar dacă manuscrisul ei va fi vândut înainte de a intra în SUA, avea să ajungă cu bani în buzunar şi nu va mai sta pe cheltuiala guvernului[18].

Chester Bowles i-a sugerat lui Walt Rostow, consilierul preşedintelui, ca Svetlana să nu fie privită ca o potenţială bombă cu ceas, ci mai degrabă ca un atu. Nu trebuia decât să fie

sfătuită să-şi rescrie cartea: „Impactul ar putea fi foarte puternic dacă, după ce încheie cu perioada Stalin, va pune accentul pe noua generaţie de sovietici mai liberali şi pe speranţa că aceasta va putea genera relaţii mult mai cooperante cu America"[19]. Şi credea că exact Kennan era omul în stare s-o convingă. Dar Svetlana tocmai fusese martoră cum acest „nou şi liberal regim" îi condamnase pe Andrei Siniavski şi Iuli Daniel la muncă silnică într-un lagăr pentru că publicaseră nişte cărţi. Şi avea să-i întrebe pe americani în ce univers trăiau ei!

Kennan credea că dacă această carte se va vinde, Svetlana avea nevoie de un bun avocat care să înţeleagă cât de delicată era situaţia Svetlanei şi a cărţii sale. S-a gândit imediat la Edward Greenbaum, vechiul său prieten şi vecin de la Princeton, căruia toată lumea în spunea cu simpatie *generalul* (fusese general de brigadă în timpul celui de-al Doilea Război Mondial). Acum, la şaptezeci şi şapte de ani, Greenbaum era partener la prestigioasa firmă din New York, Greenbaum, Wolff & Ernst, printre clienţii căreia se numărau Tennessee Williams, Carl Sanburg şi firma Harper & Row[20]. Kennan era convins că astfel Svetlana ajungea pe mâini bune[21].

Cu o zi înainte ca Kennan să plece spre Geneva, soţia sa, Annelise, i-a dat un telefon lui Greenbaum la ora şase după-amiaza spunându-i că soţul ei voia să-l vadă urgent. Greenbaum doar a traversat peluza de la Princeton. Nu a avut nevoie să citească manuscrisul Svetlanei ca să-şi dea seama de valoarea acestui demers. Kennan i-a spus să fie gata să ia avionul şi vină la Geneva. Dacă Svetlana era de acord ca Greenbaum s-o reprezinte, avea să-i trimită o telegramă cu următorul conţinut: ARANJAMENTELE FINALIZATE[22].

La 22 martie, Kennan a luat avionul spre Elveţia. Sosirea lui era sub codul unui desăvârşit secret. Ca să evite întrebările

presei, își pregătise un alibi: își vizita fiica aflată la școală în Elveția și avea să țină prelegeri la Universitatea din Geneva. Janner i-a spus Svetlanei: „Mare cinste și mare noroc pentru dumneavoastră această întâlnire. Este unul dintre cei mai mari experți în problemele Rusiei. O să vă aduc cărțile sale"[23].

Svetlana a fost șocată când i s-a spus în Italia că guvernul SUA nu dorea s-o vadă în Statele Unite ale Americii. Acum habar n-avea la ce să se aștepte de la întâlnirea cu Kennan. Era atât de năucită, încât nu știa nici măcar ce mai dorea ea acum. Probabil ar fi trebuit să rămână în Elveția, dar pe de altă parte elvețienii îi interziseseră să facă orice fel de declarații politice. Și atunci cum rămânea cu cartea ei? „Ce rost avea să-mi părăsesc țara pentru ca să ajung să nu mai scot un cuvânt aici?", s-a întrebat ea[24]. Singurul loc unde ar fi vrut cu adevărat să stea era India, dar asta era imposibil.

Pregătindu-se să-l întâlnească pe omul care avea probabil să-i influențeze soarta, Svetlana s-a apucat să-i parcurgă cartea acestuia *Rusia și Occidentul sub Lenin și Stalin*. Acesta ataca fără menajamente și pe Stalin, și comunismul. Din punctul ei de vedere, era corect. Se întreba dacă acesta va putea face deosebire între ea și tatăl ei[25]. Doi polițiști au condus-o la locuința lui Janner, de lângă Berna, unde acesta a întâmpinat-o cu entuziasm: „Am vorbit deja cu Kennan. A citit manuscrisul dumneavoastră și crede să trebuie publicat"[26].

Când a sosit și curtenitorul diplomat, s-au așezat pe o canapea, apoi aceasta a felicitat-o pentru manuscrisul memoriilor. Era limpede că îl citise. Kennan a luat o decizie: avea s-o protejeze pe Svetlana, dar totodată avea să facă tot posibilul pentru a nu fi folosită pentru propagandă antisovietică în Statele Unite ale Americii. În cursul relațiilor pe care avea să le aibă cu Svetlana, a trebuit să pună mereu în cumpănă două lucruri:

„sincera admirație pentru ea și «celelalte responsabilități ale sale»"[27]. Mai târziu, avea să declare pentru *New York Times*: cel mai bine era ca sprijinul oferit Svetlanei pentru a se integra în noua sa viață să vină de la „persoane particulare, nu de la guvern sau de la orice ar fi avut interese financiare în privința viitorului ei"[28]. Dar de fapt, Departamentul de Stat avea să fie cel care trăgea sforile.

Kennan a asigurat-o pe Svetlana că dacă voia să se ducă în Statele Unite ale Americii, categoric va găsi un editor. Exista un interes internațional față de cartea ei și avea să i se ofere o substanțială sumă de bani. Avea nevoie de o casă de avocatură pentru a negocia cu editorii și a se ocupa de formele pentru viză. I-a sugerat să-l contacteze pe Greenbaum. Kennan a avut grijă ca Janner, în calitate de reprezentant al Elveției, să asiste la discuții și a subliniat că el nu făcea decât să ofere niște sugestii. Depindea numai de ea ce avea să decidă, pentru că „aceasta era esența unei societăți libere în care se afla în acel moment." Ea a zâmbit ușor ironic și a fost de acord, apoi a adăugat, dovedind realism: „Am de ales?"[29].

În cursul cinei, la lumina lumânărilor, Kennan i-a vorbit despre familia lui și despre prieteni din America dornici s-o întâlnească. I-a spus că era impresionat cât de bine stăpânea engleza. Svetlanei i se părea că trăiește într-un scenariu suprarealist dat fiind ritmul în care toate păreau a se aranja. Curând avea să-i spună lui Janner și celorlalți că Kennan a fost „ca un Dumnezeu pentru mine" și că „o întreagă lume nouă mi s-a deschis" din momentul în care și-a pus experiența la dispoziția ei[30].

Kennan a informat Departamentul de Stat că era foarte impresionat de „inteligența, echilibrul și sinceritatea" Svetlanei. Era convins că decizia ei de a se prezenta la Ambasada SUA din New Delhi n-a fost „un capriciu irațional". Cartea ei avea

reale merite literare. Se opunea cu înverşunare regimului sovietic. În plus el mai scria: „Are oţel în sufletul ei"[31].

Mai târziu avea să spună că îşi asumase genul de risc aşa cum făcea întotdeauna. Când părăsise complexul sovietic de la New Delhi, nu avea în minte decât adresa Ambasadei americane:

> Habar nu aveam ce trebuia să fac după aceea, a doua zi, şi nici nu m-am gândit la asta. Fără să mă gândesc la un plan pentru ce va urma – aşa cum fac întotdeauna – doar foarte vag mi-am închipuit cum avea să fie viaţa mea mai departe... Uneori, noaptea, visam la străzile Moscovei, la camerele din apartamentul meu şi mă trezeam scăldată în sudori. Pentru mine era un coşmar[32].

Coşmar era atât ceea ce se petrecuse în oraşul acela, cât şi gândul că s-ar fi putut să fie silită să se întoarcă acolo.

Capitolul 18

Avocații la treabă

La 25 martie, Edward Greenbaum a pornit spre Elveția însoțit de asistentul său în probleme juridice Alan Schwartz. Acesta din urmă nu știa decât că se duceau să ajute „o doamnă la ananghie". Abia în avion a fost informat că doamna era fiica lui Stalin. Cei doi s-au oprit întâi la Milano, unde-i aștepta Kennan să-i informeze la rândul său, apoi s-au îndreptat spre Berna. Misiunea lor era să realizeze o negociere pentru cartea Svetlanei în așa fel încât aceasta să poate intra în Statele Unite ale Americii ca persoană particulară, reducând în acest fel responsabilitatea politică pe care o reprezenta Svetlana pentru Departamentul de Stat. Când s-au întâlnit cu reprezentatul Elveției, Antonino Janner, acesta i-a avertizat că nu numai presa, ci și rușii o căutau înnebuniți pe Svetlana[1].

În seara aceea, Janner i-a condus la un hotel retras. Allan Schwartz relata: „În fine, iat-o! S-a dovedit a fi o persoană plină de căldură. Ne-a fermecat pe amândoi". Nu era prea sigur ce voia guvernul american să facă acum cum ea. Și-au oferit serviciile ca avocați personali.

Pe 29 martie, Svetlana a semnat contracte de împuternicire cu firma Greenbaum, Wolf & Ernest. Primul contract îi împuternicea pe avocați să acționeze în numele ei în toate problemele

privind imigrația, cel de-al doilea le garanta toate drepturile pentru orice carte actuală sau viitoare pe care avea s-o scrie.

Când a semnat documentele, Svetlana avea în minte un singur lucru: să fie cooperantă. Știa prea bine cum se petrec lucrurile: conducătorii de la vârf discută între ei și deodată ai dispărut. Când Greenbaum a asigurat-o că lucrarea ei îi poate aduce bani, ea i-a spus că speră să câștige suficient ca să-și ia o mașină și un câine. Și a spus în glumă: acesta „ar trebui să fie un câine țigănesc pentru că și ea ducea o viață de țigan"[2].

La 30 martie, Greenbaum și Schwartz s-au întors la New York. Acum trebuiau să-i obțină Svetlanei o viză pentru SUA. Greenbaum a aranjat o întâlnire cu procurorul general Nick Katzenbach, împreună cu Charles Bohlen de la Departamentul de Stat, expert în problemele Uniunii Sovietice, și o seamă de ofițeri CIA, între care și Donald Jameson, șeful departamentului CIA însărcinat cu problemele transfugilor sovietici și alte operații sub acoperire. Jameson era victima unei poliomielite și era condamnat la scaunul cu rotile – mai mult ca sigur contractase poliomielita de la un transfug din Germania de Est pe care-l interogase în 1955. Jamie, cum i se spunea, era un om fermecător, bine familiarizat cu literatura rusă și, personal, înclinat să o ajute pe Svetlana. La această reuniune era prezent și Alan Schwartz:

> Se strânseseră cu toții în jurul mesei, discutau despre cele întâmplate și a devenit evident că guvernul american nici acum nu dorea să fie implicat în niciun fel în această poveste, cel puțin nu la suprafață. Dar trebuia să obținem un fel de asigurări, știind bine că dacă venea aici, nu va fi apoi expediată înapoi și că va avea niște documente care să-i permită să rămână. Dacă nu era intervenția lui Donald Jameson, nu știu ce s-ar fi întâmplat cu ea. N-am reușit să obținem pentru Svetlana decât o viză turistică de șase luni[3].

Apoi Greenbaum i-a telefonat lui Cass Canfield, președintele Editurii Harper & Row, împreună cu care lucrase nu de mult la o proces intentat de Jacqueline Kennedy privind o biografie publicată de Harper & Row. L-a întrebat dacă se puteau întâlni acasă la Canfield, pe East Thirty-Eight Street, în acea seară pentru a discuta o problemă urgentă. Când a ajuns la locuința respectivă, îl așteptau Canfield și Evan Thomas, vicepreședinte. I-a informat că el o reprezenta pe Svetlana Allilueva, care scrisese o carte în 1963 și dorea s-o publice. I-a asigurat că nimeni nu știa că ea scrisese o carte. A adăugat o clauză: guvernul elvețian i-a cerut să nu divulge existența acestei cărți „și erau și alte considerente care făceau să fie esențial să se păstreze confidențialitatea acestor informații."[4]

Greenbaum n-a mai explicat care erau celelalte considerente, dar cu siguranță se referea la Departamentul de Stat care dorea ca toate acestea să se petreacă fără mare zarvă. În vederea necesității de a păstra acest secret, el le-a spus că personal împreună cu Alan Schwartz au decis să nu supună manuscrisul Svetlanei unei licitații deschise care ar fi „pus în pericol securitatea ei", ci să-l ofere doar Editurii Harper & Row. Canfield era într-adevăr interesat. După negocieri, pe 14 aprilie, Harper & Row a semnat contractul, plătind 250 000 de dolari pentru drepturile de publicare în engleză în SUA.

Apoi Greenbaum l-a sunat pe Arthur Sulzberger (era un apropiat al familiei Sulzberger), pe atunci editor la *New York Times*, în legătură cu drepturile de publicare în foileton. Sulzberger a oferit 225 000 de dolari pentru publicarea a șase episoade. Într-o înțelegere cu *Times*, *Life* a cumpărat drepturile de a publica în foileton cartea la două zile după *Times* pentru 400 000 de dolari. Urmau apoi drepturile pentru Book of the Month Club (325 000 de dolari) și drepturile pentru cartea

străină şi publicare în foileton. Până la mijlocul lui aprilie, Greenbaum definitivase toate acestea[5]. Nimeni nu citise de fapt manuscrisul, dar toată lumea era convinsă că o carte a fiicei lui Stalin se vindea extraordinar. Acum Greenbaum avea nevoie de un traducător. Kennan a propus mai multe nume, apoi la scurt timp a fost abordată Priscilla Johnson McMillan, o ziaristă şi traducătoare de treizeci şi nouă de ani[6]. McMillan lucrase ca translator la Ambasada SUA de la Moscova la mijlocul anilor 1950 şi chiar o întâlnise întâmplător pe Svetlana pe când încercase să audieze un curs – romanul sovietic – pe care-l ţinea Svetlana la Universitatea din Moscova. Cursul a fost anulat, Hruşciov tocmai citise Raportul secret. Acum McMillan lucra la o carte despre Lee Harvey Oswald, pe care-l intervievase la Moscova în 1959, când ea lucra ca reporter pentru *North American News Alliance*. CIA o interogase deja.

McMillan a luat avionul şi a venit imediat la New York pentru a-l întâlni pe Greenbaum. Manuscrisul Svetlanei fusese deja trimis la Harper & Row la sediul din East Fifty-Third Street 10, unde era păstrat sub cheie. A citit lucrarea scrisă de mână pe parcursul unei săptămâni, dar nu i s-a permis să o scoată din clădirea editurii. Când a fost rugată să scrie o scurtă prezentare necesară pentru a vinde drepturile pentru străinătate, a trebuit să facă asta din memorie într-o noapte în camera sa de hotel. Cartea a emoţionat-o profund: „Nu-mi venea să-mi cred ochilor: să-ţi închipui că fiica lui Stalin fusese în stare să scrie aşa ceva. Şi n-am reuşit niciodată să-mi stăpânesc respectul imens şi uluirea pe care mi le-a trezit citirea acelui manuscris"[7].

Greenbaum a socotit că era imperativ necesar ca McMillan s-o întâlnească pe Svetlana şi i-a convins pe cei de la Harper &

Row s-o trimită în Elveția. În vreme ce Greenbaum o pregătea pentru această călătorie, McMillan s-a trezit în mijlocul unei comedii:

> Generalul [cum îi spuneau prietenii lui Greenbaum] mi-a făcut instructajul la Clubul Williams, din New York, un restaurant foarte aglomerat, unde am dat și peste câțiva cunoscuți, și la Algonquin, unde se adună toată lumea din New York. Generalul Greenbaum era foarte surd și-mi transmitea instrucțiunile în gura mare, iar pentru ca să mă poată auzi, și eu trebuia să țip cât mă ținea gura. A fost un miracol că toată povestea nu a ajuns în presă cu mult înainte de a apărea... M-a instruit ce anume să spun dacă mă întâlneam cu prieteni în holul hotelului din Zürich. „Dacă dai peste Marvin Kalb în hol, ce o să-i spui? Ei bine, Marvin, nu e minunat aici, nu-ți place să schiezi?" Am plecat în taină spre Frankfurt și am luat trenul spre Zürich[8].

Întâlnirea dintre McMillan și Svetlana s-a desfășurat în condiții bune. Cele două s-au întâlnit acasă la Janner și apoi la un fel de han din Neuchatel, unde nu fuseseră cazate nici McMillan, nici Svetlana. McMillan adusese cu ea un capitol tradus ca mostră, pe care i l-a arătat Svetlanei într-un hol de la etaj, în vreme ce se auzea cum cârâia un papagal. Papagalul a distrat-o pe McMillan: era sigură că papagalul nu era pe fir direct cu *New York Times*. „Svetlana a spus doar că m-am ținut prea aproape de original, dar în rest i-a plăcut. Engleza Svetlanei era excelentă, cum deja știam de la întâlnirea din 1956." La numai câteva zile McMillan era din nou înapoi în Statele Unite ale Americii.

În vreme ce la New York continua agitația, Svetlanei i-a trecut euforia că scăpase de sovietici și a căzut într-o profundă depresie. Îi era dor de copii. La 4 aprilie, a primit în cele din urmă o scrisoare de le Iosif, fiul ei, care se plângea că nu avea nicio veste de la ea:

Salutări, dragă mamă,

Am fost foarte surprinşi pe 8 martie, când ne-am dus la aeroport şi nu te-am aflat... Când TASS a anunţat că ţi s-a permis să stai în străinătate atât timp cât vei dori, am încetat să ne mai facem multe griji şi viaţa noastră s-a întors la rutina obişnuită, asta dacă facem abstracţie că nici până azi Katia nu şi-a revenit, iar noi, ca să-ţi spunem adevărul, nu mai înţelegem nimic.

Am luat legătura chiar şi cu Ambasada elveţiană, rugându-i să ne ajute să te putem contacta... În cele din urmă am primit cartea poştală de la tine în care spuneai că nu ştiai în ce fel să iei legătura cu noi. Ne poţi explica de ce trebuie să-ţi scriem printr-un departament guvernamental?... Mamă, toţi prietenii noştri întreabă de tine. Ar fi bine dacă o să ne scrii ce să le spunem. Până când o să ne vedem, te sărutăm.

Iosif şi Katia[9].

Svetlana i s-a adresat disperată lui Antonino Janner. Trebuia să existe un mijloc să-i dea un telefon lui Iosif. Janner a condus-o la un mic hotel lângă Murten (Morat), unde au închiriat o cameră cu telefon şi au chemat Moscova pe un nume fictiv. Spre uimirea Svetlanei, i-a răspuns fiul ei, Katia nefiind acasă. Au vorbit jumătate de oră, dar n-au apucat să-şi spună nimic. Nu a pus nicio întrebare, doar a bâlbâit de mai multe ori că nu se întoarce. S-a gândit că era periculos ca Iosif să afle mai multe. Iar el i-a răspuns: „Da, da, te aud"[10]. Apoi legătura a fost întreruptă. După aceea, ori de câte ori încerca să ia legătura cu fiul ei de la Moscova, operatorul spunea că linia e moartă.

După această discuţie telefonică chinuitoare, Svetlana i-a telefonat prietenei ei Lily Golden. Când Lily a ridicat telefonul, a auzit vocea Svetlanei care o întreba: „E cineva în apartament la tine?" Lily i-a răspuns că nu, dar era năucită de absurdul

întrebării. „Toate agențiile de spionaj din lume ascultau telefonul ei sau cel puțin KGB și CIA." Svetlana părea aproape isterică și Lily își amintea: „A început să pomenească toate numele din guvern și partidul comunist și a menționat toate faptele groaznice pe care le-a aflat despre ei în străinătate și despre tatăl ei. Stăteam cu receptorul în mână, împietrită de groază". Lily a schimbat subiectul discuției și și-a exprimat consternarea față de prețul pe care copiii ei au trebuit să-l plătească pentru plecarea ei și a întrebat-o cum a putut să-și părăsească prietenii[11]. Curând Lily avea să fie chemată la birourile KGB și interogată, așa cum aveau să fie chemați toți prietenii Svetlanei, dar a refuzat s-o declare pe Svetlana „nebună" așa cum doreau anchetatorii[12].

Când vestea fugii Svetlanei a explodat în țară, KGB i-a abordat pe copiii ei, cerându-le să-și repudieze mama. Leonid și Galina Alliluieva au crezut că la început Iosif a rezistat. „În urma unor presiuni", Iosif și tânăra lui soție au părăsit apartamentul din Casa de pe chei și s-au mutat într-un cartier mărginaș, dar curând erau din nou în centrul Moscovei, iar lui Iosif i s-a oferit șansa să lucreze la facultatea Primului Institut de Medicină de la care își luase licența[13]. Presa sovietică relata că Iosif ar fi spus că mama sa era „instabilă psihic". Probabil să fi socotit că de ce să-i fie el loial când ea a fost cea care i-a părăsit?

După treizeci de ani, privind retrospectiv, Iosif îi va spune unui ziarist care-l intervieva că nu i-a spus Katiei nimic despre întreaga situație, iar el n-a fost presat de către KGB: „Nu m-a torturat nimeni cu fiare înroșite" deși spunea că un ofițer KGB a venit la universitatea o dată și i-a lăsat un număr de telefon[14]. După ce a declarat că își iubea ambii bunici, a adăugat că mama sa „și-a distrus viitorul"[15].

Olga Redlova, fiica chimistului Fiodor Volkenstein, interlocutorul secret al cărții *Douăzeci de scrisori către un prieten*, își amintea: „Tatăl meu avea manuscrisul acestei cărți. Îmi aduc aminte că atunci când a plecat Svetlana, Osia (Iosif) l-a sunat pe tatăl meu și l-a întrebat dacă Svetlana îi lăsase ceva. Iar tatăl meu i-a răspuns: «Da, am ceva. Un pachet mic, învelit în ziare, în hol, dar nu l-am deschis niciodată. Nu știu ce se află înăuntru». Bineînțeles că era manuscrisul Svetlanei. Iosif a venit și a luat manuscrisul"[16]. Când KGB a venit la Iosif și Katia, în Casa de pe chei, agenții n-au confiscat numai manuscrisul, ci și fotografiile de familie din sertarul încuiat al Svetlanei.

Svetlana își petrecea timpul la Fribourg, cu gândurile ei negre în grădina mănăstirii. La Roma, Robert Rayle îi dăduse un exemplar din *Doctor Jivago* de Boris Pasternak, fusese în fine publicat și în limba rusă la Milano. Era prima oară când citea cartea asta, pentru că la Moscova nu reușise niciodată să pună mâna pe un exemplar samizdat. Se preumbla printre copacii de tuia din grădină și plângea: din pricina cărții, din pricina copiilor ei, din pricina țării pe care o pierduse. Și a scris o scrisoare deschisă „Către Boris Leonidovici Pasternak" care murise în 1960.

În scrisoare ea deplângea soarta „Rusiei atât de iubite, care avusese atât de mult de suferit și fusese de atâtea ori vitregită", țara în care-și lăsase copiii și prietenii să ducă „o viață greu de suportat sub soviete, o viață care nu seamănă cu niciuna din altă țară, și care nu va putea fi imaginată vreodată de rușii din străinătate, fie prieteni, fie ei dușmani".

Se gândea la prietenul ei Andriușa (Andrei Siniavski), trimis de șapte ani într-un lagăr de concentrare, cărând găleți de apă, cu hainele numai zdrențe, precum personajul lui Pasternak, Iuri Jivago. Nimic nu s-a schimbat. „Ca și înainte, au ajuns jandarmii

şi miliţienii să fie critici ai lucrării unui scriitor... Acum poţi fi trimis în judecată pentru o metaforă, trimis într-un lagăr pentru o figură de stil!" Tot ei se află la conducere „ipocriţii şi fariseii din partid!... aceşti mizerabili care fac dosare şi denunţuri"[17]. Ce le făcuse copiilor ei care vor fi ţinta bârfelor şi probabil chiar mai rău? Şi se ruga de ei: „Pe mine să mă condamne toţi... şi voi să mă condamnaţi, dacă aşa o să vă fie mai uşor (puteţi spune orice vreţi: nu sunt decât vorbe goale şi nu o să mă doară), numai din inima voastră să nu mă alungaţi"[18].

Svetlana s-a simţit profund rănită. Se întreba dacă ea însăşi pricepuse că va pierde copiii atunci când s-a decis dintr-un impuls să nu se mai întoarcă în URSS. „Probabil că nu."[19] Dar când a citit *Doctor Jivago*, realitatea a izbit-o ca un şoc electric. Povestea lui Jivago şi a Larei era tot tragedia separării de un copil impusă de un regim care nu cunoştea limite.

La mijlocul lui aprilie, Alan Schwartz a luat avionul şi a plecat spre Elveţia. Contractul cu firma de avocatură Greenbaum, Wolf & Ernst era pregătit, gata pentru a fi semnat şi de Svetlana. A aterizat la Frankfurt şi a luat trenul spre Basel, simţindu-se în permanenţă „supravegheat, uitându-mă tot timpul în jur să văd cine mă urmăreşte". Ruşii, indienii, presa internaţională, iar la acel moment şi alte edituri internaţionale o căutau pe Svetlana. Antonino Janner îl aştepta pe Schwartz atunci când a coborât din tren. Janner l-a condus la întâlnirea cu Svetlana. În seara aceea, la cină, a devenit mai deschisă faţă de tânărul avocat. Tânărului de treizeci şi patru de ani i s-a confesat insistent spunându-i că-i „amintea de fratele ei Iakov, care murise într-un lagăr de concentrare german"[20].

Doi avocaţi elveţieni, William Staehelin şi Peter Hafter, făceau acum parte din echipa ei de avocaţi şi în două zile au parcurs contractul privind manuscrisul. Greenbaum înfiinţase

pentru Svetlana o firmă cu numele Patientia, în Liechtenstein, unde taxele era, bineînțeles, mai mici. La 20 aprilie, Svetlana a semnat concesionarea drepturilor pentru manuscrisul ei nepublicat către Copex Establishment, Vaduz, Liechtenstein. Printre altele contractul prevedea:

> „ÎN PREZENT, AȘADAR, DOAMNA ALLILUEVA prin aceasta, ca urmare a sumei de 1 500 000 dolari americani (un milion cinci sute de mii de dolari SUA), cedează firmei COPEX ESTABLISHMENT întregul drept de proprietate, titlul și drepturile pe plan internațional asupra și pentru manuscrisul...
>
> Suma de 1 500 000 de dolari va fi plătită în felul următor:
>
> - o plată directă de 73 875 de dolari SUA s-a făcut astăzi;
> - balanța de 1 426 125,00 se plătește în note periodice care i-au fost înmânate astăzi DOAMNEI ALLILUEVA"[21].

Pe vremea aceea un milion și jumătate de dolari era o sumă uluitoare, dar fuseseră deosebit de avantajoase negocierile cu Harper & Row, drepturile de publicare în serial pentru *New York Times* și *Life*, precum și drepturile de publicare în străinătate. Svetlana urma să fie plătită în rate. Alan Schwartz amintea: „Cred că motivul notelor periodice trebuie să fi fost taxele. Pentru că o notă are un anumit termen, plătești taxe doar pentru suma pe care o încasezi. Una era să împarți în mai multe rate plățile, în loc să plătești 750 000 de dolari taxe la 1,5 milioane de dolari"[22]. Chiar și Greenbaum trebuie să fi fost surprins de suma pe care i-o aducea Svetlanei manuscrisul. Numai memoriile lui Churchill depășiseră această sumă. O mulțime de prieteni i-au trimis lui Edward Greenbaum scrisori, felicitându-l pentru lovitura pe care o dăduse în calitate de reprezentat al fiicei lui Stalin la negocieri.

Privind înapoi, Svetlana avea să spună că n-a priceput nimic. Ce știa ea despre bani, contracte, despre legile americane? Când

i-a întrebat pe avocați ce însemna Copex, i s-a spus că era „un corp legal". Abia sosită din URSS, habar nu avea ce putea însemna un „corp legal"[23]. Nu știa nici măcar ce înseamnă un cont bancar. În cele două zile de negocieri, a stat pasivă încercând să urmărească discuția, engleza pe care o stăpânea ea nu prea făcea față limbajului juridic al avocaților ei. Nu se gândea decât să nu creeze probleme. Nu trebuia să ajungă să fie trimisă înapoi în Uniunea Sovietică. Trebuia să semneze orice îi puneau avocații în față.

Pe când se preumbla pe ulițele sărace din Kalakankar, cu numai câteva săptămâni în urmă, își închipuia cum avea să ridice un spital în numele lui Brajesh Singh. Acum i-a spus lui Greenbaum că voia să-și folosească banii pentru a împlini această idee. Alan Schwartz își amintea: „Eram foarte sceptici cu privire la înființarea unei fundații pentru un fel de spital în India în memoria fostului ei iubit, dar am marșat la dorințele ei"[24].

S-au constituit două depozite: Fondul Caritabil Allilueva și Fondul Allilueva. Depozitul caritabil avea să plătească 200 000 de dolari pentru construcția spitalului Brajesh Singh, cu 250 000 de dolari ca investiție pentru întreținerea spitalului. Restul de bani ai Svetlanei au mers la Fondul Allilueva, din care primea 1 500 de dolari lunar pentru a se întreține. Socotea că suma asta era mai mult decât suficientă[25].

Robert Rayle o prevenise că acel manuscris era singurul ei mijloc de existență „care o putea salva de azilul săracilor". Acesta o făcuse milionară.

Era probabil cea mai nenorocită soartă care se putea abate asupra ei: nu mai era principalul transfug care respingea comunismul, acum era o femeie foarte bogată. Când în cele din urmă a ajuns în Statele Unite ale Americii, una dintre primele întrebări pe care i le-au pus ziariștii a fost: „Acum că era bogată, ce avea de gând să facă?"

Reacţia dură a propagandei a fost intensă: comisarii erau încântaţi să sublinieze că Svetlana fusese întotdeauna dornică „să pună mâna pe bani". Allilueva e o „calomniatoare de primă mână a sistemului sovietic şi chiar a propriului tată. Vom evidenţia doar faptul că dolarii nu-i vor aduce niciodată succesul unei femei fără ţară, care şi-a abandonat casa, ţara, familia şi s-a pus în slujba anticomunismului"[26].

Deodată şi-au adus aminte că, în 1941, nemţii lansaseră fluturaşi de propagandă asupra Moscovei în care pretindeau că Stalin avea imense sume de bani ascunşi în Elveţia şi se pregătea să fugă. La vremea respectivă nimeni n-a crezut aceste baliverne, dar acum fiica sa se oprise exact în *Elveţia*[27]. Chiar şi cetăţenii sovietici de rând erau dezamăgiţi.

Zvonurile au ajuns şi la Washington. Pe 15 iunie, într-un articol intitulat „300 de milioane de dolari în aur pentru Svetlana" jurnalul *Washington Observer Newsletter* scria că Svetlana insistase să se oprească în Elveţia. „Motivul e acela că a vrut să ia cei 300 de milioane de dolari în aur depuşi la o bancă din Berna!" Articolul pretindea că „bătrânul însetat de sânge Joe Stalin" adunase comoara asta în timpul asediului Moscovei într-un cont secret şi o menţionase pe Svetlana drept „singur beneficiar". Se menţiona drept un fapt autentic, confirmat de „o sursă din serviciul de informaţii american" că „Svetlana adusese documente care dovedeau adevărata sa identitate... Funcţionarii băncii elveţiene au confirmat că ea a dovedit că are dreptul la averea lui Stalin"[28]. Deocamdată Svetlana habar nu avea de aceste zvonuri pe care le genera averea pe care o dobândise acum.

Elveţienii îi presau pe americani s-o ia pe Svetlana de pe capul lor. Deşi văzuseră că nu era o fiinţă pretenţioasă şi chiar o apreciau, asigurarea securităţii ei era o povară pentru Ministerul lor de Externe destul de restrâns. Secretarul de stat Dean

Rusk l-a informat pe președintele Lyndon Johnson că el socotea că acum i se putea permite Svetlanei să intre în Statele Unite ale Americii, dar strict ca vizitator particular[29]. Departamentul de Stat a informat mass-media că ea călătorea spre SUA cu o viză turistică de șase luni, la invitația firmei americane de avocatură care o reprezenta, Greenbaum, Wolff & Ernst, pentru a se consilia cu editorii ei asupra cărții. Chiar și ziariștii de la Centrul de corespondenți străini din Moscova au recunoscut că era „o lovitură diplomatică de maestru"[30]. Departamentul de Stat era cu mâinile curate.

În dimineața de 21 aprilie, foarte devreme, Alan Schwartz a fost luat cu mașina de la hotelul unde locuia. Svetlana era deja în mașină. Urmau să ia un avion Swissair spre New York sub un nume de împrumut. Schwartz amintea: „Aeroportul era înconjurat de gărzi în uniformă și înarmate. Svetlana era hotărâtă să plece întreagă și nevătămată, la fel și eu". În timpul zborului, Schwarz a avertizat-o: „Când ajungem acolo o să ți se ceară să spui ceva. Vrei să le răspund eu în locul tău?" Ea i-a replicat: „Vreau să răspund singură"[31].

Dar Greenbaum angajase deja o firmă care se ocupa de relații cu publicul pentru a o sprijini pe Svetlana, iar Kennan făcuse deja ciorna declarației pe care s-o rostească Svetlana la coborârea din avion:

> Am venit în această țară pentru că sunt confruntată cu problema de a-mi face o viață nouă în afara Uniunii Sovietice și doresc să cunosc Statele Unite ale Americii, dar și pentru că aici intenționez să public un material pe care l-am scris și doresc să fiu în strâns contact cu editorii mei. Nu știu cât timp voi rămâne aici... Sunt obosită, din pricina drumului, și vreau să beneficiez de câteva zile de intimitate înainte de a mă întâlni din nou cu presa[32].

Sarcina lui Kennan era aceea de a o împiedica pe Svetlana să spună ceva ce ar putea compromite relațiile Statelor Unite ale Americii cu Uniunea Sovietică. Dar Kennan nu o cunoștea pe Svetlana. Ea nu avea de gând să folosească discursul diplomatic atât de atent creionat de el. Voia să fie limpede de ce plecase din Uniunea Sovietică. Nu doar pentru a publica o carte, ci pentru a protesta față de tratamentul de care avusese parte acolo și față de tratamentul de care aveau parte artiștii și intelectualii aflați în mâinile guvernului sovietic actual.

În încercarea de a-i împăca pe sovietici, nu cumva guvernul american a denaturat protestul ei vehement de respingere a traiului în comunism?

În Marea Britanie, Foreign Office așa credea. Întrucât BBC plănuia să difuzeze în limba rusă textul Svetlanei „Către Boris Leonidovici Pasternak", Foreign Office s-a repezit să-și contureze propria „politică față de versiunea Svetlanei". Mulți s-au mirat de ce americanii s-au decis „să mai strângă frâiele". Pe 1 mai, la nouă zile de la sosirea ei, Sir Paul Gore-Booth, subsecretar permanent pentru afaceri străine, a trimis un memoriu secret către douăzeci și trei de misiuni diplomatice ale Foreign Office:

Fuga doamnei Stalin

> Fuga doamnei Stalin pare a fi ceva de cu totul alt ordin decât lumea obișnuită a transfugilor în care se cântăresc plusurile și minusurile și se încercă să se exploateze plusurile și, printr-un adânc căscat profesional, se bagă sub preș minusurile. Dacă cineva v-ar fi spus în 1950 că șaptesprezece ani mai târziu doamna Stalin va fugi în Occident, pe bună dreptate ați fi socotit că persoana respectivă bate câmpii. Dar uite că a făcut-o, cu o determinare și o convingere impresionante.

A declarat limpede... că motivul fugii sale... e acela că nu mai poate accepta o societate în care ţi se spune că nu există decât un singur punct de vedere din care trebuie judecate politic, şi chiar viaţa însăşi... S-ar putea să nu fie vorba de o nouă doctrină, dar ideea e lansată de fiica lui Stalin, la cea de-a cincizecea aniversare a Revoluţiei din Octombrie, şi e de o importanţă imensă, într-adevăr atât de importantă, încât o mulţime de oameni nici măcar nu au băgat-o în seamă[33].

Svetlana ar fi putut să le spună celor de la Departamentul de Stat că eforturile lor de a nu supăra Kremlinul nu-şi aveau rostul. Nimic din ceea ce ar fi putut spune americanii nu i-ar fi putut convinge pe sovietici că nu CIA „a pregătit, aranjat şi finanţat" fuga Svetlanei[34]. În cel mai profund for al lor, oficialităţile sovietice erau nevoite să creadă că fusese răpită. Nu puteau concepe ideea că acţionase din proprie voinţă şi deci primul lor reflex ar fi fost să încerce s-o răpească la rândul lor. În cadrul unui interviu ţinut mai târziu în august la locuinţa preşedintelui Editurii Harper & Row, ea a explicat această convingere ziariştilor uluiţi de furia Kremlinului:

Ei nu pot concepe că un individ, o fiinţă umană poate lua singură o decizie. Nu sunt în stare să creadă că am părăsit Uniunea Sovietică prin propria decizie, că n-a fost vorba de un complot, nu l-a organizat nimeni, nu m-a ajutat nimeni. Nu pot concepe aşa ceva. Ei nu cred decât în acţiuni care sunt iniţiate de o organizaţie, da, de către un colectiv, şi sunt întotdeauna foarte supăraţi dacă, în ciuda faptului că vreme de cincizeci de ani au încercat să facă poporul rus să gândească în acelaşi fel, să aibă aceeaşi opinie... aceleaşi principii politice..., văd că toată munca lor de cincizeci de ani a fost în zadar şi că oamenii mai au şi ceva al lor, da, sunt foarte furioşi[35].

Capitolul 19

Sosirea

FBI îl supraveghea pe un agent sovietic pe nume Vasili Fiodorovici Sanko. La 13 aprilie, Biroul de informaţii şi cercetare al Departamentului de Stat a trimis un memoriu FBI în care-l informa că G-2 eliberase o viză pentru Vasili Sanko în vederea participării la cea de-a cincea sesiune specială a Adunării Generale a ONU. J. Edgar Hoover a aprobat personal memoriul, indicând că subiectul, Vasili Sanko, participase la tentativa de răpire a unui cetăţean sovietic din Australia în 1954. În documentul FBI era pomenit şi numele Svetlanei Allilouevа [sic][1].

Enzo Biagi, un ziarist italian liber-profesionist, şi Martin Ebon, autor german, care amândoi lucrau la nişte relatări despre Svetlana şi aveau surse de informare din interiorul Uniunii Sovietice, informau că la 20 aprilie (cu o zi înaintea Svetlanei) la New York sosise un agent KGB pe nume Vasili F. Sanko, cu paşaport diplomatic[2]. Fusese identificat drept şofer în cadrul Misiunii Diplomatice Sovietice la Naţiunile Unite. În 1954, Sanko şi alţi trei agenţi, o răpiseră pe Evdokia Petrova, soţia lui Vladimir Petrov, ofiţer KGB care ceruse azil politic autorităţilor australiene cu şaptesprezece zile înainte. Agenţii sovietici o siliseră pe doamna Petrova să se urce într-un avion australian din Sidney cu destinaţia Moscova, dar pilotul a primit indicaţii

să aterizeze pe Aeroportul Darwin. Doamna Petrova a fost eliberată și i s-a acordat azil politic.

Evident alertat că se punea la cale un posibil complot de răpire, pe 19 aprilie, Greenbaum i-a chemat în biroul său pe Albert și George Paloesik, doi frați care conduceau Biroul de Detectivi Fidelity. Ei pretindeau că au experiență în paza unor celebrități, îi asiguraseră cândva paza lui Errol Flynn. Vineri, 21 aprilie, Svetlana și Schwartz, sub nume de împrumut, au reușit să se îmbarce nebăgați în seamă într-un avion DC-8 al Swissair, cu destinația New York. Prezența Svetlanei la bord n-a fost anunțată pentru media decât la o oră după decolare. Nici măcar echipajul avionului nu știa că ea era la bord. Când avionul a sosit la Aeroportul Kennedy, pe pistă erau șase reprezentanți ai Biroului de Detectivi Fidelity care așteptau s-o întâmpine.

Svetlana a fost ultimul pasager din cei patruzeci care au coborât după ce avionul a aterizat la 2:45 p.m. În jurul porții de sosire erau zeci de polițiști în civil și o rețea deasă de securitate înconjura aeroportul. Iar membri ai Biroului Special de Servicii din Departamentul de Poliție al orașului New York supravegheau din centrul de observație al clădirii Sosiri Internaționale, zonă care fusese închisă publicului de la ora 2:30. Sosirea Svetlanei a făcut senzație: erau mai mulți oameni care așteptau s-o întâmpine decât fuseseră la sosirea formației Beatles în 1964. Reporterii au remarcat cum „a coborât țopăind scările" ca să calce pe pământ american și părea că nu se mai poate opri să zâmbească. S-a urcat pe o lădiță pentru putea fi prinsă de camerele de filmare și întorcându-se spre zecile de ziariști, aflați dincolo de cordonul de poliție, le-a spus: „Salut tuturor. Sunt fericită că am ajuns aici".

Firma Hill & Knowlton, pe care Greenbaum o angajase pentru a se ocupa de relațiile Svetlanei cu publicul, hotărâse ca

aceasta să facă doar o scurtă declarație la aeroport și să aibă o conferință de presă mai târziu. John Mapes, cel însărcinat de Hill & Knowlton cu această misiune, remarca mai apoi: „Am vorbit cu Foy Kohler de la Departamentul de Stat cum să ne descurcăm în situația asta"[3].

După ce și-a cerut scuze pentru engleza stângace, Svetlana i-a asigurat pe cei prezenți că fusese numai decizia ei de a părăsi URSS, determinată de suferința provocată de moartea soțului ei, Brajesh Singh, și de modul cum a fost tratată apoi de propriul guvern. A venit în Statele Unite ale Americii pentru a se putea exprima liber, ceea ce-i fusese interzis în țara sa. Făcea parte din noua generație, la fel ca și copiii ei, care nu mai voiau să fie înșelați cu idei învechite. „Cred în puterea minții în lumea asta, indiferent în ce țară trăiești. În loc să se lupte și să facă vărsare de sânge, popoarele ar trebui să coopereze pentru progresul umanității. Sunt convinsă că locul omului poate fi oriunde se simte liber." Apoi a adăugat, probabil ca un gest de a-l împăca și pe Kennan, că publicarea cărții sale avea „să simbolizeze pentru mine principalul scop al călătoriei mele aici"[4].

Dintr-o pură coincidență, cu doar două ore înainte de sosirea Svetlanei, la Aeroportul Kennedy ateriza poetul Andrei Voznesenski care făcea unui turneu în Statele Unite ale Americii. Când a fost întrebat în legătură cu fuga Svetlanei, acesta a declarat că el nu vorbește decât despre „subiecte literare, nu politice"[5]. Svetlana nu s-a arătat ofensată. Știa bine că Voznesenski era sub un control strict al KGB. În țară era iubit și socotit drept unul din generația de poeți mai liberali ai anilor 1960, iar recitalurile sale făceau să se umple stadioane întregi. Moscova îl trimisese într-un circuit internațional drept „emisar cultural", dar el știa foarte bine condițiile: să nu scoată niciun cuvânt despre adevărul privind cenzura la care erau supuși

el și ceilalți scriitori. Soarta sa ilustrează motivul pentru care Svetlana părăsise Uniunea Sovietică: când Voznesenski s-a întors la Moscova după acest turneu, permisul de călătorie pentru o nouă vizită în Statele Unite programată în acea vară i-a fost revocat pentru că nu o condamnase public pe Svetlana[6].

Se pare că agentul Vasili Sanko și-a văzut de îndatoririle sale de șofer, deși CIA și FBI au continuat să ia în serios posibilitatea unui „complot de răpire". Era credibilă această amenințare? Ron Popeski, corespondentul Reuters, scria în necrologul lui Vladimir Semiciastnîi, intitulat „Spionul principal al KGB mort la 77 de ani": „Semiciastnîi, șeful KGB în 1967, le-a mărturisit reporterilor că a fost eliberat din funcție de către Brejnev și înlocuit cu Iuri Andropov, viitorul secretar general al CC al PCUS, după eșecul tentativei de a o răpi pe Svetlana Allilueva, fiica lui Iosif Vissarionovici Stalin, din SUA"[7]. Nu este foarte clar dacă informația e demnă de încredere sau e doar afirmație fără suport, dar Andropov a fost numit în fruntea KGB la 18 mai 1967, la trei săptămâni după sosirea Svetlanei în Statele Unite ale Americii. În orice caz, sistemul de securitate al Svetlanei a rămas la post. Probabil că ea nu știa că era cea care plătea aceste servicii de securitate[8].

În declarația făcută pentru *New York Times* a doua zi după sosirea ei, George Kennan le cerea americanilor să se ridice deasupra „reflexelor Războiului Rece". El a mai spus: „Doamna Allilueva își iubește țara și speră ca scrisul ei și activitatea sa în afara Uniunii Sovietice să fie în beneficiul și nu în dauna acesteia" în „noua eră" care „se anunță"[9]. Nu părea preocupat de faptul că Svetlana nu credea deloc în această „nouă eră".

Evan Thomas, vicepreședintele de la Harper & Row, a vorbit și el celor de la *Times*, caracterizând cartea Svetlanei drept o înaltă reușită literară, deși a recunoscut că n-o citise: „Doar

colateral cartea are implicaţii politice. În cea mai mare parte e o confesiune personală"[10]. Insistenţa cu care se sublinia că Svetlana nu reprezintă importanţă din punct de vedere politic pare să ascundă îngrijorarea că de fapt chiar reprezenta.

După scurta ei întâlnire cu presa, Svetlana a urcat pe bancheta din spate a maşinii împreună cu Alan Schwartz. Priscilla Johnson McMillan, traducătoarea cărţii ei, s-a oferit s-o găzduiască la ferma tatălui ei de la Locust Valley propusă drept refugiu. Svetlana şi Schwartz călătoreau într-o coloană de trei maşini. Prima maşină era condusă de Albert Paloesik, fratele său George o conducea pe cea de-a doua, iar unul dintre oamenii lor de la Biroul de Detectivi Fidelity pe cea de-a treia. În vreme ce goneau pe autostrada Van Wick către autostrada Sunrise, Albert era convins că erau urmăriţi. A trecut la tehnici de evitare:

> Cea de-a treia maşină o ţinea în şah pe cea care ne urmărea... tehnică cunoscută sub denumirea de maşină de intervenţie. Am luat-o spre nord, pe Meadowbrook Parkway, iar când am ajuns la East Gate Boulevard, după ce am vorbit între noi prin radio cu celelalte maşini, am constatat că eram urmăriţi de o altă maşină: era o limuzină cu un şofer şi alţi doi oameni în negru, m-am gândit imediat la Ambasada sovietică. Când am cotit la Roosevelt Field, am făcut o degajare la stânga, apoi una la dreapta, alta la stânga şi am oprit. Eram pe o alee îngustă. Fratele meu a oprit şi el şi limuzina a tras în spatele lui. Fratele meu a ieşit din maşină şi s-a îndreptat spre limuzină... eu am ţâşnit cu maşina înainte[11].

A reieşit că bărbaţii din limuzină erau reporteri. Paloesik era convins că Svetlana nici n-a băgat de seamă: credea probabil că el vorbea cu celelalte maşini prin radio. Dar probabil că o subestima. Când au ajuns la ferma tatălui Priscillei McMillan,

Stewart Johnson, fraţii Paloesik, înarmaţi cu arme automate, au fixat posturi de pază.

Priscilla şi tatăl ei o aşteptau pe Svetlana. Johnson, tatăl ei, care era văduv, era entuziasmat de ideea de a o găzdui pe Svetlana, cu toată zarva aceea de capă şi spadă pe care o implica acea acţiune. În seara aceea, în salonul impunător, cu lambriuri de lemn, au urmărit clipurile cu sosirea Svetlanei. Pe McMillan au deranjat-o desele întreruperi pentru publicitate. Dar Svetlanei nu părea să-i pese.

Greenbaum programase prima conferinţă de presă a Svetlanei pe 26 aprilie, la patru zile de la sosire. Urma să aibă loc la Terrace Room de la Plaza Hotel şi avea să fie transmisă via satelit, prin Telstar. Cu o zi înainte de conferinţă, Greenbaum a făcut cu Svetlana o repetiţie cu posibilele întrebări care aveau să vină şi l-a informat pe George Kennan că el era „optimist în privinţa felului în care se va descurca Svetlana la conferinţa de presă". I-a spus că a supus-o „la un interogatoriu *brutal* cu privire la cele mai sensibile aspecte ale vieţii ei" să vadă cum se descurcă şi a fost uimit cât de „sigură şi abilă" s-a dovedit, de parcă ar fi fost la conferinţe de presă toată viaţa ei[12].

Greenbaum n-a spus şi care erau acele „aspecte sensibile", dar surse de informaţii americane deja confirmau că poziţia sovietică era aceea că Svetlana era o fiinţă anormală, dubioasă, *non compos mentis*, şi deci incapabilă să scrie o carte. De fapt încercau să pună cartea în spinarea celor de la CIA[13].

A doua zi, Svetlana a fost condusă la Plaza Hotel. Reporterilor li s-a spus să depună întrebările în scris cu o oră şi jumătate înainte de conferinţa de presă de la ora 2:00 p.m. Dintre cele peste trei sute de întrebări, cei de la firma Hill & Knowlton de relaţii cu publicul au selectat doar vreo patruzeci. În cadrul unei şedinţe de o oră întreagă, Alan Schwartz i-a citit

întrebările Svetlanei, dar i-a asigurat pe cei din asistență că ea n-a văzut întrebările în prealabil. A doua zi în *New York Times* a apărut transcriptul integral al interviului.

Una dintre primele întrebări a venit de la Bob Schakne de la CBS News, care a întrebat-o dacă dezaproba regimul tatălui ei. Ea i-a răspuns: „Bineînțeles că dezaprob o mulțime de lucruri, dar cred că mulți dintre oamenii care sunt și acum în Comitetul nostru Central și Biroul Politic ar trebui să fie răspunzători pentru aceleași lucruri de care acum e acuzat numai el... Acele lucruri îngrozitoare, uciderea nejustificată a oamenilor, eu socot că responsabilitatea pentru toate astea e a partidului, a regimului și a ideologiei sale în întregul ei". Când Gabe Pressman de la NBC a întrebat-o ce a determinat-o „să reevalueze condițiile din URSS" și să fugă, i-a răspuns că opoziția guvernului de a-i permite căsătoria cu Brajesh Singh a fost „dezgustătoare", dar, de asemenea, a adăugat ea, procesul lui Siniavski și Daniel. „Felul în care doi scriitori au fost tratați și condamnați m-a făcut să nu mai cred deloc în justiție. Mi-am pierdut speranțele pe care mi le făcusem mai înainte că aveam să mergem spre o lume liberă." Dacă cei de la Departamentul de Stat se așteptau ca Svetlana se va abține să-și exprime opiniile politice, ei bine, au fost dezamăgiți.

Le-a vorbit despre copiii ei: „ei nu sunt vinovați în niciun fel și cred că nu pot fi pedepsiți pentru nimic." În legătură cu averea pe care a descoperit-o aici spunea: „Nu am de gând să devin o femei bogată. Mi-e cu totul imposibil să devin o femeie bogată aici". Avea de gând să ofere cea mai mare parte din bani pentru alte acțiuni. La întrebarea dacă era deranjată de zarva din presă, ea a răspuns: „Nu înțeleg de ce, dacă scriu ceva despre o persoană, de ce trebuie să se amintească... și ce mănâncă la prânz". Dar a adăugat: „Oricum, e mai bine mai multe informații decât

nicio informație". Întrebată dacă va deveni cetățean american, ea le-a spus că „dragostea trebuie să vină înaintea căsătoriei" și a izbucnit în râs. „Dacă voi ajunge să iubesc această țară, iar această țară mă va iubi și ea, atunci se va aranja și căsătoria."[14]

Prestația ei a fost apreciată drept „uluitoare, le-a tăiat respirația, s-a dovedit stăpână pe sine". John Mapes, șeful grupului ce se ocupa de PR-ul ei, le spunea reporterilor: „E o intelectuală căreia îi place spectacolul. Are nevoie de public. E un Nabokov femeie, cu o voință puternică"[15]. La sfârșitul conferinței de presă, grupul de oameni de presă s-a ridicat în picioare și a aplaudat-o. Dar a fost luată imediat și dusă într-un loc izolat.

A doua zi, Svetlana a primit o scrisoare devastatoare de la Iosif, fiul ei, pe care i-a întins-o Priscillei cu mână tremurândă. Greenbaum păstrase scrisoarea pentru ca să i-o dea după conferința de presă, știind cât de mult o va afecta. Era o scrisoare rece, furioasă, drept răspuns la conversația avută la telefon pe când era în Elveția:

> Când am vorbit la telefon și te-am auzit spunând ce aveai de spus, am fost atât de năucit că n-am fost în stare să-ți răspund coerent. Mi-au trebuit câteva zile să mă gândesc ca lumea, pentru că lucrurile nu sunt atât de simple pe câte se pare că gândești tu... Trebuie să recunoști că după ceea ce ai făcut sună cel puțin ciudat îndemnurile tale de departe să avem curaj, să rămânem împreună, să nu deznădăjduim și să n-o abandonez pe Katia... Socot că prin acțiunea ta te-ai separat cu totul de noi și, în consecință, te rog să ne lași să trăim așa cum socotim noi că trebuie... Pentru că am îndurat cu stoicism ce ne-ai făcut, sper că de acum încolo să fim lăsați să ne trăim viața cum credem de cuviință... Iosif[16].

Svetlana nu se mai putea opri din plâns. Voia s-o ia la fugă, să se ascundă undeva, departe de orice fel de ospitalitate și

curiozitate ale unor oameni care nu înțelegeau ce trăia și păreau să creadă că totul era bine și frumos acum că era *liberă*.

Au început să sosească cutii întregi de corespondență, note prietenești de bun-venit în America, propuneri de căsătorie, invitații de a se alătura unor organizații religioase, ca și variații pe tema: „Du-te acasă, câine roșu ce ești! Pisica noastră e mai bună decât tine: are grijă de puii ei". Asta a rănit-o profund[17].

Fuga fiicei lui Stalin era un eveniment de o asemenea magnitudine că presa internațională foia în jurul fermei lui Johnson. Oameni de presă își parcau mașinile dincolo de garduri și spionau din tufișuri. Elicoptere zburau pe deasupra și făceau fotografii. Poliția locală ținea locuința sub observație severă douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru. Svetlanei îi plăcea să facă lungi și neobosite plimbări prin pădurile din împrejurimi, iar frații Paloesik insistau s-o însoțească. Au ajuns să țină foarte mult la Svetlana, mai ales au fost impresionați de gestul ei de a-și scoate trandafirul de la butonieră și a i-l oferi lui Albert. „Era așa de drăguță că am început să-i iubesc pe ruși", spunea Albert[18].

În vremea asta Priscilla și Svetlana lucrau la traducerea cărții *Douăzeci de scrisori către un prieten*. La un moment dat, pentru ca s-o mai salveze pe Priscilla de prezența autoarei care stătea lângă ea împletind sau citind pe măsură ce aceasta traducea, sora Priscillei, Eunice, a dus-o pe Svetlana la cumpărături. A doua zi a și apărut în *New York Times* o fotografie cu Svetlana aplecându-se să probeze un pantof. Cititorii au fost informați că și-a cumpărat trei perechi de ciorapi, pantaloni largi, un pulover și o pereche de pantofi: „49,82 de dolari au costat pantalonii și puloverul"[19]. Pentru un cetățean al Uniunii Sovietice era uimitoare prezența acelor paparazzi și invazia „publicului" a cărui curiozitate pătrundea spațiul intim. În URSS nu exista public.

Viața domestică de la ferma Johnson i-a oferit un bine-venit adăpost. Curând, Svetlana a ajuns pe locul mamei Priscillei, în capul mesei, domnul Johnson era la celălalt capăt, iar Priscilla la mijlocul mesei, între ei. Pentru Priscilla, Svetlana era precum „un președinte de companie, o persoană pricepută și cu vederi largi".

La un moment dat a fost pomenit numele lui Aleksei Kosîghin și domnul Johnson a spus: „Ah, bănuiesc că e un om simpatic", dar Svetlana i-a replicat: „O, nicidecum". Priscilla amintea: „Pe măsură ce apărea numele unuia sau altuia, Svetlana contura un veritabil portret destul de bun al fiecăruia, un scurt și foarte fidel portret. Era impresionant"[20]. Svetlana avea să citească atacurile din presă la adresa ei și să le explice ce anume se spunea de fapt.

Priscilla o privea ca pe un fel de Kremlinolog, iar felul în care Svetlana „aborda, intuia care erau de fapt intențiile acestora era deosebit de exact, mult, mult mai bine decât mine și cred că mai bine decât oricare altcineva"[21].

Dar curând casa familiei Johnson a devenit precum Grand Central Station. Toată lumea voia s-o întâlnească pe Svetlana. Au început să apară oameni pe care Priscilla nu-i văzuse de ani de zile. Telefonul suna de nouăzeci și opt de ori pe zi. Oricine cobora noaptea la parter dădea peste un detectiv particular. Era de-acum prea mult. Când frații Priscillei au venit în vizită și au văzut haosul de acolo, au insistat ca Svetlana să se mute. Apăruseră atât de mulți oameni care n-ar fi avut ce căuta în casă, încât le era teamă că vechii servitori ai tatălui lor aveau să-l abandoneze. Dar tatăl Priscillei dorea s-o aibă pe Svetlana musafir mai departe. Avea un simț deosebit al umorului și spunea: „Svetlana ține la mine pentru că semăn foarte mult cu tatăl ei".

Priscilla s-a dus la Greenbaum, sugerându-i că ar fi trebuit să se stabilească un termen pentru ca Svetlana să plece de la

ei. „Nu vrei să mă salvezi ca să nu cadă vina pe mine?", l-a întrebat ea. „Cred că am înțeles că oricine, ca să zic așa, îi face vânt din casa noastră, ea își va revărsa furia asupra sa, pentru că ar fi trebuit să pricep mai devreme că situația în care trebuie să se despartă sau să plece dintr-un loc îi stârnește această reacție."[22] Nu voia s-o facă pe Svetlana să simtă din nou că nu e bine-venită[23].

Priscilla s-a dus la Atlanta, Georgia, să-și vadă soțul care o amenința că divorțează din pricina îndelungatei ei absențe; erau căsătoriți din decembrie anul precedent. Într-una din nopți, Svetlana i-a telefonat furioasă: „I-ai pus să reintroducă în cartea mea părțile pe care le-am tăiat. Nu ai dreptul să faci asta. Nu e treaba ta!" Și s-a ambalat furioasă tot mai tare: „Te amesteci în treburi editoriale care nu te privesc". Priscilla a fost întoarsă pe dos: „Ca și cum ar fi trecut peste tine un ditamai tancul sau camion".

George Kennan recomandase mici tăieturi în manuscris. Una dintre ele privea o scrisoare a lui Aleksei Kapler inclusă de Svetlana, dar, pentru că atunci Kapler era încă în viață, erau periculoase pentru el acele dezvăluiri[24]. O altă eliminare din manuscris era un comentariu cu privire la faptul că lui Stalin nu-i plăceau sporturile în care te puteai răni și să-ți curgă sânge pentru că nu suporta să vadă sânge. Kennan socotise că afirmația asta era ofensatoare.

Priscilla avea un motiv tainic pentru ca să dorească reintroducerea pasajelor eliminate: pe când manuscrisul era scris de mână fusese rugată să aprecieze mărimea acestuia, iar ea apreciase cu totul și cu totul exagerat numărul de cuvinte. Editorul încheiase multe contracte de publicare în foileton și ei îi era teamă ca nu cumva să rămână prea puțin pentru cartea în sine. Dar a fost și uluită și supărată de furia nestăpânită a Svetlanei

la telefon. Svetlanei i-a fost uşor să treacă cu vederea ospitalitatea oferită de familia Johnson pe parcursul celor şase săptămâni cât a locuit acolo. De unde venea furia aceea? Orgoliul ei de scriitor se simţise rănit? Profesorul Manuilov, prietenul ei din Uniunea Sovietică, îi spusese să nu permită nimănui să schimbe o iotă. Indiferent ce s-a întâmplat mai departe, după explozia asta, ea şi Priscilla s-au înstrăinat definitiv, legătura lor fiind strict legată de afaceri.

Capitolul 20

Un personaj misterios

George Kennan a rugat-o pe fiica sa Joan să ofere un prânz în onoarea Svetlanei la locuința sa din Princeton. Era o acțiune foarte dificilă, pentru că totul trebuia să se desfășoare în mare taină, deși erau invitați și alți oameni de vază, precum Arthur Schlesinger și Nicholas Nabokov, fiul romancierului. Joan a pregătit niște homari fierți, dar a uitat să-i spele înainte și masa a fost groaznică. Numai Svetlana și-a golit farfuria, declarând că acel fel de mâncare a fost delicios, amintindu-i de Marea Neagră. Joan a socotit-o adorabilă.

S-a decis ca Svetlana să-și petreacă vara cu Joan și familia ei. George Kennan și soția lui, Annelise, aveau să se ducă în Africa, unde el urma să țină un turneu de prelegeri. La 6 iunie, frații Paloesik au condus-o pe Svetlana la ferma lui Kennan, o fermă izolată de vreo 80 de hectare, undeva în East Berlin, Pennsylvania. Ferma, denumită „Livada cu vișini", după piesa lui Cehov, arăta precum o moșie rusească. Clădirea era plină cu amintiri aduse de Kennan din Rusia: vechi gravuri, porțelanuri, măsuțe lăcuite Fedoskino. Aveau agățat pe un perete chiar și un tablou cu Kremlinul. Casa fusese construită în secolul al XIX-lea, în față avea două coloane mari, care formau un fel de verandă. Joan își amintea de numeroasele seri în care stătea cu Svetlana acolo, privind peste câmpie, în vreme

ce Svetlana îi vorbea cu nostalgie despre stepa rusă. La vremea aceea copiii Joanei erau deja în pat la culcare, iar soţul ei, care lucra în oraş, venea acasă doar în weekenduri.

După două săptămâni, Svetlana le-a spus fraţilor Paloesik că nu-i plăcea să fie păzită, iar în America avea mai mulţi paznici decât avusese la Kremlin. La despărţire, fraţii i-au oferit cadou un pix cu inscripţia: PENTRU SVETLANA. SĂ-L FOLOSEŞTI FERICITĂ. AL ŞI GEORGE.

Când primise scrisoarea aceea devastatoare de la fiul ei cu câteva săptămâni înainte, Svetlana îi scrisese disperată lui George Kennan. Cu poşta i-a venit şi răspunsul consolator de la Johannesburg:

> Nu trebuie să-i permiţi [scrisorii] să-ţi zdruncine încrederea în tine... Făcând ceea ce ai făcut la New Delhi, ai urmat cele mai profunde nevoi ale firii tale. Dacă te-ai fi întors în URSS atunci, te-ai fi întors nu numai ca un duşman al sistemului ci, într-un anume sens, ca duşmanul tău. Iar toate astea nu i-ar fi făcut niciun bine fiului tău...
>
> Dragă Svetlana, chiar şi în faţa celei mai mari amărăciuni, să ai încredere că, într-un mod pe care nici tu şi nici eu nu-l imaginăm, întregul tău curaj şi credinţa ta vor găsi o justificare, la fel şi pentru el[1].

La 23 iunie, a avut loc o întâlnire între preşedintele Johnson şi premierul Kosîghin în micul oraş Glassboro, New Jersey; era întâlnirea care demonstra dezgheţul dintre cele două ţări, în numele căruia Foy Kohler şi Departamentul de Stat respinseseră iniţial cererea de azil a Svetlanei. *New York Times* sublinia că discuţiile despre Orientul Mijlociu, Vietnam şi controlul armelor nucleare au durat cinci ore, fără niciun rezultat: „Nu numai că problemele dificile în legătură cu aceste subiecte n-au fost rezolvate, dar se pare că nu s-a ajuns nici măcar la o înţelegere subsidiară privitoare la acestea"[2].

Două zile mai târziu, pe când Svetlana și familia Kennan luau cina în bucătăria fermei, au ascultat la radio conferința de presă a lui Kosîghin la Națiunile Unite. Cu doar două săptămâni înainte se încheiase al treilea război arabo-israelian (Războiul de Șase Zile), iar Kosîghin denunța Israelul și afirma sprijinul sovietic pentru arabii învinși. Și, ca o paranteză, Kosîghin a fost întrebat despre Svetlana. Și Svetlana a auzit vocea atât de familiară a lui Kosîghin:

> Allilueva e o persoană de o moralitate îndoielnică, o persoană bolnavă și ne e milă de cei care doresc să o folosească pentru scopuri politice și... [pentru] discreditarea țării sovietelor[3].

Joan și soțul ei, Larry Griggs, au început să râdă, dar Svetlana a simțit furia lui Kosîghin. Știa bine ce însemna asta: Comitetul Central, partidul și poliția secretă căzuseră de acord – începea campania anti-Svetlana. De fapt, deși probabil ea nu știa, KGB îi stabilise un nume de cod: *kukuşka*, cuvânt cu două înțelesuri, însemnând *cuc*, dar și *evadat*[4]. Din remarca aparent întâmplătoare, ea a înțeles că noul șef al KGB, Iuri Andropov, voia să se răzbune.

În *Pravda* și *Izvestia* au apărut articole de condamnare. Cel mai otrăvit era comentariul lui Serghei Izvekov, viitorul patriarh rus Pimen I, pe atunci mitropolit, publicat în *Izvestia* din 1 iulie. Pimen urma linia Kremlinului:

> În ultima vreme, presa noastră și presa din străinătate au subliniat că acum mulți oameni cinstiți au fost revoltați de declarațiile făcute de Svetlana Allilueva. Această femeie, care a avut mai mulți soți și și-a abandonat copiii, care a devenit o trădătoare a poporului ei și a expus goliciunea tatălui ei, încearcă să vorbească despre religie, despre credința ei în Dumnezeu. Chipul moral al acestei femei, care și-a vândut totul pentru dolari, nu poate trezi decât repulsie și mânie[5].

Curând, campania anti-Svetlana a devenit internațională. O versiune prescurtată a comentariului lui Pimen a apărut la Londra în *Daily Express* și *Evening News*, iar ziarul comunist italian *Paese Sera* a publicat un articol în care se pretindea că Svetlana suferea frecvente crize de nervi și atacuri de isterie, care s-au manifestat de-a lungul întregii sale vieți[6].

A fost o coincidență nefericită că Svetlana a fugit în 1967, când pe 7 noiembrie se sărbătorea cea de-a cincizecea aniversare a Marii Revoluții din Octombrie 1917. Iar și mai rău a fost că editorul ei Harper & Row hotărâse să scoată cartea *Douăzeci de scrisori către un prieten* chiar în octombrie. KGB era convins că americanii voiau să umilească în felul acesta Uniunea Sovietică în ajunul celei mai mari sărbători a URSS.

Un operativ al KGB, Victor Louis, a fost desemnat să se ocupe de Svetlana. În aprilie acesta a încercat deja s-o contacteze pe când era la reședința familiei Johnson. Când Priscilla McMillan a răspuns la telefon a simț de-a dreptul silă, îl cunoștea pe Louis de pe vremea când fusese la Moscova: „Nu mi-a fost dat să urăsc pe nimeni dintre cei pe care i-am cunoscut așa cum l-am urât pe Victor Louis"[7].

Vitali Evghenievici Lui (Victor Louis) era un personaj misterios. Ziaristul american John Barron, în lucrarea în care îi demasca pe spionii sovietici, îl caracteriza pe Louis drept cel mai cunoscut agent de dezinformare al KGB.[8] Pe când avea nouăsprezece ani și era student fusese arestat la Moscova. A pretins că fusese arestat din pricina legăturilor sale cu străinii, dar e mult mai probabil că se ocupa de afaceri pe piața neagră. Petrecuse nouă ani în Gulag, unde alți deținuți, precum scriitorul Arkadi Belinkov, care avea să devină curând prieten al Svetlanei, susțineau că aveau dovezi clare că Louis lucra ca informator al directorilor lagărului.

După ce a fost eliberat din lagăr, viața de lux pe care o ducea – un Volkswagen, haine de import, întâlniri la cocteilurile de la Ambasada americană – ar fi fost argumente suficiente pentru a fi arestat ca spion, dar nu s-a întâmplat nimic. Curând avea să lucreze în străinătate pentru *London Evening News* și, în cele din urmă, pentru *Evening Standard*, unde activitatea sa principală era aceea de a strecura documente falsificate de KGB în presa britanică. Dar se pare că era în stare să joace pe ambele fronturi: a fost implicat în publicarea unor manuscrise ale unor disidenți interzișii în Uniunea Sovietică. Prin 1965, adunase destulă avere pentru a-și cumpăra o locuință extrem de luxoasă la țară în Complexul scriitorilor de la Peredelkino, în afara Moscovei.

Victor Louis a venit cu o strategie ingenioasă pentru a sabota cartea Svetlanei. Serghei, fiul lui Nikita Hruşciov, pe care Louis l-a abordat mai apoi cu ideea de a vinde memoriile tatălui său în Occident, a obținut informația chiar din gura lui Louis: „Fiecare pas făcut de Svetlana avea ecouri profunde pe coridoarele puterii din Kremlin"[9]. În perspectiva publicării cărții în octombrie: „Vitali Evghenievici a propus, în calitate de persoană particulară și pe responsabilitatea lui, să practice niște tăieturi în manuscris și să scoată acele pasaje care alarmau Kremlinul și să scoată cartea cu câteva luni mai devreme decât data oficială a lansării"[10]. Când versiunea autentică a cărții avea să apară, va fi o surpriză răsuflată. Louis a informat KGB că beneficiile din vânzare vor fi numai ale lui, pentru că numai el ar fi avut de suportat consecințele acestui proiect. KGB a fost de acord.

După ce a făcut rost de o copie a manuscrisului de la Iosif, fiul Svetlanei, KGB i l-a dat lui Louis, care l-a și vândut imediat cu 5 000 de lire sterline editurii londoneze Flegon Press.

Alec Flegon, un basarabean din Uniunea Sovietică, avea printre editorii din Londra reputația unui pirat care publica literatură sovietică interzisă scoasă prin contrabandă din URSS de către turiști, studenți și probabil și din cele mai abjecte surse, dar care nu plătea niciodată drepturi de autor scriitorilor din Uniunea Sovietică[11].

Editorul britanic al Svetlanei, Hutchinson, care plătise 50 000 de lire sterline pentru carte, ofta neauzit, dar *The Observer*, care cumpărase drepturile pentru publicarea în foileton, era furios, dar era foarte dificil să-l dai în judecată pe Flegon. Acesta pretindea că nu are nicio vină, obținuse manuscrisul în mod legal de la agentul său „ce se dovedise întotdeauna onest", care îl adusese din Uniunea Sovietică pe 27 iulie. Flegon a refuzat să spună numele „agentului" pentru a nu pune în pericol viitoarele oferte de literatură disidentă. Louis pusese la cale o stratagemă vicleană: în numele protejării scriitorilor, el putea executa ordinele KGB sabotându-i pe scriitori[12].

Pentru că Uniunea Sovietică nu era membră a Convenției Internaționale a Copyrightului, Editura Hutchinson nu putea invoca încălcarea dreptului de copyright. În schimb compania a înaintat Înaltei Curți din Londra o chemare în judecată pe considerentul că Svetlana încredințase manuscrisul unor persoane care nu aveau dreptul să-l facă public. Cererea a fost aprobată. Harper & Row și Hutchinson au trimis în grabă la tipar versiunea în limba rusă a cărții.

În mod ironic, stratagema KGB s-a întors împotriva sa. Dacă Victor Louis nu ar fi încercat să-și asigure prioritatea în publicarea cărții *Douăzeci de scrisori către un prieten*, publicarea cărții ar fi fost probabil amânată până după cea de-a cincizecea aniversare a revoluției. Americani cu influență, precum Arthur Schlesinger, au făcut presiuni pentru ca această

carte să fie publicată cândva în noiembrie. Acesta i-a spus prietenei sale Patricia Bohlen că, în cursul recentei sale vizite la Moscova, sovieticii l-au rugat să ceară guvernului SUA să amâne publicarea.

Bohlen a fost indignată la culme: „Ce interese avea Arthur, care face atâta gălăgie despre cenzura sovietică, pentru ca să încerce să convingă guvernul nostru să se amestece în planurile editorilor?"[13]. De fapt, deşi ziaristul Evan Thomas şi-a răcit gura degeaba, insistând ca Harper & Row să ia în considerare data de 11 noiembrie drept dată a publicării, în momentul în care a fost clar că Victor Louis vindea o copie pirat, a fost imperativ necesar să se publice cartea cât mai curând posibil[14].

Victor Louis reuşise să vândă versiunea pirat a cărţii Svetlanei, împreună cu o colecţie de 200 de fotografii, revistei germane *Stern*. La mijlocul lui august, *Stern* publicase primele patru articole din *Albumul secret al fiicei lui Stalin* continuând întâmplări din cartea Svetlanei, pe care o poreclise „iepuraşul domesticit", precum şi fotografii confiscate din biroul ei din Casa de pe chei. Fotografiile aveau legende inadecvate şi nu prea măgulitoare, mai ales o fotografie în care Svetlana era cam dolofană, în lenjerie intimă pe o plajă particulară. Una dintre explicaţii făcea o afirmaţie mincinoasă: „Când a fugit, Svetlana n-a putut să-şi ia şi albumul cu fotografii. Acum copiii ei le publică". Nu apărea nicio menţiune despre Victor Louis[15].

Într-un articol din *Stern* intitulat „Mama e puţin ţicnită", unde se redau nişte „conversaţii" cu Iosif, acesta este citat că ar fi vorbit despre mama sa ca având „un caracter instabil", despre „nestatornicia" ei, despre „caracterul ei sălbatic" şi „stările ei mentale fluctuante". Apoi se pare Iosif ar fi descris o vizită particulară pe care el şi Katia ar fi făcut-o la Mausoleul din Piaţa

Roşie să-l vadă pe Stalin îmbălsămat: „Am luat-o pe Katia de mână şi ne-am apropiat în vârful picioarelor de coşciug... Era linişte şi întuneric. Nu-mi aduc aminte să fi simţit ceva. Dar când l-am văzut pe bunicul nostru întins acolo fără viaţă şi dat cu ceară, am trăit un fel de teamă şi uimire... Nu e niciun secret că sunt mândru de bunicul meu până în ziua de azi". Iosif pare să fi urmat indicaţiile KGB, care dorea ca Svetlana să fie calomniată şi deja începuse reabilitarea imaginii lui Stalin. Revista *Stern* comenta sec: „Umbra bunicului lor deja le oferă o mulţime de avantaje: o pensie din partea guvernului de 200 de ruble şi două apartamente de la stat... Katia are calul ei. Iosif a fost în vacanţă în Caucaz după ce a fost în armată vreme de patru luni"[16].

În vremea asta, ziaristul italian Enzo Biagi lucra la povestea Svetlanei. Probabil pentru că era cunoscut drept simpatizant comunist, i s-a permis să ia legătura cu rudele Svetlanei (fără această permisiunea oficială, n-ar fi reuşit niciodată să le întâlnească).

În cadrul unui interviu cu Iosif Alliluev, Biagi l-a întrebat: „Dacă mama ar apărea acum în uşă, ce-ai face?" Iosif i-a răspuns cu răceală: „Bineînţeles că n-aş urla de bucurie... Ea e cea care ne-a părăsit". Iosif i-a mai spus lui Biagi: „Nu ne putem întâlni din nou decât într-o singură situaţie: dacă se întoarce... Asta e ţara noastră".

Biagi i-a intervievat şi pe câţiva dintre prietenii din Moscova ai Svetlanei. Ziarista Tatiana Tess a condamnat-o:

> I s-au pus la dispoziţie toate câte le avea şi în perioada în care trăia tatăl ei: apartament, o dașă, una mare, bineînţeles, dar ea a ales Jukovka, pentru că era mai uşor de întreţinut, nu trebuia să plătească pentru nimic, şi putea să se folosească de maşină de la stat oricând voia, putea să se ducă la orice casă

de odihnă voia... Am fost prietene apropiate, am ţinut foarte mult la ea... Copiii ei erau foarte drăguţi, o iubeau şi putea fi mândră de ei... Dar avea o personalitate instabilă, avea complexe infantile de prinţesă. Nimic nu e imposibil pentru ea, nu-i este interzis, şi a fost obişnuită să facă numai ce voia încă de pe vremea când era doar o copilă... Nu trebuie să-ţi abandonezi copiii[17].

Biagi a vorbit şi cu vechiul iubit al Svetlanei, Aleksei Kapler, care spunea că a fost şocat de fuga ei: „Când am aflat de plecarea ei, nu mi-a venit să cred. Eu am ideile mele despre rusoaice, am cunoscut multe... Cred că Svetlanei a trebuit să i se întâmple ceva îngrozitor, ceva anormal, probabil o boală sau aşa ceva". Gestul ei era de neiertat. Kapler l-a parafrazat pe Turgheniev: „Rusia se descurcă şi fără tine, dar nimeni nu poate trăi fără Rusia"[18].

Când Biagi l-a întrebat pe Ilia Ehrenburg despre comentariile lui Iosif la adresa mamei sale, acesta i-a răspuns criptic: „Ar fi mai bine să-şi venereze tatăl [Morozov] care e evreu şi care are problemele lui"[19]. Implicit susţinea atitudinea Svetlanei de a repudia guvernul actual şi critica politica antisemită a acestuia, deşi numai cei care ştiau să desluşească limbajul codificat al cetăţenilor sovietici aveau să înţeleagă vorbele sale. Ar fi fost periculos şi pentru Ehrenburg să spună mai mult.

Prin iulie, Biagi şi-a adunat interviurile sub forma unei cărţulii: *Svetlana: Povestea văzută din interior*. A fost publicată imediat în italiană şi tradusă în grabă în engleză. Asupra Svetlanei au avut un efect devastator şi cartea aceasta, şi decupajele din presă pline de calomnii care i-au fost trimise de anonimi. Deşi ştia că prietenii şi fiul ei erau sub atenta privire a KGB şi erau nevoiţi să-i blameze fuga, era groaznic să-şi vadă viaţa intimă mânjită cu noroi: „De ce a trebuit să-i implice şi pe copiii mei?" întreba ea. Dar, bineînţeles, ştia de ce[20].

Într-o zi, pe la sfârșitul verii, când la ferma Kennan nu mai erau decât copiii și cea care îi supraveghea, Svetlana i-a adunat pe toți în verandă. L-a rugat pe Christopher, care avea șaptesprezece ani, să-i aducă niște lichid cu care se aprinde grătarul. Le-a spus copiilor că vor asista la o ceremonie solemnă: „Voi arde pașaportul meu sovietic drept răspuns la toate minciunile și calomniile". Au făcut ochii mari urmărind cum ardea pașaportul cu flăcări intense. După ce totul a ars, Svetlana „a luat pumnul acela de cenușă și a suflat, împrăștiindu-l. Vântul l-a dus mai departe"[21].

Avea cel puțin o singură consolare: că acest gest i-a redat un minimum de demnitate. În iunie, revista *Atlantic* i-a publicat articolul „Către Boris Leonidovici Pasternak". A lucrat la el cu Max Hayward, traducătorul versiunii britanice a cărții lui Pasternak, cu care i-a făcut cunoștință Priscilla McMillan înainte ca relațiile lor să se răcească. În scurta prefață a articolului, Hayward i-a adus laude generoase: „Considerațiile Svetlanei Allilueva iluminează sensul operei lui Pasternak cum n-a mai făcut-o nicio altă abordare"[22]. Svetlana a făcut paralele între soarta groaznică a lui Jivago și nenorocirile care s-au abătut asupra familiei sale pierdute și a țării. Cum Hayward era traducătorul *Doctorului Jivago* în engleză, cuvintele lui aveau greutate. A fost invitat să vină în vizită la familia Kennan la Livada cu vișini la începutul verii.

Joan Kennan a fost surprinsă când Svetlana a ales să lucreze la etajul al treilea, unde în lunile de vară devenea insuportabil de cald. La nivelurile de dedesubt erau încăperi mai confortabile, dar Svetlana a ales locul acela deoarece acolo era biroul lui Kennan. Un perete era acoperit de rafturi vopsite în alb, așa cum era și biblioteca ei din Moscova, iar rafturile erau pline de cărți, ziare și reviste rusești. Imensa masă de lemn masiv inundată de soare, care-i slujise drept masă de lucru lui Kennan,

era acum a ei. Dar etajul al treilea mai avea un avantaj: uşa acestuia izola cu totul restul casei. Joan Kennan observa că Svetlana şi Max se duceau la etajul al doilea şi închideau uşa: „Cu siguranţă, din partea Svetlanei era un gest romantic şi cred că o vreme ea a avut un fel de strălucire în ochi pentru că îşi închipuia că legătura lor va fi cu happy-end"[23].

Max Hayward era o figură interesantă. Era cu doi ani mai în vârstă decât Svetlana, îşi începuse cariera în lumea diplomaţiei, lucrând la sfârşitul anilor 1940 la Ambasada britanică din Moscova, o dată fiind chiar translatorul ambasadorului în cursul unei vizite la Stalin la Kremlin. Era în mod curent profesor de politică literară sovietică la Colegiul Saint Antony, Oxford.

Colegiul Saint Antony era „colegiul spionilor"[24] şi se zvonea că avea legături cu ramura londoneză a Congress for Cultural Freedom*, una dintre cele mai eficiente operaţii ale CIA din perioada Războiului Rece, care sprijinea ziare şi organiza congrese internaţionale pentru a contacta intelectuali de dincolo de Cortina de Fier. Chiar în luna mai a acelui an 1967, a apărut confirmarea conform căreia CIA finanţa de mai bine de zece ani revista britanică *Encounter* prin intermediul acelui congres.

Când în iunie a apărut articolul Svetlanei despre Pasternak şi KGB şi-a dat seama că Max Hayward lucrase cu ea, în presa sovietică acesta a fost catalogat drept spion CIA. Nu exista nicio dovadă că era aşa, dar May Hayward a devenit unul dintre oamenii de cultură străini care erau *persona non grata* în Uniunea Sovietică. În lumea nebună a intrigilor spionajului anilor 1960, era normal ca Hayward să fie socotit persoana nimerită să aibă grijă de Svetlana. George Kennan şi Arthur Sulzberger îl cunoşteau foarte bine, mai ales după verile petrecute

* Congresul pentru Libertatea Culturii – asociaţie culturală anticomunistă fondată în 1950 (n. red.).

împreună în insula grecească Spetses. Dar Hayward era mai degrabă o pacoste. Privind retrospectiv, îi plăcea să se laude cu bogaţii americani pe care „reuşise că-i păcălească" în aşa fel încât să-i asigure cu generozitate un stil de viaţă plăcut[25].

Svetlana era încântată de Max. Îşi petreceau timpul în camera ei de la etajul al doilea vorbind în rusește despre Rusia, despre „tot ce există sub soare". Nimeni nu i-a înţeles problemele şi grijile mai bine decât Max Hayward. Era un musafir atât de prezent la fermă, încât Joan Kennan ajunsese să aibă grijă şi de rufele sale[26].

N-a trecut mult şi Svetlana s-a îndrăgostit de Max. O cam linguşea, dar era limpede că o şi admira, iar curând avea să descopere că era implicat mai mult decât voia în această relaţie. Priscilla McMillan, care-l cunoştea prea bine, explica:

> Era o persoană pentru care raiul însemna să vină la New York şi să stea la Chelsea, unde au stat [Bob] Dylan, [Judy] Collins, Leonard Cohen, şi să bea din greu. La un moment dat, a plecat ca să supervizeze traducerea în maltează a *Doctorului Jivago*. Treaba asta ne-a făcut pe toţi să râdem. Iar când a trebuit să traducă *O zi din viaţa lui Ivan Denisovici* [de Soljeniţîn], eu şi prietenii meu l-am închis într-o cameră de la Centrul Rusesc şi-i aduceam noi de mâncare acolo, ca nu cumva să iasă şi să se apuce de băut toată noaptea şi să nu poată termina traducerea la termen.

După opinia Priscillei, dacă o femeie avea o legătură cu Max trebuia să fie destul de inteligentă „să înţeleagă faptul că el nu avea stofă de om care să se căsătorească. Dar Svetlana avea o slăbiciune pentru bărbaţii care nu erau înclinaţi spre astfel de complicaţii"[27].

Joan Kennan îşi amintea cum odată s-a dus să-l ia pe Max de la gara din Harrisburg cu ocazia unei vizite. Era foarte supărat

că se încurcase cu Svetlana. I-a mărturisit că Svetlana se aştepta să se căsătorească cu el. Joan nu era sigură dacă ei avuseseră o relaţie intimă sau cine pe cine sedusese, dar, în orice caz, Svetlana spera să rămână împreună cu Max. Pe la mijlocul lui august, el a bătut în grabă în retragere şi s-a refugiat în Marea Britanie. Dar Svetlana nu era aşa uşor de descurajat.

Când George Kennan s-a întors din Africa la sfârşitul verii, Svetlana a discutat cu el despre planurile sale, deşi Max îi spusese să nu o facă. Ea l-a asigurat pe Kennan că Max îi spusese că va reveni în Statele Unite ale Americii de Crăciun pentru o lună întreagă şi o invitase să vină cu el la Oxford. Avea s-o ajute să scrie o a doua carte. Dar Kennan îl cunoştea pe Hayward. Cu blândeţe, el i-a spus Svetlanei că nu prea avea cum să ajungă în Marea Britanie acum, după ce-şi dăduse foc la paşaportul sovietic.

În octombrie, a primit în cele din urmă o scrisoare de la Max în care acesta spunea că-i era imposibil să părăsească Oxfordul. Ea i-a scris Joanei Kennan, mărturisindu-i că nu înţelegea ce se întâmplă. Probabil că asta se datora bârfelor venite de la Moscova. Şi a început să bată câmpii: „De ce a trebuit să fug din URSS pentru ca să dau în această ţară liberă peste ceva care mă face să simt că sunt *tot proprietatea guvernului* şi nu o fiinţă liberă?"[28].

I s-a plâns Joanei că-i era groază să fie singură: „Nu-mi pot închipui să-mi petrec viaţa chiar singură... nu e în firea mea să trăiesc doar pentru mine. Viaţa mea nu se împlineşte decât în jurul altcuiva şi ştii bine cât de mult am pierdut..., mi se pare absolut de nesuportat gândul de a trăi singură la începutul acesta de nouă viaţă"[29]. O fi fost Svetlana naivă, dar era şi o fiinţă cu multă voinţă. Se gândea la Max ca la omul menit s-o salveze.

Era dureros, dar ea refuza să înțeleagă de ce o evita Max. Era convinsă de sentimentele acestuia, de compasiunea lui. Credea într-un viitor alături de el, iar lumea o condamna la singurătate. Dragostea era o melodramă: dorul față de un om care nu mai apare niciodată și devotamentul pentru persoana respectivă. Cine o învățase această dinamică a dragostei dacă nu chiar tatăl ei? Dar Svetlana nu era în stare să analizeze asta, pentru că ar fi trebuit să-și confrunte rănile psihologice, traumele și tot ce pierduse în cumplita ei copilărie. Relația cu Max s-a încheiat cu un eșec.

Svetlana s-a gândit că trebuie să fie un dușmani vinovat pentru asta și acel dușman a devenit George Kennan, care-și făcea griji despre „ce va spune lumea". La Moscova se vorbea că ea era „o femeie foarte rea". I se plângea lui Joan: „Deci pentru bunul meu renume și pentru onoarea acestei țări... trebuie să stau departe de Max Hayward, iar el trebuie să stea departe de mine". Ea mai spunea: „Am mare încredere în Max, în sentimentele lui, în milostenia lui, în tot ce mi-a dăruit... și nu-mi mai poate dărui. Și văd bine că viața lui a devenit chinuitoare din pricina mea... și nimic altceva"[30]. Probabil că Max simțea mai degrabă stânjeneală decât chinuri.

Permanentele atacuri orchestrate de către KGB – prin fiul ei, prin prietenii ei, concetățenii ei – care apăreau în presa sovietică și cea internațională erau o permanentă tortură și probabil se simțea vulnerabilă. Și cine o putea înțelege mai bine prin ce trecea? Se întorsese spre Max Hayward, eruditul și impecabilul traducător de limbă rusă, ca s-o protejeze. Datorită caracterului ei puternic în aparență, Hayward probabil că nu și-a dat seama cât de vulnerabilă era. Cu totul neobișnuit pentru ea, Svetlana rareori a mai vorbit public despre el sau l-a mai pomenit în cărțile ei pe Max Hayward.

Svetlana încercase de-acum gustul amețitor al evadării spre libertate, dar încotro mai departe? După desăvârșita tăcere din URSS, păşise direct în lumea presei libere şi devenise obiect de atentă examinare din partea oricui. Ea ştia că „minciunile care se spun despre mine vor fi curând mai degrabă crezute decât orice aş spune sau scrie eu. Numele tatălui meu e prea odios, iar eu trăiesc în umbra sa"[31]. Acum devenise o exilată: îi fuseseră retezate legăturile cu țara, copiii ei şi cu toți cei pe care-i iubea. Când noile sale cunoştințe şi-au închis uşile şi s-au retras în sânul familiilor lor, a rămas cu desăvârşire singură. E greu de imaginat o ființă mai singură decât fiica lui Stalin.

Capitolul 21

Scrisori către un prieten

Svetlana a părăsit ferma familiei Kennan la mijlocul lui august şi s-a îndreptat spre New York pentru a pregăti publicarea cărţii sale *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Toamna aceea a fost de coşmar, fiind nevoită să se mute dintr-o locuinţă în alta, adesea fiind musafir al unor oameni cunoscuţi întâmplător care s-au oferit s-o găzduiască. Ar fi putut fi o distracţie mutatul de colo colo dacă n-ar fi existat şi campania de denigrare împotriva cărţii ei, ca şi permanenta atenţie iscoditoare a ziariştilor care o urmăreau pe fiica lui Stalin.

La 15 august, pe când locuia la Evan Thomas, s-a întâlnit cu cincisprezece editori, de la diferite reviste care publicau cartea în foileton, între care unii din Marea Britanie, Finlanda, Japonia, Israel, Grecia şi Brazilia. Publicitatea făcută cărţii *Douăzeci de scrisori către un prieten*, în mod special bârfele lansate de Victor Louis, stârnise unele semne de întrebare:

> Cum se mai uitau la mine la început! Nu ştiu ce se aşteptau să vadă, o proverbială babă rusoaică, în papuci împletiţi, sau o georgiană tuciurie cu mustaţă şi pipă în gură, precum tatăl meu? Indiferent ce-or fi crezut, după două ore m-au privit cu căldură. Discuţia a continuat fără reţinere şi a fost interesantă. Bineînţeles, nu aveau de unde să ştie cât de mult aş fi dorit ca discuţia noastră să continue încă nişte ore, să le pun şi

> eu întrebări, să merg cu ei la un restaurant, să avem o discuție de la suflet la suflet cu fiecare dintre ei. Dacă ar fi înțeles cât de multă nevoie avem de lumea din afară noi, toți sovieticii izolați și încarcerați![1].

Purtarea ei i-a impresionat pe editori: nu era femeia instabilă psihic pe care o zugrăviseră Victor Louis și alții. Dar se simțea frustrată din pricină că nu păreau să înțeleagă ce era mai important: Rusia era un paradox, întreaga ei viață fusese formată din paradoxuri și, până când Occidentul nu va înțelege asta, nu va niciodată nimic clar. Voia să-i facă să înțeleagă că în vreme ce așa-numita Revoluție Rusă edificase un stat reacționar, represiv, mulți ruși, în mod miraculos, încă mai păstrau un climat de libertate psihologică și o dorință de deschidere spre lumea din afară, ceea ce făcea din Uniunea Sovietică o țară uimitoare. Uniunea Sovietică nu însemna numai sistemul de lagăre din Gulag și statul polițienesc, idei asupra cărora s-a concentrat Occidentul în portretizarea disidenților. În mijlocul unei mici comunități de intelectuali exista un mediu creator, plin de viață, care se manifesta cel puțin în bucătăriile particulare, mediu de care îi era foarte dor. Exista o propagandă atât de paranoică, încât se gândea cu disperare că Occidentul nu va reuși niciodată să dezlege enigma care era Uniunea Sovietică.

Svetlana și-a petrecut următoarele două săptămâni la Nantucket, cu Alan Schwartz și familia acestuia. Locurile acelea au aruncat-o pe Svetlana într-o nostalgie melancolică și binefăcătoare. I se părea că e din nou la Koktebel, în Crimeea, o așezare la malul mării unde se adunau prieteni și artiști:

> Nantucket avea culori liniștitoare: griuri, cer acoperit, dune galbene, flori purpurii prin mlaștini și, bineînțeles, oceanul, altul în fiecare zi, în fiecare oră. Nestatornic, capricios, uneori gri, alteori albastru, și din nou întunecat cu spume albe de

furie. Nu oboseşti niciodată privind temperamentul acela dificil, mereu schimbător. Probabil că de asta toţi ruşii iubesc marea atât... Să ajungi la marea albastră, să-i simţi în inimă imensitatea, să-i vezi lucirea în bătaia soarelui, să te bucuri pe deplin de ea şi să simţi cum te topeşti într-însa... Puşkin vorbea cu marea. Pasternak o asculta. Iar Gorki spunea: „Marea râde"[2].

În Nantucket, ea a întâlnit-o pe Eleanor Friede, văduva unui imigrant estonian din Uniunea Sovietică, care a invitat-o să stea câteva săptămâni în locuinţa sa de vară de la Bridgehampton, în Long Island. Friede avea o cabană cu un singur etaj la malul oceanului. Pe un perete din salon avea un portret al ţarului Nicolae al II-lea. Svetlana a fost foarte amuzată când gazda s-a oferit să-l scoată, socotind că ar fi fost o ofensă pentru sensibilitatea ei de comunist. Portretul a rămas pe perete. Se plimbau pe plajă adunând pietre şi lemne aduse de valuri, iar Svetlana îi povestea de preumblările ei pe malul Mării Negre. Deşi Truman Capote avea o casă în apropiere, Svetlana a refuzat să li se facă cunoştinţă. Jinduia după intimitate.

Era cu Eleanor Friede când, la 10 septembrie, în *New York Times*, a apărut primul foileton din cele douăsprezece ale cărţii *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Când a deschis cu nerăbdare ziarul, a fost şocată să vadă că se uita la una dintre fotografiile din albumul ei. Fotografia fusese făcută la Soci. Avea şapte ani şi se ghemuise în braţele tatălui ei, care o săruta şi o gâdila cu mustaţa. Episodul era intitulat „Moartea tatălui meu". Erau expuse şi alte fotografii: cortegiul funerar, Lavrenti Beria – cu explicaţia „Monstrul" –, ea printre mestecenii de la Zubalovo. Cum făcuse ziarul rost de fotografiile acelea?

În următoarele douăsprezece zile avea să citească titlurile supărătoare: „Cum s-a sinucis mama mea", „Legătura mea amoroasă cu Kapler", „Două căsnicii sfârşesc cu un eşec",

„Fratele meu moare în mod ruşinos", „Beria preia conducerea familiei". O seamă de fotografii aveau legendele greşite. Într-una, guvernanta ei era confundată cu mama ei, în alta copilul din fotografie nu era ea, ci altul. S-a gândit că ziarul cumpărase fotografiile de la Victor Louis, pentru că legendele aveau aceleaşi inexactităţi ca şi articolele sale din *London Daily Express*. Erau de asemenea erori şi în text.

De ce ziarul nu luase legătura cu ea? Firma lui Greenbaum neglijase să includă în contract şi clauza conform căreia trebuiau să obţină şi dreptul de aprobare prealabilă a textului înaintea publicării[3]. I s-a plâns lui Evan Thomas că foiletoanele scoteau fragmente din contextul cărţii ei şi erau ilustrate cu fotografii furate, ceea ce o nedumerea şi o întrista în acelaşi timp, dar nu mai era nimic de făcut[4].

La sfârşitul lui septembrie, s-a mutat în locuinţa editorului ei Cass Canfield din Bedford Village. Aici a primit Svetlana primul exemplar al cărţii *Douăzeci de scrisori către un prieten*. După apariţiile sub formă de foileton, cartea reprezenta o consolare. Cartea era imaculată, fără fotografii şi titluri groaznice. I se părea că e un miracol să se afle aici, în America, şi să ţină în mână o carte pe care o scrisese pentru sertar cu patru ani înainte, la Moscova. Pe vremea aceea nu-şi închipuise că oamenii vor ajunge s-o citească.

Curând s-a mutat la New York, musafir în casa din Brooklyn a avocatului ei Maurice Greenbaum (deşi era şi el partener în firma Greenbaum, Wolff & Ernst, nu era rudă cu Edward Greenbaum). Era recunoscătoare că nu mai stătea prin hoteluri, unde era la îndemâna reporterilor, şi-şi petrecea cea mai mare parte a timpului cu nepoata de douăzeci şi doi de ani a lui Greenbaum; aceasta a familiarizat-o, incognito, cu Manhattanul. I s-a părut uşor şi captivant să se afle în compania tinerei

și a prietenilor ei, care sporovăiau despre vacanțele de vară din Grecia și Canada, și se gândea cât de îngrădită era viața copiilor ei. Fiului ei nu i s-a îngăduit niciodată să călătorească în străinătate în calitate de turist, nici măcar în Iugoslavia.

Cu toate acestea, avea motive să fie îngrijorată. KGB nu o scăpa din vedere. A primit la un moment dat o neașteptată scrisoare de la doamna Boiko, funcționară la Ambasada sovietică, pe care o cunoscuse în trecere la Moscova. Doamna Boiko dorea să se întâlnească și să stea de vorbă cu ea, oferindu-se chiar să transmită o scrisoare sau un pachet copiilor ei: „Mă gândesc adesea seara la dumneavoastră. Există oare măcar o singură persoană cu care să puteți sta de vorbă? Eu îi cunosc pe americani, nu le pasă de viața altora, nu-i interesează"[5]. Așa deodată, această femeie străină era preocupată de *singurătatea* ei. Era convinsă că ofițerii KGB de la ambasadă îi dictaseră scrisoarea.

În octombrie, Donald Jameson, ofițer CIA, îi scria lui George Kennan:

> După cum probabil ați aflat de la Svetlana sau Alan Schwartz, sovieticii au avut câteva interesante tentative recente de a o aborda. Scrisoarea din partea doamnei Boiko [e]... doar o parte a acestei povești. Doi ofițeri KGB au pomenit de numele ei recent față de doi oameni de legătură de-ai lor. În ambele cazuri conținutul discuțiilor pare să prevestească o tentativă de a o sili pe Svetlana să se întoarcă în Uniunea Sovietică din motive de familie[6].

Recenzii la *Douăzeci de scrisori către un prieten* au început să apară la sfârșitul lui septembrie și, așa cum era de așteptat, ele se referau mai mult la politica recenzenților decât la carte. Bertrand Wolfe, care publicase biografii ale lui Lenin, Troțki și Stalin, scria în *Chicago Daily News*: „Memoriile [Allilueveі] ne poartă într-o lume în care oamenii și viața lor ne par deosebit

de ciudate, o lume a splendorilor unui întunecat Kremlin, a intrigilor şi suspiciunilor, a spionajului, a unor acuzaţii absurde şi epurări sângeroase"[7]. Arthur Schlesinger îşi încheia recenzia din *Atlantic* comentând faptul că ruşii erau supăraţi pe apariţia cărţii şi se întreba: „Cum s-ar simţi americanii la sărbătorirea celei de-a cincizecea aniversări a Declaraţiei de independenţă dacă britanicii, cu o lună înainte de 4 iulie 1826, ar fi publicat o carte scrisă de fata lui George Washington care ar fi denunţat acel glorios moment ca o înşelătorie şi o afacere între gangsteri?" Dar adăuga că ruşii nu aveau dreptate: „Aceasta nu e cartea unuia care umblă după senzaţional şi nici a unui trădător. E smulsă dintr-o conştiinţă chinuită şi o inimă suferindă"[8]. Olga Carlisle, scriitoare de origine rusă a cărei familie fusese silită să plece în exil după triumful bolşevicilor în 1917 şi care ulterior ajutase la scoaterea ilegală şi aducerea cărţii *Arhipelagul Gulag* a lui Soljeniţîn, îşi exprima uluirea în *New York Times Book Review*: „Să fii fiica lui Stalin şi să reuşeşti să rămâi o fiinţă umană e doar prin asta ceva admirabil, şi avem suficiente dovezi pentru a considera că Svetlana a rămas o fiinţă umană"[9].

Dar au apărut şi recenzii negative. În *Times* din Londra, Arthur Koestler desfiinţa cartea: „Nu eram pregătiţi să ascultăm vocea acestei femei amabile, casnice care să ne livreze nişte consideraţii amabile şi casnice"[10]. Recenzia ziaristului Alexander Werth din *Nation* era intitulată: „Svetlana: Cine are nevoie de ea". Werth insista, în mod absurd, că Svetlana datase greşit relaţia pe care o avusese cu Kapler. Era şi el la Moscova pe vremea când acea relaţie era subiect de bârfă[11]. Elizabeth Hardwick se plângea că Svetlana fusese atât de mult subiect de presă, încât cartea ei avea aerul stătut al unor informaţii învechite[12].

La 18 octombrie – Svetlana a reţinut data pentru că întâlnirea a însemnat foarte mult pentru ea – a întâlnit-o pe

Aleksandra Lvovna Tolstoia, fiica în vârstă de optzeci şi trei de ani a vestitului autor al romanului *Război şi pace*. După ce a fost arestată în 1920 de bolşevici şi apoi eliberată, Tolstoia a ales exilul în SUA. Pentru a-i face o vizită Svetlana a parcurs drumul până la Valley Cottage în Rockland County, o colonie înfiinţată de ea şi dedicată principiilor de nonviolenţă ale tatălui ei – cu siguranţă o întâlnire epică între fiice celebre. Svetlana îl venera pe Tolstoi şi vizitase locuinţa sa de la Iasnaia Poliana, din Rusia, de mai multe ori. În timpul unei cine ruseşti cu borş, caşa de hrişcă, pâine de secară, hering şi vodcă, ea i-a spus doamnei Tolstoia că ar fi vrut să ajute şi ea la Fundaţia Tolstoi.

La sfârşitul lui octombrie, aşa cum promisese, Svetlana a început să trimită bani din fundaţia ei de binefacere. *New York Times* informa sub un titlu uimitor că DOAMNA ALLILUEVA DONEAZĂ 340 000 DE DOLARI[13]. Donaţia oferea 90 000 de dolari unor organizaţii care îi ajutau pe ruşii din străinătate aflaţi în nevoie, 50 000 pentru Fundaţia Tolstoi, 10 000 Societăţii pentru ajutorarea copiilor ruşi cu sediul la New York, 5 000 pentru Fondul de ajutor al scriitorilor şi oamenilor de ştiinţă ruşi din exil, 5 000 pentru *Novîi Jurnal*, un ziar disident rusesc din New York, pentru atitudinea de opoziţie faţă de procesul lui Daniel şi Siniavski, şi 10 000 de dolari pentru Pestalozzi Children's Village din Elveţia. Edward Greenbaum, avocatul ei, a fost cel care i-a informat pe cei de la *New York Times* despre donaţii.

Aleksandra Tolstoia presupusese că promisiunea Svetlanei fusese doar de formă. Când a fost intervievată de *Times*, ea a declarat că o socotea pe doamna Allilueva „o femeie minunată şi foarte sinceră. Cred că suferă. Ruşii ar trebui să se poarte mai frumos cu ea". Redactorul-şef de la *Novoie Russkoe Slovo*,

cel mai vechi ziar de limbă rusă din Statele Unite ale Americii, remarca în mod criptic: „Dacă ar fi pedepsiți copiii pentru greșelile părinților lor, ar însemna să facem același lucru pe care l-au făcut comuniștii în Rusia"[14].

La 7 noiembrie, când a avut loc sărbătorirea celei de-a cincizecea aniversări a Marii Revoluții din Octombrie, iar Uniunea Sovietică a fost ridicată în slăvi pentru progresele sale pe drumul socialismului la posturile de radio americane de stânga, Svetlana a închis radioul. Pentru ea era zi de doliu: și-a petrecut ziua meditând la moartea mamei sale.

La fel ca mulți alți exilați din blocul sovietic, Svetlana nu era de acord cu radicalii de stânga. A urmărit cu groază manifestările mișcării hippy și protestele împotriva războiului din Vietnam din 1967. „Nu există societate ideală, spunea ea pe un ton tăios, dar cel puțin de aici pot să pleci."[15]

Pe la sfârșitul lui octombrie, și-a găsit în fine un fel de locuință. Doamna colonel Ruth Biggs, pe care o întâlnise prin intermediul lui George Kennan, a invitat-o să stea în locuința ei din Bristol, New Port, Rhode Island. Biggs era de fapt locotenent-colonel, acum la pensie – fusese în Corpul de femei al armatei în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. Avea o mulțime de legături la Washington și a încercat, fără succes, să afle informații despre fratele vitreg al Svetlanei, Iakov, a cărui moarte într-un lagăr nazist de prizonieri de război a rămas neelucidată: se sinucisese sau fusese executat? Svetlana și-a petrecut alături de Biggs următoarea lună și jumătate. Își petreceau zilele curățând de buruieni grădina care dădea spre Narangansett Bay, făceau lungi plimbări pe malul oceanului, în vreme ce doamna colonel îi ținea la distanță pe ziariști. Svetlana avea o nevoie disperată de acest moment de răgaz. Îi scria Joanei Kennan:

> Am avut o perioadă atât de grea, iar acum, în fine, când [stau cu] doamna colonel Briggs (și pisici negre) și când mă pot și eu relaxa și încerc să uit de toate necazurile, mă simt cu totul sfârșită. Mi se pare că mi s-a scurs toată puterea – vara care a trecut, toamna asta, cartea, recenziile, interviul la televiziune și toată propaganda calomniatoare care continuă să vină de la Moscova – toate astea m-au dat până la urmă gata. Simt că nu mai am putere să le fac față la toate[16].

În numărul din decembrie al revistei *New Yorker*, Edmund Wilson, critic literar și expert în Rusia, care nu o cunoștea, a scris un articol care o răzbuna pe deplin pe Svetlana, care se plânsese că era înțeleasă greșit. Puțini critici se bucurau de autoritatea de care se bucura Wilson. El a criticat aspru presa: în goana ziariștilor de a exploata senzaționalul din cartea sa, ei au vulgarizat-o pe Svetlana. Revista *Stern* a aruncat o umbră de îndoială asupra sincerității sale; reporterii de la televiziune care au intervievat-o i-au fost ostili, ca și cum ar fi vrut să-și umilească interlocutoarea; iar revista *Esquire* a atins punctul cel mai de jos publicând o fotografie a Svetlanei cu o mustață ca a lui Stalin pe față, implicit subliniind că ea pășește pe urmele infamiei tatălui ei. Wilson a pornit la atac:

> În felul acesta America a profitat de Svetlana, acuzând-o că de fapt ea profită de sine. Uniunea Sovietică o acuză de trădare și că e o unealtă a Statelor Unite ale Americii, sugerând că nu e în toate mințile, în vreme ce emigranții ruși albi cei mai fantezişti, care nu vor să creadă că fiica lui Stalin poate avea ceva bun în ea, declară în toate chipurile că s-a oprit în Elveția doar pentru a-și însuși banii pe care tatăl ei i-a pus la păstrare acolo, că interesul ei pentru religie e doar o prefăcătorie nerușinată, pentru că ea este de fapt un spion sovietic. Iar ultima idee pe care acești critici par s-o agreeze e

aceea că... ar fi părăsit Uniunea Sovietică având sentimentul unei misiuni: de a respinge *sistemul* tatălui ei și de a justifica crimele comise de el. Nimeni nu s-a întrebat ce înseamnă să fii fiica lui Stalin, educată în biblia luptei de clasă și apoi martoră a grozăviilor pe care această biblie a produs-o, pentru ca, în același timp, să te trezești o femeie serioasă, plină de afecțiune și bogată sufletește... De ce singurele motivații pentru ceea ce face sunt adesea atât de sordide?[17]

Această luare de poziție a fost foarte importantă pentru Svetlana. Era obișnuită doar cu atacurile fără milă împotriva tatălui ei din timpul „dezghețului", atacuri care au căzut și asupra ei, dar în naivitatea ei, se aștepta ca în Occident să aibă parte de o altă primire. E de mirare că a făcut față acelor lovituri și totuși a continuat. Avea un optimism de neștirbit, șlefuit în ani și ani de zile în care a supraviețuit unor nenorociri grele, unor dezamăgiri și pierderii unor oameni apropiați. Și totuși a continuat să creadă în viitor. A reușit asta doar pentru că a trăit la vârful piramidei și a învățat să-și educe puterea acolo? Așa au afirmat detractorii, dar ea a arătat că optimismul ei era bazat în sens spiritual pe profunzimea naturii și a Binelui.

În 1963, pe când era prinsă în capcana URSS, Svetlana a încheiat *Douăzeci de scrisori către un prieten* cu un epilog adresat generațiilor viitoare care vor privi înapoi „la istoria patriei lor cu un sentiment de durere, remușcare și uluire".

Sper să nu uite că Binele nu moare niciodată, că supraviețuiește în inima oamenilor chiar și în cele mai negre vremuri și e ascuns acolo unde nimeni nu s-a gândit să se uite, pentru că nu moare niciodată și nici nu dispare cu totul. Tot ceea ce este viu și respiră pe acest pământ chinuit, care înflorește și face fructe, trăiește doar în virtutea și în numele Adevărului și al Binelui[18].

Este o declarație uimitoare din partea fiicei lui Stalin. Mulți au dorit să minimalizeze asta, socotind-o doar retorică, sentimentalism, autoamăgire, subterfugiu ipocrit. Și totuși nu va renunța niciodată la această credință în Bine. Cum se explică? Probabil că atunci când ființele umane sunt încercate până în străfunduri, așa cum au fost încercați rușii, ei găsesc în sinea lor alte dimensiuni. Andrei Siniavski a învățat-o pe Svetlana multe despre credința în Bine. Asta l-a susținut și pe el în anii petrecuți în Gulag. Nu are legătură cu noțiunea de bine din lumea occidentală, adică lipsa răului, ci cu dorința de a afirma binele în fața răului. Svetlana a continuat să meargă înainte atunci când alții ar fi abandonat cu siguranță. Ceva a îmboldit-o să se ridice de fiecare dată. Iar aceste încercări vor continua să apară.

Capitolul 22

O crudă ripostă

În decembrie 1967, George şi Annelise Kennan i-au dat o veste bună Svetlanei: găsiseră o casă de închiriat în Princeton. Vreme de nouă luni dusese o viaţă de nomad, locuind ca musafir în casele altora, şi era o uşurare să se stabilească undeva. Casa din Elm Road 85 aparţinea doamnei Dorothy Commins, de profesie muzician, al cărei soţ, editor din New York, murise recent. Commins pornea într-un turneu în jurul lumii pentru a aduna cântece de copii şi jocuri muzicale şi i-a închiriat Svetlanei pentru un an casa.

Casa avea un salon destul de mare pentru recitaluri muzicale, o bibliotecă plină de partituri şi înregistrări şi un pian imens. Erau gravuri şi acuarele fine pe pereţi, obiecte decorative din argint şi bronz împrăştiate peste tot prin încăperi. Peste tot erau flori din plastic, pe care Svetlana le-a strâns cu discreţie şi le-a ascuns în sertare. Şi-a adus numai cutiile cu cărţi, trimise de oameni străini de prin toată lumea, şi hainele pe care le adunase de la sosirea ei.

Svetlana a susţinut că atunci când a coborât la subsolul casei a găsit nişte oameni care instalau tot felul de fire. Spuneau că erau pentru alarma de incendiu, dar ea era convinsă că oamenii erau de la CIA sau FBI. Când i s-a plâns lui Kennan, acesta i-a replicat că era posibil, dar nu putea face nimic. Oricum,

şi el era preocupat de securitatea ei. Ea a râs: în fine era în lumea liberă şi avea din nou parte de microfoane. Nu conta[1]. Dar chiar i s-au pus microfoane? Svetlana uneori avea accese de paranoia, dar FBI fusese cu siguranţă informat de îndată ce s-a mutat pe Elm Road 85 şi a ţinut-o sub supraveghere, considerând, cum era şi corect, că sovieticii n-au renunţat la fiica lui Stalin[2]. Ştiau că lucrează la o a doua carte. Dacă pleca din Princeton mai mult de două zile, era îngrijorată dacă nu-şi depunea hârtiile într-o casetă de valori la bancă.

Pe 19 decembrie, stătea la o măsuţă la Princeton Inn cu Annelise Kennan şi Louis Fischer. Se împlinea exact un an de când se despărţise de fiul ei la Aeroportul din Moscova, pe un viscol dezlănţuit, ca să ia avionul spre New Delhi. Cine ar fi ghicit că de la zborul acela avea să aterizeze la acea măsuţă? Louis Fischer a spus: „Atunci hai să bem pentru acest *an de libertate*!"[3]. Svetlana îl întâlnise pe Fischer cu mai puţin de o lună înainte, la o cină la familia Kennan, pe 12 noiembrie, şi el se angajase să-i arate cum se trăieşte în America. Erau atâtea lucruri pe care nu le ştia. Unul dintre primele lucruri pe care le-a făcut a fost să o însoţească la o bancă din Princeton ca să-şi deschidă un cont şi să-i arate cum se verifică un carnet de cecuri[4].

La 21 decembrie, Svetlana era singură şi pusă pe glume, aşa că s-a hotărât să facă o farsă. A pus pe masă gustări şi vin şi a telefonat la numărul de urgenţă al poliţiei. Când au sosit poliţiştii, ea le-a urat „Crăciun fericit!" şi i-a invitat să servească. Era acelaşi spirit ghiduş care o făcuse să apese pe acceleraţie când a trecut de postul de pază de la Jukovka. Îi plăcea să pună autorităţile la încercare, deşi o astfel de glumă pare amuzantă doar pentru cineva care e obişnuit să exercite autoritate. Un poliţist i-a replicat: „Suntem în timpul serviciului. Nu bem"[5], deşi un altul a râs. Dar curând vestea s-a răspândit

în tot Princetonul și a ajuns chiar și în ziare că ea a telefonat la urgență pentru că se simțea disperat de singură[6].

De fapt, Svetlana era entuziasmată de noua ei viață în libertate și, cu totul firesc, căuta pe cineva alături de care să se bucure de această viață. Era foarte atrasă de Louis Fischer. Acesta avea șaptezeci și unu de ani când a întâlnit-o pe Svetlana, dar era la fel plin de charismă și viață ca pe vremea când trăia aventuros ca un Hemingway. E greu de imaginat un caracter mai flușturatic și mai seducător.

Fischer crescuse într-un cartier evreiesc din Philadelphia, fiind fiul unui imigrant din Rusia. După ce a fost înrolat în armata britanică și detașat în Palestina în Primul Război Mondial, s-a căsătorit cu o rusoaică și a început să lucreze în calitate de corespondent special în Europa pentru *Nation*. Avea să spună: „Noi, corespondenții, formam o echipă aproape permanentă de pocher"[7].

Fischer cunoștea bine Uniunea Sovietică. Fusese entuziasmat de Revoluția Rusă, locuise la Moscova vreme de nouă ani în timpul Marii Terori din 1937, când a părăsit țara lăsând în urmă o soție și doi băieți. Prin intervenția lui Eleanor Roosevelt, a reușit să-și aducă familia în Statele Unite ale Americii, dar i-a părăsit din nou, declarând că el preferă să trăiască prin hoteluri[8].

Fischer și-a câștigat faima pe vremea când era corespondent în Războiul Civil din Spania. A lucrat cu Hemingway, cu romancierul André Malraux, John Dos Passos, i-a întâlnit pe Gandhi și Churchill. Când l-a întâlnit Svetlana, publicase vreo zece cărți, între care și o biografie a lui Stalin scrisă în grabă, terminată în 1952, și o biografie a lui Gandhi. Acum era profesor la Princeton, profesor asociat la Școala Publică „Woodrow Wilson" pentru Afaceri Internaționale. Era impresionantă și simpla dimensiune a celor trăite de el, viziunea sa enciclopedică.

Iar acum Fischer stătea la masă față în față cu fiica lui Stalin, într-un restaurant din Princeton. Pentru el prezența ei era o șansă: ea cunoștea povestea din interior. De la început a fost limpede că Fischer era mai puțin interesat de Svetlana ca persoană și mai mult de ideea de Svetlana ca fiică a lui Stalin, ea fusese în mijlocul vârtejului istoriei secolului al XX-lea.

Fischer era obsedat de Stalin. În 1927, făcând parte dintr-o delegație de conducători de sindicate și intelectuali americani, avusese prilejul să-l intervieveze vreme de șase ore pe Stalin. Îl descria pe Stalin ca om „cu niște ochi vicleni", „frunte îngustă" și „când zâmbea își arăta niște dinți negri și unii de aur", dar a fost impresionat. Stalin era „lipsit de sentimente, cu voință de oțel, fără scrupule și irezistibil"[9]. *Irezistibil* nu era chiar cuvântul la care te-ai fi așteptat, dar după relatările celor din apropierea lui Stalin, acesta putea fi charismatic și seducător.

Milovan Djilas, scriitorul iugoslav, a întărit afirmațiile lui Fischer. Îl cunoștea bine pe Stalin și l-a descris plastic drept „rece și calculat", un om „de un dogmatism fanatic", dar a adăugat că „avea o fire pasională, cu multe fețe, deși fiecare dintre aceste fețe era la fel de importantă și convingătoare, încât părea că nu disimulează niciodată, ci fiecare își avea rolul ei". Indiferent care-i era voia, „știa să manipuleze și să împletească cum îi convenea realitatea și oamenii acesteia"[10]. Stalin avea capacitatea să se concentreze cu atâta putere asupra interlocutorului său încât persoana respectivă se simțea atât de intim implicată, cel puțin pe moment, de parcă ar fi trăit chiar în realitatea pe care o inventa Stalin. Se putea spune același lucru despre Fischer. Capacitatea de a se concentra îl făcuse să fie un ziarist strălucit și un seducător desăvârșit.

Svetlana avea să spună că Fischer a fost primul bărbat care-i captase imaginația cu aceeași intensitate precum Aleksei Kapler,

iubitul ei de demult. La cei patruzeci și unu de ani, probabil că se simțea din nou ca la șaisprezece. Și, într-adevăr, așa se purta.

Probabil că nu e o surpriză că Svetlana l-a găsit pe Louis Fischer atrăgător. Era o figură impunătoare, de mare prestigiu, dar cumva și ea era la fel. Fostul ei iubit, David Samoilov, spunea că Svetlana era un tiran în manifestările ei pline de exuberanță. Când era atrasă de cineva, se arunca în acea relație până când aceasta înghițea totul. Ea invita deznodământul dramatic.

Legătura cu Fischer evolua de ceva vreme, dar momentul culminant a venit atunci când el invitat-o să-l însoțească la momentul de reculegere în memoria doctorului Martin Luther King, la Capela Universității Princeton. La 4 aprilie, când a aflat la știri de asasinarea lui Martin Luther King, i-a telefonat lui Fischer. În vocea lui se simțeau șocul și suferința.

După ce s-au recules în acea noapte împreună, ea i-a scris lui Fischer că, în vreme ce stăteau sub lumina aceea filtrată de vitraliile albastre și gălbui și se auzea orga, a avut „o ciudată senzație" că ea și el „cumva se însoțeau" în acel moment... „Era o nuntă, unirea a două suflete pentru a fi mereu împreună, spre binele amândurora. Asta ne-a lăsat Martin Luther King mie și ție, pentru că și el, cu siguranță, și-a lăsat inima cu noi, cu toată lumea care a fost de față în acea după-amiază la Capela Universității."[11]

Dar Fischer nu s-a lăsat emoționat de romantismul Svetlanei. El nu avea nevoie de un suflet pereche. Centrul vieții sale era activitatea sa, iar la șaptezeci și unu de ani își iubea independența. Câteva zile mai târziu, la următoarea lor întâlnire, el s-a arăta cu totul rece. Ea i s-a plâns:

> Am avut cel mai puternic sentiment de inutilitate... Iubitule, mi-ai luat viața în mâinile tale, acum FĂ CEVA cu ea: arunc-o, strivește-o de inima ta, pune-o cu grijă deoparte,

pune-o în frigider, pentru o vreme, să stea acolo... FĂ CEVA, dacă într-adevăr îţi pasă de mine şi de sentimentele mele. DAR, te rog, TE ROG, nu te juca doar cu ea... Singurul loc al liniştii mele e lângă tine, când te strâng în braţe şi când mâinile tale MĂ CUPRIND. Svetlana[12].

După ce, evident, i-a încurajat speranţele, Fischer părea să bată în retragere în faţa patimii ei arzătoare. El a avertizat-o că avea nevoie de întreaga sa libertate pentru a se dedica muncii sale. Ea i-a replicat: „Nu ai nevoie de o amantă, iartă-mi cuvintele vulgare. Nici eu nu am nevoie de un ibovnic. Dar amândoi avem nevoie de altceva... căldură, prietenie, înţelegere... Adică dragoste. Toată lumea are nevoie de asta"[13]. Prin iunie îl asigura că o să facă „după voia" lui. „Nu voi veni şi nu-ţi voi telefona."[14] I-a promis chiar să-i scrie scrisori mai scurte.

Din nefericire nu-şi putea controla accesele de furie. Într-un moment de furie, a dat buzna în casa lui şi i-a înapoiat toate lucrurile avute de la el, inclusiv un inel pe care i-l făcuse cadou. Trei zile mai târziu, într-o scrisoare de cinci pagini, a încercat să-i explice de ce fusese atât de supărată. E o scrisoare foarte tristă.

Venise acasă de la o întâlnire neplăcută cu el: ea îşi dăduse seama că, pentru a preîntâmpina speranţele ei pasionale, el avusese grijă să fie de faţă şi menajera. Apoi descoperise din întâmplare că scuzele sale pentru a scurta întrevederea – că ar fi trebuit să se întâlnească la un prânz cu un ambasador – erau o minciună. De fapt urma să se întâlnească la prânz cu Dmitri Nabokov şi soţia acestuia.

A ajuns acasă într-o stare groaznică şi, ca de obicei, a recunoscut că era numai vina ei: n-ar fi trebuit să dea buzna aşa peste el. Apoi a descoperit că în garaj se refugiase un şobolan care trăgea să moară. Era o dramă domestică banală – un vecin

probabil pusese otravă de şobolani – dar pentru Svetlana a fost o tragedie:

> Animalul arăta a fi pe moarte, respira cu greutate, nu putea fugi şi se uita la mine cu expresia aceea groaznică a unei fiinţe care moare, nu foarte diferită de cea a unei fiinţe omeneşti. Mie nu mi-e frică de şobolani şi şoareci cum le este altora, dar acum era ceva diferit, era groaznic pentru că era vorba de moarte. Sau poate fiindcă eram deja cu nervii încordaţi. Şobolanul nu putea fugi din garajul meu, nu provenea de la mine din casă, ci de afară, şi venise aici doar ca să moară. Am închis uşa dintre garaj şi bucătărie şi n-am putut să mă ating de cină. Din când în când deschideam uşa să mă uit: şobolanul se târa încet doar de colo-colo. Nişte muşte mari se aşezaseră deja pe spinarea lui. Louis, noaptea aia a fost un coşmar. N-am putut să dorm, gândindu-mă la animalul din garaj. Nu eram decât noi două fiinţe în toată casa... Mă gândeam la mine şi mă vedeam în cele mai negre şi tragice chipuri, cam la fel ca şobolanul, pe care nimeni nu-l poate iubi, de care nimeni n-are nevoie... Şobolanul acela era precum ceva foarte RĂU în sufletul meu. Şi – în nici jumătate de oră – Burgi m-a sunat ca să-mi spună cumplita veste despre Robert Kennedy [Kennedy a fost asasinat la miezul nopţii de 5 iunie]. Iar eu, bineînţeles, eram deja într-o stare deja tragică şi vestea aceea groaznică mi-a DOVEDIT că nu există dreptate pe lumea asta, aşa că în minte mi-a venit foarte repede şi răspunsul: totul e atât de rău pentru că Louis nu mă mai iubeşte[15].

E greu de închipuit cum va fi reacţionat un bărbat ca Louis Fischer la o astfel de scrisoare. Probabil că ar fi fost mişcat de candoarea şi intensitatea sentimentelor ei. Îi cunoştea prea bine istoria şi puţini oameni erau mai intim familiarizaţi cu moartea decât ea. Dar el era un om prea cinic şi prea de lume pentru ca să se lase în seama dorinţelor ei nestăpânite.

Relația lor a continuat, dar a rămas o taină. Când familia Kennan a invitat-o la cină, Svetlana a sugerat că ar fi fost bine să-l invite și pe domnul Fischer. Fischer își făcuse obicei să-i dea un telefon pe la ora 10 dimineața, apoi trecea prin Elm Road 85, unde stătea un ceas sau două, în vreme ce ea îi citea câteva pagini din noua sa carte la care lucra. Când era plecat, cum era de cele mai multe ori, ea îi trimitea scrisori pline de tot felul de fleacuri doar pentru ca să se convingă de atașamentul lui permanent. A mai urmat o explozie temperamentală când ea a bănuit că o vizita pe o tânără cu numele de Deirdre Randall. Bănuielile ei erau întemeiate, bineînțeles, dar probabil că el o convinsese că nu era adevărat. El rămânea în viața ei „provizoriu".

Ceea ce o ținea legată de el era și faptul că, așa precum Fiodor Volkenstein făcuse pe vremuri la prima sa carte, și Fischer o încuraja să scrie. Lucra intens la noul manuscris și avea să-i scrie: „Am nevoie de un ajutor. Nu înseamnă că am nevoie de un editor sau sfetnic, nu, am mare nevoie de un ajutor de circumstanță [sic], ajutorul unei atmosfere care să mă înconjoare... am nevoie de prezența ta... chiar una tăcută"[16].

Totuși, pentru a înțelege această legătură amoroasă, trebuie să știm cine era cu adevărat Fischer. Era un animal de pradă romantic. Atrăgea femeile, dar nu avea niciun chef să le împlinească speranțele după ce le trezea. Svetlana era una dintr-un șir lung de femei care se îndrăgostiseră de el.

În acest timp, la cincisprezece luni de la fuga ei, intrigile politice continuau să se învârtă în jurul Svetlanei. Când Robert Rayle și soția sa s-au întors în aprilie din India, șeful acestuia de la CIA i-a cerut să fie ofițerul de caz al Svetlanei. Avea să fie răspunzător nu numai pentru siguranța, ei ci și pentru „exploatarea" ei în maximul beneficiu al guvernului SUA. Ideea

era să o transforme pe Svetlana în centrul unei „campanii de propagandă" împotriva Uniunii Sovietice[17].

Rayle i-a spus că era o idee greşită. Dacă CIA încerca s-o transforme pe Svetlana într-o „purtătoare principală de cuvânt împotriva URSS" o să se simtă manipulată şi s-ar putea să se întoarcă împotriva SUA. El a refuzat această însărcinare. În schimb a contribuit la acţiuni sub acoperire pentru a ajuta grupurile de emigranţi şi a facilita transmiterea şi publicarea de literatură a disidenţilor. Era o muncă incitantă. Unul dintre studenţii săi de contact a venit din Uniunea Sovietică cu „un ditamai geamantan plin cu manuscrisele Nadejdei Mandelstam"[18].

Atunci şeful lui Rayle i s-a adresat lui Donald (Jamie) Jameson. Era o alegere înţeleaptă. Svetlana a arătat curând că avea încredere în el şi a devenit foarte ataşată de el. Când a vizitat-o la Princeton, ea avea să-i spună lui Louis Fischer că „invizibilul prieten" de la Washington era în oraş[19].

Probabil că Jameson a fost cel care a ajutat-o să facă cererea pentru „statutul de rezident". În iunie 1968, ea a luat autobuzul spre New York pentru a obţine cartea de rezident şi permisul de întoarcere. Alan Schwartz a însoţit-o la INS[20]. Ea îi scria lui Fischer: „Eram amândoi emoţionaţi ca nişte şcolari înainte de examen. După asta m-am simţit cumva alt om, mai liniştită. Ieri, când veneam cu autobuzul mă simţea cu totul, cu totul acasă"[21].

Îi mai spunea lui Fischer că, în vreme ce erau în oraş, generalul (avocatul ei Edward Greenbaum) i-a ţinut o altă „lecţie astronomică", cum numeau ei discuţiile despre partea financiară. „Mi-e atât de greu şi înţeleg atât de puţin, dar încerc."[22] Banii ei erau investiţi în numele firmei lui Greenbaum, Wolff & Ernst la o bancă din New York, care transfera lunar o sumă de bani la o bancă din Princeton. Când dorea să cumpere ceva mai important, trebuia să le ceară avocaţilor ei să-i trimită banii în avans[23].

În vara aceea și-a cumpărat, printre altele, un sedan Dodge cu patru uși, de un verde închis, mașină pe care a păstrat-o vreme de zece ani. Își imagina tot felul de călătorii prin țară, dar nu avea carnet de conducere. Seara, se așeza la volan, amintindu-și de vremea adolescenței când conducea pe ascuns pe străzile Moscovei cu verii ei din familia Alliluev. În cele din urmă, fiul grădinarului s-a oferit să o învețe cum se folosește un ambreiaj automat. A trecut examenul de conducere. Acum se simțea liberă, putea să se ducă oriunde.

În iulie, după ce a depus un rezumat și primul capitol al noii sale cărți, a semnat un contract cu Harper & Row pentru un avans de 50 000 de dolari (Copex Establishment nu a fost implicat). Suma reflecta media vânzărilor cărții *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Așa cum s-a temut Pamela McMillan, Greenbaum a vândut drepturile de publicare în foileton la prea multe publicații, oamenii au citit extrasele ample și n-au mai cumpărat cartea. Dar Svetlana nu avea simțul banilor, ea era fericită să lucreze din nou.

Își petrecea ziua scriind. Și-a pus o băncuță pe terasa din spate și mașina de scris pe un scaun și lucra adulmecând mirosul de iarbă cosită, cu picioarele goale, în șort și tricou. Scria tot în rusește, iar ideile îi veneau ușor. Făcea pauze și se ducea la magazinul local pentru a-și cumpăra de-ale gurii sau la Urken Hardware să cumpere diverse produse de la amabila doamnă Urken. Uneori lua autobuzul până la New York să se întâlnească și cu editorul ei, Dick Passmore, la Harper & Row, și își făcuseră obiceiul să se ducă împreună să ia cina la Jolly Shilling pe Lexington Avenue, unde aveau o friptură ca lumea și un pianist orb cânta cu un câine alsacian culcat lângă el[24].

Svetlana continua să primească o mulțime de scrisori și jinduia să aibă și ea o secretară, nu numai avocați și agenți. O

scrisoare trebuie s-o fi emoţionat profund, era de la scriitorul rus Arkadi Belinkov:

18 august 1968

Dragă Svetlana Iosifovna,

Acum patru luni, la Moscova, am citit cartea dumneavoastră, dar, bineînţeles, nu am putut să vă scriu de acolo despre însemnătatea ei imensă, realizarea artistică deosebită şi rolul ei în soarta noastră. Astfel de cărţi se citesc noaptea şi pe nerăsuflate, se scot din ele citate care sunt apoi difuzate prin oraş şi când ajung din nou la tine sunt deja o poveste pe care nu o mai recunoşti. Voi, moscoviţii, voi vă amintiţi toate astea atât de bine. Prima carte pe care am primit-o în prima zi în lumea liberă a fost a dumneavoastră. Acum o dăruiesc la rândul meu, pentru ca fiecare dintre noii mei prieteni să fie tentat să-mi ofere mari bucurii spirituale. Vă scriu pentru că sunteţi o scriitoare, autoarea unei cărţi uimitoare, care vădeşte o cunoaştere de necrezut a chinuitei istorii a gândirii culturale ruse; îmi sunteţi tovarăş în această grea meserie a scrisului[25].

În 1944, la vârsta de numai douăzeci şi trei de ani, Belinkov fusese arestat pentru că scrisese un roman antisovietic pe care-l făcuse să circule printre prieteni. Trădat de un *stukaci* (informator), fusese condamnat la moarte, dar contele Aleksei Tolstoi a intervenit la Stalin. A petrecut doisprezece ani în Gulag, unul dintre acei ani chiar în celula ocupată de Aleksei Kapler: „Celula era încă plină de poveştile despre el", îi scria el Svetlanei[26]. Belinkov fusese eliberat în 1956, dar represiunile declanşate de guvernul Brejnev l-au făcut să fugă împreună cu soţia lui Natalia în Germania de Vest în 1968 şi apoi în Statele Unite ale Americii. Afirmaţia lui că acea carte a ei fusese prima carte pe care o citise pe când se pregătea să fugă în Occident şi pe care a dăruit-o apoi prietenilor a fost cea mai preţioasă afirmaţie pe care şi-ar fi dorit-o Svetlana.

Svetlana i-a telefonat imediat ca să-i spună că i-ar fi făcut plăcere să întâlnească familia Belinkov.

Avea să treacă pe la ei la întoarcerea din călătoria la Boston. Pe aceştia încă îi şoca ideea că cineva putea călători atât de liber. Natalia şi Arkadi Belinkov au scris împreună o carte; Natalia descria prima lor întâlnire cu Svetlana la Greenwich:

> O femeie de statură potrivită, delicată, cu părul roşu, amabilă şi plină de căldură. Dar, în acelaşi timp, din pricina asemănării cu tatăl ei, oricine intra în dialog cu ea se simţea oarecum stânjenit... Închipuiţi-vă o casă pe care am descris-o mai înainte drept „ţărănească" într-o suburbie a New Yorkului (liniştea din parcul care se vedea pe fereastră). Chipul tovarăşului Stalin se apleacă spre victima sa abia eliberată, mâinile fiicei lui ating umerii încovoiaţi ai lui Arcadi. Şi cu o voce liniştită îi spune: „Totul va fi bine. Totul va fi bine". Pe cine încuraja Svetlana în acel moment: pe el sau pe sine? Soarta noastră de „străini" era atât de asemănătoare! Am fost de acord ca, îndată ce vom avea ocazia, să venim la Princeton. „Şi o să bem ceai la bucătărie, da?" Svetlana simţea un fel de bucurie să retrăiască obiceiurile de la Moscova. „O seară în bucătărie, la o ceaşcă de cafea slabă ca la Moscova, ar putea fi o seară de destăinuiri" avea să scrie ea în carte[27].

În luna ianuarie a anului precedent îi scrisese criticului Edmund Wilson pentru a-i transmite că îi era recunoscătoare pentru recenzia din *New Yorker* la *Douăzeci de scrisori către un prieten*, iar acum îi scria din nou întrebându-l dacă ar fi fost interesat de lucrarea prietenului ei Arkadi Belinkov. Wilson i-a cerut mai multe informaţii despre el, iar ea i-a răspuns că Belinkov era un tip inteligent şi fermecător care îndurase suferinţe groaznice şi ea voia să-l ajute. În cercurile în care nimerise la Yale a fost invitat să ţină nişte prelegeri, dar iluziile

lor liberale conform cărora „capitalismul și socialismul se [pot] întâlni la jumătate de drum" îl scoteau pe Belinkov din minți. El fusese deținut în Gulagul „socialist". Svetlana i-a spus că ea încerca să se bucure de faptul că americanii se arătau a fi sănătoși la minte, naivi și deschiși sufletește. Era o binefacere după „complexitatea psihologică a rușilor", dar lui Belinkov i se părea greu de înghițit[28].

La 10 septembrie, familia Belinkov a luat autobuzul și s-a dus la Princeton. Au fost impresionați de casa spațioasă a Svetlanei din Elm Road, cu acel imens pian, și s-au distrat văzând florile din plastic ițindu-se de prin sertarele de lenjerie: acolo le îndesase Svetlana. Cea mai mare parte a timpului, cei trei se adunau în bucătăria spațioasă să bea ceai și să sporovăiască despre fuga lor, despre prietenii comuni din Uniunea Sovietică și acțiunile de represiune ale lui Leonid Brejnev din acea perioadă. Cei doi Belinkov erau la curent cu atitudinea lipsită de tact a comunității de emigranți ruși față de Svetlana. Natalia Belinkov arăta: „unii o tratau pe Svetlana cu un dispreț suveran pentru că era fiica unui tiran, alții se gudurau pe lângă ea de parcă ar fi fost o prințesă, în vreme ce alții n-ar fi fost împotrivă să se căsătorească cu ea sau măcar să împrumute niște bani de la ea"[29]. Familia Belinkov dorea s-o asigure că prietenia lor era chiar autentică.

În vara aceea Louis Fischer a lipsit din Princeton cea mai mare parte a timpului. Mergea des la New York, fusese la Paris la mijlocul lui august pentru a lucra la noul său volum *Drumul Rusiei de la pace la război: Relațiile externe sovietice 1917-1941*, publicată de Harper & Row în 1969. În noaptea de 20 august 1968, tancurile sovietice au intrat în Cehoslovacia. Toată lumea era năucită de șocul acestei vești groaznice, deși Svetlana arăta că era o reacție logică pentru regimul Brejnev. Ea

i-a spus lui George Kennan că invazia era probabil un indiciu al disensiunilor şi conflictelor de la vârful Biroului Politic, ceea ce va duce şi la alte evenimente neaşteptate. Curând Svetlana a auzit de arestările de la Moscova. I-a scris lui Fischer:

> Ai aflat că Pavel Litvinov e arestat? Larissa Daniel şi mulţi alţii? Arkadi spune că el îi cunoaşte pe toţi şi că nu demult a primit o scrisoare de la Moscova că abia au început autorităţile să-i înşface şi să-i sugrume: aşa că evenimentele din Cehoslovacia deocamdată abat atenţia publicului de la nişte „mărunţişuri" cum ar fi nişte poeţi şi intelectuali... groaznic. E nevoie să fii la curent cu noutăţile în fiecare minut[30].

Pe măsură ce represiunea continua, îşi făcea griji pentru prietenii ei – autorităţile arestaseră atâţia – şi aştepta cu disperare veşti despre copiii ei. Ştia bine că acum Comsomolul şi Partidul Comunist exercitau presiuni brutale asupra tuturor tinerilor, cea mai mică declaraţie sau acţiune având drept rezultat eliminarea din universitate: „Toate astea fac şi mai dificil contactul cu copiii mei, îi scria ea lui Fischer. E de neevitat. Încerc cât pot să evit pericolul. Încerc să ghicesc dacă acum Katia s-a înscris, a fost primită la MGU [Universitatea de Stat din Moscova]"[31].

De la distanţă, relaţia cu Fischer continua fără evenimente. Îi trimitea scrisori despre tot felul de nimicuri, încerca să-i răspundă la întrebările lui despre membrii Biroului Politic, precum Jukov şi Mikoian, şi-l asigura de sentimentele ei: „Fii bun şi calm, dragă Louis, te îmbrăţişez cu drag. Îţi sărut ochii dragi, mâinile, chipul"[32]. La sfârşitul lui august, Louis era pe o plajă din Tunis, lucrând la manuscrisul cărţii sale, şi-i trimitea Svetlanei scurte misive pe hârtie cu antetul hotelului. Ea îi răspundea cu lungi scrisori de dragoste.

Una din veştile bune era aceea că găsise de cumpărat o casă pe Wilson Road 50. Familia Kennan descoperise anunţul că era

de vânzare şi a îndemnat-o să nu piardă ocazia. S-a decis să vadă despre ce era vorba pentru că nu se afla prea departe de casa lui Fischer de lângă Bayard Lane, iar după ce a vizitat-o a ştiut că trebuie să fie a ei. A fost îngrozită de preţ – 60 000 de dolari – dar pentru Princeton nu era un preţ ieşit din comun. Avea deja 50 000 de dolari din avansul de la noua ei carte, dar mai trebuia să ceară 10 000 de la avocaţii ei din New York. Începea să fie sătulă să tot ceară permisiune pentru propriii bani.

Era o casă tipică pentru New England, cochetă, compactă, cu un salon mare, o verandă închisă, o terasă plăcută şi o mică grădină în spate cu tufe de corn american, forsiţia, măr japonez şi liliac. Îi amintea de dacea ei de la Jukovka, unde-şi petrecea verile cu copiii ei. Camerele de la etaj erau aranjate asemănător camerelor Katiei şi a lui Iosif. Îi spunea lui Fischer: „am nişte ciudate premoniţii: şi plăcute şi triste. Casa asta parcă mă cheamă la ea. Camerele de la etaj parcă îi aşteaptă pe copiii mei. Nu pot să-ţi redau ce simt"[33]. Era sătulă să trăiască prin casele altora şi, de altfel, cel puţin Fischer avea să descopere până la urmă care era de fapt „stilul ei de viaţă". Avea să se poată muta pe 20 decembrie.

Fischer urma să se întoarcă din Tunis la 17 septembrie. Svetlana s-a dus la el acasă să-i ducă nişte flori în semn de bun-venit la sosirea lui. Când menajera, doamna Duffs, i-a deschis, ea a văzut pe un raft nişte piese de lenjerie intimă ale Deirdrei Randall, care era angajată ca „asistentă de cercetări". Svetlana i-a scris lui Fischer plină de furie despre „dovezile minciunilor [sale]" şi-i cerea să aleagă între ele două. În final spunea: „Nu m-am aşteptat niciodată să fii atât de necinstit cu mine"[34].

Dar în telenovela pusă în scenă de Fischer (probabil că avea o pasiune să vadă femeile luptându-se pentru el) era exact rolul la care ea se putea aştepta. Ca de obicei, femeile au devenit

dușmance între ele. Randal l-a informat timidă pe Fischer că Svetlana îi telefonase – vocea ei avea „inflexiunile într-adins sinistre ale personajelor filmelor lui Eisenstein" – și a întrebat-o: „Mai porți acea frumoasă cămașă de noapte?" Deirdre i-a spus lui Fischer că-i răspunsese: „Bineînțeles că nu. De cele mai multe ori mă bag goală în pat". Era ieftin atacul ei la adresa Svetlanei:

> Are mintea praf cu totul și una dintre noi o să sfârșească cu o cruce înfiptă în inimă. Mămica mea mi-a spus să nu mă mai joc cu oameni însurați. Dacă ajungi acasă la o oră cât de cât rezonabilă, dă-mi un telefon. Mă simt cu adevărat groaznic. Nu-mi place să fiu amenințată și cel mai mult nu suport să trăiesc cu teamă, iar ea e atât de brutală, încât îmi dau seama ce însemna să stai de vorbă cu Stalin[35].

Svetlana a decis să rupă legătura cu el și i-a scris lui Fischer că mai bine era să se despartă. Dar nu putea să scape atât de ușor de sentimentele care-l legau de el. Pe la sfârșitul lui octombrie, ea îi mărturisea:

> Fără tine mi-e tare teamă... toată viața mea se destramă, nu sunt în stare să mai fac nimic, ori mor, ori înnebunesc... Nu mă părăsi fără să-mi lași o cât de mică legătură cu tine, e inuman. Nu sunt în stare să mai gândesc, nu mai pot lucra, toate îmi cad din mână[36].

L-a rugat să se întâlnească pe 31 octombrie. Îi spunea că pentru ea era o zi însemnată, se împlineau doi ani de la moartea lui Brajesh Singh. Puteau să ia micul dejun împreună. Nu-i putea face acest hatâr decât lui și nimănui altcuiva într-o astfel *de zi*. Dar îl ruga cel puțin s-o înștiințeze. Nu avea să-l caute, pentru că așa-i spuse el să nu-l mai caute, dar se ruga de el să n-o lase cu totul singură într-o astfel de zi. Dar Fischer n-a venit.

În acea perioadă grea pentru ea a avut parte și de o veste bună: a primit o scrisoare în care era fotografia cu zidurile spitalului ei din Kalakankar. Îi pusese numele de Spitalul Brajesh Singh. I-a scris Joanei Kennan: „Știi ce mult înseamnă asistența medicală pentru o zonă rurală destul de mare, unde mii de oameni, femei și copii, nu au niciun fel de doctor! Spitalul acela va putea să le ofere tratament gratuit. Mă face să încerc un sentiment de mulțumire că, până la urmă, am făcut ceva pentru niște oameni"[37]. Joan lucrase pentru Peace Corps în Tonga, așa că avea să înțeleagă, spre deosebire de alți oameni, cărora „adesea nu le pasă de ceilalți deloc". Ghimpele îi era adresat bineînțeles lui Fisher. Îi spunea Joanei că terminase noua sa carte. Nu mai avea nevoie decât de o lună să o mai revadă și s-o bată la mașină.

Dar nu putea scăpa de gândurile negre. La 22 noiembrie, i-a cerut lui Fischer să-i restituie scrisorile de dragoste. Îi spunea că-i venea greu să se gândească acum că arhiva lui se afla în administrarea domnișoarei Randall. Voia să-și distrugă scrisorile cu mâna ei; nu avea încredere că el o va face: „Nu mai CRED NICIUN SINGUR CUVÂNT din ce-mi spui, așa că n-am să aflu liniște până când acest documente nu-mi vor fi returnate"[38]. Fischer i-a răspuns pe un ton arogant:

24 noiembrie 1968

Dragă Svetlana,

Scrisorile aparțin destinatarului.

Scrisorile tale către mine sunt deci ale mele și nu ai niciun drept asupra lor, așa cum n-ai niciun drept să ceri restituirea lor fie pe un ton politicos, cu atât mai puțin pe un ton *categoric*. Dar ești atât de dornică să le primești, am să ți le trimit când am să am timp să mă uit prin dosarele mele.

Evident că Fischer păstra o copie a acestei scrisori pentru că a rămas în arhiva lui şi se vede cu siguranţă că nu şi-a găsit timp să-i restituie Svetlanei scrisorile[39].

Nota lui era o replică crudă. Prin acest gest se spăla pe mâini de orice responsabilitate. Probabil că atunci a pornit Svetlana hotărâtă spre locuinţa lui, de data asta pentru a-i cere să-i restituie scrisorile şi ce lucruri mai avea la el. Este trist ce s-a întâmplat mai departe.

Ca toate poveştile legate de Svetlana, şi asta a ajuns curând la cunoştinţa tuturor. Ani mai târziu, ziarista Patricia Blake, care a lucrat ca traducător asociat al lui Fischer, avea să scrie în revista *Time*:

> Într-o seară de toamnă, în anul 1968 [Svetlana] a sosit ca o furie acasă la Fischer. El se afla înăuntru cu asistenta sa editorială Deirdre Randall, dar au ignorat bătăile în uşă ale Svetlanei şi strigătele ei. Randall îşi aminteşte scena: Svetlana şi-a vărsat furia vreme de un ceas bun afară la uşă, plângând şi cerând să i se returneze cadourile date lui Fischer: un ceas de masă şi două lumânări decorative. Când Svetlana a spart geamul lateral al uşii în încercarea de a pătrunde cu forţa înăuntru, Fischer a chemat poliţia. Au sosit doi ofiţeri de poliţie şi au găsit-o pe Svetlana în mijlocul unei crize de isterie, cu sângele curgându-i pe mâini de la tăieturile geamului[40].

Iar bârfa s-a răspândit imediat în Princeton, un oraş neobişnuit cu astfel de manifestări temperamentale: Svetlana era instabilă psihic, dar la ce se puteau aştepta? La urma urmelor, era fiica lui Stalin. Blake n-a spus nicio vorbă despre faptul că Fischer era iubitul ei.

Iar din partea Deirdrei Randall ne-am fi putut aştepta măcar la puţină discreţie, dacă nu simpatie, pentru că ea ştia bine cine era Louis Fischer. Într-o scrisoare, ea îl pedepsea: „Ce

fel de bărbat e acela care are de-a face cu trei femei în tot atâtea ceasuri? Cine e în stare să accepte așa ceva? Ei bine, eu voi fi ultima"[41].

I-a spus lui George, fiul ei, că *Lou* avea „un ego îngrozitor de dur, nemilos, greu de cap", dar că ea îl adora și că reușise să fie ultima lui iubire[42]. Fischer a murit cu mai puțin de un an mai târziu, pe 15 ianuarie 1970. Ultimii doi ani și-i dedicase terminării cărții sale.

Dar curând bârfele aveau să înflorească. Într-un acces de furie, Svetlana a intrat cu mașina în casa lui Fischer. La Princeton a fost invitată la dineuri importante la care îi dezamăgise pe invitații care voiau s-o întâlnească; se închidea într-o tăcere de gheață, la un moment dat a izbucnit chiar în lacrimi și a părăsit brusc petrecerea. Nimeni nu s-a gândit însă s-o întrebe ce are.

Și după șapte ani, Svetlana era încă un bun subiect de discuție la dineuri. Priscilla McMillan își amintea de o petrecere la care s-a dezbătut episodul în care Svetlana spărsese geamul de la ușa de intrare a casei lui Louis Fischer. În amintirile sale George Kennan povestește cum fusese chemat de la o petrecere la o secție de poliție. A apărut acolo în costumul lui de gală, cu o batistă albă la buzunarul hainei, diplomat până în măduva oaselor, iar polițistul i-a spus: „Ah, iar dumneavoastră!"[43]. În memoriile sale, Joan Kennan susține că Svetlana a fost dusă la poliție doar o singură dată[44].

Te poți gândi la scena aceea în care Svetlana e la ușă, bătând cu pumnul în ea, până a spart geamul și mâinile i s-au umplut de sânge, și să-ți închipui că de fapt izbea cu furie în toate fantomele din trecutul vieții ei: a mamei sale, a tatălui, a fratelui ei, a iubiților ei. Iar acum, în fața unei vieți noi.

Capitolul 23

Numai un an

La 20 decembrie 1968, Svetlana a devenit proprietara noii sale case din Wilson Road 50. Mutatul n-a fost deloc acel eveniment plin de bucurie cum anticipa ea. I-a sunat pe vechii ei prieteni Albert şi George Paloesik de la Biroul de Detectivi Fidelity şi i-a rugat s-o ajute să se mute. Cumpărase o mobilă funcţională, veselă, pentru salon şi sufragerie, o masă de scris pentru birou, pe masă pusese setul de scris dăruit de Al şi George cu o vară înainte. Pe masa din bucătărie erau nişte flori uscate, primite de la cel care-i vânduse aspiratorul de praf. Svetlana ura florile uscate, dar acestea erau cadoul vânzătorului aspiratorului, care îi spusese că de obicei nu le oferă gratis, ci cu bani, aşa că le păstrase.

La 24 decembrie a primit o felicitare de la copiii ei. Data era suspect de aproape de sărbătorirea Anului Nou. Se îndoia că ei i-o trimiseseră. Era convinsă că venise prin Ambasada sovietică, un fel de sadică bătaie de joc: De ce stătea singură? Dacă se întorcea acasă, putea fi împreună cu copiii ei.

La un moment dat, Louis Fischer i-a telefonat pentru a-i mulţumi pentru cadourile şi felicitarea de Crăciun. La o zi după Crăciun, ea i-a răspuns că nu-i trimisese niciun fel de felicitare şi niciun fel de cadou, ci, pur şi simplu, îi returnase lucrurile. Tonul lui arăta că se aştepta să fie o glumă şi să discute

ca mai înainte. Dacă şi-a închipuit că prietenia lor putea fi reluată, ea îi spunea: „Nici vorbă!"[1].

La sfârşitul lui ianuarie, Edmund Wilson şi soţia lui Elena au invitat-o să le facă o vizită la locuinţa lor din Wellfleet, Cape Cod. Wilson era pasionat de tot ce era rusesc şi vorbea bine limba rusă. Vizitase Uniunea Sovietică în 1935 şi se întorsese în ţară devenind un susţinător al stilului de socialism sovietic, dar, după procesele de demascare din anii 1937-1938 şi pactul din 1939 al lui Stalin cu naziştii, repudiase complet comunismul sovietic. Îl fascinau şi Svetlana şi actul ei de curaj de a fugi din ţară. Elena, soţia lui, care avea şi nişte rădăcini ruseşti, era îngrijorată cu privire la vizita ei; îi spusese soţului ei că avea nişte sentimente de antipatie faţă de fiica lui Stalin. Dar Svetlana s-a dovedit a nu fi cea la care se aşteptau ei. Wilson scria în jurnalul său:

> Svetlana i-a impresionat pe toţi. Are peste 40 de ani, dar nu-şi arată vârsta. E foarte drăguţă, iar cu caracterul şi mintea ei probabil că s-au ţinut bărbaţii după ea toată viaţa. Apariţiile ei la TV şi fotografiile îţi fac o impresie greşită pentru că o fac să arate mult mai masivă şi mai mare decât e în realitate. E mică de statură, cu un păr frumos, catifelat şi şaten, nişte ochi rotunzi şi mari, de un verde deschis deosebit, şi un nas cam mare, ascuţit, ca de pasăre, precum şi o gură mică. Are nişte mâini şi picioare micuţe. Elena îmi spune că felul în care-şi mişcă mâinile dovedeşte să toată viaţa a trăit cu o spaimă: îşi mişcă degeţelele ca şi cum ar fi fost obişnuită să se ferească de ceva. E bine crescută, şi fără mofturi, oarecum timidă, dar cu păreri foarte ferme[2].

Dar curând Wilson avea să descopere cât de feroce putea fi Svetlana. Când au discutat despre Uniunea Sovietică, el a descoperit că ea era foarte pesimistă. A întrebat-o dacă exista vreun fel de opoziţie politică în Uniunea Sovietică în acel

moment, iar ea i-a spus cu dispreț că cinci sau șase oameni au protestat în fața unui proces intentat literaturii (procesul lui Daniel și Siniavski) într-o țară cu două sute de milioane de oameni, și o mână de poeți ignorați în Piața Roșie în vreme ce tancurile invadau Praga. Cât de mult contau aceștia? Socotea că Brejnev și Kosîghin erau niște mediocrități absolute, total incapabili să conducă Uniunea Sovietică, și curând vor fi înlăturați și ei, iar lucrurile vor merge și mai rău. Când Wilson a pomenit de Leonid Leonov și Valentin Kataev care, după el, erau niște „oameni buni", ea i-a replicat că „Avem o părere diferită despre ei" și i-a spus că amândoi au votat împotriva lui Pasternak la Uniunea Scriitorilor[3].

Motivul pentru care Wilson o invitase pe Svetlana la Wellfleet era acela de a-i face cunoștință cu prietenul său Paul Ceavceavadze, care, socotea el, ar fi fost un bun translator pentru noua ei carte. Ceavceavadze, un prinț georgian din Caucaz, fugise în România și apoi în America, unde lucrase ca funcționar. De curând se apucase de scris romane și făcea și traduceri.

Numele de fată al Ninei, soția lui, era Romanov. Tatăl ei, mare duce înrudit cu țarul, fusese împușcat de bolșevici pe când încerca să părăsească Rusia. Mama ei era prințesă, fiica regelui Greciei, iar Nina era și ea mare ducesă. Amândoi, Nina și Paul, erau oameni farmecători, plini de viață și nu se plângeau niciodată de soarta lor atât de schimbătoare.

În acea primă seară, la cină, Svetlana s-a arătat reținută și tăcută. Când Nina Ceavceavadze a pomenit faptul că vizitase Kremlinul, Svetlana i-a replicat: „Kremlinul dumneavoastră nu seamănă cu Kremlinul meu"[4]. Svetlana nu a fost amuzată nici de gluma făcută de Paul, glumă care curând a fost aflată de toată lumea, că s-au întâlnit cele două mari familii din Georgia și Rusia: familia Ceavceavadze și familia Stalin. Și totuși, când

Svetlana și Nina au avut șansa de a discuta între ele, Svetlana s-a dovedit o ființă plină de căldură: au discutat despre copii, iar Svetlana și-a dat seama că Nina n-o judeca greșit.

Curând, Svetlana avea să ia cu regularitate autobuzul către Wellfleet pentru a vizita familia Ceavceavadze. Nina povestea mereu cu încântare prima vizită a Svetlanei împreună cu George Kennan la ea acasă. La bucătărie avusese loc un accident: scurgerea se blocase și în bucătărie se adunaseră vreo cinci centimetri de apă. Svetlana a spus: „Lăsați-mă pe mine, mă descurc eu!", apoi și-a suflecat mânecile și a curățat podeaua. Nina amintea: „Dacă mi-ar fi spus cineva că, într-o bună zi, fiica lui Stalin îmi va curăța podelele, i-aș fi spus că e nebun"[5]. După convenționalismul societății din Princeton, unde, cum se plângea ea, doamnele își puneau ciorapi de mătase dacă mergeau un bloc sau două mai încolo, familia Ceavceavadze însemna pentru ea o atmosferă de relaxare.

Dar relațiile Svetlanei cu Louis Fischer nu au putut fi atât de ușor abandonate, cum era de așteptat. La începutul lui februarie, s-au întâlnit din întâmplare pe High Street din Princeton. La 3 februarie, ea îi scria:

> Dragă Louis,
>
> Se pare că nu pot uita chipul tău pe care l-am văzut doar pentru un moment când te-ai uitat din întâmplare pe geamul mașinii. Mi s-a părut că arătai tras la față, nu prea sănătos. Starea asta de ranchiună și suferință în care trăim amândoi acum este lipsită de logică și nedreaptă... Dar eu sunt cea care am avut rolul cel mai nenorocit... Nu stă în puterile mele să te uit, pe tine și restul, tot ce s-a întâmplat... și nu are rost să încerc. Toată nebunia e uitată și n-a rămas decât ce a fost bun... Dar o fundătură e o fundătură, iar eu știu eu știu cum să ies din ea.
>
> Svetlana[6].

Fischer a fost de acord să se întâlnească cu ea în martie, la vechiul lor loc de întâlnire, Hotelul Princeton. La 5 martie, ea îi scria că fusese speriată că asta ar fi deschis răni vechi, dar, cum spunea tot ea, „S-a dovedit că erai foarte emoționat, iar eu am fost foarte fericită". El nu mai trebuia să-și facă griji: nu avea să-l sune, avea să aștepte să sune el. Femeia care avusese tăria să înfrunte Kremlinul se încurca acum din nou într-o plasă emoțională. Ea a reluat traducerea în limba rusă a cărții lui despre Mahatma Gandhi, muncă pe care o începuse dinainte, fără să fie plătită, un gest din dragoste. Îi spunea lui Louis că îi simțea prezența printre rândurile cărții, deși se plângea: „ERAI mai bun înainte, am să-ți semnalez"[7].

Pe la sfârșitul lui martie avea să-i spună: „Mi-e dor de vocea ta... măcar dacă aș putea să ți-o aud cât de cât în fiecare zi". Știa prea bine că pentru Fischer ea fusese „Prea mult, prea fierbinte, prea extenuantă. Ce-i de făcut?... Sper să-ți amintești că nu ți-am cerut nimic. Nu-ți mai face griji și nu mai intra în panică atunci când te sun... Te rog, încearcă să mă înțelegi"[8]. Pe la mijlocul lui aprilie îi spunea că are nevoie doar de zâmbetul lui la telefon. Ea îl asigura că „mă reclădesc în spiritul lui Gandhi. E foarte greu, dar se poate. Sărutări"[9].

La sfârșitul lui aprilie îi scria Annelisei Kennan, care fusese martoră discretă a dramei, ca să o liniștească spunându-i că ea și Louis reușiseră să se împace. „Annelise, draga mea, să nu fii îngrijorată, nu o să se mai spargă geamuri"[10]. I-a mai spus că avea să organizeze o petrecere pentru ziua de naștere a copiilor ei: Katia împlinea nouăsprezece ani pe 4 mai, Iosif douăzeci și unu pe 22 mai.

În iunie, când a fost în vizită la Harper & Row, ea i-a întrebat, ca din întâmplare, cu cât îl plăteau pe Ceavceavadze pentru traducerile lui, pentru că ea știa că avea mare nevoie de

bani. Suma era satisfăcătoare, apoi i s-a spus că Louis Fischer era plătit cu 4 000 de dolari pentru redactare. A fost şocată şi i-a scris lui Fischer:

> Nu mai înţeleg nimic. Prietenia e plătită de editori? Chiar crezi că ai avut atât de mult de muncă la manuscrisul meu care să poată fi evaluat la o sumă atât de mare? Ce ai de spus despre afecţiune şi încurajare, care a fost cea mai importantă parte a contribuţiei tale la cartea mea? Ai refuzat să primeşti onorariul de la Harper & Row sau ai socotit că e în regulă?... Încă mai cred că e o greşeală. Dar vreau să aud de la tine care-i povestea[11].

Nu-i venea să creadă că Fischer luase banii. El nu făcuse decât s-o încurajeze. Cartea era numai a ei. Fischer nu i-a răspuns, dar la începutul lui august el i-a trimis manuscrisul traducerii ei a biografiei lui Gandhi, evident sperând că ea ar putea să continue să lucreze la el. Dar ea i l-a trimis înapoi, adresându-i-se cu „Domnule Fischer" şi spunându-i că desigur avea să găsească un translator mai bun. I-a urat „sănătate şi o viaţă liniştită"[12]. Rareori a mai pomenit de Fischer după aceea.

Svetlana a început acum calvarul necesar pentru a-şi vedea noua carte publicată. Ca şi prima ei carte şi aceasta – *Numai un an* – era tot autobiografică. Aceasta relata extraordinara ei călătorie din Uniunea Sovietică în India şi apoi în Elveţia şi SUA, tot ce s-a întâmplat în doar un an de zile. S-a chinuit mult cu prima parte, pentru că însemna foarte mult pentru ea, oferind, aşa cum a şi făcut, un portret duios al lui Brajesh Singh şi povestind lunga lor bătălie pentru a obţine căsătoria, încheind cu moartea lui şi drumul în India. Într-o a doua parte, numită *Interludiu*, a relatat propria versiune a fugii din India şi scurtul popas în Elveţia. În altă parte, denumită *Ne vom întâlni din nou*, ea a creionat portretele a numeroşi prieteni pe care

i-a lăsat în Uniunea Sovietică. Ultima parte a cărții era despre noua ei viață pe alt continent – „altă planetă", cum spune ea. Dar *Numai un an* are o dimensiune politică ce a lipsit primei sale cărți. În subcapitole a criticat fără compromisuri și pe Stalin, și regimul său.

Editorul ei din SUA, Cass Canfield, îl avertiza pe editorul britanic: „Avem de-a face cu o doamnă foarte complicată și sfaturile mele au avut doar foarte puțin efect. Ea are ideile ei"[13]. El l-a asigurat pe traducătorul ei, Paul Ceavceavadze, că în privința stilului era foarte receptivă la sugestii, „dar nu e la fel de receptivă asupra formei și conținutului cărții. Socotește că această carte trebuie să fie a ei în întregime și să rămână așa cum este"[14].

Mulți recenzenți au ajuns la concluzia că scopul cărții *Douăzeci de scrisori către un prieten* era acela de a-l exonera pe Stalin, aruncând vina total asupra lui Beria. Ea a simțit că prima ei carte nu a fost înțeleasă ca fiind niște memorii de familie, scrise ca un fel de eliberare cu patru ani înainte să fugă. A publicat-o fără să facă niciun fel de modificări pentru că era așa cum simțise ea atunci. Beria într-adevăr îi alesese drept țintă pe cei din familia ei din pricina originii lor georgiene – știau prea multe despre el[15].

Dar, din 1963, citise o mulțime și luase contact și cu altă cultură. Știa bine cine fusese tatăl ei. Felul în care descrie în *Numai un an* recunoașterea crimelor sale e devastatoare: „În familia în care m-am născut și am crescut nu era nimic normal, totul era apăsător, iar sinuciderea mamei mele era o dovadă elocventă a acelei situații fără ieșire. Zidurile Kremlinului pretutindeni în jurul meu, poliție secretă în casă, la bucătărie, la școală. Și peste toate astea, un om mai mult beat, încăpățânat, izolat de foștii lui colegi, de prieteni, de toți cei care i-au fost apropiați, în fapt de lumea întreagă, un om care împreună cu

acoliții săi a transformat țara într-o închisoare, în care oricine cu o sclipire de inteligență și spirit a fost strivit; un om care a trezit spaimă și ură în sufletul a milioane de oameni: acesta a fost tatăl meu... Generația mea a fost educată să creadă că acest monument [Stalin] era întruchiparea a tot ce era mai frumos în idealurile comunismului, personificarea sa vie... Dar mai apoi am început să mă îndoiesc... Încetul cu încetul, a devenit tot mai evident că tatăl meu nu numai că fusese un despot și că instituise o sângeroasă teroare, ci și că întregul sistem care făcuse posibil acest lucru era profund corupt, că toți cei care participaseră la el nu aveau cum să scape de răspundere, indiferent cât de mult încercau să scape. Și abia atunci acel întreg edificiu a cărui fundație stătea pe o minciună s-a prăbușit din vârf până la bază"[16].

A dorit să ofere adevăratul portret al lui Stalin. La urma urmelor, îl cunoștea îndeaproape:

> [Tatăl meu] știa bine ce face. Nu era nici dement, nici rău sfătuit. Cu o gândire calculată și rece, și-a cimentat propria putere, mai mult decât orice pe lume, speriat că ar fi putut s-o piardă... Să explici lucrurile doar în acest fel – ca nebunie – e cel mai ușor și mai simplu, dar nu acesta e adevărul, și nu e o explicație[17].
>
> Nu credea în idealuri, ci numai în lupta politică reală a oamenilor. Nu înconjura oamenii cu o aură romantică: existau doar ce-i puternici de care era nevoie; cei egali care-i stăteau în cale; și cei slabi care nu erau de folos nimănui...[18].

Nu cred să fi suferit vreodată de mustrări de conștiință[19].

Dar Svetlana avea de afirmat și un punct de vedere mai amplu. Tatăl ei nu era *singurul* răspunzător. Un dictator are nevoie de complici. În 1966, înainte de a fugi, citise cartea lui Milovan Djilas *Conversații cu Stalin* și cea a lui Isaac Deutscher

Stalin: O biografie politică şi a putut să înţeleagă istoria luptei politice pentru puterea supremă pe care Stalin a dus-o în Partidul Comunist cu toţi foştii săi colegi. Stalin reeditase, modificase şi completase acea *Scurtă istorie a PCUS* (Partidul Comunist al Uniunii Sovietice) cu scopul de a-i înlătura pe toţi rivalii săi, în mod deosebit pe Troţki. Acest text a fost folosit ca istorie *oficială* şi distribuit în milioane de exemplare. „Tatăl meu avea nevoie de acest *manual* pentru a-i arunca din istorie, odată pentru totdeauna, pe cei care i-au stat în cale", scria ea[20]. Dar nu asta era adevărata istorie. Adevărata istorie era că la acea ruletă politică la care a câştigat Stalin au fost mai mulţi participanţi, iar după moarta sa, partidul a continuat să joace mai departe la aceeaşi ruletă.

Svetlana era de acord că Hruşciov a ridicat „steagul eliberării" şi va fi pomenit pentru efortul de „a spune lucrurilor pe numele lor adevărat. Această jumătate de efort a acestui om plin de viaţă, vesel, cu mutră de purcel a rupt tăcerea instituită de mulţi ani"[21]. Dar Hruşciov era de asemenea răspunzător de evenimentele sângeroase din Ungaria şi uciderea studenţilor din Georgia, studenţi ale căror trupuri au zăcut pe străzi fiindcă rudelor le-a fost interzis că-i adune. În cei unsprezece ani cât a fost la putere a existat o pseudolibertate. Nimic nu s-a schimbat: „Sputnici, festivaluri, jubilee şi conştiinţe înecate în vodcă cu fiecare prilej: *Suntem cei mai mari! Suntem cei mai buni, cei mai rapizi, cei mai!*"[22]. Antisemitismul era în floare: În Comitetul Central nu exista niciun evreu. În anii 1960, putea să ţi se refuze o slujbă doar pentru faptul că erai evreu.

Apoi Svetlana în cartea ei a făcut ceva incredibil: nu numai că a criticat guvernul actual denunţându-l ca neostalinist şi avertizând că a reafirma *meritele* lui Stalin va fi dezastruos nu numai pentru URSS, ci şi pentru lumea întreagă; ci, de

asemenea, a urmărit sistemul sovietic de la Stalin înapoi la rădăcinile sale din leninism. Acela era teritoriu sacru:

> Lenin pusese bazele sistemului partidului unic, prin teroare și represiunea inumană a tuturor disidenților. El a fost părintele a ceea ce Stalin a dezvoltat până la cele mai ample dimensiuni. Toate eforturile de a-l albi pe Lenin și a face din el un sfânt sunt inutile... Stalin a reprezentat întruchiparea [idealului leninist], personificarea completă a puterii fără democrație, construită pe suprimarea a milioane de vieți omenești[23].

Edmund Wilson a primit în prealabil un exemplar al cărții *Un singur an* pentru a face o prezentare și-i scria prietenei sale Helen Muchnic că el socotea că noua cartea a Svetlanei era „groaznică, cu totul diferită de cea dintâi, și tare mi-e teamă că va avea necazuri"[24]. Când a întâlnit-o pe Svetlana la începutul lui septembrie, el i-a sugerat că această carte a ei va fi o astfel de bombă, încât sovieticii s-ar putea să decidă s-o ignore. Ea i-a replicat că nu sunt într-atât de inteligenți încât să facă una ca asta. „Vor spune, așa cum au făcut și la prima carte, că a fost scrisă de CIA și vor pune în circulație tot felul de bârfe pe seama vieții ei personale."[25] Un reporter de la revista *Look* a intervievat-o și a întrebat-o cum vor primi rușii cartea ei. Ea i-a răspuns: „Este o carte anticomunistă. Și o vor privi așa cum au privit alte cărți anticomuniste"[26].

Și a avut perfectă dreptate. *Numai un an* i-a înfuriat pe cei de la KGB. Îl calomniase pe Lenin! Într-o minută, care a supraviețuit, a reuniunii Comitetului de siguranță al guvernului, condus de Iuri Andropov, se vedea cum se punea la cale de către guvernul sovietic complotul pentru a denatura în mod deliberat și a sabota cartea ei. Sovieticii aveau să răspândească ideea că nu Svetlana a scris cartea, dușmanii au scris-o ca parte

a campaniei antisovietice. Dușmanii erau hotărâți să defăimeze numele lui Lenin la cea de-a o suta aniversare a nașterii sale:

Strict secret:
URSS
Comitetului de siguranță al guvernului, la indicațiile Consiliului de Miniștri al URSS

5 noiembrie 1969

Nr. 2792-A
Sediu: Moscova

Cu privire la informația transmisă de Comitetul de siguranță, analistul examinează publicarea noii cărți a S. Allilueva *Un singur an* ca o inițiativă de a extinde campania antisovietică aflată în desfășurare în timpul celei de-a o suta aniversări a nașterii lui Vladimir Lenin.

Recent, în ziarul *The New York Times* și alte publicații americane, au apărut fragmente ilustrând publicarea cărții *Numai un an* care sugerează ideea că Stalin a fost învinuit pe nedrept de „instituirea dictaturii și a statului polițienesc". Că adevărul este că el a moștenit totul de la LENIN și că „LENIN e cu siguranță responsabil pentru tot ce s-a întâmplat în URSS. STALIN n-a fost o întruchipare coruptă a lui LENIN. El a fost singura consecință posibilă după LENIN". Reținând cele spuse mai sus, în scopul distragerii atenției publicului din lume de la campania denigratoare purtată de dușmani folosindu-se de cartea scrisă de S. Allilueva *Un singur an*, se recomandă următoarele acțiuni: Prin scrisori între Iosif Alliluev și Ekaterina Allilueva și Biroul Politic al CC al PCUS în care se exprimă indignarea față de atitudinea de trădare a mamei lor, să se pregătească și să se publice scrisorile copiilor S. Allilueva adresate vestitului corespondent politic H. Salisbury [Harrison Salisbury], redactor la *New York Times*, care a

intervievat-o pe S. ALLILUEVA şi care are o relaţie personală cu ea. Acţiunea va fi asigurată prin publicarea scrisorilor mai sus-menţionate şi a interviului cu copiii S. Allilueva într-unul dintre ziarele/revistele europene importante. Să se publice în presa occidentală teza că noua carte a S. ALLILUEVA e rezultatul unui efort colectiv care-i poate include pe: D. [sic] KENNAN, L. FISCHER, M. DJILAS, G. FLOROVSKI, A. BELINKOV şi alţii care se recomandă ei înşişi duşmani ai URSS, specializaţi în falsificarea istoriei guvernului sovietic. În acelaşi timp să se includă în acele materiale aflate în mod curent la dispoziţia KGB informaţii care-i compromit personal pe aceşti indivizi. Să se trimită o scrisoare pe adresa S. ALLILUEVA de la cunoscuţi reprezentanţi ai intelighenţiei, care sunt cunoştinţe personale ale S. ALLILUEVA (scriitorul Soloukin, regizorul Kapler, Pisarevski, redactorul-şef de la *Cinematograful sovietic*, profesorul Miasnikov, care i-a fost îndrumător la universitate lui S. ALLILUEVA când şi-a susţinut teza, şi alţii), care să susţină un protest îndreptăţit împotriva falsificării faptelor cu privire la guvernul sovietic, denigrarea lui V.I. LENIN. Astfel de scrisoare trebuie trimisă S. ALLILUEVA via KGB, cu evaluarea să merite să fie publicată în străinătate.

În pregătirea publicării, în presa sovietică a acestor scrisori/articole pentru a denunţa construirea acestor minciuni, e imperativ de inclus teza conform căreia aceste lucruri murdăresc „faptele" din materialele aflate la îndemâna oamenilor, întrucât acestea sunt inadecvate atât în sens personal, cât şi public. Cu asta apare nevoia de a dezvălui încercările duşmanului de a submina măreţia şi autoritatea lui V.I. LENIN, insuflând în acelaşi timp neîncredere în sistemul nostru prin intermediul unor figuri precum S. ALLILUEVA, discreditând memoria lui (Aleksandr) KERENSKI şi sprijinindu-se în cartea ei pe demagogiile lui TROŢKI. Să se permită Secţiei pentru propagandă a CC al

PCUS să analizeze cartea *Numai un an* pentru a determina noua poziție și direcție/strategie a dușmanului, care s-ar putea să se afle în text, și pe baza căreia se va pune în mișcare campania ideologică de subminare a celei de-a o suta aniversare a nașterii lui V.I. LENIN.

Vă rog să luați în considerare.

Reprezentant al Comitetului de siguranță al guvernului,

Andropov[27].

Acest document strict secret se afla printre hârtiile personale ale Svetlanei. Cum și când l-a obținut, rămâne un mister, deși e probabil, dar nu se poate verifica, că a ajuns la ea prin intermediul CIA. E ușor de ghicit cum a reacționat. Probabil să fi gândit: *Aha, așa lucrează poliția secretă din țara mea,* înțelegând tactica lor de a deforma realitatea și de a înfiera cartea ei drept mizerabilă, cum era de așteptat. Iar dovada clară a manipulării flagrante a copiilor ei trebuie să fi fost înfiorător de dureroasă, chiar dacă era de asemenea de așteptat. Bineînțeles, nu i-ar fi învinovățit pe Iosif și Katia; știa prea bine că, la fel ca toți cei aflați sub ochiul KGB, nici copiii ei nu avuseseră de ales.

Cu toate astea, îngrozitor era faptul că suspiciunea de trădare și spionaj erau atât de înrădăcinate, încât acuzațiile au prins: mulți ruși credeau în propaganda KGB. Chiar unii membri ai familiei numeroase a Svetlanei bănuiau că nu ea scrisese *Numai un an*[28]. Era prea diferită de prima ei carte.

În postfață, Svetlana făcuse din generozitate greșeala de a le mulțumi tuturor celor care citiseră manuscrisul ei în limba rusă. Printre alții, le mulțumea lui George Kennan, Louis Fischer, Robert Tucker, Georges Florovski, Milovan Djilas, și lui Arkadi Belinkov și soției sale. De aici a obținut KGB lista „colectivului" de autori.

Arkadi şi Natalia Belinkov citiseră într-adevăr manuscrisul. În memoriile lor publicate în 1982, Natalia Belinkov explica:

> Ca mulţi scriitori care au fost separaţi de mediul lor familiar şi nu s-au adaptat deocamdată la cel nou, şi ea avea nevoie de cititori. Când am vizitat-o [pe Svetlana] ne-am asumat chiar acest rol. Arkadi credea cu tărie în acest manuscris. Avea îndoieli doar asupra capitolului care era cel mai important pentru Svetlana – *Malurile Gangelui*. Probabil că încetinea dezvoltarea subiectului principal... Pe atunci nu ştiam şi nu ştia nici Svetlana că, în timp ce noi citeam, cartea aceasta era citită şi în toate locurile unde se cuvenea citită. Drept consecinţă, şeful Securităţii Statului, Andropov, ordonase în decembrie Secţiei pentru propagandă „să răspândească în presa occidentală ideea că noua carte e rezultatul unei munci colective la care au colaborat oameni precum Kennan, Fischer, Djilas, Florovski şi A. Belinkov" şi a mai dat dispoziţii „să se includă materiale aflate în posesia KGB care să-i compromită individual pe fiecare dintre cei de pe listă". Nu, el [Andropov] nu era îngrijorat de capitolul *Malurile Gangelui*, pentru că ar fi încetinit desfăşurarea subiectului principal al cărţii. El salva reputaţia lui Lenin[29].

Kennan n-a citit decât prima parte din *Numai un an* şi i-a spus Svetlanei că era foarte bună. Ea nu i-a mai pus la dispoziţie şi restul ca să citească mai departe. El a făcut doar câteva comentarii editoriale, dar nimic important[30]. Georges Florovski era profesor la Princeton, ea l-a menţionat din politeţe, aşa cum l-a pomenit şi pe Djilas, pe care Svetlana nu l-a întâlnit decât o singură dată.

Svetlana a predat manuscrisul bătut la maşină în limba rusă lui Robert Tucker, istoricul de la Princeton. El şi soţia lui stăteau în apropiere şi i-a întâlnit la scurtă vreme după ce a sosit în Statele Unite ale Americii, când el i-a propus să ţină prelegeri la

Universitatea Princeton. Tucker i-a pus întrebări, i-a oferit sugestii şi a sfătuit-o să schimbe titlul. Svetlana i-a spus lui Louis Fischer prin martie că Tucker „a făcut «comentarii» pe aproape fiecare pagină, dar ea nu şi-a bătut capul ca să-l asculte"[31].

Într-un portret al Svetlanei publicat în *Washington Post*, în 1984, intitulat „Svetlana a moştenit defectul ei tragic", Robert Tucker se plângea că nu i-a luat în seamă aproape niciuna dintre sugestiile pe care i le-a făcut, iar mulţumirile din postfaţă, deloc necesare, i-au creat „un moment neplăcut" când a vizitat Universitatea de Stat din Moscova în 1970. Într-un moment în care nu se aştepta, cel care-l însoţea l-a atacat şi i-a spus într-un mod agresiv că şi el citise *Numai un an*, insistând tăios că era propagandă americană antisovietică:

> Noi o cunoaştem de când era studentă aici şi nu era în stare să-şi scrie nici măcar cursurile de una singură... Apoi s-a aplecat şi mai aproape de mine şi mi-a spus cu o voce pătimaşă: „Dumneavoastră aţi scris cartea!" I-am răspuns că dacă asta crede el, înseamnă că n-a înţeles-o pe Svetlana. Ea nu era omul care să accepte uşor o observaţie critică din partea cuiva, cu atât mai puţin să permită ca altcineva să-i scrie cartea. Ar fi însemnat o jignire a mândriei ei de scriitor. După asta expresia celui care mă însoţea s-a schimbat şi s-a transformat într-un zâmbet de gheaţă[32].

La început, rolul lui Louis Fischer a fost destul de important. A fost iubitul ei. Ea i-a citit prima parte a manuscrisului la Princeton în acele zile când relaţia lor era în plină înflorire, dar el a plecat la Paris şi Tunis pe la mijlocul lui august, în vreme ce ea se afla în toiul scrierii cărţii. Iar când s-a întors, relaţia lor devenise atât de conflictuală, încât nu şi-a mai oferit serviciile de a citi manuscrisul. Probabil că totuşi, în faza iniţială a scrierii, prezenţa sa i-a influenţat tonul. *Numai un*

an era o lucrare cu un caracter mult mai politic decât *Douăzeci de scrisori către un prieten*, dar, așa cum îi spunea prietenei ei Lily Gold în conversația purtată la telefon pe când era în Elveția, acum știa atât de multe despre crimele guvernului sovietic, încât era furioasă la culme.

Douăzeci și cinci de ani mai târziu, Meryle Secrest, care scrisese o biografie a arhitectului american Frank Lloyd Wright și o abordase pe Svetlana în ideea de a scrie o biografie a ei (idee pe care Secrest a abandonat-o ulterior), a întrebat-o în mod direct despre „colectivul de autori" al cărții *Numai un an*. Svetlana i-a replicat: „Nimeni nu a scris niciun rând în numele meu. Eu am scris-o în întregime"[33], dar a adăugat că pentru că i se punea această întrebare se simțea într-adevăr obligată să dea un răspuns: a subliniat că editorii ei, Harper & Row, o îndemnaseră să scrie o carte mult mai polemică decât intenționase ea inițial. Fischer o îndemnase să scoată pasajele referitoare la credința ei în Dumnezeu din prima parte, dar ea i-a respins sugestiile, păstrând capitolul *Destinul* despre botezul ei în Biserica Ortodoxă Rusă în 1962. S-a decis să păstreze capitolul după vizita disidentului iugoslav Milovan Djilas la Princeton, care i-a spus că dacă el ar fi fost credincios (nu era) ar fi trebuit să scrie despre asta, pentru că ar fi vrut să înțeleagă impulsul spre lumea spiritualității. De aceea ea l-a inclus în postfață și i-a mulțumit[34].

De fapt, Louis Fischer nu numai că n-a influențat-o în măsură în prea mare măsură, dar a și furat de la ea. În *Numai un an*, ea fusese cea care relata că îl auzise pe tatăl ei replicând la telefon la vestea uciderii lui Solomon Mikhoels, director și actor la Teatrul Evreiesc de Stat în 1948, cu comentariul „Ei, atunci e un accident de automobil". În cartea sa din 1969 *Drumul Rusiei de la pace la război*, Fischer relata incidentul:

„Stalin a primit vestea prin telefon și se pare... că a spus..."[35]. Fischer nu a pomenit niciodată sursa acestui incident. A eliminat-o pe Svetlana ca izvor al informației.

Și asta a contat. Comunitatea evreiască internațională era disperată să afle ce i s-a întâmplat lui Mikhoels. Cartea Svetlanei a apărut după cea a lui Fischer, și părea ca și cum ea ar fi copiat informația de la Fischer și ar fi prezentat-o ca aparținându-i. Când l-a înfruntat pe Fischer și l-a întrebat de ce nu a amintit că ea era sursa acelei informații, el i-a spus că uitase; dar când Svetlana i-a întrebat pe editorii de la Harper & Row (ea și Fischer aveau aceiași editori), aceștia i-au spus că ei îl sfătuiseră să îi amintească numele, dar acesta refuzase. Era o mare trădare. Dar după moartea lui Fischer în 1970, acest scandal al „furtului literar" s-a estompat[36].

În mod ironic, singurul aspect din *Numai un an* asupra căruia Svetlana avea să recunoască mai târziu că nu fusese chiar atât de onestă era în prezentarea experienței ei din Italia și Elveția. Departamentul de Stat al SUA îi spuse clar că nu avea voie să dezvăluie rolul pe care l-au jucat italienii în *popasul* de la Roma, pentru că fusese ilegal, iar elveții îi ceruseră să nu discute rolul lor politic în fuga ei.

În toamna aceea, Svetlana a citit la Vocea Americii capitole din cartea ei. Ministerul de Externe Sovietic protestase imediat la Ambasada SUA din Moscova, care răspunsese că ceea ce citește un scriitor la radio e numai problema personală a acelui scriitor. Guvernul sovietic era atât de înfuriat că la 19 decembrie, cu două zile înainte de cea de-a nouăzecea aniversare a nașterii lui Stalin, Prezidiul Sovietului Suprem (autoritatea supremă în statul sovietic), a dat un decret prin care i se retrăgea cetățenia sovietică Svetlanei Allilueva. Era acuzată de „comportament jignitor, de defăimare a titlului de cetățean al

URSS", infracțiune inventată chiar de tatăl ei în 1938 în cursul Marii Terori[37]. Când media americană a întrebat-o care era reacția ei față de acest eveniment, ea le-a spus că era plină de bucurie. A sărbătorit evenimentul urcând cu o prietenă până în vârful Empire State Building[38].

Recenziile la *Numai un an* au fost amestecate. Edmund Wilson în *The New Yorker* era entuziasmat în aprecierile sale, susținând că *Numai un an* era: „un document istoric unic, care-și va lua locul, după părerea mea, în rândul marilor autobiografii rusești: [Aleksandr] Herzen, [Peter] Kropotkin, *Confesiunile lui Tolstoi*"[39].

În *Sturday Review*, Margaret Parton scria: „Caracterul ei rămâne același: gingaș, iubitor de natură, profund religios. Ceea ce e însă o noutate e obiectivitatea dură, văzută cu un ochi foarte clar, cu care zugrăvește societatea sovietică și pe tatăl ei care o teroriza. E uneori capabilă și de ironie: explicând de ce tatăl ei nu a lăsat niciun fel de testament, ea făcea observația că „el trăia deasupra nevoilor materiale, pe seama cheltuielilor statului"[40].

Totuși unele prezentări au fost dezagreabile. *Life* a publicat o recenzie intitulată „Svetlana înfruntă viața": „La urma urmei, cine are nevoie de așa ceva? Avem alți martori mai pricepuți și mai duri ai acestor realități"[41]. Cei din aripa politică de stânga au detestat cartea „basme despre Statele Unite. Philip Rahv, în prezentarea sa din *Commentary*, intitulată „Prințesa", scria că nu credea că Svetlana se dusese în India doar pentru a împrăștia cenușa soțului ei: „Ochii ei erau deja ațintiți spre depărtata Americă, atât de mare și atât de atrăgătoare". Ea știa dinainte că acea carte a ei însemna „biletul pentru o altă viață". Ea zugrăvise „un tablou fantezist al Americii din naivitatea ei poticnită... Acum că știa adevărul îngrozitor [despre tatăl ei], și-a găsit un alt obiect de cult pe care să-l venereze și de data

asta e cât o țară întreagă... În cartea ei nu a pomenit niciodată termenul «socialism democratic», cum nu e nici termenul «capitalism»... E limpede că Svetlana nu e capabilă să dialogheze cu istoria. Ea e doar victima acesteia"[42].

Din scrisorile ei către prieteni, se vede limpede că Svetlana începea să se sature de aceste atacuri. Se simțea lovită, rănită, îmbrâncită de colo colo, adesea, apucată și de accese de paranoia. Curând avea să se confrunte cu problemele traducerii cărții sale în franceză[43]. În mod evident, pagini, paragrafe și fraze din textul ei fuseseră omise. În schimb fuseseră inserate bancuri, fraze haioase. Unele accente critice la adresa regimului sovietic fuseseră îndulcite, atitudini amicale față de americani fuseseră înlăturate. Traducătorul își impusese propria viziune. Harper & Row și firma Greenbaum, Wolff & Ernst au cerut retragerea traducerii de pe piață.

Dar existau îngrijorări mai mari: *Numai un an* a avut repercusiuni periculoase pentru prietenii ei din Uniunea Sovietică. Atunci când a scris capitolul *Ne vom întâlni din nou*, Svetlana dorise să aducă un omagiu inteligheției ruse și să protesteze față de tratamentul la care era supusă[44]. Acești sovietici nu erau niște conformiști fără valoare, cum îi socotea Occidentul, ci individualități originale, cu talente unice. Ea ar fi trebuit să știe că portretizarea prietenilor ei avea să le aducă acestora necazuri.

Una dintre legile nescrise ale Uniunii Sovietice era aceea de a nu vorbi niciodată. Ea le schimbase numele, dar KGB nu i-a fost greu să identifice persoanele la care se referea ea. Cu siguranță, felul în care a deghizat-o pe negresa specialistă în cântecele și cultura africană, căreia i-a pus numele „Berta", n-a constituit o protecție pentru Lily Golden. Aceasta a descoperit că era tot mai urmărită și supravegheată. Jurnaliștii de doi bani ai partidului, care de multă vreme voiau s-o înlăture din

Institutul de Studii Africane, au fost încurajați s-o hărțuiască. La un moment dat, a descoperit că unul dintre „prieteni" verifica toate cărțile împrumutate de ea de la bibliotecă, în vreme ce un altul informa asupra întâlnirilor ei cu străinii. Deja fusese pusă pe lista neagră a celor care nu aveau voie să călătorească în străinătate la conferințe științifice, iar acum se dusese orice speranță ca această interdicție să fie ridicată. Lily s-a luptat cât a putut și a îndurat izolarea, dar a fost șocată de faptul că Svetlana o trădase în felul acesta.

Elena Khanga, fata lui Lily, credea că probabil Svetlana fusese luată de valul de entuziasm al scriitorului pe când concepea cartea, fără să se gândească la consecințe. Probabil că instinctul de a-și cenzura cuvintele i se tocise în amețeala atmosferei de libertate din Occident, în care spui orice, făcând-o să încalce codul „loialității și discreției" existent între prieteni în URSS[45]. Aleksandr și Leonid Alliluev, verii ei, au declarat mai târziu că niciuna dintre rudele ei, nici măcar copiii ei nu au avut de suferit[46]. Cu toate astea, Lily Golden a susținut că toți prietenii Svetlanei pomeniți acolo au fost trecuți pe lista neagră și li s-a interzis să călătorească[47].

Nu e limpede dacă Svetlana a știut de impactul cărții asupra prietenilor ei din Uniunea Sovietică, dar, oricum, a mărturisit unora că era sătulă până peste cap să mai scrie cărți. Deși îi venise ideea unei noi cărți pe baza scrisorilor pe care le primise de pretutindeni din lume, acum a spus că nu mai are de gând să scrie. Aveau să treacă cincisprezece ani până când avea să publice următoarea carte. Dar nu epuizarea sau dezgustul față de primirea făcută cărților sale a determinat această lungă întrerupere. Ea se îndrepta spre un nou dezastru, dezastru absolut și sfâșietor.

Capitolul 24

Taliesin – un fiasco

Acum Svetlana era în Statele Unite ale Americii de trei ani şi încă primea scrisori de la străini din lumea întreagă. În noiembrie 1969, Olgivanna Wright, soţia arhitectului Frank Lloyd Wright, a început să-i trimită scrisori insistente implorând-o să vină în Arizona să viziteze Fundaţia Taliesin. Svetlana nu ştia prea multe despre faimosul arhitect, dar prietenii au încercat, cu delicateţe, s-o prevină că era cam ciudată această „Fundaţie" cum era denumită Şcoala Wright de Arhitectură, dar în cărţuliile şi broşurile pe care i le trimitea Olgivanna, Taliesin arăta extrem de atrăgător.

Svetlana îşi programase o călătorie de o lună în California pentru a-i întâlni pe câţiva dintre noii ei prieteni de condei şi apoi avea de gând să se ducă în Hawaii, pentru a-i face o vizită unui pictor american de origine rusă pe care-l întâlnise în Long Island. S-a hotărât să se oprească la Phoenix pentru o săptămână. Pe lista ei de priorităţi asta era încă o experienţă americană. Dar adevărul e că dorea cu disperare să lase în urmă bârfele din Princeton şi pe Louis Fischer.

În scrisorile Olgivannei Wright exista şi o neaşteptată momeală: Olgivanna îi scria că fiica ei cea mare, Svetlana, murise într-un accident de maşină cu douăzeci şi cinci de ani în urmă. Ce ciudată coincidenţă ca Svetlana să aibă acelaşi nume magic,

care înseamnă „cea luminată". Numele însuşi e un talisman. Olgivanna credea că erau predestinate să se întâlnească.

Dar şi Svetlana era îmboldită la rândul ei de o ciudată fantasmă: ştia că Olgivanna era din Muntenegru, era cu patru ani mai în vârstă decât mama ei, Nadia, dacă aceasta ar mai fi trăit. Îşi închipuia figura unei femei cu trăsături de georgiană brunetă precum mama ei. Ea îşi amintea: „Amândouă ne aşteptam ca din întâlnirea aceasta să rezulte ceva foarte important, fiecare dintre noi având în minte imagini dragi şi fantezii... În afara acestei ciudate legături, nu mă aşteptam la nimic neobişnuit în Deşertul Arizona"[1].

Svetlana habar nu avea că urma să întâlnească un titan care deja conturase rolul ei în lumea de la Taliesin. Puţini îi puteau face faţă Olgivannei Wright.

Olga Ivanovna Lazovici se născuse în regatul Muntenegru din Balcani în 1897 şi avea o moştenire genetică feroce. Tatăl ei era preşedinte de tribunal, iar mama general în armata din Muntenegru; la un moment dat, aceasta călărise în spatele tatălui ei în timpul unei lupte împotriva turcilor. Olga îşi privea mama – generalul – cu un amestec de teamă şi venerație. La vârsta de paisprezece ani fusese trimisă la Batum (Batumi), la Marea Neagră, să locuiască cu sora ei. Pe când era în vizită la nişte prieteni din Tiflis, Olga a descoperit calea de evadare: avea de-acum nouăsprezece ani şi s-a căsătorit cu un arhitect leton, pe nume Valdemar Hinzenberg. Revoluţia bolşevică din 1917 a prins-o la Tiflis, unde a învăţat ce înseamnă să mori de foame. Curând a născut-o pe fiica ei, Svetlana. La Tiflis, l-a întâlnit pe „învăţătorul spiritual" armean, Iosif Ivanovici Gurdjieff. Din întâmplare, familia lui Gurdjieff îl cunoscuse pe Iosif Vissarionovici Djugaşvili înainte de a deveni Stalin: pe când era elev la Seminarul Teologic din Tiflis, acesta închiriase o cameră la

familia respectivă. A ajuns să fie ținut minte pentru că-i păcălea mereu cu chiria[2].

La vremea la care Olga l-a întâlnit pe Gurdjieff, acesta o luase pe calea misticismului, învățându-i pe discipolii săi disciplina spirituală a dansului cosmic, bazată pe teoria corpurilor astrale, prin intermediul cărora poți ajunge la conștiința mai înaltă a adevăratului *eu* și să înțelegi legile universului. Pentru a scăpa de bolșevici, Gurdjieff a fugit la Constantinopol, unde a înființat prima versiune a Institute for the Harmonious Development of Man (Institutul pentru Dezvoltarea Armonioasă a Omului). Olga l-a urmat, luând-o și pe Svetlana, fiica ei de trei ani, cu ea. Drumul parcurs pentru a ajunge soția lui Frank Lloyd Wright a fost foarte greu și întortocheat, purtând-o prin Franța, apoi la Chicago, unde l-a întâlnit pe Wright la un spectacol de teatru în noiembrie 1924. El a pretins că s-a îndrăgostit pe loc de Olgivanna, cum a botezat-o el apoi. La sfârșitul lui ianuarie, ea s-a mutat definitiv la Taliesin. Avea douăzeci și cinci de ani.

Wright construise primul Taliesin pe domeniul său de la Spring Green, Wisconsin, în 1911. Trei ani mai târziu, pe când era la Chicago cu afaceri, unul dintre slujitorii săi, într-un acces de nebunie, cum s-a presupus, a dat foc casei după ce a bătut toate ușile în cuie, lăsând doar o mică trapă deschisă. Când cei dinăuntru se târau prin trapă să iasă, acesta i-a omorât unul după altul cu un topor. Distrus de eveniment, Wright s-a jurat să o reconstruiască și prin 1932 a înființat Fundația Taliesin. Șapte ani mai târziu, el a extins Taliesin pe un nou domeniu, Taliesin West, în Arizona, care servea și ca locuință de iarnă pentru fundație.

Taliesin nu era o școală, ci un experiment revoluționar de trai în comun. Geniul excentric al lui Wright – construcțiile sale spectaculoase, discursurile sale antiautoritariste pline de culoare și chemarea sa amplu trâmbițată pentru o „arhitectură

organică" – i-a atras la Taliesin pe cei care aspirau la o astfel de arhitectură. Studenții plăteau o sumă importantă ca taxă de școlarizare pentru a participa și tot aceștia au fost cei care au muncit pe rupte ca să spargă pietre și să construiască clădirile, să îngrijească grădinile, să adune gunoiul, să împlinească treburi domestice, să servească masa, în scurtul timp ce le mai rămânea după munca la planșeta de desen. Studenții care rămâneau se socoteau drept niște radicali sociali, care reconturau Statele Unite ale Americii în sensul viziunii grandioase a lui Wright cu imensele întinderi ale orașelor Broadacre*, o rețea *naturală* de așezări legate printr-un sistem modern de comunicații și transport. De la moartea lui Wright în 1959, Olgivanna condusese întreaga întreprindere, deși nu știa nimic despre arhitectură și nu avea mare lucru de spus în nicio privință.

După toate relatările, Wright nu fusese interesat în niciun fel de învățăturile lui Gurdjieff, deși acesta a vizitat Taliensin, dar numai după moartea lui Wright; Olgivanna și-a asumat rolul de regină domnitoare și guru spiritual la fundație. Ritualurile de dans organizate la Taliensin, numite dansuri „cosmice", făceau parte din ritualurile lui Gurdjieff. În fiecare duminică dimineața, ea ținea cursuri obligatorii despre urmărirea mai înaltei conștiințe, citind adesea din cărțile lui Gurdjieff. Ea pretindea a fi absorbit metodele lui Gurdjieff de dezmembrare și „remembrare" a unei persoane în efortul de căutare a adevăratului *eu*.

Chiar și sub conducerea lui Frank Lloyd Wright, totdeauna a existat o ruptură între cercul celor inițiați și profani. Pentru cei

* Concept urban opus metropolelor, prin care din rezervele statului se oferea un acru (circa 4 000 m^2, de aici denumirea de Broadacre City) de familie pentru a-și construi gospodăria și prin aglutinare se forma o comunitate (n.tr.).

nemulțumiți, cei inițiați, care lucrau la proiecte de arhitectură, erau „aleșii din atelier", iar profanii erau ciurucuri, mulți dintre ei fiind femei. Când Meryle Secrest le-a luat rezidenților cîteva interviuri pentru biografia lui Wright, o femeie, Mary Matthews, i-a vorbit de proiectul Olgivannei special pentru profani:

> Doamna Wright a vrut să-și formeze propriul cerc din cei care nu erau chiar arhitecți. Aceștia urmau să vină și să stea la picioarele ei. Tu îi ofereai ei spiritul tău, iar ea îl modela... Atunci când cineva se arăta nesigur pe el sau făcea o mică greșeală, era pentru ea un prilej bun de a-l zdrobi în bucăți să vadă cum va reacționa... Dar eu n-am vrut s-o las să facă din mine ce vrea și, în cele din urmă, ea mi-a spus „Problema ta e că stai în fața mea ca un băț când ar fi trebuit să te pleci precum iarba în bătaia vântului[3].

Discipolii Olgivannei i-au luat însă apărarea. Ei susțineau că „uneori e nevoită să spargă capetele pentru ca să pună ceva nou în ele"[4]. Rupert Pole, unul dintre discipoli, deși o admira pe Olgivanna, a recunoscut că era o femeie „foarte intrigantă, puternică și egoistă". Insista să supravegheze ea totul, până la stilul în care se coafau elevele ei și la culoarea șosetelor. Ea avea un cerc intim, denumit „aleșii din bucătărie", fiindcă aceștia așteptau ore în șir la bucătărie pentru a-i cere sfatul. Bill Calvert, un alt discipol, declara să el adesea îi accepta criticile pentru că erau îndreptățite, dar se ținea departe de „discuțiile de la bucătărie", unde trebuia „să săruți papucul și să te spovedești". „Știam că o mulțime de legături fără opreliști se puneau la cale «în mica bucătărie»... Știam bine ce era în stare Olgivanna."[5] Căsătoriile între discipoli erau adesea aranjate în cursul acelor discuții de bucătărie.

Bill Calvert, care, deși era unul dintre susținătorii ei credincioși și susținea că Olgivanna, ca o a doua mamă, era plină de căldură

și îngăduitoare, în același timp spunea: „Nu uitați că doamna Wright conducea o ramură a curții țariste, unde totul era absolut posibil. Nu exagerez deloc. Era maestră în intrigi. Nu era un căpcăun. E greu de spus. Ea funcționa după un principiu diferit. Ținta ei era de a păstra... Taliesin intact, și o făcea în mod strălucit"[6]. Olgivanna avea darul dictatorului pentru politica inteligentă.

Kamal Amin, un arhitect american de origine egipteană care se pregătise sub conducerea lui Frank Lloyd Wright și a rămas alături de fundație, spunea că Olgivanna cultiva oameni de seamă, mai ales dacă aceștia erau și bogați. „Era nevoită să susțină cumva acea viață extravagantă." Olgivanna citise *Numai un an* și, cum spunea Amin, Svetlana era „un articol nou și fierbinte"[7]. Bineînțeles că auzise și, deoarece crescuse în Balcani, era încredințată de adevărul bârfelor care spuneau că Svetlana se oprise în Elveția pentru a pune mâna pe aurul și milioanele de ruble pe care le adunase pentru ea Stalin într-o bancă elvețiană. Iar schema ei era simplă: avea s-o căsătorească pe Svetlana cu arhitectul ei șef, William Wesley Peters, iar fundația îi va lua banii.

Istoria lui Wesley Peters era complicată. Sosise la Taliesin la vârsta de douăzeci și unu de ani ca ucenic în 1932 și se îndrăgostise pe loc de fiica Olgivannei, Svetlana. La numai opt luni de la înființarea fundației, el și Svetlana, care avea șaisprezece ani, au fugit din Taliesin. Trei ani mai târziu, fugarii, acum căsătoriți, s-au întors, înțelegând probabil că numai mediul protector de la Taliesin le putea susține viața frumoasă din punct de vedere estetic la care aspirau. În timpul absenței lor, Peters își luase licența de arhitect și, cu toate cunoștințele acumulate, se dovedea acum un om de valoare pentru Wright. Prin 1946, cuplul avea și doi copii, iar Svetlana era din nou

gravidă. Bârfele din Taliesin susţineau că acest copil era de fapt al lui Gene Masselink, secretarul particular al lui Wright şi cel mai bun prieten al lui Peters. Indiferent dacă Peters a ştiut de aceste zvonuri sau nu, adevărul e că amândoi erau îndrăgostiţi de Svetlana.

Şi apoi, la 30 septembrie 1946, s-a petrecut fatalul accident. Svetlana se întorcea din oraş împreună cu cei doi copii când jeepul a alunecat pe un pod îngust peste râul Wisconsin. Ea şi unul dintre băieţi s-au înecat. Ea i se plânsese lui Peters că jeepul cu prelată pe care era nevoită să-l conducă era foarte periculos şi îl rugase să-i cumpere o maşină normală, cu carcasă metalică, dar acesta refuzase de fiecare dată. Peters a fost încredinţat că accidentul era din vina lui. Acum le datora domnului şi doamnei Wright nu numai loialitate, ci avea şi o datorie îngrozitoare de sânge. Din acel moment Peters a fost sclavul definitiv al Olgivannei. Aris Georges, ucenicul ei, spunea că Olgivanna „era supărător de stăpână pe Wes. Îl convoca la ea şi-l făcea arşice, apoi întorcea foaia şi-l făcea la loc pentru că el era stâlpul de susţinere fără de care nu s-ar fi descurcat de la moartea lui Wright"[8].

Era nevoie de bani pentru a conduce aceste două domenii atât de importante şi a-i susţine pe arhitecţi şi pe soţiile lor, pe ucenici şi, dacă o mai adăugăm pe Olgivanna, pe fiica ei Iovanna şi pe cei doi copii ai fiicei sale, numărul celor de acolo ajungea la şaizeci şi trei de oameni. Era nevoie de binefăcători. Iar Olgivanna o luase în vizor pe Svetlana ca binefăcător.

Svetlana a luat avionul spre Phoenix în martie şi a fost întâmpinată la aeroport de Iovanna. Pe parcursul celor circa patruzeci de kilometri cât era drumul de la Phoenix la Scottsdale, Iovanna i-a povestit Svetlanei despre moartea surorii sale vitrege Svetlana, repetând numele acela ca şi cum ar fi avut o

semnificație magică. „Sper să fii sora mea!", i-a spus ea. Mergeau cu mașina prin imensul deșert de la Paradise Valley, cu întinderile sale măturate de praf și stâncile arse de soare sub un cer albastru și strălucitor, până au ajuns la un platou înalt, unde te simțeai ca în vârful lumii. Călătoria aceea a fost cu totul fascinantă.

Olgivanna, cu imensul și negrul dog german la picioarele ei, o aștepta sub arcadele de bougainvillea. Mică de statură, zveltă, cu părul negru, îmbrăcată elegant, cu o pălărie turcoaz care îi apăra tenul palid, arăta precum văduva unui rege. Olgivanna a îmbrățișat-o pe Svetlana, repetându-i numele de mai multe ori, ca și cum s-ar fi adresat fiicei ei. Nu arăta deloc așa cum s-ar fi așteptat Svetlana: „Nu avea nimic din acea frumusețe de vis a mamei mele, din sfioșenia ei, din smerenia ei", își amintea Svetlana. Dar acestea erau imaginile pe care le reținuse ea dintr-o fotografie pentru că nu avea amintiri cu imaginea mamei ei și nici nu-și putea închipui cum ar fi arătat mama ei la bătrânețe[9]. Olgivanna s-a arăta foarte caldă și primitoare.

Svetlana a fost condusă la camera de oaspeți și i s-a spus să se pregătească de cina de bun-venit din reședința doamnei Wright. Pentru că nu avea o rochie lungă până-n pământ, ținută indispensabilă pentru festivitățile de la Taliesin, Iovanna s-a oferit să-i împrumute una dintr-ale ei. Erau creații deosebite, din șifon și mătase, dar Svetlana era prea conștientă de sine pentru a-și pune o astfel de costumație, așa că a apărut în ținuta ei obișnuită, cu o rochie verde, scurtă.

Era cu totul nepotrivită cu ambianța. Bărbații și femeile care s-au adunat în jurul șemineului de la Taliesin erau în costume de seară și rochii elegante. I s-a făcut cunoștință cu un bărbat înalt, distins, apropiindu-se de șaizeci de ani, îmbrăcat într-un costum de culoarea nisipului, o cămașă de culoarea

lavandei, cu volane, cu un pandantiv de aur la gât şi numeroase inele pe degete. Arăta ca un păun, dar avea o figură severă. „Svetlana, el e Wes. Wes, fă cunoştinţă cu Svetlana", le-a spus Olgivanna, părând emoţionată să facă din nou legătura între cele două nume. Svetlana nu se aştepta să-l întâlnească pe soţul fiicei decedate a Olgivannei.

Pe pereţii masivi de piatră erau atârnate minunate tapiserii chinezeşti. Pe masă erau numai tacâmuri de aur şi cupe de cristal în jurul unui elegant buchet de flori de deşert. Svetlana a fost aşezată lângă Peters, care s-a arătat rezervat şi aproape tăcut pe parcursul cinei. După chipul lui, ea a tras imediat concluzia că era „trist, însingurat şi imens de nefericit". Chiar şi în „costumul acela aiurea" arăta cumva „nobil" şi deosebit de ceilalţi[10].

Deşi cina era în onoarea ei, toată seara Svetlana s-a simţit stânjenită. Habar nu avea cine erau acei tineri vioi în cămăşi cu volane, care serveau oaspeţii, sau cine ar fi putut să fie ceilalţi oaspeţi. Dar totul în jur era de bun gust şi luxos. S-a decis să se bucure de atmosfera aceea exotică. În valiză avea biletul pentru San Francisco.

A doua zi dimineaţă, Wesley Peters a ciocănit la uşa ei. I-a spus că primise sarcină de la Olgivanna să-i arate împrejurimile de la Taliesin. În cursul acelei plimbări, Peters, încă entuziasmat de conceptul de arhitectură organică al lui Wright, i-a explicat modul în care construcţiile, cu liniile lor orizontale şi textura pietrelor cioplite grosolan, se integrau perfect în peisajul deşertului. I-a spus că totul fusese ridicat de Wright şi elevii săi cu mâinile lor, cioplind stâncile imense de pe dealurile din jur. Svetlana şi-a ascuns consternarea, ei i se părea totul întunecat, „precum nişte cavouri antice".

Dar însoţitorul ei era „elegant şi agreabil" şi părea să aibă „un fel de decenţă de modă veche". Când Peters a condus-o la

Scottsdale în Cadiacul său, „mi-a venit greu să nu fiu fermecată". Tovărășia lui tăcută, relaxată îi părea o dovadă de sfioșenie. „M-am simțit deodată cu totul în siguranță și împăcată lângă acest om, ceva ce nu mai trăisem de multă vreme, pentru mine o senzație mai semnificativă decât o mulțime de cuvinte."[11]

La Scottdale, Peters a dus-o la cumpărături în magazine care vindeau bijuterii ale băștinașilor americani de pe coasta de vest. S-a hotărât să cumpere un inel în amintire vizitei sale, dar el a insistat să-l aleagă pe cel mai frumos pentru ea. Când și-a pus inelul pe care i l-a ales el, a simțit brusc un șoc și prin minte i-a trecut un gând: „oare o să mă căsătoresc cu acest om? Am fost speriată la gândul ăsta, pentru că, pe vremea aceea, nu țineam la nimic mai mult decât la nou-descoperitele mele libertate și independență. Dar întrebarea nu m-a părăsit, și nici nu m-am trezit spunându-mi un definitiv *nu*. Era primejdie"[12].

Pe drumul de întoarcere la Taliesin, Peters aproape că n-a scos o vorbă. Ea îl observa atent: „Nici nu contează ce spune, nu facem conversație; doar stau lângă el". Îi amintea de Brajesh Singh, care nici el nu era prea vorbăreț. „Trăiam același sentiment de liniște, pace, de seninătate interioară." Își spunea cuprinsă de panică: „Nu te implica... Trebuie să am mare grijă! Trebuie să am mare grijă!"[13]. A început să aștepte cu nerăbdare ziua plecării.

Când a venit și ziua de sâmbătă, Svetlana era îmbrăcată cu rochia albastră, lungă de șifon a Iovannei și participa și ea la strălucita petrecere cu muzică și dans, renunțând pentru moment la individualitatea ei conservatoare, timidă. A descoperit că-i plăcea să fie una dintre acele păsări exotice din Valea Paradisului. Când i-a spus Olgivannei că în curând avea să plece, Olgivanna a insistat să rămână cel puțin până la Paști, iar Svetlanei i s-a părut nepoliticos să refuze. După tradiție, a

rămas cu arhitecții și soțiile lor și a făcut ouă încondeiate de Paști. Se întreba când mai și munceau oamenii aceia. Când mai apuca Wesley Peters să muncească? Tot timpul era cu ea și o însoțea să cunoască împrejurimile. S-a și întrebat: „Oare ce înseamnă toate astea?" Totuși și-a tot amânat plecarea[14].

În astfel de momente cruciale, Svetlana totdeauna își abandona scepticismul și se lăsa în voia sentimentelor. Ea numea asta să te lași în voia sorții, fluviul care o purta mai departe. Niciun moment nu i-a trecut prin minte că Olgivanna era cea care orchestra această soartă anume. Probabil era naivă și avea nevoie de afecțiune sau poate Olgivanna era acel strălucit manipulator care rânduise bine capcana. Kamal Amin explica cum, de la început, Olgivanna a „învăluit-o pe Svetlana într-o mreajă nevăzută, impenetrabilă de protecție". Și Olgivanna era meticuloasă. Când Amin i-a spus că prietenul lui va veni în vizită în același timp cu Svetlana, ea i-a schimbat biletul prietenului ca să se asigure că cei doi veneau cu două avioane diferite. Olgivanna i s-a plâns: „Ar putea să flirteze cu ea". Amin a întâmpinat-o pe Svetlana cu un buchet de trandafiri în semn de bun-venit la cina din prima seară, dar a doua seară Olgivanna i-a schimbat locul la o masă departe de a ei, iar viitoarele lui contacte cu Svetlana au fost sever limitate. Era limpede că Olgivanna avea un plan anume[15].

Olgivanna îl alesese pe Wesley Peters pentru Svetlana. Era înalt, arătos, charismatic, cu un trecut tragic și era cu totul sub controlul ei, deci candidatul perfect. Toți cei de la Taliesin se distrau urmărind progresul *vârtejului* tot mai intens al relației lor. Era evident pentru toți că Svetlana și Peters erau atrași sexual unul de celălalt.

Lui Amin nu i-a trecut prin minte s-o avertizeze pe Svetlana. A văzut în ea o ființă naivă: „În ea coexistau un fel de profundă

instabilitate, o incompatibilitate și nesiguranță în legătură cu viitorul ei". Descoperise că era „atrăgătoare, avea o voce plăcută, era o plăcere să fii cu ea", dar uneori se retrăgea în sine, într-un interior unde devenea inaccesibilă[16]. Îi citise cărțile și îi cunoștea trecutul: pierderea mamei care i-a zdrobit sufletul, rudele și prietenii închiși și uciși. Amin a crezut că Wes ar fi putut s-o facă fericită, deși avea niște îndoieli.

În cea de-a doua săptămână, Wesley Peters a invitat-o pe Svetlana la o cină la Trader Vic's în Scottdale. Aici s-a confesat, i-a vorbit despre prima Svetlana, iubita lui soție, despre tragicul accident de mașină pentru care se socotea vinovat. Deși era văduv de douăzeci și patru de ani, vorbea despre accident ca și cum abia s-ar fi petrecut. A ascultat-o pe Svetlana povestind despre copilăria ei, despre căsătoriile ratate, despre moartea lui Brajesh Singh. Când restaurantul s-a închis, ei încă mai aveau de povestit.

Svetlana i-a spus: „Îmi place foarte mult de tine" și, brusc, se pare că au început să discute să rămână împreună. Svetlana își amintea că Wes a replicat: „Ah, mă bucur mult. O să-i spun doamnei Wright"[17].

La 4 aprilie, la exact trei săptămâni de la sosirea ei la Taliesin West, spre șocul multor prieteni de la Princeton, Svetlana și Wesley Peters s-au căsătorit. De fapt prietenii nu au înțeles că acest om era irezistibil pentru ea tocmai pentru că i-a propus căsătoria și nu o relație trecătoare. A avut, e drept, trei căsnicii care au eșuat, dar Wesley Peters părea „atât de curat, de bine-crescut, de trist"[18]. Spera să-și împletească viața cu a lui.

La Taliesin circula o glumă: se spunea că următoarea ei carte ar fi trebuit să se numească *Numai trei săptămâni*[19].

Doar o mână de oameni au fost invitați la căsătoria din acea după-amiază, care a avut loc în micul salon de la Taliesin.

Svetlana, aici în vârstă de opt ani, alături de tatăl ei,
Iosif Vissarionovici Stalin, și de fratele ei, Vasili.

Iosif Vissarionovici Stalin.

Nadejda (Nadia) Allilueva Stalina cu micuța Svetlana.

Svetlana la șase ani, cu fratele ei Vasili, de unsprezece ani; fotografie din 1932, făcută înainte de sinuciderea mamei lor în luna noiembrie.

De la stânga la dreapta: Vasili, Andrei Jdanov, viitorul președinte al Prezidiului Sovietului Suprem, Svetlana, Stalin, Iakov, fratele vitreg al Svetlanei la dacea din Soci, aproximativ 1934.

La sfârșitul anilor 1940, Stalin s-a îndreptat împotriva multora dintre rudele sale care participaseră la ziua sa de naștere din 1934. Rândul de sus: Anna Redens a fost arestată în 1948 (soțul ei Stanislav fusese executat în 1940). Rândul din mijloc: Maria Svanidze (la stânga) a fost executată în 1942; deși Sașiko Svanidze (a treia de la stânga) a supraviețuit, sora ei Mariko a fost executată în 1942; Polina Molotov (la stânga lui Stalin) a fost arestată în 1948. Rândul de jos, a doua de la stânga, Jenia Allilueva a fost arestată în 1947.

Svetlana în brațele lui Lavrenti Beria, faimosul șef al NKVD, în vreme ce tatăl ei lucrează în spate; fotografie făcută în 1935 sau în 1936.

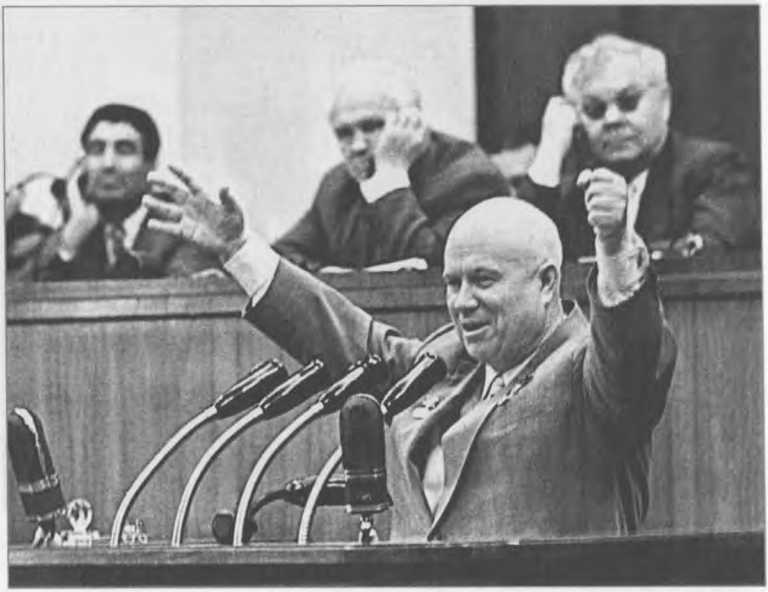

Nikita Hrușciov, la 25 februarie 1956, la Congresul al XX-lea al PCUS, când a prezentat faimosul Raport secret în care a criticat regimul lui Stalin, denunțând epurările din anii 1930.

Svetlana la funeraliile tatălui ei, martie 1953.

Svetlana a fugit lăsându-şi copiii, pe Katia şi Iosif, în URSS. În octombrie 1967, aceştia au apărut la un post de televiziune din Germania de Vest implorându-şi mama să se întoarcă.

La 12 aprilie 1967, Svetlana a păşit pe pământ american pentru prima dată, la Aeroportul John F. Kennedy din New York.

Svetlana Allilueva în timp ce scria cea de-a doua carte a sa, *Numai un an*; fotografie din anul 1969.

La întoarcerea la Moscova în 1984, Svetlana a susținut o conferință de presă în birourile Comitetului Național al Femeilor Sovietice.

Membrii Biroului Politic votează în timpul unei ședințe. Rândul din față, de la stânga la dreapta: Nikolai Rîjkov, președintele Consiliului de Miniștri al URSS, Andrei Gromîko, președintele Prezidiului Sovietului Suprem, și Mihail Gorbaciov, secretarul general al CC al PCUS. Rândul de sus: Boris Elțin, prim-secretar al Comitetului Orășenesc Moscova al PCUS (la stânga), și ministrul de externe Eduard Șevardnadze. Fotografie din 1986.

Svetlana și Olga în fața cabanei de vânătoare de la Pleasant Ridge, Wisconsin, în 1994.

Niciunul dintre cei prezenți n-a fost informat pentru ce erau invitați până când au sosit. Au fost acolo doamna Wrigley, de la bogatul consorțiu al cauciucului Wrigley[20], Ed Murray, redactor la ziarul local *Arizona Paper*. Olgivanna calculase că prin păstrarea secretului asupra acestei căsătorii și prin faptul că i-a oferit lui Murray șansa exclusivității, îl va îndatora suficient ca să-i fie de folos în viitor.

Olgivanna i-a făcut cunoștință Svetlanei cu fiecare dintre invitați prezentând-o triumfătoare: „Fiica mea, Svetlana!". Deodată, Svetlana a simțit un fior de spaimă, dar îngrijorarea ei se referea la faptul că ar fi putut rămâne doar un substitut al unei alte femei și ar fi trebuit să rămână în umbra ei. Cum să fi putut „împlini vreodată cerințele altcuiva" pentru ca să fie în stare să ia locul primei Svetlane?[21]. În ureche îi răsunau vorbele tatălui ei: „Uită-te la tine. Cine are nevoie de tine? Tâmpito!". Dar era prea târziu pentru îndoieli. Nu voia să creadă că în toată această căsătorie precipitată ceva nu era în regulă. Doar un singur invitat, Alan Schwartz, o reprezenta pe mireasă la această căsătorie. Svetlana îl sunase pe Schwartz la birou și-i spusese:

— Alan, îți amintești când ți-am povestit despre fratele meu și mi-ai spus că *dacă o să ai vreodată nevoie de mine, eu voi fi alături de tine*?

— Da, i-am spus, îmi amintesc.

Iar ea mi-a replicat:

— Am nevoie să vii aici, la Taliesin. Am nevoie de tine mâine.

Am întrebat-o:

—De ce?

Ea mi-a răspuns:

— Uite am nevoie să vii. Ai o cravată roz?

— Da, cred că am o cravată roz, i-am zis eu.

— Atunci vino cu cravata roz[22].

Schwartz s-a dus la Taliesin fără să aibă habar de ce era atât de disperată nevoie de el acolo. La aeroport a fost aşteptat de o maşină care l-a dus la Taliesin. În faţa unei clădiri îl aştepta Svetlana cu un necunoscut alături. „Alan, el e Wes", i-a spus ea. Apoi l-a condus pe Schwartz în zona rezervată oaspeţilor şi l-a întrebat dacă vrea gin şi tonic. „N-ar fi rău să iau ceva, i-a replicat el, mai ales că nu ştiu pentru ce sunt aici". Deja începuse să devină bănuitor, mai ales că a băgat de seamă că deşi exista o priză de telefon în camera lui, telefonul fusese luat din încăpere. Apoi Svetlana i-a spus: „Într-o oră mă căsătoresc".

În noaptea aceea a avut loc o petrecere uriaşă cu toţi arhitecţii, studenţii şi oaspeţii care asistau la eveniment. Alan Schwartz nu-şi aminteşte din seara aceea decât fericirea aproape de copil a Svetlanei: „Erai prizonier al impulsivităţii ei. Te trăgea în mijlocul vârtejului şi nu mai aveai ce face"[23]. A observat de asemenea că Olgivanna Wright era foarte atentă să ştie unde se afla el în fiecare clipă.

Avea programare să plece imediat după căsătorie, dar Olgivanna l-a convins să-şi schimbe biletul pentru următoarea după-amiază pentru ca să poată participa la petrecere. Ea ştia că Schwartz era avocatul Svetlanei. A doua zi dimineaţă a venit cu un cart de golf să-l ia pentru a-i arăta împrejurimile. „Mi-a indicat unde s-a petrecut asta, unde s-a petrecut cealaltă. Voia să-mi facă o impresie bună, dar voia să fie sigură că văd şi aud numai ceea ce voia ea să văd şi să aud."

Kamal Amin amintea: „Când mass-media internaţională a prins informaţia, strălucirea acestui eveniment a mai licărit o vreme, plasând Taliesin în centrul poveştii – locul favorit al Olgivannei"[24].

Dar a existat o dimensiune a stratagemei puse la cale de Olgivanna care avea să fie descoperită mai târziu. Chiar pe când nunta era în toi, la ora 2:30 după-amiaza, pe 4 aprilie, la

Dodgeville, Wisconsin, era semnat un act de renunțare. Wesley Peters își folosise toată averea moștenită pentru a cumpăra fundației un teren foarte mare, numit Hillside, lângă domeniul inițial a lui Wright de la Spring Green. Numele lui Peters a fost șters de pe actul de proprietate asupra Hillside, iar titlul a fost înregistrat apoi pe numele Fundației Frank Lloyd Wright, blocând astfel orice pretenții ar fi avut Svetlana asupra acestei proprietăți în calitatea ei de nouă soție[25].

Svetlanei nu i-a trebuit multă vreme pentru a descoperi că drepturile ei în calitate de soție erau puțin cam ambigue. După spusele lui O.P. Reed, unul dintre discipolii de la acea vreme, Svetlanei i s-a arătat imediat că Olgivanna era șeful, „puterea ei se întindea până în dormitorul nupțial. Cine știe cum, Olgivanna i-a convins pe Westley și Svetlana să-și petreacă noaptea nunții în dormitoare separate"[26]. Olgivanna avea să încerce s-o atragă pe Svetlana la una din „discuțiile din bucătărie" interesându-se de viața ei sexuală cu Wes, la care Svetlana i-a retezat-o: „Doamnă Wright, nu mai am șaptesprezece ani"[27].

În dimineața de după căsătorie, Svetlana s-a mutat în locuința lui Wes. Deși era arhitectul-șef, nu deținea decât o cămăruță, cu un divan, o cabină de duș și o terasă. Mireasa a servit micul dejun în sala comună de mese. Și a descoperit că de-acum nu mai era musafir, ci un membru al fundației, și deci urma să participe la ceaiul de dimineață și cel de după-amiază și să ia masa de prânz și de seară cu toți ceilalți. Deși a protestat și i-a spus noului ei soț că voia și ea puțină intimitate, Wes trăise ca un burlac de la moartea primei sale soții și nu avea de gând să-și schimbe obiceiurile. El a încercat s-o facă să înțeleagă că acum erau un cuplu public. La Taliesin se perindau tot felul de grupuri, care aduceau bani, iar unii veniseră tocmai s-o vadă pe fiica lui Stalin. Wes i-a spus că trebuia să se aștepte să fie vizitată.

Foarte curând a avut și o a doua demonstrație a supremației Olgivannei. A sunat într-o noapte, la ora 1:00, dându-i dispoziție lui Wes să se prezinte la ea pentru a rezolva o urgență. Ceilalți membri ai fundației erau de-acum obișnuiți cu astfel de calculate convocări inopinate. Unii erau măguliți să fie printre cei aleși, dar Svetlana i-a replicat: „Dar, doamnă Wright, e unu noaptea și noi dormeam". S-ar putea să nu fi înțeles bine: Svetlana o fi fost ea soția, dar șeful era Olgivanna. Când Olgivanna a țipat la ea, Svetlana i-a replicat: „Nu țipați la mine. Nu-mi place când cineva țipă la mine"[28]. Și a pus telefonul în furcă. Reacția lui Wes a fost aceea de a-i cere soției să nu se amestece în treburile lui.

A doua zi după căsătorie, ea a observat că Wes nu era chiar atât „de fermecător de tăcut ca în prima zi", nici atât „de trist" precum își închipuise ea. A început să simtă că acesta era tot mai nemulțumit de ea. Părea că-i plac nesfârșitele petreceri și dorea să participe și ea, deși după părerea ei erau o imensă pierdere de timp. Nu înțelesese că fundația era într-o disperată vânătoare de fonduri foarte necesare. Aceste petreceri erau ca un fel de expediții de pescuit sponsori. Numai că Svetlana avea o voință care o egala pe a lui Wes. Era hotărâtă să fie fericită și *să rămână* fericită. „Eram pornită pe calea unei vieți domestice, și nimeni nu mă mai putea împiedica"[29], spunea ea.

Prima problemă era aceea că Wes era un cheltuitor împătimit; cu două zile înainte de căsătorie, Olgivanna o avertizase că patima asta atingea un nivel patologic. Deși nu avea niciun fel de salariu, Wes își folosea numeroasele sale cărți de credit să-și cumpere alte și alte mașini noi, câini, cadouri extravagante pentru discipoli, bijuterii și rochii pentru doamnele de la Taliesin, și chiar cadouri pentru oameni pe care abia îi cunoscuse. Era aproape de falimentul personal, iar contractul pentru

ferma familiei era pe cale să fie anulat. Olgivanna numea asta o ciudată slăbiciune şi se aştepta ca Svetlana să-l ţină din scurt.

Curând după căsătorie, Svetlana şi-a informat avocaţii din New York că avea să-şi asume controlul asupra fondului propriu şi a cerut ca banii să-i fie transferaţi la banca soţului ei – Lewis, Roca, Scoville, Beauchamp & Linton, din Phoenix. I-a spus lui George Kennan: „Pentru mine acum a devenit foarte importantă independenţa financiară... Te rog, nu-ţi face griji pentru mine, mă bazez pe Wes, pe dragostea şi protecţia lui"[30]. Avea de gând să-i plătească pe toţi creditorii lui Wes. Avea să fie darul ei de căsătorie şi, oricum, era ceea ce ar fi făcut orice soţie americană. Privind în urmă, ea explica: „Încercam să vindec toate vechile răni ale soţului meu"[31]. Ea credea că odată ce dragostea ei avea să-l *vindece*, Wes avea să se vindece şi de patima cheltuirii banilor.

În ciuda eforturilor curajoase ale avocaţilor ei de a o face să-şi schimbe părerea, Svetlana a rămas fermă; se pare că nu s-a răzgândit nici când s-a dus împreună cu Wes la bancă pentru ca să descopere că datoriile lui se ridicau la jumătate de milion de dolari. În ultimii trei ani modul ei de viaţă fusese atât de cumpătat, încât aproape că nu se atinsese de acel un milion şi jumătate de dolari care reprezentau avansul de la Harper & Row.

La Taliesin oamenii nu aveau niciodată vacanţă, în afară de călătoria de o săptămână de-a lungul ţării cât dura mutarea de la reşedinţa lor de iarnă din Arizona la cea de vară din Wisconsin. Cu toate acestea, Svetlana şi Wes au reuşit să se bucure de o vacanţă de patru zile la San Francisco, unde au stat cu sora lui Wes, Marge, şi soţul ei, Sam Hayakawa. Din discuţiile în familie, Svetlana a înţeles că extravaganţele lui Wes fuseseră o problemă încă din tinereţe. Pe când stăteau în San Francisco,

Wes își petrecea fiecare moment în care era liber prin magazine la cumpărături: cumpăra obiecte de artă, tapiserii, bijuterii. Svetlanei i s-a părut că asta dovedea dragostea lui pentru obiecte frumoase. El i-a cumpărat Svetlanei rochii din brocard cu argint și aur. I s-a părut amuzant să le probeze pentru el. Avea să-și amintească cu nostalgie: „M-am bucurat enorm când l-am văzut cum îmi alege veșminte; nimeni n-a făcut asta pentru mine în toată viața mea"[32].

Deocamdată ea era încântată să-i facă toate mofturile. Joan Kennan a vizitat cu soțul ei, Walter Pozen, Taliesin; își amintea cât de fericită era Svetlana când le-a spus: „Vreau să vă arăt ceva". I-a condus în apartamentul ei și al lui Wes: „Am intrat la baie și am văzut șaisprezece loțiuni după ras, iar ea ne-a spus: «Asta e grădina miresmelor mele»"[33].

Svetlana părea să se bucure de noul ei statut. Stătea alături de arătosul ei soț și era emoționată să i se spună doamna Peters. Dar se pare că nu era chiar ascultătoarea soție care se pretindea a fi. La una dintre acele cine fanteziste i s-a cerut să preia rolul de amfitrioană, dar ea s-a întors ca o furie spre Wes. Nu se știe de unde a început cearta: de la faptul că a trebuit să-i plătească datoriile, poate descoperise că încă și acum mai cumpăra cadouri extravagante pentru soțiile discipolilor, spre șocul tuturor musafirilor, Svetlana i-a tras o palmă lui Wes[34]. Erau căsătoriți doar de o lună.

Dar a fost doar o altercație. În iunie, ea avea să-i scrie prietenului ei Jamie (Donald Jameson), care se ocupa în continuare de dosarul ei de la CIA, că Wes avea să preia în propriile mâini rezolvarea problemei cetățeniei:

> Cunoaște o mulțime de politicieni în Arizona și California (Wisconsin) atât la democrați, cât și la republicani și, pentru că e soțul meu, crede că trebuie să aibă grijă de mine și să se

preocupe de toate problemele mele. E un drăguț, cu adevărat. Ce binecuvântare că am întâlnit un om ca el![35].

Jamie se ocupa de actele ei ca să poată să meargă în Iran, unde Wes lucra la un proiect de 6 milioane de dolari – Palatul Pearl (Morvarid Palace) pentru prințesa Shams Pahlavi, fiica șahinșahului Iranului. Wes avea o fire romantică, cel puțin când era vorba de arhitectură, și-i plăcea excesul încât își bazase proiectul pentru palat pe *O mie și una de nopți*. Deși se pare că la început a invitat-o pe Svetlana să-l însoțească în Iran, în fapt ea n-a ajuns să facă niciodată călătoria asta. În scrisoarea ei foarte amănunțită, îi spunea lui Jamie că avusese ocazia să vadă și altă față a acestei „țări binecuvântate". Ea și Wes se duseseră la Alma în Michigan pentru a asista la sfințirea unei biserici căreia nu de mult îi făcuse el proiectul. Jamie era, bineînțeles, și canalul de informații cu privire la copiii ei. Și l-a rugat:

> Dacă auzi vreo veste despre copiii mei din surse mai demne de încredere decât reporterii sovietici, te rog să-mi spui. Le-am trimis niște felicitări de ziua de naștere în luna mai ca de obicei, dar n-am primit niciun semn de la ei din decembrie 1968. Înțeleg de ce, dar aș vrea tare mult să aud măcar niște vești. Crezi c-ar fi bine să-i scriu Katiei o lungă scrisoare și să i-o trimit cu poșta obișnuită? De ce nu? Ori mai bine nu? Ce crezi despre asta?[36].

I-a trimis Katiei o carte cu „absolut nicio tentă politică" – *Caii din vest*. Bineînțeles că n-a primit niciun răspuns. A dorit să-i trimită și fiului ei un mic cadou, dar s-a abținut. Ar fi putut să-i aducă necazuri. Hotărâtă să-l convingă pe Jamie, și probabil că și pe sine, că avea o căsnicie perfectă, ea își încheia scrisoarea astfel:

> Și trebuie să-ți spun ce fericită sunt să am un fiu de 28 de ani, Brandoch Peters, un tânăr fermecător. El conduce ferma

tatălui său de la Spring Green, Wisconsin, deşi de profesie este muzician. Sunt cu adevărat norocoasă... Cele mai bune urări de la Wes[37].

Dincolo de entuziasmul ei pentru fiul vitreg dăinuia îngrijorarea pentru propriii copii. A căutat mereu o cale sigură pentru a afla veşti despre ei. Când a aflat că tânărul arhitect Kamal Amin avea să viziteze Egiptul, ea l-a rugat să-i scrie prietenului său, ambasadorul Egiptului la Moscova, dr. Murad Ghaleb. Dar dr. Ghaleb n-a răspuns, iar din pură întâmplare, Amin a dat peste el în liftul de la Sheraton Hotel din Cairo şi imediat a abordat subiectul copiilor Svetlanei, rugându-l să-l ajute să afle ceva despre ei. Ambasadorul i-a întors spatele şi a ieşit din lift fără o vorbă: în ochii lui se citea teamă[38]. KGB n-o uitase pe Svetlana. Svetlana avea toate motivele să se pună la adăpost.

Capitolul 25

Curteanul muntenegrenei

În fiecare vară, arhitecții și ucenicii lor făceau lungul drum cu mașinile înapoi la Taliesin East, în Spring Green, Wisconsin. Svetlana și Wes erau în Cadillacul lui. În fine, era numai al ei și curând a simțit că s-a întors iubitorul Wes. În timp ce călătoreau prin Marele Canion, Monument Valley, Mesa Verde, Colorado Springs, întinderile din Kansas și câmpiile înverzite din Wisconsin, el îi cânta cântece năstrușnice, îi recita limerickuri sau îi relata fascinante povești ale locurilor prin care treceau. Părea că vrea s-o facă să cunoască America lui. În ciuda numeroaselor telefoane de afaceri la sosirea și plecarea din hoteluri sau din cabinele telefonice pe parcursul drumului, această călătorie avea să devină una dintre amintirile ei prețioase. Era convinsă că Wes avea să fie al ei atât timp cât putea să-l țină departe de fundație.

Când au ajuns la Spring Green, Svetlana a descoperit că locuința lui Wes consta din două camere, o bucătărie și o baie chiar lângă biroul lui, o situație mai bună, dar prin tot complexul bântuiau aceleași hoarde de turiști. Tocmai își aranja lucrurile în noua locuință când a primit vorbă de la avocații ei de la firma Greenbaum, Wolff & Ernst din New York că Fondul Caritabil Allilueva a primit o scrisoare de la Fundația Frank

Lloyd Wright cerând o donație de 30 000 de dolari care să-i fie furnizată anual.

Administratorii fundației i-au răspuns că era absolut imposibil pentru că fondul era mic, cu un venit anual de mai puțin de 30 000 de dolari, iar banii erau deja alocați pentru a finanța Fundația Spitalului Brajesh Singh din India. Svetlanei i-a trebuit ceva vreme să înțeleagă despre ce era vorba. Și-a amintit că Olgivanna îi sugerase că acum că era căsătorită putea să-și aducă toate bunurile personale la Fundația Frank Lloyd Wright, unde avea să locuiască de fapt și unde avea să aibă tot ce-i trebuia[1]. Svetlana și-a îndreptat furia asupra lui Wes: ea îi plătea lui toate facturile și nu Fundația F.L. Wright. Cu un oftat, el i-a replicat: „Draga mea, încearcă să rămâi în relații de prietenie cu doamna Wright. Pentru că, dacă nu te înțelegi cu ea, o să ne trezim în fața unei tragedii". Ea încă se încălzea la fericirea călătoriei făcute împreună, așa că a socotit că această problemă financiară era doar o neînțelegere. De asemenea nu i-a luat în seamă nici avertismentul[2].

Perioada cea mai plăcută a fost cea a vizitei făcute împreună cu Wes la ferma lui, pe care o numise Aldebaran. Era o fermă de modă veche, cu niște clădiri și o întindere considerabilă de câmpii și păduri bucolice. Brandoch, fiul lui Wes care supraviețuise, se ocupa de fermă. Deși ajunsese la poziția de violoncelist în orchestra simfonică din München, Brandoch renunțase la muzică. Se zvonea că își dăduse seama că nu avea suficient talent pentru a ajunge solist; cum umbla vorba, Olgivanna îi spusese să era doar „interpret de orchestră. N-ai șanse mai sus"[3]. Se pare că o legătură amoroasă îi frânsese inima și-l făcuse să se refugieze la Taliesin, unde se vedea că acum căzuse într-un fel de paralizie emoțională.

Dar Brandoch i-a mărturisit mamei sale vitrege că visa să creeze o fermă de creștere a vitelor. Svetlana a venit cu un

nou plan: ea avea să plătească ipoteca asupra fermei lui Wes și să finanțeze această investiție agricolă. Ea, Wes și Brandoch aveau să fie coproprietari, dar banii rămâneau pe mâna ei. Cu alte cuvinte, ea va avea controlul. Cei doi „bărbați ai ei", cum îi plăcea ei să le spună, au părut entuziasmați de idee. În sinea ei credea că astfel scăpa de Taliesin. Cel puțin în vara aceea, Wes putea să lucreze la Taliesin și să locuiască la fermă. Curând a venit și vremea să se întoarcă la Taliesin West, în Arizona, dar, în septembrie, Svetlana avea uimitoare vești pentru Wes. Pe când bătea câmpurile noii sale proprietăți, a început să se simtă din nou tânără și plină de vitalitate, încercând o stare de bine pe care nu o mai simțise de douăzeci de ani. După o vizită la medic, acesta i-a confirmat că era însărcinată.

Svetlana era în culmea fericirii: la vârsta ei – patruzeci și patru de ani –, era un dar imens. Copilul acesta avea să fie o compensație pe care i-o oferea soarta pentru copiii abandonați în Uniunea Sovietică, iar apoi îi va consolida și relația ei cu Wes. Când i-a spus și lui, acesta a fost evident șocat, dar a părut fericit. Totuși, când a informat-o și pe Olgivanna, aceasta s-a arătat furioasă: la Taliesin nu era loc și pentru copii, ei drenau „energia necesară muncii". În ultimii ani ai lui Wright, femeile cu copii erau exilate într-un cort în colțul cel mai depărtat al complexului din Arizona, iar solicitanții care aveau copii erau respinși. Svetlana trebuia să scape de copil. „În America, femeile de vârsta Svetlanei nu nasc", i-a spus Olgivanna lui Wes. Cum de fusese atât de neglijent[4]?

George și Annelise Kennan o vizitaseră pe Svetlana la Taliesin East în luna august. Au impresionat-o pe Olgivanna atât de mult, încât a ținut să fie musafirii ei. Și acum Olgivanna le-a cerut sprijinul: în cursul unei convorbiri telefonice cu Princeton, în care s-a arătat foarte supărată, le-a cerut să vorbească și ei cu Svetlana și s-o convingă să renunțe la nebunia ei[5].

Lui Wes i-a trebuit ceva timp pentru a-și aduna curajul ca s-o înfrunte pe Svetlana, dar, în cele din urmă, a întrebat-o: „Ai de gând să faci ceva în privința asta?" Ea a simțit că în spatele acestei întrebări a lui Wes era Olgivanna, așa că i-a replicat furioasă: „De ce dictatorul ăsta se amestecă tot timpul în viața oamenilor?"[6]. Iar cuvintele ei au ajuns până la urmă la urechile Olgivannei.

Când, în cele din urmă, au pornit pe drumul de întoarcere spre Arizona, Svetlana și-a amintit de ce-l iubea pe Wes. Când era departe de fundație, el era un om plin de căldură și vorbăreț. Chiar conducea mai relaxat. Ea credea că el se gândea și la copilul lor. Era convinsă că Wes era robul Olgivannei și mulți erau de aceeași părere. Edgar Tafel, care lucrase la Taliesin, remarca: „Wes Peters se apropia de șaizeci de ani și nu era în stare să aibă și el opiniile lui fără să-și consulte șefa"[7]. Pentru Svetlana era șocant să vadă că bărbatul ei atât de masiv și impozant era „speriat de bătrânica aceea cu o față ridată ca de pergament"[8].

Ea și Wes au hotărât să-și renoveze locuința lor cam mică pentru ca să aibă loc și pentru prunc. Ea spera să aibă și o baie și o chicinetă, dar el socotea că nu erau necesare, ar fi stricat concepția. După ce au ajuns să se certe fără încetare din pricina acestor renovări, iar el îi respingea mereu sugestiile, Svetlana a rămas uluită cât de încăpățânat putea fi. După trei luni de muncă a ucenicilor care nu erau salarizați, i s-a prezentat o factură de 30 000 de dolari, exact suma pe care o ceruse fundația de la fondul ei caritabil[9].

Svetlana a avut o iarnă grea pe măsură ce atmosfera se deteriora tot mai mult. Pentru că respinsese cererea Fundației Frank Lloyd Wright de a fi finanțată anual, a observat că acum arhitecții o evitau când se întâlneau în cadrul complexului. Și-a căutat mângâiere la cei câțiva oameni pe care-i cunoscuse

în afara Fundației Taliesin și care detestau fundația la fel ca și ea. Olgivanna a ajuns la concluzia că Svetlana împrăștia bârfe pe seama ei, știrbindu-i reputația. Una dintre certurile lor s-a transformat într-o adevărată bătălie care s-a terminat în urletele Olgivannei, care-i striga că se purta „la fel ca Stalin"[10].

Svetlana și-a dat seama că nu-și putea imagina să nască la Taliesin, așa că a acceptat cu recunoștință invitația surorii lui Wes, Marge Hayakawa, și a soțului ei de a veni în California și a naște acolo. Wes a dus-o la Mill Valley, apoi a plecat în Iran. Pentru a-i aminti că o purta mereu în gând, el a aranjat cu un florar din zonă să-i trimită flori în fiecare zi, însoțite de cărți de vizită, pe care le lăsase dinainte acolo, pe care scria: „Mi-e dor de tine"[11]. Acele cincizeci de cărți de vizită lucrate de mână au fost printre puținele lucruri pe care Svetlana le-a păstrat. Pentru cineva dinafară, acestea ar fi putut în mod ciudat să-i amintească de bilețelele pe care tatăl ei i le trimitea pe când era copilă, ca să-i spună *in absentia* că o iubea. Se învățase să-și hrănească dorul cu atât de puțin și chiar când dovezi evidente că lucrurile stăteau exact pe dos o priveau direct în ochi, ea a încercat să forțeze realitatea, impunându-și propria viziune. Dar fantaziile ei domestice nu însemnau nimic pentru Wes.

Svetlana a născut o fetiță frumoasă și sănătoasă, Olga Margedant Peters, la 21 mai 1971. A ales pentru fetița ei numele bunicii Olga, deși Wes probabil era încântat că putea să se pună astfel bine cu Olgivanna. Când au început contracțiile, Sam Hayakawa, cumnatul ei, a dus-o la spital. Wes a apărut și el câteva zile mai târziu, aducând cu el și o echipă de la televiziunea locală pentru a filma mama și copilul: lui îi plăcea publicitatea. Svetlana însă a socotit că interesul public față de nașterea nepoatei lui Stalin era o brutală agresiune în intimitatea ei. Nu el avea să fie cel care să primească scrisori

în care se spunea: „Ce groaznic, la vârsta ta!", „America n-are nevoie de moştenitorii lui Stalin", deşi multe scrisori erau pline de căldură şi felicitări[12].

Din lungile discuţii avute cu Marge Hayakawa, Svetlana a reuşit să înţeleagă că devotamentul lui Wes pentru Taliesin era absolut: „A investit mult prea mult din el însuşi acolo", i-a spus Marge. Iar Svetlana a conchis cu amărăciune: „Deci eu sunt cea care trebuie să mă supun, să mă adaptez felului de-a fi, să-mi schimb cu totul firea dacă e necesar, pentru ca să-l urmez"[13]. A luat avionul şi s-a întors în Wisconsin cu fetiţa ei.

Wes părea fericit în această nouă familie. Spunea că îşi dorise întotdeauna o fiică. Svetlana a păstrat cu sfinţenie în memorie cuvintele lui frumoase pe când îşi vizitau prietenii din Wisconsin împreună cu pruncul Olga: „M-ai făcut să înviez din nou. Am fost mort în toţi aceşti ani." Ea era uluită: „Era mai mult decât mă aşteptam să aud"[14].

Svetlana încă mai spera să ia fiinţă ferma de vite de la Aldebaran. Brandoch era încântat de noul lui rol de crescător de vite. Deşi cireada de vite Holstein pe care ea i-o cumpărase murise peste iarnă, i-a trimis bani să cumpere alta: cea de-a doua cireadă a costat 92 000 de dolari[15]. El a construit un nou siloz de nutreţuri, a reparat vechiul grajd şi a cumpărat un taur de prăsilă din Colorado. Svetlana a trăit un moment de fericire extremă pe când ea stătea în verandă cu copilul, iar bărbaţii ei s-au dus să inspecteze ferma. Avea să scrie despre acest moment cincisprezece ani mai târziu:

> N-am să uit niciodată acel ceas de fericire acum mulţi ani în urmă, în vara lui 1971, când Wesley şi cu mine aveam o mică fermă în apropiere. Olga se născuse cu doar trei luni înainte, eu stăteam în veranda de lemn a unei ferme mici pe care o aveam atunci, legănând pruncul. La picioarele mele stătea

întins liniştit un ciobănesc irlandez, în vreme ce eu mă legănam într-o vechi şi comod balansoar. Era la ceasul amurgului, totul în jur era scăldat în lumina aurie a razelor soarelui coborât la orizont. Pe drum, se întorcea acasă o cireadă de vite, cu clopotele de la gât răsunând. Îi vedeam în josul drumului, aproape de poartă, pe Wesley şi pe fiul lui care crescuse, mergând alene cu mâinile în buzunar în vreme ce se îndreptau spre casă discutând despre treburile fermei. Balansoarul se legăna, Olga dormea, iar prin minte mi-a trecut atunci gândul că, uite, acum e cel mai fericit, cel mai important moment din viaţa mea. Opreşte-te! Păstrează momentul acesta pentru totdeauna! Am o familie, o casă în noua mea patrie, iar de aici încolo, viaţa mea va fi tot aşa: armonie, siguranţă plină de lumina înserării. Atunci am crezut că nimic, nicio putere din lumea asta nu va putea submina această viaţă ce părea bine înrădăcinată, în care totul era armonios şi în siguranţă. Niciodată înainte nu mai trăisem un moment atât de plin de satisfacţie şi împăcare... Aveam totul: un soţ bun, un copil sănătos, prieteni de nădejde, frumuseţe, deplinătate[16].

E uimitor că toată răsplata vieţii sale de familie la acea fermă a ei a fost atât: doar acel ceas. Când Wes şi fiul său s-au întors în verandă, Brandoch i-a spus limpede că dacă avea de gând să se mute la fermă, nu va fi bine-venită. I-a spus că aveau nevoie de intimitate el şi prietena lui, care venea adesea în vizită acolo. Wes l-a susţinut şi el, spunându-i că nici el nu dorea ca ea „să se amestece" în această afacere şi că el avea nevoie de ea în apartamentul lor de la Taliesin. Svetlana a fost şocată şi s-a simţit rănită: şi-a dat seama că Brandoch nu se socotise niciodată fiul ei, ea era doar bancherul lui. Niciun fel de căldură, nu fuseseră niciodată o familie. Dar ea nu era încă pregătită să renunţe la Wes. Pornită pe „calea vieţii de familie", trebuia să lupte mai departe pentru asta.

I s-a confesat Annelisei Kennan:

> Am senzaţia că sunt cam egoistă, nu mă gândesc decât la mine şi n-am niciun fel de experienţă a ce înseamnă să fii măritată. Mai toată viaţa mea am fost singură, divorţată, şi doar cu copiii mei. Nu ştiu cum să fiu o bună soţie în cel mai obişnuit şi normal mod. Şi tocmai de asta are atâta nevoie Wes... Ştiu bine (şi ştii şi tu) că viaţa la Taliesin, aşa cum e ea, e foarte dificilă pentru o individualistă ca mine. Dar dincolo de asta, există ceva în adâncul meu care mă împiedică să devin o bună soţie... Trebuie să găsesc o cale să depăşesc asta şi să învăţ să fiu o bună soţie. Cam târziu, nu-i aşa? Te rog, nu râde de mine. Te rog, ajută-mă. Ştii bine că în domeniul ăsta atât de dificil tu eşti perfectă... Annelise, chiar nu pot să destram şi familia asta. Trebuie s-o salvez şi, chiar mai mult, s-o fac să fie un lucru plăcut. Trebuie să găsesc şi în mine resurse, care trebuie să funcţioneze. Până acum nu m-am priceput niciodată cum să fac. Întotdeauna mi s-a părut că divorţul e cea mai bună cale, dar nu mă mai gândesc la soluţia asta... Mie încă mi se pare că Soarta nu degeaba ne-a unit şi ne-a binecuvântat cu cel mai dulce copil... Dar nu ştiu cum să-mi construiesc căminul ăsta, cum să-l creez, te rog, spune-mi cum?[17].

Practic e imposibil să pătrunzi în inima unei relaţii, să înţelegi influenţa unei personalităţi asupra celeilalte. Cu siguranţă Wesley Peters trebuie să fi simţit că invitase o furtună în existenţa lui confortabilă de burlac, dar, din proprie iniţiativă, a transformat-o pe Svetlana într-una din piesele de valoare de la Taliesin. Aris Georges, ucenicul său, care-i admira foarte mult pe Wesley Peters şi pe Svetlana, recunoştea cu mâhnire că Wes şi Olgivanna, mână în mână, o jucau pe Svetlana după voia lor, deşi el pretindea că pe Wes îl încercau nişte sentimente de vinovăţie[18].

E greu să-l exonerăm pe Wesley Peters de orice vină. A fost imoral să se folosească după propria dorință de banii Svetlanei. Privind în urmă, în momentele cele mai amare de luciditate, Svetlana a putut vedea că el doar a profitat de ea: „S-a căsătorit cu mine numai datorită numelui meu: dacă mă chema Nina sau Mary, nici nu s-ar fi uitat la mine. Dar banii au fost ceea ce l-a tras cel mai mult"[19]. Era încă urmărită de mitul aurului lui Stalin din Elveția, de umbra lui prelungă. Foarte trist. Chiar mai trist era faptul că Svetlana părea perfect făcută pentru a le servi interesele. În mintea ei purta modelul ideal al unui bărbat care să-i ofere permanentă siguranță și împăcare și care să aibă nevoie de ea. Dar deocamdată nu era pregătită să renunțe, dar Wesley Peters nu era omul potrivit pentru viața de familie pe care și-o închipuia ea.

Kamal Amin observa cum la fundație se adâncea animozitatea dintre Olgivanna și Svetlana, dar el punea vina mai mult în seama Svetlanei: „Reziduurile resentimentelor [dintre ele] erau exagerate de firea bănuitoare a Svetlanei... Purtarea ei amabilă, blândă ascundea o furie stăpânită care se acumulase timp de patruzeci de ani de trai în Uniunea Sovietică"[20]. Dar te-ai putea întreba cum de reușise să-și stăpânească această furie atât de multă vreme.

Ultima picătură a venit exact înainte de a porni în călătoria de întoarcere în Arizona, când a fost convocată de Olgivanna la sediul ei personal pentru o discuție. Olgivanna i-a pus în vedere foarte clar că războiul dintre ele era numai din vina Svetlanei. Când Olgivanna a întrebat-o ce-i displăcea atât de mult la Taliesin, Svetlana n-a putut să-i replice: „Totul", așa că i-a spus pur și simplu că voia pace. A asigurat-o pe Olgivanna că totul va fi bine. Dar Olgivanna a tras-o spre ea și a privit-o drept în ochi. Svetlana a fost îngrozită:

A început să respire adânc şi rar, uitându-se drept în ochii mei. Mi-am pierdut orice urmă de voinţă şi am rămas împietrită; m-a cuprins spaima ca un val rece, dar nu mă puteam mişca. După câteva momente de tensiune, am izbucnit în lacrimi, încă ţinând-o de mâini. Iar apoi am făcut un gest pe care nu l-aş fi făcut niciodată din proprie voinţă: i-am sărutat mâinile de mai multe ori. Abia atunci mi-a dat drumul. Era satisfăcută. Mi-a spus rar: „Astfel de momente nu se uită niciodată!".

Svetlana a alergat la Wes, încă tremurând şi plângând, şi i-a spus că doamna Wright a încercat s-o hipnotizeze. Nu se va mai duce niciodată s-o vadă pe femeia aceea. În timp ce-i relata scena, Wes, cu o indiferenţă rece, i-a spus că e isterică şi i-a ţinut o prelegere:

Doamna Wright te iubeşte, dar tu nu eşti în stare să-i răspunzi în acelaşi fel. Şi e foarte supărată din pricina asta. Ea îi iubeşte ca o mamă pe toţi cei de aici... Nu înţelegi cu niciun chip ce înseamnă locul acesta. Este o onoare să ai şansa să trăieşti la Taliesin, cea mai minunată viaţă pe care ţi-o poţi imagina. Am crezut că prin căsătoria noastră ţi-am oferit această şansă. Dacă nu apreciezi asta, nu ştiu zău care va putea fi viitorul nostru de aici înainte. Nu poţi sta la ferma noastră pentru că doresc ca soţia mea să fie acolo unde sunt eu. Caută să găseşti un mod de a te adapta[21].

Este şocantă aroganţa vădită de acest răspuns, cum avea să amintească Svetlana, probabil cu destulă exactitate, mai ales că şi el şi Olgivanna o aduseseră în starea aceea.

Pentru Svetlana acum Taliesin avea un ciudat şi sinistru ecou a ceva ce cunoştea prea bine: Olgivanna era exact ca tatăl ei. Ochii ei căprui aveau „scânteierea aceea gălbuie a pisicii sălbatice", pe care o aveau şi ochii lui Stalin, care voiau să spună:

„Eu sunt stăpânul!"[22]. Se uitase drept în ochii ei, scormonind să afle ce ascundea acolo; tatăl ei avea „același fel de a te privi"[23]. La cină, Olgivanna era cea care domina masa și toată lumea avea grijă să anticipeze ce o să spună, exact ca la masa lui Stalin. Ca și Stalin, Olgivanna rescria istoria pentru a îndrepta orice îi diminua rolul, pretinzând că abia după ce a cunoscut-o pe ea, geniul lui Frank Lloyd Wright a putut să înflorească, deși la vremea aceea el avea șaizeci de ani și era deja faimos în toată lumea. Cum de-a ajuns Svetlana să aterizeze în America exact într-un loc care avea să fie ca un ecou al lumii apăsătoare a tatălui ei cu același „cult al personalității"?

Svetlana i-a scris lui George Kennan că Taliesin e „condus, supus, dominat și îndoctrinat în cel mai dictatorial și slav (muntenegrean) mod de această femeie bătrână (69 de ani), care e bun politician, care are un ascuțit simț practic și o cumplită dorință de a CONDUCE". Ea scăpase de dictatura și falsa ideologie din țara ei și acum, „în cea mai democratică și mai liberă țară din lume", nimerise „într-un mic regat muntenegrean", cu „o curte și curteni devotați, exact ca în dacea tatălui meu de la Kunțevo"[24].

Svetlana s-a decis: nu se va pleca în acel jug psihologic și nici nu va permite ca fiica ei Olga să fie încătușată în același fel. Era îngrozită la gândul că va trebui să părăsească locul. Ca să se mai liniștească, și-a făcut un obicei să se plimbe cu mașina pe drumurile de la Spring Green. Acolo era patria copilului ei și voia ca frumusețea acelor locuri să-i intre în sânge. Aduna flori de câmp și se așeza pe malul râului Wisconsin, gândindu-se la viața ei.

În timpul unuia din drumurile ei s-a oprit să viziteze cimitirul de lângă biserica unitariană din partea locului și a căutat mormântul primei Svetlana. L-a găsit, Svetlana Peters, chiar numele ei, pe o piatră de mormânt, și alături și numele

copilului decedat, Daniel. A văzut poza băiatului, semăna cu Olga, care semăna cu tatăl ei. Din acel moment, cuprinsă cu adevărat de paranoia, a început să-i fie frică să mai conducă atunci când era şi Olga în maşină, de teama unui accident. Ştia bine că acum căzuse sub blestemul unei idei fixe, dar nu se putea abţine: poate că era menită să repete viaţa primei Svetlana până la ultimul detaliu.

De data asta, când caravana Taliesin s-a pus în mişcare, îndreptându-se spre Arizona, în loc să facă această frumoasă călătorie cu maşina, ea, Wes şi Olga au luat avionul. Când Wes a plecat să lucreze în Iran, a rămas de una singură. Acum între ea şi Olgivanna era război deschis. Kamal Amin îşi amintea o anume scenă brutală din timpul unei cine. El, Olgivanna, fiica ei Iovanna şi Svetlana stăteau la masă. Svetlana a început să se plângă, uşor isterizată, de programul de muncă al lui Wes: „Munceşte prea mult tot timpul, o să moară". La care Olgivanna i-a replicat printre dinţii încleştaţi pe un ton tăios: „Şi tu la fel"[25].

Svetlanei îi ajunsese cuţitul la os. Când Don şi Virginia Lovness, prietenii lui Wes, au venit în vizită, Virginia a relatat că Svetlana i-a rugat s-o ia pe ea şi pe Olga cu ei. I-a spus răspicat Virginiei: „Unii au încercat să dea foc la Taliesin şi mai înainte, dar n-au făcut o treabă ca lumea. Dar eu o să-l fac să ardă cu totul şi o să fac o treabă ca lumea"[26]. Gândindu-se că Svetlana ar putea cu adevărat să dea foc la Taliesin, Virginia a avertizat-o pe Olgivanna, care a angajat o gardă de corp particulară pentru a păzi complexul. Svetlana s-a retras cu Olga în locuinţa ei. Când Wes s-a întors, a fost însărcinat să le ducă mâncarea acasă.

Kamal Amin spunea: „Olgivanna avea neobişnuita abilitate de a crea un conflict, apoi bătea în retragere, asumându-şi postura de victimă... Prin această tactică aduna în jurul ei cercul

de linguşitori care, la rândul lor, se străduiau să lărgească acest cerc transmiţând mai departe linia partidului"[27]. Iar linia partidului era aceea că Svetlana se bucura de generozitatea Fundaţiei Frank Lloyd Wright, Olgivanna îi facilitase căsătoria cu un om minunat, Taliesin era locul în care îşi putea pune în valoare însuşirile creatoare, pe care ea nu reuşise să le dovedească. Svetlana era „îndărătnică şi nerecunoscătoare".

De acel Crăciun, Olgivanna a pus la cale o scenă finală de reconciliere, cu intenţia clară de a convinge că nu ea era de vină. S-a dus în picioarele goale la Svetlana şi i-a dus drept cadou nişte cercei cu diamante. Svetlana i-a aruncat în deşert spunându-i: „N-ai cum să-mi cumperi prietenia!" Când Iovanna, fiica Olgivannei, a auzit asta a urlat: „O omor! O omor!"[28]. În fine, mai mult de atât nu se putea şi, în cele din urmă, Wes a fost de acord să se mute de la Taliesin.

Dar acum Svetlana a început să-şi facă griji în privinţa banilor ei. Ferma de la Aldebaran s-a dovedit a fi un sac fără fund. De la investiţiile iniţiale ea mai cheltuise în plus 500 000 de dolari pentru reparaţii şi cumpărare de teren suplimentar, adică două treimi din avansul de 1,5 milioane de dolari de la început. Contabilul care se ocupa de taxe i s-a plâns că nu putea ţine o evidenţă contabilă ca lumea: declaraţia de impunere nu fusese completată în ultimii doi ani[29].

Când Svetlana i-a scris lui George Kennan cerându-i sfatul, acesta i s-a adresat Joanei, fiica lui. Walter Pozen, soţul ei, lucra la biroul din Washington al prestigioasei firme de avocaţi Stroock & Stroock & Lavan. Luni de zile, Joan primise cadouri ciudate şi neaşteptate prin poştă de la Svetlana şi Wes: bijuterii cu turcoaze în stilul băştinaşilor americani, parfumuri scumpe şi, la un moment dat, chiar şi mai multe rochii de seară elegante într-un singur pachet[30]. Cadourile au derutat-o şi a început să-şi facă griji pentru Svetlana.

Pozen a început să se uite la situația financiară a Svetlanei. Avocatul care reprezenta Valley National Bank a arătat că el era extrem de îngrijorat de situația contului Svetlanei și de nenumăratele extrageri care se făcuseră din acesta. Pozen a început să simtă că se întâmpla „ceva groaznic". L-a trimis pe unul dintre partenerii săi, avocat de imobiliare, la Spring Green, întâi la Taliesin și apoi la bancă. Amândoi au rămas șocați: „Cum a putut să facă una ca asta? Preluase datorii, preluase toate datoriile, își asumase toate datoriile personale ale lui Wes, dar era mult, mult mai mult decât atât".

Pozen a înțeles că tot eșecul fermei era o escrocherie. „Ah, Walter, cu vaca asta o să facem asta, cu cealaltă vacă Charley alta". Iar lui i-a trecut prin gând: *Doamne, nu știe că nu mai are nimic!*[31]! Pozen a tras concluzia că soțul și fiul vitreg au lăsat-o fără niciun ban.

Svetlana stătuse la Taliesin ceva mai puțin de doi ani. La câteva zile după Crăciunul anului 1972, s-a mutat de acolo împreună cu fiica sa Olga. Găsise o casă cu două dormitoare, o mică terasă și șemineu, la doar cincisprezece minute distanță. A semnat contractul în numele domnului și doamnei Peters, sperând ca Wesley să vină și el. S-a mutat cu ea și o tânără de prin partea locului, Pamela Stefansson, care-i fusese dădacă și la Taliesin și-i era foarte devotată Olgăi, iar Svetlana îi era foarte recunoscătoare pentru asta.

La Spring Green, Svetlana reușise să lege o strânsă prietenie cu o femeie pe nume Elizabeth Coyne. Coyne avusese un copil la vârsta înaintată de patruzeci și patru de ani și înțelegea bine cu ce se confrunta Svetlana ca mamă vârstnică. Înainte de a părăsi Taliesin, Svetlana a făcut un ultim gest de revoltă. La Taliesin exista și un pian pe care se pare că nu-l folosea nimeni. Deoarece se presupunea că acolo nimic nu aparține

cuiva anume, Svetlana a făcut-o pe inocenta. Pianul era proprietate comună. Ea a întrebat-o pe Coyne dacă voia pianul. La Taliesin au apărut oamenii angajați cu mutările, au încărcat pianul și au plecat cu el. Când Herb Fritz, proprietarul de fapt al pianului, a apărut și el, ia pianul de unde nu-i[32].

Wes s-a decis să n-o însoțească pe Svetlana la noua locuință. Acum spunea că l-a părăsit și a luat și copilul cu ea, deși se afla doar la cincisprezece minute distanță. Curând i-a pus în vedere că ori se întoarce la Taliesin ori dă divorț: „Nu sunt dispus la niciun compromis" i-a transmis el[33]. La sfatul medicului, Svetlana a cerut ajutorul unui psihiatru care, după ce a discutat cu amândoi, i-a spus Svetlanei că ea și Wes erau total incompatibili și că Wes voia să renunțe la căsătorie.

Psihiatrul Svetlanei a sfătuit-o să nu se mai întoarcă niciodată la Taliesin, indiferent cât de mult ar fi fost tentată. Bineînțeles că n-a fost în stare să stea departe de Taliesin. Într-una din nopți, s-a urcat în mașină și s-a dus acolo. A parcat la mică distanță, a luat-o prin spatele casei și, fără să facă gălăgie, a intrat în apartamentul lui Wes dinspre terasă. A stat și l-a privit:

> Apoi m-am apropiat și l-am atins pe un umăr. Și plângeam. S-a ridicat, avea aceeași figură ca atunci când l-am văzut pentru prima oară: foarte tristă, cu riduri verticale pe obraji. Arăta palid, extenuat și nici nu putea vorbi. „Trebuie să pleci!" mi-a spus el, fiindu-i frică să nu ne vadă cineva. „Nu trebuia să vii. Nu trebuia să vii!" Nu era în stare să spună altceva. S-a îndreptat spre ușă cum era, în halat, și eu l-am urmat. Știa pe unde venisem și m-a condus la mașina parcată printre bolovani și cactuși. Nu se vedea țipenie în jur, doar stelele străluceau. N-am mai vorbit nimic, ce mai era de spus? Am condus încet, plângând mai departe. Îl vedeam în oglinda retrovizoare stând la marginea drumului: același drum frumos,

mărginit de cactuşi saguaro şi cholla, pe unde venisem prima dată aici, un drum pietruit, numai hopuri care ducea de la asfalt spre Taliesin. A fost ultima oară când l-am mai văzut[34].

La sfârşitul lui februarie, Fundaţia Frank Lloyd Wright a dat un comunicat prin care anunţa că Wesley Peters urma să divorţeze. Reporterii s-au şi înfiinţat la Svetlana. La întrebările lor ea le-a răspuns că nu dorea să divorţeze, ci pur şi simplu nu putea trăi la Taliesin: „Eu cred în viaţa privată, cei de la fundaţie trăiesc în comun. Ei au veniturile în comun, mâncare la comun, viaţa în comun. Toată lumea munceşte acolo, chiar şi copiii [probabil se referea la cei doi copii ai Iovannei care erau adolescenţi]. De asta am plecat din Rusia"[35]. Pe prima pagină a ziarelor *Danville Register* şi *New York Times* titluri mari anunţau FIICA LUI STALIN ÎŞI PĂRĂSEŞTE SOŢUL.

În *Danville Register* Wes a dat o replică: „Mi-e teamă că mentalitatea i-a fost marcată de anii petrecuţi în comunism şi de educaţia de acolo în aşa măsură încât respinge o viaţă individuală superioară. Ea vede [Taliesin] cu ochii uneia obişnuite să respingă principiile adevărate ale democraţiei în acţiune"[36]. El mai adăuga că Svetlana „a venit aici şi a dorit să se căsătorească cu mine mult prea repede"[37].

Într-un al doilea articol din *New York Times*, intitulat FIICA LUI STALIN ÎN DISPUTĂ CU SOŢUL ÎN CAZUL DIVORŢULUI, Wesley s-a arătat ceva mai elegant, spunând: „Ultimul lucru pe care vreau să-l fac e să declar că nu doresc să spun nimic împotriva Svetlanei", apoi: „A fost o greşeală din partea mea s-o las să se căsătorească atunci cu un om ca mine". Despărţirea lor a fost „una dintre cele mai mari tragedii ale vieţii mele"[38]. Wesley a susţinut mai departe că Taliesin era „chintesenţa democraţiei. Frank Lloyd Wright a predicat un grad de individualitate mai înalt decât oricine

altcineva pe care l-am cunoscut... Bineînțeles, trebuie să fie și cineva care conduce"[39].

Exact după al doilea articol, *Times* a publicat un altul, intitulat „Paznic al unei tradiții: Olgivanna Lloyd Wright", în care Olgivanna era citată astfel: „Viața noastră la Taliesin se bazează pe principii democratice – tinerii sunt tratați fiecare după meritele sale. Dar cu cei care sunt înstăriți sau provenind dintr-un mediu aristocratic avem probleme mai mari". Olgivanna explica apoi că străinilor cu titluri nobiliare le vine mai greu „să primească ordine din partea unor oameni cu un statut mai modest decât al lor". Apoi *Times* o caracteriza pe Svetlana a fi fost crescută „de fapt ca o prințesă sovietică, fiica lui Stalin". Svetlana era încolțită.

Când a fost intervievată și Iovanna, fiica Olgivannei, aceasta a susținut că „Nimeni n-a respins-o. Ea e cea care i-a respins pe ceilalți fiind atât de bănuitoare". Apoi a adăugat, fără niciun rost, că și cartea Svetlanei „a fost scrisă din umbră de cineva din guvern. E fiica unui criminal"[40].

Când vestea despărțirii a devenit publică, prietenii au venit s-o consoleze la noua locuință. Odată cu familia Hayakawa, s-a arătat și Wes, care a rămas o oră acolo. Probabil ca pe un fel de trupe de sprijin, el i-a adus și pe un prieten din München și o familie din Elveția. De Paști i-a trimis flori. Svetlana îi scria Joanei Kennan:

> Scumpă Joanie,
>
> Sunt tristă. Mi-e milă de el [Wes], e un om slab, nu e în stare să se descurce singur. Asta e firea lui. E dependent de complexul „mamei". Eu doar sper și mă rog ca scorpia aia bătrână să-și dea sufletul într-o bună zi. Atunci o să poată și el să renască.
>
> Cu dragoste,
> A ta, *Svetlana*[41].

Walter Pozen afirmă că în această fază ea era cea care dorea divorțul, iar Wes era cel care trăgea de timp. După părerea lui Pozen, „el nu voia să renunțe la această femeie". A refuzat încheierea unei înțelegeri, pentru că asta l-ar fi împiedicat să mai aibă acces la câștigurile viitoare ale Svetlanei, și continua să semneze cecuri în contul lor comun, depășind valoarea acestuia cu 1 000 de dolari[42]. Pozen le-a separat curând conturile bancare.

Walter Pozen a încercat s-o facă pe Svetlana să priceapă situația ei financiară, dar a ajuns la disperare spunând că în capul ei nu există conceptul de bani. Pentru că făcuse parte din nomenclatura sovietică, nici nu avea nevoie să înțeleagă. Când a avut bani i-a dat cu nemiluita pentru a înființa Spitalul Brajesh Singh, sub formă de donații caritabile pentru copii, pentru a sprijini activitatea literară. Edmund Wilson relata că ea îi trimitea lunar 300 de dolari Ninei, văduva traducătorului Paul Ceavceavadze, decedat de curând și la care ținuse foarte mult[43]. Își pusese banii la dispoziția lui Peters și a fiului său, fără niciun fel de restricții. Joan Kennan avea să spună: „Mie mi s-a părut că toți banii aceia mulți pentru *Douăzeci de scrisori* n-au fost pentru ea niciodată ceva adevărat, ci doar o altă răsturnare a Roții Norocului. La fel ca satul acela din India, problemele fiului lui Wesley, toate animalele acelea, cadourile exorbitante către prieteni"[44].

Pozen a reușit să-i obțină Svetlanei un mic împrumut de la Valley National Bank în vederea viitoarelor câștiguri din cărți. Consultându-se cu Cass Canfield de la Harper & Row, a descoperit că Greenbaum reglase conturile cu Copex Establishment și toate veniturile angajate din viitoarele cărți fuseseră deja plătite. După socotelile lui Canfield, venitul ei probabil în următorii cinci ani avea să fie de aproximativ 15 000 de dolari. Era evident la ananghie.

Pozen era însă convins că existau nişte posibilităţi de a rezolva situaţia. Dacă Wes şi fiul lui luaseră toţi banii, atunci avea dreptul să-i fie restituiţi acei bani; ferma în fapt îi aparţinea, sau cel puţin avea dreptul la dobânda legală, cu toate că Brandoch a respins aceste pretenţii. În cele din urmă, Pozen a găsit o soluţie: un prieten de-a lui Brandoch era interesat să-i împrumute acestuia banii pentru a cumpăra partea din fermă care îi aparţinea Svetlanei. Pozen a ajuns la concluzia că Wes avea să semneze înţelegerea pentru divorţ şi cea pentru pensia alimentară a copilului în schimbul rezolvării datoriilor. În felul acesta Svetlana va avea nişte bani care, dacă erau investiţi corect, aveau să-i aducă un oarecare venit.

I-au trebuit zece luni lui Pozen să negocieze înţelegerea. Au fost implicaţi numeroşi avocaţi. Svetlana îi telefona tot timpul lui Pozen la Washington, încât acestuia ajunsese să-i fie spaimă când auzea că la celălalt capăt al firului era doamna Peters. Iar ea îi spunea: „Walter, nu ştiu ce să zic...". În cele din urmă, înţelegerea dintre Wes şi Svetlana era gata pentru a fi semnată a doua zi. Pozen tocmai lua cina cu Joan când a sunat telefonul. Era Svetlana. Pozen îşi aminteşte ce i-a spus: „Ah, dragă Walter, crezi că facem ce trebuie? Şi asta, şi aialaltă, şi eu n-am nevoie de bani, şi tot aşa, şi iarăşi, o să-i dau lui asta, o să-i dau...". Pozen avea să regrete mereu felul în care i-a răspuns. I-a zis: „Svetlana, n-ai cum să-l mai cumperi pe omul ăsta să vină înapoi". Ea i-a închis telefonul[45]. N-a fost semnată nicio înţelegere.

Deşi fusese neelegantă remarca lui despre tentaţia ei de a-l cumpăra pe Wes, Pozen era uluit că Svetlana era în stare să arunce la gunoi zece luni de eforturi într-un acces de enervare când ar fi avut banii care i-ar fi garantat libertatea. Dar nu aşa gândea şi Svetlana. Ea i s-a plâns Joanei Kennan că toţi americanii nu vorbesc decât despre bani. Dacă tot se afârşea

căsătoria ei, „voia să nu mai existe niciun motiv de conflict, niciun fel de ură, niciun fel de pretenții"[46].

Când Joan i-a răspuns într-o scrisoare ca s-o liniștească, Svetlana i-a scris încercând să-i explice de ce-și schimbase poziția în ultimul minut. Știa bine că Walter acționase cu înțelepciune și că echipa lor ar fi putut „câștiga jocul... Eram la doar cinci minute de a-l câștiga". Apoi a insistat: „Trebuia să salvez cât mai mult din prietenia și împăcarea cu Wes din cauza Olgăi... Nu pot să mă lupt cu el". În dimineața zilei de naștere a Olgăi, i-a spus Joanei că a fost la slujba de la biserica greacă din Phoenix: „Am plâns pentru el, pentru mine, pentru copilul nostru și, încet, încet, am simțit că toată ura mea – sau ce o fi fost – începea să mă părăsească... Într-un fel am pierdut jocul. Dar din alt punct de vedere, tot am câștigat ceva. Într-o bună zi, Wes o să recunoască, chiar dacă acum nu e în stare s-o facă"[47].

În cele din urmă, Svetlana a semnat înțelegerea cu Wes în iulie, a renunțat la orice fel de venit de la fermă și n-a cerut nici pensie alimentară pentru copil. De ce? Nimeni la Taliesin, nici măcar arhitectul-șef Wesley Peters, nu primea personal un salariu. Toți banii din proiecte se duceau la Fundația Frank Lloyd Wright, care plătea toate cheltuielile arhitecților. Olgivanna susținea că erau bine răsplătiți, aveau asigurată întreținerea, o mașină, asigurări de sănătate și, în orice caz, pe primul plan era Taliesin. Nimeni nu se plângea. Dacă cerea suport financiar de la Wes, ar fi însemnat o continuă animozitate.

Un an mai târziu, Wes a intentat divorțul, dar Svetlana n-a apărut la tribunal. Ea a spus că avea suficienți bani din plasamente încât să-i asigure un venit suficient. În realitate, cum spunea Walter Pozen, probabil că ea a reușit să salveze între 200 000 și 300 000 de dolari în depozite protejate, deși el credea

că probabil era vorba de mai puțin, situație care nu ar fi fost de natură să-i aducă suficienți bani pentru a supraviețui.

Svetlana s-a decis că singura soluție era să se întoarcă pe terenul cunoscut de la Princeton. În timp ce bunurile ei erau încărcate în camion și se uita la anunțul „De vânzare" din fața casei unde locuise trei luni, și-a simțit sufletul pustiit. Wes fusese de acord să le însoțească pe ea și pe Olga în avionul care-i ducea la Philadelphia. În avion aproape că n-au vorbit. Ce mai era de spus? Când a apărut taxiul care urma să le ducă la Princeton, Wes a sărutat-o și apoi a dispărut. Semăna cu o înfrângere, dar din tot dezastrul ăsta se alesese cu un neprețuit dar: fetița ei. Fără Olga e greu de spus dacă Svetlana ar mai fi supraviețuit.

Capitolul 26

Fiica lui Stalin la tuns iarba

Când Svetlana şi Olga au sosit la Princeton, la începutul lui august 1972, familia Kennan era plecată în Europa, aşa că i-au pus la dispoziţie Svetlanei locuinţa lor până când urmau să sosească şi lucrurile ei din Wisconsin şi avea să se poată muta înapoi în casa de pe Wilson Road 50. Când şi-a văzut din nou vechea locuinţă, a fost dezamăgită. Proprietarii interimari vopsiseră casa albă în roşu şi adăugaseră o verandă închisă şi un garaj pentru două maşini care ocupau o parte din terasă şi din curtea din spatele casei, stricându-le. Dar asta era casa în care avusese parte de confort şi siguranţă şi dorea să o recapete. Însă încă o chinuiau îndoielile: nu cumva îl părăsise pe Wes prea repede? Îi scria Annelisei Kennan că încă îl mai iubea. „Abia acum am simţit întreaga dimensiune a nefericirii mele."[1] Wes îi promitea să vină s-o viziteze. La telefon era întotdeauna prietenos.

Svetlana avea acum patruzeci şi şase de ani, era o mamă singură care-şi creştea copilul. Acestea fuseseră cărţile pe care le întorsese la ultimul joc şi era hotărâtă să profite cât mai mult de ele. Mai ales se prefăcea că era mulţumită. Annelisei îi spunea: „Aici la Wilson Road suntem destul de fericite"[2].

Când Olga a împlinit doi ani, Wes i-a trimis un minunat buchet de flori și niște jucării, dar, spre mirarea Svetlanei, el n-a apărut. Ea îi scria lui George Kennan:

> După ce [Wes] „a câștigat" divorțul, i-am dat un telefon să-l întreb dacă acum era fericit, și mi-a răspuns ca un câine bătut, plângându-se că era groaznic de nefericit etc. Dar când i-am pomenit să vină s-o vadă pe Olga, mi-a zis „probabil la vară". Așa că nu cred că acest copil va primi prea multă atenție de la un astfel de tată. Și mă simt groaznic din pricina întregii povești. Toată viața mea am avut înclinația de a-l idealiza și a-i conferi o aură romantică omului pe care l-am iubit, și întotdeauna mi-a trebuit mult timp și chin pentru ca să-l văd pe acel om așa cum e el cu adevărat. Abia atunci ajung să fiu împăcată. Deși Wes dovedește că nu-i pasă prea mult de noi și de multe ori nu s-a purtat nici cu mine foarte bine pe când trăiam împreună, nu pot să mă despart de amintirile frumoase pe care le-am păstrat[3].

Apoi i-a mărturisit lui Kennan: „Singurul meu țel în viață e să-mi cresc copilul acesta scump așa cum trebuie – așa cum trebuie după modelul american – despre care, să spun adevărul, nu știu prea multe"[4].

Svetlana nu-și mai putea permite acum să aibă și o menajeră și un grădinar. A revenit la magazinul Urken Hardware, unde doamna Urken a întâmpinat-o cu căldură, pentru a-și cumpăra produsele de curățat de care avea nevoie. În timp ce ziarele anunțau că Wesley Peters intentase acțiune de divorț, Svetlana și-a cumpărat o mașină de tuns iarba și a intrat în corul zgomotos al soților care tăiau iarba de pe peluze. Toți vecinii s-au prefăcut că nu văd că fiica lui Stalin era aceea care tundea iarba.

Trebuia să învețe de la zero ce înseamnă viața domestică în America. Hella McVay, profesoară la o școală particulară, Școala

Stuart Country Day, își amintea că se nimerise cu Svetlana la magazinul Acme. Svetlana stătea între rafturi, cu Olga în cărucior, și părea cu totul derutată. Probabil că doamna McVay părea abordabilă: „Svetlana s-a apropiat de mine și mi-a pus, foarte timidă, foarte încet: «Mă scuzați, vreau să-i fac fetiței mele niște conuri de înghețată. Spuneți-mi, cum se face?»" Doamna McVay s-a prefăcut că nu știa cine era Svetlana și și-a luat sarcina în serios:

> Așa că i-am spus că și mie îmi place să fac conuri – am două fete – și-mi plac conurile cu zahăr. Poate și fetiței îi plac conurile cu zahăr. Știam că pe cea mică o chema Olga, dar nu i-am spus pe nume. Voia să-i ofere fetiței ceva foarte american. I-am arătat unde erau conurile, apoi am condus-o la înghețată. Uite, Doamne, câtă înghețată avem aici! Toate aromele. Doar să alegi aroma care-ți place. Poate că la fund vrei să pui vanilie și zmeură deasupra, sau poate întâi ciocolată și apoi vanilie, și iei câte puțin cu linguriță și o lași să lingă și să vezi ce distracție când o să se mânjească toată. Iar Svetlana a spus că era atât de minunat! Și mi-a mulțumit în toate felurile, iar apoi a luat mai multe pachete și ne-am luat rămas-bun.

Hella McVay și Svetlana au devenit prietene:

> Am simțit că e foarte bine să nu-i violez intimitatea pentru că toți am citit despre teama Svetlanei de a fi socotită doar fiica lui Stalin. Vreau să spun că femeile în general știu că suntem, până la un punct, în umbra unui bărbat, dar să fii în umbra unui monstru care a omorât atâția oameni, vreau să spun de zece ori mai mulți decât a omorât Hitler... Svetlana voia să dispară din viața ei. Mereu spunea că mai are doi copii, dar aceia nu erau liberi. Dorise să aibă un copil chiar la vârsta ei mai înaintată, un copil născut într-o țară liberă... Exact cuvintele acestea le-a folosit. Îmi aduc bine aminte[5].

După ce Olga a împlinit doi ani, Svetlana a dus-o la grădinița Presbiterian Cooperative, unde s-a implicat fericită ca „mamă asistentă". Mămicile mai tinere au cam strâmbat din nas din pricina vârstei ei: li se părea nepotrivit să ai un copil la peste patruzeci de ani. Svetlana a început să folosească numele de doamna Lana Peters, crezând că nimeni nu mai știa cine era de fapt – fiica lui Stalin – și se îndeletnicea cu schimbatul scutecelor. Dar într-un oraș mic precum Princeton, până și taximetriștii știau cine era.

Da, bineînțeles că era singură. Vechi prieteni – Paul Ceavceavadze și Edmund Wilson – muriseră, dar mai erau familia Kennan și câțiva prieteni noi. A continuat să întrețină o corespondență voluminoasă. În 1970 l-a întâlnit la Princeton pe scriitorul Jerzy Kosinski, au discutat ore în șir, iar fiindcă acesta era polonez, ea și-a dat seama că o înțelegea la fel cum și ea îl înțelegea pe el. Ea îi scria:

> Iar când îmi vine să trăncănesc – așa cum aveam obiceiul să trăncănim noi, intelectualii ruși – ei bine, îmi vine să mă dau cu capul de pereți. Încerc din răsputeri să mă *americanizez* în privința asta, adică să nu mai trăncănesc (sau să gândesc) în modul acela învechit al intelectualilor ruși. Și am avut oarecare succes. Acum reușesc destul de bine un fel de cocktail de sporovăială americană. Dar uneori parcă îmi lipsește plăcerea de a-i vorbi o oră întreagă cuiva care mă înțelege. În Uniunea Sovietică, aveam parte de bucuria asta din belșug, doar de asta și nimic mai mult... Era o mare ușurare, știi. O părticică din această bucurie am încercat-o cu George Kennan, cu Alan[6].

Glumea spunând că dacă vor mai continua aceste discuții la Princeton s-ar fi putut să se îndrăgostească de el, dar „Dumnezeu să ne ferească pe amândoi de așa ceva. Cred că ar fi o mare belea". A auzit că nu se simțea bine și își încheia scrisoarea

într-un mod fermecător: îi dorea „noroc (scriitorii au nevoie de noroc). Şi de mai ce? Cât mai mult râs, care îţi dă sănătate. Împăcare sufletească, dacă îţi place (unora nu le place)". Şi-i amintea să nu uite să se bucura de libertate, mai mult decât ea.

În romanul său *Întâlnire între necunoscuţi,* Kosinski face din Svetlana un personaj şi surprinde perfect şocul pe care l-ar fi încercat orice expatriat rus care ar fi întâlnit-o. Din întâmplare, Levanter, personajul său fictiv, devenea vecin cu fiica lui Stalin la Princeton:

> Numai numele ei, chiar şi la telefon, era suficient pentru a-i trezi amintiri din Moscova trecutului său, iar pentru el ea însemna o legătură directă cu puterea îngrozitoare pe care o instaurase Iosif Vissarionovici Stalin. Levanter trebuia să-şi spună iar şi iar că acum ajunsese lector la Princeton, nu mai era student la Moscova, şi că vorbea cu o femeie care era doar vecina lui şi care, din întâmplare, era fiica lui Stalin. Levanter i-a arătat [prietenului său Romarkin] nişte fotografii ale Svetlanei Allilueva. Luând cu respect fotografiile, de parcă ar fi umblat cu nişte fragile şi de nepreţuite suveniruri de familie, Romarkin le-a întins cu grijă pe măsuţă şi a început să le studieze pe fiecare. „Nu se poate", şopti el. „Fiica lui Stalin în America! E imposibil!" Clătină din cap. „Dacă un sfert de secol tu şi cu mine am putut să supravieţuim sub Stalin şi apoi să înconjurăm jumătate de glob pentru ca s-o întâlnim pe fiica lui în chip de obişnuită vecină de alături, ei bine, atunci înseamnă că orice e posibil"[7].

Ştiind bine reacţia pe care o trezea, Svetlana evita de cele mai multe ori comunitatea rusească. Evghenia Tucker, soţia eminentului istoric Robert Tucker, amintea că una dintre prietenele ei exclamase la numele Svetlanei: „În casa mea niciodată!". Iar când Evghenia a insistat: „Ştii, nu ea a făcut

toate acelea. Ci taică-său!" prietena ei i-a replicat: „Şi eu de ce să-i strâng mâna?"[8].

Svetlanei nu i-a mai rămas decât credinţa în Dumnezeu şi a căutat o biserică unde să afle mângâiere. Pentru ea ideea de Dumnezeu era, cum spunea ea, „neoficială". Detesta ideea că o credinţă era superioară alteia. Pentru că toate religiile erau la fel, nu conta că te duceai la o biserică anume, deşi ea evita comunitatea ortodoxă rusă.

La Biserica episcopală „Toţi Sfinţii" din Princeton a sosit un nou preot. El şi soţia sa, Rosa, tocmai se întorseseră după nouă ani de misionariat în Uganda. Rosa Shand amintea prima impresie pe care i-a făcut-o Svetlana, într-o duminică, la biserică, îngenuncheată cu un rând în faţa ei dincolo de strană: „Era ghemuită atât de jos, încât n-am văzut decât un maldăr rebel de păr blond"[9]. Avea ochii plecaţi, o imagine a pocăinţei. Pentru ce se căia atât de mult? Pentru că-şi părăsise copiii? Pentru toate eşecurile avute? Era atât de retrasă în ea, încât nimeni n-a îndrăznit s-o tulbure.

Rosa Shand îi citise cartea *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Prin Svetlana, aflată într-o biserică de cartier din Princeton, Rosa simţea că se apropiase cel mai mult de „izvorul întunecat al istoriei". După slujbă, Svetlana a invitat familia Shand să-i facă o vizită acasă. Dintr-un fel de intuiţie, ea simţea la acest cuplu de tineri ceva care-i era apropiat; probabil că şi aceştia era năuciţi de reintegrarea în viaţa tumultuoasă din Princeton. La scurtă vreme le-a făcut o vizită şi Svetlana, deşi le-a cerut să nu mai fie nimeni altcineva în afară de ei când va veni, spunându-le că-i venea greu să întâlnească pe neaşteptate oameni necunoscuţi. La foarte scurt timp, Rosa a suferit o operaţie la coloană:

> Totul s-a petrecut foarte repede, aşa cum se întâmplă atunci când îşi pune ceva în minte Svetlana, şi şi-a pus în minte să

fie prietena noastră. Şi n-au trecut decât abia trei săptămâni şi am trecut prin experienţa unei operaţii la coloană, iar Svetlana m-a luat la ea acasă. A fost cel dintâi – deşi nu dintre cele mai măreţe – gesturi ale unei rusoaice care m-a umplut de uimire, şi m-a făcut să simt o prudentă descumpănire... Nu vreau să spun că acest gest spontan de ospitalitate mi s-a părut foarte ciudat. Nu atunci, dar puteai simţi în ea germenele acestui gest: refuzul de a calcula... În acest moment gestul Svetlanei era un fel de mână întinsă... dictat de nevoia de apropiere şi prietenie. În orice caz, era un gest la care nu m-aş fi aşteptat nici măcar din partea unui membru al familiei mele[10].

Svetlana şi-a argumentat gestul spunând că Rosa avea nevoie de recuperare. Soţul ei, Philip, se putea ocupa de copii. „Trebuie să stai în pat, să ai linişte şi mâncare servită la pat", i-a spus ea. Rosa era cam speriată. „Istoria zbuciumată [a Svetlanei] parcă îmi tăia respiraţia." Şi ce ar fi avut de discutat? Dar avea dureri atât de mari, încât a acceptat cu recunoştinţă oferta Svetlanei. Până la urmă, au ajuns să vorbească doar despre copii şi să se joace cu Oluşka (numele de alint al Olgăi). Svetlana îi spunea că nu era foarte îngrijorată de fiica ei Katia: aceasta îşi descoperise pasiune pentru ştiinţă încă de la unsprezece ani şi era foarte apropiată de tatăl ei, Iuri Jdanov. Dar o îngrijora Iosif. De-acum ajunsese medic, dar ce cicatrice avea el în sufletul lui? Nu numai pentru că ea îl părăsise, dar oare se simţea vinovat pentru felul în care KGB îl silise s-o denigreze? Nu trebuia să se simtă vinovat. Avusese de ales? Vorbea cu atâta dragoste despre momentele când stătuse cu fiul ei la masa din bucătărie, din vechiul lor apartament din Casa de pe chei, unde râdeau, plângeau şi discutau de toate, încât Rosei i se părea că-l şi cunoaşte.

Rosa a fost uimită că în casa Svetlanei nu găseai niciun lucru care să amintească de originea ei rusească şi de colecţia de ustensile moderne din bucătărie. Cum de găsise chiar şi o presă

electrică de usturoi? „Televiziunea!" i-a răspuns Svetlana. Nu mai termina niciodată de șters cu mopul podeaua și așa curată din bucătărie. „Nu voia să fie deosebită, voia doar să facă lucrurile așa cum trebuie, să stăpânească modul american de a fi."

Într-o dimineață, când Svetlana nu știa că se trezise, Rosa, privind-o prin ușa întredeschisă a dormitorului, a surprins-o stând în bucătărie:

> Mi s-a părut că acum văd tot ce Svetlana ascundea cu atâta grijă. Vedeam disperarea. Nu se clintea, dar nu puteai să spui că se odihnea. Stătea în mijlocul bucătăriei, călare pe un scaun, mopul lăsat pe jos, cu spatele drept, nefiresc, ținând în mână instrumentul de curățat vinete, de parcă ar fi pozat în chip de robot în acea bucătărie ce lucea de curățenie. Privea pe geam cu o expresie de disperare, de îngrijorare, atât de obosită să se prefacă a face parte din inventarul bucătăriei, încât era limpede că nu avea să-i supraviețuiască. Brusc m-am simțit cu totul neajutorată în fața zbuciumului care o frământa pentru tot ce pierduse... Pe ce naiba de coridoare întortocheate ale istoriei ajunsese Svetlana aici să stea cu un cuțit de curățat vinete în mână, în atmosfera elegant de rarefiată de la Princeton?[11]

Însă Rosa știa să vorbească despre cărți și pentru Svetlana era un fel de salvare. La o vodcă, au discutat despre ideile filosofului danez Søren Kierkegaard, a cărui teorie existențialistă a credinței ca pasiune o inspira pe Svetlana. Au discutat despre Simone Weil, mistic și filosof francez, și despre destinul ei tragic. Și mai era și Pasternak. Dar scriitorul Svetlanei era Dostoievski. Ah! Povestea *Jucătorului*. Rosa i-a pus că ea îl prefera pe Cehov. Când Rosa a pomenit că era încântată de poezia obraznică a Marinei Țvetaieva, Svetlana a izbucnit așa cum nu mai ea știa să izbucnească: „Țvetaieva e un nimic. Las-o: a fost o fire slabă, s-a

sinucis"[12]. Rosa trebuia s-o citească pe Anna Ahmatova, *Recviemul*. Poezia ei avea grandoare morală.

Recviem era ciclul de poezii ale Ahmatovei despre Rusia de la sfârşitul anilor 1930, în timpul Marii Terori a lui Stalin, când, în fiecare zi, stătuse la coadă vreme de şaptesprezece luni, în faţa închisorii din Leningrad, pentru a-i da un pachet fiului ei Lev, arestat pentru activităţi contrarevoluţionare. Ciclul începe cu faimosul moment când o bătrână din şirul de oameni i-a spus în şoaptă: „Eşti în stare să zugrăveşti aşa ceva?" Iar Ahmatova i-a răspuns: „Da, pot". Secvenţele poetice constituiau un recviem pentru Moscova, cu străzile ei însângerate de roţile Mariilor Negre*, cu turnurile Kremlinului ca „un zid al plângerii" şi „hieroglifele tăiate de suferinţă pe obrajii oamenilor"[13].

În vreme ce vorbea Svetlana, Rosa cerceta fotografiile publicate în cartea *Pasternak par lui-même*. Când şi-a ridicat privirea, a văzut că Svetlana plângea: „Stătea cu coatele pe masă, cu pumnii la gură, cu buricele degetelor albe. Lacrimile îi scăldau pistruii. Şi spunea: «Ahmatova şi-a pierdut fiul. Ştiai că l-a pierdut?»"[14]. Dar Ahmatova şi-a recăpătat în cele din urmă fiul. Lev a fost eliberat din Gulag în 1957, la patru ani de la moartea lui Stalin, dar când s-a întors din lagăr era înverşunat, fiind convins că mama sa nu se luptase îndeajuns pentru a-l elibera, nu făcuse destul ca să-l salveze.

Svetlanei îi trecea prin cap că ar putea să cumpere o casă mai mare în care să se mute şi Rosa, Philip şi fetele lor, dar familia Shand s-a mutat curând în Texas, unde lui Philip i s-a oferit un post de profesor, iar prietenia lor a continuat ani în şir prin scrisori. Îndată ce Olga s-a făcut destul de mare pentru învăţământul preşcolar, Svetlana a început să caute o instituţie

* Denumire pentru maşinile KGB care transportau arestaţi (n.tr.).

particulară de profil. Ea avea încă neîncrederea emigrantului din Uniunea Sovietică față de școlile publice de stat, considera că părinții care le recomandau erau păcăliți de ideile unui socialism „binefăcător". Nu voia să audă de „școli de stat, *nimic* de stat"[15].

Millie Harford era director fondator la Stuart Country Day School of the Sacred Heart. Harford își amintea cum a întâlnit-o prima dată pe Svetlana. Nu de mult îl însoțise pe soțul ei academician într-o vizită în URSS, în cursul căreia vizitase și câteva școli. La întoarcere, în cursul unui interviu în *Princeton Packet*, ziarul local, ea spunea că fusese o experiență fascinantă, școlile din URSS aveau o programă interesantă, nu foarte diferită de cea din Statele Unite ale Americii.

Și dintr-odată, Svetlana a sunat-o pe Millie Harford și a dojenit-o pentru diplomația dovedită în interviu – „diplomatic" era un cuvânt pe care Svetlana îl detesta. Millie n-o întâlnise niciodată pe Svetlana, dar a fost de acord că nu fusese foarte corectă. De fapt, ea văzuse că școlile sovietice erau foarte restrictive, copiii nu erau încurajați să se exprime, ci erau învățați să fie conformiști. Svetlana i-a spus: „Vreau să vă întâlnesc". „Și ne-am întâlnit. Era dezarmantă. Mi-a plăcut imediat."[16]

Olga, care avea acum trei ani, a fost înscrisă la o clasă de preșcolari la Stuart School. Taxele erau mari: 1 500 de dolari pe an. Deși Princeton era împărțit între cei îmbogățiți de generații și cei proaspăt îmbogățiți, mulți elevi de la Stuart erau selecționați dintre cei veniți din străinătate. Soțul unei profesoare crescuse în Polonia comunistă și-și amintea de cărțile de propagandă cu fotografiile Svetlanei, „vrăbiuța", așezată pe genunchii tatălui ei, ca un fel de exemplu pentru copiii polonezi al iubitei copile. I s-a părut o ironie ca acum copilul lui să se joace cu nepoata lui Stalin[17].

Svetlana și Millie Harford au devenit prietene apropiate. Adesea Harford o invita la câte o cină la care erau și discreți musafiri, dar una dintre acestea i-a rămas în minte. Era o reuniune intimă:

> Svetlana ne povestea acel moment, atât de cunoscut; în serile în care tatăl ei și tovarășii acestuia stăteau și beau, iar ea era deja adormită sau aproape, el o trăgea de păr și-i spunea: cântă-ne sau dansează. Și era chinuitor, foarte chinuitor. Cred că și-a amintit de asta pentru că soțul meu i-a cerut fiului nostru, mare fan Beatles care tocmai învăța chitara, să ne cânte ceva. Chris a refuzat, dar Jim i-a spus: „Haide, Chris". Iar acesta i-a replicat: „Nu, nu vreau". Și atunci s-a ridicat Svetlana și a intervenit: „Lăsați-l în pace. Lăsați-l să plece. Pentru că atunci când eram de vârsta lui, tata mă obliga să vin la petrecerile lui când eu eram foarte cuminte și-mi vedeam de ale mele. Petreceri între bărbați, petreceri de bărbați. Și mă suia pe masă și-mi spunea: «Acum dansează»". Și apoi ne-a arătat cum dansa. S-a dus la dulapul de haine, a luat o pălărie și un baston și a început să danseze. A ieșit în mijlocul camerei și a început să bată din picioare[18].

În timp ce dansa, musafirii s-au îngrozit de suferința pe care acest dans o sugera.

Svetlana dorea să aibă o „viață americană" obișnuită. Invita musafiri la ea acasă: veneau familia Hayakawa și vechea ei prietenă Ruth Biggs. Invita vecini la cină. Mai veneau și oameni pe care-i întâlnea la școala Olgăi. În vara lui 1974, în grădina din spate făcuse o piscină, plătită în rate lunare. Îi scria Rosei Shand că au avut parte de o vară frumoasă și relaxată pe propria „plajă mică și privată". „Am avut musafiri tot timpul – cupluri, celibatari, familii cu copii, care mai de care. Toate astea neașteptate și neobișnuite pentru noi, dar foarte plăcute."[19] Dar

în iulie următor, la Princeton a plouat cu găleata şi piscina s-a surpat sub greutatea apei, lăsând în urmă o groapă plină de noroi parcă făcută de o bombă. A fost „trist", dar a fost „OK" după spusele Svetlanei: „Alţii au avut parte de nenorociri mai mari şi au pierdut mai multe în ziua aceea"[20]. Avea acel stoicism rusesc: nu te poţi baza să ţină ceva o veşnicie.

În plus, nu scăpase cu totul de temeri. Numărul scrisorilor de la oameni străini scăzuse, acum veneau poate doar zece pe zi. Unele o întristau. Un bărbat o întreba de ce tatăl ei se purtase cu oamenii aşa cum se purtase, dar nici măcar fiica lui nu ştiuse. Altele îi provocau îngrijorări mari. I-a scris lui Jamie (omul de la CIA care avea grijă de ea) că imediat după discuţia lor obişnuită la telefon, pe 6 noiembrie, primise o „îngrozitoare scrisoare plină de ură" de o la o femeie care se prezentase a fi profesoară la Universitatea din Roma. „Nu mă mai deranjează că oamenii mă blestemă, dar asta o blestema şi pe Olga. Cred că aşa ceva e dincolo de politică; e o reacţie animalică."[21] Ideea că Olga putea avea de suferit o dobora. Îi spunea lui Jamie că în Arizona se simţise mai în siguranţă: era un loc atât de izolat. De ce oare se mutase din nou la Princeton?

Dar în privinţa Oluşcăi avea şi alte îngrijorări. La şcoală toţi o socoteau pe Olga un copil minunat, vesel, independent, cu nişte ochi mari, negri care te cucereau. Dar Olga nu vorbea. Svetlana a fost trimisă la un logoped, care i-a cerut să completeze un chestionar. Când l-a citit, medicul s-a albit. Svetlana a sintetizat: „Părinţii Olgăi erau în vârstă, mama mea se sinucisese, fratele meu murise din pricina alcoolismului". Se pare că nu-i pomenise cine fusese bunicul ei. Medicul, îngrijorat, i-a spus să vină din nou cu copilul: aveau să-i cerceteze urechile, poate că nu auzea. Svetlanei i s-a făcut rău: „M-am întors acasă în lacrimi, temându-mă că acum aveau să-i descopere fetiţei

mele tot felul de defecte moştenite"[22]. Dar după ce Olga a împlinit patru ani, Svetlana era foarte bucuroasă că putea să-i spună Annelisei Kennan că Olga „sporovăieşte tot timpul! N-am pomenit un copil atât de vorbăreţ. Şi când a venit de la şcoala de vară ce-a putut să-mi spună: «Mami, cred că am un copil în burtică. Ştii, când mănânci mai mult, faci un copil în burtică». Şi era foarte convinsă de asta, iar eu nu ştiam ce să-i spun"[23].

Svetlana nu credea că KGB renunţase să se mai ocupe de ea. În iunie 1974, a primit o scrisoare de la Iosif, fiul ei. Nu a pomenit nimănui de conţinutul ei, dar era convinsă că nu era trimisă de el. I-a spus Annelisei Kennan că trimisese scrisoarea la un grafolog, împreună cu o mostră a scrisului autentic al lui Iosif. Grafologul i-a confirmat că scrisoarea şi mostra nu erau scrise de aceeaşi persoană[24]. După opinia Svetlanei, cine altcineva în afară de KGB putea plastografia o scrisoare ca din partea fiului ei? Dar în ce scop? Voia informaţii adevărate de la Moscova. În universul acela închis din Uniunea Sovietică, unde scrisorile erau cenzurate, iar instituţii oficiale te supravegheau mereu, cea mai sigură cale să ajungă la copiii ei era îngrozitor de labirintică. Un vecin de-al ei de pe Wilson Road, Roman Smoluciovski, urma să participe la o conferinţă despre astrofizică la Moscova în luna iulie a acelui an. Când s-a întors i-a adus vestea că acum Katia, care avea douăzeci şi patru de ani, îşi luase licenţa în geofizică la Universitatea din Moscova, iar acum preda. Nu se căsătorise şi locuia cu bunica ei, mama lui Iuri Jdanov, pe care Svetlana o urâse atât de mult, încât cu mulţi ani în urmă îi spusese tatălui ei că divorţează din pricina soacrei despotice. Dar Svetlana se consola că acum Katia, care era total lipsită de simţ practic, măcar nu stătea singură. Iosif avea o slujbă foarte bună la una dintre cele mai serioase clinici din Moscova. Nu a mirat-o deloc când a aflat că divorţase: ea

încercase să-l prevină că era prea tânăr ca să se însoare[25]. Afla cu acest prilej că era pentru prima oară bunică: Iosif avea un băiat de patru ani.

Acea lună, noiembrie 1974, a fost deosebit de grea pentru Svetlana. I-a scris Rosei Shand că o încerca o stare de disperată amărăciune, şi credea că Dumnezeu o părăsise: „Totul mă părăseşte, chiar şi cuvintele rugăciunii". Pentru ea, luna noiembrie era luna întunecată a morţii, luna în care se sinucisese mama ei. După ce l-a citit pe teologul Dietrich Bonhoeffer, a descoperit cuvintele care defineau starea în care se afla: i-a spus Rosei că era „o criză a credinţei", „o tentaţie a Spiritului. Dacă nu ai trecut niciodată prin aşa ceva, îţi doresc să nici nu treci"[26]. Când o încerca disperarea singurătăţii în care se afla, Svetlanei nu-i rămânea altceva de făcut decât să se ţină tare.

Svetlana a fost întotdeauna foarte prudentă şi şi-a impus să nu încerce direct să intre în contact cu copiii ei la Moscova, fiind convinsă că asta i-ar fi pus în pericol. Dar pe 5 august 1975, George Kennan a primit o scrisoare neaşteptată de la un ziarist american neidentificat, venită prin curierul diplomatic la Departamentul de Stat. În scrisoare se spunea: „Stimate domnule Kennan, vă scriu din partea lui Iosif G. Alliluev care-mi cere să intru în legătură cu mama sa privitor la dorinţa sa de a vizita SUA". Ziaristul spunea că Iosif îi cerea mamei sale să obţină pentru el o viză de turist de trei luni. Era o cerere foarte ciudată. La mijlocul anilor 1970, în fapt niciunui cetăţean sovietic nu i se dădea voie să călătorească nesupravegheat în afara blocului sovietic, iar orice legătură cu străinii chiar şi pe teritoriul URSS era considerată un act de trădare.

Scrisoarea era semnată *Un prieten*, iar semnatarul explica cum, printr-o cunoştinţă, îl întâlnise pe Iosif, care acum preda medicina la Primul Institut de Medicină din Moscova, era

divorțat și avea un băiat de cinci ani. În mod evident, Iosif îi spusese semnatarului că el își învinuise mama în 1967 pentru că era supărat și se simțise trădat, dar de asemenea din pricină că „asupra sa se făcuseră considerabile presiuni să-și învinuiască mama". Dar acum Iosif se dezicea de declarațiile de atunci, spunând: „O înțeleg perfect. Mi-a luat nouă ani să fac asta". Dorea ca intențiile sale să rămână secrete. Nimeni, nici tatăl său, nici sora sa vitregă, Katia Jdanov, nu știau de dorința sa de a-și vizita mama. Iosif n-a vorbit deschis de ideea de a fugi, deși a făcut niște aluzii că s-ar putea să nu se mai întoarcă în țară[27]. În plic erau și câteva fotografii, printre care una în care Iosif își arăta pașaportul. Ziaristul spunea că își risca slujba acceptând să fie intermediar în această situație, dar, dacă Iosif reușea să-și ducă planurile la îndeplinire, dorea să aibă dreptul la un interviu în exclusivitate[28].

Kennan s-a dus imediat cu scrisoarea și fotografiile acasă la Svetlana. Totul arăta suspect. Cine era acel ziarist? De ce o trimisese prin curier diplomatic? De ce scrisoarea îi era adresată lui Kennan? Kennan i-a dezvăluit Svetlanei că ar fi putut fi o capcană pentru a deteriora relațiile dintre SUA și URSS.

Nu e greu de imaginat starea Svetlanei în fața acestor vești. Dacă ceea ce spunea ziaristul era adevărat, iubitul ei Iosif îi cerea sprijin pentru a fi alături de ea în America și o iertase pentru că îl abandonase. Dar a înțeles și faptul că să intre în contact cu ea în acest mod clandestin, prin Ambasada americană, fusese destul de periculos. Ce s-ar fi întâmplat dacă planul său era descoperit? Dar dacă dorea într-adevăr să i se alăture în Statele Unite ale Americii și totuși nu primea invitație, avea el s-o mai ierte?

Dar mai exista o posibilitate. Toată această stratagemă să fie un nou complot pus la cale de KGB, cum bănuia Kennan,

ceea ce însemna că fiul ei era din nou folosit împotriva ei: fotografiile erau autentice. Dar care era mobilul? Să dea posibilitate KGB să spună să fiica netrebnică a lui Stalin, unealtă în mâna imperialiştilor americani, încerca să-şi ademenească fiul să-şi trădeze patria, dar acesta, cu mult curaj, îi dezvăluise complotul?

Era greu de dezlegat misterul. Deşi chinuită, ea a fost de acord cu Kennan: nu trebuia să răspundă. Kennan s-a dus la colegul său Mark Garrison, director al Biroului de relaţii cu Uniunea Sovietică din Departamentul de Stat, cel care-i dăduse scrisoarea, rugându-l să-i transmită ziaristului mesajul că „mama lui Iosif îl iubea mult", dar „dacă voia să vină în America, trebuia să-i trimită o scrisoare prin poşta obişnuită"[29].

Ziaristul anonim i-a trimis curând o a doua scrisoare lui Kennan. De data asta îşi declina identitatea: era George Krimski. Lucra la Associated Press şi avea legături cu comunitatea disidenţilor. El lămurea ce se întâmplase. Un tânăr, pe nume Aleksandr Kurpel, îl abordase la Moscova rugându-l să-l ia cu maşina. În timp ce discutau în maşină, Kurpel îi spusese lui Krimski că era bun prieten cu Iosif Alliluev şi ar fi vrut să-i facă şi lui cunoştinţă cu acesta. Krimski se dusese la Iosif în apartament, iar acesta îl invitase să facă o plimbare prin parcul din apropiere pentru ca să poate vorbi în voie. Iosif îl rugase să-i transmită un mesaj mamei sale „cu privire la o posibilă vizită"[30]. Fusese ideea lui Krimski de a-i trimite scrisoarea lui Kennan.

Această a doua scrisoare nu lămurea lucrurile prea mult. Probabil acest Aleksandr Kurpel, primul care-l abordase pe Krimski, acţiona ca un agent provocator al KGB atunci când se oferise să-l pună pe Krimski în legătură cu Iosif. Iuri Andropov, pe atunci şef al KGB, era foarte priceput în tacticile Războiului Rece. Avea Kennan dreptate? Kennan era convins că

KGB era pornit să şicaneze administraţia Carter demonstrând că CIA încă mai complota împotriva URSS prin intermediul Svetlanei. Pentru el era o concluzie simplă, dar, în chip tragic, ea era un pion prins la mijloc, inima ei de mamă strivită de politica Războiului Rece.

Krimski a făcut apoi o scurtă călătorie în Statele Unite ale Americii şi l-a sunat pe Kennan acasă. A vorbit cu Annelise, care i-a spus că soţul ei refuza să se implice în această chestiune. Apoi Krimski i-a telefonat Svetlanei, care, în ciuda dorinţei puternice de a-şi vedea fiul, a urmat sfatul lui Kennan şi n-a discutat cu ziaristul decât foarte puţin.

Svetlana s-a gândit apoi la altă stratagemă: George şi Annelise Kennan urmau să viziteze URSS în noiembrie. Kennan ar fi putut încerca să-l contacteze pe fiul ei şi să afle care-i erau intenţiile. Din nefericire, lucrurile s-au deteriorat brusc în URSS. Tocmai i se conferise Premiul Nobel lui Andrei Saharov, savant în fizica nucleară şi disident, iar sovieticii erau furioşi. Nu era tocmai limpede dacă lui Saharov avea să i se dea voie să plece din Uniunea Sovietică pentru a primi premiul (nu i s-a permis).

La 15 octombrie, Svetlana îi scria lui Kennan. De parcă ar fi vorbit cu voce tare, ea analiza circumstanţele şi implicaţiile gestului de a-l contacta pe fiul ei. Momentul era foarte prost ales în situaţia în care sovieticii erau atât de furioşi de Premiul Nobel primit de Saharov. Numai pomenirea numelui fiului ei avea să fie pusă în legătură cu ea: „După ce vei pleca din Moscova, Dumnezeu ştie de ce-l mai pot acuza, şi nici măcar n-am putea să aflăm ce se întâmplă". Asta ar fi „CEA MAI NEAGRĂ posibilitate, în final să nu obţinem nimic, în schimb să nenorocim situaţia fiului meu, deocamdată liniştită". Dar mai exista o posibilitate: George se putea întâlni cu Iosif pe faţă şi să-l

întrebe dacă dorea să-şi viziteze mama. Dacă era de acord, George putea transmite cererea lui autorităţilor. Cu siguranţă, sovieticii nu-l vor refuza pe George.

Cea mai gravă greşeală ar fi fost să procedeze cu jumătate de măsură. Ea a adăugat că dacă lucrurile ieşeau prost „AR fi fost o adevărată tragedie... aş prefera mai bine să adopt aceeaşi poziţie de *necomunicare* cu amândoi, DECÂT să-i văd că au necazuri din pricina greşelilor mele... Să fie cu totul despărţiţi de mine... e cel mai sigur mod în societatea aceea nebună din URSS". Îşi încheia scrisoarea în felul următor:

> Dragă George, îmi iubesc copiii, care merită din plin dragoste. Şi tu i-ai iubi. Dar nu ai ce face şi nu te poţi lupta cu SOARTA. TREBUIE să aşteptăm vremuri mai bune, când vor fi posibile şi LUCRURI BUNE. Chiar şi decembriştilor [ofiţeri ruşi care s-au revoltat în 1825] li s-a permis să se întoarcă din exil şi să moară în linişte în Europa! Asta-i istoria Rusiei, aşa a fost şi aşa este şi acum[31].

În cele din urmă, Kennan a ajuns la concluzia că era mai bine să nu încerce să ia legătura cu Iosif, iar Svetlana a fost de acord, deşi o apăsa că nu venea o vorbă din Uniunea Sovietică.

George Krimski a informat că după ce a ajuns în URSS s-a dus să-l întâlnească din nou pe Iosif. După ce i-a făcut semn că în apartamentul lui erau microfoane, au ieşit afară şi el i-a spus: „Trebuie să ne oprim aici". Fusese dus la KGB. „Ei ştiu totul despre contactele lui cu Occidentul. Dacă mai continuă, avea să fie exilat curând din Moscova. Şi dacă avea noroc, ajungea să practice medicina undeva în fundul Siberiei."[32] Discuţia asta pare să confirme că, într-adevăr, Iosif fusese cel care iniţiase ideea cererii de viză, dar asta nu înseamnă că KGB nu îl manipula în acelaşi timp. Pentru a înţelege o intrigă de spionaj sub acoperire de

această amploare ar fi fost nevoie tot de o minte de spion de marcă. Avea să treacă un an şi jumătate înainte ca Svetlana să descopere adevărul despre afacerea Krimski/Kurpel.

În acel Crăciun al anului 1975, pe când ea şi Olga se aflau în California, în vizită la familia Hayakawa, a cedat unui impuls irezistibil şi i-a telefonat fiului ei: „Iepuraş, tu eşti?", i-a spus ea cum îi spunea cu dragoste pe când era mic. Iar el i-a răspuns tăios: „Tu crezi că după nouă ani mai eşti la fel?", apoi convorbirea s-a întrerupt brusc[33].

Capitolul 27

Un ciripitor al KGB

În martie 1976, brusc, parcă din senin, Svetlana şi-a făcut bagajele, şi-a vândut casa din Wilson Road, Princeton, şi s-a mutat cu Olga în California. De Crăciun, în timp ce stătea la familia Hayakawa, a primit invitaţia ziaristului Isaac Don Levine de a-i face o vizită la Carlsbad, lângă San Diego. În timp ce stătea în salonul lui Levine, privea Pacificul albastru şi deodată s-a simţit ca acasă. Mireasma de eucalipt, a florilor de lămâi, a pădurilor de pin i-au trezit vechi amintiri. Se trezise pe malul Mării Negre, cel din copilărie. Viaţa în Princeton era scumpă şi venitul din acţiuni şi obligaţiuni nu era suficient. Levine i-a sugerat că în California viaţa era mai ieftină.

Nu e surprinzător că Don Levine o căutase. Ziarist originar din Bielorusia (azi Belarus), el era un ferm, chiar virulent anticomunist. Era cunoscut ca om care îi ajuta pe disidenţii sovietici, dar uneori îi folosea şi în scopul propagandei proprii. Probabil că socotise că fiica lui Stalin s-ar fi putut dovedi o armă propagandistică puternică în arsenalul său. Când s-au întâlnit, Levine i-a destăinuit o mulţime de lucruri despre liberalii de pe coasta de est, de felul lui George Kennan, care lucrau la Departamentul de Stat şi care se ocupau de sovietici. Svetlana a devenit îndată bănuitoare că Levine încerca s-o

manipuleze – o îndemna să semneze telegrame de protest –, iar ea a retezat orice posibilitate de relații de prietenie. Din nefericire, asta însemna că ea și Olga trebuiau acum să se descurce singure în California. Ea sperase ca familia Hayakawa să devină și familia ei, dar Sam Hayakawa, deși ținea foarte mult la ea, candida pentru un loc în senatul SUA și nu prea avea timp de rude.

Dar nu Levine și nici politica lui au atras-o pe Svetlana în California. Adevărul era că părăsise Princeton în parte din pricina unei încurcături sentimentale. Trecuseră patru ani de când se despărțise de Wesley Peters și probabil era gata să încerce o nouă relație. L-a întâlnit pe Douglas Bushnell, un bogat om de afaceri, la o petrecere în Princeton, și povestea lui tragică a atras-o. Cu câțiva ani mai înainte, soția lui se sinucisese, lăsând în urmă o fată și doi băieți. Bushnell părea și acum distrus de tragedie. Mai târziu avea să-i spună lui George Kennan: „În familia mea astfel de lucruri au fost cunoscute prea bine. POATE CĂ E ADEVĂRAT că o viață dificilă face o ființă omenească mai bună"[1]. Se pare că Svetlana a fost întotdeauna atrasă de cei doborâți. O scurtă perioadă de timp păreau a fi o familie. Olga cea mică era înnebunită după glumețul acela cu părul alb și abia aștepta să vină în vizită s-o arunce în aer și să-l călărească stând pe umărul lui. Svetlana a crezut că Bushnell ar putea deveni un fel de tată pentru Olga, mai ales că Wesley Peters practic dispăruse din viața lor. După patru scurte vizite pe când erau la Princeton, Wesley n-a mai apărut și foarte rar dădea câte un telefon; a mai apărut abia după cinci ani, când fiica lui nu l-a mai recunoscut[2].

Dar Bushnell i-a spus foarte limpede Svetlanei că el nu dorea decât relații trecătoare cu femeile. Svetlana a explicat: „S-a încheiat cu o răbufnire neplăcută din partea amândurora, cum

era de așteptat"[3]. Orice bărbat care se apropia de Svetlana trebuie să fi fost speriat. Cine s-ar fi putut împăca ușor cu viața ei? Ea trăia pe o scenă imensă, cu drama politicii Războiului Rece și cu KGB ca subtext, și mai era și nesiguranța ei emoțională cu care să se confrunte. Trecutul ei era plin de sertare încărcate cu multă suferință. Ea și Bushnell s-au despărțit, dar au rămas prieteni. El îi trimitea în California scrisori pline de căldură, în care vorbea despre copiii lui și se interesa de Olga, iar ea îi răspundea în același ton. Soluția Svetlanei în cazul unei dezamăgiri era să se mute în alt loc, dar de data asta probabil că i-a trecut prin minte că trebuia să se *aștepte* să rămână singură.

Când a ajuns pe coasta de vest, Svetlana a închiriat un apartament în Oceanside, dar curând a descoperit la Carlsbad o casă mică, pseudojaponeză, ieftină, de vânzare: avea o curte interioară drăguță și o grădiniță cu stânci. Pe Olga, care acum avea cinci ani, a înscris-o la o școală Montessori și apoi s-a apucat de munca de creație. Voia să scrie o altă carte, dar și-a dat seama că nu e în stare să o facă. Zilele curgeau monotone. O ducea pe Olga la școală, la lecțiile de muzică, la orele de dans și înot. În timp ce aștepta să o ia de la lecții, stătea în mașina parcată la marginea plajei și urmărea ore în șir cum se spărgeau valurile de țărm. Svetlana începea să se prăbușească sub nenumăratele eșecuri apăsătoare pe care le îndurase.

În iulie, îi scria Joanei Kennan că de la despărțirea de Wes a început să decadă atât fizic, cât și psihic și era cu adevărat speriată: „Am avut ceva care aduce cu o criză nervoasă (sau o cădere nervoasă)... Obiceiul de a bea de una singură (la ora cocktailului, ca să spun așa) și care s-a accentuat tot mai mult, m-a dus la marginea unor stări emoționale absolut de necontrolat și cu totul dezechilibrate, care au început să pună stăpânire pe mine. Joanie, știu prea bine cum evoluează astfel de

lucruri. L-au ucis pe fratele meu la numai 41 de ani."[4] Îi explica apoi că fuga ei din Princeton fusese de fapt un efort de a-şi schimba cu totul mediul în care trăia.

Se părea că singurul lucru pe care-l putea face era să se tot mute. În următoarele şaisprezece luni, s-a mutat de la Oceanside la Carlsbad, de aici la La Jola, cumpărând şi vânzând două case. Explicaţia pe care şi-o oferea sieşi şi celorlalţi era aceea că se afla în căutarea unei şcoli bune pentru Olga, dar, de fapt, se simţea pierdută.

În noiembrie îi scria lui Jamie (Donald Jameson) o lungă şi disperată scrisoare. Începea cu obişnuitul ei optimism, mărturisindu-i că încerca să scrie o carte. Avea să fie despre SUA şi URSS, un dialog care ar fi putut să-i uşureze cititorului de rând înţelegerea celor două ţări. Dar nu găsea un om de încredere cu care să lucreze şi îşi cam pierduse curajul. Apoi scrisoarea a continuat pe un ton tulburător:

> De când am venit la Taliesin şi apoi l-am părăsit, spre marea mea nefericire, am o ciudată senzaţie că sunt hipnotizată, influenţată, controlată sau cum vrei tu să-i spui. Foarte adesea – de atunci încoace – N-AM MAI FOST EU ÎNSĂMI... Am momente de disperare îngrozitoare, când nu mai ştiu ce să fac cu mine... Când mă copleşesc aceste stări de depresie, Jamie, nu mai sunt în stare să mă gândesc la nimic, [decât] că nişte experimentatori [sic] secreţi sovietici îşi încearcă pe MINE noile lor arme psihologice secrete. Arme parapsihologice, dacă aşa ceva are vreun sens... Cineva încearcă cu – disperare – să ajungă la CONŞTIINŢA MEA... Iar rezultatul în această privinţă e nervozitatea mea extremă/fără niciun motiv evident/ şi, mai presus de toate, dorinţa permanentă DE A MĂ MUTA, DE A-MI SCHIMBA LOCUL, să mă duc mereu în altă parte, unde acele UNDE nu mă mai ajung... Uneori, noaptea, mă cuprinde o spaimă groaznică în privinţa Olgăi, că ar

putea să fie răpită, iar eu să NU pot fi în stare să plătesc răscumpărarea. Şi acesta ESTE cel mai îngrozitor coşmar dintre toate. Cu mine, nu-mi pasă ce s-ar putea întâmpla cu MINE... Dar cel mai mult MI-E FRICĂ DE SITUAŢIA în care eu să fiu OK, dar EA să încapă pe mâinile unor speculanţi politici... Nu e greu să bagi de seamă că am un comportament de om bolnav... ESTE boală, Jamie, poţi să-ţi dai seama chiar după scrisoarea asta. Mi-am cam pierdut controlul şi nu sunt în stare să mi-l recapăt. Jamie, am nevoie uneori de ajutor, fiindcă mi-e frică să rămân singură, cu acest scump copil.

În plic a pus un articol decupat din *Christian Science Monitor*, din 22 noiembrie 1976, intitulat „DIA vorbeşte de cercetări sovietice în domeniul microundelor":

Un raport declasificat al Defense Intelligence Agency (Agenţia de Informaţii a Apărării) vorbeşte despre faptul că ample cercetări sovietice în domeniul microundelor s-ar putea să ducă la metode care să provoace dezorientarea fiinţelor umane, la tulburări nervoase sau atacuri cardiace. „Savanţii sovietici sunt conştienţi de efectele biologice ale radiaţiilor cu microunde, care pot avea aplicaţii ca arme ofensive", se spune în raport, bazat pe analiza unor experienţe pe animale făcute în Uniunea Sovietică şi Europa de Est[5].

Articolul se voia o probă că astfel de experienţe se află în desfăşurare în Uniunea Sovietică. Svetlana continua:

Am dureri din [sic] cap, de inimă, puseuri de tensiune, depresii bruşte, tulburări de vedere, şi câte şi mai câte, şi nu-mi rămâne de făcut decât să încerc să mă adun din nou, precum Humpty-Dumpty. Uneori reuşesc, prezenţa unei persoane AMABILE mă ajută... În momentul de faţă mă simt îngrozitor de vulnerabilă, neapărată şi pe jumătate distrusă... Abia ne-am mutat în apartamentul ăsta, dar deja mă pregătesc să

mă mut din nou în casa pe care am cumpărat-o. DE CE? NU ȘTIU NICI EU. Îmi VINE IMBOLDUL acela... și mă duc. Toți vor fi surprinși din nou. Trebuie să le spun ceva, să le explic. Dar nu știu ce. *Mă simt deja într-un fel de fundătură...* Te rog, spune-mi ce crezi de toate astea.

Cu drag, Svetlana[6].

Foarte descumpănit de scrisoarea ei, Jamie a dat o fugă până în California să vadă cum o putea ajuta. Vizita lui era bine-venită, dar în afară de a o îndemna să se întoarcă pe coasta de est nu putea face mare lucru. Părea că se prăbușise întreaga ei capacitate de autocontrol care o făcuse să fie Svetlana. Când temerile și groaza dădeau năvală, se simțea invadată și stăpânită de ele. Întotdeauna își cenzurase sentimentele de slăbiciune. Dar acum trebuia să și le înfrunte. Avea în față o iarnă întunecată în care trebuia să se țină în picioare. În primăvară, încă depresivă, îi scria lui George Kennan:

Dragă George,

Cu siguranță nu sunt un zid de piatră, nici un bloc de beton. Nu am nici nervii de oțel, ajunși atât de vestiți, care i-au adus renumele tatălui meu. Probabil că mai degrabă de la mama am moștenit sensibilitatea asta exagerată și felul de a reacționa la cele mai mărunte lucruri... [7].

George, reacționez prea ușor la idei, dorințe, sugestii și dorințele altora; în loc SĂ-MI IMPUN PROPRIA dorință instinctivă care, de cele mai mult ori, e cea corectă. Și tatăl meu a observat slăbiciunea asta la mine, pe când eram doar o adolescentă și obișnuia să-mi spună supărat: „Nu-mi mai tot repeta ce vor alții să-mi spui, ca un butoi gol! Spune-mi ce vrei tu cu adevărat: Da sau Nu!" Mi-e teamă că mi-a observat acest punct slab. Talentul SĂU nu era să vadă ce ai BUN în tine. Dar când era vorba de slăbiciunile omenești era foarte priceput să le găsească și le disprețuia[8].

Aici se vede limpede disprețul de sine, încă filtrat prin vocea tatălui ei. În cele din urmă, în martie, Svetlana s-a dus la medicul ei s-o consulte și prin el a găsit un psihiatru. Ceea ce a determinat-o la acest gest brusc a fost faptul că și-a dat seama dintr-odată că amărăciunea lăsată de relația cu Wes îi afecta acum relațiile cu Olga. Îi spunea Joanei Kennan că atunci când Olga se arăta îndărătnică sau autoritară ea vedea în copilul ei „o copie a lui Wes". Era o reacție „nesănătoasă (știu asta!) și greșită". A intrat în panică: „Olga e cel mai scump copil al meu (nu contează cine-i este tată)"[9].

O dată pe săptămână se ducea la psihiatru. Nu i-a pomenit niciodată numele, îi spunea pur și simplu Peter, și pentru ea era important că Peter fusese cândva iezuit: nu o judeca și nu se grăbea să tragă o concluzie. Ne putem imagina șocul încercat de un psihiatru de pe coasta de vest să se trezească pe canapeaua lui cu fiica lui Stalin, dar ea i-a spus Joanei Kennan că a putut să-i vorbească acestui om blând, amabil despre „întreaga viață". Iar acesta i-a oferit acea simplă înțelegere după care jinduia ea.

Probabil că acest psihiatru al ei a fost cel care a ajutat-o să vadă că rădăcinile disperării ei de acum erau înfipte în căsătoria ratată. Nu experiențele sovietice de control al minții erau cele care o paralizau. Era tristețea. După fuga din țară, dezastrul de la Taliesin fusese a doua ruptură definitivă din viața ei și fusese și o brutală trădare. Trebuia să găsească o modalitate de a scăpa de furia care-i rămăsese după moartea a ceea ce crezuse ea a fi dragostea lui Wes, după lungul șir de trădări din cursul atacurilor criminale ale tatălui ei asupra propriei familii și după acel îngrozitor moment din 1932 când o abandonase și mama ei și o lăsase, psihologic, orfană.

Din pricina lui Wes pierduse bani, bineînțeles, iar banii înseamnă libertate, mai ales în Occident, și constituie singura

modalitate pentru siguranţa proprie. Dar cel mai important era că se pierduse pe sine. Wes îi distrusese complet încrederea în sine. I-a trebuit îndelungă vreme ca să-şi dea seama şi să recunoască. Acum trebuia să se adune singură din bucăţile rămase. Avea parte de o soartă brutală, dar o asigura pe Joan Kennan că îşi recăpătase curajul şi mândria pe care le simţise în 1967, când fugise, şi începea să-şi închipuie din nou că va avea parte de împăcare şi maturitate[10]. A început să se ducă la întâlnirile mişcării Christian Science. Deşi nu era atrasă de ideologia lor, metodele lor de autodisciplină au ajutat-o să-şi stăpânească înclinaţia spre băutură.

În februarie 1977, în presa internaţională a izbucnit un scandal imens. Sovieticii l-au expulzat pe ziaristul George Krimski (cel care încercase să-l ajute pe Iosif să fugă în primăvara lui 1975) sub acuzaţia de spionaj în favoarea CIA. Şeful redacţiei din Moscova a revistei *Time*, Mark Clark, explica: „Adevăratul motiv pentru expulzarea lui Krimski era faptul că scria despre disidenţi"[11]. Administraţia Carter, în replică, a expulzat un ziarist sovietic. Dar, în chip cu totul misterios, şi spre uşurarea Svetlanei, nu s-a pomenit nimic de încercarea de a fugi din ţară a fiului ei.

Apoi în martie, cam în perioada în care începuse vizitele la psihiatru, a primit o scrisoare de la Aleksandr Kurpel, rusul care-l condusese pe George Krimski la întâlnirea cu Iosif la Moscova. Kurpel reuşise să-i afla cumva adresa din California. Într-o scrisoare pe paisprezece pagini scrise de mână, Kurpel bătea câmpii într-o engleză incoerentă, într-un mod care trăda teamă şi grabă. Începea astfel: „Îmi fac curaj să nu vă consider o persoană indiferentă faţă de soarta mea. De la sfârşitul lui ianuarie 1977, totul s-a întors cu fundul în sus şi acea numită *Cortină de Fier* care era o garanţie a zburat de nu s-a mai văzut".

El relata că după ce George Krimski fusese expulzat ca agent CIA, el, Kurpel, fusese înhăţat şi pus pe frigare de un ofiţer KGB numit Sevastianov care

> mi-a oferit cele mai sincere declaraţii de intimidare şi sincere îndemnuri de a colabora cu instituţia sa: „Acum ai de ales: ori lagărul de muncă ori o sinceră şi din inimă confesiune care-ţi asigură libertatea"... După ce m-au făcut să vărs o mulţime de sânge, în cele din urmă au avut neobrăzarea să-mi spună: „A fost un eşec pe care o să putem să-l transformăm în izbândă şi să-i convingem pe provocatorii americani că eşti un turnător bezmetic al KGB"... Urma să am nişte roluri nenorocite pentru a mânji şi discredita intenţionat oameni precum domnul Krimski, ca să nu mai vorbim de un jurnalist de marcă, dar nu un agent CIA şi aşa mai departe[12].

Kurpel i-a vorbit apoi despre viaţa ei şi a copiilor ei. I-a povestit că a întâlnit-o pe Katia, care „mai slăbise şi avea o figură frumoasă". I-a sugerat ca Svetlana să scrie la Casa Albă în numele lui Iosif. I-a spus că acesta încerca să emigreze. Îl putea ajuta? El avea icoane din secolul al XVII-lea pe care cerea valută forte.

Cine era omul acesta îngrozitor? Toată scrisoarea asta în care bătea câmpii era absurdă şi sinistră. Cuprinsă de panică, i-a scris lui George Krimski. La începutul lui mai a primit răspuns cu antetul Associated Press din Nicosia, Cipru. George Krimski îi scria:

2 mai 1977

> Dragă doamnă Peters,
>
> A fost o mare bucurie să primesc din nou veşti de la dumneavoastră. Trebuie să vă mărturisesc că m-am simţit oarecum vinovat că nu v-am scris... Ca să fiu sincer, nu am multe noutăţi să vă transmit. Având în vedere circumstanţele, am socotit că era mai bine „să las să se aştearnă praful" în ceea

ce-l priveşte pe fiul dumneavoastră. Da, Aleksandr Kurpel a fost cel care mi-a făcut cunoştinţă cu Iosif şi o să vă spun ce anume cunosc eu despre el. În primul rând, daţi-mi voie să vă previn să fiţi prudentă în a lua legătura cu el. Deşi nu am nicio dovadă care ar fi motivele sale, e un personaj foarte dubios şi regret că l-am întâlnit. Nu cred că legătura lui Iosif cu el îi este prielnică, aşa cum corect se vede din scrisoarea dumneavoastră. După părerea mea, Kurpel e destul de implicat sau lucrează cu KGB. În privinţa celui dintâi nu am nicio îndoială, cât îi priveşte pe cei din urmă, bineînţeles, e vorba de o mulţime de dovezi suplimentare ce arată în această direcţie, dar cu ei nu poţi fi sigur niciodată. Kurpel... mi-a făcut cunoştinţă cu Iosif în primăvara lui 1975... Fiul dumneavoastră era destul de bănuitor în ce-l priveşte din pricina limbii sale slobode şi mai ales din pricina poveştilor contradictorii pe care le lansa. De asemenea, trebuie să adaug, e un cunoscut homosexual, extrem de efeminat în gesturi şi înfăţişare. Am pomenit de asta pentru că amândoi ştim ce înseamnă asta în URSS şi ridică semne de întrebare cum şi de ce un astfel de personaj poate să acţioneze la vedere şi pe atâtea planuri fără să aibă probleme cu autorităţile. Eu şi Iosif am hotărât să ne întâlnim numai noi, fără să ştie Kurpel, ca să discutăm situaţia lui; se pare că totuşi Kurpel a aflat. Şi a fost foarte supărat... În octombrie 1975, după întoarcerea din SUA... n-am mai putut să-l întâlnesc pe Iosif. De fapt nici nu l-am mai văzut, decât la un moment dat, în faţa apartamentului său, când a refuzat să stea de vorbă cu mine. Era evident că se afla sub o strictă supraveghere: Iosif mi-a făcut semne, fără să scoată o vorbă, că era urmărit şi nu voia să se întâlnească cu mine... Kurpel avea două teme pe care le aborda în rapoartele pe care mi le trimitea referitoare la fiul dumneavoastră: 1) cât de demoralizat şi de plin de amărăciune era Iosif...; şi 2) cum ar putea fi informată mama lui despre asta şi cum ar putea fi ajutat Iosif.

Eu am suspectat (paranoia?) foarte tare că era pregătită o capcană pentru dumneavoastră, probabil pentru a culege niște succese propagandistice („Trădătoarea Svetlana încearcă să-l facă pe fiul ei să trădeze") și probabil că și eu urma să fiu victimă („Ziaristul om al CIA în cârdășie cu trădătoarea Svetlana pentru a-l face pe fiu să trădeze")... Kurpel avea o obsesie morbidă pentru istoria dumneavoastră. Știe ziua de naștere și urmărește orice informație pe care poate s-o descopere, la Vocea Americii, orice firimitură din presa occidentală. M-a uimit întotdeauna posibilitatea lui de acces la informații care nu sunt la îndemâna cetățenilor sovietici.

Krimski credea că acest Kurpel era implicat în expulzarea sa de la Moscova. Sovieticii nu au menționat nici strădaniile lui Iosif de a fugi și nici rolul jucat de Kurpel în expulzarea lui Krimski. „De ce?" o întreba Krimski pe Svetlana. „Cred că singurul motiv a fost acela de a-i permite acestui individ să continue această operație și să nu fie divulgat în mod public pomenindu-i-se numele în presa oficială."

Apoi Krimski adăuga cu litere mari:

DACĂ ÎN VREUN FEL VOR PUTEA SĂ VĂ DETERMINE SĂ FACEȚI VREO MIȘCARE PENTRU A-L AJUTA PE IOSIF, VOR PUTEA SĂ PRETINDĂ CĂ AȚI LANSAT O CAMPANIE PENTRU A-L AJUTA PE ACEST LOIAL CETĂȚEAN SOVIETIC CARE A DENUNȚAT ACTIVITĂȚILE TRĂDĂTOARE ALE MAMEI SĂ PĂRĂSEASCĂ ȚARA PE CARE O IUBEȘTE.

Ați înțeles părerea mea? Mă îndoiesc că vor aborda subiectul acesta; doar dacă vor putea demonstra că încercați să-l faceți pe Iosif să-și părăsească țara.

În felul acesta vă pun într-o situație dificilă. Firește că doriți numai binele lui Iosif. Ei speră, fără îndoială, că preocuparea dumneavoastră pentru situația lui Iosif (trezită din nou de

scrisoarea lui Kurpel) o să vă îmboldească să acționați. E o decizie pe care numai dumneavoastră o puteți lua, dar, din nou, eu aș fi foarte prudent. Deși acum nu am cum să știu, bănuiesc că Iosif e probabil îngrijorat, dar fizic e bine. Cred că e convins că această încercare de a vă vedea a eșuat chiar înainte de a începe cu adevărat[13].

Ce observa Svetlana din scrisoarea lui Krimski? Cel mai important era că Iosif fusese cel care inițiase efortul de a o contacta. Îi era dor de ea și voia să o vadă la fel de mult pe cât dorea și ea să-l vadă. În al doilea rând venea faptul că Krimski credea că acest Kurpel era un instrument al KGB: scrisoarea lui din martie fusese o provocare. Avusese dreptate să nu răspundă în niciun fel. Orice reacție a ei i-ar fi dăunat în mod iremediabil lui Iosif. Iar în ultimul rând venea faptul că acest Kurpel era deosebit de periculos. Obsesia acestuia pentru ea era mai mult decât înfiorătoare. Ne putem imagina dezgustul și temerile Svetlanei.

KGB se folosea din nou de aceleași jocuri murdare, dar cine în Occident ar fi crezut că după aproape un deceniu s-ar mai fi chinuit să ajungă la trădătoarea Svetlana? Nimeni n-ar fi înțeles dacă nu era cetățean sovietic. Ea era fiica lui Stalin! Ca și Kurpel, KGB era obsedat de ea. Era un simbol viu al eșecului sistemului sovietic și KGB era hotărât s-o facă să plătească.

După ce a primit scrisoarea lui George Krimski, primul ei impuls pentru a-și proteja fiul a fost să-i scrie tatălui lui Iosif, Grigori Morozov, care acum era un eminent profesor de drept internațional. Avea și o poziție înaltă în partid, apropiat al lui Gheorghi Arbatov, savant în domeniul științelor politice, cunoscut în Statele Unite ale Americii ca purtător de cuvânt în domeniul echilibrului de forțe din perioada Războiului Rece. Grigori își putea proteja fiul. Știind bine că scrisoarea ei avea să

fie citită oricum şi de alţii, i-a trimis-o prin intermediul Ambasadei sovietice ca să-l asigure că ea nu făcuse nimic pentru a-l atrage pe Iosif în Occident.

Fostul ei soţ avea destule motive să fie supărat pe Svetlana. Când ea fugise în 1967, delegaţia sa pe o perioadă de trei ani la Organizaţia Naţiunilor Unite fusese anulată. Dar el era un om blând şi ţinea în mod sincer la ea. De asemenea era şi el îngrijorat pentru fiul lor. I-a răspuns imediat, trimiţându-i scrisoarea din New York, unde făcuse o oprire în drum spre Moscova după ce participase la o conferinţă în Mexic:

New York, 29.06.77

Dragă Svetlana,

Am primit scrisoarea ta. Ca să-ţi spun sincer, m-a bucurat mult: a limpezit o situaţie foarte gravă, creată de nişte oameni care, fără nicio împuternicire din partea ta, s-au folosit de numele tău în propriile scopuri.

Nişte indivizi cărora tu le spui „nemernici" au făcut destule pentru a-l păcăci pe Iosif şi a-i tulbura viaţa aici şi am fost foarte îngrijorat în privinţa asta. Şi mie mi-e la fel de drag cum ţi-e şi ţie.

Sunt cu totul de acord că în momentul de faţă nu este posibil ca Iosif să facă o călătorie în Statele Unite ale Americii din mai mult motive, inclusiv cele pe care le-ai menţionat şi tu. Trebuie să spun că sunt bucuros că într-o situaţie atât de complicată, pe care nişte provocatori autentici i-au creat-o, el s-a dovedit un om destul de matur. Scrisoarea pe care mi-ai trimis-o i-a fost de mare ajutor şi e şi el de acord cu această părere [a noastră], aş putea să spun că ne aparţine amândurora.

Chiar înainte de a pleca de la Moscova spre Mexic, după ce am primit scrisoarea ta, unul dintre acei „nemernici" pe care i-ai menţionat a încercat să-l abordeze pe Iosif din nou, ca şi cum ar fi venit din partea ta. Şi nu numai pe Iosif, ci şi

pe Katia a încercat s-o abordeze în acelaşi fel. A încercat să o convingă să meargă cu el ca să întâlnească pe unul dintre cei mai importanţi disidenţi, unul dintre cei mai înverşunaţi antisovietici. Katia l-a dat pe individ afară, fără să stea mult la discuţie cu el.

Sunt convins că toate aceste acţiuni sunt puse la cale de oameni care ar face orice ca să creeze cât mai multă „gălăgie" în jurul acestei afaceri, mai ales dacă ar fi destul de senzaţională pentru a atrage şi presa străină. Acum sunt într-adevăr convins că îţi faci griji pentru Iosif, care ar fi putut uşor cădea pradă acestor provocări. Aceşti indivizi ar fi fost bucuroşi să-i folosească pe Iosif şi Katia uzând de numele tău pentru scopurile lor. E de necrezut cât de departe poate merge josnicia omenească...

În fine, dă-mi voie să-ţi spun... că sunt bucuros să aflu veşti de la tine. În toţi aceşti ani au fost o mulţime de lucruri dificile, dar nu vreau să-mi mai amintesc de ele. În trecut au fost şi multe lucruri frumoase, iar scrisoarea ta, grijile tale pentru Iosif mi le-au amintit.

Îţi mulţumesc pentru fotografia Olgăi. I-am dat-o lui Iosif...

Ai grijă,
Grigori[14].

Svetlana a încercat un sentiment de uşurare că Iosif era în siguranţă. Fostul ei soţ îi dăduse adresa lui, ceea ce însemna că o invita să ia legătura cu el dacă voia noutăţi despre Iosif şi Katia. Svetlana s-a gândit că, într-o bună zi, lui Grigori i s-a va îngădui să vină în Statele Unite ale Americii cu ocazia unei misiuni ştiinţifice şi ar putea să aibă prilejul să-l revadă. Dar, de fapt, corespondenţa dintre ei a luat sfârşit aici şi n-a mai primit nicio altă scrisoare.

Ea i-a scris imediat lui George Kennan, i-a trimis atât poliloghia lui Aleksandr Kurpel, cât şi răspunsul lui Grigori

Morozov, iar Kennan i-a răspuns printr-o scrisoare plină de afecțiune. Concluzia lui era că scrisoarea prin care voia s-o inducă în eroare era prea stângace pentru a fi o provocare a KGB:

> Concluzia la care am ajuns după citirea documentului e aceea că autorul său e o persoană instabilă psihic, cu mintea răvășită, a cărei imaginație a fost suprasolicitată datorită intoxicării în atmosfera ciudată a stratagemelor și contrastratagemelor de a se înșela reciproc care astăzi prevalează – mai ales – în rândul disidenților, al celor de la KGB, al ziariștilor străini și probabil că și printre puțini diplomați străini de rang minor mai puțin înțelepți și care, în afară de asta, doresc să se dovedească mai importanți decât sunt, ameastecându-se în treburile unor oameni cu adevărat importanți... Sunt încântat că ai reușit să înțelegi toate astea și să nu ai nimic de-a face cu el...
>
> Mă gândesc în continuare la tine cu multă afecțiune și preocupare... Când stai și analizezi atentă problemele cu care te confrunți și nu reacționezi impulsiv, dovedești o judecată și un discernământ de primă clasă, nu te-ntrece nimeni...
>
> Afectuoase salutări de la amândoi,
>
> George K.[15]

Dar Svetlana nu era foarte convinsă că putea scăpa chiar așa ușor de Kurpel. Ea cunoștea KGB mai bine decât Kennan.

Într-o carte intitulată *Ultimul interviu*, publicată în 2013, ziariștii ruși Ana Petrovna și Mihail Leșinski au inclus și un interviu mai vechi cu Iosif Alliluev în cursul căruia l-au întrebat despre tentativa sa de a se duce la mama sa în America în anii 1970. Iosif le-a explicat: „Treceam printr-o perioadă dificilă, avusesem parte de un eșec în viața personală, la serviciu lucrurile nu mergeau prea bine. Brusc mi se părut că singura soluție să scap de toate astea era să mă duc la mama, să iau legătură cu

cea mai dragă rudă a mea. Dar acum înțeleg că, spre norocul meu, asta n-a fost posibil"[16].

Nu ghinionul a fost cel care i-a învins dorința de a se alătura mamei sale, ci Iuri Andropov, șeful KGB. Într-un memoriu nedatat către Comitetul Central al PCUS, descoperit de Petrovna și Leșinski în arhivele partidului, Andropov scria:

> Într-o scrisoare interceptată de noi, Iosif Alliluev [sic] se plânge de singurătate după divorțul de soția sa, despre cât de mult simte lipsa mamei sale și își arată dorința de a o vedea. S-a stabilit că are intenții de a pleca în străinătate. În ultimii ani, Iosif Alliluev s-a arătat iritabil, a pierdut interesul pentru viața socială și a abuzat de băuturi alcoolice. Pare de dorit ca Ministerul Sănătății al URSS să-i acorde mai multă atenție ca tânăr medic ce este și Consiliului de Miniștri al URSS de a-i oferi un apartament mai bun[17].

Tonul acesta de preocupare binevoitoare nu e deloc convingător. Iosif s-a îngrozit foarte tare când și-a dat seama că KGB îi interceptase scrisoarea către mama sa și-i înregistrase contactele cu străinii. Îl avertizase pe Krimski: „Toate astea trebuie să înceteze" – altfel avea să ajungă să practice medicina în Siberia. Pentru ca Andropov în aceste circumstanțe să intervină să-i îmbunătățească situația e limpede că Iosif arătase că nu avea nicio intenție de a fugi. Dar tragedia provocată de implicarea poliției secrete în viața sa de familie se vede din felul în care se referă la mama sa ca la „cea mai dragă rudă a mea", de mângâierea căreia fusese lipsit de ani de zile, mai ales când viața lui se destrăma.

De fapt, Svetlana se putea consola cu gândul că nu era în niciun fel răspunzătoare pentru tulburarea liniștii fiului ei. În acest moment a început să-și reevalueze viața trăită în Statele

Unite ale Americii. Trecuseră zece ani de când ajunsese aici, dar uneori i se părea că aici trăise dintotdeauna. Trecuse printr-o criză psihică îngrozitoare, dar acum simțea că își revenise. Începuse să lucreze la o carte care urma să ia forma unor note: momente din viața unui om ca și cum și-ar fi vorbit sieși. Iar întrepătrunderea ciudată dintre trecutul din URSS și prezentul din SUA avea să-i ofere structura.

În primăvara lui 1977, Donald Jameson de la CIA i-a dat un telefon ca să-i spună că venise vremea să se gândească să facă cerere pentru cetățenia americană. În 1978 avea să se încheie perioada de „carantină" de zece ani necesară pentru cei care fuseseră cândva membri ai Partidului Comunist. Și a început lungul proces al completării documentelor necesare, inclusiv cu luarea amprentelor la secția de poliție din Carlsbad. În toamnă i-a spus lui Jamie că era gata, dar voia ca această conferire a cetățeniei să fie mai mult decât un gest simbolic. Și s-a decis să devină cetățean american la Princeton, printre oamenii care îi erau apropiați. Una dintre cele mai emoționante scrisori de sprijin a fost cea trimisă de George Kennan. În septembrie 1977, i-a trimis o scrisoare de încurajare:

> Cred că-ți înțeleg dificultățile prin care treci mai bine decât oricine; și niciodată nu mi s-a clătinat încrederea fundamentală în tine – în buna-creștere și sinceritatea ta – ca și preocuparea față Odiseea ciudată și greu de înțeles pentru cei mai mulți prin care ai trecut. Prietenia și înțelegerea ta au însemnat foarte mult pentru mine și au fost un izvor de putere în momentele mele cele mai dificile. Și întotdeauna va fi așa[18].

În ianuarie, împreună cu Olga, a traversat din nou continentul, cu bagajele după ele. Svetlana avea să depună jurământul de credință într-un tribunal din New Jersey, înconjurată de prieteni.

Capitolul 28

Lana Peters, cetățean american

În ianuarie 1978, când a sosit la Princeton, Svetlana a găsit de închiriat o casă perfectă. Devenise specialistă în căutarea caselor. Stând în casa din Marcer Street 154, Svetlana era aproape de centrul comercial și peste drum era un parc mare, Marquand Park, care făcea să te simți în zona aceea ca la țară. Era o casă modestă, lipită de o alta, cu două dormitoare. Pe peretele din salon a agățat farfuria decorativă din bambus trimisă de Joan Kennan din Tonga, iar pe celălalt perete a prins cu piuneze desenele Olgăi, care avea acum șapte ani. Și-a adus și propria mobilă cam ponosită, cărțile, arhiva de scrisori și jucăriile Olgăi. Și-a tuns peluza și a plantat flori și legume. Viața putea începe din nou.

La 18 iunie, Svetlana a completat cererea pentru cetățenia americană. A distrat-o că s-a întâmplat să fie chiar de Ziua Tatălui. Își putea imagina cam cum ar fi reacționat tatăl ei. Ar fi ucis-o. Dar s-a gândit că mama sa i-ar fi aprobat gestul.

Cam în acea perioadă a descoperit o scrisoare în cutia ei poștală din Palmer Square care-i era adresată prin grija Universității Princeton, pe care era și o adresă a expeditorului din Suedia. Scrisoarea era de la Aleksandr Kurpel. Când a văzut numele, a simțit un fior rece. Individul era acum în

Suedia! Cum reuşise să plece din URSS? A pus înapoi în cutia poştală scrisoarea nedeschisă, pe care a scris „Restituire expeditorului". Şi a început să-şi facă griji. Era doar o coincidenţă că i-a scris tocmai când depunea cererea de cetăţenie?

I-a scris lui George Kennan: „N-aş fi surprinsă ca sovieticii să ştie despre asta [cererea de cetăţenie] şi să-l folosească pe Alex Kurpel şi, probabil, scrierile lui din străinătate pentru a mă prezenta într-un mod neplăcut, misiune pe care i-au dat-o acum zece ani lui Victor Louis... Oricum, le face plăcere să facă presiuni asupra mea". L-a rugat pe Kennan, care pe acea vremea ţinea nişte prelegeri în Suedia, să urmărească să vadă dacă apărea ceva despre acest Kurpel în presa suedeză şi se temea ca nu cumva individul să vină la Princeton să o întâlnească. Şi în final se răzvrătea: „Doamne, ce joc trebuie să mai joc şi de ce?!"[1].

Era de înţeles, pentru că era îngrijorată de examinarea sub jurământ, care era ultima fază a procesului de naturalizare. Urma să aibă loc pe 29 septembrie. Kennan scrisese o referinţă în sprijinul ei către Serviciul de Imigraţie şi Naturalizare:

> Nu am niciun fel de ezitare să declar că doamna Peters corespunde sub toate aspectele, şi corespunde în cel mai înalt grad pentru a primi cetăţenia americană... De când a ajuns aici, nu a şovăit nicio clipă în dorinţa şi determinarea de a deveni cetăţean îndată ce aveau să permită procedurile normale. În tot acest timp, a trăit în linişte şi demnitate aici, a evitat publicitatea şi controversele şi a făcut tot ce i-a stat în putinţă pentru ca prezenţa ei aici să nu se dovedească o povară sau să creeze complicaţii pentru guvernul SUA[2].

Chiar asta făcuse ea cu adevărat: se străduise să nu devină o povară sau să creeze complicaţii guvernului american? Şi în ce fel ar fi putut crea complicaţii? În orice caz, îi era recunoscătoare lui Kennan pentru sprijin.

Când a rugat-o pe Millie Harford, vechea ei prietenă de la Şcoala Stuart, s-o ducă cu maşina la Newark şi să-i fie unul dintre referenţi, Millie i-a spus că ei îi era frică să conducă şi că era un şofer neîndemânatic. Dar Svetlana ştia să fie insistentă. Au pornit pe autostradă spre Newark şi curând s-au rătăcit în mulţimea de drumuri derivate care duceau spre oraş. Deodată Svetlana i-a strigat:

— Millie, trecem de pod. Intrăm în New York!

Millie a făcut o întoarcere din mers şi au luat-o înapoi, însoţite de claxoanele maşinilor, Svetlana a coborât geamul, s-a aplecat în afară şi a început să strige:

— Iertare! Suntem femei de la ţară!

Lui Millie i s-a părut minunat: „Trebuie să fi fost nişte îngeri care au condus maşina aia"[3]. Până la urmă au ajuns la Newark fără escortă de poliţie.

Svetlana avea nevoie de nişte martori care să o susţină în cursul examinării sub jurământ, cum se cerea pentru toţi imigranţii. Probabil cu ajutorul lui Donald Jameson, Svetlana a reuşit să-l găsească pe caporalul Danny Wall, infanteristul marin care, cu mulţi ani în urmă, într-o seară, la New Delhi, îi dăduse drumul în Ambasada americană. Într-adevăr ea închidea în felul acesta cercul. Cu un Wall care zâmbea de-o parte şi Millie de cealaltă, ea a trecut examenul fără niciun fel de dificultăţi.

La 20 noiembrie, Svetlana s-a întors la Newark pentru a depune jurământul de credinţă. Când doamna Lana Peters a fost chemată să vină în faţă pentru a semna documentele, a băgat de seamă privirile intense ale celorlalţi nouăzeci de solicitanţi care o urmăreau. Era emoţionată. O priveau în acelaşi fel în care-i priviseră pe oricare dintre ceilalţi noi cetăţeni şi vedeau doar pe cineva cu numele de doamna Peters. Nu pe fiica lui Stalin.

După terminarea ceremoniei, Svetlana i-a dat lui Millie manualul ei privind acordarea cetățeniei: era citit și subliniat pe fiecare pagină, dovedind cât de serios îl studiase. Millie își amintea că Svetlana strălucea de fericire după ceremonie, deși s-a plâns că atunci când a depus jurământul de credință a fost deranjată de angajamentul solemn „de a lua arma pentru apărarea republicii". I-a spus: „N-aș putea să împușc pe nimeni, în nicio împrejurare"[4]. La Princeton, Millie a organizat o mică petrecere în acea după-amiază în onoarea Svetlanei, la care erau prezenți George și Annelise Kennan printre alți invitați. Nu s-a făcut niciun anunț în presa din SUA, iar sovieticii n-au făcut nici ei nicio declarație publică.

Dacă Svetlana a crezut că întorcându-se avea să găsească același Princeton pe care-l știa, se înșela. Acum nu mai era atracția care fusese pe vremuri la dineurile de la Princeton. Era doar o mamă care-și creștea singură copilul, cam strâmtorată financiar și având mare nevoie de-o fată la copil.

În comunitatea exilaților ruși nu era bine-venită. Când ea și Millie s-au dus cu mașina la Rockland County s-o vadă pe Aleksandra, fiica lui Tolstoi, Millie își amintește că Aleksandra a dojenit-o aspru: „A spus că Svetlana n-a făcut mare lucru în viața ei"[5]. George Bailey, directorul american de la Radio Liberty, care o cunoștea pe Svetlana, spunea că de fapt fuseseră niște cuvinte mai aspre. Când Svetlana a refuzat să participe alături de ea „la lupta împotriva comunismului", Tolstoia i-a spus că era *svoloci*, om de nimic. Pentru Tolstoia nu conta că Svetlana își dădea seama că activismul acesta le-ar fi putut dăuna copiilor ei de la Moscova[6].

Svetlana a început să simtă că la Princeton se instaura un sentiment antisovietic tot mai pregnant, ca urmare a propagandei Războiului Rece. A observat că rareori Olga era invitată

acasă la colegele ei. I-a spus Joanei Kennan că era îngrijorată pentru Olga. Și Olga avea să fie nevoită să trăiască „permanent în umbra bunicului ei?" Svetlana era indignată că oamenii din jur nu se gândeau și la bunicul american al Olgăi: „Nu știu de ce fel de viață va avea parte"[7].

În acea perioadă, Olga trăia în lumea oamenilor mari – cea a „unchilor", precum Jamie, care venea mereu în vizită, sau a prietenilor rămași care mai veneau la masă. Olga își amintea: „În acele zile, cei mai buni amici ai mei erau niște oameni în vârstă de patruzeci-cincizeci de ani. Singurele cuvinte rusești erau înjurăturile pe care le mai profera mama când se supăra din vreo pricină. Când veneau prieteni ruși și toată discuția se purta în rusește, stăteam și eu printre ei și îmi ieșeam din fire și încercam să mă bag și eu în discuție cu acele înjurături groaznice"[8].

Svetlana a început să evalueze cum era percepută public. Privind retrospectiv, acum socotea că venirea ei în Statele Unite ale Americii fusese „banală". Își dădea seama că fusese prezentată nu ca un principal transfug care respingea politica represivă a guvernului sovietic, ci mai degrabă ca o femeie care scrisese o carte și voia s-o vândă. Bănuia că toată lumea o credea milionară. Promisese să dea trei sferturi din banii ei pentru opere de binefacere și nu făcuse asta.

În vara când s-a întors la Princeton, Bob Rayle și soția sa, Ramona, au invitat-o să-i însoțească în vacanță la Outer Banks, Carolina de Nord. Îndată ce s-au văzut, ea și Bob au început să-și aducă aminte, așa cum făceau de fiecare dată, de acea zi de martie din urmă cu mulți, mulți ani, când Rayle fusese chemat la ambasada din New Delhi pentru că aveau un transfug. Au trecut în revistă toate momentele: prima întâlnire cu „doamna din URSS", explicațiile ei că era fiica lui Stalin și replica lui George Huey: „Vreți să spuneți a *acelui* Stalin?". Le făcea plăcere

mai ales să refacă episodul Keystone Kops* când ea nu fusese niciodată „în mod legal" în Italia. I-a spus lui Bob că n-a înțeles niciodată de ce nu putuse să intre în Statele Unite ale Americii. Pur și simplu existaseră „diferite rațiuni". Așteptându-se ca sovieticii să fie furioși și știind bine că aveau s-o calomnieze, ea făcuse toate eforturile să fie cât mai plăcută[9].

Avea să le fie întotdeauna recunoscătoare celor de la ambasada din India, mai ales ambasadorului Chester Bowles, care-și asumase cu mult curaj riscul de a o salva, și lui Bob Rayle, față de care se simțea vinovată că-i distrusese cariera și fusese destituit de la CIA. El a asigurat-o întotdeauna că nu fusese vorba de asta, ci pur și simplu fusese trecut pe alt post. Dar acum a început să înțeleagă că venirea ei în SUA fusese dirijată de Departamentul de Stat în așa fel încât să nu-i supere pe sovietici. De ce? Dacă ar fi întrebat-o, le-ar fi putut spune simplu oficialităților că sovieticii nu puteau fi calmați în niciun fel. Se vor simți umiliți. Vor trebui să-și susțină mai departe minciunile cum că fuga ei era urmarea unui complot al CIA. Nu avea niciun rost ca americanii să încerce să-i îmbuneze. De ce n-au întrebat-o pur și simplu? O mulțime de editori au dorit să-i publice cartea. De ce nu i s-a permis să se întâlnească atunci cu aceștia? George Kennan a insistat că oficialitățile au protejat-o de miile de reporteri și editori care încercau cu disperare să ajungă la ea. De asemenea a recunoscut că reprezentase o problemă diplomatică, iar el trebuise în mod firesc să apere interesele Departamentului de Stat.

Revăzând trecutul acum cu un ochi cinic, Svetlana a ajuns la concluzia că fusese în permanență sub controlul CIA. În comparație cu KGB, sforile fuseseră de mătase, dar, oricum,

* Prototipul polițiștilor incompetenți din filmele mute ale anilor 1920 (n.tr.).

tot sfori erau. A început să înțeleagă că fusese controlată și supravegheată de la sosire. Americanii au încercat să facă „ciudatul transfug", cum se definea singură, cât mai puțin periculos dintre toți transfugii[10].

Era plină de amărăciune și în cartea pe care o scria și-a exprimat năduful:

> Prin intermediul presei internaționale, Departamentul de Stat a dezinformat publicul. Au făcut în așa fel încât întregul tablou să fie cât mai confuz și controversat. Mi s-au atribuit decizii pe care eu nu le-am luat niciodată. Publicul și-a imaginat ani de zile că „s-a dus în Elveția pentru a pune mâna pe banii pe care i-a lăsat tatăl ei în băncile elvețiene". Ideea aceasta fantezistă că tatăl meu s-ar fi purtat ca un milionar occidental a prins în anumite cercuri și a dat rădăcini... Era ușor de crezut o astfel de idee[11].

Dacă nu s-ar fi oprit în Elveția, ar mai fi persistat această calomnie? Departamentul de Stat declarase că *ea* alesese să „se retragă în Elveția pentru recuperare și odihnă". Dar nu fusese niciodată decizia ei. Acum își dădea seama că fusese sortită eșecului.

Toată povestea aceea cu aurul și averea ei dobândită din carte o făcuse să fie vulnerabilă în fața Olgivannei Wright, al cărei plan, cum îi explica ea Joanei Kennan, fusese acela de a-i „vinde cel mai bun bărbat pe bani mulți"[12]. Svetlana fusese catastrofal de naivă: la vremea aceea nu-i trecuse prin cap că un bărbat se poate căsători pentru bani. Scenarii din acestea văzuse doar în filme. Tatăl ei era atât de bănuitor, încât până și aerul din încăperile sale era purificat chimic, nu mânca niciodată până când mâncarea nu era gustată în fața lui și elimina din preajma lui pe oricine îi trezea cea mai mică bănuială. Dar ea, fiica lui, avea prea multă încredere. Credea că era iubită.

Întâlnirea ei cu Taliesin fusese „punctul de cotitură" din „toată experiența americană". Mai târziu avea să-i scrie Joanei: „Cât despre Wes, el continuă să se poarte în același fel: pretinde că trăiește ca «un om avut», dar nu-și plătește facturile și niciodată nu-și amintește cât de mult am făcut eu pentru el: ca dar de nuntă, am plătit jumătate de milion de dolari pentru datoriile lui ciudate"[13].

Era supărată și pe Wes, și pe sine. Probabil că se gândea la remarca Aleksandrei Tolstoia, care-i spusese că „n-a făcut mare lucru în viața ei". I-a scris lui George Kennan plină de regrete. L-a asigurat că nu l-a identificat niciodată cu „avocații ei new-yorkezi", dar de ce n-au făcut ei lucrurile cu totul altfel?

> George, acum zece ani, când așa, din senin, am făcut milioane din memoriile mele mediocre, ERA EXTREM DE IMPORTANT – ATUNCI – ca următorul meu pas să fie CEL CORECT. Și singurul pas corect care trebuia făcut atunci era: să ofer cât mai mult din acei bani. Să-i dau pentru opere de binefacere în SUA, lumii întregi prin Națiunile Unite, emigranților ruși pretutindeni în lume, altora, indiferent care or fi fost... Dar SĂ-I OFER, așa cum am promis eu, cu gura mea, în conferințele de presă, în aparițiile mele la TV în primăvara lui 1967. Și dacă nu s-a făcut asta e numai vina MEA. N-am avut destul curaj atunci să fac CE E CORECT. M-am muiat sub murmurul plăcut al publicității și faimei, al discuțiilor amabile, al nenumăratelor scrisori prietenești. Am fost copleșită de toate astea și am cedat. ATUNCI am cedat, George, și acum, după zece ani, nu am pe cine altcineva să dau vina. Ar fi trebuit să rezist ca o stâncă, să-mi apăr PROPRIILE planuri, propriile idei... Dar n-am făcut-o. Și toți administratorii mei dragi, bineînțeles, nu aveau cum să gândească cu gândurile mele în această privință, toți în afară de tine. Acum zece ani aș putut să distrug proasta reputație a „fiicei lui Stalin", renunțând la 80%

din drepturile mele de autor de la prima carte şi am simţit asta. Am ştiut că asta era SINGURUL şi CORECTUL pas de făcut; şi l-am ratat. L-am ratat ca în tenis când aluneci şi cazi, în loc să loveşti cu reverul. Am fost o perdantă în jocul acesta cu mize mari... Astăzi nu sunt în stare să mă iert. Şi nu pot să le găsesc scuze nici celorlalţi care au fost implicaţi[14].

Îşi regândea Svetlana trecutul? Chiar avusese de gând să-şi ofere cea mai mare parte din bani? Foarte posibil. Până la sfârşitul vieţii, spre uimirea prietenilor ei, mereu a oferit lucruri altora. Dar n-a recunoscut pe deplin niciodată că numai impulsivitatea ei a fost cea care a împins-o spre Wesley Peters şi probabil că la asta se gândea Kennan când i-a citit scrisoarea.

Iar acum, în mod ironic, banii erau o problemă permanentă pentru Svetlana. Un prieten din Princeton i-a sugerat să-şi publice primele două cărţi într-un singur volum. Probabil că n-ar fi însemnat prea mulţi bani, dar de ce să nu încerce? În urmă cu doisprezece ani, fusese un autor de succes. Cu siguranţă că s-ar fi găsit noi cititori pentru acele cărţi. Dar curând a descoperit că nu putea deocamdată retipări *Numai un an*: mai existau exemplare din tiraj şi se aflau la vânzare, deşi n-a găsit niciun exemplar prin librării. Şi, spre surprinderea ei, a mai descoperit că nu mai deţinea ea dreptul de copyright pentru prima carte *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Firma Greenbaum, Wolff & Ernst crease din Elveţia, în 1967, Copex Establishment în Liechtenstein, care să se ocupe de viza ei şi de drepturile de autor. Atunci fusese un avantaj şi, de asemenea, un mod de a evita taxele, dar cu siguranţă legal pentru că ea nu era cetăţean american. Dar, fără să-şi dea seama, îşi concesionase toate drepturile către Copex.

În 1967, firma Greenbaum înfiinţase pentru Svetlana două fonduri. Când Svetlana le-a cerut să-i remită banii în contul ei şi

al lui Wes de la banca din Wisconsin în 1970, fondul ei personal, Fondul Allilueva, a fost desființat. Dar cel dea-al doilea fond, Fondul Caritabil Allilueva, a continuat. Din motive de taxe, a fost transformat în 1968 într-un fond irevocabil, condus de un consiliu de administrație, din care făcea parte și ea. După cum spunea E. Parker Hayden, avocat specializat în copyright din Princeton angajat de ea, când Copex a fost desființat, în 1972, dreptul de copyright și veniturile aferente din carte au fost dirijate nu spre ea, ci spre Fondul Caritabil Allilueva. Deși era și membră a conducerii fondului, n-a fost niciodată informată de această mișcare. De ce nu i-au restituit avocații drepturile de autor pur și simplu? Edmund Greenbaum murise în 1970 și probabil au existat și acolo încurcături, dar nu s-a făcut niciun efort pentru a corecta greșeala, dacă a fost greșeală într-adevăr. Svetlana credea că avocații i-au furat cartea. Era furioasă. Așa cum ar fi simțit orice alt autor, și ea a simțit că era o profundă violare a drepturilor ei.

Hotărâtă să-și recapete controlul asupra vieții profesionale, Svetlana i-a scris secretarului lui George Kennan ca toată corespondența să-i fie trimisă direct ei și nu la Institutul pentru Studii Avansate din Princeton. Și aștepta o mulțime de scrisori. Apropiata aniversare a o sută de ani de la nașterea tatălui ei, 21 decembrie 1979, avea să vină cu nesfârșite cereri de interviu și voia să primească și să refuze aceste cereri prin intermediul avocatului ei.

E. Parker Hayden Jr. a scris firmei Greenbaum, Wolff & Ernst, comunicându-i că Svetlana n-a înțeles ce se derulase prin Copex Establishment în 1967-1968. Svetlana afirmă că firma a răspuns: „V-am informat asupra tuturor aspectelor și ați avut cunoștință de tot ce am făcut" și „am făcut tot ce s-a putut pentru a vă ajuta"[15].

De data aceasta, Svetlana a făcut ceea ce evitase ani de zile să facă: a invitat o ziaristă, pe Sharon Schlegel, de la *Trenton Times*, acasă la ea pentru un interviu. Voia ca toată lumea să afle că nu era milionară. Lungul articol realizat de Schlegel a fost republicat de *Washington Post* cu titlul „Nu mai vreau să fiu Svetlana". Schlegel a început cu un tablou al condițiilor modeste în care trăia Svetlana și a reamintit povestea fugii ei, a divorțului de Wesley Peters și cum a pierdut banii[16]. A citat-o pe Svetlana: „Nu sunt o hrăpăreață care a venit aici să facă bani... Am venit aici ca să trăiesc într-o lume liberă, ca un dușman al comunismului. Și pentru asta am făcut sacrificii [aici s-a referit la copiii ei]". Svetlana de asemenea a subliniat că „onorariile pe care le-au luat primii avocați americani... au fost exorbitante".

Schlegel i-a intervievat și pe reprezentanți ai firmei Greebaum, Wolff & Ernst și a consemnat răspunsurile lor: „Avocații [nu dă numele firmei] care se ocupă cu vânzarea acestei cărți a ei, cât și cu publicarea în foileton neagă că ea n-ar fi fost informată pe deplin și că s-a arătat preocupată de publicarea în foileton pretutindeni în lume. Ei au caracterizat aprecierile Svetlanei drept „patetice și confuze: a trecut prin multe necazuri"[17]

Spre sfârșitul articolului, Schlegel amintește răspunsul furios al Svetlanei la un articol din presă în care se spunea: „La cincizeci și trei de ani, doamna Peters se ascunde de public".

„Ei bine, nu mă ascund de public. Eu cresc acest copil și asta îmi secătuiește puterile și mă simt obosită mai tot timpul... Este preocuparea mea numărul 1 în viață, o astfel de misiune nu poate fi pe al doilea plan." Svetlana n-a înțeles misoginismul american. În cultura sovietică, mai ales după ce epurările și războiul au redus dramatic raportul dintre bărbați și femei, o mamă care-și creștea singură copilul era ceva obișnuit.

La final, Schlegel a întrebat-o: „După toate neînțelegerile și dezamăgirile care au urmat în acești doisprezece ani, a meritat gestul de a veni aici?" Svetlana i-a răspuns: „Ah, sigur! Sigur!... Prin propriul efort am trecut de pe un drum pe altul... A fost o șansă unică: înainte nu ieșisem niciodată din țară, doar știți. O dată în viață ți se oferă o astfel de șansă și profiți de ea sau nu. Eu am profitat. Nu-mi va părea rău niciodată".

Svetlana a fost nemulțumită de articolul publicat: era binevoitor, dar nu lămurea nimic. I l-a trimis lui George Kennan cu următorul comentariu: „Draga noastră firmă Greenbaum, Wolff & Ernst îndrăznește acum să susțină că «de fapt eu am dorit publicarea în foileton în străinătate» și că «am cunoscut în detaliu cum încasau ei banii». Și tot așa fără sfârșit. Nu se amintește numele lor [Schlegel nu pomenise numele firmei] și nici al tău, dar al meu este peste tot, la îndemâna tuturor bârfelor".

Kennan nu i-a răspuns. I-a scris din nou pe un ton usturător:

> Fățărnicia, chiar și foarte onorabilă și prezentată drept „bună imagine", nu te va duce niciodată acolo unde vrei. Toate eforturile vor fi zadarnice. Mai bine să fii „vulgar" și explicit, nu atât de plin de demnitate și nu atât de bun de bun în privința bunului gust... Adio, George... Îmi pare rău că te-ai încurcat cu numele meu atât de îndelungă vreme, în ochii publicului vreau să spun, sper că nu ți-am mânjit IMAGINEA atât de rău doar prin faptul că exist. O să fii mai departe OK, onorat și respectat... Te rog, nu-ți mai face griji pentru mine[18]

Svetlana a rămas rusoaică: când îți scria ea o scrisoare în stilul ei, era ca și cum te-ar fi jupuit. Iar ea știa asta. Credea că în parte asta se datora „englezei stângace" pe care o folosea. Americanii, chiar și atunci când îți vorbesc direct, mai oferă și niște „zorzoane politicoase". Din nefericire, ea s-a dovedit a nu

fi foarte pricepută în privința asta, nici măcar în limba ei maternă, dar „într-o limbă străină inevitabil fiecare gând ajunge simplificat până la un anumit grad de neplăcută vulgaritate. Iar stilul direct aduce a grosolănie"[19]. Ea semăna cu bunica Olga, care spunea: „dușman mi-e limba". După ce și-a domolit furia din trecut, Svetlana i-a scris lui Kennan o scrisoare în care-și cerea iertare. Deși nu se aștepta să revină la vechea prietenie, dorea ca acum Kennan să știe că nu era așa cum spusese tot ea: „o scroafă nerecunoscătoare". Apoi i-a scris Joanei, fiica lui, o scrisoare mai sinceră:

> La cei 53 de ani ai mei, mă simt obosită și plină de amărăciune cu privire la multe lucruri prin care am trecut în SUA din 1967 încoace. Joanie, nu mai sunt același om pe care tu și Larry l-ați cunoscut pe atunci!... Așa că acum suntem unde suntem, deși nu ne place, dar suportăm. Ce altceva îmi rămâne de făcut? Nimic. Important e să nu faci ca lucrurile să fie și mai rele[20]

De fapt, Kennan a făcut, fără succes, eforturi de a-i recupera drepturile de copyright, dar întotdeauna a respins ideea că Svetlana fusese manipulată în vreun fel. Kennan i-a explicat lui Donald Jameson de la CIA, da, el îi sugerase firma Greenbaum. Greenbaum era vecinul lui și asta însemna că „puteam să rezolv prin el lucrurile înainte ca informația să ajungă prematur la o mie de editori și ziariști lacomi, care mureau să ajungă la ea". Bineînțeles, avocații o puseseră să plătească „un onorariu frumos pentru serviciile lor; dar, cum au reușit s-o facă o femeie bogată..., ăsta nu era un preț mai mare decât cel la care ar fi trebuit să se aștepte". Dar „nici nu se poate discuta" că ar fi profitat de ea în mod deliberat. Probabil că ea n-a înțeles toate detaliile acestor înțelegeri, dar care client nu s-a confruntat cu asta? El susținea că, după atât de multă vreme, drepturile de

copyright ar trebui să-i revină dacă era „legal posibil. Dar asta ar trebui să nu aibă niciun fel de legătură cu avocații ei"[21].

Acum Svetlana exagera conspirația împotriva ei, dar avea dreptate în anumite privințe. Firma Greenbaum nu fusese foarte entuziasmată de ideea ei de a crea un fond caritabil. Alan Schwartz spunea: „Eram foarte sceptici cu privire la înființarea unei fundații în India pentru un spital în amintirea fostului ei iubit"[22]. Dar cel mai important aspect e acela că firma nu i-a protejat copyrightul. Probabil că din punct de vedere birocratic a fost mai simplu să transfere acest drept de proprietate către fondul irevocabil, iar Svetlana putea fi iertată pentru că socotise că o făcuseră din răzbunare. Ea procedase împotriva sfaturilor avocaților când dizolvase fondul personal în 1970 și-și transferase banii în contul lui Wesley Peters.

Svetlana acum a rămas să se descurce singură și a descoperit că nu avea abilitățile de a supraviețui într-un sistem capitalist. În primii patruzeci de ani de viață, nu fusese nevoită să-și administreze banii: când era disperată, o putea ruga să-i împrumute niște bani pe doica ei, Aleksandra Andreevna, care avea un salariu. În cercul ei de prieteni intelectuali, cei care aveau puțin îl împărțeau cu ceilalți. Însă în America totul se învârtea în jurul banilor și al succesului, iar ea nu mai avea nici una, nici alta. Lucrase la prestigiosul Institut Gorki și ar fi putut să se alăture unei universități americane, așa cum făcuseră mulți foști disidenți, dar știa că, în calitatea ei de fiică a lui Stalin, ar fi rămas întotdeauna o ciudățenie, un monstru. Trebuia să câștige bani din scris, dar nu mai putea să reediteze primele două cărți și nici să obțină un contract pentru o a treia.

Pentru ea, Svetlana nu avea nevoie de mulți bani, ducea o viață foarte modestă, dar era îmboldită de ideea fixă a mamei sale: fata ei trebuia să beneficieze de cea mai bună educație, iar

asta însemna o şcoală particulară. A văzut cum veniturile ei se împuţinau: acum avea un venit de 18 000 de dolari pe an din plasamente bancare, o sumă nu de neglijat la sfârşitul anilor 1970, dar îi trebuiau mai multe mii doar pentru Şcoala Stuart. Iar soluţia ei era să se tot mute. În următorii câţiva ani s-a mutat de patru ori. Ori de câte ori se punea problema să aleagă între taxele pentru şcoală şi ipoteca pentru casă, alegea o casă mai mică. În primul an, l-a luat chiriaş pe un profesor de la Şcoala Stuart.

În ianuarie 1979, a crescut chiria la casa din Mercer Street, a cumpărat o casă în Morgan Place 40, apoi în primăvara lui 1980 a vândut-o. Prietenilor le-a spus că era o locuinţă nenorocită, a cărei întreţinere costa prea mult, şi era fericită că scăpase de grija de a fi proprietara unei case. A găsit una de închiriat pe Aiken Avenue 53. Îi scria vechii sale prietene Rosa Shand, care locuise cu ea în acele prime zile de şedere la Princeton, când Rosa era în recuperare după operaţia de la coloană, şi-i spunea că de la noua sa locuinţă se poate ajunge pe jos în centrul oraşului Princeton. O asigura pe Rosa că, deşi nu era foarte mare, dacă voia să-şi trimită fetele la şcoală la Princeton, le putea găsi şi lor un loc. Era hotărâtă ca de data asta să se stabilească acolo, atâta vreme cât chiria nu creştea peste posibilităţile ei.

Dar făcea parte din caracterul Svetlanei dorinţa de a se tot muta. Olga îşi amintea de Ziua Mamei, pe când locuiau pe Aiken Avenue, iar ea avea nouă ani. Îi pregătise micul dejun şi i-l adusese la pat. O privea pe mama ei cum stătea întinsă, uitându-se visătoare pe fereastră, ca şi cum ar fi privit departe. Svetlana i-a spus:

„— E Ziua Mamei, aş vrea să-mi fac un cadou special.

Olga i-a replicat:

— Foarte bine gândindu-se că mama ei voia să pornească într-una din lungile lor călătorii cu maşina la ţară.

Dar Svetlana i-a spus:

— Ce-ai zice să ne mutăm din nou?".

În primăvara lui 1981, când chiria pentru casa din Aiken Avenue a crescut de la 550 la 600 de dolari pe lună, Svetlana a început să caute altă casă de vânzare în Princeton, dar n-a găsit niciuna pe care să şi-o poată permite. Olga era acum înaltă, cu nişte picioare lungi ca şi tatăl ei, foarte drăguţă şi cu mult mai îndărătnică decât îndărătnica sa mamă. Svetlana o ducea cu maşina la lecţiile particulare de pian şi chitară, de franceză şi echitaţie. Dar se părea că Olga nu era prea fericită la Şcoala Stuart.

Se schimbase directoarea, iar decenii mai târziu, Olga îşi amintea că ajunsese să urască şcoala ceea. Copiii nu ştiau că era nepoata lui Stalin – iar Stalin pentru ei nu însemna nimic –, dar ştiau că era pe jumătate rusoaică, iar ei moşteniseră neîncrederea părinţilor faţă de rusnaci. Olga era convinsă că ea nu e o rusnacă, era americancă. A insistat să-şi schimbe numele în Chrese. Din momentul acela mama ei trebuia s-o strige cu noul nume american pe care şi-l alesese singură. În mod ironic, mai exista o idee preconceputâ care o dezavantaja. Nu numai că mama ei era rusoaică şi divorţată, dar în plus nici nu era catolică. În 1980, când Olga a ajuns în clasa a IV-a a dat peste o profesoară de iad: „Era îngrozitor prin ce le făcea să treacă pe fetele care nu erau catolice"[23]. Ea şi două alte fete – Rebecca şi Jasmine, una evreică, cealaltă poloneză – erau singurele trei nebotezate catolic din şcoală şi s-au trezit un fel de proscrise: „Erau adunări de rugăciune, dar nu pentru toată lumea. Nu ţi se permitea împărtăşania. În Miercurea Cenuşii plecai mai devreme acasă, pentru că nu aveai voie să participi la ceremonie". Olga

își amintea cum s-a dus acasă și a întrebat-o pe mama ei: „Ei bine, pot să devin catolică?". Dar nu se putea. Când, mai înainte, Svetlana se interesase dacă putea fi botezată în ritul catolic, i s-a răspuns că fusese deja botezată în Biserica Ortodoxă Rusă și nu putea fi botezată de două ori.

Olga își amintea: „Nu știam că era un curent de antipatie față de ruși. Nu știam nici cine fusese bunicul meu. Nu știam că o femeie divorțată avea probleme, că aveai probleme dacă nu era și un tătic în preajma ta. Habar nu aveam de toate aceste lucruri. Simțeam doar ura... În clasă eram arătată cu degetul, dată deoparte, umilită, stânjenită, bătută la palmă... Eram doar un copil isteț căruia îi plăcea să învețe, dar eram foarte, foarte sfioasă și speriată de mediul din jurul meu. În acele zile mi-era silă să mă duc la școală. O uram".

Într-o bună zi, Olga, care tocmai împlinise zece ani, a fugit de acasă. Svetlana i-a pregătit micul dejun și s-a dus în camera ei s-o trezească, dar a găsit patul gol. Olga lăsase un bilețel: „Mami, am plecat de acasă. Vino miercuri să ne întâlnim la stația de autobuz. Îmi pare rău, dar trebuie să plec".

Svetlana a rămas încremenită. Încă în capot, a dat fuga pe peluză și a trecut strada, ca să bată la ușile vecinilor: nu, fiica ei nu era acolo. Stația de autobuz pentru New York era după colț, pe strada principală. Încotro se îndrepta Olga? Un vecin cumsecade s-a dus pur și simplu la mașina lui, un Oldsmobile și, după ce i-a făcut cu mâna ca s-o liniștească, a pornit în căutarea ei. Svetlana s-a dus și l-a informat pe un ofițer de poliție cu totul indiferent că i-a dispărut fata. A intrat în panică. Ce să facă, să pornească în căutarea ei? Sau mai bine să stea și să aștepte? Fusese cumva „prea severă față de ființa asta atât de independentă, i-a cerut prea mult?" Când a povestit incidentul mai târziu, spunea: „Eram cu adevărat speriată, îmi ieșisem din minți"[24].

Curând s-a auzit un ciocănit la uşă. Vecinul ei, cu un zâmbet larg pe faţă, stătea în prag cu Olga alături. Fata ţinea un buchet de narcise în mână, pe care le-a oferit mamei ei. Vecinul o găsise într-un magazin unde cumpăra un creion şi un caiet. Olga a sărit în braţele mamei sale şi i-a spus că n-are să mai fugă niciodată.

Svetlana şi-a dat seama cât de mult o costa viaţa ei de pustnică pe Olga, un copil extrovertit şi plin de viaţă care primea nişte îngrozitoare caracterizări de la Şcoala Stuart. Le-a spus prietenilor că isteaţa ei fiică avea nevoie de „mai multă libertate şi un mediu mai puţin *uniform*"[25] Aveau să se mute, să găsească altă casă.

Svetlana şi-a dat seama că prietenii ei socoteau că instabilitatea ei psihologică era cauza permanentei ei migraţii şi, la un moment dat, chiar şi ea s-a gândit la asta. Dar acum, în mintea ei, şcoala Olgăi era motivul pentru ca să se mute. În amintirile din copilărie ale Olgăi, ea şi mama sa se mutau în fiecare noiembrie, luna în care se sinucisese Nadia, mama ei, cea mai mare pierdere dintre toate, care încă o măcina şi acum; luna pe care, cum spunea fiica ei, Svetlana o asocia cu „moartea, agonia, agonia tuturor lucrurilor"[26]. De fapt, s-au mutat adesea şi în primăvară, dar Olgăi i s-a întipărit în memorie că suferinţa mamei era motivul pentru care se tot mutau. Olga era un copil isteţ şi plin de intuiţie, aşa cum sunt adesea copiii. Toate îngrijorările Svetlanei se adunau în jurul sorţii copilului ei. Măcar soarta aceasta o putea controla.

Capitolul 29

Moderna junglă a libertății

Spre norocul Svetlanei, prietena ei Rosa Shand s-a mutat cu familia la New York în iarna lui 1981. Svetlana i-a făcut curând o vizită, nerăbdătoare să i-o prezinte Rosei pe Olga. I-a spus Rosei că voia s-o ducă pe fiica ei la muzeele și galeriile dintr-un oraș cosmopolit, așa cum făcuse cândva și la Moscova cu copiii ei mai mari.

Seminarul teologic general al Bisericii episcopale le repartizase Rosei, soțului ei Philip și celor două fete un apartament într-o clădire de piatră cenușie neogotică din secolul al XVIII-lea pe Ninth Street. Tavanele înalte de patru metri dădeau un aspect de lume apusă spațiului acela ca o cavernă, în centrul căruia se afla bucătăria, unde Rosa lipise cărți poștale pe toate dulapurile. Îndată ce a ajuns, Svetlana a gravitat spre bucătărie, unde au băut ceai sau vodcă „cu măsură"[1] și au reluat discuția despre credință, literatură și copii. Ochii Svetlanei s-au îndreptat spre dulapurile cu uși de sticlă: „Cu dulapurile cu uși de sticlă, spunea ea, era exact ca bucătăria în care crescuse. Credea că în America nu existau bucătării"[2].

Trecuseră zece ani de când Rosa stătuse la aceeași masă cu Svetlana. Deși se mai îngrășase, Svetlana era tot frumoasă când zâmbea, cu ochii aceia albaștri uluitori, mâinile care tăiau aerul ca să-și sublinieze cuvintele. Pe Rosa o amuza felul în care Olga

o hăţuia pe Svetlana de colo-colo. Socotea că Svetlana se purta cu fiica ei „extrem de îngăduitoare, dar şi cu duritate". O auzeai spunând: „Nu mă întrerupe" pentru ca în clipa următoare amândouă să se ia în braţe şi să chicotească[3].

Svetlana şi-a făcut un obicei s-o viziteze pe Rosa ori de câte ori putea. Luau cina în sufragerie la lumina lumânărilor. Într-o memorabilă seară, Philip voia să deschidă o sticlă de şampanie şi se tot chinuia cu dopul, când Svetlana a preluat ea misiunea. Spre încântarea familiei, ea a făcut repede şi cu abilitate să sară dopul. Şampania curgea în pahar şi le-a explicat: „Tatăl [meu] s-a îngrijit să mă înveţe bine lucrurile importante"[4].

Brusc, Svetlana a început să evoce iubita ei Moscovă: „Turlele ei în formă de bulb de ceapă acoperite de zăpadă, frumoasele frunze veşnic verzi cu un bob de rouă la capăt din micile cimitire ascunse, lumea sclipitoare a ţurţurilor de gheaţă" şi bisericuţa plină de icoane care era pentru ea o mângâiere când privea pe geamul apartamentului din Casa de pe chei. Kristin, fiica Rosei, s-a strecurat pe scaunul de la pian şi a început să cânte tema din *Doctor Jivago*, ca fundal al povestirilor Svetlanei. Şi Svetlana nu era singura care lăcrima la adăpostul întunericului din încăperea cu lumânări.

Svetlana şi Rosa hoinăreau pe străzile New Yorkului cu Olga după ele, bântuind prin librării şi muzee, tropăind pe scările Statuii Libertăţii. Duminica, atunci când Svetlana se nimerea în oraş, participau la slujba de la Biserica episcopală din Greenwich Village. Se duceau şi la concerte oriunde în oraş, ceea ce-i trezea Svetlanei nostalgia după zilele când îl lua pe fiul ei Iosif la concertele de la Conservatorul din Moscova, parcă îl şi simţea lângă ea. Ciudată întorsătură a sorţii, cât era de ciudat ca acum s-o aibă pe Oluşka alături de ea în America. La un moment dat, Vladimir Aşkenazi i-a trimis Svetlanei bilete în

lojă pentru concertul dat de el la Carnegie Hall, prilej cu care Rosa a aflat că acesta era un prieten pe care nu-l mai văzuse de şase ani. De la fuga sa, în 1963, locuise în Islanda şi apoi în Elveţia, când permanenta presiune a KGB să devină *stukaci* (informator) s-a dovedit prea mult. L-a întâlnit şi pe prietenul ei violoncelistul Mstislav Rostopovici, care fugise şi el în 1974 şi, la fel ca şi ei, i se revocase cetăţenia sovietică în 1978 pentru că vorbise despre lipsa de libertate din patrie.

În luna mai a acelui an, Rosa a văzut filmul *Oblomov*, difuzat în Uniunea Sovietică în 1979, care părea făcut pentru Svetlana. I-a dat un telefon şi i-a spus să vină la New York să-l vadă. Svetlana i-a răspuns că, pe când era studentă, îl cunoscuse pe Oleg Tabakov, actorul principal, ca şi pe Nikita Mihalkov, regizorul. Mihalkov a supravieţuit cenzurii sovietice făcând filme lirice despre anotimpurile Moscovei, filme fără oameni[5].

Au lăsat-o pe Olga cu Philip în Village, iar Rosa şi Svetlana s-au dus la matineu la film. Pe când filmul începea cu imaginea unui copil care se trezea, alerga prin bucătăria încălzită şi fugea bucuros afară spre stepa înverzită, plină cu florile verii care filtrau un soare orbitor, Svetlana s-a simţit imediat dusă înapoi, în bucătăria de la Zubalovo, unde doica Aleksandra Andreevna îi făcea baie în cada de fontă, cu apa fierbinte curgând din bazin, cu butucii de lemn arzând, focul trosnind şi încăperea umplându-se cu aburi. Încă şi acum îşi mai amintea mâinile dolofane şi calde ale doicii. Mama ei era tot timpul plecată cu treburi mai importante. Când s-a terminat filmul, iar generic ul rula şi cădea cortina, Svetlana a rămas împietrită, fără un cuvânt. Au rămas în sala pustie şi întunecată de cinematograf încă o oră, în vreme ce Svetlana plângea. Pentru Rosa a fost un moment de convertire: „Am ştiut: era un alt nivel de

experienţă. Era dincolo de puterea mea de înţelegere să fii atât de mişcat de artă. Era sau Rusia, sau Svetlana, sau o altă culoare a sufletului"[6].

Svetlana a fost copleşită de *Oblomov*. I-a scris Rosei că a dat o fugă de una singură la New York să mai vadă filmul o dată şi în noaptea aceea a rămas multe ceasuri „în aceeaşi poziţie ca şi Oblomov, care rămăsese peste noapte în ploaie, gândindu-se. Eram încremenită, nu mă puteam mişca". Era şocată că sovieticii aprobaseră un film despre Rusia ţaristă a secolului al XIX-lea. Să însemne asta că Uniunea Sovietică se schimba?

I-a mărturisit Rosei că filmul acesta o purtase înapoi la Moscova, în 1962, la mentorul ei spiritual, părintele Nikolai, pe care-l venera şi ale cărui cuvinte şi le aducea mereu aminte: „El n-a spus că Hristos nu mă poate iubi pe mine, fiica lui Stalin"[7]. El fusese cel care o botezase.

Chiar înainte să se mute la Princeton, în 1967, îl visase pe părintele Nikolai, care o încuraja. În septembrie 1970 i-a apărut din nou într-un vis plin de bucurie, prezicându-i veşti minunate, apoi a descoperit că ea şi Wes vor avea un copil. Au urmat mulţi ani de tăcere. Au fost cei mai grei ani pentru ea, dar l-a visat din nou chiar în martie acel an şi era convinsă că avea să se întâmple ceva important. Dar nu şi-a imaginat că avea să fie acest film. O ruga pe Rosa s-o înţeleagă:

> Te rog să nu crezi că aşa sunt eu şi exagerez importanţa unui film oarecare. Dar trebuie să ştii: în Uniunea Sovietică, în acea societate tăcută, fiecare semn are importanţă, fiecare mişcare simbolică oricât de mică, un cuvânt sau un balet, e o formă de comunicare. Trebuie să înveţi să citeşti acele semne tăcute. Eu am învăţat... Nu pot să-ţi spun ce efect magnific şi misterios în acelaşi timp transmit ultimele secvenţe. Pentru asta trebuie să fii familiarizat cu imaginea acelui tărâm

> înverzit... pajiştile şi cerul, norii aceia palizi, dumbrava care foşneşte uşor, florile sălbatice. MAMA, copilăria, dragoste, blândeţe... Nu e vorba de o imagine sentimentală. Nu e vorba de „mami şi plăcinta cu mere" din morala şi virtuţile protestante, ca şi toate celelalte calităţi... Aici e vorba de Viaţă, în cele mai mărunte şi mai emoţionante momente ale existenţei, pline de mireasmă, o imensă împăcare, plină de acea binecuvântare şi har... Viaţa aşa cum a fost în stare s-o simtă Oblomov. Deşi era un leneş, un adormit, avea darul de a comunica tainic cu ierburile, florile şi norii, darul acela al contemplaţiei care, de fapt, e esenţa ortodoxiei ruse[8].

Dar pentru Svetlana, filmul mai avea un element care-i dădea strângeri de inimă în plus şi despre care nu-i spusese nimic Rosei. Filmul începea şi se sfârşea cu imaginea lui Oblomov copil alergând extaziat pe pajiştea înverzită. E o secvenţă a unui vis, o amintire: cum o aştepta, jinduind, pe mama sa care se întorsese dintr-o lungă călătorie şi copilului i se spusese să nu o trezească. Mama nu apare niciodată în film, e doar o absenţă. E imposibil să nu ţi-o imaginezi pe Svetlana cutremurată de vocea copilului care strigă atât de extaziat, anticipând venirea mamei care nu va apărea niciodată.

Oblomov a întors-o pe Svetlana înapoi la rădăcinile ei ruseşti. Ea insistase cu îndărătnicie că fiica ei va fi americancă, oferindu-i Olgăi cea mai bună educaţie din America şi eliminând în mod deliberat tot ce putea fi rusesc din copilăria copilului ei. A refuzat s-o înveţe pe Olga limba rusă. E limpede că voia s-o ferească pe fiica ei de propria istorie. Ştia bine cât o putea costa pe Olga dacă era identificată drept nepoata lui Stalin, dar niciodată ce preţ însemnase acest sacrificiu pentru propriul psihic. I se plângea Rosei că rupsese legătura cu „muzica şi mireasma propriei limbi materne. Mi-am înăbuşit toate astea şi le-am făcut să

tacă. Staţi acolo, dar să nu vă mai aud!" Fusese o chirurgie cumplită: „Sufletul meu ţipa ca dintr-o închisoare, iar eu nu ştiam de ce. Acum l-am eliberat"[9]. Acesta e mesajul lui *Oblomov.*

Apoi, în vara lui 1981, s-a lăsat tăcerea. Rosa n-a mai primit nicio veste de la Svetlana până în septembrie, când i-a scris pentru a-i spune că, în cursul verii, viaţa ei avusese parte din nou de haos, îşi pierduse liniştea, remarcând cu îndurerată ironie că după acel film „prin toată fiinţa mea a trecut o puternică adiere proaspătă, dar care a durat doar o vreme"[10].

Fiind nevoită să caute o locuinţă mai ieftină decât cea din Aiken Avenue 53, în iunie Svetlana a petrecut o lună de căutări frenetice ca să găsească o nouă locuinţă. În cele din urmă, a semnat un contract pentru cumpărarea unei case mici în zona suburbană Lawrenceville, la douăzeci de minute de Princeton. S-a hotărât să încerce să vadă cum e şi sistemul şcolii de stat şi a înscris-o pe Olga la Lawrenceville Intermediate School.

După care, la începutul lui iulie, a făcut o călătorie în Marea Britanie. În luna februarie, ziaristul britanic Malcolm Muggeridge, remarcabilă personalitate media, cunoscut pentru ideile sale propagandistice conservator-creştine, îi scrisese Svetlanei invitând-o pentru un interviu la BBC. Îi propunea o discuţie despre resurgenţa creştinismului în Uniunea Sovietică. Îi spunea că ea, care fusese chiar în centrul „aparatului materialist-ateist", cu siguranţă avea o percepţie din interior[11]. La început refuzase, plângându-se că după fiecare apariţie publică cuvintele ei erau mereu răstălmăcite şi era sătulă de scrisorile pline de ură care-i parveneau după aceea „atât din partea celor de stânga, a celor de dreapta, ca şi a celor de mijloc". Şi, ca un fel de ciudat *non sequitur*, ea a adăugat: „Bărbaţilor le vine uşor să treacă peste astea, dar eu nu pot". Nu voia decât să trăiască în pace şi să evite „ura inutilă"[12].

Dar curând ideea de a face o călătorie în Marea Britanie a devenit mult prea atrăgătoare. Simţea că era cumva cinic din partea ei să accepte aceste interviu pentru că refuzase o mulţime de invitaţii în acest sens în America. Cu toate astea, a acceptat, cu o condiţie: „Vă rog, mă puteţi cumva delimita de numele tatălui meu, de viaţa şi filosofia lui? E foarte important să procedăm aşa, pentru că altfel veţi comunica doar cu tatăl meu prin intermediul meu"[13]. Bineînţeles că această rugăminte era fără sens pentru că motivul pentru care Muggeridge voia un interviu cu ea era tocmai faptul că era fiica lui Stalin: ideile sale pe tema noului val al creştinismului în Uniunea Sovietică erau cu atât mai senzaţionale.

Svetlana a pornit spre Londra la începutul lui iulie 1981. BBC îi plătea şederea la Portobello Hotel, lângă Stanley Garden, aşa că Svetlana a petrecut trei zile bătând străzile oraşului, pe care le-a găsit emoţionante. A trăit nostalgia „vechilor pietre". Cu Malcolm şi Kitty Muggeridge a mai petrecut alte cinci zile la Park Cottage, casa lor de vacanţă de lângă Robertsbridge, în East Sussex. Interviul care a urmat, „O săptămână cu Svetlana", era o sinteză din douăzeci de ore de discuţii şi a fost în cele din urmă difuzat de BBC 2 în luna martie. Vizita s-a dovedit a fi un liniştit răgaz, plimbările bucolice prin Anglia rurală au fost un fel de terapie. Probabil că se gândea că viaţa ei ar fi putut fi foarte confortabilă dacă nu ar fi pierdut toţi banii.

Pe Olga o trimisese în Wisconsin ca să petreacă luna iulie cu vechii ei prieteni Herbert şi Eloise Fritz, care organizaseră o tabără de vară lângă Spring Green, sperând totodată ca fiica ei să reia legătura cu Wesley Peters. În taină, adesea Svetlana încă se gândea că mai e căsătorită cu Wes, mai ales că el şi Olga semănau atât de mult la caracter. Olga îşi amintea că întâlnirea a fost un eşec. Da, îşi întâlnise tatăl, dar acesta s-a arătat a

fi „doar un rezervat străin"[14]. Ori de câte ori Svetlana spunea că lui Wes îi plăcea ceva anume, Olga îi replica tăios: „Ei şi ce?", la care mama ei îi răspundea timid: „Am crezut că ar conta"[15].

În cursul călătoriei în Marea Britanie, în mintea Svetlanei a început să se contureze un nou plan. Olga avea nevoie de stabilitate, de continuitate. Marea Britanie era un loc plăcut, oamenii erau cumsecade. A scris familiei Muggeridge că voia să găsească o şcoală bună cu internat în Marea Britanie pentru Olga, iar ea să locuiască în apropiere. Cunoştea Kitty cumva o astfel de şcoală bună? Trebuia să aibă posibilitatea unui venit pentru asta, bineînţeles, dar putea să se angajeze ca însoţitoare a unei femei în vârstă sau a unui cuplu „care ar fi fost oameni cu educaţie şi destul de rafinaţi pentru ca să-şi dorească una atât de nepotrivită ca mine... în calitate de companioană... Ştiu să gătesc, să cos, să fac curat, să conduc, să târguiesc, să fac fotografii, să bat la maşină (destul de încet), să mă ocup de corespondenţă"[16]. Era interesată de oameni şi ar fi făcut cu plăcere toate astea. La Princeton ajuta în mod curent o femeie de nouăzeci şi trei de ani.

La întoarcere, Svetlana s-a aruncat din nou în haosul vieţii ei obişnuite, a reluat ritualul despachetării şi a investigării noii vecinătăţi. I-a displăcut imediat. Nu avea unde să se plimbe, străzile erau pline de maşini în fiecare seară, îi lipseau pomii aceia frumoşi din Princeton. Dar semnase pentru cumpărarea casei şi era prinsă în capcană. Se mustra singură. Ar fi trebuit să aibă mai multă minte şi să nu se lase dusă de un agent imobiliar. Aştepta cu nerăbdare să se întoarcă şi Olga din Wisconsin. Acum, când n-o avea nici pe fiica ei alături, bântuia prin încăperile goale sperând ca lucrurile să se aranjeze într-un fel.

Apoi a descoperit cu groază că directorul şi cei mai mulţi elevi de la şcoala Olgăi erau ucraineni. Cum aveau să reacţioneze

ucrainenii când vor descoperi cine era Olga? Foarte multe scrisori pline de ură pe care le primise fuseseră de la ucraineni, care-i transmiteau: „vedea-te-aș moartă" sau „șterge-o înapoi în Moscova roșie, unde ți-e locul"[17].

Unul dintre secretele psihologiei Svetlanei era acela că uneori se străduia să se convingă de adevărul unor explicații paranoice pentru a face exact ceea ce dorea: în cazul acesta să se mute iar. Dacă atunci conducerea școlii ar fi descoperit că Olga era nepoata lui Salin, ar fi obiectat în vreun fel? Școala Stuart protejase intimitatea Svetlanei și Olgăi.

Paranoia era, bineînțeles, reacția reflexă a celor mai mulți exilați politic sovietici, ca să nu mai vorbim de fiica lui Stalin. Era o reacție reflexă de autoapărare. În timpul regimului lui Stalin epurările și foametea din Ucraina au fost deosebit de brutale. Și ar fi fost nevoie doar de o singură persoană ca să se declanșeze o campanie de ură. Svetlana a decis că nu-și putea asuma acest risc: nu puteau locui în Lawrenceville, trebuiau să se mute din nou.

Ori de câte ori se simțea încolțită, Svetlana reacționa în pripă, luând hotărâri pe apucate. A găsit o altă casă, de data asta în Pennington, aflat în apropiere, a cumpărat-o, epuizându-și aproape fondul principal de investiții. Acum avea și casa asta, și cea din Lawrenceville și rămăsese aproape fără niciun ban. I-a scris furioasă lui Kitty Muggeridge: „Cred că sunt o mamă rea"[18].

Pennington era măcar un oraș vechi cu trotuare. Casa de pe Sked Street 440 era una în tradiția caselor din Cape Cod, la marginea orașului, cu două dormitoare la etaj, un salon cu o sobă de lemne, o sufragerie pe care Svetlana a transformat-o în biroul ei de lucru, o bucătărie largă care dădea spre curtea din spate, mai izolată. Niște copaci mari aflați ceva mai departe o

fereau de privirile vecinilor. S-a apucat de săpat gazonul din spate şi şi-a plantat o grădină. A înscris-o pe Olga la Toll Gate School în Pennington.

Dar nici acum nu-şi găsise liniştea. Îi scria lui Kitty Muggeridge:

> Aş fi vrut să nu am garduri şi câmpia şi dealurile să se vadă până departe, sau marea, sau râul, ceva care se întinde fără sfârşit, fără hotare. Dacă e să vorbesc cinstit, nu am nevoie de grădina asta de zarzavat pentru că rădăcinile mele de ţăran sunt mai slabe decât rădăcinile de ţigan ale bunicului Alliluev. Aş dori să pot să călătoresc mereu prin toată lumea, de preferat cu un vapor din acelea care merg încet, să am o cabină mică, în aşa fel încât să pot rămâne multă vreme în câte un port, unde nu există turişti[19].

Este relevant că Svetlana s-a referit întotdeauna la bunicii materni. Bunica Olga provenea dintr-o familie de ţărani cu origini germane şi georgiene, iar bunicul Serghei era parte rus, parte ţigan. Avea o moştenire lăsată de strămoşi care trebuia onorată: dacă nu şi-ar fi pierdut banii, ar fi călătorit: înapoi în India, în Japonia, China, America de Sud, Spania, Grecia. Însă, cum îi spunea lui Kitty, 99% din oameni trăiesc foarte departe de visurile lor. Dar măcar o are acum pe fiica sa, atât de dulce: „Aşa că mă întorc la rufele mele... şi la reparat casa"[20].

Svetlana a reluat legătura cu o veche prietenă georgiană, Utya Djaparidze, acum profesoară la Hartford College, în Connecticut. Utya s-a îngrozit când a aflat că locuieşte în zona suburbană din Pennington. Penningtonul o va distruge pe Olga! O să ajungă amândouă ca *Archie Bunkers*. Ca să cunoască şi ea lumea, Olga avea nevoie de New York. Utya i-a sugerat o serie de şcoli private. Svetlana i-a scris Rosei: „Sunt ATÂT DE

FERICITĂ că în fine cineva îmi spune şi mie toate astea. Şi s-a şi apucat să ne ia soarta în mâinile ei"[21].

Una dintre cele mai rele moşteniri ale Svetlanei din copilărie a fost groaza ei de a acţiona independent şi de a vedea că lucrurile ies prost. Şi de fiecare dată cerea ajutorul unui bărbat. Rosei îi spunea: „Ştiu bine că n-am reuşit să-mi croiesc propriul drum în jungla asta modernă a libertăţii în care m-am trezit acum paisprezece ani". Şi i-a redat cuvintele Utyei: „«Ludka [fiul Utyei] e acum bărbat şi POATE să vă ia soarta în mâinile lui şi să vă ajute, pe Olenka şi pe tine», şi ţipa la mine de-a binelea, iar eu mă topeam ca o îngheţată la soare şi-mi înghiţeam lacrimile, lacrimi fierbinţi de recunoştinţă şi dragoste, bucuroasă să accept ocara ei şi să ascult şi să mă supun, pentru că ştiu bine că ea înţelege, ştiu şi eu că ea ştia". Şi în vreme ce se gândea că docilitatea o dusese la eşec, Svetlana se dovedea incapabilă să refuze să mai fie îndrumată. Rosei îi spunea: „Mi-am pierdut voinţa cu totul. Dacă nu se întâmplă ceva sau nu vine cineva să mă ia de mână şi să-mi facă brânci ca lumea în direcţia cea bună, eu singură nu sunt în stare să fac asta"[22].

Cineva ar fi putut s-o diagnosticheze pe Svetlana drept maniaco-depresivă, sau bipolară, dar un astfel de diagnostic ar fi putut să nu ia în calcul apăsarea sub care trăia ca fiică a lui Stalin. Părea că Svetlana avea două ipostaze: supunere extremă şi totală rebeliune. Se căsătorise cu un evreu împotriva voinţei tatălui ei cu mult înainte de a fugi din patrie, act pentru care ea era convinsă, şi pe drept cuvânt, că acesta ar fi ucis-o. Blamul din partea tatălui ei a pândit în mintea ei multă vreme după moartea lui. Se luptase întotdeauna să-şi găsească propria autoritate, drumul propriu. Dar accepta, cu totală supunere, sfaturile altora şi apoi se revolta împotriva lor. Fiecare nou pas era

încărcat de șovăieli. Oare făcea ceea ce trebuie? Totuși se poate spune că în parte era și o trăsătură a dinamicii psihologiei sovietice. Pentru a supraviețui în Uniunea Sovietică de obicei era nevoie să-ți găsești un șef sau un protector sub aripa căruia să te adăpostești[23].

Svetlana se gândea însă nu la New York, ci la Europa. Ca toți emigranții din Europa, socotea că toți copiii din America sunt nedisciplinați. Olga era de pe acum o mică rebelă. Svetlana îi spunea Rosei: „Și ne purtăm exact așa cum se descrie în toate cărțile acelea groaznice despre mamă și fiică pe care le-am văzut... Fiica mea americancă îmi arată că nu e de acord cu mine aproape în toate privințele"[24]. Olga era un copil extrem de inteligent, care se descurca prost la școală. Dacă s-ar fi putut adapta, un internat în Elveția sau Marea Britanie cu standarde educative înalte ar fi putut s-o pună pe calea cea bună.

Svetlana a trimis mai multe cereri la școli cu internat din Anglia și cu predare în limba engleză din Elveția pentru broșuri, rugându-și prietenii ca, în cazul în care se interesau și ei, să nu amintească niciodată cine era ea. Ultimul lucru de care avea nevoie era ca în ziarele americane să apară relatări că acum părăsea Statele Unite ale Americii. Prefera să rămână invizibilă mai departe. Invitată la un prânz la Casa Albă pentru a comemora o sută de ani de la nașterea lui Franklin Delano Roosevelt, i-a scris lui Nancy Reagan ca să-i spună că era bolnavă[25]. A îngrozit-o ideea de a fi reprezentanta tatălui ei.

În februarie 1982, când Svetlana se afla în vizită la Rosa și împreună cu familia Shand luau cina la lumina lumânărilor cu muzica lui Handel ca fundal, a sunat telefonul: la telefon era Isaiah Berlin, filosoful, care întreba de Svetlana. Rosa a fost intimidată de vocea marelui bărbat, exact acela care se dusese în Uniunea Sovietică pentru a o întâlni pe Anna Ahmatova.

Svetlana le-a explicat că Berlin era un prieten pe care-l întâlnise prima oară în 1970. Se afla la New York şi urma să stea de vorbă cu el în legătură cu mutarea ei în Marea Britanie. Era unul dintre cei care o puteau sfătui cel mai bine ce să facă. Şi acum avea mare nevoie să i se spună ce să facă[26].

Svetlana i-a mărturisit lui Berlin că voia să se întoarcă la o viaţă de intelectuală. Era foarte ciudat că, chiar şi sub presiunea puternică a vieţii culturale din URSS, era mai uşor să ai o viaţă intelectuală mai intensă decât în SUA, unde mergea ca în somn de cincisprezece ani[27]. Berlin i-a spus că trebuia să se apuce din nou de scris. Să abandoneze ideea de a scrie despre America. Să se întoarcă la începuturi şi să încerce să-şi revadă viaţa în întregime. Ar trebui să scrie despre viaţa de familie şi despre tatăl ei. Dar Svetlana i-a replicat că tocmai asta era problema că ea nu avusese „viaţă de familie". Tatăl ei nu fusese niciodată „interesat ce făcea ea, deşi ea ar fi vrut să fie. Dar, ca să fim cinstiţi, nici ea nu era interesată de ce făcea el". Ea şi tatăl ei, când erau împreună, nu discutau, cel mai adesea el spumega de furie[28].

Când i-a spus lui Berlin că putea să-şi câştige traiul având grijă de o pensionară din Marea Britanie, el i-a spus că asta era o chestiune exagerată, ca şi ideea de a locui într-o mansardă din Londra: „Nu te pot vedea într-un decor care să amintească de prima şi ultima scenă din *La Bohème*". Dar pe de altă parte era şi el convins că în Marea Britanie ar fi fost mai puţin vizibilă[29]. Britanii respectă intimitatea omului. Berlin s-a oferit să-i dea o scrisoare de recomandare către Hugo Brunner, editorul lui de la Chatto & Windus, avertizând-o că în privinţa editorilor era, bineînţeles, mai bine să fii sceptic pentru ca eventual după aceea să fii surprins în mod plăcut.

La 6 aprilie, Svetlana a pornit spre Londra să se întâlnească cu Hugo Brunner, care remarca faptul că era fermecătoare

şi captivantă. Ea i-a spus că avea în minte două proiecte: o colecţie de povestiri despre America, care ar fi doar o încălzire pentru o carte mai amplă pe care avea de gând s-o scrie; ca şi o lucrare autobiografică mai lungă despre care nu era pregătită să vorbească mai pe larg. Brunner i-a furnizat scrisoarea de recomandare de care avea nevoie pentru a cere viza de şedere în Marea Britanie:

8 aprilie 1982

Doamna Lana Peters, care doreşte să locuiască şi să lucreze în Marea Britanie, este o distinsă şi de succes scriitoare. Îşi va continua cariera în această ţară. În prezent lucrează la două cărţi şi intenţia noastră e aceea de a le publica pe amândouă[30].

Rosa i-a aranjat Svetlanei să stea la nişte prieteni pe care ea şi Philip îi cunoşteau de pe vremea misionariatului în Uganda. Prin intermediul lor l-a cunoscut pe Terry Waite, în acea vreme asistent al arhiepiscopului de Canterbury, care avea să devină foarte cunoscut peste câţiva ani, când a încercat să negocieze criza ostaticilor din Liban, prilej cu care a fost şi el răpit şi ţinut ostatic vreme de cinci ani.

Printr-o coincidenţă, Rosa se afla în Marea Britanie în vizită la nişte prieteni din Cambridge când sosise Svetlana. Copiii prietenilor la care stătea Rosa urmau o şcoală a quakerilor, numită Friends' School, în oraşul Saffron Walden din apropiere, şi Rosa s-a gândit că poate Svetlana ar fi fost interesată să o viziteze. După ce au stabilit cu directorul şcolii, Waite, o întâlnire, Rosa şi Svetlana au pornit în duminica Paştelui spre Saffron Walden. Svetlanei i s-a părut frumoasă clădirea aceea veche de două sute de ani şi directorul simpatic. I-a scris Alinei Berlin că, fiind mult mai liberali, quakerii par nu numai să fie mai toleranţi, ci chiar indiferenţi faţă de genealogia Olgăi;

spre deosebire de atitudinea din America, unde suspiciunea față de ruși părea „un fel de isterie națională".[31] La intervenția lui Waite, Olga a fost înscrisă la școală. În mintea Svetlanei viitorul era rezolvat. Ea lucra cu un editor. După scrisorile sale pline de generozitate, a socotit că Berlin o luase sub aripa lui protectoare[32]. Olga a luat examenul de intrare la Friends' School. Acum Svetlana nu mai avea nicio altă grijă decât să supraviețuiască până în toamnă.

Dar atunci s-a dovedit că aprobarea cererii pentru viză era dificilă. Sir Isaiah i-a scris prietenului său Francis Graham-Harrison, prezentându-i-o pe Svetlana drept „o doamnă plină de demnitate, serioasă, cu înclinații intelectuale, oarecum melancolică (de înțeles datorită circumstanțelor sale), cu o prezență deosebită și plină de farmec". Lui i se părea că ea se purta oarecum „ca o prințesă scăpătată de la o curte germană", sau ca „o distinsă exilată într-o țară străină", dar îi citise cărțile și avea cu siguranță talent literar. Scrisoarea sa se încheia astfel: „Interesul meu în această chestiune este al unui om care a descoperit că doamna Peters trece printr-o situație dificilă, ea fiind o ființă plină de noblețe, care emoționează... Nu văd nicio dificultate să fie lăsată să vină aici și să stea o perioadă, dar vei reacționa după cum vei socoti"[33]. Graham-Harrison a trimis la rându-i o notă la Home Office. Și a venit și viza Svetlanei.

La 1 august, Svetlana reușise să vândă casa din Lawrenceville și pe cea din Pennington și să recupereze mare parte din banii investiți. Prietenii Rosei i-au găsit un apartament în Cambridge pe care și-l putea permite. La sfârșitul lui august, ea și Olga au luat avionul și au plecat spre Marea Britanie să înceapă o nouă viață.

Partea a patra

CUM SĂ TRĂIEȘTI ÎN OCCIDENT

Capitolul 30

Chaucer Road

Svetlana s-a mutat în noul ei apartament de pe Chaucer Road 12-B. Casa îi aparţinea doctorul Robert Denman, profesor de economia terenurilor la Cambridge. Locuinţa era igrasioasă şi întunecată, cu acea atmosferă claustrofobică specifică unei case în stilul englez victorian, deşi avea o frumoasă şi mare grădină în spate care ducea până la un pârâiaş. Chaucer Road era la marginea localităţii Cambridge, iar drumul spre oraş ducea prin nişte grădini întinse de-a lungul şerpuitorului pârâu. Mansarda era o reminiscenţă a secolului al XIX-lea: mică, fără încălzire centrală, parcă din *La Bohème*. Apa caldă abia ţârâia în casă, iar vântul rece intra prin sistemul de ventilaţie aflat în spatele aragazului. În scrisorile trimise Rosei Shand Svetlana glumea spunând că acea clădire îi amintea de „bătrâna mea Rusie. Foarte nostalgică şi friguroasă"[1]. În clădire mai existau două apartamente, unul ocupat de o bătrână bibliotecară irlandeză pensionară, care o invita mereu pe Svetlana la o ceaşcă de ceai lângă focul din şemineu, iar celălalt de un cuplu din Africa de Sud, cu doi copii.

Olga era elevă internă la Friends' School, iar Svetlana se ducea cu autobuzul sau cu trenul de la Cambridge în weekenduri să o ia acasă. Şcoala, înfiinţată în 1702 de o instituţie a quakerilor dedicată internaţionalismului, domina oraşul

comercial Saffron Walden, cu străzile şi aleile sale înguste, unde casele erau lipite una de alta ca nişte buni vecini. La început, Olga a fost oarecum intimidată, îşi ascundea nesiguranţa şi îşi afirma originea sa americană: fiind ultrapatrioată, se plângea că toată lumea îi ura pe americani; era groaznic că briţii nu sărbătoreau Ziua Recunoştinţei. Dar, în câteva săptămâni, a început să-i placă la şcoală. Spre deliciul Svetlanei, Olga a început să maimuţărească accentul cockney ca să vorbească la fel ca briţii[2].

Olga îşi amintea: „Eram mereu pe mutare. Când încolo când încoace, între California, Carlsbad, Princeton şi prin tot New Jersey: mereu eram în altă casă". Acum că, în fine, se mai stabilizaseră, ea a legat prietenii cu fetele din dormitorul ei. Cele mai apropiate prietene erau din Burnei, Kuwait, Uganda, Zimbabwe, Africa de Sud şi, bineînţeles, Marea Britanie. În curând s-a simţit minunat, ca acasă:

> Presa a cam zbârnâit când ne-am mutat în Anglia, dar mama a reuşit cumva să mă ferească de zarva asta. Nici acum nu ştiam nimic despre bunicul meu. [Friends' School] a fost o şcoală nemaipomenită unde am fost acceptată şi am evoluat. Pentru prima dată am simţit că am o personalitate. Pentru prima dată[3].

Acum că Olga nu mai era lângă ea să-i organizeze zilele, Svetlana a încercat să reia firul vieţii de scriitor. După îndelunga tăcere ca scriitor, a avut parte de o toamnă chinuită de îndoieli, în mansarda în care umezeala şi frigul britanic o pătrundeau până la os. Citea memoriile lui Vladimir Nabokov: *Vorbeşte, memorie*. Cartea lui era foarte bună. De ce să aibă îndrăzneala să se gândească să scrie în engleză? Se va acoperi de ridicol. Dar şi-a dat seama că nu mai putea scrie în ruseşte.

Îi scrisese lui Isaiah Berlin imediat după sosire: „Hugo Brunner vrea să scriu în limba mea maternă... Bineînţeles,

cum am fost crescută în cultul literaturii şi poeziei ruse, este cât se poate de firesc să scriu în ruseşte". Dar i-a mărturisit lui Berlin că atunci când scrie în ruseşte o încearcă „un sentiment dureros, aproape ca un sentiment de vinovăţie". Limba rusă îi evoca trecutul: tatăl ei, sinuciderea mamei sale, toate acele vieţi dispărute, suferinţele prietenilor, faptul că şi-a abandonat copiii, toate acele pierderi de care s-a ascuns „în spatele cortinei americane". După cincisprezece ani nu venise oare timpul să se descotorosească de „camuflajul acesta caraghios şi ipocrit?"[4]. Dar nu se putea îndemna să se apuce de lucru. Mărturisea că avea nevoie mereu de încurajare. Ea îşi imagina că cercul apropiaţilor lui Berlin trebuia să fie asemănător cu cel al lui Tolstoi din Leningrad, sau precum cel al colegilor de la Institutul Gorki: la urma urmelor, Berlin era născut în Rusia, iar ea se putea bucura din nou de obiceiul „inutil" al intelectualilor ruşi – să discute ore în şir doar pentru simpla plăcere de a discuta, de parcă ar fi fost un sport.

Dar, între timp, au asaltat-o griji mai presante. Economiile ei se cam reduseseră acum: avea un venit anual de 8 000-9 000 de lire sterline, dar banii se împuţinau repede, după ce plătea internatul Olgăi şi cheltuielile mărunte pentru propria întreţinere[5]. Viza de vizită în Marea Britanie stipula că era în ţară ca scriitor independent la solicitarea editorului ei. I se interzicea explicit să practice vreo meserie, fie ca translator, lector sau meditator. Singura ei soluţie era să publice o nouă carte, ceea ce era hotărâtă să şi facă. Era convinsă că avea nevoie doar de indicaţii clare din partea editorului ei şi de suportul moral al lui Berlin.

Când sosise în august în Marea Britanie, Berlin se afla în Italia; nu a putut s-o întâlnească decât abia la mijlocul lui noiembrie, când, în cele din urmă, au luat prânzul la Piccadilly. Prima lor întâlnire a fost stimulativă şi ea i-a prezentat planurile de muncă şi s-a trezit că face un lucru cu totul neaşteptat:

după acel prânz, a luat un taxi spre Convent Garden pentru a pune capăt unei îndelungate tăceri cu o veche prietenă – Mita, balerina Sulamith Mihailovna Messerer. Mita se refugiase în Marea Britanie în 1980, la vârsta de șaptezeci și doi de ani, încheind o distinsă carieră de balerină și profesoară de balet la Balșoi. Svetlana i-a lăsat un bilet cu numărul ei de telefon la ușă. A doua zi, Mita a sosit la Cambridge.

Svetlana o cunoștea pe Mita din 1943, de pe vremea legăturii ei romantice cu Aleksei Kapler. În 1945, Mita era una dintre cele mai apropiate prietene printre cei care sărbătoreau Ziua Victoriei în apartamentul ei. Avusese mult de suferit pe vremea epurărilor staliniste din anii 1930, când sora ei Rachel fusese arestată. Cu riscul de a fi acuzată că pactizează cu „dușmanii poporului", Mita o adoptase pe fiica surorii sale, Maia Plisețkaia, îndrumând-o până a ajuns una dintre cele mai mari balerine ale Uniunii Sovietice.

Mita păstra amintiri dragi despre Svetlana și nu o blamase niciodată pentru tatăl ei. La o cană de ceai, au discutat despre ce se întâmpla atunci în Uniunea Sovietică. Mita o asigura pe Svetlana că șefii de la Kremlin s-au schimbat, dar sistemul nu. I-a spus că era mai bine să lucreze ca profesoară de balet la Londra decât sub acel regim, indiferent cât pierdea din pricina asta. Au râs amândouă oarecum sardonic de naivitatea presei occidentale, care vorbea tot timpul de destindere. Uimită de vitalitatea manifestată de Mita la șaptezeci și doi de ani, Svetlana s-a întors la manuscrisul ei, care acum se numea „Muzică depărtată". I-a scris lui sir Isaiah Berlin că probabil ar trebui să fie geografic mai aproape de el ca să se îndemne mai adesea la muncă[6].

Noiembrie, luna pe care Svetlana o identifica întotdeauna cu „moartea a tot din jur"[7], a venit cu aceeași chinuitoare spirală

descendentă. Însă la 17 decembrie, după cincisprezece ani de tăcere, Svetlana a primit un telefon de la fiul ei. Vorbea nonşalant, ca şi cum acel telefon ar fi fost cel mai banal lucru, nu un şoc seismic. Probabil că autorităţile sovietice i-au dat permisiunea să ia legătura cu mama lui. Svetlana era în al nouălea cer. Curând au schimbat scrisori şi convorbiri telefonice pline de afecţiune. Svetlana a aflat astfel că el se recăsătorise; spera ca, într-o bună zi, să o cunoască pe Liuda, soţia lui. Ilia, fiul său, avea acum treisprezece ani şi locuia cu mama lui, Elena. Când l-a întrebat despre fiica ei, despre Katia, Iosif i-a spus că se căsătorise, avea şi ea o fetiţă şi locuia în Kamceatka, în Siberia, unde lucra ca geofizician, dar nu-i putea spune mai multe despre ea: el şi sora lui nu mai erau de multă vreme în legătură. Nu avea nicio fotografie a Katiei ca să i-o trimită. În scrisorile lui o ruga adesea să-i trimită diferite lucrări medicale. Iar Olga şi Svetlana porneau în expediţii să răscolească librăriile din Cambridge şi Londra, în căutarea volumelor care uneori costau şi 200 de lire sterline[8].

Când, în cele din urmă, Iosif i-a trimis Svetlanei o fotografie actuală a sa, ea a fost şocată. Străinul din acea fotografie începuse să chelească, era de vârstă mijlocie, cu o expresie de tristeţe în ochi. Semăna într-un fel cu fratele ei Vasili. S-a repezit la telefon, l-a trezit pe Iosif în toiul nopţii şi, fără niciun fel de introducere, a strigat la el: „Bei! Ştiu eu ochii ăia umflaţi!" Iosif s-a arătat furios, bineînţeles, dar a trebuit să lase să-i treacă enervarea pentru că Svetlana avea să-i scrie Rosei Shand: „Timpul şi distanţa n-au schimbat nimic... Într-un fel, simt că toţi trei [copiii] sunt cu mine acum"[9]. Era convinsă că, într-o bună zi, lui Iosif i se va permite să vină s-o vadă.

A reluat ampla sa corespondenţă. Într-una din zile, în drum spre oficiul poştal, a întâlnit-o pe Jane Renfrew, o profesoară de la Cambridge şi arheolog foarte apreciat. Ştiind cine era

Svetlana, a invitat-o la o ceaşcă de cafea. Şi-au făcut obiceiul să se refugieze la taclale în bucătăria călduroasă a lui Renfrew. Curând Svetlana a început să-i vorbească despre trecutul ei din URSS. I-a vorbit despre tatăl ei: cât de dificil i-a fost când s-a maturizat şi a înţeles cu adevărat cine era acesta. Renfrew îşi amintea că în gând îşi spunea: *Nu ai cum să-ţi alegi tatăl*: „I-a fost greu, foarte greu. La urma urmei, era tatăl ei, iar tatăl ei i-a oferit un fel de afecţiune". Renfrew spunea: „Am vrut s-o las să vorbească, fiindcă avea mare nevoie să vorbească"[10].

Philippa Hill, văduva unui foarte cunoscut fizician cu îndepărtate legături de familie cu Uniunea Sovietică, locuia de asemenea la Cambridge; şi ea a început s-o îndrăgească pe Svetlana, de care-şi amintea ca fiind o fiinţă plină de căldură. Nu avea nevoie decât „s-o faci să nu mai bombănească, pentru că apoi devenea o fascinantă povestitoare a întâmplărilor din trecutul ei"[11]. Dar Hill şi-a dat seama că Svetlana era şi un caracter dificil: „Presupun că Svetlana nu prea ştia cum să se descurce în viaţă. Ăsta-i adevărul adevărat". Hill o socotea ca fiind „aproape o ţigancă... A dus o viaţă de nomad"[12].

Una dintre bunele prietene ale Olgăi era o fată pe nume Emily Richardson, iar curând mama lui Emily şi Svetlana au devenit prietene. Rosamond Richardson locuia într-o casă ţărănească, acoperită cu stuf, şi îşi transformase garajul într-un mic studio cu o canapea pe care o folosea Svetlana când rămânea să doarmă acolo peste noapte. Svetlana a botezat studioul „dacea". Pe Richardson o apuca râsul când îşi aducea minte cum într-o dimineaţă când Svetlana a venit la micul dejun şi i-a spus: „Sper să nu te superi. Am aranjat altfel mobila". Mutase patul la celălalt capăt al încăperii pentru că voia să privească în cealaltă parte: „Era absolut adorabilă..."[13]

Eram îndrăgostită de sufletul Svetlanei... E greu de descris, dar sunt unii oameni care au o dimensiune şi o profunzime a miezului lor acolo, undeva... Era în stare să reacţioneze cu enormă căldură faţă de alţi oameni... Svetlana avea un fel de profundă spiritualitate. Pentru ea Dumnezeu exista în cel mai amplu sens posibil, dar, bineînţeles, întotdeauna era nemulţumită cu reprezentarea Sa, încât nici măcar misticismul indian nu-L putea cuprinde în întregime... [Setea asta] era destul de puternică încât s-o facă să meargă înainte pe drumul ei, aşa încât să nu se abată de la el doar pentru faptul că nu L-a găsit.

Dar Richardson şi-a dat seama că Svetlana se putea „schimba precum vremea. Era foarte schimbătoare". Richardson a înţeles că asta „se datora unei răni emoţionale care nu se vindecase niciodată". Ca şi Philippa Hill, o socotea pe Svetlana un fel de nomad:

Ca şi cum te-ai aştepta întotdeauna ca tot ceea ce cauţi să fie imediat după colţ... Am înţeles-o ca pe-o fiinţă profund rănită şi foarte inteligentă. Avea o minte fenomenală şi un suflet mare. Avea un optimism extraordinar şi o energie incredibilă, care, bineînţeles, o puteau împinge pe cărări greşite şi stârni multă furie. Pentru mine şi astea făceau parte din personalitatea ei. Era şi una, şi alta.

Richardson socotea că Svetlana era obosită de imaginea cu totul greşită pe care oamenii şi-o făceau în legătură cu ea:

Voia să poată avea un control asupra acestei imagini, nu-i aşa? Într-o anumită măsură e de înţeles, pentru că fusese imaginată în atât de multe feluri, încât voia să poată controla imaginea asta. Dar felul în care o făcea era extrem... O făcea să se abată de la cursul normal. Şi îi făcea şi pe ceilalţi să-şi iasă din fire. Îi dărâma pe toţi ca pe popice, dar ea mergea apoi mai departe.

Richardson credea că asta era tragedia Svetlanei. Toată lumea proiecta din nou spre ea faptul că era fiica lui Stalin – nu se puteau dezbăra de asta – aşa încât ei îi era imposibil să aibă o conştiinţă de sine necontaminată: „Nu sunt sigură că era în stare să se vadă aşa cum era ea cu adevărat". Dar Richardson a simţit că lucrul care o făcea pe Svetlana să rămână pe lumea asta era dragostea pentru Olga: „Dragostea lor reciprocă nu s-a destrămat şi nu s-a diminuat niciodată"[14].

În acel decembrie, Svetlana s-a hotărât să se convertească oficial la catolicism. S-a dus la Biserica catolică a Sfintei Marii şi a tuturor martirilor englezi, şi a petrecut mai multe zile de rugăciune la mănăstirea Sfânta Maria din Suffolk. Şi acum a hotărât ca Olga să se mute la Şcoala Catolică din Chelmsford, în Essex, unde va primi o educaţie mai severă. Dar Olga nici n-a vrut să audă. Îi plăcea la Friends' School. Când s-a prezentat la examenul de admitere la noua şcoală, ea a marcat cu x toate răspunsurile greşite în chestionarul cu variante multiple şi a reuşit să pice examenul. Olga era foarte încântată, dar maică-sa era furioasă. Ştia că Olga o făcuse înadins. Când au ajuns acasă, Svetlana s-a repezit la ea. Dar Olga avea mai multă voinţă decât mama ei. A rămas la Friends' School până la optsprezece ani. Când Svetlana i s-a plâns lui Terry Waite că de la şcoala aceea fiica ei nu va ajunge la Oxford sau Cambridge, acesta i-a replicat: „Nu înţelegi. Trebuie să fie acceptată. Va fi adolescentă. Quakerii sunt singurii oameni care-i vor oferi tot ce va avea nevoie. Aici va dobândi o bună educaţie, dar cel mai important e că va fi în siguranţă"[15].

Waite avea dreptate: la Friends' School hărţuirea era ceva de neconceput. Olga îşi amintea că dacă erai prins fumând sau bând sau dacă sărutai un băiat, te alegeai cu o detenţie. „Iar pentru orice altă formă de rasism, sexism – ferească Dumnezeu – bătăi:

eliminarea imediat. Nici măcar poreclele nu erau acceptate". Şcoala îi asigura protecţia şi aceasta avea să se dovedească un element nepreţuit. Primul test a venit la începutul lui aprilie, în primul ei an la acea şcoală.

Daily Mail descoperise că nepoata de unsprezece ani (avea să împlinească doisprezece în mai) a lui Stalin locuia în Saffron Walden şi mama ei pe Chaucer Road în Cambridge. Reporterii s-au bulucit la Friends' School chiar în ajunul Paştelui, în prima săptămână din aprilie. Olga priveşte acum acel incident din trecut cu un fel de sâcâială amuzată:

> Toţi copiii plecau, unii dintre noi mai rămâneam la internat încă o noapte. Eu eram programată să mai stau o noapte. Când, brusc, o profesoară mi-a spus că avea să mă ducă ea cu maşina acasă. Mi s-a părut cu totul ciudat. Dar noi nu aveam maşină, aşa că mi-am închipuit că mama nu voia să vină cu autobuzul să mă ia. A trebuit să mă ascund când am ieşit pe poartă: profesoara mi-a spus să mă întind pe bancheta din spate şi să mă acopăr cu o pătură. În jurul porţii erau numai paparazzi. Iar eu nu pricepeam ce se întâmplă. Iar eu mi-am închipuit – îmi amintesc că mă gândeam că poate ceea ce mi se întâmpla mie li se întâmpla tuturor celorlalţi copii – trebuiau, din anumite motive, să scoată copiii din şcoală fără să fie văzuţi! Aşa că am ajuns acasă: şi în faţa casei şi pe trotuar erau alţi reporteri[16].

Svetlana era foarte furioasă. Voia să-i dezvăluie Olgăi aşa cum socotea ea de cuviinţă despre bunicul ei şi numai atunci când fiica ei avea să fie pregătită pentru asta. A pus-o pe Olga să stea jos, şi i-a arătat o poză cu Churchill, Truman şi Stalin la Conferinţa de la Potsdam din iulie 1945 din Germania, apoi i-a spus: „Ăsta-i bunicul tău". Zeci de ani mai târziu, ea îşi amintea: „Mama mi-a dezvăluit totul, mi-a arătat fotografii

şi a încercat să-mi explice. Vreau să spun că abia începusem şi eu să am habar de preşedinţii americani la acel moment". Dar Svetlana a consolat-o: „Să nu-ţi pese de asta, eşti americancă get-beget, tatăl tău e american".

Svetlana ştia bine că erau mult mai multe de spus, dar nu era în stare să discute atunci. Cum să-i spui copilului tău că bunicul său era Iosif Vissarionovici Stalin? A întrebat-o pe Jane Renfrew dacă nu putea ea să-i explice Olgăi despre Stalin, dar Renfrew a ezitat, însă i-a sugerat Svetlanei să-l roage pe directorul de la Friends' School[17].

Când, la sfârşitul săptămânii, Olga s-a întors la şcoală adusă de o profesoară, reporterii încă mai pândeau acolo. Fotografia ei apăruse în toate ziarele. Reporterii făceau glume pe seama poreclei ei de la şcoală – Vesele crose de hochei – aluzie la picioarele ei lungi şi la originea americană. Niciunul dintre adolescenţii aceia nu prea ştia mare lucru despre Stalin, dar Olga îşi aduce aminte că o colegă din dormitor a exclamat: „Doamne, am dormit lângă o rusoaică în tot timpul ăsta. Puteam să fiu ucisă în somn".

Articolele ulterioare din presă au făcut publice amănuntele pe care Svetlana le păzise cu atâta străşnicie: la ce şcoală era Olga, ce taxe plătea (3 000 de dolari), descrierea apartamentului Svetlanei şi numele proprietarului acestuia. Când reporterii au contactat-o, ea le-a replicat scurt: „Nu dau interviuri... Nu mai e nimic de adăugat la faptul că ne aflăm în Anglia pentru educaţia fetei mele". Pe la sfârşitul lui mai, chiar şi *New York Times* a prins informaţia: „Fiica lui Stalin locuieşte într-un oraş universitar din Anglia". În cea mai mare parte, sursa informaţiilor provenea de la Malcolm Muggeridge, care era pomenit a fi spus că Svetlana era o femeie zdrobită de teama tatălui ei, a cărui moartea venise ca o uşurare. Afirmaţia era

grosolană, o rănea. Adevărul era mult mai complex[18]. Socotind că Muggeridge era sursa, Svetlana s-a făcut lividă: acesta violase intimitatea fetei ei, îi deconspirase identitatea. În furia ei dezlănțuită i-a scris: „Îmi blestem ziua în care ți-am scris... Ești una dintre acele obsedate firi demonice care ar trebui ocolite cu orice preț"[19].

Cum presa o hărțuia în continuare, Svetlana le-a mărturisit frustrările lui Isaiah Berlin și soției sale. De când sosise în Marea Britanie, se întâlniseră doar de două ori la un prânz într-o cafenea. Asta însemna prietenie? Berlin o făcuse să creadă că era chiar mai mult. El era cel care o căutase pe când se afla încă în America, la sfaturile lui venise în Marea Britanie și la recomandările lui își smulsese toate rădăcinile. Cu toate acestea, el nu-i făcuse cunoștință cu niciun alt prieten[20].

În acea vară a reușit să reia munca la manuscrisul ei și i-a trimis o ciornă lui Hugo Brunner la Chatto & Windus. Brunner se aștepta la memoriile unei familii din Kremlin, așa că n-a fost foarte încântat. El i-a răspuns că era impresionat cât de mult scrisese, dar socotea că manuscrisul ar trebui trimis mai degrabă unui editor american. I-a urat succes și i-a spus că i-ar fi făcut plăcere să fie la curent cu mersul lucrurilor[21]. A fost profund rănită de această lipsă bruscă de interes cu care Brunner a respins-o.

Svetlana era prinsă într-o capcană: oamenii erau interesați doar de Svetlana cea din Kremlin, de ceea ce ar fi putut spune despre Stalin. Știa că putea face o avere scriind despre Stalin, dar refuza să fie biograful tatălui ei[22]. Voia să-și relateze propria poveste. Manuscrisul „Muzică depărtată" era o relatare a sosirii ei în Statele Unite ale Americii, căsătoria cu Wesley Peters și tratamentul lipsit de scrupule la care o supusese Olgivanna Wright. Sublinia de asemenea felul în care fusese manipulată

de avocați, în anexe incluzând chiar și contractul cu Copex. Renunțând la originea sa paternă, ea dedica această carte spiritului mamei ei, Nadia: „Sunt fiica Nadiei Allilueva, nu a lui Stalin" a scris ea sfidătoare[23].

A trimis cartea lui Peter Jovanovich, directorul de la filiala din Londra a firmei americane Harcourt Brace Jovanovich. Acesta a socotit cartea drept o emoționantă „odisee și o căutare a identității", dar i-a spus că are niște probleme de structură[24]. Și avea dreptate. Deși avea frumoase momente lirice, narațiunea era împănată de invective greu de digerat. Dacă voia să o publice, această carte s-ar fi putut să fie una captivantă, dar Jovanovich sugera atât de multe modificări, încât Svetlana a considerat că îi schimba lucrarea cu totul. În cele din urmă, și-a retras manuscrisul.

Și-a concentrat din nou atenția asupra lui Isaiah Berlin, cerându-i să citească și el manuscrisul. Când a văzut că acesta nu-i răspunde, a fost șocată. A crezut că secretara lui, Pat Utechin, l-a stârnit împotriva ei.

Utechin fusese deosebit de prietenoasă, chiar și înainte de sosirea Svetlanei, și o ajutase să se stabilească la Cambridge. Când Svetlana i-a mărturisit că Iosif, fiul ei, îi telefonase după șaisprezece ani de tăcere, Utechin i-a dezvăluit că ea cunoștea o mulțime de membri ai consiliului de la Oxford care se duceau la Moscova. Poate aceștia ar fi reușit să-l întâlnească pe fiul ei și să-i aducă vești de la el. Dar, după momentul de bucurie inițial, Svetlana s-a răzgândit. Probabil și-a amintit de episodul Krimski/Kurpel din urmă cu șapte ani. A început să-i trimită lui Utechin lungi scrisori: persoana la care se gândise Utechin știa la ce se expune? Pentru că ar fi fost periculos pentru fiul ei. Acei membri ai consiliului sunt niște oameni discreți? Dacă nu, ea avea să devină subiect de bârfă și în Oxford. Deși

Utechin era englezoaică, se căsătorise cu un rus şi avea strânse legături cu comunitatea exilaţilor ruşi. Svetlana era convinsă că devenise subiectul a tot felul de zvonuri.

Utechin a devenit duşmanul ei. Oare Berlin o dăduse pe mâna secretarei sale? Poate că femeia nici nu-i remisese lui Berlin scrisorile sau poate că nu-i prezentase foarte clar circumstanţele în care se afla. Furioasă, i-a scris lui Berlin: „Nu reuşesc să înţeleg ce s-a întâmplat atât de rău". Ea se aştepta la mai mult din partea unui umanist de talia lui. „Să-ţi dea Dumnezeu pe dreptate pe măsura falselor promisiuni şi a asigurărilor ipocrite pe care mi le-ai făcut. Secretara dumitale e o căţea prefăcută, un agent de informaţii (fii atent!) şi o mincinoasă. Urăsc ziua în care am stat de vorbă cu voi la New York în ianuarie 1982: miaţi [sic] distrus viaţa."[25]

Se vede limpede că Svetlana îşi pierduse controlul, dar nu poţi să trezeşti speranţe şi apoi să le arunci la gunoi fără nicio consecinţă. Berlin s-a oferit să-i fie prieten, iar ea avea o concepţie rusească asupra prieteniei: devotament total, fără limite. Se aştepta ca Berlin să-i ofere lumea întreagă şi nu i-a trecut nicio clipă prin minte că sprijinul său era bazat doar pe o bunăvoinţă de circumstanţă. El era foarte ocupat cu profesia sa şi cu priorităţile sale. Iar când se simţea rănită, Svetlana nu mai cunoştea limite. Ea chiar îi spusese mai de mult lui Berlin că, odată pornită „să-mi fac propriile planuri, încercând *să vizualizez* lucrurile... mă las purtată de val şi până la urmă totul iese pe dos"[26].

Berlin a fost şocat de ceea ce a numit „scrisoare ei violentă, amară şi care m-a rănit profund"[27]. El făcuse exact ce se oferise să facă: o recomandase editorului său şi redactase o scrisoare prin care intervenise la Ministerul de Interne. Ea i-a răspuns şi mai temperamental spunându-i că nu se aştepta să-l facă

țap ispășitor pentru toate nenorocirile ei, dar se aștepta la mai multă înțelegere de la un om ca el. Ar fi trebuit să manifeste mai multă mărinimie și generozitate. Era dezamăgită și plină de amărăciune[28].

Prin vară, ea părea să-și fi recăpătat stăpânirea de sine. Citea lucrarea lui Jung *Amintiri, vise, reflecții* și era fascinată de teoria sa cu privire la necesitatea integrării acelei *persona* cu sinele în evoluția psihicului. I-a scris lui Berlin cerându-și iertare pentru „purtările proaste și ieșirile temperamentale nepotrivite". Era prea în vârstă pentru ca să-și stăpânească temperamentul *georgian*, cum îi spunea ea, dar recunoștea că-i era rușine. O apucaseră furiile „de fierbeam. Eram furioasă pe prea mulți oameni, și aici, în Marea Britanie, și dincolo, în Statele Unite... Fiindcă mă apucase o stare cu totul nesănătoasă, n-am fost în stare să mi-o stăpânesc repede". Dar acum era în stare să se vadă singură „în postura aceea ridicolă"[29]. Dar dacă Svetlana ar fi știut ce se petrecea în culise, ar fi cuprins-o o spaimă paralizantă. Vera Suvcinskaia Traill, o rusoaică emigrantă și scriitoare, al cărei bunic fusese ministru de război în guvernul provizoriu al Rusiei de dinainte de Revoluția din Octombrie, locuia în Cambridge și vădea un interes deosebit față de Svetlana și fiica ei.

Traill îi scrisese în martie a acelui an lui Sir Isaiah Berlin și-l întrebase de câtă vreme o cunoștea pe Svetlana. Ea o întâlnise abia în septembrie cu un an înainte, „dar chiar și în această scurtă perioadă, am simțit că Svetlana este din ce în ce mai bolnavă; paranoia acută, evident o afecțiune moștenită de la... (trei răspunsuri de ghicit)". Traill era îngrijorată pentru soarta fetei Svetlanei, „fiind la discreția unei mame aflate în această stare"[30]. După părerea lui Traill, Olga trebuia salvată. Ea îi explica lui Berlin:

> Ne simțim cu toții neajutorați, mai ales că S. și-a pierdut acum mai toți prietenii pe care-i are aici. Trăiește cu dezamăgirea (bineînțeles sinceră, așa cum e dezamăgirea întotdeauna)

că întreaga lume conspiră împotriva ei... Dacă mai aveți nevoie de vreo dovadă în sprijinul diagnosticului de paranoia, vă pot trimite câteva exemple ale felului de scrisori pe care le trimite – „conspirație internațională", „agenți KGB", „agenți tripli" etc. etc. Pe vremea tăticului ei, oamenii erau împușcați pentru mai puțin[31].

Traill ajunsese să se convingă singură de motivele ei generoase, dar, de fapt, n-ar mai fi interesat-o bunăstarea Olgăi dacă Svetlana n-ar fi fost fiica lui Stalin. În preocuparea ei pentru situația Olgăi era cuprinsă și o ascunsă nevoie de răzbunare. Berlin i-a răspuns spunându-i că siguranța Olgăi era într-adevăr motiv de îngrijorare, dar el nu mai putea face nimic: rupsese orice legătură cu Svetlana. Berlin i-a sugerat să-i scrie tatălui Olgăi, domnului Peters, care trăia într-un fel de comunitate a arhitecților în Tucson, Arizona.

Fără să aibă habar de toate aceste bârfe, se părea că Svetlana ieșea din ceea ce singură denumea „nesănătoasa stare mintală". A cumpărat o nouă reședință, spunând că avea să fie mai ieftin așa decât să plătească chirie. Prin iunie, le trimitea prietenilor noua adresă – 55 Bateman Street, ap. 3. Apartamentul dădea spre Grădina Botanică din Cambridge și era ceva mai aproape de centrul orașului. Dispunea de o cameră mai mare, folosită drept salon, o sufragerie, un birou și dormitoarele adiacente. Și-a aranjat biroul de pin și mașina de scris, pe rafturile bibliotecii erau fotografiile lui Iosif și ale Katiei când erau mici. Ea avea prea puțin lucruri ale ei: două frumoase covoare Navaho, trimise din America, unde fuseseră depozitate la niște prieteni. Ea și Olga s-au dus într-o excursie de două săptămâni în Insulele Scilly, petrecând cât mai mult timp de plajă și vizitând Tresco Abbey. La vremea asta își cam epuizase economiile. Totul părea să plutească într-un fel de ciudată suspensie.

În acea vară, Lancer International Press din India publicase în cele din urmă *Muzică depărtată*. Lancer plătea foarte puţin, dar Svetlana era mulţumită şi cu atât. Îi scria Rosei Shand: „AM ACUM exemplarele de autor în mână: cunoşti sentimentul acela când îţi vezi manuscrisul în cele din urmă TIPĂRIT"[32].

Svetlana mai avea un motiv de bucurie: primise nu de mult o scrisoare de la Iosif în care acesta îi spunea că guvernul sovietic era dispus să-i aprobe permisiunea de a călători în Finlanda, şi era convins că guvernul avea să-i dea voie să plece. Svetlana trebuia doar să vină în Finlanda şi vor putea să se îmbrăţişeze. Svetlana i-a dezvăluit Olgăi că în curând avea să-şi întâlnească fratele.

Svetlana a dat fuga să-i spună vestea şi prietenei ei Jane Renfrew. A întrebat-o: „Dacă fiul meu vine de la Moscova, o să vii să-l vezi?" Şi a fost foarte încântată când Renfrew i-a răspuns „Bineînţeles". Dar curând a alunecat din beţia euforiei în bezna pe care şi-o cunoştea prea bine. I-a spus prietenei ei Renfrew că Iosif îi telefonase şi-i spusese: „Mamă, nu te-am văzut de şaptesprezece ani. Sunt foarte bolnav. Vreau să te văd neapărat"[33].

I-a venit în minte ideea că trebuia să se ducă la Moscova să-l vadă. S-a decis să se sfătuiască asupra acestei idei cu o prietenă, Philippa Hill. I-a destăinuit Philippei că Iosif era în spital. Şi avea nevoie de ea. Philippa avea şi ea copii şi nepoţi. Cu siguranţă ştia ce simte Svetlana. Philippa i-a spus doar atât: „Ei bine, cred că trebuie să te duci, ai de ales?" Deşi îşi făcea griji pentru Olga care nu ştia ruseşte[34].

Apăruseră deja nişte semne care trădau singurătatea şi dezamăgirea Svetlanei. În septembrie i-a scris prietenului ei Jerzy Kosinski: „Dacă am să fug înapoi la Moscova să nu fie nimeni surprins... Problemele cu care m-am confruntat în această

aşa-zisă Lume Liberă au fost suficiente ca să ucidă şi entuziasmul unui om puternic. Eu NU sunt un om puternic, nu am nervi de oţel [aluzie la numele lui Stalin]... Fiul meu mi-e singurul prieten adevărat... Singura mea dorinţă e să fiu din nou cu Iosif şi nu sunt în stare să mi-o împlinesc. El va eşua în Lumea Liberă aşa cum am eşuat şi eu. Aşa că singura posibilitate e să mă întorc eu acolo"[35].

Ea îi mărturisise unui ziarist, la începutul lui martie 1984: „Uneori îmi trebuie un efort supraomenesc ca să nu las totul baltă, să-mi iau un bilet şi să mă duc să-i văd. Uneori nici nu-mi mai pasă ce regim o fi acolo. Vreau să-mi văd nepoţii"[36]. Dar mai trebuia să ţină seama şi de Olga. Svetlanei i se părea o ironie că acum avea legături de sânge în ambele ţări, dar nu era în stare să-şi afle un cămin. Dar şi-a adunat curajul şi, chiar dacă nu era pe deplin convinsă, şi-a spus: „Căminul e în mine. Îl iau oriunde mă duc, precum un melc"[37].

Adevărul e că ajunsese la capătul puterilor. Nu mai avea decât foarte puţini bani, care, cu siguranţă nu i-ar fi ajuns decât doar pentru câteva luni. Naufragiase într-o ţară străină, iar retragerea în Statele Unite ale Americii nu schimba cu nimic perspectivele. Nu-şi găsise un editor care să-i avanseze nişte bani, iar ca scriitor părea terminată. Nu-şi mai putea permite să susţină financiar educaţia Olgăi, iar simţul ei de mamă, după modelul propriei ei mame, îi cerea să-i ofere fiicei sale posibilitatea unei excelente educaţii. Iar cel mai îngrozitor lucru era faptul că fiul ei era bolnav într-un spital şi-i cerea să vină. Ştia bine că cererea de azil politic în Uniunea Sovietică va fi un şoc, dar nu-i mai păsa dacă avea să provoace un alt incident internaţional. Motivaţiile sale personale erau un atu mai puternic decât cel al statului. Probabil că o parte din ea dorea să le dea cu tifla celor care o abandonaseră.

La 11 septembrie 1984, Svetlana s-a dus cu trenul de la Cambridge la Londra să afle unde era Ambasada sovietică – adresa nu era publică, din motive de securitate. În poşetă avea o scrisoare către ambasadorul sovietic, în care cerea permisiunea de a se întoarce în Uniunea Sovietică. După ce şi-a declinat identitatea şi i s-a permis să treacă de serviciul de pază, a întâmpinat-o foarte indiferent un bărbat în costum maro, uniforma unui funcţionar sovietic, care i-a primit scrisoarea şi i-a spus că o va trimite la Moscova: „Cred că înţelegeţi, nu noi decidem aici". Urma să se întoarcă peste o săptămână[38].

O săptămână mai târziu, însărcinatul cu afaceri a întâmpinat-o cu entuziasm şi a invitat-o la un ceai. I-a spus că se putea întoarce imediat. Fuseseră deja întocmite planurile: trebuiau să evite Aeroportul Heathrow, unde ar fi putut fi recunoscută; Gatwick era mai bine. Ambasada avea să-i ofere posibilitatea să zboare cu fiica ei în Grecia, unde vor sta câteva zile la Ambasada sovietică, după care, cu avionul, vor ajunge la Moscova. În Uniunea Sovietică niciodată nimic nu se întâmpla chiar atât de repede. Svetlana a avut o obiecţie: fiica ei era încă elevă la şcoală şi ei nu-i dezvăluise deocamdată nimic. Trebuiau să aştepte să se încheie semestrul. Fără prea multă tragere de inimă, însărcinatul cu afaceri a fost de acord că puteau pleca la sfârşitul lui octombrie.

În tren, pe drumul de întoarcere, stătea năucă, vedea copacii şi casele de ţară din Essex plutind pe dinaintea geamului şi se întreba cum avea să reacţioneze Olga. Ştia că, încă o dată, iniţiase un proces care părea imposibil de oprit de-acum. Îi trecea cumva prin minte că încă mai dăinuiau ecouri ciudate ale fugii ei precipitate din urmă cu şaptesprezece ani. La început i-a spus Olgăi că vor face o plimbare până în Grecia, dar când Olga a văzut-o cum alegea mama sa lucrurile şi distrugea hârtiile proprii şi corespondenţa, şi-a dat seama că se întâmpla ceva. Cu

o seară înainte de data plecării, Svetlana i-a destăinuit în cele din urmă că aveau să ajungă cu avionul înapoi în URSS pentru a-şi vizita fratele şi sora.

Olga s-a arătat furioasă. De ce nu-i spusese mama sa mai dinainte? Cât aveau să stea acolo? Nu mai avea timp nici măcar să-şi ia rămas-bun de la prieteni. S-au certat rău de tot. Şi pentru prima dată Svetlana s-a înduplecat: „Bine, nu mai plecăm"[39]. Dar la ora 3 dimineaţa, a trezit-o pe Olga, exact înainte de a sosi taxiul pentru aeroport.

După ce a închis uşa noului ei apartament, în care frigiderul era pe jumătate plin de alimente, iar ea şi Olga se urcau în taxiul pentru aeroport, Svetlana încă încerca să evite să recunoască faptul că se descurcase prost în situaţia asta. Ar fi trebuit să-şi pregătească fiica mai bine, dar ce şanse avea? Nu se putea ca Olga să le dezvăluie prietenilor ei adevărul. Dacă ar fi făcut asta, s-ar fi aflat că fiica lui Stalin se întorcea în URSS, s-ar fi trâmbiţat în toată presa internaţională. Britanicii şi americanii ar fi încercat s-o oprească.

Olga nu se putea gândi acum decât la un singur lucru: *Asta-i. Mama o să-l iubească acum pe Iosif*[40].

Svetlana o invitase pe Rosamond Richardson la prânz a doua zi. Richardson s-a târât cu cei doi fii mici ai ei pe Bateman Street şi a bătut la uşă. N-a răspuns nimeni. S-a uitat în agendă să vadă dacă erau corecte data şi ora. Era foarte ciudat. Svetlana pur şi simplu dispăruse.

Svetlana lăsase indicaţii ca agentul ei de imobiliare să vândă noul apartament din Bateman Street. Philippa Hill a avut sarcina să-l golească. Dar pe când punea totul în cutii, Philippa s-a gândit să-i trimită în Uniunea Sovietică şi covoarele Navaho, la care ţinea atât de mult, dar acestea şi aproape toate celelalte lucruri pur şi simplu au dispărut.

Capitolul 31

Înapoi în URSS

Era sfârşitul lui octombrie 1984 când Svetlana şi Olga, care lăsaseră în urmă toamna din Marea Britanie, s-au strecurat aproape nebăgate în seamă prin Aeroportul din Atena încinsă şi plină de praf, ca să ia un taxi spre Ambasada sovietică. Le-a întâmpinat un tânăr diplomat, Iuri Andropov, fiul recent decedatului conducător sovietic, şi soţia sa, foarte în pas cu moda. La început, Svetlana a simţit un fel de consolare prin prezenţa unei noi generaţii de tineri funcţionari sovietici, până când a fost invitată la un ceai cu obişnuiţii birocraţi cenuşii, mohorâţi, care i-au trezit amintirile întâlnirii cu ambasadorul Benediktov, din urmă cu şaptesprezece ani, în India. Numai Olga, plină de vioiciune, a mai atenuat atmosfera artificială. În Atena, Olga a fost foarte ocupată:

> Mama făcea ce ştia ea să facă. Dar eu am fost condusă să văd oraşul, mi s-a arătat Acropola. Căutam cadouri prin magazine. Mi se spusese că am tot felul de rubedenii; un frate, o soră, verişoare şi nepoţi. Aşa că aveam o grămadă de oameni pentru care să cumpăr cadouri. Citisem că ruşilor le plac adidaşii şi nu reuşeau să găsească, aşa că am cumpărat adidaşi pentru toată lumea[1].

Pentru o fată de treisprezece ani nici nu conta că habar nu avea ce mărime purtau la încălţări toţi acei străini. Când

Svetlana s-a alăturat și ea expediției de cumpărături, a cumpărat o rochie cu broderii pentru fetița Katiei, Ania, și niște fleacuri drăguțe pentru Iosif și soția lui. În cele trei zile în care au trebuit să aștepte cursa Aeroflot spre Moscova, Olga s-a îndrăgostit de Atena. A apucat-o râsul când a citit într-un articol de ziar că a încercat să se sinucidă aruncându-se de la balconul hotelului[2].

La 25 octombrie, Svetlana și Olga au părăsit canicula Atenei și s-au îndreptat spre iarna Moscovei. Când avionul a început să coboare și să dea ocol imenselor întinderi pustii ale Rusiei acoperite cu o pătură de zăpadă, Svetlana a fost șocată să descopere că nu simțea nimic. Doar era *exilata care se întorcea*! Ar fi trebuit să plângă[3].

Îl rugase pe Iosif să nu vină la aeroport: ar fi fost prea multă emoție să se întâlnească în public. Oficialitățile care așteptau la intrarea pentru VIP-uri păreau cuprinse de tensiune. O tânără s-a apropiat cu un buchet de flori: „Bine ați venit acasă!". Pe când treceau cu mașina prin oraș, Svetlana aproape că nu mai recunoștea orașul: drumul era mărginit de cvartale după cvartale de cenușii blocuri turn de locuințe. Au fost conduse la Hotelul Sovietki, unul dintre cele mai scumpe hoteluri moscovite, care dădea spre Leningrad Prospekt. Au urcat elegantele trepte și au pătruns pe ușile turnante în sala de marmură albă, iar acolo le aștepta Iosif.

În mintea Svetlanei mai dăinuia încă imaginea tânărului de douăzeci și unu de ani de care se despărțise pe Aeroportul Șeremetievo în 1966: zvelt, arătos, cu o lucire de umor în ochi. Bărbatul acela de treizeci și nouă de ani care se uita lung la ea părea obosit și mai degrabă încurcat decât fericit s-o vadă. La rândul lui, Iosif se uita la femeia aceea de cincizeci și opt de ani, mama lui, dar pe care nu o văzuse de optsprezece ani.

Svetlana își construise în minte tot felul de scene fantastice despre cum avea să fie întâlnirea. Ea și Olga se vor întoarce la o familie care le iubea și le va îmbrățișa. Unchi, mătuși și verișori aveau să o înconjoare pe Olga și s-o scalde în afecțiune. Niciun fel de acuzații, niciun regret. Dar acel moment înghețat s-a topit, tatăl lui Iosif, Grigori Morozov, care fusese foarte apropiat de fiul său, s-a apropiat, urmat de soția lui Iosif și de Ilia, fiul lui de paisprezece ani. Iosif s-a dus să-și îmbrățișeze mama și apoi, luând-o de mână pe soția lui a spus: „Mamă, ea e Liuda".

Toată întâlnirea aceea era plină de stângăcie. Iosif n-a băgat-o în seamă pe Olga, probabil că era preocupat ca mama lui s-o placă pe noua lui soție. Dar Svetlanei nu i-a plăcut. De la prima vedere Svetlanei i-a displăcut Liuda, care părea mult mai în vârstă decât fiul ei, dar și-a spus să nu se amestece. Ilia stătea stingher și stânjenit. Doar prezența lui Grigori a făcut ca întâlnirea să nu mai pară atât de nefirească. A început să discute cu Olga într-o engleză cam stâlcită și i-a condus spre lift. Altfel ar fi rămas acolo încremeniți în sala aceea de marmură albă. Guvernul îi repartizase Svetlanei un apartament luxos cu două dormitoare. Dar nici în apartament reuniunea de familie n-a mers mai bine, când s-au tot poticnit când în engleză, când în rusă. Liuda a umplut o vază cu apă pentru florile trimise Svetlanei de Comitetul Femeilor Sovietice. Svetlanei i-a trecut prin minte: *Măcar e pragmatică*. Olga se uita nedumerită la toți acei oameni străini. Grigori le-a spus că se vor întâlni la parter, în restaurant, unde rezervase o masă. I-a amintit Svetlanei că pe vremuri restaurantul fusese vestit pentru corul de țigani. Fusese mereu pomenit în romane. Nu-și amintea? Nu, nu-și amintea. Pe când erau în baie, Olga s-a întors furioasă spre mama ei: Ăsta era fratele ei care ar fi trebuit s-o iubească? Svetlana s-a uitat în toate părțile, dar n-a zis nimic. El nici măcar nu o îmbrățișase[4].

În restaurant, Iosif şi Svetlana s-au ţinut de mână, dar de vorbit era imposibil: muzica era prea tare. Grigori s-a aşezat lângă Olga să-i ţină companie. Ilia n-a scos o vorbă, era încordat. Liuda urmărea totul cu răceală. Pe masă era obişnuitul meniu cu vodcă, hering, caviar şi murături.

Olga îşi amintea de acea seară ca fiind cu totul stânjenitoare:

> Masa aceea imensă, cu o grămadă de oameni care beau, mănâncă şi vorbesc în limba rusă şi doar un singur om [Grigori] de acolo vorbea cu mine. Şi-mi vorbea de parcă aş fi avut şase ani. Iar eu aveam treisprezece. Dar era unul dintre puţinii care vorbeau engleza. Acea primă noapte a fost îngrozitoare şi mă gândeam: Doamne, mama o să stea acum numai cu Iosif, s-a terminat cu mine[5].

Svetlana se aşteptase la o manifestare de dragoste din partea fiului ei şi se pare că era incapabilă să anticipeze că reacţia lui avea să fie mult mai complexă. Ea crezuse că în toţi aceşti ani îşi iubise statornic copiii. Dar de unde să ştie el lucrul acesta? Iosif nu ştia decât ceea ce informase propaganda sovietică: că era antisovietică, instabilă psihic, o americancă bogată care le adusese nişte fleacuri din Grecia drept daruri. Avea să fie nevoie de timp pentru a risipi versiunea aceasta. Învăluită în dorul ei de copii şi acum de disperare, Svetlana a pierdut-o din vedere pe Olga, care stătea printre toţi acei oameni străini şi avea să se gândească mai târziu la acele momente: „E uimitor modul în care mintea oferă tot felul de amănunte să te liniştească atunci când inima a luat deja o decizie"[6].

A doua zi, un prieten al lui Iosif de la Institutul de Economie Mondială şi Relaţii Internaţionale a venit cu şampanie şi flori şi a pregătit-o pe Svetlana pentru a se întâlni după-amiază cu doi funcţionari de la Ministerul de Externe care urmau să o ajute „să înceapă să se acomodeze la viaţa din Uniunea Sovietică".

Când l-a întrebat cum va fi cu şcoala în limba rusă a Olgăi, acesta i-a explicat limpede că orice întrebare trebuia adresată celor doi funcţionari. Svetlanei i se reamintea astfel că deciziile se luau „acolo la vârf", cum se spunea la Moscova[7]. Prima măsură avea să fie restituirea cetăţeniei sovietice pentru Svetlana şi confiscarea paşapoartelor americane ale amândurora.

În preajma hotelului deja pândeau nişte paparazzi de la agenţii internaţionale. Când Svetlana şi Olga au ieşit din hotel, un reporter a întrebat-o pe Olga: „Eşti Olga Peters?". Svetlana a apucat-o pe Olga de braţ şi a tras-o înapoi în hotel. Era pentru prima oară când Olga pricepea cu adevărat cine era mama ei[8].

La 1 noiembrie, printr-un decret special, Sovietul Suprem i-a restituit cetăţenia sovietică Allilуevei. La 2 noiembrie, în *Izvestia*, apărea un scurt anunţ la ştirile de seară:

> Autorităţile sovietice au luat în discuţie şi au fost de acord cu cererea înaintată de S.I. Allilueva, care s-a întors la Moscova, pentru restituirea calităţii de cetăţean al URSS, ca şi pentru acordarea cetăţeniei sovietice fiicei sale Olga[9].

Partidul Comunist a avut grijă să facă mare caz propagandistic în legătură cu această reîntoarcere. În mod ironic, în aceeaşi săptămână în care a sosit Svetlana, s-a întors un alt exilat sovietic. E drept, postum. Rămăşiţele pământeşti ale cântăreţului Fiodor Şaliapin, care murise la Paris în 1938, au fost aduse cu avionul la Moscova şi îngropate cu fast în legendarul cimitir Novodevici, unde tronau într-o splendidă izolare statuile monumentale ale lui Stalin şi Nadiei, mama Svetlanei[10].

Cel ce-al doilea soţ al Svetlanei, Iuri Jdanov, obişnuia să spună: „Intrarea e liberă. Dar plăteşti scump la ieşire"[11]. Ştia bine că avea să plătească un preţ pentru permisiunea de a se întoarce, aşa cum a şi plătit la conferinţa de presă din 16 noiembrie, ţinută la Comitetul Naţional al Femeilor Sovietice în faţa

unui grup, ales cu grijă, de ziarişti străini şi sovietici. Însoţită de funcţionari ai Ministerului de Externe şi de un traducător, Svetlana a citit o declaraţie în limba rusă pregătită dinainte şi din când în când l-a corectat pe traducătorul care citea traducerea în engleză. Părea stăpână pe sine şi, fără emoţii, a relatat pe scurt saga experienţei ei în Occident. După ce a fugit în 1967 în Statele Unite ale Americii, a declarat că s-a trezit în mâinile „unor avocaţi, afacerişti, oameni politici şi editori care au transformat numele tatălui meu, numele meu şi viaţa mea într-o marfă de senzaţie... Am devenit favorita CIA şi a celor care au ajuns să-mi spună ce ar trebui să scriu şi ce nu"[12]. Mai apoi Svetlana avea să spună că translatorul îi denaturase vorbele. Ea spusese: „M-au tratat bine, am devenit favorita tuturor", şi nu menţionase niciodată numele de CIA. Însă nu era adevărat, pentru că declaraţia ei reflecta ceea ce de fapt le spusese adesea prietenilor ei. Dar, de asemenea, este probabil adevărat că nu prea avusese de ales şi, pur şi simplu, acceptase cererile ministerului: „Am vrut să am o discuţie acolo, să răspund la întrebări. Dar mi-au cerut să accept nişte lucruri. Mi-au cerut să scriu textul în ruseşte, pe care l-au aprobat. M-am simţit foarte stânjenită. Aş fi vrut să spun pur şi simplu că «am venit să fiu alături de copiii mei»"[13].

La acea conferinţă de presă Svetlana a descris cel de-al doilea volum ai ei *Numai un an* drept „o producţie colectivă" a celor cărora le adresase „ironic mulţumiri" în nota autorului. Când aceste comentarii au ajuns în Occident, istoricul Robert Tucker a subliniat că *Numai un an* fusese în întregime numai lucrarea ei şi explica: „Se pare că a încercat să se disocieze de acea carte" care era „şi mai antisovietică" decât *Douăzeci de scrisori către un prieten*[14].

Svetlana le-a spus reporterilor că ea şi fiica ei fuseseră întâmpinate precum fiul risipitor din vremurile biblice şi că

era recunoscătoare pentru asta. Dar partea cea mai consistentă a discursului ei a fost despre motivele întoarcerii sale: dorul de copii, profunda ei credință religioasă și preocuparea pentru educația Olgăi. De fapt, nu mai avea bani pentru a o ține pe Olga la internatul școlii și avea speranța că, în URSS, unde educația era gratuită, va putea găsi o școală asemănătoare cu vechea ei Școală Model 25, unde dobândise o educație excepțională și se simțise mai acasă decât în propria casă în acele timpuri cumplite. A încheiat spunând că era ultima sa conferință de presă. În acea seară, la posturile de televiziune sovietice au fost difuzate cu precădere extrase din conferința de presă, dar aceste extrase erau doar din părțile pregătite de către autorități din declarația ei. Comentariile ei cu privire la motivele personale ale întoarcerii și despre credința sa religioasă fuseseră eliminate.

Pentru sovietici, întoarcerea Svetlanei era o lovitură propagandistică. Erau în curs pregătiri pentru o sărbătorire uriașă a celei de-a patruzecea aniversări a victoriei sovietice asupra Germaniei naziste. Biroul Politic era foarte preocupat de reabilitarea lui Stalin ca geniu militar și strălucit diplomat. Documentare de televiziune îl prezentau pe Stalin adresându-se armatei în Piața Roșie în 1941, în vreme ce trupele germane se aflau la numai treizeci de kilometri de Moscova, sau în uniforma de mareșal, la Ialta și Teheran, pozând alături de Churchill și Roosevelt, sau alături de fermecătorul Truman și Clement Attlee, la conferința de la Potsdam, unde reușise să negocieze mai bine decât aliații săi.

Un film de lung metraj bazat pe cartea lui John Reed *Zece zile care au zguduit lumea* oferea o nouă tinerețe revoluției bolșevice conduse de oameni plini de pasiune și principii. Dar toată această propagandă masca situația unui guvern fragil. Svetlana se întorsese în URSS într-un moment foarte nesigur.

Konstantin Cernenko, secretar general al CC al PCUS, care-i succedase lui Andropov în fruntea ţării, era bătrân, bolnav[15] şi rareori apărea în public; avea să moară peste un an. În culise, în vreme ce economia se dezintegra, reformiştii se luptau cu vechea gardă.

Populaţia Uniunii Sovietice avea păreri împărţite cu privire la Stalin. Fotografii ale lui Stalin puteau fi văzute agăţate pe parbrizul taxiurilor din Moscova, dar şi al camioanelor de pe şoseaua transsiberiană, însă unii îşi aminteau de epurări şi de preţul plătit în vieţi omeneşti. Tânăra generaţie părea să nu aibă habar de acel trecut şi era gata să-l accepte pe Stalin drept marele comandant care condusese Armata Roşie spre victorie şi-i salvase pe Aliaţi; epurările de dinainte de război şi tratamentul aplicat soldaţilor întorşi din prizonierat fuseseră cenzurate. În acest context, pentru partid erau neprecupeţite întoarcerea rătăcitoarei fiice a lui Stalin şi pocăirea ei în public. Bineînţeles mai existau şi din cei care păreau să nu aibă nicio idee cine era această Allilueva[16]. Corespondentul din Moscova al *Washington Post*, Dusko Doder, relata că un tânăr taximetrist l-a întrebat. „Cine-i Allilueva?" Când i-a spus că era fiica lui Stalin, acesta i-a replicat: „Habar n-aveam că numele adevărat al lui Stalin era Alliluev".

Reacţia presei americane la întoarcerea Svetlanei a fost, cum era de aşteptat, îngrozitoare. Cine-şi închipuia ea că era? Auzi, să ceri azil politic din lumea liberă într-o ţară comunistă! Titlurile de-o şchioapă trâmbiţau: FIICA LUI STALIN ÎNAPOI ÎN UNIUNEA SOVIETICĂ DUPĂ ŞAPTESPREZECE ANI[17] ŞI FUGA SVETLANEI: ÎNAPOI ACOLO UNDE AU ÎNCEPUT NECAZURILE EI[18]. În mod deosebit două articole o condamnau, amândouă scrise de sovietologi care o cunoscuseră personal.

Profesorul Robert Tucker îşi intitulase articolul: „Svetlana a moştenit defectul ei tragic". După ce mărturiseşte că a cunoscut-o

personal, Tucker o zugrăveşte pe Svetlana ca pe o fiinţă condusă de demonii interiori, dând glas „unor acuzaţii furioase" împotriva oricui, chiar şi împotriva fostului ei soţ din America, Wesley Peters. A refuzat să vorbească despre Stalin pentru că nu putea recunoaşte nici chiar faţă de ea însăşi că „era, într-un anumit sens, la fel ca tatăl ei": „felul ei de a vorbi încet", ochii ei „cu luciri gălbui", „aroganţa ei", refuzul de a accepta orice fel de critică. Respinsese sugestiile editoriale ale lui Tucker în privinţa cărţii sale, una dintre cele mai importante fiind cea referitoare la schimbarea titlului în *Bun-rămas*. Spre deosebire de tatăl ei, „care-i distrugea pe cei de care se despărţea", Svetlana nu putea decât să fugă. „Este fiica tatălui ei prin acea trăsătură care, în cele din urmă, a împins-o înapoi spre lipsa de libertate... ultima nenorocire lăsată moştenire de cumplitul om care i-a fost tată"[19].

Celălalt articol era o lungă relatare în revista *Time*, a ziaristei şi traducătoarei Patricia Blake, membră a cercului intim de la Princeton şi prietenă apropiată a lui Max Hayward, de care se îndrăgostise Svetlana cu mulţi ani înainte, pe când era la Princeton. În articolul ei, „Saga «vrăbiuţei» lui Stalin", n-a menţionat că o cunoscuse pe Svetlana.

Blake avea o reputaţie complicată şi mulţi o socoteau cel puţin o simpatizantă a serviciului de informaţii american. Vsevolod Kocetov, redactor la ziarul sovietic *Oktiabr*, a scris un pamflet răutăcios despre Blake în care era descrisă „drept o frumoasă spioană a echipei CIA de la *Encounter*, care s-a culcat frecvent prin lumea literară sovietică"[20]. Era o calomnie, dar, cu siguranţă, era o elegantă ziaristă interesată de lumea intrigilor sovietice.

Pentru articolul din *Time* i-a intervievat pe Wesley Peters şi pe cei din familia Hayakawa, precum şi pe vecinii Svetlanei din Chaucer Road – Jane Renfrew şi-a amintit că Blake s-a arătat

foarte ostilă[21]. Blake scria: „Povestea vieții Svetlanei este cronica bătăliei pierdute cu fantoma tatălui ei... cu care, în mod fatal, semăna". Ea a prezentat o completă cronologie a vieții Svetlanei, de la cei douăzeci și șase de ani petrecuți în Kremlin, unde a învățat modul „arogant" de a fi, la deceniul întunecat de după denunțarea de către Hrușciov a crimelor lui Stalin, când a fost nevoită să trăiască lipsită de statutul și privilegiile de dinainte, și până la relațiile dezastruoase din SUA.

Cu totul greșit, Blake pretindea că „în URSS nu o aștepta nimeni cu brațele deschise" și că „nemulțumită de primirea rece făcută de oficialități, Svetlana și-a vărsat nervii asupra autorităților sovietice". Pentru a o izola de diplomați și străini, autoritățile au mutat-o în afara Moscovei și au refuzat să-i ofere „mașină, dacea și toate celelalte privilegii de care se bucurau familiile din nomenclatură"[22]. Erau inventii pure.

Blake s-a concentrat în mod deosebit asupra faptului că Svetlana eșuase ca mamă. Ea sugera că Svetlana „împiedicase" eforturile lui Wesley Peters de a-și vizita fiica și că locuise cu familia senatorului Hayakawa din 1977 până în 1981. Și unele cunoștințe din Marea Britanie s-au grăbit să o condamne pe Svetlana. Familia Mansfield, vecinii ei, declarau că își teroriza în mod constant fiica. „O auzeam cum strigă chiar și când dădeam televizorul mai tare și închideam ferestrele." Fay Black, o profesoară cu program redus de la școala Olgăi, afirma că Svetlana îi interzisese Olgăi „să poarte jeanși strânși și bluze stridente cum purtau și celelalte eleve" și „să se plimbe și ea prin oraș după ore". Mai spunea că „mama ei se ținea scai de ea ca un gardian după un deținut. Singura scăpare a copilului era să ajungă din nou la școală"[23].

Când a fost contactat și Wesley Peters, nici el nu i-a fost de mare ajutor: „Reacția mea înseamnă surprindere și îngrijorare, bineînțeles, în legătură cu fiica noastră care a ajuns acum

în Uniunea Sovietică... dar, din câte știu, eu nu mai pot să fac nimic"[24]. Probabil că trebuie să fi fost stânjenit când a pronunțat pronumele „noastră". După ce se despărțise de Svetlana, el și-a vizitat fiica doar de patru sau de cinci ori.

Articolul lui Blake a fost pentru Svetlana o puternică lovitură. Singurul lucru în care era convinsă că reușise fusese modul în care își crescuse fiica. Iar acum îi era răpit chiar și acest succes. Olga a sărit imediat în apărarea mamei sale. A recunoscut, da, ea și mama ei se certau, dar asta nu impieta asupra dragostei dintre ele:

> Pentru mama, de primă importanță era educația. Cu Friends' School nu aveam să ajung nici la Oxford, nici la Cambridge. Felul mamei de a fi părinte nu era prea confortabil. Dacă eram neastâmpărată sau mă bosumflam dintr-un motiv oarecare, o încasam. Nu era dispusă să accepte niciun fel de miorlăială sau plânsete. Da, ar fi putut să mă plesnească – obicei rusesc –, dar m-a învățat să fiu o rebelă, și-a asumat consecințele. Era felul ei de a mă învăța să fiu puternică. Nu m-am simțit niciodată maltratată sau așa ceva. O spun cu toată dragostea. M-a ferit cât a putut de marginea prăpastiei[25].

Fosta dădacă a Olgăi din Wisconsin, Pamela Stefansson, l-a sunat pe George Kennan pe 2 noiembrie, mărturisindu-i că era foarte îngrijorată din pricina Olgăi. Voia să știe dacă Svetlana avea dreptul legal s-o ia pe fiica ei cu ea. Kennan nu știa. Secretara lui i-a sugerat să ia legătura cu biroul juridic de la Departamentul de Stat sau cu biroul sovietic de acolo[26].

Kennan a avut o lungă discuție cu Fritz Ermarth, ofițerul de informații pentru URSS și Europa de Est. Și Departamentul de Stat, și CIA erau preocupate de întoarcerea Svetlanei, având convingerea că va fi exploatată în scopuri de propagandă și nu știau ce ar fi putut spune. Rezultatul acestei discuții a rămas

secret, dar informații aveau să sosească de la agenții operativi de la Moscova[27]. Deocamdată, Svetlana nu părea a reprezenta un pericol. După conferința de presă, n-a mai făcut nicio declarație publică.

În vremea asta, la Moscova, Svetlana se bucura de tratamentul unui VIP. Timp de câteva zile, la hotel, în fiecare dimineață, apărea cu aprobarea guvernului un profesor care s-o învețe pe Olga limba rusă, în vreme ce Svetlana era în căutarea unei școli bune. Curând și-a dat seama că educația „liberă" a Olgăi nu avea să evolueze așa cum și-a închipuit ea. La prima școală, directoarea i-a sugerat că ar fi fost dificil s-o primească, iar Svetlana a înțeles că fantoma tatălui ei nu era bine-venită. La altă școală, după atitudinea directoarei adjuncte, și-a dat seama că Olga avea să fie tratată ca o achiziție celebră. Svetlana anticipase și această atitudine, dar și-a exprimat șocul ca la „treizeci de ani după moartea tatălui meu, pasiunile în jurul numelui său să fie atât de puternice și înfocate"[28]. Profesorul de limba rusă a continuat să vină în apartamentul lor de la hotel.

După primele două săptămâni, Svetlanei i s-a prezentat un apartament luxos, într-un complex cu șaisprezece etaje din Strada Spiridonievka (în prezent Strada Aleksei Tolstoi), cu o vedere panoramică asupra Moscovei și a turnurilor Kremlinului în depărtare. La intrare stătea un ostaș înarmat. Apartamentul aparținuse unui membru al Biroului Politic care decedase de curând. Svetlana și Olga aveau permisiunea de a-și face cumpărăturile în magazinele de lux ale nomenclaturii și aveau la dispoziție mașină și șofer. Olga avea să meargă la școala model aflată în imediata apropiere, iar Svetlana avea să primească pensia de stat care-i fusese acordată la moartea tatălui ei. Cunoscuta Casă a Conferințelor, unde se întâlneau corespondenții din Moscova, se afla la capătul străzii. Svetlanei

i se iertase fuga trădătoare, dar pentru asta acum trebuia să presteze. Svetlana a sugerat că ar fi preferat un apartament mai modest pentru ea și Olga.

Olga amintea: „Au încercat să ne ofere ce era cel mai bun în toate privințele: un armăsar alb, dar mama avea să arate spre măgăruș și să spună: îl luăm pe ăsta; curând totul a devenit ciudat". După relativa austeritate a vieții lor din Marea Britanie, Olga nu înțelegea de ce se bucurau de un tratament atât de exagerat. Faptul că mama ei refuza generozitatea asta „a făcut ca aterizarea să fie mai lină, dar totul a fost un șoc"[29].

Unul dintre primii prieteni pe care Svetlana i-a vizitat a fost Fiodor Volkenstein, căruia îi adresase *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Cei optsprezece ani care trecuseră nu fuseseră foarte blânzi cu el: era bătrân și bolnav, soția îi murise. Era supărat pe Svetlana: „De ce te-ai întors? De ce? Ne obișnuiserăm cu toții că ești în străinătate. Copiii tăi erau bine mersi, știai asta. Acum ce-o să faci aici? Vezi deja că întoarcerea ta e folosită pentru propagandă. Nu ai nevoie de asta!"[30]. În numai câteva luni, Volkenstein avea să moară.

Olga și Svetlana i-au vizitat pe Iosif și soția lui în apartamentul lor din Moscova, ca și la dacea de la Jukovka, în apropierea vechii vile a Svetlanei. Olgăi i s-a părut că Iosif avea o viață destul de confortabilă, cu tot ce-i trebuia, chiar și cu un șofer la dispoziția sa, dar toți se uitau numai la ea ca și cum ar fi fost singura care purta pecetea familiei. Chiar dacă avea treisprezece ani, Olga era șocată de cât de mult se bea. Privind retrospectiv, avea să reflecteze: „Iosif avea o problemă cu băutura și un ficat bolnav. Când ne-am dus în vizită la ei, am înțeles de ce: mâncare bogată în grăsimi, vodcă fără limite – pur și simplu tot timpul își turna vodcă. Avea albul ochilor gălbui și arăta cu mult mai bătrân decât pentru un om de vârsta lui".

Nici Svetlana n-a fost mai blândă cu el. L-a certat pe Iosif fiindcă bea, iar el i-a replicat furios. Când i-a sugerat Liudei să-i spună „mamă", sugestia a fost primită cu răceală. Iar când i-a cerut lui Iosif să vină la hotel – voia să vorbească numai cu el –, acesta a găsit diverse pretexte să nu vină. Apoi i-a cerut bani, ea i-a dat ce avea, dar l-a întrebat pentru ce-i trebuiau, iar Iosif a început să strige la ea. „Ei bine, n-am venit s-o aud şi pe asta", i-a replicat ea. Încă nu era pregătită să-şi imagineze că fiul ei mai păstra resentimente pentru că-l abandonase pe el şi sora lui. Ea a preferat să considere că în toţi aceşti ani fusese sovietizat.

Svetlana i-a telefonat primei soţii a lui Iosif, Elena, care era recăsătorită, şi a întrebat-o dacă nepotul ei Ilia putea să vină s-o viziteze. Elena i-a răspuns că fiul ei se pregătea pentru Şcoala de Arhitectură şi avea de învăţat. Probabil că socotea că era prea riscant pentru el s-o viziteze pe Svetlana, mai ales că, la urma urmei, ce-i datora ea fostei sale soacre care-şi părăsise propriii copii?

Svetlana spera că măcar Katia putea veni din Kamceatka să o viziteze. Era drum lung de acolo, dar nu se văzuseră de şaptesprezece ani. Svetlana a aflat că acum Katia era văduvă: soţul ei se împuşcase accidental. Când, în cele din urmă, Katia i-a răspuns, scrisoare era rece şi jignitoare. Îi spunea Svetlanei că era o trădătoare şi refuza s-o vadă sau să-i permită s-o vadă pe nepoata ei.

Toate relaţiile de familie se destrămau. Venise luna noiembrie şi Svetlana se simţea condamnată, avea senzaţia că se îneca. I-a vizitat pe Stepan Mikoian şi soţia sa, Ella, care se arătaseră binevoitori faţă de ea, iar Olga s-a distrat cu cei patru unchi ai ei. Svetlana le spunea „băieţii Alliluev": copiii lui Pavel şi Anna, cu care pe vremuri se jucase prin iurtele de la Zubalovo şi alături de care conducea maşina pe străzile întunecate ale Moscovei fără ştirea tatălui ei. Au fost reîntâlniri plăcute, dar Olgăi i

s-a părut că „Moscova era cel mai nebun, mai întunecat şi mai rece loc pe care l-am văzut vreodată. Era cu adevărat îngrozitor". Iar când a ajuns la cumpărături, adolescenta americancă a avut cu adevărat un şoc: „În unele magazine , oameni se omorau unii pe alţii ca să cumpere un ou. Ca apoi, în magazinele nomenclaturii să se bată pentru nişte parfumuri de firmă. Am întâlnit rasism şi sexism".

Unchii Olgăi au încercat s-o mai distreze cu nişte filme, fiindcă în complexul lor aveau şi un cinematograf: „Am văzut o mulţime de filme ruseşti dublate în engleză şi o mulţime de filme englezeşti subtitrate în rusește. Filmele mele favorite erau *Gandhi* şi *Pavilioane îndepărtate*, un serial despre englezii care trăiau în India. Îmi amintesc că mă gândeam ce minunată era India, dar apoi trebuia să mă confrunt cu acele comentarii ruseşti despre «sălbaticii» indieni"[31].

Într-una din zile, la ora 7 dimineaţa, Svetlana şi Olga au apărut neanunţate la uşa lui Lily Golden. Elena, fiica lui Lily, a trezit-o pe mama sa, spunându-i că o străină pe nume Svetlana vrea s-o vadă. Pe jumătate adormită, Lily a întrebat-o: „Care Svetlana? Sunt atâtea Svetlane". Când Elena s-a întors şi i-a spus că e vorba de Svetlana Allilueva, Lily i-a cerut imediat Elenei să se îmbrace, să se ducă la serviciu şi să nu pomenească nimănui că venise Svetlana în vizită: e limpede că încă mai socotea că era periculos să ai legături cu Svetlana. În seara aceea, târziu, când Elena s-a întors acasă, Lily a refuzat să-i vorbească fiicei sale despre acea întâlnire[32].

Se pare că Lily nu şi-a dat drumul furiei pentru felul în care o zugrăvise Svetlana în *Numai un an*, în schimb s-a arătat deosebit de amabilă de dragul Olgăi. Probabil că a avertizat-o pe Svetlana că Olga nu va fi niciodată acceptată în Uniunea Sovietică. Va fi pe post de trofeu sau de paria şi nu i se va permite niciodată să fie ea însăşi. Olga îşi amintea: „Când am

întâlnit-o pe Lily, îmi aduc aminte că mă agăţam de fiecare cuvânt al ei. Aş fi vrut să fie cu noi. Aş fi vrut să o am în preajmă mereu"[33].

Svetlana a început să înţeleagă că făcuse o gravă greşeală întorcându-se la Moscova şi-şi găsise un confident cu care să-şi împărtăşească îngrijorările în Aleksandr Burdonski, fiul fratelui ei Vasili. Când îl întâlnise ultima dată, acesta era un adolescent. Acum era un cunoscut regizor de teatru din Moscova. Olga îşi amintea cu căldură de el şi era încântată de „marea poveste" a primei lor întâlniri:

> Unchiul Saşa era înconjurat de ţigani. Regiza un musical la un teatru ţigănesc şi ne-am dus şi noi să vedem spectacolul. Erau o mulţime de alţi copii. Ne-am întors la el în apartament, unde era o mare petrecere şi s-a băut mult. Vreau să spun, biata mamă! Toţi erau căzuţi şi nu mai era niciun loc unde să mai doarmă atâţia oameni, aşa că eu m-am dus acasă la ţigani. Două ore de condus prin toată Moscova. Iar a doua zi dimineaţa, când s-a trezit, mamei i s-a spus că m-au luat ţiganii! Am petrecut noaptea într-un apartament foarte, foarte mic, cu un singur pat, în care am dormit cu o întreagă familie de ţigani[34].

Copilăria lui Burdonski a fost frântă în momentul în care Vasili a divorţat de mama lui şi a preluat custodia copiilor. El şi sora lui erau adesea încuiaţi pur şi simplu într-o cameră, lăsaţi să flămânzească, în mizerie şi murdărie, iar mama lor vitregă, Katia Timoşenko, nu se sfia să-i bată. Iar ea şi Vasili duceau o viaţă de petreceri cu cohorta lor de atleţi olimpici, şoferi de curse şi piloţi de elită. Când, în cele din urmă, a fost trimis la severa şcoală militară Suvorov, a fost pentru el un fel de eliberare. După ce s-a săturat de şoaptele din spatele său – „Uite, nepotul lui Stalin" – şi-a luat numele mamei[35].

Burdonski o admira pe Svetlana: „Întotdeauna mi-a plăcut la ea acasă, în dacea sau în apartamentul din Moscova. De la ea am învățat bunul gust. Fără excese. Îmi amintesc excelenta ei bibliotecă, cu fotografiile lui Șaliapin, Ulanova[36] și Ahmatova. E ciudat cât de multe lucruri dăinuie în tine când ești copil". Îi plăcea să urmărească, cu jind, relația ei cu dădaca:

> O admiram ca femeie și ca ființă umană. Țineam foarte mult la ea. Da, bineînțeles, era o ființă dificilă. Avea personalitate, charismă... Simțeam și un fel de compasiune pentru ea și, uneori, mi se părea că o înțeleg foarte bine. Fiecare acțiune de-a ei, deși părea neașteptată și spontană, pentru mine era ușor de înțeles. O păstrez în inimă. Sunt întotdeauna de partea ei[37].

Svetlana și Burdonski au avut lungi discuții, stând și fumând nopți întregi în apartamentul său ori în timp ce îl plimbau pe câinele Lialka pe străzile întunecate ale Moscovei. Probabil că numai el putea înțelege, fiindcă era rus, ceea ce niciun american nu putea: că prin fuga și abandonarea Uniunii Sovietice în 1967 ea își smulsese în întregime „sistemul de rădăcini". Fusese silită să-i lase în urmă nu numai pe copiii ei, nu numai peisajele și străzile, ci și pe toți oamenii de care fusese legată spiritual.

Svetlana era în stare să discute cu Burdonski chiar și despre copiii ei. I-a mărturisit imensul sentiment de vinovăție pentru că-i abandonase, dar nu putea înțelege de ce mai ales Iosif o respinsese atât de categoric. Pentru Burdonski nu era de neînțeles: „Nu se mai văzuseră de aproape douăzeci de ani. Puștiul pe care-l lăsase în urmă era acum un om diferit și ei nu-i mai plăcea ce ajunsese". Iosif avusese o viață confortabilă ca chirurg, cu toate înlesnirile pe care această meserie le aducea. Era în sistemul cercului de siguranță de care se bucura elita. Burdonski credea că Iosif „era foarte dependent de soția lui: o femeie

lipsită cu totul de farmec. Iar el se afla sub influența pragmatismului și mercantilismului ei". El a înțeles foarte bine că soția lui Iosif s-a simțit ofensată: Svetlana, femeie bogată, nu-i adusese nici măcar niște cadouri ca lumea.

Burdonski credea că Svetlana nu fusese niciodată „tipul acela de mamă mămoasă, cu ifose: un fel de cloșcă cu puii ei". De fapt, semăna cu mama ei. „În familia noastră întotdeauna s-a spus că Nadia, bunica mea, nu era o persoană blândă, blajină. Ci o persoană severă: Cu Stalin puteai vorbi și mai familiar, dar nu cu ea." Și Svetlana era severă, însă își iubea copiii. „Am fost întotdeauna de partea ei, nu de partea copiilor ei. Nu m-aș fi purtat niciodată ca ei, indiferent ce mi-ar fi făcut mama, pe care am iubit-o nebunește".

Și-a amintit reacția copiilor ei când i-a abandonat.

> Pe atunci erau destul de mici. Și nu erau obișnuiți cu relații cu publicul, nu știau ce înseamnă să fii în atenția publică. Și au fost atacați din toate părțile. Au fost tulburați. Extremă uluire. Svetlana a înțeles prea bine – era o femeie foarte inteligentă – atât timp cât aveau să fie în centrul atenției tuturor, nu li se putea întâmpla nimic. Mă refer la Iosif și Katerina. Și, la urma urmei, mai era și tații lor. În spatele lui Iosif era Grișa [Grigori] Morozov; iar în spatele Katiei era Iuri Jdanov: tați care aveau atitudini diferite față de fuga Svetlanei și atitudini diferite față de copiii lor. Deși Katia era o puștoaică, a fost și a rămas întotdeauna o persoană cu propriile viziuni asupra relațiilor cu oamenii, asupra lumii și evenimentelor. Avea de asemenea și personalitate. Și n-a iertat-o pe Svetlana. Și a simțit fuga ei ca pe o trădare, nu ca o trădare a menirii ei de mamă sau a țării, dar ca pe o trădare pur și simplu, mama ei o trădase. Ea avea o relație mai apropiată cu mama ei decât Osia. Osia, din pricina caracterului său, i-ar fi iertat Svetlanei orice, cu condiția să-l fi

luat cu ea. Iar Katia, dacă ar fi fost cu mama sa, n-ar fi lăsat-o să rămână acolo. Erau niște copii cu totul diferiți.

Burdonski și Svetlana au discutat și despre Stalin, mai ales despre moartea lui. Svetlana își amintea ultimul gest al lui Stalin, care încă o bântuia: pumnul acela ridicat în semn de sfidare: „Era furie, o furie care refuza moartea. Sufletul său în cele din urmă a cedat". Și-a amintit cum, pe spre sfârșit, tatăl ei a chemat-o să vină să-l viziteze. „Știi, m-am dus acolo, dar a doua zi m-au apucat pandaliile. Era foarte greu să comunici cu el pentru că el întotdeauna avea un dialog intern. Și nu te puteai insinua în acea discuție." Și mai spunea ea: „Pentru mine era un chin. A văzut și el asta și mi-a spus: «Du-te, văd că suferi. Du-te!»".

Șaizeci de ani mai târziu, când Burdonski a vizitat dacea lui Stalin împreună cu un regizor de film, a fost îngrozit de singurătatea care emana din încăperile lui Stalin: „Puterea îți răpește capacitatea emoțională, îți absoarbe toată seva din tine. Și nu se satură niciodată. Un om simbol al puterii singur în vârful unui munte înghețat. Iar Svetlana cunoștea acest lucru".

Burdonski și-a dat seama că atitudinea Svetlanei față de tatăl ei era în permanentă schimbare. „Uneori, prevala o anumită atitudine: un fel de dragoste, totuși, alteori, dimpotrivă, îl respingea cu totul." Oricine încerca să sondeze atitudinea ei trebuia să înțeleagă complexitatea acesteia:

> Stalin devenise un fel de dolină, un mit, o gură de drenaj care absoarbe tot. Întreaga sa identitate – contradictorie și dificilă – devenea aproape invizibilă în această situație. Doar o siluetă. Iar Svetlana cunoștea o mulțime de adevăruri despre el, chiar și numai în comparație cu noi ceilalți, ca să nu mai vorbesc despre cei care scriu despre el. Legende lipite de numele lui. Și toate astea stârneau furie în sufletul ei. Și cred că

unele forme de explozie – explozie de furie – îi erau caracteristice. Cred că asta se întâmpla din pricina unei neputințe interioare a ei. Neputința că nu putea face nimic, nu putea influența cu nimic".

Burdonski s-a gândit îndelung și intens la mătușa Svetlana:

Era un amestec de trăsături care nu se pot amesteca. Avea un fel de feminitate intensă. În același timp, era stăpânită de o voință de neîncovoiat, chiar și puțină uscăciune. Sentimentul ascuțit de singurătate al Svetlanei, atitudinea retrasă (și era o persoană foarte închisă) își aflau originea în copilăria ei, bineînțeles. Era în firea ei să fie aspră, chiar aridă: acestea erau un paravan defensiv.

Burdonski era convins că tatăl său, Vasili, fusese un om slab. A fost „produsul oamenilor de care s-a înconjurat, niște linge-blide, lipitori". Dar Svetlana era fiica tatălui ei. Avea „inteligența organizată" a acestuia, „voința sa de neînchipuit". În schimb îi lipsea geniul rău al acestuia:

Este ușor să acuzi pe cineva. Cel mai dificil lucru e să te pui în locul Svetlanei. Și niciunul dintre noi n-a fost în situația asta. Așa că nimeni nu știe cum este. Pot spune doar un singur lucru: fie prințese sau fiice ale unor conducători... toate încercările lor de a deveni mai umane, sau simple femei, sau simple mame, sau simpli cetățeni sunt sortite eșecului. Toate sunt sortite eșecului. Nu există insule pustii. Oriunde s-ar duce vor fi găsite, se va ajunge la ele. Soarta ei e atât de interesantă... e interesantă așa în sine: tot drumul ei, toate încercările ei pentru a afla un refugiu spiritual, pe care nu a reușit să-l găsească niciodată... Am înțeles că nici nu-l va găsit vreodată, deși a crezut că-l va găsi. E una dintre cele mai tragice figuri pe care le cunosc eu... tragice figuri. Iar soarta a fost crudă cu ea. Și nedreaptă[38].

Dar probabil că Svetlana a reuşit să facă singură o mai succintă descriere a tragediei propriei vieţi: „Eşti fiica lui Stalin. Eşti deja moartă. Viaţa ta s-a sfârşit. Nu-ţi poţi trăi propria viaţă. Nu poţi trăi niciun fel de viaţă. Exişti doar cu referire la un nume"[39].

Pusă în faţa dezastrului întoarcerii sale la Moscova, Svetlana a ştiut că va trebui să fugă din nou. Dar unde s-o ducă acum pe Olga? S-a gândit la Tbilisi, unde fusese o singură dată în vizită cu multă vreme înainte, când se dusese acolo împreună cu Vasili şi fratele ei vitreg Iakov, pentru a o întâlni pe mama lui Stalin. În amintirea ei Georgia era un fel de Grecie: plină de căldură, fertilă, străină.

Aşa că a scris guvernului, cerând permisiunea de a se muta într-o regiune mai depărtată a Uniunii Sovietice, departe de atacurile presei occidentale. Promitea să coopereze cu autorităţile locale de la Tbilisi şi să se abţină de a vorbi cu presa străină sau să se facă prea vizibilă. Acum ştia cum se scriu astfel de scrisori şi era gata să promită orice numai să scape de Moscova. Era convinsă că viaţa în Georgia va fi mai liberă (cel puţin într-o anumită măsură) pentru că Georgia se afla la graniţa dintre Asia şi Rusia.

Capitolul 32

Interludiu la Tbilisi

La 1 decembrie 1984, Svetlana și Olga au plecat spre Georgia. Au stat la Moscova doar ceva mai mult de o lună. Pe când zburau pe deasupra lor, crestele și văile Munților Caucaz străluceau acoperite de zăpadă acolo unde Svetlana își amintea a fi fost un peisaj tropical. La Tbilisi era iarnă și frig, deși nu la fel de frig ca la Moscova. La aeroport din nou au fost întâmpinate de oficialități, dar georgienii păreau să fie mai neprotocolari. Mama și fiica au fost conduse la un complex modern al statului și li s-a repartizat un apartament cu două dormitoare la marginea orașului, la capătul bulevardului Ceavceavadze.

Pentru Olga era un „palat" în care stăteau doar oameni foarte importanți. Ea și-l amintea ca fiind un fel de complex rezidențial. În perimetrul acestuia era și o fermă de reni, unde Olga se ducea în fiecare zi. Ea și mama ei erau cazate în clădirea principală, cu uși de sticlă și marmură pe jos; complexul avea și un cinematograf. Luau masa într-o magnifică sală de mese, aveau la dispoziție oameni de serviciu care se ocupau de curățenie și mașină cu șofer pe care îl puteau solicita ori când. Toți cei din nomenclatură, membrii partidului și demnitarii aflați în vizită aveau șofer. Șoferul lor, Jora, s-a dovedit a fi un minunat ghid al Georgiei[1].

La insistențele Svetlanei, li s-a repartizat un apartament mai mic, nemobilat, din cadrul complexului. Ea și Olga bântuiau prin magazinele și piețele din zonă, ca să-și decoreze apartamentul cu obiecte de artă populară și meșteșugărească georgiene, care i-au dat un aer mai plăcut. Dar curând au auzit discuții în sala de mese. Svetlana avea să se plângă mai apoi că șeful partidului de atunci – Eduard Șevarnadze – pusese la cale tot acest aranjament și le plasase la capătul orașului ca să aibă nevoie de șofer care să poată informa despre activitatea lor. Aveau parte de același tratament de VIP ca și la Moscova, dar aici cel puțin era ceva mai discret.

Olga era uluită:

> Pur și simplu ploua peste mine cu de toate, cu orice voiam, dar totul părea nefiresc. Mi s-au adus prieteni ai căror părinți erau membri de partid. Toată lumea făcea orice pentru ca eu să fiu mulțumită. Dacă mă îmbolnăveam, eram dusă imediat la doctor. Acolo era mereu o coadă de pacienți, dar eu eram împinsă în față. Și toată lumea se uita la mine. Oriunde mă duceam, aveam șofer, care era și însoțitor. Am vrut să călăresc? Întotdeauna mi-a plăcut asta. Nu a trecut mult și m-am trezit cu un instructor personal și mă antrenam pentru curse. Am vrut să înot? Nu, nu se putea să mă duc să înot pur și simplu: am avut antrenor un campion olimpic. Voiam să cânt la pian? M-am trezit cu un pianist cunoscut. Am vrut să desenez? M-am trezit că sunt trimisă la cel mai bun institut de artă. Și nu aveam decât treisprezece ani! Se părea că aici oamenii nu au câte un hobby, aici dacă te apucai de ceva o făceai pentru toată viața[2].

Olga avea profesori particulari de rusă și georgiană, lua lecții de matematică și geografie, urma cursurile școlii de călărie cu Zurub, instructorul ei, și se ducea la orele de pictură.

Viaţa acolo a intrat într-un anumit ritm. A legat o strânsă prietenie cu familia profesorului ei de limba georgiană, Londa Gedevanişvili. Ea şi mama ei se duceau adesea în vizită la această familie, simţind că sunt bine primite acolo pentru ce însemnau ele însele şi nu pentru genealogia lor. Olga numea afecţiunea familiei Gedevanişvili un fel de deosebită dragoste georgiană: Londa le trimitea în permanenţă trandafiri şi fructe pe care le găseau la uşa apartamentului.

Într-o dimineaţă, Svetlana s-a hotărât să o sune pe o îndepărtată rudă a familiei Alliluev, pe Leila Sikmaşvili, ca s-o întreba dacă era dispusă să-i dea Olgăi lecţii de muzică şi canto. Leila era o muziciană şi actriţă talentată care călătorise mult şi în străinătate, de la Londra în Australia, cu trupa ei de teatru[3]. Când a sunat telefonul şi a auzit de la celălalt capăt o voce care se recomanda Svetlana Allilueva, Leila a crezut să e o farsă şi a închis telefonul[4]. Svetlana a sunat din nou şi a insistat, spunându-i că era chiar Svetlana Allilueva. În scurtă vreme, Leila venea de două ori pe săptămână s-o înveţe pe Olga cântece populare georgiene. Prietenii ei georgieni au început curând să-i spună *Oliko* şi au adoptat-o ca pe una de-a lor. Cum nu prea înghiţeau propaganda venită de la Moscova, adolescenţii ascultau fascinaţi poveştile Olgăi despre America.

Dar, curând, Svetlana a ajuns să se simtă ca un fel de fantomă care se plimba pe străzile din Tbilisi: oamenii se uitau la ea uluiţi, atât cei care îl divinizau pe Stalin, cât şi cei care fuseseră victimele crimelor sale. De fapt, Svetlana era mai mult singură. Mulţi oameni o evitau, fiind învăţaşi să se teamă şi având certitudinea că ea era sub ochiul KGB. O tânără pianistă, Tamara Dovgan, a refuzat să-i dea lecţii de pian Olgăi, fiind sigură că slujba asta avea şi o altă obligaţie: „Eram convinsă că toţi cei care aveau de-a face cu Svetlana erau obligaţi

să informeze". Avea un sentiment de milă față de Svetlana, dar prietenii o sfătuiseră să stea la distanță[5].

În timpul lor liber, Svetlana și Olga bântuiau străzile din Tbilisi, oraș fascinant care data din secolul al V-lea, construit la răspântia drumurilor Europei și Asiei. Unele străzi erau și acum mărginite de palatele nobililor exilați încă de pe vremea țarilor, dădeai peste bazare și sukuri pline de fructe exotice și obiecte de artizanat georgiene. Adesea treceau prin fața seminarului unde învățase Stalin până când, la vârsta de douăzeci de ani, renunțase pentru a începe o carieră de revoluționar. Acum seminarul era închis.

Duminicile, de cele mai multe ori, Svetlana și Olga participau la slujba de la Catedrala Sioni, care dădea spre Râul Mtkvari. Amândouă erau încântate de corul georgian care intona liturghia. Svetlanei i se părea că doar aici oamenii reușeau să scape de sărăcia care-i măcina și de teama care încă domina Georgia. Doar aici se simțea anonimă și împăcată. Bineînțeles că și asta era o iluzie. Chiar și la Sioni, oamenii știau cine era ea. Când a cerut o audiență particulară la patriarh, acesta i-a adus mângâiere. Dar i-a spus: „Copiilor tăi să le scrii doar cuvinte de dragoste, nimic altceva. Ei au uitat ce înseamnă dragoste și mângâiere. Nu-i învinui pe ei, nu te certa niciodată cu ei. Spune-le doar cât de mult îi iubești"[6].

Svetlana a continuat să-i scrie Katiei, fiica ei, care-i spusese: „Niciun fel de contact, de niciun fel". Toate scrisorile ei s-au întors înapoi. Iuri Jdanov, tatăl Katiei, ajuns acum profesor universitar de biochimie la Rostov, i-a trimis o scrisoare amabilă și fotografii ale Katiei și fiicei sale, spunându-i Svetlanei să aibă răbdare: „Katia este extraordinar de independentă. Nu ascultă sfaturile nimănui"[7]. Nici fiul și nici nepotul ei nu i-au scris și nici n-au vizitat-o. Svetlana a ajuns la convingerea că autoritățile spălaseră creierul copiilor ei.

În încercarea de a-şi găsi rădăcinile georgiene, Svetlana şi Olga, conduse de Jora, şoferul lor, au făcut călătorii prin ţară. Au vizitat oraşul Gori, locul de naştere al tatălui ei, unde casa umilă, cu numai două camere şi un singur pat în care dormea familia Djugaşvili, era acum acoperită cu un mausoleu monstruos cu coloane corintice. Nu exista nici sobă, mâncarea se gătea la o *karasinka* (primus). Olga a fost îngrozită de sărăcia de acolo.

Alături era un muzeu la fel de monstruos, cu două etaje, cu intrare din marmură şi scări monumentale care spunea povestea gloriei lui Stalin. Singurul lucru care amintea de mama lui Stalin era o pereche de ochelari. Deşi Svetlana o întâlnise pe mama lui Stalin doar o singură dată, ţinea la ea pentru ultimele cuvinte pe care i le spusese fiului ei şi care o amuzau şi acum: „Ce păcat că nu te-ai făcut preot". S-au dus în vizită şi la şcoala unde Stalin începuse să înveţe limba rusă. Svetlana i-a spus Olgăi că tatăl ei vorbea bine ruseşte, deşi nu-şi pierduse niciodată accentul georgian. Svetlana a refuzat invitaţia curatoarei muzeului, Nina Ameridjibe, de a participa la ceremonia care marca a 105-a aniversare a naşterii lui Stalin care avea loc la 21 decembrie, imediat după sosirea lor. Ameridjibe susţinea că în 1984 un milion de oameni vizitaseră muzeul, depăşind orice record[8].

Dar ori de câte ori se duceau la muzeu sau la biserică, oamenii se uitau lung la ele. Olga era copil şi suporta uşor, dar Svetlana simţea cum i se strânge stomacul:

> Cea mai mare povară o simţeam atunci când toată lumea se simţea obligată să-mi spună „ce om mare" fusese tatăl meu: unii îşi însoţeau vorbele cu lacrimi, alţii mă luau în braţe sau mă sărutau, alţii se mulţumeau doar să-mi spună asta. Nu puteam evita subiectul nici măcar când era pe plajă, într-un salon sau pe stradă... Erau obsedaţi de numele lui, de imaginea lui

şi, fiind obsedaţi, nu mă puteau lăsa în pace. Pentru mine era un chin. Nu puteam să le spun cât de complexe erau gândurile şi relaţiile mele cu tatăl meu. Şi nici nu puteam să le spun ceea ce se aşteptau ei să audă de la mine, aşa că se despărţeau de mine furioşi. Iar eu eram mereu la margine unei crize de nervi[9].

Olga era furioasă pe maică-sa că-l tot plângea pe Iosif: „Nu mă ai pe mine, obişnuia să-i spună, nu-ţi ajunge? Nu! Îi vrei pe toţi. Ei, atunci uite cu ce te alegi! Ar fi trebuit să rămânem în Anglia aşa cum eram atunci. Tu ţi-ai căutat-o!"[10].

Olgăi îi plăceau multe lucruri în Georgia şi se bucura şi de prietenii pe care şi-i făcuse acolo, dar se confrunta şi cu o mulţime de „neajunsuri". În primul rând, mama sa începuse să bea prea mult, la fel şi ea. Erau invitate la petreceri georgiene care încă respectau tradiţia acelui *tamada* (maestru de ceremonii), care propunea să se închine un pahar în cinstea a ceva sau a cuiva: „Aveam doar paisprezece ani! În Georgia petrecerile se ţineau lanţ, cu câte patru sticle de vin lângă tine, şi trebuia să închini cu un corn de berbec în mână! Chiar şi copiii trebuiau să facă asta. Nu era permis să nu participi la toast!"

Mai gravă însă era problema pe care o avea Olga din pricina atenţiei pe care i-o acordau bărbaţii. Ea descoperise că fetele care nu erau georgiene erau considerate desfrânate după standardele georgiene, iar ea, fiind frumuşică şi înaltă, era numai bună de agăţat: „Bărbaţii mai în vârstă simţeau nevoia să mă pipăie. Era groaznic şi dacă aş fi rămas cumva singură... dar nu puteam suporta să rămân singură... şi nu cred că mă gândeam la băieţi pe atunci". Şi mai era o problemă; la paisprezece ani, Olga ajunsese la vârsta măritişului:

La Tbilisi era o tradiţie: nu era neobişnuit ca o fată să fie răpită. Dacă te trezeai în altă casă decât a ta şi rămâneai cu un bărbat peste noapte, trebuia să te căsătoreşti cu el. Altfel erai

eliminată din societate. I s-a întâmplat unei fete de paisprezece ani pe care am cunoscut-o. Era groaznic. Iar eu eram o fetişcană numai bună şi nemăritată. Şi ce noroc să o răpeşti pe nepoata lui Stalin! Era un risc permanent. În plus, totul devenea şi mai întunecat pentru că se întâmpla în spatele cortinei comuniste. Am trăit această perioadă ciudată în deplină izolare cu patru guvernante diferite care veneau în fiecare zi. Mama mi-a interzis să ies, încercând să mă protejeze să nu fiu răpită. Şi ei ce-i rămânea de făcut? De scris nu putea scrie. Ne certam mai tot timpul. Eu eram gata să explodez. Trăiam un sentiment de disperare şi nu eram în stare să văd ce voi face în viitor. Aşa avea să arate viaţa noastră de acum înainte?! Da, era minunat să pot merge la balet, să-mi văd prietenii. Şi am trăit acolo o mulţime de zile minunate. Dar jucam un rol, de parcă aş fi fost un amărât de fluturaş care trebuia să se arate fericit în orice situaţie[11].

Soseau în vizită şi prieteni de la Moscova. Stepan Mikoian, care împreună cu un grup de la Forţele Aeriene Sovietice se aflau într-un turneu prin mai multe capitale din sudul Uniunii Sovietice pentru a populariza aviaţia, s-a oprit două zile la Tbilisi şi a luat cina cu Svetlana şi Olga. După părerea lui, Svetlana era cu totul stingheră acolo: „Probabil că era pe deplin conştientă de oarecare înstrăinare şi izolare. O mulţime de oameni îi erau ostili. Staliniştii o urau pentru că «îl trădase» pe tatăl ei, antistaliniştii n-o puteau suferi pentru că era fiica lui"[12].

Svetlana a invitat-o pe Kira, fata lui Pavel şi a Jeniei Allilueva, să vină la Tbilisi să stea mai mult cu ea. Ca şi restul familiei, Kira era în stare să o separe pe Svetlana de cei cinci ani de detenţie şi alţi cinci de exil de care avusese parte în epoca lui Stalin.

Pe când erau mici, ea şi Svetlana fuseseră foarte apropiate. Aveau amintiri comune despre cum îşi petreceau vremea la

Kremlin: „Timpul trecea în mod foarte plăcut... bunicul [Serghei] nu era un om prea vesel, dar bunica [Olga] își lua chitara și începea să cânte"[13]. Kira își amintea cum urmăreau ele filmele, mai ales pe cele cu Deanna Durbin. Când Kira rămânea peste noapte, dormea în camera Svetlanei. După ce doica Aleksandra Andreevna pleca, Svetlana „mă ruga pe mine să dansez. Ea stătea în capul patului și eu dansam pe ariile lui Strauss de la gramofon. Svetlana era o fată foarte drăguță"[14].

Svetlana socotise că aventurile ca actriță ale exuberantei Kira o puteau încânta pe Olga. La început, vizita a decurs bine, dar curând s-a transformat în ostilitate. Kira s-a plâns că Svetlana strâmba din nas la orice, iar Olga se dovedea a fi „răzgâiată și capricioasă", motiv pentru care a spus că „Era greu să te descurci cu amândouă"[15]. Aleksandr, fratele Kirei, observa că Svetlana și Kira erau amândouă caractere puternice, amândouă schimbătoare, așa că se certau mereu. Și n-a fost surprins deloc când Kira s-a întors la Moscova.

Dar Svetlana și Olga n-au fost uitate nici în America, nici în Marea Britanie. La Cambridge, Vera Trail și-a asumat sarcina de a o salva pe Olga din brațele mamei sale. I-a scris lui Isaiah Berlin: „Sunt extrem de preocupată de Olga". Prin intermediul unei vechi prietene, descoperise adresa Svetlanei de la Tbilisi, iar acum căuta pe cineva care se ducea în Georgia să le caute și să afle ce putea despre Svetlana și Olga: „Trebuie să fie cineva care cunoaște perfect limba rusă (adică un emigrant), inteligent și discret", scria ea. Ea descoperise un cuplu care se ducea la Tbilisi, dar cei doi erau cam neajutorați: „Or să se întoarcă cu mâna goală sau or să fie expulzați ca spioni". Mai mult ca sigur, Trail era în legătură cu Wesley Peters. Ea îi spunea lui Berlin:

> William Wesley Peters (el se semnează întotdeauna cu ambele nume complete) a cerut adresa Olgăi, a făcut cerere pentru

viză, dar i s-au respins ambele cereri, iar acum se chinuie cu disperare. El *ar putea* să întreprindă mai mult, bineînțeles, să insiste cel puțin să întrețină o oarecare legătură prin scrisori sau telefon, eu îl tot îmboldesc, dar, cred eu, ceea ce-l împiedică să facă asta e nesiguranța lui asupra felului în care ar fi primite avansurile lui. Crede că n-a făcut destul pentru Olga și se simte vinovat. De asemenea se pare că a citit o scrisoare scrisă de O. de la Cambridge în care era și „o ostilă referință" la el.

Apoi Trail relata că ea scrisese la Friends' School. „După ce le-am explicat că voiam să-l încurajez pe Wes Peters să se implice mai mult, le-am spus că aș fi fost recunoscătoare dacă ar fi putut să le întrebe pe prietenele lui O. dacă le mărturisise vreodată niște lucruri plăcute despre tatăl ei." Dar Trail s-a trezit cu un răspuns „monstruos" de la școală și i l-a trimis lui Berlin. „La fiecare paragr... ar trebui să vă ciupiți, într-atât sunt de infatuate, de nepotrivite. Sunt uimită și mi-e silă. Am crezut că quakerii sunt oameni buni, se știe că au ajutat pe vremea foametei și a ciumei. De unde așa, deodată, spaima lor nebună «de a nu fi implicați»?" Berlin a dezamăgit-o și el pe Trail. Când și acesta a refuzat să se implice, ea s-a enervat cumplit[16].

Dar cei cărora chiar le păsa cu adevărat de Svetlana erau îngrijorați. Joan Kennan a aflat cumva adresa Svetlanei din Tbilisi, probabil prin intermediul tatălui ei. Cu siguranță că cei de la CIA o știau. Svetlana a fost în culmea bucuriei când i-a primit scrisoarea și i-a trimis și ea fotografii ale Olgăi și i se plângea că „draga mea Katia nu mai vrea să mă (să ne) vadă! Iar eu m-am gândit toți anii aceia că îmi simțeau lipsa și le era dor de mine. Ce oarbă am fost!"[17]

Și Rosa Shand a făcut rost de adresa Svetlanei, probabil cu ajutorul lui Utya Djaparidze, prietena ei georgiană din New York, și i-a scris. Svetlana i-a răspuns și i-a spus că ea și Olga

erau bine. Olga a învățat în foarte scurt timp și vorbește limba georgiană și rusă: „Cei de aici sunt tare fericiți când văd că le vorbește limba"[18]. Rosa i-a scris:

> Pelerinajul tău a fost plin de curaj, continui să faci descoperiri și sunt convinsă că din toată experiența ta va ieși ceva deosebit, așa cum a făcut și iubitul tău Dostoievski... Te iubesc. Și acum port colierul tău din coral, care-mi amintește de fiecare dată de extraordinara ta generozitate. Transmite-i Olgăi toată dragostea mea[19].

Dar adevărul este că Svetlana nu prea reușea să-și afle un rost din tot pelerinajul ei, iar Rosa, în ciuda încurajărilor pe care i le trimitea, era de fapt foarte îngrijorată. Utya Djaparidze i-a scris Rosei, transmițându-i o imagine clară a izolării în care trăia Svetlana. Utya aflase de la niște prieteni ai fratelui ei din Tbilisi că acesta le întâlnise adesea pe Svetlana și Olga. Utya se temea că Svetlana reprezenta „o cunoștință periculoasă pentru el"[20]. El petrecuse cincisprezece ani în lagăr, iar familia sa era încă pe lista neagră.

În ciuda felului în care brava, Svetlana căuta, de fapt, cu disperare o modalitate de a pleca din URSS. Acum și-a dat seama că Olga nu va fi în stare să trăiască nici în Georgia, nici în altă parte în Uniunea Sovietică. O adusese pe fiica ei aici și toată vina pentru acest fiasco îi aparținea numai ei. Din fericire pentru Svetlana, la Moscova lucrurile se schimbau. Cernenko, cel care fusese bolnav atâta vreme, murise și, în martie 1985, venise la putere Mihail Gorbaciov. Se zvonea că acesta era un liberal, dar Svetlana îl vedea acționând cu prudență, încă dominat de linia dură a comuniștilor pe care o moștenise de la predecesorii săi. Una dintre primele sale reforme a fost o severă restrângere a consumului de vodcă. În decembrie 1985, Svetlana și-a adunat tot curajul și i-a scris lui Gorbaciov, cerându-i permisiunea

să părăsească Uniunea Sovietică. Ea şi Olga erau în URSS de un an de zile. Dar n-a primit niciun răspuns.

În februarie s-a descurcat cumva şi o luat trenul spre Moscova, lăsând-o pe Olga singură la Tbilisi. Pe când era copilă, în fiecare vară făcea drumul acesta dinspre nord spre sud cu trenul: vagoanele de tren cu paturi de dormit nu se schimbaseră deloc. Dar de data aceasta călătoria a fost un chin pentru că se gândea numai la faptul că era din nou prinsă în capcană. Li se va permite ei şi Olgăi să zboare vreodată din colivia lor aurită? În cele două zile petrecute în tren nu a făcut altceva decât să-şi pregătească discursul de care avea nevoie pentru a-şi argumenta cererea în faţa membrilor importanţi ai partidului. Nu-şi putea permite nicio greşeală, niciun cuvânt impulsiv de data asta.

A stat la vărul ei Vladimir pe Strada Gorki, spre furia soţiei lui Iosif, care i-a telefonat întrebându-l cum putea permite ca femeia aceea să stea cu familia lui[21]. La 25 februarie, chiar în ziua celui de-al XXV-lea Congres al PCUS (primul congres prezidat de Mihail Gorbaciov în calitate de secretar general), Svetlana s-a îndreptat spre Ambasada SUA. Acum era cetăţean sovietic şi niciunui cetăţean sovietic nu i se permitea accesul într-o ambasadă străină. A fost oprită şi luată de un miliţian sovietic. Mai târziu în acea după-amiază, doi reprezentanţi ai Ministerului de Externe s-au întâlnit cu ea pentru a discuta situaţia. Era limpede că scrisoarea Svetlanei către Gorbaciov ajunsese la eşaloanele superioare. Era informată că: „fiica dumneavoastră se poate întoarce la şcoala ei în Marea Britanie... în calitate de cetăţean sovietic, bineînţeles, şi se va întoarce în vacanţe la dumneavoastră"[22]. Svetlana a fost sfătuită să se întoarcă la Moscova.

Două zile mai târziu, ajunsă la Tbilisi, Svetlana a reuşit să-l sune pe directorul de la Friends' School să-i comunice că Olga

se întorcea la şcoală. Acesta i-a răspuns că şcoala va fi încântată s-o primească din nou. Cel mai bine era să se întoarcă pe 16 aprilie, exact la timp pentru începerea noului semestru de primăvară. Uluită să vadă că putuse suna în Marea Britanie de la telefonul ei – deci linia fusese liberă, deşi presupunea că era monitorizată – Svetlana l-a sunat şi pe Sam Hayakawa la San Francisco să-i spună că Olga primise permisiunea de a pleca din ţară. L-a rugat insistent să facă în aşa fel ca informaţia să ajungă la presă pentru ca sovieticii să nu poată da înapoi. L-a rugat să informeze şi Ambasada SUA de la Moscova că şi ea dorea să se întoarcă, dar paşaportul american îi fusese confiscat. I s-a plâns: „Nu-ţi poţi imagina în ce m-am băgat". Hayakawa fusese nu de mult ales în senatul Statelor Unite ale Americii. A încurajat-o: „E OK. Totul va fi bine"[23].

Olga obţinuse acum permisiunea de a ieşi din ţară, dar Svetlana trebuie să fi fost îngrozită că acum era blocată la Moscova şi, în plus, separată de fiica ei. Avea să-l piardă şi pe cel de-al treilea copil? I-a scris din nou lui Gorbaciov, de data asta şi-a însoţit scrisoarea şi de o cerere oficială, prin care renunţa la cetăţenia sovietică.

Svetlana s-a întors la Tbilisi exact la timp pentru a-şi serba cea de-a şaizecea zi de naştere. Câţiva prieteni au pregătit o festivitate georgiană şi i-au cântat în acompaniament de chitare. Nu le-a mărturisit nimic despre planurile ei. De ce să-i mai facă şi pe ei „complici"? Şi-a amintit de acea noapte cu mare drag: „duete, triouri, nesfârşite secvenţe cu cântece tradiţionale de dragoste, moarte, despărţire şi dor, despre ochi frumoşi, de dragoste de ţară... melodii vechi, melancolice, de o frumuseţe răpitoare, nesfârşită, şi cântece legate unul de celălalt precum murmurul unui pârâu"[24]. A urmărit-o pe Olga cântând, acompaniindu-se singură la pian. A plâns şi le-a rămas

recunoscătoare pentru generozitatea lor acelor georgieni care le întinseseră ei şi fiicei sale acea mână prietenească. Şi doar în acel moment apăsarea grijilor a părăsit-o.

În timp ce Svetlana era la Moscova, Olga reuşise să facă rost de un pechinez micuţ, botezat de ea Maka. Dar Svetlana a descoperit că fiica ei, care avea să împlinească cincisprezece ani în mai, făcuse o pasiune de puştoaică pentru un bărbat mai în vârstă. Şi era îngrijorată. Va însemna o legătură care complica lucrurile? Trebuiau să plece imediat. Ştia că trebuia s-o ia pe Olga cu binişorul. I-a spus că aveau să întreprindă în curând o călătorie la Moscova, dar să nu-şi facă griji, vor veni în vizită înapoi.

Pe 20 martie, în noaptea de dinaintea plecării cu avionul de la Tbilisi, sub povara unui stres greu de suportat, gândindu-se că va rămâne singură la Moscova, Svetlana a avut un probabil atac de cord. În acea seară de miercuri, s-a urcat în pat simţind o durere în piept şi în mâna stângă; abia putea respira. A trezit-o pe Olga şi i-a spus să cheme un doctor. Cum se putea întâmpla una ca asta chiar când se pregătea să scape din capcană! Olga s-a îngrozit când şi-a văzut mama învineţindu-se.

La spitalul din Tbilisi, medicii au constatat că Svetlana nu făcuse un infarct, ci mai degrabă un spam cardiovascular din pricina stresului. I s-a recomandat să rămână în spital două săptămâni pentru un examen mai amănunţit. Svetlana a devenit imediat bănuitoare. De ce două săptămâni şi de ce chiar acum? Când cunoştinţa unui prieten care avea legături cu spitalul a asigurat-o că situaţia ei nu necesita o şedere prelungită în spital, ea a tras concluzia că acestea erau ordinele de la Moscova. Autorităţile încercau s-o împiedice să părăsească Georgia[25].

Bineînţeles că avea dreptate să creadă că Moscova ştia orice mişcare făcea. Într-adevăr, chiar în noaptea în care era spitalizată, Biroul Politic discuta soarta ei. Un document strict secret,

datat 20 martie 1986, consemna minuta unei întâlniri conduse de Mihail Gorbaciov cu cel puțin cincisprezece membri ai conducerii partidului, printre care Andrei Gromîko și Egor Ligaciov.

Printre problemele de pe agendă erau războiul din Afghanistan (au discutat starea psihologică a conducătorilor) și o telegramă sosită de la Aden – URSS era principalul susținător al Yemenului – care cerea permisiunea de „a executa 50 de oameni". Nu s-a aprobat pe motiv că „astfel de acțiuni pot exacerba conflictele interne". Apoi s-a discutat ideea de a da unui spărgător de gheață numele lui Brejnev. Toată lumea a fost de acord, dar spărgătorul de gheață va fi lansat la apă fără mare pompă: în acele vremuri tulburi, numele lui Brejnev nu era foarte popular.

Apoi tovarășul Gorbaciov a spus: „Mai avem o problemă" și a dat citire scrisorii Svetlanei Allilueva în fața celor aflați la masă. Tovarășul Viktor Cebrikov, președintele Comitetului pentru Securitatea Statului (KGB), remarca: „Prima scrisoare era bună, exprima recunoștință. Se pare că jumătate dintre problemele ei nu le-a menționat. În seara asta a fost dusă la spital [la Tbilisi] cu un atac de cord".

Gorbaciov a intervenit: „Trebuie să vedem și părerea fiicei sale și să ne întâlnim și cu ea". Nu voia să se întâlnească chiar el cu Svetlana. „Dacă mă duc eu, va trebui să discut și despre Stalin, Stalingrad și toate celelalte." Familia sa încă mai purta cicatricele Stalingradului. După mai multe discuții, s-a stabilit ca tovarășul Ligaciov să se întâlnească cu ea[26].

Svetlana avea dreptate să presupună că poliția secretă o urmărea, dar îngrijorarea ei că guvernul încerca s-o manipuleze era de-acum paranoică. De fapt, nici nu știau ce să facă cu ea. Din păcate, chiar atunci s-a nimerit să dea un telefon și Iosif, fiul ei.

Nici n-a apucat să-şi exprime îngrijorarea. Svetlana era furioasă. De ce o suna tocmai acum? Nu-şi găsise timp s-o sune în *cincisprezece luni*. Ar fi putut s-o sune pe Olga. Avea legături atât de strânse cu autorităţile, încât aflase imediat că era în spital? L-a întrebat brutal: „Ce s-a întâmplat? Ai de gând să mă îngropi curând? N-a venit vremea aia"[27]. Şi amândoi au închis telefonul.

Era convinsă că autorităţile aveau de gând să-l folosească pe fiul ei pentru a o împiedica să plece. Probabil că petrecuse prea mult timp în Uniunea Sovietică. Obişnuinţa suspiciunii era atât de adânc sădită în ea, cum era şi în sufletele celorlalţi concetăţeni ai ei: să nu te iei după aparenţe, totdeauna erau nişte dedesubturi.

De fapt, acum autorităţile se gândeau că era o idee bună să o expedieze din ţară. Vărul ei, Leonid Alliluev, remarca: „Svetlana era o bombă: însemna Stalin, însemna fuga ei. Şi aşa, guvernul avea destule probleme încât voia să scape de ea"[28]. Singurul gând din mintea Svetlanei acum era acela de a pleca cât mai repede din spital înainte s-o „otrăvească" cineva. În duminica aceea când nu se afla niciun medic prin preajmă, ea a ieşit pur şi simplu din spital şi a luat troleul spre casă.

Plecare ei şi a Olgăi va fi din nou o tăcută despărţire. Niciun suflet din Tbilisi n-a ştiut că va fi definitivă. Singura care a ştiut a fost fantoma bunicii Svetlanei. Înainte de a pleca, Svetlana s-a dus la mormântul mamei lui Stalin, Keke, din micul cimitir de pe dealul Sfântul David din Tbilisi, şi a întrebat-o: „Bunica mea analfabetă şi muncitoare a reuşit să ducă o viaţă cinstită şi decentă până la sfârşit. De ce oare nu pot să-mi găsesc şi eu calea cea dreaptă?" S-a gândit la cuvintele fostului ei iubit David Samoilov: „Alenuşka, adu-ţi aminte de fratele tău şi niciodată, dar niciodată să nu te mai întorci"[29]. Însă de viitor îi era ei teamă.

Numai profesoara de pian a Olgăi, Leila Sikmaşvili, n-a iertat-o niciodată pe Svetlana când a aflat mai târziu că nu se mai întoarce. Privind retrospectiv, spunea că unul dintre marile regrete ale vieţii ei era acela că ar fi trebuit s-o răpească pe Olga. Şi atunci Olga s-ar fi măritat cu băiatul acela – omul n-a încetat niciodată s-o iubească – şi ar fi dus o viaţă fericită în Georgia şi ar fi avut şi şase copii[30]. Nici nu se putea o mai limpede deosebire între versiunea georgiană şi cea americană a fericirii. Când Olga a aflat că se întoarce din nou la Friends' School, bucuria ei a fost fără margini. La 27 martie, Svetlana şi cu Olga, care o căra şi pe Maka, au luat avionul spre Moscova. Au lăsat în urmă cea mai mare parte dintre lucrurile lor: cărţi, hârtii, amintiri de familie. Dar Svetlana nu şi-a bătut capul că le lăsase în urmă. Olga remarca: „Şi-a lăsat lucrurile cam peste tot pe planetă"[31]. Era ca şi cum Svetlana ar fi refuzat să ia cu ea şi propria istorie. Dar Olga a pus piciorul în prag: n-o s-o lase şi pe Maka în urmă. Au rezervat o cameră la Hotelul Sovieţki. O cameră mult mai mică, pentru că de data asta plătea Svetlana din buzunarul ei. Olga a primit un paşaport sovietic cu o viză de ieşire şi de intrare (documentul special pentru a călători în străinătate) care îi fusese luat în Georgia. I se acordase viza pentru a călători în Marea Britanie în calitate de elevă sovietică. Svetlana deocamdată nu avea niciun fel de document. Nu se hotărâse deocamdată nimic în legătură cu plecarea ei din URSS. Aşa că au fost nevoite să stea încă douăzeci de zile care să le macine nervii, în aşteptarea unui rezultat.

Svetlana şi-a petrecut multe nopţi rătăcind pe străzile Moscovei cu nepotul ei Aleksandr Burdonski. Într-una din nopţi s-a întors spre el şi l-a întrebat:

— Vrei să mă întrebi de ce intenţionez să plec?

— Da, i-a replicat el.

— Poți să înțelegi sentimentul ăsta? Merg prin Moscova... Nu e nimeni. Doar răspântii. Răspântii peste tot... răspântii, răspântii, răspântii.

El a înțeles că ea voia să-i transmită că „mediul acela de oameni care-i fuseseră apropiați și interesanți nu mai era prin preajmă. Niciunul dintre oamenii după care jinduia nu mai existau". Abia mai târziu avea să înțeleagă că ea

> simțise nevoia să se întoarcă aici pentru a a-și lua adio pentru totdeauna de la toate acestea. Trebuise să se întoarcă pentru ca să înțeleagă că nu se schimbase decât prea puțin, iar în primul rând în psihologia autorităților nu se schimbase nimic. Și din nou i se oferise șansa de a trăi aici, să i se dea un apartament, să i se dea cutare, să i se dea cutare, să i se dea o dacea pentru ca să fie din nou domesticită și așezată ca un lup primejdios. Și toate astea pentru a doua oară în viață când toată ființa ei refuza categoric și cu furie asta[32].

Burdonski a înțeles și că Svetlana trebuia să plece din URSS pentru a o proteja pe Olga. El o socotea pe Olga „încântătoare, o ființă cu totul sălbatică, cu un caracter moștenit de la Svetlana". Sub aparența liniștii de suprafață, Svetlana fusese întotdeauna o răzvrătită într-o lume în care răzvrătirea era de neconceput: „Indiferent câtă presiune se exercita asupra ei, ea rămânea o ființă nesupusă. Iar Olia [Olga] era și ea o ființă nesupusă. La fel ca mama ei". Burdonski știa că Olga n-ar fi putut supraviețui în sistemul represiv sovietic: „Bineînțeles că între ele existau conflicte: semănau atât de mult, dar era limpede că țineau una la cealaltă foarte mult".

În chip cu totul ironic, tot Victor Louis, vechiul dușman al Svetlanei, cel care a încercat să vândă *Douăzeci de scrisori către un prieten* într-o ediție piratată din 1967, a fost cel care adus la cunoștința presei internaționale faptul că Svetlana se afla la

Moscova şi cerea permisiunea să plece. El relata că erau puţine şanse ca autorităţile sovietice să-i aprobe actele de ieşire din ţară, deşi probabil le vor aproba pe cele ale Olgăi: „Nu poţi să-ţi schimbi cetăţenia de la o lună la alta", spunea el. „N-are cum să se ducă la aeroport şi să plece. Trebuie să treacă prin maşinăria birocraţiei." Mai adăuga: „Ar fi destul de stânjenitor pentru ei să o lase să plece"[33].

Într-o bună zi, o doamnă foarte elegant îmbrăcată, foarte veselă, de la Ambasada americană, a intrat în Hotelul Sovieţki sub pretext că vizita o delegaţie (vizita unui funcţionar al Ambasadei SUA la un cetăţean sovietic era strict interzisă) şi a bătut la uşa Svetlanei. Olga nu mai văzuse un american de foarte multă vreme şi a început pe loc să strige de bucurie[34]. Svetlana o încurajase pe fiica sa să-şi asume atitudinea. Când o întreba cineva ce gândea Olga, Svetlana de obicei răspundea: „Întreab-o pe ea!" Acum reprezentanta oficială a Ambasadei americane a întrebat-o dacă voia să se întoarcă în Marea Britanie. Gândurile la prietenul de la Tbilisi care o aştepta au dispărut ca un fum. „Da!", a răspuns Olga, şi i-a vorbit cât de elocvent şi diplomatic era ea în stare. Când s-a întors după o săptămână, femeia a deschis geanta şi a scos două paşapoarte americane: unul pentru Olga şi unul pentru Svetlana. Svetlana a crezut că senatorul Hayakawa şi-a folosit influenţa pe lângă George Shultz, pe atunci secretar de stat în guvernul lui Ronald Reagan, şi el a tras sforile[35].

La 3 aprilie, Svetlana a primit un telefon de la un funcţionar al Ministerului de Externe care-i comunica: „Puteţi pleca cu paşaportul american dacă nu doriţi să mai aşteptaţi până la anularea cetăţeniei sovietice. Care s-ar putea să mai dureze"[36]. La 5 aprilie, tovarăşul Ligaciov a invitat-o la o discuţie. A venit o maşină care a dus-o la Staraia Ploşad (Piaţa Veche), la birourile Comitetului Central. Coridoarele cu acele covoare gen

Kremlin arătau şi miroseau exact la fel ca în ziua în care îl întâlnise pe tovarăşul Suslov pentru a-i cere aprobarea să-şi înregistreze căsătoria cu Brajesh Singh. A avut senzaţia că se afla într-un film prost, o reluare în care începutul şi sfârşitul se repetau în mod cu totul neverosimil.

În apropiere se afla o secretară care înregistra conversaţia în sistem stenografic, dar Ligaciov i-a cerut să iasă. „Patria va supravieţui şi fără dumneavoastră. Întrebarea este: dumneavoastră veţi supravieţui fără patrie?"[37] Apoi a adăugat: „Aveţi grijă cum vă purtaţi", cuvinte prin care voia să spună, bineînţeles, fără interviuri, fără cărţi. Şi bineînţeles că Svetlana va face pe dos. Oficialităţile sovietice socoteau că o carte e o bombă. La fel şi ea. Dar, vai, puţin oameni din Occidentul spre care se îndrepta socoteau că o carte poate avea o astfel de putere.

Prin intermediul Ambasadei SUA s-a făcut o rezervare la avion pentru a pleca la o zi după Olga cu Swissair, cu escală la Zürich, înainte de a pleca spre Statele Unite ale Americii. Svetlana şi Olga şi-au petrecut ultimele zile la Moscova alături de „băieţii Alliluev". Media internaţională începuse deja să sune la Hotelul Sovieţki. Chiar şi Wes, tatăl Olgăi, a sunat. Svetlana se gândea: *mai bine mai târziu decât niciodată*, deşi se întreba uimită dacă motivul pentru care sunase era grija pentru situaţia Olgăi sau pentru a-şi îmbunătăţi imaginea publică înaintea atacului presei care se pregătea. În *Washington Post*, se relata că el trudise un an întreg pentru a facilita întoarcerea Olgăi. El o sfătuia pe Svetlana ca Olga să fie „circumspectă" în declaraţiile pe care avea să le facă, situaţia era delicată. Svetlana i-a răspuns că Olga era sinceră în ceea ce avea de spus. Tatăl ei declarase ziarelor că era bucuros „că Olga nu era distrusă"[38].

Unchiul Olgăi şi mama ei au condus-o la Aeroportul Şeremetievo. A fost un moment ciudat atunci când şi-a sărutat

mama, luându-şi la revedere. Încă nu-i venea să creadă că pleca. Visase la acest moment în fiecare noapte şi trăia cu spaima că avea să se trezească şi să afle că nu era nimic adevărat. „Îmi închipui că oamenii visează – nu fiindcă vreau să denumesc asta experienţa închisorii –, dar îmi închipui că oamenii visează să scape de închisoare în fiecare noapte." A existat un moment în care, după ce a ajuns în Marea Britanie, se gândea: *Este un vis tare lung visul ăsta.* La aeroport, Olga a văzut că mama ei era îngrozită, deşi Svetlana încerca, curajoasă, să-şi ascundă temerile. „Încă nu era sigură că va putea să plece şi ea. Nu va fi sigură decât atunci când se va afla în avion."

Când a aterizat la Aeroportul Heathrow a doua zi dimineaţă, Olga n-a mai trecut pe la vamă, a fost condusă pe la ieşirea diplomaţilor. Când a ieşit, s-a trezit în faţa unei mulţimi de paparazzi şi brusc a cuprins-o panica: n-o întrebase pe mama sa ce ar fi trebuit să spună! „A fost primul vârtej al paparazzilor în care am fost prinsă... o mulţime de camere băgate în faţa mea. A fost imens. Şi imaginile au fost la ştiri toată noaptea şi toată ziua următoare. La fiecare nouă emisiune de ştiri."[39]

Mai avea o lună până să împlinească cincisprezece ani, dar Orga s-a dovedit foarte stăpână pe ea şi neintimidată. I-a fost limpede că presa dorea ca ea să demonizeze experienţa de care avusese parte. Apăruseră relatări senzaţionale cum că sovieticii fuseseră furioşi când Olga refuzase să-şi scoată de la gât cruciuliţa pe care o purta în semn de sfidare a „doctrinei ateiste a statului"[40]. Prostie curată. Când a fost întrebată cum se simţea acum, că s-a întors, ea le-a spus reporterilor că abia aştepta să-şi vadă prietenii. Întrebată fiind dacă se mai considera americancă, ea le-a replicat: „Bineînţeles!" Regreta perioada de timp petrecută în Uniunea Sovietică? „Nu", le-a răspuns ea. „A fost o mare experienţă pentru toţi". Şi a adăugat: „Singurul

lucru pe care mi-l doresc acum e să mă întorc direct la şcoală şi să mă apuc de învăţat"[41].

Şi colegii aflaseră de sosirea ei, dar înghesuiala reprezentanţilor presei a fost atât de mare, înspăimântătoare de-a dreptul, iar Olga a fost scoasă de acolo foarte repede de funcţionarii ruşi, încât colegii n-au mai apucat s-o întâmpine. Uniunea Sovietică o socotea pe Olga deocamdată tot cetăţean sovietic care venise în Marea Britanie la un internat şcolar. Şi-a petrecut noaptea la Ambasada sovietică şi a doua zi a fost escortată la Saffron Walden. „Am scăpat de paparazzi după o urmărire cu maşini ca în filme. Din fericire, nimeni n-a fost ucis." În acea după-amiază, directorul şcolii a venit în dormitorul ei şi i-a spus: „Înainte de a te întoarce la ore, trebuie să susţii o conferinţă de presă". Sala de festivităţi a şcolii era plină de reporteri şi de curioşi. Olga îşi amintea că atunci când i-a văzut pe toţi acolo s-a gândit: *Ce fază nebună, nebună a vieţii mele.* „Niciodată înainte şi nici după acea n-am avut parte de o nebunie mai mare."[42]

Svetlana era programată să plece cu avionul din Moscova la 16 aprilie. Nu a făcut niciun efort ca să-l mai contacteze pe Iosif pentru a-şi lua rămas-bun şi i-a rugat pe verii ei să n-o însoţească la aeroport. Era convinsă că nu-i va mai vedea niciodată pe „băieţii" care acum aveau peste cincizeci, şaizeci de ani, care se purtaseră atât de frumos cu ea; dar momentul acela de despărţire ar fi putut fi prea încărcat de emoţii. Aleksandr Alliluev spunea că au înţeles-o: „Situaţia era foarte tensionată. Şi eu nu sunt un om timid", dar dacă ceva n-ar fi ieşit cum trebuie şi autorităţile ar fi refuzat s-o lase să urce în avion, ştia că Svetlana ar fi fost la capătul puterilor: „Am simţit că ar fi putut să-şi piardă minţile"[43].

În dimineaţa plecării, Svetlana a predat paşaportul sovietic şi carnetul de pensii unui reprezentant al Ministerului de

Externe sovietic care o aştepta în holul hotelului. I-a spus foarte amabil că Olga ajunsese în siguranţă la Londra: „O fată atât de simpatică şi deşteaptă", i-a spus el. O reprezentantă a Misiunii georgiene a dus-o cu maşina la aeroport, unde vesela tânără de la Ambasada americană a escortat-o direct la avionul Swissair de pe pista de decolare pentru că pe noul ei paşaport nu avea viza de ieşire din Statele Unite ale Americii. Svetlana o ducea pe Maka în braţe. Când Olga insistase s-o ia ea pe Maka, Svetlana se arătase consternată: „O, Doamne, sunt precum doamna cu cățelul!" Dar puiul acela de pechinez s-a dovedit o mare mângâiere. Olga se amuza gândindu-se la mama ei cu un cățel în poală care lătra la toată lumea: „Mami era o doamnă năbădăioasă cu un cățel năbădăios!"[44].

Avionul a făcut o escală scurtă în Elveţia, aşa că Svetlana a urmat aceeaşi cale pe care o mai bătuse cu nouăsprezece ani în urmă. Dar acum era o cu totul altă călătorie. Ambasada SUA de la Moscova făcuse în aşa fel încât să se întoarcă în calitate de cetăţean american, iar ea hotărâse să se întoarcă în Wisconsin. La Aeroportul O'Hare din Chicago nu era nici urmă de paparazzi. Vechii ei prieteni Robert şi Derry Graves au condus-o la Spring Green. Graves, care avea un restaurant, o staţiune de schi şi un teren de golf chiar lângă Taliesin, îi găsise o casă mică din lemn de închiriat. Svetlana le-a spus reporterilor care au contactat-o că nu doreşte să vorbească despre viaţa personală: „Vă voi contacta eu dacă am să vreau să resping unele afirmaţii în ceea ce mă priveşte. În altă ordine de idei, oamenii n-au nevoie să afle unde mă aflu"[45]. Şi din nou s-a retras în anonimat.

Svetlana a refuzat să-şi hrănească regretele, dar a început să analizeze ultimele optsprezece luni petrecute în URSS. De ce se dusese acolo? De ce i se permisese fiului ei să comunice cu

ea în decembrie 1982, după mai bine de cincisprezece ani de tăcere? Telefonul său şi scrisorile erau atât de pline de căldură, urmau să se întâlnească în Finlanda. Apoi brusc era în spital şi o implora să vină. Toate acestea fuseseră orchestrate? După prima lor întâlnire se arătase plin de răceală şi aproape că nu s-au mai întâlnit după aceea. Fusese doar o stratagemă a KGB ca s-o facă să se întoarcă?

Toate familiile au nişte poveşti care sunt numai ale lor, greu de citit pentru cei dinafară. În funcţie de părerile lor despre Iosif, rudele Svetlanei au opinii diferite asupra motivelor care au făcut-o să se întoarcă.

Vărul ei Aleksandr Alliluev nu a crezut niciun moment într-un mare complot al KGB. Iosif era un om inteligent, plin de afecţiune, la care ţinea foarte mult. Fusese decizia impulsivă a Svetlanei de a se duce la Ambasada sovietică de la Londra în toamna lui 1984 pentru a cere permisiunea să se întoarcă. Şi odată pornită, Svetlana nu se mai oprea[46].

Spre deosebire de Aleksandr, Leonid Alliluev şi soţia sa Galina nu aveau o părere prea bună despre Iosif. Mai ales Galina, care îl socotea un om rece, cinic, un fel de snob; nu uita numeroasele sale manifestări de dispreţ faţă de ea. Nici ei însă nu socoteau că acesta ar fi fost parte a unui complot. După părerea lor, sovieticii au fost la fel de surprinşi ca toată lumea de fapt când Svetlana a apărut la ambasadă, dar, bineînţeles, odată întoarsă la Moscova, guvernul a dorit să o folosească în scopuri propagandistice[47].

Nepotul ei Aleksandr Burdonski avea o abordare diferită. El credea că întoarcerea Svetlanei a fost orchestrată. Iar stratagema fusese pusă la cale încă pe vremea când Kosîghin mai era în viaţă. Fusese ideea lui. „Ideea de a o face să se întoarcă avea cumva legătură cu Afghanistanul. Probabil un fel de a abate atenţia de

la dezastruosul curs al războiului. Eu cunosc pe cineva apropiat de una dintre rudele lui Andropov. Şi acea persoană mi-a spus că a existat ideea asta. Ca un fel de mică şmecherie politică: Stalin s-a întors."[48] Svetlana urma să însemne reînvierea lui Stalin într-un moment în care fundamentul politic al Uniunii Sovietice se cam clătina şi era nevoie de reabilitarea imaginii dictatorului pentru a restabili ordinea şi a susţine credibilitatea Partidului Comunist.

Svetlana a continuat să declare că a fost ademenită să se întoarcă. Da, ea luase o decizie impulsivă, dezastruoasă când vizitase pe ascuns Ambasada sovietică de la Londra, dar luase această decizie fiind convinsă că fiul ei avea nevoie de ea. Mai erau şi toate scrisorile acelea. Dar el n-o iubise deloc. Din nou, destinul ei făcuse parte dintr-un scenariu, ademenită să joace acel rol, şi căzuse în cursa acelei strategeme.

Într-un interviu din 2005, Iosif personal a negat ideea că îşi manipulase mama. El afirma că atunci când vorbiseră la telefon „eu eram la ananghie. Nu puteam să-i spun să nu vină. Nu puteam să tulbur şi mai tare apele. Dacă i-aş fi spus aşa ceva, nu ştiu ce s-ar fi întâmplat. Dar nici n-am insistat să vină. Mi-am exprimat doar părerea că aici oamenii trăiesc împreună cu familiile lor şi nu peste ocean. Probabil că această afirmaţie a fost înţeleasă ca *ademenire*"[49].

Una dintre cele mai scandaloase teorii a venit de la vechiul prieten al Svetlanei Andrei Siniavski şi de la soţia sa Maria Rozanova, care la acea vreme trăiau în exil la Paris. Siniavski i-a spus unui ziarist de la *Daily Mail* din Londra că un agent sovietic pe nume Oleg Bitov, care lucra pentru KGB, pusese la cale reîntoarcerea Svetlanei. Rozanova susţinea: „Surse foarte demne de în credere din Germania vorbesc despre relaţia amoroasă dintre Bitov şi Svetlana cu mult înainte de întoarcerea

cuplului". Bitov fugise în Italia în septembrie 1983, ceruse azil politic în Marea Britanie şi apoi, pe la mijlocul lui august 1984, dispăruse. Când s-a auzit din nou despre el, se afla la Moscova.

CIA credea că KGB îl răpise şi-l dusese înapoi în URSS. Pentru un rus, era limpede că acesta făcea parte dintr-o stratagemă a KGB, iar familia Siniavski susţinea că scopul fusese acela de a o ademeni pe Svetlana Allilueva înapoi în URSS. Siniavski arăta că imediat ce Andropov a ajuns la putere, fiului Svetlanei, Iosif, i s-a permis să-i dea un telefon. Apoi Bitov a făcut-o „amanta" sa, atrăgând-o pe această legătură romantică. Întrebată dacă fusese surprinsă de întoarcerea Svetlanei, soţia lui Siniavski a declarat: „Prinţesele sunt întotdeauna capricioase. În orice poveste"[50].

Legătura dintre Bitov şi Svetlana este cu totul inventată. Câţiva ani mai târziu, s-a aflat că Bitov fugise într-adevăr în Occident, dar apoi, fiindu-i dor de familie, se întorsese de bună voie în Uniunea Sovietică[51]. El şi Svetlana nu s-au întâlnit niciodată.

În ajunul perestroikăi (restructurare), cu suferindul Gromîko încă la putere, era uşor de crezut în conspiraţii. George Kennan pare şi el să acrediteze ideea că fusese un complot al KGB menit s-o atragă pe Svetlana din nou în URSS. În septembrie 1987, Kennan îi scria lui Franc C. Carlucci, consilier al preşedintelui pentru problemele securităţii naţionale, în legătură cu statutul Svetlanei, în care făcea un comentariu neoficial: „După cum îţi aduci bine aminte, acum câţiva ani, ea s-a întors în Uniunea Sovietică, ademenită să vină înapoi de fiul ei, doctor la Moscova, care, imediat după sosirea ei acolo, s-a spălat pe mâini de prezenţa ei"[52]. S-ar putea să-şi fi format această idee chiar din sugestiile Svetlanei sau poate influenţat de prietena sa, ziarista Patricia Blake, care a continuat să insiste în mod public că invitaţia de a se întoarce „a fost o stratagemă a KGB, o conspiraţie pe termen lung s-o facă să

se întoarcă în Uniunea Sovietică"[53]. Probabil era doar o bârfă, dar Kennan trimitea această remarcă unui funcționar de rang înalt de la Casa Albă. Aflase oare ceva de la Fritz Ermarth în 1984, când se întorsese Svetlana în URSS? Ermarth era șeful Serviciului de informații pentru URSS și Europa de Est și, cu siguranță, avea anumite canale în KGB. E greu de aflat.

Foarte limpede este faptul că în cercurile sovietice nimic nu a fost clar niciodată. Dar Svetlana a crezut, corect sau nu, cu adevărat că propriul fiu a fost capabil de o poziție atât de duplicitară, ceea ce a însemnat o nouă trădare îngrozitoare.

Este nevoie de opinia prietenei ei apropiate, Utya Djaparidze, pentru a pătrunde în psihicul Svetlanei. Djaparidze încă se mai temea pentru Svetlana. Ca figură publică, Svetlana nu era văzută ca femeia care era într-adevăr: „o femeie curajoasă, deosebit de generoasă și onestă". În schimb, era „ceea ce voia să facă din ea orice ticălos, înrăit și zăpăcit de ziarist". Era ca o minge de badminton în jocurile din perioada Războiului Rece, silită de numele pe care-l purta să joace un rol politic. Toată lumea se aștepta de la ea „să condamne la grămadă Vestul, pentru cei din Est, și Estul, pentru cei din Vest. E o situație groaznică"[54]. Cu atât mai mult cu cât asta distrugea singurul mediu pe care un exilat și un refugiat îl putea numi cămin: lumea propriei familii și a amintirilor personale.

Capitolul 33

Realitatea americană

Svetlana s-a stabilit în casa aceea de la fermă pe care i-o găsiseră Robert şi Derry Graves în Spring Green. Deşi totul în jur i-l amintea pe Wesley Peters, care acum conducea Taliesin, aflat în apropiere – Olgivanna Wright murise cu un an înainte –, Svetlanei i s-a părut foarte plăcută izolarea de acolo. După haosul din ultimele luni, era o alinare să stea singură în verandă, să vadă cum se trezea la viaţă peisajul de primăvară, iar cireşii sălbatici acoperă dealurile. Aştepta cu nerăbdare să se încheie semestrul şcolar, când Olga avea să vină acasă să-şi petreacă vacanţa de vară. Bineînţeles că Svetlana era îngrijorată cum vor reacţiona americanii după întoarcerea ei. Aşteptându-se să aibă parte de tot felul de acuzaţii, ea a scris mai multe scrisori unor prieteni precum Annelise şi Joan Kennan, lui Bob şi Ramona Rayle, sperând ca lumea s-o înţeleagă.

Raymond Anderson, profesor de jurnalism la Universitatea Wisconsin, din apropiatul Madison, i-a luat în 1986 un interviu pentru *New York Times*. I-a pus obişnuitele întrebări – de ce se întorsese în Uniunea Sovietică – iar ea i-a răspuns direct: „A fost un joc murdar, probabil unul pus la cale de KGB". Când Anderson a întrebat-o despre viaţa de acolo, Svetlana a fost încântată pentru că rareori i se cerea părerea despre politica la zi. I-a mărturisit că viaţa acolo era grea. Ţara se afla într-un

impas economic, iar mâncarea şi îmbrăcămintea se găseau cu greu. Mihail Gorbaciov s-ar putea să fi fost sincer în reformele sale, dar nu a mers destul de departe, vechile dogme erau încă în viaţă şi se îndoia foarte tare că mareşalii şi generalii săi erau de acord cu el. „Numai timpul va dovedi dacă el şi ceilalţi asemenea lui vor putea învinge monstrul birocraţiei, armata şi ideologia aceea învechită."[1] Pe termen lung, ea avea dreptate. Opunând rezistenţă eforturilor de reformare ale lui Gorbaciov, Partidul Comunist a pus la cale o lovitură de stat militară împotriva sa în august 1991. Deşi puciul n-a durat decât două zile, Gorbaciov a fost silit să demisioneze.

Svetlana a ţinut să sublinieze că acesta era ultimul interviu pe care-l mai dădea. Când Olga s-a întors acasă în iulie, ea şi-a găsit un job cu program redus la un magazin de articole asiatice. Într-o bună dimineaţă, a apărut un ziarist în prăvălie care a întrebat de Lana Peters. Olga şi proprietarul magazinului s-au arătat cam încurcaţi, i-au spus că mda, o cunoşteau, dar nu, nu era acum acolo. Deodată, de la etaj a coborât o femeie cu o basma pe cap, cărând o găleată şi un mop. În vreme ce femeia care spăla se strecura printre cumpărători, ştergând pe jos cu mare grijă, ziaristul nici n-a băgat-o de seamă. Olga şi proprietarul abia se puteau abţine să nu izbucnească în râs: era chiar Svetlana, care îi oferea fiicei sale o amuzantă lecţie despre cum să eviţi reporterii[2].

La sfârşitul verii, Svetlana a cumpărat o cabană de vânătoare situată pe un teren de cinci acri în adâncul pădurii. Era la circa 20 de kilometri de Spring Green, într-o zonă cunoscută sub numele de Pleasant Ridge, în Dodgeville Township. Cabana fusese proiectată de un arhitect ca loc de recreere; avea uşi glisante care dădeau direct în pădure şi era destul de izolată – căprioarele veneau la uşa din spate când se lăsa amurgul.

Era o casă mică și frumoasă, taxele erau minimale, iar Svetlana era încântată de ideea că acolo nu putea s-o găsească nimeni. Starea ei financiară era acum foarte precară. Pentru Olga, depusese niște bani într-o bancă din Marea Britanie, iar familia Hayakawa o ajuta pentru ca Olga să poată veni în Statele Unite ale Americii în perioada vacanței. Dar trebuia să câștige într-un fel niște bani, așa că Svetlana era foarte preocupată să restabilească legăturile cu agenții și editorii într-o încercare de a publica *Muzică depărtată* în SUA. De asemenea începuse și o campanie de reabilitare a propriei reputații.

În februarie 1987, la zece luni de la întoarcerea din URSS, a trimis două scrisori circulare. Cea dintâi era adresată în general unor „vechi prieteni și foști patroni". În aceasta se plângea de felul în care fusese zugrăvită de presa din SUA ca una care „ura America" (ea se referea în mod direct la articolul Patriciei Blake din revista *Time*): „N-am spus NICIODATĂ una ca asta... Veți avea bunăvoința să spuneți câteva cuvinte că... LA a 20-a aniversare a adoptării acestei țări ca fiind a mea... Iubesc această țară PENTRU CĂ EU ÎMI IUBESC fiica americană"[3].

În cea de-a doua scrisoare circulară, adresată, simplu, unor „prieteni" și expediată la vreo treizeci de oameni, arăta că încerca să-și câștige traiul din scris, dar „cărțile mele sunt într-un fel de cerc vicios". Nu putea să-și retipărească primele două cărți și nimeni nu o voia pe cea de-a treia. Nu mai avea bani decât pentru o lună și cerea ajutor pentru a-și păstra casa din pădure. „Îmi vine greu să cer de pomană, dar trebuie să continui să scriu. Trec prin cea mai grea perioadă din viața mea."[4]

Mulți prieteni s-au arătat stânjeniți sau chiar insultați de scrisoarea prin care cerea ajutor financiar. În America nu ceri niciodată bani oamenilor. Aici se presupune că-ți sufleci mânecile și te apuci de treabă. Dar când a scris această scrisoare,

Svetlana acţiona în baza unui obicei rusesc sau sovietic. Dacă ajungeai la ananghie, în cercul tău de prieteni era ceva obişnuit să împrumuţi bani. Cuvântul rusesc pentru *a împrumuta* era *a lua*, ceea ce sublinia că problema restituirii era neimportantă[5]. Şi nu era o ruşine să ceri ajutor.

Svetlana încerca să vadă dacă putea revoca Fondul Caritabil Allilueva, unde mai existau 275 000 de dolari din banii ei. Cheltuise 200 000 de dolari pentru construcţia Spitalului Brajesh Singh şi-l finanţase vreme de douăzeci de ani. Rapoartele economice fuseseră foarte rare. Acum, când era la pământ financiar, probabil că era timpul ca alţii să preia proiectul. Dar Înalta Curte din Mercer County a stabilit că întrucât ea avea dreptul legal de a redirecţiona fondurile către beneficiari, nu putea pretinde niciun ban pentru sine, pentru că fondul era irevocabil pe timpul vieţii ei. Ea a redirecţionat donaţiile către Centrul Medical din Princeton şi către Stuart Country Day School[6].

Acum căuta alte surse de venit. În cursul lunii mai, a acceptat o invitaţie de a ţine o prelegere despre Gorbaciov studenţilor la istorie de la Mundelein College din Chicago. Ea şi-a sintetizat declaraţiile despre Gorbaciov într-o scrisoare către Philippa Hill:

> El doreşte glasnosti – deschidere, dar unde sunt ziarele independente, deschise, în care oameni să-şi expună opiniile? Nu există deocamdată niciunul. Dacă nu-şi schimbă şi nu-şi subminează regimul unui singur partid şi nu lasă în mod legitim şi alte partide să existe nu vor avea niciodată „deschidere". Sunt doar vorbe, vorbe, şi iar vorbe. Dar de venit va veni, chiar dacă nu Gorbaciov va face asta, următorul venit la putere va trebui să facă reforme[7].

Dar în ciuda abilităţii ei de a vorbi despre Gorbaciov, Svetlana a descoperit că asistenţa dorea să pună întrebări

numai despre tatăl ei, ceea ce-a făcut-o să se simtă într-atât de neajutorată încât a crezut că va face o criză de nervi. Cu asta s-a încheiat cariera ei de conferenţiar. Îi spunea Rosei Shand: „Mereu mă trezesc în nori – o iluzie sau alta, pozitivă sau negativă... NU ÎNVĂŢ ODATĂ să trăiesc în realitatea americană. Mă depăşeşte"[8].

Svetlana habar nu avea, dar în culise se trăgeau nişte sfori pentru a-i face rost de bani. În mod intenţionat ea nu le trimisese lui George şi Annelise Kennan scrisoarea ei disperată. De la ei nu putea cere ajutor, dar unii prieteni le-au trimis şi lor scrisoarea, iar Kennan s-a hotărât să intervină. I-a scris lui Frank Carlucci, consilier al preşedintelui pentru problemele securităţii naţionale, incluzând şi o copie a „scrisorii circulare" pe care „Svetlana (Djugaşvili) Peters" o trimisese prietenilor ei. După ce-i prezintă un sumar al istoricului Svetlanei, Kennan remarca:

> Este evident că singură şi-a atras toate aceste probleme asupra sa şi merită prea puţină simpatie personală... Cu toate astea, o seamă de foşti prieteni, care înţeleg pe deplin că numai ea e responsabilă pentru situaţia dezastruoasă în care se află, consideră că le vine greu să stea şi să urmărească felul în care ea ajunge o cerşetoare. Şi mă întreb dacă, din punctul de vedere al guvernului nostru, e de dorit să lase să se întâmple una ca asta... Luând în considerare modul generos şi inteligent în care a fost tratată de autorităţile sovietice [când s-a reîntors în 1984], cred că ar face o proastă impresie, ar stârni comparaţii neplăcute şi nu ar fi în interesul guvernului nostru ca ea şi fiica ei (care e o fată plăcută şi nevinovată de toate aiurelile mamei sale) să ajungă la mila publică. O astfel de răsturnare de situaţie ar putea fi exploatată de propaganda adversă[9].

Kennan sugera că poate fi constituit un depozit nesemnificativ de 300 000 de dolari din care să i se facă o plată periodică

Svetlanei sub forma unui „necesar clandestin". După câteva săptămâni, Fritz Ermarth de la CIA i-a telefonat lui Kennan să-i comunice că era încredințat că problema se putea rezolva, dar era nevoie de ceva timp[10].

Olgivanna murise, iar Svetlana socotea că Taliesin era un loc sigur. Acum nu dorea decât pace cu Wesley Peters. Dar cel mai mult Svetlana dorea ca Olga să aibă o relație cu tatăl ei și a încercat s-o convingă să-i facă o vizită. Îi spunea Olgăi: „Știi, e un om bun. Nu ar trebui să-l urăști, nu trebuie să spui lucruri urâte despre el". Iar Olga îi replica de obicei: „Mami, doar știi că nu vreau să vorbesc despre asta. Am convenit amândouă să nu mai discutăm despre asta. Nu pot schimba ceea ce am văzut"[11].

Cu toate acestea, în vacanța de Paști din acea primăvară a anului 1987, a cedat la insistențele mamei sale și în cele din urmă i-a făcut o vizită lui Wesley. Cei de la Taliesin își aminteau de Olga, acum o fată frumoasă de șaisprezece ani, cu un păr lung căzându-i pe umeri, care s-a așezat la pian și a interpretat niște cântece georgiene cu vocea ei eterică[12]. Însă Olgăi i s-a părut dezolantă viața aceea în comun din Taliesin și nu a simțit niciun fel de comuniune cu tatăl ei. I-a spus mamei sale că îi era recunoscătoare: „Mi-ai oferit o viață minunată. Mai ales că m-ai luat de acolo"[13]. S-a simțit ușurată când s-a întors la Friends' School.

În iarna care a urmat, în cabana ei de vânătoare, Svetlana a lucrat la un nou manuscris, intitulat „O carte pentru nepoatele bunicii". Urma să fie o relatare a întoarcerii ei și a Olgăi în URSS. A scris și nesfârșite scrisori și a mai făcut și traduceri. Știind bine că situația ei financiară era precară, vechiul ei prieten Bob Rayle a intervenit: „Am încercat să-i ofer ajutor din partea CIA, dar ea a refuzat în permanență"[14]. În cele din urmă a reușit să-i facă legătura cu Ilia Levkov, un emigrant rus care

avea o mică tipografie la New York, numită Editura Liberty. În iarna aceea, Levkov a tipărit în limba rusă *Muzică depărtată*. Avansul era minimal, dar i-a oferit Svetlanei şansa de a traduce din când în când câte o carte în ruseşte, care i-a adus iar nişte bani. În ianuarie 1988, a luat avionul şi s-a dus în Marea Britanie şi a locuit la Phillipa Hill, ca să mai stea cu Olga. I-au venit nişte idei de a încerca să se stabilească din nou acolo, dar nu erau decât efemere iluzii. După ce s-a întors la Chicago, autobuzul ei spre Wisconsin a fost prins într-un viscol. Gândul de a rămâne în izolarea aceea a cabanei de vânătoare în fundul pădurii era descurajant. S-a gândit să se mute în altă parte. Dar unde?[15]

În iunie 1988, Svetlana i-a trimis o scrisoare Rosei Shand cu nişte veşti surprinzătoare. Trebuia să-i mărturisească: se îndrăgostise. Bărbatul se numea Tom Turner. „După ce ani şi ani de zile am stat cu«inima îngheţată», acum iubesc un bărbat, şi nici nu-ţi pot spune ce bucurie am în suflet şi ce renaştere şi lumină e pentru mine. Totul e acum doar în stadiu de «înmugurire»."

Tom Turner, texan prin naştere, avea cincizeci şi doi de ani, cu zece ani mai tânăr decât Svetlana. Locuia în Saint Louis. Se întâlniseră cu doi ani înainte în Illinois, în casa unui prieten, şi de atunci păstraseră o legătură prietenească prin intermediul scrisorilor, dar recent începuseră să se întâlnească. Svetlana i-a mărturisit Rosei că numai vreo câţiva prieteni ştiau acest secret:

> Totul evoluează frumos ÎNTRE NOI doi... Cred că POATE evolua într-o relaţie fericită şi minunată pentru amândoi... N-ar trebui să mă gândesc prea departe... NU E BINE... Te rog, păstrează secretul acesta numai pentru tine. Uneori sunt atât de fericită... încât îmi vine să strig: „Tom e un om minunat"! Dar n-ar trebui[16].

Era ca şi cum i-ar fi fost frică să anticipeze momentul de fericire, crezând că, dacă vorbea, aceasta dispărea. Petreceau ore în şir la telefon, iar ea lua autobuzul şi făcea 600 de kilometri pentru a petrece un weekend cu el la Saint Louis, sau venea el în Wisconsin în vizită.

Turner avea un trecut interesant. Fusese elevul arhitectului Buckminster Fuller, dar apoi se apucase de afaceri. Făcea parte din al treilea ordin dominican, frate laic. Aceştia, indiferent că erau căsătoriţi sau necăsătoriţi, lucrau în cadrul comunităţii. Îi plăcea muzica şi tot ceea ce era rusesc. Îi era indiferent cine fusese tatăl Svetlanei, îi plăcea s-o ia cu el să-i cunoască prietenii. Olga era încă în Marea Britanie la şcoală şi nu-l întâlnise pe Turner, dar Svetlana îi scria lungi scrisori în care-i descria serile plăcute în care găteau împreună, se pare că Tom îi spusese că era o mare bucătăreasă şi ar putea deveni o soţie minunată[17]. La un moment dat, Olga a crezut că aveau să se căsătorească, în taină şi-ar fi dorit asta. Şi brusc a venit groaznica veste: erau prieteni de doar câteva luni când Tom a fost diagnosticat cu cancer în stadiu terminal.

Se pare că soarta Svetlanei era că ajungă mereu într-un cerc tragic. La un moment dat, fusese lângă Brajesh Singh când acesta se sfârşise; acum urma să-l aline pe Tom Turner care murea. Şi exact asta a făcut. Tom nu a căzut la pat decât aproape de sfârşitul bolii. Şi relaţia lor de dragoste, însoţită de acel groaznic avertisment, a continuat până la sfârşit.

Chiar în perioada în care Tom era pe moarte, Svetlana a primit o altă lovitură în speranţele ei: la sfârşitul lui ianuarie 1989, cu doar trei luni înainte de a împlini optsprezece ani, Olga a năucit-o pe mama ei fugind de la şcoală cu „un dulce prieten hipiot" pe nume Hayden. Într-un weekend, când îşi luase învoire de la şcoală ca să meargă în vizită la ferma familiei

Hayden – tatăl său era un bogat bancher londonez – cei doi tineri iubiţi au fugit la Brighton. Locuiau într-o singură cameră: o încăpere cu acces la o bucătărie şi o baie comună. Îndată ce Svetlana a aflat că fiica ei părăsise şcoala, ea le-a cerut prietenilor să se ducă la Brighton şi să bată la uşa Olgăi şi a lui Hayden – erau prea săraci ca să aibă telefon –, dar se pare că nimeni n-a reuşit s-o convingă pe Olga să se întoarcă la Friends' School. Frustrată, Svetlana a luat legătura cu tatăl lui Hayden şi şi-a făcut o rezervare la avion pentru Londra pe 5 februarie. S-au dus cu maşina amândoi să-şi aducă acasă copiii.

Într-o bună dimineaţă, Hayden se uita pe fereastra dormitorului lor şi a exclamat: „Doamne! E tata". Olga s-a uitat şi ea pe fereastră şi a exclamat: „Doamne! E mama". I-au invitat pe cei doi părinţi la un ceai şi s-au aşezat toţi patru pe jos, fiindcă, în afară de o saltea învelită în pânză indiană, nu exista niciun fel de mobilier în cameră. Când se gândea la dimineaţa aceea, Olga îşi amintea cu dragoste de mama ei:

> Bătuse atâta drum ca să vină să stea de vorbă cu mine şi să-mi bage minţile în cap şi să mă facă să mă întorc la şcoală. Dar când a văzut cât de mult ne iubeam, mami – fiind atât de romantică – n-a avut inima să ne despartă. Eram o pereche atât de frumoasă şi atât de fericită! Şi-a amintit ceva din trecut. Când avea numai şaisprezece ani, tatăl ei făcuse asta pe când se îndrăgostise de Kapler. Şi nu avea de gând să-mi facă şi mie una ca asta. Bănuiesc că a sperat că voi fi în stare să aleg singură ce am de făcut. Ceea ce am şi făcut. Eu şi Hayden ne-am întors până la urmă la Londra şi am rupt legătura. Dar mama a fost nevoită să vină în ziua aceea cu tatăl lui Hayden care făcea spume: „Mă iei peste picior? Doar nu o să te apuci... nu... noi nu rezolvăm aşa"... Dar noi am fost lăsaţi acolo mai departe[18].

Descurajată, Svetlana a luat avionul și s-a întors în Wisconsin. Bineînțeles că era furioasă: Olga nu mai avea acum note de nivel-A pentru a fi primită la colegiu. Visul ei privind educația fiicei sale era spulberat, în vreme ce Hayden avea în spate averea tatălui său. În aprilie, a pus cabana de vânătoare la vânzare și s-a mutat într-un apartament din Madison.

Tom Turner a murit pe 3 iunie 1989. Svetlana a participat la funeralii la Saint Louis și a fost foarte mișcată când a văzut cu câtă căldură a acceptat-o familia lui. I-a trimis o scrisoare îndurerată Philippei Hill la Cambridge. Când „cel mai scump prieten" al ei a murit, deși „amândoi, și el, și eu, știam că va veni, moartea lui a fost o lovitură. Acum CÂND NU-L MAI AM ÎN PREAJMĂ în carne și oase ESTE foarte trist"[19]. Aceste rânduri sunt impresionante prin stoicismul lor: Svetlana fusese bine antrenată să înfrunte pierderile.

În august, la două luni de la moartea lui Tom Turner, Svetlana a fost internată de urgență la spitalul din Madison, suferind se pare un atac de cord.

Îi scria Phillipei Hill că simțea cum se cufundă tot mai jos și tot mai jos de „idealul" ei. „Mânia răneşte inima... Simt că plesnesc pe la toate cusăturile." Și a luat-o razna. Era furioasă pe toată lumea pe „idioții de editori, idioatele de ziare, pe idioții de politicieni care apar la televizorul meu în fiecare seară. Chiar și idiotul de Gorbaciov, care A RATAT O ȘANSĂ ATÂT DE BUNĂ DE A FACE MARI REFORME în URSS. A ratat ceasul acela suprem care i-a fost dat". Și își încheia scrisoarea către Philippa astfel: „Ei bine, sărmanului Tom îi plăcea să discute despre toate astea, despre politică, despre toate. Acum nu mai am cu cine vorbi. E atât de trist"[20]. Apoi a venit și factura pentru ședereа ei la urgență care aproape i-a secătuit toate economiile.

A rămas un mister cum a reuşit Svetlana să supravieţuiască financiar, dar se pare că intervenţia lui George Kennan pe lângă Fritz Ermarth de a o ajuta – prin acel „necesar clandestin" – a avut ecou. O vreme, a primit o subvenţie lunară în mod regulat pentru lucrări de traducere de la o agenţie din Washington[21]. Ea susţinea că nu ştia numele „binefăcătorilor" ei. Le spunea lui George şi Annelise Kennan: „Habar nu am cine îmi hotărăşte soarta. Bănuiesc că nişte oameni din Washington... Nişte umbre fără nume. Totul strict secret. NICIODATĂ nu m-a întrebat nimeni nimic"[22].

Şi a început să se simtă stânjenită de toată afacerea: cecurile veneau cu regularitate, însă nu erau urmate de nicio lucrare de traducere. Un cec avea numele şi adresa unei edituri – Crocker din Massachusetts. A scris să se intereseze de obligaţiile ei, dar n-a primit niciun răspuns.

După Crăciun i-a scris Rosei Shand că a făcut o nouă descoperire: „Cei de la CIA din Wash. DC au decis să-mi acorde o «pensie» sub acoperirea unei lucrări de traducere. Îţi poţi închipui o prostie ca asta?... [Ei] socotesc că dacă îmi dau astfel nişte bani NU mă umilesc"[23]. Îi spunea Rosei că a luat legătura cu angajatorul ei (n-a pomenit niciodată despre cine era vorba, dar sugera că era un ofiţer de la CIA), care a informat-o că firma respectivă nu exista: „Noi am crezut că ai priceput".

Enervată la culme, Svetlana a protestat: „Am simţit că eram inclusă într-un program. Era o acţiune sub acoperire... N-am fost niciodată spionul nimănui şi nu pot trăi cu o pensie, ajutor, sau ce-o fi, de la CIA"[24].

Era furia ei sinceră? Oare nu suspectase că binefăcătorii ei puteau fi de la CIA? Se părea că în mintea ei, atâta vreme cât făcea o muncă de traducător legitimă, chiar dacă nu era sigură care era sursa de la Washington, totul era în regulă. O mulţime de disidenţi sovietici erau sprijiniţi în acest fel. Cu un

an înainte avusese loc o audiere în Senat, prezidată de senatorul Sam Nunn, în care se analizase situaţia generală a transfugilor sovietici din Statele Unite ale Americii. Svetlana a fost dezamăgită că nu a fost şi ea chemată să depună mărturie[25]. Dar era cu totul altceva să accepţi o subvenţie direct de la CIA; asta însemna să fie pusă pe picior de egalitate cu Victor Louis, subvenţionat de KGB. Bob Rayle a susţinut mereu că ea a refuzat de fiecare dată să accepte un sprijin de la CIA. Probabil socotea că, fiind rusoaică, într-o bună zi avea să i se ceară să răsplătească într-un fel generozitatea CIA.

În mare grabă, Svetlana s-a decis să reacţioneze. Fără Tom şi fără Olga, toamna aceea a fost foarte dezolantă în apartamentul din Madison. Ajunsese într-o altă fundătură. Cum Uniunea Sovietică se dezintegra şi „mania Gorby" cuprinsese Statele Unite ale Americii, Svetlana era convinsă că noul ei manuscris acum terminat – „O carte pentru nepoatele bunicii" – nu va fi niciodată publicată în Statele Unite ale Americii. Era invitată de mai multă vreme să facă o vizită unei vechi prietene, doamna Helen Zamoiska, la Muret, în Franţa, şi familiei Siniavski, cu care reluase corespondenţa şi care-i sugerase că ar fi putut să-şi găsească un editor în Franţa. Dar dincolo de toate astea, o îmboldea dorul de a fi mai aproape de Olga.

Când Olga a venit în decembrie acasă, Svetlana i-a spus că se mută în Franţa. Ca de obicei, mutatul s-a făcut în grabă. Olga a dus mobila lor veche la nişte magazine second-hand, târguindu-se asupra preţului, şi a împachetat restul de lucruri ale mamei ei care urmau să fie expediate în Marea Britanie. Svetlana a mai luat un ultim prânz cu Wesley Peters la vechiul lor restaurant, Don Q Inn, în apropiere la Dodgeville. El s-a arătat drăguţ, au discutat amabil, au vorbit despre educaţia Olgăi în viitor. Şi Svetlana a plecat.

Mai întâi s-a îndreptat spre sudul Franței, apoi a petrecut câteva săptămâni la o mănăstire de călugărițe romano-catolice din Toulouse, despre care a vorbit întotdeauna cu nostalgie. I-a vizitat pe cei din familia Siniavski la Paris, dar a reieșit că nu o puteau ajuta prea mult să găsească un editor francez. Cu siguranță că nu auzise bârfele pe care le lansaseră aceștia în revista londoneză *Times* în 1984 despre cum a fost ea ademenită în URSS de agentul KGB Oleg Bitov. Dacă ar fi știut, ar fi fost scutită de o călătorie plină de frustrări.

Acum încotro? În Wisconsin lichidase totul. Singurul loc în care o mai puteau duce acum picioarele era Marea Britanie. Olga lucra acum la o bancă și locuia în Muswell Hill cu alți trei prieteni într-o casă cu chirie. A invitat-o pe mama ei să vină și ea acolo. Svetlana a rămas patru luni, dar, bineînțeles, acest aranjament nu putea să dureze.

Se părea că Svetlana pășea acum în gol, dar chiar atunci a apărut o piatră pe care să se sprijine. Fostul ei proprietar din Cambridge, profesorul Robert Denman, a pus-o în legătură cu Sir Richard Carr-Gomm, un filantrop care fondase Morpeth Society, o organizație de caritate nonprofit care administra un număr de complexe de cămine particulare la Londra pentru gentlemeni scăpătați și oameni aflați în nevoie[26]. Așa că Svetlana s-a mutat în Delgarno Gardens 24, în North Kensington, unde avea la dispoziție o cameră și bucătăria și baia comune cu alți cinci locatari – un ciudat ecou al apartamentelor comune din Moscova.

Prietenilor din America le-a lăudat bunăvoința britanicilor: „Lucrătorii din domeniul caritabil sunt niște oameni deosebiți"[27]. Orașul le punea la dispoziție o mulțime de facilități celor în vârstă: acces la transport urban, concerte, biblioteci unde a putut studia subiecte pe care dorise să le cunoască

întotdeauna. Plimbarea favorită era în Regent Park, unde își găsea un loc și se apuca să-și redacteze corespondența. Își asigura prietenii: „Nu mă deranjează să trăiesc din banii oferiți de organizația de caritate. Nu mă deranjează că am mobilă descărcată din camioanele de caritate. Nu mă deranjează. Nu mă simt umilită în niciun fel. N-am vrut să trăiesc dintr-o pensie consistentă provenită de la CIA, pentru că nu socotesc că e corect. Am avut patru cărți care puteau fi publicate și aș fi putut avea bani din lucrările mele literare"[28].

Primea 60 de euro pe săptămână de la Carr-Gomm Society, din care își plătea camera și cheltuielile de hrană și utilități[29]. Vorbea cu afecțiune despre colegii de rezidență: „un american, un bucătar chinez, un alcoolic pocăit, o fostă menajeră, un homosexual de 24 de ani". Singurul lucru neplăcut era cu toaletă comună pe care nimeni nu-și bătea capul s-o curețe. Cu toate astea, îi spunea unui prieten britanic: „Soarta întotdeauna mi-a trimis oameni neobișnuiți care să mă scoată din abis"[30].

Svetlana a început să participe la Londra la marșurile de protest împotriva armelor nucleare. Nu era o nouă obsesie a ei. Cu vreo câțiva ani în urmă, îi scrisese lui George Kennan: „OH, CÂT DE MULT AȘ VREA să trăiesc și eu sub un guvern care să nu aibă bombe atomice și să nu amenințe pe nimeni"[31]. „George, tu ești un mare apărător al păcii... TE ROG, FĂ CEVA. CHIAR ACUM. CEVA CU ADEVĂRAT MĂREȚ."[32] Chiar și Svetlana, numai ea, ar fi putut atrage o considerabilă publicitate dacă s-ar fi aflat că fiica lui Stalin participă la marșurile de pace de la Londra, dar a preferat să rămână anonimă, temându-se mereu de dușmanii care i-ar fi putut mistifica motivele. Când prietena ei Philippa Hill a făcut greșeala de a o defini ca fiindu-și chiar ea „cel mai rău dușman", i-a replicat, în mod cu totul surprinzător, cât se poate de calmă:

> Nu cred că eu sunt cel mai rău dușman al meu, pentru că, pur și simplu, am atât de mulți buni și groaznici dușmani, cum nu veți avea niciodată mulți dintre voi, draga mea... Iar dușmanii mei nu sunt ai mei, ci ai tatălui meu. Dar se folosesc de mine ca un înlocuitor al imaginii sale. Orice psihiatru îți poate explica. Trebuie să mă confrunt cu un dușman cât se poate de real, cu o răutate cât se poate de reală și cu obstacole la fel de reale[33].

Angela Lambert, ziaristă la *Independent*, a reușit s-o descopere în martie 1990 pe Svetlana, curând după sosirea ei la Londra. Probabil că Lambert a reușit să trezească ceva în Svetlana pentru că i-a vorbit cu deosebită sinceritate. I-a mărturisit că nu mai trăia „plăcuta iluzie" că putea scăpa vreodată de eticheta de fiică a lui Stalin, apoi a adăugat: „A făcut parte din greșeala mea".

> Mi-am trăit viața cum am putut, deși aș fi putut trăi și mai bine, într-un anumit cadru numit Soartă. În viața mea a existat o anumită fatalitate. Nu poți să-ți regreți soarta, deși regret foarte mult că mama nu s-a căsătorit cu un tâmplar. M-am născut marcată de soarta părinților mei. M-am născut sub numele acela, sub acea cruce, și n-am reușit să ies de acolo. N-am făcut decât să-mi urmez în mod pasiv calea propriului pelerinaj[34].

„În mod pasiv" nu e chiar expresia pe care ar lipi-o mulți de Svetlana, dar așa credea ea despre sine.

Cei care vedeau în Svetlana prințesa Kremlinului par să creadă că fusese crescută cu o îngăduință ca în povești. Dimpotrivă, ca toți cetățenii sovietici, a fost educată să respecte un cod stric al supunerii. Sovieticilor li se spunea unde să trăiască, unde să lucreze, unde să nu călătorească. Svetlana s-a uitat întotdeauna la ceilalți – la protectori, mentori, îndrumători – ca

să știe încotro s-o ia. Prin asta înțelegea ea propria pasivitate. Dar apoi se revolta: față de sine și apoi față de ceilalți pentru că o supuneau unui control. Se plângea: „N-am putut niciodată să mă arăt așa cum eram". N-a recunoscut niciodată că ea i-a înfruntat pe toți. Îi spunea gânditoare lui Lambert:

> Nu doresc decât un singur lucru: să-mi public cărțile. Visez ca povestea mea să ajungă în cele din urmă la cititori. Cel puțin aș spera astfel să-i conving pe cititorii cărții mele că eu nu am avut nicio legătură nici cu filosofia tatălui meu și nici cu ceea ce a făcut el. Atunci aș simți că am reușit să fac ceva. Fără asta, după mine, viața mea ar fi total inutilă[35].

A netezit cu mâinile ei delicate fața de masă la care stăteau și i-a zâmbit lui Lambert: „Am avut parte de o viață grea, draga mea, greu și s-o asculți, greu și s-o trăiești".

În acel noiembrie, ea i-a trimis Rosei Shand o felicitare de Crăciun cu un singur rând: „Dragă Rosa, cred că încă sunt vie după acest an groaznic. Ar trebui să fie mai bine acum"[36]. Dar optimismul ei suna puțin fals. Chiar și pentru ea.

Capitolul 34

„Să nu porți niciodată fustă strâmtă dacă ai de gând să te sinucizi"

La 3 mai 1991, Jerzy Kosinski, prietenul Svetlanei, s-a sinucis. Și-a înfășurat capul cu o pungă de plastic și a murit sufocat, lăsând în urmă o notă: „O să mă duc să dorm puțin mai mult decât de obicei. Spuneți-i Eternitate"[1]. Când a citit în ziarele din Londra despre moartea lui, Svetlana a fost profund șocată. Au năpădit-o amintirile momentelor când ea și Olga îl vizitaseră la New York: le-a plimbat într-o trăsură trasă de cai prin Central Park, în timp ce soția sa, Kiki, le făcea poze. Îi dăduse un autograf pe cartea lui *Pasărea pictată*: „Svetlanei, care o să înțeleagă"[2]. Ce a înțeles? Probabil că a știut că din 1982 Kosinski a trăit sub acuzația de plagiat, de a fi folosit „negri" care au scris în locul lui și de a-și fi falsificat faptele din experiența sa de supraviețuitor al Holocaustului. Apărătorii lui Kosinski, printre care și Zbigniew Brzezinski (consilierul pentru probleme de securitate națională din administrația Carter), susțineau că guvernul comunist din țara sa natală, Polonia, îl defăimase[3]. Oare asta a înțeles Svetlana, care a fost la fel de bârfită de comuniștii sovietici? Ea fusese încredințată că Kosinski avea o viață frumoasă: o soție frumoasă, un apartament drăguț, cărți publicate. Ca acum să fie ceea ce ea numea un sinucigaș.

Vestea sinuciderii lui Kosinski a deprimat-o; era la pământ. Ea trăia fără o lețcaie, într-o Londră cenușie, ploioasă, fără să

aibă habar ce fel de carte mai avea să-i ofere soarta. Într-o zi de mai, mergea pe London Bridge şi privea apa noroioasă a Tamisei. Ridicându-şi fusta strâmtă, a încercat să se urce pe balustrada podului. O mână puternică a apucat-o şi a tras-o din nou pe trotuar. Cu coada ochiului a zărit un irlandez masiv, roşu la faţă şi cu părul alb, într-o haină de ploaie închisă la culoare, care se îndepărta cu paşi repezi. Doi tineri sergenţi au luat-o şi au urcat-o într-o maşină de poliţie. În timp ce o conduceau spre casă, discutau despre meciul de fotbal transmis la radio. Când au ajuns la uşa casei ei, i-au spus cu severitate: „Să nu mai faci asta niciodată". În noaptea aceea, pe când stătea întinsă în pat, a încercat să-şi tragă o pungă de plastic pe cap. N-a reuşit. A adormit. A doua zi dimineaţă s-a trezit şi totul i-a părut un coşmar îngrozitor[4].

Când Olga s-a întâlnit cu mama ei în acea săptămână, pentru prânzul ritual într-o tavernă, Svetlana i-a mărturisit încercarea de suicid. I-a povestit pe un ton banal, de parcă i-ar fi vorbit despre o plimbare prin parc[5]. Dar ceva se schimbase: Svetlana a înţeles ce însemna sinuciderea. Se petrecea într-un moment de nebunie şi pentru nişte motive nebuneşti: o zi întunecoasă, ploaie, vântul îţi întoarce umbrela pe dos, cineva nu s-a ţinut de cuvânt şi n-a venit la prânzul programat, ceva îţi declanşează disperarea. „Trebuie să fii foarte înnebunit, nebun de legat, înnebunit de toată lumea sau de cineva anume, sau de oricine, sau de orice."[6] Tatăl ei strigase mamei ei la o petrecere: „Hei, tu!" Dacă încercarea de sinucidere a Nadiei n-ar fi reuşit atunci, a doua zi când s-ar fi trezit ar fi luat-o de la capăt. Svetlana şi-a amintit că doica ei i-a spus că atunci când a fost descoperit trupul mamei ei se părea că aceasta se târâse spre uşă, ca şi cum ar fi regretat ce făcuse. Nadia ar fi putut fi salvată[7].

În taverna aceea, Svetlana a şi glumit cu Olga: „Să nu porţi niciodată fustă strâmtă dacă vrei să te sinucizi". Olga şi-a dat seama că Svetlana acum înţelesese disperarea mamei sale. Sinuciderea poate fi pur şi simplu un accident din impulsivitate, când nimeni nu se află în preajmă să te oprească. Olga a simţit că Svetlana, în cele din urmă, şi-a iertat mama că o abandonase.

În luna iulie a acelui an, Olga s-a decis să ia avionul şi să se ducă în Wisconsin în timpul vacanţei (lucra încă la bancă). Voia să încerce să vorbească din nou cu tatăl ei. Voia să-i facă o surpriză. Dar, cu o săptămână înainte de data la care urma să plece, a primit vestea că Wes suferise un atac cerebral. Când a ajuns la Taliesin în seara de 16 iulie, tatăl său era deja inconştient şi a murit în cursul nopţii. I-a telefonat imediat mamei sale să-i spună vestea. Svetlana n-a plâns, dar nu s-a putut opri să nu murmure fără încetare: «O, Doamne, o, Doamne, şi era un om atât de bun», apoi vocea i s-a stins şi s-a aşternut tăcere, de parcă ar fi lăsat receptorul jos şi ar fi ieşit din cameră"[8].

În complexul social în care stătea, Svetlana plângea pentru fostul ei soţ: „Nu ştiam cât de profund exista în mine. A fost un om bun în multe feluri, mediul acela nefericit (din Taliesin etc.), multa invidie şi ura din jurul nostru au fost cele care au distrus ceea ce, în alte circumstanţe, ar fi putut deveni o frumoasă viaţă de familie"[9]. Credea că şi Olga simţea acelaşi lucru: fiica sa a descoperit că-şi iubea tatăl abia după ce acesta murise.

Olga de-acum crescuse: nu mai era copilul Svetlanei, era cea mai bună prietenă a ei. Când Svetlana a venit să locuiască la Londra, Olga îşi amintea: „La vremea aceea, pământul era mic pentru noi. Nu avea importanţă unde trăiam. Ne vedeam, eram mereu împreună". Faţă de Olga, Svetlana nu avea reţineri să discute orice: „Discutam atâtea lucruri dureroase". Olga era

în stare să privească de la distanţă căsnicia mamei şi tatălui ei. Când Svetlana se întâlnea cu Wes, nu se putea abţine să-şi păstreze calmul pentru a lua decizia corectă. „Oarbă în faţa pericolelor de la Taliesin, fusese doborâtă." Olga a simţit că tatăl ei n-ar fi putut niciodată să-i ofere mamei ei dragostea de care avea nevoie: „Dacă lăsăm la o parte geniul său deosebit, el nu se ridica prin intelect la înălţimea ei"[10].

Olga a înţeles durerea mamei sale. Uneori Svetlana cădea în ceea ce Olga descria ca „spaimele nocturne ale unui copil singur şi rătăcit. Era ca şi cum ar fi trecut un nor pe deasupra ei. Era ca şi cum mintea ei pornea cu un gând şi se ducea cu el până în punctul în care nu mai avea niciun control asupra acelui gând sau încotro o purta". Asta se întâmpla când Svetlana scria, dar uneori nu părea să se fi ivit nimic care să provoace acea stare, alteori cauza era un lucru banal: „laptele care dădea în foc. Şi devenea de neconsolat. Uneori declanşată de un vulcan de gânduri, amintiri, dureri, îngrijorări, spaima că avea să se întâmple ceva, care se ridica şi o copleşea". Olga o vedea pe mama ei – atât de mult neînţeleasă – ca pe o femeie care avea nevoie de dragoste necondiţionată: „Oamenii care au stat în jurul ei cel mai mult, care i-au fost prieteni sunt şi cei care au înţeles asta. Ei au văzut vulcanul"[11].

Svetlana părea să fie în stare să-şi găsească mereu prieteni. În acel an, în iulie, ea a întâlnit-o pe Nina Lobanov-Rostovski, al cărei soţ era membru al aristocratei familii Lobanov-Rostovski. Cu câteva zile în urmă, Nina tocmai pornise spre supermarket când portarul de la blocul ei din North Kesington a oprit-o să-i spună:

„— Madame, ştiţi pe cine am văzut eu plimbându-se în dimineaţa asta? Pe fiica lui Stalin, Svetlana Stalin.

Nina i-a replicat:

— David, e posibil aşa ceva? Ce făcea oare în zona asta?

— Cred că se îndrepta spre Morpeth Society, în blocul de alături. Dacă o mai văd, s-o invit sus la dumneavoastră?

Cu siguranţă că a confundat-o cu altcineva.

— Da, aşa să faci, David"[12].

La 17 iulie – Nina şi-a adus aminte data cu exactitate – se afla în bucătărie pregătind un dineu când a sunat soneria. Crezând că unul dintre oaspeţi fusese drăguţ şi îi trimisese flori, a deschis, dar în uşă era Svetlana, arătând exact ca în fotografii. Nina a amintit întâlnirea de parcă ar fi făcut parte dintr-o piesă:

> SVETLANA: Îmi cer iertare că dau buzna, dar portarul dumneavoastră mi-a spus că aici locuiesc nişte ruşi şi că voi fi bine-venită.
>
> EU: Doriţi cumva o ceaşcă de ceai?
>
> SVETLANA (trecând pragul): Aţi cunoscut vreodată un rus care să refuze o ceaşcă de ceai?
>
> Şi am făcut cunoştinţă oficial. I-am explicat că eu eram franţuzoaică şi pregăteam un ragout pentru petrecerea din acea seară, aşa că a venit după mine în bucătărie. Am făcut un ceainic de ceai tare, iar Svetlana a băut mai multe ceşti cu câte cinci linguriţe de zahăr în fiecare. I-am oferit şi nişte zmeură pregătită pentru desert. Le-a mirosit încântată şi a remarcat: „În Anglia zmeura şi celelalte fructe sunt la fel de parfumate ca şi cele din Rusia. Mi-au lipsit în America. Acolo fructele nu au parfum"... Şi a început să vorbească o mulţime, iar eu o ascultam[13].

În aceeaşi seară, Nina l-a întrebat pe soţul ei dacă avea ceva împotrivă dacă fiica lui Stalin va veni în vizită. Stalin îi încarcerase întreaga familie şi-l executase pe tatăl său, Dmitri Ivanovici Lobanov-Rostovski, în 1948. I-a spus că nu-l deranja

atâta vreme cât avea grijă să nu fie şi el acasă[14]. Şi Svetlana a început să treacă pe la ea cu regularitate.

Dar curând Nina avea să descopere că prietenia cu Svetlana era uneori dificilă: „Era foarte inteligentă, bine educată, citită, fermecătoare, o companie plăcută". Dar era şi foarte repezită. Când o rănea ceva, exploda, o apucau furiile, trimitea o scrisoare plină de mânie, apoi îşi cerea scuze. „Biata Svetlana. Reacţiona de parcă ar fi fost opărită. Era supersensibilă, orice o putea răni."[15]

În vara lui 1991, Svetlana a primit deodată o veste minunată: a descoperit că *O carte pentru nepoatele bunicii* fusese publicată în iunie la Moscova în revista *Oktiabr*[16]. Ea trimisese manuscrisul vechii ei prietene Olga Rifkina, care îl prezentase revistei fără să-i mai spună şi ei. Pentru că Uniunea Sovietică nu semnase convenţia internaţională referitoare la copyright, nu era neobişnuit ca un scriitor să afle abia mai târziu că lucrarea sa fusese publicată fără consimţământul său. Numai că Svetlana a aflat asta cu totul pe neaşteptate. Ea primise o scrisoare de la fiica ei Katia, care-i spunea că îi plăcuse cartea. *O carte pentru nepoatele bunicii* se încheia cu o chemare adresată Katiei:

> Şi pe deasupra, o singură privire asupra hărţii îţi dezvăluie că nu departe de ţărmurile Alaskăi americane se află ţărmurile Kamceatkăi sovietice, unde draga mea vulcanoloagă Katerina (Katia) trăieşte şi munceşte şi unde nepoata mea Annie (Ania) curând se va duce la şcoală. Îmi plac hărţile în care imense spaţii şi distanţe sunt despărţite doar de grosimea unui deget. Cât de apropiate sunt Oregon de Kamceatka: despărţite doar de un lac mai mare... Într-o bună zi, Katerina ar putea fi invitată să traverseze oceanul pentru a studia vulcanul [Sfânta] Elena, pentru că la vremea aceea va fi devenit un specialist de frunte. Şi apoi, scăpată de propagandă şi

spălatul creierelor şi ura asta artificială, de ce nu să-şi întâlnească şi sora din America[17]?

Curând Svetlana a primit un telefon de la Katia. A fost un şoc să-i audă glasul după douăzeci şi cinci de ani de tăcere. Era glasul cunoscut, al adolescentei de şaisprezece ani pe care Svetlana o abandonase în 1966. Fiica mică a Katiei, Ania, i-a scris bunicii ei şi un bileţel: „Îţi plac animalele?" Svetlana era în al nouălea cer. Ştiind cât era de săracă, Nina i-a dat bani să-şi cumpere cartele de telefon ca s-o sune pe fiica ei de la un telefon public, pentru că acolo unde stătea nu era telefon.

În septembrie, prin legăturile ei cu ruşii, Svetlana a descoperit un vulcanolog american, Thomas Miller, care făcea anual călătorii de la baza sa din Alaska pentru ca să se consulte cu vulcanologii din Kamceatka. Miller se dusese prima dată în Uniunea Sovietică în 1991, chiar în mijlocul loviturii de stat eşuate date de aripa dură a Partidului Comunist împotriva lui Mihail Gorbaciov care l-a adus la putere pe Boris Elţin. Miller s-a trezit că a devenit curier neoficial, cărând câte cincizeci, şaizeci de scrisori pe care le lua din Kamceatka şi le expedia apoi în toată lumea[18]. Svetlana l-a rugat şi ea să-i transmită o scrisoare fiicei sale, doamnei Katerina Jdanov, în Kluci.

Curând Svetlanei i-a venit ideea de a le aduce pe Katia şi Ania la Londra pentru o scurtă vizită. A discutat şi cu Tom Miller posibila rută de avion pe care o putea folosi fiica ei[19]. A rugat-o pe Nina să-i dea 1 500 de lire sterline pentru biletele de avion. Nina nu dispunea de suma asta, iar în plus ştia că soţul ei s-ar fi înfuriat în faţa îndrăznelii Svetlanei. În schimb, i-a spus Svetlanei că un locatar de la etaj era un respectat ziarist libanez care-i admira foarte mult cărţile şi, cu siguranţă, ar fi fost dispus să-i ofere suma asta pentru un interviu. Svetlana

s-a înroşit şi a explodat: „Cu cine socoteam eu că vorbesc, cu o femeie dornică să accepte bani doar pentru ca să vorbească despre sine?... A ieşit imediat şi mi-a trimis mai multe scrisori dure"[20]. A fost nevoie de şase luni de zile pentru ca să se repare prietenia lor.

Când Tom Hiller i-a scris că o întâlnise pe Katia în cadrul unor activităţi profesionale, Svetlana l-a întrebat nerăbdătoare: „Vorbeşte vreun pic engleza?" Acum ştia atât de puţin despre viaţa fiicei sale: o amuza ideea că acea Katia, mică şi îndărătnică, se ocupa de monitorizarea erupţiilor vulcanilor: „Sunt sigură că vulcanii erup doar când apasă ea un buton de la biroul ei"[21]. L-a rugat pe Miller să-i ducă mici fleacuri nepoatei ei. La presiunile Svetlanei, a trimis şi Olga o scrisoare din America pentru ca s-o remită Miller surorii sale.

De fapt Miller aflase că acum Katia era alcoolică sau se recupera după alcoolism şi, la fel ca bunicul ei, era foarte autoritară, dar nu-i spusese şi Svetlanei. Katia avea reputaţia unei pustnice care ieşea din cabana ei doar ca să-şi ia ziarele sau să se ducă la staţia vulcanologică. Alţi ruşi refuzau să vorbească despre ea. Aceştia spuneau: „Lăsaţi-o în pace. E văduvă. A trecut prin multe"[22]. Katia i-a trimis Svetlanei acel bilet, dar nu-i spunea nimic despre viaţa ei. Olga îşi amintea cu câtă nerăbdare deschidea mama ei o scrisoare de la Katia în care era şi o fotografie, pentru ca să descopere că era fotografia unui vulcan. Iar în scrisoare vulcanul era descris în cele mai exacte detalii[23].

Deşi n-a recunoscut niciodată, faptul că era atât de lipsită de mijloace la Londra trebuie să fi fost umilitor pentru Svetlana: nu-şi putea permite s-o sune pe fiica ei, să plătească un bilet de avion sau chiar s-o ajute, deşi e îndoielnic că ar fi acceptat Katia să vină. Faţă de cei mai mulţi prieteni, Svetlana susţinea

că s-a împăcat cu sărăcia ei şi, cu siguranţă, foarte puţini îşi amintesc s-o fi auzind plângându-se. Rosei Shand îi spunea:

> „Prefer să trăiesc aşa cum trăiesc. Fără îndoială, în planul general al vieţii noastre gândit de Creator, există întotdeauna un echilibru – o armonie – şi dacă primii mei patruzeci de ani am trăit la vârful societăţii (în URSS), atunci trebuie să o sfârşesc în desăvârşită umilinţă, umilă până la sărăcia în care mă aflu acum. Aşa e drept, totul e corect, iar echilibrul e refăcut"[24].

Cu siguranţă e o îndărătnică mândrie în această declaraţie, dar nu e întru totul convingătoare. Svetlana era în grija unor asistenţi sociali care s-au dovedit foarte cumsecade. Când s-a plâns că muzica prea zgomotoasă a mai tinerilor ei colocatari nu o lăsa să doarmă, unul dintre asistenţii sociali, un student nigerian, pe nume Samson, s-a ocupat imediat de cazul ei şi, cu ajutorul medicului ei, a reuşit s-o mute în căminul Ladbroke Grove aparţinând de Societatea Caritabilă Carr-Gomm. Când a intrat în camera 280 de la Ladbroke Grove, a fost surprinsă de aura acelui loc: „Era însorit. Era liniştit. Era perfect[25].

Svetlana nu avea nimic al ei, nici o mobilă, dar de la depozitul societăţii a facut rost de o masă, un pat, un scaun şi chiar şi un frigider second-hand, pe care i s-a permis să-l ţină în cameră. Şi aşa s-a aranjat. Privind retrospectiv ea spunea: „Eram o perfectă bătrână sărmană. De fapt, eram foarte încântată". Svetlana obişnuia să spună că nu era chiar aşa de groaznic să nu ai lucrurile tale. În SUA îi plăcuse să cumpere şi să vândă proprietăţi, dar când „am rămas fără toate astea, nu am început să plâng. Nu mă afectează în niciun fel"[26]. Ea şi Samson au ajuns să ţină unul la celălalt şi când se întâlneau se îmbrăţişau. În cele din urmă a descoperit şi el cu cine avea de-a face, dar ea

a simțit că bărbatul era prea tânăr pentru ca „fiica lui Stalin" să însemne ceva pentru el.

Acum Svetlana era liberă. Olga se căsătorise cu cel mai bun prieten al ei, un tânăr galez, în parte pentru a putea să lucreze în Londra. La căsătoria lor, Svetlana a purtat o pălărie de pai, în semn de protest, pentru că, după părerea ei, oamenii se căsătoreau din dragoste, nu din interes. Olga, care moștenise sarcasmul mamei ei, a socotit fronda asta foarte amuzantă[27]. Dar acum Olga s-a hotărât să se întoarcă în Wisconsin să lucreze în magazinul acela de artizanat tibetan de la Spring Green unde se angajase înainte în timpul verii. În următorii câțiva ani, Olga avea s-o viziteze pe mama ei la Londra doar cu ocazia opririlor acolo din cursul expedițiilor ei în Nepal, la Dharamsala, sau alte destinații din Asia de unde cumpăra obiecte de artă și textile tibetane.

Nina Lobanov-Rostovski vedea că Svetlana era stingheră acum când n-o mai avea pe Olga lângă ea și a început s-o invite la câte o cină atunci când soțul ei era plecat cu treburi. La una dintre aceste petreceri, Svetlana i-a întâlnit pe Hugh și Vanessa Thomas. El scrisese o carte fundamentală despre Războiul Civil din Spania, pe care Svetlana o admira foarte mult, și curând a ajuns să fie un vizitator frecvent la ei. Pentru Vanessa era o ființă fascinantă:

> Îmi amintesc că eu și Hugh o socoteam o mică prințesă care locuia într-o cămăruță la celălalt capăt al drumului. Era o femeie atât de simplă în maniere, dar era și impresionantă, fiind foarte serios pregătită. Vorbea franceza, germana și o engleză foarte frumoasă. Era foarte manierată, dar modestă, și doar era fiica șefului statului care însemna jumătate de lume! Nu vreau să spun că-și dădea aere. Era măreață în sensul în care ar fi fost o prințesă dacă ar fi locuit într-o cămăruță. Nu

s-a comportat niciodată ca o persoană săracă, nu vorbea niciodată despre bani. Avea mândria de a fi deasupra lor, la modul esențial. Bineînțeles că vorbeam despre copiii noștri. Eram amândouă înnebunite după fetele noastre[28].

Inigo Thomas, fiul Vanessei, lucra la *London Review of Books* și-i transmisese Svetlanei o cerere să scrie ceva pentru revista lui. Dar a făcut greșeala de a adresa scrisoarea către *Svetlana Allilueva*. Aproape apoplectică, Svetlana a sunat-o pe Vanessa, spunându-i că ea nu mai folosea niciodată numele ăsta și că fiul ei îi deconspirase identitatea. Vanessa și-a cerut o mulțime de scuze, dar a socotit explozia Svetlanei ca făcând pur și simplul parte din peisaj: „Svetlana jinduia să mai și explodeze, așa că ne-am liniștit. Eu sunt foarte englezoaică. Nu pot să iau în serios toată drama asta rusească".

Și, într-adevăr, când i-a telefonat mai apoi și Thomas ca să-și ceară scuze, Svetlana l-a invitat la un ceai. El își amintea că a rămas șocat s-o afle pe fiica lui Stalin în cămăruța aceea de la societatea caritabilă: „falită, fără adăpost, fără cetățenie precisă, fără o pensie, fără liniște"[29]. A pregătit ceaiul în bucătăria aceea cu mobilă din laminate, cu podelele tocite, cu lumină fluorescentă obositoare, fără să-l ia în seamă pe celălalt colocatar care-și pregătea o omletă la aragazul comun. Au servit ceaiul în cămăruța ei foarte îngrijită, unde existau doar o canapea extensibilă, niște rafturi de cărți, un scaun și o măsuță de toaletă. Pe pereți nu era nicio fotografie sau pictură, doar pe măsuță era un bust al Olgăi făcut de sculptorița Shenda Amery.

Bineînțeles că presa a descoperit-o la Londra. În revista americană *People* a apărut un articol: „Lana Peters, într-o jachetă voluminoasă, merge foarte rezervată pe străzile Londrei, unde trece pe la câte un magazin de antichități sau o bibliotecă. Cine și-ar putea închipui că ea a fost cândva cunoscută sub

numele de Svetlana, singura fiică a infamului dictator sovietic Iosif Vissarionovici Stalin"[30]. Articolul era însoțit și de o fotografie a Svetlanei, care arăta încruntată. Blocul de pe Ladbroke Grove era zugrăvit drept „un grup de locuințe pentru oameni singuri, mulți suferind de severe probleme emoționale". Articolul conținea obișnuitul comentariu întunecat despre tatăl ei, sinuciderea mamei, numeroasele divorțuri, copiii înstrăinați. Nu conținea nimic nou, pentru că nici colocatarii ei nu au acceptat să stea de vorbă cu reporterul. Svetlana și-a adunat lucrurile și s-a mutat în alt cămin, pe Nursery Lane, chiar după colț.

Cercul de prieteni al Svetlanei se lărgea mereu. Prin intermediul Ninei, l-a întâlnit pe diplomatul mexican Raoul Ortiz. Un bărbat elegant, la puțin peste șaizeci de ani, un scriitor talentat și un pasionat cititor al lui Proust. Se duceau la cinematograf împreună, la petrecerile date de ambasadă, la concerte și din când în când și la câte un restaurant. Ortiz avea impresia că erau mai multe Svetlana: „Ea îi arăta celui cu care avea de a face exact fața la care se aștepta acesta. Eu eram un personaj exotic. Ei îi plăceau fotografiile cu copaci primăvara, dând în floare. Faptul că ne-am întâlnit și că am legat o prietenie i-a adus și ei o nouă primăvară"[31]. Nu au discutat niciodată despre politica din Uniunea Sovietică. Ceea ce-l făcea unic era faptul că nu era din cercul celor obsedați de URSS.

Dar la un moment dat Ortiz a fost mutat la Paris. În timp ce se pregătea să plece, Svetlana i-a sugerat ce minunat ar fi să se mute și ea la Paris și să continue prietenia acolo: „Nu era vorba că ar fi visat să stăm împreună. Ci era foarte singură, iar eu eram un om foarte liber, temător să mă atașez sentimental de cineva". A recunoscut că ea vedea în el o poartă spre o altă viață: „E o greșeală să crezi că Svetlana alerga după ceva;

se poate spune mai degrabă că alerga spre ceva, spre un mod de viaţă care ar fi fost diferit, care să-i fi împlinit speranţele în ceea ce gândea ea că ar fi putut fi o viaţă mulţumită"[32]. El n-a încurajat-o să se mute la Paris.

La o petrecere acasă la Thomas, i-a întâlnit pe Laurence şi Linda Kelly. Laurence Kelly petrecuse şase luni la Ambasada britanică de la Moscova şi învăţase limba rusă pe când tatăl său fusese ambasador în Uniunea Sovietică la sfârşitul anilor 1940. Cunoscuse direct ce a însemnat cultura paranoiei pe care o instaurase tatăl ei în timpul Campaniei anticosmopolitism şi a Complotului medicilor. Când i-a fost prezentat Kelly ca autor al unei biografii a lui Mihail Lermontov, faimosul poet şi nuvelist al secolului al XIX-lea, Svetlana a îngheţat şi apoi a explicat că Lermontov era unul dintre poeţii ei favoriţi. Curând avea să-i arate Svetlanei biblioteca sa specializată în Lermontov. S-au delectat amândoi cu poemul *Adio, nespălată Rusie.* În acea perioadă Kelly studia istoria Georgiei pentru cartea sa *Diplomaţie şi crimă la Teheran* şi-i promisese Svetlanei să-i trimită orice descoperea interesant în această privinţă.

Uneori Svetlana îi relata lui Kelly întâmplări şi anecdote despre tatăl ei, una dintre ele fiind despre cum „şi-a pierdut stăpânirea de sine" Stalin din pricina papagalului său:

> Compania engleză Dunhill, care face şi pipe, îi dăruise lui Stalin o pipă deosebit de fină. În apartamentul său din Kremlin, papagalul dresat al lui Stalin obişnuia să imite sunetele acelea neplăcute cu care-şi curăţă gâtlejul pe care le scot fumătorii de pipă când îşi aprind pipa. Într-un din zile, Stalin avusese un program încărcat, semnase o mulţime de liste împreună cu Molotov şi a venit acasă furios la culme. Papagalul şi-a început programul obişnuit. Stalin şi-a luat pipa Dunhill şi l-a ucis pe papagal pe loc[33].

Kelly o găsea pe Svetlana deosebit de amuzantă: „Sărmana Lana, era ultimul peşte ajuns pe uscat într-o societate care nu era în stare s-o înţeleagă". Kelly a început s-o invite pe Svetlana să stea la cabana lor din Cumbria din Lake District. Şi era foarte seducător peisajul bucolic al dealurilor verzi ondulând orizontul, cu turmele de oi păscând, căruţele de la ferme hurducându-se pe drumurile înguste şi împrăştiind fânul. Se părea că acolo nu se schimbase nimic din secolul al XIX-lea. Într-o după-amiază, familia Kelly a avut ideea de a-i face o vizită Pamelei Egremont, stăpâna Castelului Cockermouth aflat în apropiere. Pamela s-a dovedit a fi o femeie deosebit de frumoasă la peste şaizeci de ani, care călătorise prin mai toată Asia şi China. Curând Svetlana avea să-i facă vizite la eleganta sa reşedinţă din Londra. Cea mai plăcută amintire a Pamelei Egremont despre Svetlana era scena în care Svetlana stătea pe canapeaua din living şi povestea despre Stalin. Îi relata cum tatăl ei o împiedicase să studieze literatura la Universitatea din Moscova pentru că acolo avea să se amestece cu nişte oameni îngrozitori, cum ar fi *poeţii*: „Era foarte supărat", spunea ea.

> În timp ce-mi povestea toate astea, Svetlana s-a ridicat şi a început să calce apăsat până în capătul încăperii şi înapoi şi brusc chipul ei a luat înfăţişarea tatălui ei (văzusem fotografii cu el). Într-un fel deosebit, se transformase în tatăl ei, apoi s-a trântit din nou pe canapea şi ne-a spus: „Să nu-mi mai vorbiţi de tatăl meu"[34].

Svetlana îi spunea Pamelei că oamenii care-i trezeau cel mai mare dezgust erau lacheii din jurul tatălui ei de la Kremlin, care-i aduceau mereu mici cadouri şi încercau să se dea bine pe lângă ea pentru ca să ajungă în graţiile tatălui ei: „Vedea prin ei. Eram convinsă că era o femeie admirabilă, dacă luăm în

considerare prin tot ce-a trecut şi toate rolurile pe care a fost nevoită să le joace". Doar o singură dată a avut şi ea parte de reacţia acidă a Svetlanei. Tocmai citise o nouă biografie a lui Beria şi i-a cerut părerea şi Svetlanei. Svetlana a luat foc: „Să nu mă mai întrebi niciodată de omul acesta. El a ucis opt oameni din familia mea". În vreme ce mulţi dintre prietenii ei americani o socoteau pe Svetlana instabilă psihic, Pamela Egremont era convinsă că „era uimitor de normală, tare ca o stâncă".

După întoarcerea din URSS, Svetlana a reluat prietenia cu Rosamond Richardson. Aceasta ajunsese destul de cunoscută din pricina cărţilor despre grădinărit şi gătit: avea un talent deosebit de a scrie despre mâncăruri în contextul lor natural. În timpul unei vizite la Saffron Walden, pe când serveau ceaiul, Svetlana s-a întors deodată spre Rosamond şi i-a spus: „Ar trebui să face o carte împreună"[35]. Richardson îşi aminteşte că ideea parcă a venit singură pe geam. Svetlana i-a propus să facă o carte cu interviurile pe care să i le ia ei. În concepţia ei, era convinsă că acum era capabilă, în cele din urmă, să vorbească despre membrii familiei Alliluev şi despre succesiunea de femei puternice din familia ei. Voia să se înţeleagă felul în care revoluţia i-a distrus familia[36]. Pe bunica ei numai umorul negru şi mânia au salvat-o. În ultimii ani, Olga, mama Nadiei, trăise singură în Kremlin. La un moment dat i-a explicat Svetlanei cum de a supravieţuit: „Ştii, eu îmi fac o mulţime de ceai şi spun *Bitte schön* [Serveşte] şi după aceea *Danke schön* [Mulţumesc], după care beau"[37]. Bunica nu putea face nimic ca să-l oprească pe Stalin, dar autodisciplina ei plină de stoicism şi umorul negru au făcut-o să reziste.

Ascultându-i relatările, Richardson a simţit milă faţă de ea: „Cât de mult ai suferit!" La care Svetlana i-a replicat că ea n-a suferit. Cei care s-au întors din lagăre au fost cei care au

suferit[38]. Se gândea adesea la prietena ei Irina Gogua, care fusese foarte apropiată de Nadia. Gogua a fost arestată la mijlocul anilor 1930 şi a petrecut şaptesprezece ani în temniţă şi exil. Nu i-a vorbit niciodată în amănunt despre acei ani, dar i-a explicat cum a reuşit să supravieţuiască. Svetlana repeta cuvintele Irinei Gogua de parcă ar fi fost imprimate cu fierul roşu în mintea ei: „Mi-am construit în minte o teorie. Trebui să accept tot ce mi se întâmplă. E cu totul nedrept. N-am greşit cu nimic, dar trebuie să accept. Altfel, am văzut ce s-a întâmplat cu oameni care n-au putut să accepte, care s-au izbit cu capul de pereţi şi au protestat, iar curând erau morţi, pentru că n-au putut să accepte". Apoi Svetlana a adăugat: „Da, acolo oamenii devin înţelepţi. Atunci când ai parte de ce e mai rău, ajungi înţelept"[39].

Curând proiectul cu Richardson s-a constituit într-o carte despre familia Alliluev. Svetlana a dat câteva telefoane pline de entuziasm la Moscova unor membri ai familiei care rareori au vorbit public. Şi le-a spus: „Deschideţi uşa pentru Rosamond. E un om adevărat"[40]. Având binecuvântarea Svetlanei, Richardson a luat avionul şi s-a dus la Moscova cu un translator şi a petrecut acolo o săptămână întreagă luând interviuri verilor Svetlanei şi altora din familie. Membrii familiei i-au vorbit deschis, iar vocile lor au conturat o tragică poveste a încarcerărilor, morţilor şi dispariţiilor din vremea lui Stalin.

Problemele au apărut când Rosamond s-a întors la Londra. Svetlana se aştepta să asculte şi să transcrie înregistrările, dar Richardson nu i le-a pus la dispoziţie. Ştia că Svetlana putea fi „ciudată", cum spunea ea, iar declaraţiile unora dintre membrii familiei nu erau tocmai măgulitoare la adresa ei. De asemenea, discuţiile s-au purtat despre „cum era că trăieşti în umbra lui Stalin şi bineînţeles că au reieşit şi unele lucruri

foarte neplăcute. Știam cât de fragilă era Lana, din punct de vedere emoțional, și pur și simplu n-am vrut s-o răscolesc cu materialul pe care n-ar fi trebuit să-l vadă"[41].

Mai târziu, Richardson avea să recunoască faptul că greșise: Svetlana era în stare să înfrunte lucrurile acelea.

Dar i-a oferit Svetlanei mai multe capitole. Svetlana i-a scris verișoarei sale Kira, la Moscova, spunându-i că nu era prea impresionată. Kira amintea: „Ea spunea că Rosamond se băgase prea mult în politică. Dar eu cred că tot ceea ce ne-au făcut ei nouă, celor din familia Alliluev, tot politică era. Și dacă nu era politică, atunci ce era?"[42]. Dar Svetlana era furioasă: Rosamond scria încă o carte despre tatăl ei, nu despre amintirile familiei Alliluev, așa cum sperase ea. Când a fost publicată în 1993, fotografia lui Stalin trona pe prima și ultima copertă a cărții. E trist, dar nu s-ar fi putut să fie altfel. În centrul amintirilor familiei dăinuie Stalin și brutalitatea la care el și Beria i-au supus pe membrii familiei Alliluev. Richardson a primit o scrisoare foarte agresivă din partea Svetlanei: „Îmi amintesc că mă gândeam că dacă ea ar fi fost Stalin, acum eram moartă. Am simțit puterea lui Stalin în acea scrisoare. Și ghilotina a căzut"[43]. Richardson n-a mai primit niciodată vreun semn de la Svetlana.

Iar Svetlana s-a spălat pe mâini în legătură cu acea carte, dar nu înainte de a transmite o scrisoare la *London Review of Books* în care insista că ea și Richardson intenționaseră să scrie împreună o carte despre ramura mamei sale din familia Stalin, până când Richardson a dat-o deoparte. Și a băgat și un spin parșiv: „În calitatea ei de scriitor de cărți de bucate, doamna Richardson nu pare să aibă o calificare specială pentru a scrie despre istoria Rusiei"[44]. Și avea dreptate: valoarea acelei cărți nu rezida în relatarea istorică, ci în interviurile pătrunzătoare.

Când a fost lansată cartea *Prelunga umbră*, Richardson a invitat-o pe Kira, verișoara Svetlanei, și pe Olga, fiica lui Leonid, să vină la Londra. Svetlana a refuzat nu numai să participe la lansare, dar chiar să se vadă cu rudele ei. Toată lumea a socotit că a fost un gest extrem de meschin din partea ei: se purta la fel de răzbunător ca și tatăl ei. Dar, în mod ironic, motivul nu era furia față de cartea lui Richardson.

Când Kira s-a întors la Moscova, a aflat motivul pentru care Svetlana a rupt orice legătură cu ea. Familia Kirei i-a spus că, în timp ce fusese plecată, primise mai multe telefoane furioase din partea Svetlanei. Se stârnise un nou scandal. Înainte de a pleca la Londra, un ziarist britanic îi luase un interviu și declarase că „ea era în căutarea unor dovezi care să arate că Stalin o ucisese pe soția lui, Nadejda Sergheevna Allilueva". Deși Kira s-a albit la față când a aflat – „n-am spus niciodată ceea ce mi se pune în cârcă" – iar rudele ei au insistat să publice o contestație, ea n-a mai reacționat în niciun fel: „Răul a fost făcut și gata". Svetlana citise interviul în presa britanică și n-a putut s-o ierte pentru bârfa asta. „Îmi pot imagina reacția ei când a auzit acuzația că Stalin i-a ucis mama!" își amintea Kira, dar de fapt ea știa exact care fusese reacția Svetlanei. În seara de dinaintea plecării sale și a nepoatei sale din Londra, au găsit un plic strecurat pe sub ușa lor de la hotel. Înăuntru nu era niciun bilet, doar o fotografie a Kirei decupată dintr-un ziar londonez, din care fața fusese tăiată[45].

În 1995, când cei din familia Kelly s-au dus la cabana lor de la Lake District și Svetlana i-a însoțit, ei au întrebat-o pe prietena lor Mary Burkett dacă puteau să vină la ceai și cu ea. Burkett locuia într-o fabuloasă casă moștenită, numită Isel Hall, în afara localității Penrith. Svetlana s-a îndrăgostit pe loc de Isel Hall și, pe la sfârșitul vizitei, ea a întrebat dacă putea veni

să aibă grijă de Mary, care era numai cu doi ani mai în vârstă. Putea să-i şi gătească[46]. Burkett, la fel de deschisă şi de înţepată ca şi Svetlana, a ezitat. Dar curând s-a consolidat una dintre cele mai importante prietenii din viaţa Svetlanei.

Mary Burkett era o femeie cu totul neobişnuită. În 1962, pe când avea treizeci şi opt de ani, ea şi prietena ei Genette Malet de Carteret, amândouă arheologi amatori, s-au hotărât să facă o călătorie cu Land Roverul lor de la Lake District până în Persia, în căutarea legendarului castel pierdut Girdkuh. Au avut parte de o călătorie plină de primejdii. Lângă Doğubeyazit, în Turcia, cele două femei s-au trezit că se trăgea asupra lor când un poliţist local le-a confundat cu nişte contrabandişti. Toată călătoria aceea cu maşina şi vaporul a durat şapte luni şi jumătate. Când s-a întors în Marea Britanie, Burkett a devenit expert internaţional în vechiul meşteşug al producerii pâslei[47].

În corespondenţa cu Svetlana, Burkett îi spunea acesteia „Draga mea nomadă". Deşi Svetlana nu călătorea prea departe, întotdeauna se scutura de trecut: „Ataşamentele duc la amărăciune, veche zicală budistă", îi spunea Mary[48]. Iar Svetlana îi spunea lui Mary „Draga mea războinică". O admira pentru că era o luptătoare care-şi conturase propria viaţă după voie.

În vreme ce Mary pornea în călătoriile ei ca să ţină conferinţe despre confecţionarea pâslei sau pentru a descoperi noi mostre în Elveţia, Polonia, Siria, Yemen sau Georgia, Svetlana o urmărea cu jind de departe. Îi spunea lui Mary că ar fi dorit tare mult să viziteze Marocul, Iordania, Arabia Saudită, Egiptul şi din nou India. Îi trimitea lui Mary oameni de contact şi experţi în lingvistică, îi povestea despre iurtele copilăriei sale de la Zubalovo şi-i arăta succesiunea de covoare trimise în dar la Kremlin care reflectau evoluţia politică şi îi marcaseră copilăria: covoare caucaziene, pe când

mama ei mai era în viaţă, apoi covoare persane în timpul războiului, iar după 1949, covoare chinezeşti.

Din când în când, aborda cu Mary şi subiecte politice. Într-una din epistole îi scria: „Peste tot e politică machiavelică". Din ceea ce citea şi ce auzea la radio, în Uniunea Sovietică totul scăpase de sub control. Fiica ei vulcanolog supravieţuia fără să mai primească salariu, ca toţi cercetătorii, şi nici nu-i mai răspundea la scrisori. Îi era teamă ca amestecul acela de umilinţă, furie, complex de inferioritate naţională şi discursuri înfumurate la adresa restului lumii să nu ducă la o formă de naţionalism agresiv. Occidentul trebuia să nu uite că Rusia era o ţară cu o veche cultură şi multă mândrie. Mândria era importantă, dar şi un vehicul primejdios: „A fi rus înseamnă să nu spui niciodată că-ţi pare rău, îi zicea lui Mary. Nici măcar astăzi, ruşii nu sunt în stare să deplângă şi să se căiască pentru crimele lui Stalin... Incapacitatea de a se confrunta cu răul meneşte vremuri grele în viitor. Văd doar partea întunecată a lucrurilor. Te rog să mă ierţi pentru asta"[49].

Svetlana se chinuia acum cu o nouă idee: să adune toate cele patru cărţi ale ei într-un singur volum pe care să-l intituleze „Încântătorul pelerinaj". Ar fi fost o sinteză a poveştii vieţii ei. Când în 1996 un reporter a întrebat-o dacă era fericită, ea i-a răspuns: „Ce e fericirea? Eu sunt mulţumită, iar când ai şaptezeci de ani nu e chiar aşa de rău. Am avut şi perioade bune şi perioade foarte grele. Nu m-am socotit niciodată o martiră. De ce să mă plâng? Să-ţi plângi de milă e cel mai rău lucru din lume. S-ar putea să am o cruce de dus, dar nu sufăr"[50].

Capitolul 35

„Draga mea, ăştia nu s-au schimbat deloc"

La mijlocul lui septembrie 1995, Svetlana s-a hotărât să se mute în Cornwall, unde ea şi Olga, fiica sa, petrecuseră mai multe vacanţe la începutul anilor 1990. Ajunsese la concluzia că sprijinul primit de la Carr-Gomm Society nu era suficient pentru a trăi rezonabil la Londra, dar o societate de caritate afiliată acesteia numită Abbeyfield conducea mai multe cămine în Cornwall. Ea îşi şi imagina mica aşezare Mullion de pe coasta de est a Mount Bay care-i putea oferi minunate plimbări prin natură şi tăcere. Fără lume multă în jur. La căminul numit Melvin House erau doar opt femei în vârstă şi o menajeră. Cocoţată pe o faleză, semăna mai degrabă cu o pensiune de familie decât cu un cămin al unei societăţi de binefacere şi avea chiar şi un dormitor pentru prietenii rezidenţilor veniţi în vizită. S-a instalat în camera mică repartizată împreună cu cele zece ghivece de muşcate ale ei şi-i scria lui Mary Burkett că se simţea „foarte, foarte bătrână în sinea mea. Vreau să spun că uneori simt greu toate cele pe care le port în mine"[1]. Se întreba cum reuşea Mary să trăiască laolaltă cu toate fantomele care bântuiau la Isel Hall. Pe ea, propriile fantome n-au părăsit-o niciodată.

Însă, la începutul anului 1996, a avut şansa neaşteptată de a exorciza cel puţin câteva dintre acele fantome. În 1995, Vladimir Alliluev, vărul ei, a scris o carte de memorii – *Cronica unei*

familii – şi i-a trimis-o şi Svetlanei, rugând-o să o traducă în engleză. Vladimir era fiul Annei, sora Nadiei, şi a lui Stanislav Redens. Când a citit cartea, a fost îngrozită. Vladimir trâmbiţa o nostalgică întoarcere la Rusia stalinistă şi renaşterea puterii sovietice sub forma unui „album de familie al rudelor lui Salin! Ce coşmar întunecat!"[2]. Şi-a scos maşina de scris cu litere slave şi a conceput un lung referat asupra cărţii, pe care l-a trimis Olgăi Rifkina, care a reuşit să intervină pentru a fi transmis la radioul rusesc[3].

Era pentru ea de necrezut că vărul ei încerca să muşamalizeze trecutul. A scris recenzia într-o limbă rusă elocventă şi apoi s-a grăbit s-o traducă şi în engleză pentru ca s-o trimită prietenilor ei din Marea Britanie şi SUA, sperând să fie publicată în Occident (n-a fost). A scris-o într-un fel de stare de şoc. Ăsta să fie Volodea?

> Volodea, al cărui tată a fost arestat şi a pierit în închisoare (reabilitat postum), Volodea, a cărui mamă, o femeie departe de orice implicare politică şi pe deasupra şi cu o sănătate şubredă (avea TBC), a fost nevoită să îndure şase ani de condamnare la izolare? Ăsta e chiar Volodea care a fost şi el sub supravegherea NKDV, GPU, MGB sau cum s-o mai fi chemat instituţiile acelea, aşa cum s-a întâmplat şi cu întreaga noastră familie care a avut de suferit? E acelaşi *Volodea* care era aşa de mucalit pe când era tânăr... şi căruia nu-i era frică să râdă de toată acea lume a asupririi, minciunii şi primejdiei de moarte...?

Ea a sintetizat cu silă ideile lui Volodea: „Hai să-l iertăm pe Stalin pentru că a dispreţuit normele democraţiei şi legilor", pentru că el a fost, se presupune, „aspru, dar drept, un fel de Ivan cel Groaznic", şi a fost şi „un mare patriot, cu dragoste de ţara sa şi cel mai mare comandant în război". Svetlana s-a cutremurat la ideea renaşterii cultului tatălui ei.

S-a ridicat împotriva eforturilor lui Volodea de a albi şi dosarul fratelui ei Vasili, care reuşise să facă în aşa fel ca generalul de aviaţie Aleksandr Novikov să fie aruncat în închisoare doar pentru faptul ca îndrăznise să-l ia la întrebări pe el, Vasili, care „dispreţuia legea", şi-a maltratat prima soţie şi copiii, şi care o ducea dintr-o beţie în alta. Iar acum trebuia să fie iertat pentru că „e de-al nostru".

Dar cea mai grea lovitură pentru Svetlana a fost aceea că Volodea susţinea că sinuciderea mamei era urmarea „bolii ei".

Svetlana era convinsă că Volodea nu scrisese această carte apologetică de unul singur şi, de fapt, unii membri ai familiei Alliluev mai târziu aveau să confirme că erau nişte inserţii ciudate în carte, probabil ca o condiţie a publicării acesteia[4]. În carte este inclusă „O scrisoare de recunoştinţă de la ţărani către Redens", tatăl lui Volodea. Svetlana voia să ştie ce fel de recunoştinţă, când nişte cekişti precum Redens au folosit forţa brutală pentru a impune colectivizarea la sate? Cartea sugera că epurările din anii 1930 şi din anii războiului, inclusiv strămutarea în exil a unor întregi grupuri etnice, „au fost o legitimă apărare a spatelui frontului", şi îi acuza pe Ejov şi Iagoda de la KGB pentru excese, care au fost „corectate de dreptatea făcută de Lavrenti Beria". „Cum a putut Volodea să scrie asemenea lucruri?", se întreba ea. Chiar părinţii lui au fost victimele „celei mai primejdioase rude a noastre – unchiul Iosif".

Iar ultimul ei comentariu de condamnare era acela că Volodea apărea din paginile cărţii sale drept un „convins antisemit". Iulia Meltzer (soţia lui Iakov), Aleksei Kapler şi bătrânul Morozov (tatăl primului soţ al Svetlanei)

> au fost trimişi la închisoare de aceeaşi puternică rudă a noastră [Stalin]. Volodea nu are niciun cuvânt de compasiune pentru ei. Chiar a uitat cu totul aceste fapte? Şi cum e cu tot

> acel antisemitism urât al fratelui meu Vasili care-i spunea fiului meu *jidenok* [jidovcuț] - bunicul și bunica Alliluev nu au avut niciodată o astfel de atitudine. Toate astea au apărut mai târziu în anii care au urmat, introduse de OGPU, VChK, MVD, KGB, de către reprezentanții lor plini de cruzime din curentele fasciste ale clasei de mijloc... Fuga în trecut e cea mai rea boală care ar putea să ne lovească... Acel trecut care deodată răsuflă o miasmă de moarte, ca un mormânt deschis. Pentru ce avea Volodea al nostru nevoie de asta[5]?

I-a scris Philippei Hill că, sub numele vărului ei, politrucii comuniști încercau să reînvie „vechiul regim". Milioane de ruși jinduiau acum după „gloria trecutului din epoca acelui înțelept, unicul nostru conducător fără seamăn (tatăl meu). Ce minunată supraputere am fost pe atunci... Și nu putem să-i învinovățim. Au fost înșelați, au fost înșelați mereu"[6].

Chiar în luna următoare, în *Times* din Londra apărea un articol compromițător. Referindu-se la cuvintele unui preot italian publicate de săptămânalul foarte popular *Chi*, Richard Beeston, ziarist acreditat la Moscova, scria: „Svetlana Allilueva, acum, la șaptezeci de ani, se aude că s-a hotărât să-și petreacă anii care i-au mai rămas în calitate de călugăriță, pentru ca, așa cum spune chiar ea, *să ispășesc păcatele tatălui meu*[7]. Se pare că o călugăriță catolică din Chicago a dezvăluit adresa Svetlanei din Cornwall. Svetlana i-a scris Philippei Hill că aceste relatări o fac să pară o bătrână nebună. De ce? Momentul publicării articolului era mai mult decât o coincidență: „Trebuie să presupun că acesta e răspunsul KGB la șutul pe care l-am dat!"[8] Deși mulți ar spune că e paranoică, Svetlana poate fi iertată pentru că pe atunci era convinsă că, Victor Louis fiind mort, KGB găsise pe altcineva care să împrăștie zvonuri stânjenitoare despre ea în presa internațională.

În numai o săptămână i-a fost descoperit refugiul din Cornwall. David Jones, jurnalist la *Daily Mail*, a ajuns la ea:

> Clopoțelul de la ceainărie abia s-a auzit și o bătrână masivă, cu ochi lăcrămoși, cu vene roșii sparte care-i pătau obrajii, a aruncat o privire bănuitoare înăuntru. În îndepărtata West Country e o dimineață rece de iarnă, localul e pustiu. Chiar și așa, ea își trage bereta și mai mult pe ochi, își ridică gulerul paltonului de păr de cămilă și cere o masă în cel mai retras colț al încăperii... Svetlana Peters (născută Stalin), cu un amestec de engleză de salon și jargon est-european în voce, îmi spune: „Te rog spune-mi cum ai reușit să mă găsești și aici?

Era descrierea unei cerșetoare. Svetlana își pierduse tot ce avea, înfățișarea, identitatea. Nu-i mai rămăsese decât demnitatea și voința. Jones a redat vorbele prin care Svetlana respingea zvonul că s-ar retrage într-o mânăstire italiană: „N-am nevoie de un preot. Mă simt bine așa cum sunt de una singură". Și a retezat brusc interviul: „Acum destul... Și, ascultă-mă, când ieșim de aici, dumneata o iei la stânga și eu la dreapta"[9].

Din nou i-a scris Philippei Hill: „Și nu trebuie să uităm niciodată continuitatea metodelor polițienești ale URSS ca și continuitatea cruzimii brutale a tuturor conducerilor sale atunci când nimic altceva nu pare să funcționeze. Mi-am băgat mâna în mijlocul viesparului patimilor din ziua de azi și de aceea nu mă aștept să fiu lăudată de susținătorii Vechii Ordini, ci doar de cei din aripa liberală"[10]. Doi ani mai târziu, în 1998, când Galina Starovoitova, activistă pentru drepturile omului, a fost împușcată chiar în fața intrării apartamentului ei din Sankt Petersburg, crima n-a făcut decât să-i confirme Svetlanei convingerile. FSB, cum era prescurtat acum numele noului KGB, era o structură paralelă în „democratica" Rusie a lui Boris Elțin și putea acționa fără să răspundă în fața cuiva. Când i-a

scris Philippei Hill despre asasinarea Starovoitovei, ea spunea: „Draga mea, ăştia nu s-au schimbat deloc. Ce grozăvie!"[11]

La foarte scurt timp de la interviul din *Daily Mail*, Svetlana s-a mutat din nou: Abbeyfield avea un loc liber într-o casă veche victoriană din Redruth, aflată în apropiere, exact când avea mai mare nevoie. I-a scris lui Mary Burkett că şi-a strâns iurta şi se muta pe o altă păşune: era impulsul acela de ţigan pe care-l moştenise de la bunicul ei Serghei. S-a mutat la Redruth pe Clinton Road 52 şi spunea că-i plăcea orăşelul acela cu străzile sale victoriene înguste. Iar marea se afla la numai treizeci de minute de mers cu autobuzul.

În anul care a urmat, Svetlana a trăit mai mult prin corespondenţa ei, deşi, uneori, o mai vizitau prieteni. A reuşit să se întoarcă pentru o lună în SUA, s-o viziteze pe Olga în Wisconsin, şi le spunea prietenelor ei, Philippa Hill şi Mary Burkett, cât de iubitoare şi exagerat de protectoare devenise fiica ei. Olga îi telefona, îi trimitea cadouri şi îi scria cu regularitate ca s-o întrebe de ce mai avea nevoie mama ei. Cum nu mai avea cu cine sta de vorbă, Svetlana se preumbla pe dealuri şi pe potecile de la malul mării, făcând fotografii cu peisaje. Pe când era adolescentă, Vasili, fratele ei, o învăţase cum să developeze fotografiile în camera obscură din Kremlin. Philippa îi trimisese cadou un permis de liberă intrare la galeriile Tate din Saint Ives. De asemenea i-a trimis bani să-şi cumpere pantofi să aibă cu ce umbla, pentru care i-a rămas deosebit de recunoscătoare.

În ianuarie 1997, Societatea Abbeyfield s-a trezit brusc într-o situaţie financiară precară, şi părea că Svetlana trebuia să se mute la un alt azil. Ea a refuzat. Olga îi spusese că, în caz de situaţie majoră, putea veni acasă. Svetlana putea locui cu ea. Pentru scurt timp Svetlana s-a mutat într-o locuinţă

aparţinând Societăţii Carr-Gomm pe Scrack Street 7 în Saint Ives şi aştepta cu nerăbdare să plece, în vreme ce Olga cumpăra o casă în Spring Green. Ea stabilise împreună cu Olga ca, în noiembrie, să se întoarcă în America. Îi scria lui Mary Burkett: „Doar opt luni până atunci... Ah, să fiu cu Olga a mea în bucătăria ei şi să-mi pregătesc singură mâncarea... Mary, ce s-a întâmplat cu viaţa mea... Am senzaţia că se va schimba îndată ce voi traversa Atlanticul. Şi nici nu mă interesează în ce fel se va schimba, să se schimbe doar"[12].

Dar curând Linda Kelly i-a telefonat Svetlanei ca să-i transmită vestea şocantă că sora de la Paris a Ninei Lebanov-Rostonvski se sinucisese. Svetlana ştia bine ce însemna asta şi, răscolindu-şi chinuitoarele gânduri cu privire la mama sa, a încercat s-o consoleze pe Nina:

> Linda Kelly îmi spune că sora ta a avut parte de o moarte tragică şi ştiu bine ce pustiu va fi în viaţa ta... E întotdeauna atât de trist şi înspăimântător când cineva alege să moară în acest fel: cu siguranţă, e rezultatul unui moment de nebunie pe care, sunt sigură, îl regretă în secunda în care mintea începe să gândească normal. Iar cei apropiaţi care sunt părăsiţi astfel trăiesc clipe de groază şi nu le vine să creadă, dar totul e prea târziu, şi nici implicarea lor mai înainte n-ar fi reuşit să schimbe ceea ce fusese hotărât în sufletul lor de cei care recurg la un astfel de gest violent. Acum, la şaizeci şi cinci de ani după ce mama a făcut acelaşi lucru, eu încă nu pot înţelege... nu pot accepta... nu pot ierta gestul. Mă chinuie faptul că ea mi-a fost una dintre cele mai dragi fiinţe, şi nici acum nu sunt capabilă s-o înţeleg. Şi, dacă ar fi ştiut cât de cât ce distrugere putea provoca în sufletul celor din jurul ei, cu siguranţă că s-ar fi oprit în ultimul moment. Ea m-a determinat să-l studiez pe C.G. Jung zeci de ani, ca să aflu în lucrările lui o explicaţie, dar n-am găsit decât o separaţie definitivă

> între conştient şi subconştient, abisul dintre cele două, şi prea puţine sugestii cum să ni-l explicăm pe cel din urmă pe baza celui dintâi. Dar gata cu asta! Ai şi aşa destul chin şi fără să mai adaug şi eu.

I-a mărturisit Ninei că se întorcea în Statele Unite ale Americii. În vreme ce se simţise „ostracizată, umilită, înjosită" de mulţi alţii, Nina fusese întotdeauna binevoitoare faţă de ea: „Ai fost întotdeauna neoficială faţă de mine, dornică să mă înţelegi fără prejudecăţi şi deosebit de generoasă. Ce altceva puteam cere? Te rog să nu-ţi aduci aminte de mine ca de o bestie cu totul îngrozitoare, ca o femeie nerecunoscătoare, pentru că nu sunt nici una, nici alta"[13]

Ne putem imagina grija cu care Svetlana a subliniat anumite cuvinte în timp ce punea pe hârtie scrisoarea aceea pentru a da deplină greutate cuvintelor ei de recunoştinţă.

Mary Burkett a venit în Cornwall pentru o ultimă vizită: „Am stat amândouă pe insulă şi a ieşit soarele, iar pescăruşii zburau în jurul nostru. Parcă venise ora închiderii. Ea pleca spre America, pleca în necunoscut, şi abia aştepta să plece[14].

Pe 3 noiembrie Svetlana era plecată. În ultimii ani dusese o viaţă grea, cum singură spunea, „la nivelul unei epave englezeşti"[15]. Şi părea că singurul ei regret era acela că nu găsise printre locatarii casei pe nimeni care să dorească să preia cele zece ghivece cu muşcate, care tocmai înfloriseră.

Capitolul 36

Întoarcere finală

Svetlana era fericită să se afle din nou la Spring Green. Avea şaptezeci şi unu de ani şi i se părea că acum completase întregul cerc – insista că asta avea să fie ultima ei migraţie. Era în spiritul ei să spună că toţi anii petrecuţi în Marea Britanie fuseseră „o desăvârşită pierdere de vreme"[1], dar asta până când începea să se gândească şi să simtă că o apucă nostalgia, ca şi cum ar fi trebuit să năpârlească cu totul de acel trecut înainte de a-l lua din nou la mână şi să-şi amintească momentele plăcute.

Olga a cumpărat casa în care stătuse cu chirie şi în apartamentul de la etaj îi mutase pe ceilalţi chiriaşi pentru ca să plătească ipoteca. Umpluse casa cu broderii şi statui indiene şi tibetane. Aşa că mama şi fata, împreună cu două pisici, şi-au aranjat locuinţa ca să petreacă Ziua Recunoştinţei şi Crăciunul. Svetlana i-a scris lui Mary Burkett că acum Olga îi era „paznic, prieten şi tot restul". Acum era cu totul în „tinerele mâini" ale fiicei sale, dar trăia un sentiment ciudat: „eu iubesc independenţa"[2]. Era o dilemă psihologică familiară: nevoia de a se supune cu totul altcuiva şi în acelaşi timp să fie şeful. A încercat să aibă grijă să nu o critice pe Olga. Prietenilor le-a trimis fotografii cu privelişti de pe râul Wisconsin cu insulițele sale pline de flori şi mai ales cu locul ei favorit – Orion Boat Landing – asigurându-i că iubea locurile de la Spring Green.

Aranjamentul acesta a funcţionat vreme de paisprezece luni, până când amândouă, Olga şi Svetlana, au ajuns la concluzia că, indiferent cât de mult au încercat să se prefacă cum că lucrurile stăteau cu totul altfel, prăpastia dintre generaţii – dintre douăzeci şi şaptezeci şi doi de ani – era prea mare pentru a dura un pod. Svetlana se plângea vechiului ei prieten Bob Rayle că Olga era o fiinţă foarte socială, la fel ca tatăl ei, şi-i plăcea să aibă companie şi să pună muzica tare (din aceea care o făcea pe Svetlana să scrâşnească din dinţi). Casa semăna cu o staţie de cale ferată cu uşile vraişte[3].

Şi pentru Olga lunile acelea au fost destul de grele: „Ea era bătrâna mea mamă... şi putea să îmbătrânească, dar eu nu. Ea devenea tot mai bătrână şi mai înţeleaptă, dar eu rămâneam tânără". Indiferent cât de mult îşi iubea mama, era limpede să era imposibil să locuiască împreună, dar, uneori, mila pentru mama ei îi rupea inima: „Cred că lucrul cel mai greu pentru ea era să trăiască. Mama nu s-a priceput niciodată la asta... a supravieţuit, dar n-a apucat să şi trăiască"[4].

Dar acum, ca oricare cetăţean american înaintat în vârstă care plătise taxe şi îndeplinea toate condiţiile, Svetlana avea dreptul la facilităţile Asigurărilor Sociale. Prin consimţământul amândurora, ea s-a mutat la un azil de bătrâni în februarie 1999. Svetlana ajunsese la concluzia că „trebuie să găsesc căile prin care să fiu fericită acolo unde mă aflu". Avea cărţile ei, aparatul ei de radio, fiica o vizita, ca şi cei câţiva buni prieteni.

Elizabeth Coyne, care o ajutase la Taliesin pe când Olga era mică cu mulţi ani în urmă şi căreia îi dăduse pianul de la Taliesin, murise într-un accident tragic de maşină, dar copiii ei, Michael Coyne şi Kathy Rossing, îşi aminteau cu multă căldură de Svetlana şi numele ei era legat de cadourile acelea exotice pe care i le oferise mamei lor. Din toate colţurile lumii veniseră cadouri de nuntă pentru Svetlana şi Wes în 1970, iar Svetlana

trimisese o parte din ele copiilor. Kathy încă își amintea de o cutie de parfumuri de colecție, toate în sticluțe mici: „Pentru un copil erau o minune!". Pentru ei Svetlana era pur și simplu Lana: „Nu conta cine fusese tatăl ei".

Kathy îi consacra Svetlanei mult timp pentru că era emoționată de simplitatea relației Svetlanei cu Jennifer, fata ei adultă acum, care avea un handicap: „Fata noastră avea un fel de radar. Cred că așa s-a născut. Putea să spună cine era sincer și cine nu, iar Lana avea și ea un radar la fel". Lanei îi plăcea să bântuie magazinele second-hand împreună cu Kathy și-i cumpăra tot felul de fleacuri fiicei sale spunându-i: „Uite, cumpără asta pentru Jenny"[5].

La începutul anului 2001, Olga s-a mutat pe coasta de vest, unde a găsit de lucru, dar și pentru a se specializa în contabilitate. Svetlana era dezolată și se întreba cum va supraviețui fără s-o vadă pe Olga de trei, patru ori pe săptămână (bineînțeles era ironică). Ea rămânea acasă să aibă grijă de cele două pisici bătrâne ale Olgăi[6]. Era foarte mândră de Olga și față de prieteni se lăuda că fiica ei era plină de inițiativă[7]. Când putea, Olga îi mai trimitea bani și vorbeau la telefon în fiecare weekend.

Dar Svetlana era mereu strâmtorată când era vorba de bani. Era cea dintâi care avea să spună că o ruinau cataloagele de cadouri care veneau prin poștă. Kathy Rossing își amintește: „Îi plăceau cataloagele acelea, să le sublinieze, să încercuiască diverse articole. «Și ce spui de asta?», mă întreba. «Prețul e prea mare», îi răspundeam. Iar cei de la poștă nu puteau citi scrisul ei de mână și atunci trebuia să sun eu ca să vedem unde s-a rătăcit articolul care lipsea"[8].

Când Olga venea de Crăciun, avea loc un schimb de cadouri. Svetlana era înnebunită să primească daruri: „În privința asta era ca un copil. Tremura când te vedea venind cu o pungă de cadouri, nerăbdătoare să vadă ce-i acolo. Nu erau prea mulți

oameni care să-i aducă daruri, aşa că atunci când le primea era o mare bucurie pentru ea, ca şi pentru noi".

Îi plăcea şi să facă, la rândul ei, cadouri. „Îi cumpărai ceva de care erai sigur că o să-i placă, şi îndată ce deschidea pachetul o auzeai că spune: «Ah, ar fi minunat pentru cutare». Era foarte supărător. Dar Svetlana nu încerca să te jignească, aşa era firea ei"[9]. Uneori Svetlana abia reuşea să se descurce cu banii până la sfârşitul lunii, cu toate astea nu se putea abţine să nu dăruiască. Odată, Michael Coyne i-a dat o sută de dolari să-şi cumpere ce voia ea pentru ca să descopere că i-a dat banii unei femei care cumpărase o magazie şi adopta pisici fără stăpân[10].

Şi în ultimii ei ani, Svetlana a rămas o nomadă, dar spaţiul în care se mişca era mult mai redus. Se tot muta când colo când dincolo între două cămine de bătrâni, când la Ridgeview Commons, când la Richland Hill şi iar de acolo în perimetrul de la Spring Green. În parte pentru că-i plăcea să se tot mute, adesea pentru că socotea că dincolo ar fi mai bine. Dar uneori se muta pentru că i se părea că nişte ziarişti, sau mai rău, o descoperiseră.

Dar, bineînţeles, indiferent unde se muta, avea parte de aceeaşi odăiţă. Kathy îşi amintea că principalul obiect de mobilier era un dulap îngust cu patru rafturi în care Svetlana îşi punea toate fotografiile la care ţinea: avea fotografii cu Olga, doica Aleksandra Andreevna, cu Nadia, mama ei, cu bunica Olga. Avea fotografii cu Marea Neagră pe care o iubea şi fotografii de la nunta cu Wes.

Michael Coyne îşi aminteşte de acele odăiţe. În vreme ce mulţi îşi închipuiau că Svetlana se lăfăie în bogăţie, de fapt, ea „se îmbrăca doar cu nişte vechituri de haine second-hand, pulovere cu găurele, se învelea cu pături". Olga îi dăruise un videocasetofon, iar Coyne şi Olga bântuiau magazinele Goodwill să-i

găsească niște casete cu filme vechi. Și acum îi plăceau filmele cu Elizabeth Taylor pe care le viziona pe când era copilă în Kremlin și o vedea pe Taylor și caii ei. Avea și un aparat mic de radio cu antenă și încerca să prindă BBC. Când venea cineva în vizită, o găsea citind, poate o biografie a Georgiei O'Keeffe, ori memoriile Annei Dostoievski despre soțul ei. Sau scriind. Dacă putea, încerca să convingă un prieten s-o ducă cu mașina la restaurantul ei preferat de pe malul râului Wisconsin, unde se așeza pe terasă, mânca un hamburger, bea un pahar de vin zinfandel și urmărea păsările care-și luau zborul de pe apă, cum făceau și pe vremuri, cu mult timp în urmă, în copilăria ei la Zubalovo.

Coyne crescuse pe vremea Războiului Rece și la școală auzise de Stalin, dar abia după ce a mai îmbătrânit și-a dat seama cine era de fapt „Lana. Am început să pricep care a fost rolul ei în istorie, arborele ei genealogic, ceea ce făcuse de fapt, cum afectaseră acțiunile ei relațiile diplomatice, dar ea a rămas parte a familiei mele". Bineînțeles că era curios să afle despre Stalin, dar nu i-a pus nicio întrebare pentru că nu voia să strice prietenia dintre ei. Și văzuse cum se poate întâmpla asta. Când proprietarul unei librării din Richland Center a devenit curios și a vrut să afle despre trecutul ei, ea a refuzat să mai pună piciorul în librărie. „Nici mama, nici sora mea Kathy nu ne-am arătat curioși. Era o persoană și atât. Nu am discutat nici cu prietenii despre ea. Puțini știau că eu cunoșteam cine era ea de fapt. Pentru mine, era Lana pur și simplu."[11]

La vremea asta Svetlana a început să sufere de o gravă scolioză și i-a apărut o groaznică cocoașă în spate, încât a fost nevoită să se folosească de un suport ortopedic la mers, pe care-l numea „patru ori patru"[12]. Ea îl asigura pe Coyne să nu-și facă griji când ieșeau la plimbare „precum regina Victoria" în baston: pe când era tânără, fratele ei o învățase cum să cadă[13].

Ca să-şi cumpere haine se ducea la magazinele second-hand. Găsea câte o cămaşă bărbătească prea mare pentru ea, îi desfăcea cusăturile, o cosea la loc perfect, încât aproape că-i ascundea diformitatea. Spunea că învăţase şmecheria asta de la croitoresele din Moscova. Dulapul ei era plin de ţesături indiene pe care i le trimitea Olga şi pe care le transforma în perne şi haine ca să le dăruiască prietenilor. Mai făcea şi remedii din ierburi şi tincturi de leac, după reţete populare ruseşti pe care le învăţase pe când era copilă de la doica ei. Coyne călătorea mult, fiindcă lucra la o companie aeriană, şi când se întorcea din călătorii întotdeauna avea şi pentru Lana un cadou: ciocolată din Elveţia, ceai din Marea Britanie. Ea îi asculta poveştile de călătorie de parcă le-ar fi trăit chiar ea: „Nu era o persoană fericită. De obicei nu râdea decât din când în când şi era foarte serioasă". Dar încă era foarte încăpăţânată. „Dacă nu-i plăcea ceva, îţi spunea imediat"[14]. Avea de asemenea un optimism îndărătnic. Îi plăcea să-l citeze pe Aleksei Kapler: „Vechiul şi dragul meu prieten din vremurile de demult [Kapler murise în 1979] de la Moscova obişnuia să spună: «Viaţa e ca o zebră, dai de dungile negre, dar ştii că or să urmeze şi cele albe»"[15].

Svetlana era permanent la curent cu politica din Rusia. În 1997 îi spunea lui Bob Rayle că nici măcar ea nu se putuse gândi că URSS avea să „se prăbuşească definitiv" atât de repede. Se aştepta la unele schimbări în cadrul partidului, cum se întâmplase în China, dar „evenimentele s-au derulat mai rapid decât a crezut cineva". Dar, cu sarcasmul ei obişnuit, îl avertiza pe Bob că s-ar putea ca acelea să nu fie schimbări foarte profunde: „Beţivul acela bătrân de Elţin şi întregul *aparat* din spatele lui e format încă tot din vechii *bolşevici*, acum doar prefăcându-se că sunt altceva"[16].

Când prietenul ei Thomas Miller, vulcanologul, i-a spus că plănuia să viziteze Rusia în ianuarie 2000, Svetlana l-a rugat

să fie foarte atent, mai ales dacă intenţiona să ducă bani unor oameni de ştiinţă, gest care ar putea fi interpretat ca amestec străin. Miller era convins că Svetlana „avea un simţ impecabil al felului în care funcţiona puterea"[17]. La 31 decembrie 1999, când Vladimir Putin a devenit preşedinte în exerciţiu după demisia neaşteptată a lui Boris Elţin, ea l-a avertizat pe Miller:

> Rusia alunecă (în opinia mea) foarte repede în trecut, mai ales cu acest înfrozitor fost SPION-KGB care acum a devenit preşedinte! Sper din toată inima şi cred că poporul nu-l va vota ca preşedinte, dar, bineînţeles, alegerile pot fi trucate întotdeauna... Războiul cecen *cel glorios* a fost stârnit prin vechile metode sovietice de provocare. Cecenii, oricât de năbădăioşi sunt ei, nu ar fi ieşit niciodată din munţii lor ca să pună bombe în „oraşele Rusiei autentice"! Nu aşa poartă ei războiul de gherilă, totul a fost pus la cale de KGB. Iar când Artiom Borovik (reporter de investigaţie) a dorit să cerceteze mai adânc afacerea războiului cecen şi cum a fost declanşat, a fost înlăturat fără multă gălăgie de aceleaşi forţe*. Ştiu bine toate astea de pe vremea comunismului clasic şi a Războiului Rece. Conducătorii străini ai acestor democraţii ar trebui să-l boicoteze pe Putin, dar, dimpotrivă, abia aşteaptă să-l ia în braţe cu nişte sticle mari de vodcă. Ah, Thomas, ai mare grijă. În Rusia s-a terminat cu aşa-zisa democraţie[18].

Dar şi-a păstrat invectivele politice pentru scrisorile pe care i le trimitea lui Bob Rayle. Acesta cu siguranţă putea înţelege despre ce vorbea Svetlana când critica administraţia americană din acel moment acuzând-o de naivitate – sau să fi fost vorba de cinism – care interpreta greşit ceea ce se întâmpla în

* În ajunul alegerilor prezidenţiale din Rusia, Borovick a murit într-un accident de avion chiar înaintea publicării unei investigaţii asupra exploziei unei bombe într-un apartament din Moscova şi a articolului său despre copilăria lui Putin (n. tr.).

noua Rusie. I-a scris să-i spună că a fost îngrozită când Putin a fost ales președinte în 2000:

> Cu siguranță că Rusia a schimbat steagul și câteva denumiri, dar e aceeași URSS, din punctul meu de vedere. Iar în aceste zile când un colonel din umbră al KGB a ajuns la vârful puterii – (pentru că a avut înțelepciunea să garanteze că Boris Elțin va fi scutit de o investigație publică și, mai mult decât probabil, că nu va fi condamnat pentru corupție și furt de bani) – și când Noul Om de la Kremlin e numit de radioul public ca fiind „cu siguranță eroul Rusiei" și drept „alegerea garantată" pentru funcția de președinte, ei bine, nu pot decât să înjur în rușește (o înjurătură foarte grea, dar pe care n-ar înțelege-o nimeni, slavă Domnului)... Când mă gândesc la Rusia (și la cât de puțin e înțeleasă aici, în Statele Unite) îmi piere somnul[19].

I-a spus lui Coyne că Putin reînvie cultul personalității tatălui ei. Coyne amintea: „Ea nu era de acord cu ceea ce făcea Putin pentru a impune amintirea lui Stalin, indiferent că era vorba de statui sau de altceva"[20]. Svetlana era convinsă că, încetul cu încetul, și ea va deveni unul dintre aceste simboluri. I-a spus lui Bob Rayle că se temea să nu fie deportată înapoi în Rusia. Sau poate că, după moartea ei, avea să fie falsificat un testament prin care să se spună că ea dorise ca rămășițele pământești să fie înmormântate în patrie[21].

Lui Rayle bineînțeles că i s-au părut idei paranoice. Și s-ar putea să fi fost așa. E puțin probabil ca președintele Putin să fi fost preocupat de repatrierea fiicei lui Stalin, vie sau moartă. Dar Svetlana gândea ca un rus autentic, pentru care simbolurile însemnau foarte mult. Paranoia ei avea o logică: rușii nu erau interesați de ea personal, Lana Peters, erau interesați să încheie povestea cu măreția lui Stalin – se întorcea chiar și fiica sa risipitoare pe care o răpise Occidentul, dar care nu-și abandonase niciodată tatăl. Nu i s-a părut de neconceput ca și

cenușa ei să facă parte dintr-un grup statuar pentru comemorarea marelui Stalin.

I-a răspuns într-o scrisoare lui Rayle care evident că-i spunea să nu-și mai facă griji:

> Sunt încântată să aflu că ideile mele că „aș putea fi trimisă acasă" la cererea KGB-iștilor comuniști ți se pare aiurea. Și eu cred că e aiurea. Dar la fel de aiurea e și toată treaba cu războiul cecen, ca și cu fostul spion roșu care a devenit președinte al Rusiei. Oamenii știu cine sunt, aici și acolo, și e DESTUL... Nimeni n-are nevoie de mine în calitate de Lana Peters, au nevoie de mine ca Svetlana Stalin[22].

Îi spunea lui Rayle că, bineînțeles, în Uniunea Sovietică, în perioada copilăriei sale, toată lumea devenise paranoică și temătoare. Și la ce se aștepta el? Și dacă ar fi fost să fie vreodată deportată în Rusia, ar fi ajuns acolo doar moartă, pentru că pe drum avea să se omoare.

Svetlana a înțeles, din nou mai repede decât mulți alții, ce se întâmpla, pe dedesubt, cu drepturile omului în Rusia. A văzut cum crescuse puterea FSB (fostul KGB), cenzura impusă mass-mediei, arestarea oligarhilor implicați în afaceri ca mijloc de a-i avertiza să nu se amestece în politică, la fel și votarea recentă a unor legi care obligau ONG-urile rusești și străine, în fapt organizații caritabile și pentru drepturile omului, la raportări obligatorii extrem de greoaie[23]. Se plângea că poporul rus nu se uita la toate astea: nivelul de trai se îmbunătățise în mare măsură datorită creșterii prețului petrolului și gazelor, dar mita și corupția făceau ravagii, și oamenii erau hrăniți de propaganda naționalistă și cu măreția Rusiei „de parcă ar fi fost laptele mamei lor"[24].

Probabil că, pentru toți cei în vârstă, lumea se restrânge pe măsură ce teama se lărgește până când umple micul cerc

al propriei existențe. Kathy Rossing era conștientă că Svetlana trăia într-o lume a spaimelor. Acum era convinsă că agenții de informații ruși ar putea s-o răpească în plină stradă în Richland Center. Când Kathy i-a combătut ideea asta, Svetlana i-a replicat: „Nu știi tu ce-s în stare ăștia să facă. Am mai văzut oameni dispărând. Nu înțelegi. Am văzut oameni dispărând pretutindeni în jurul meu și care nu s-au mai întors". Iar Kathy se gândea: *S-ar putea să ai dreptate. Eu am fost crescută în alt mediu...* „Lana vedea cum renășteau o mulțime de lucruri care existaseră pe vremea tatălui ei. Credea că Putin îl idolatriza pe tatăl ei și încerca să se modeleze în același fel. S-a temut întotdeauna să nu fie însărcinat fiul ei Iosif să vină să-i ia trupul".

Svetlana a angajat un avocat din Spring Green să redacteze un document legalizat care să-l împiedice pe fiul ei Iosif să aibă dreptul la rămășițele ei pământești. Kathy și fratele ei au ajutat-o să plătească onorariul avocatului pentru ca să nu-și mai facă griji. I-a dat Kathiei o listă cu nume de la Departamentul de Stat și alți oameni de contact: „Dacă s-ar întâmpla să dispară, acolo avea să fie, iar noi trebuia să cerem guvernului să se implice pentru a o aduce înapoi aici"[25].

Svetlana i-a scris lui Bob Rayle că era copleșită de durere: se simțea bătrână, se simțea sfârșită și voia să aibă un ultim cuvânt de spus: „Doresc să-mi redobândesc reputația și caracterul de femeie cinstită. Doresc să-mi redobândesc numele ca scriitor, care își scrie singur cărțile fără scriitori angajați la negru. Doresc ca numele meu de Svetlana să nu mai sune ca *o amenințare*"[26]. Cea mai mare preocupare a ei era aceea că oamenii încă o socoteau ca fiind o femeie bogată[27]. Unii spuneau că se prefăcea pentru a beneficia de ajutor social. Unul dintre prietenii Olgăi a întrebat-o: „Ai acces la fondurile acelea ascunse în Elveția?" Un expatriat maghiar continua s-o sâcâie:

„Spune-mi doar mie, în taină, unde îţi ţii fondurile acelea?"[28]. Era o minciună şi afirmaţia că ea ar fi dorit să se oprească în Elveţia, minciună „demnă de Kremlin". I se plângea lui Bob: „Mă jigneşte şi mi-a afectat viaţa PÂNĂ în ziua de azi".

În 2005, la vârsta de şaptezeci şi nouă de ani, Svetlana le scria lui Bob şi Ramonei Rayle o serie de scrisori numerotate. Era ca şi cum ar fi sperat să repete structura primei sale cărţi *Douăzeci de scrisori către un prieten*. Aceste scrisori erau menite să combată calomniile trecutului. Întorcându-se la vechile răni, ea povestea din nou fuga ei şi cum a ajuns în America, manifestându-şi furia faţă de avocaţii, bancherii, diplomaţii şi jurnaliştii care au pungăşit-o şi au calomniat-o.

Furia Svetlanei era de nestăpânit, impresionantă. Odată pornită, nu-şi mai putea stăpâni invectivele şi le dădea drumul fără nicio stavilă, făcându-i pe unii să compare furia ei cu a lui Stalin. Dar se poate spune că mânia ei avea un particular caracter rusesc: slujea şi ca purgativ. N-a putut niciodată înţelege obiceiul dulcegăriilor diplomatice americane: „Ah, cât urăsc obiceiul ăsta american, se plângea ea. *Ce mai faci? Bine! Minunat!* Şi poate tocmai ţi-a murit soţul, dar trebuie să spui tot *MINUNAT*!"[29]. Şi şi-a zgândărit rănile: simţea că s-au folosit de ea, indiferent care fuseseră argumentele diplomatice. Dar „Scrisorile către Bob şi Ramona Rayle" au încetat când i s-a domolit şi furia, aşa că a renunţat la ideea cărţii.

În toamna lui 2005, Svetlana a întâlnit-o pe Marie Anderson. Un prieten a întrebat-o pe Marie dacă poate să ajute la mutarea Svetlanei la un nou cămin (avea doar câteva cutii), fiindcă avea maşină. Svetlana nu-şi pierduse puterea de convingere: Marie a ajuns s-o ducă cu maşina ori de câte ori avea de mers undeva. Marie avea viu în minte momentul în care, întorcându-se la apartamentul Svetlanei din Richland Center, au întâlnit în hol un

străin care stătea şi aştepta. Pe un ton cu puternic accent, le-a întrebat dacă o cunoşteau pe Lana Peters. Încercase să bată la uşa ei, dar nu răspunsese nimeni. I-a răspuns Marie: „Nu, nu o cunoaştem", iar Svetlana a adăugat: „S-ar putea să fie plecată în weekend". Când au ajuns în camera Svetlanei, Marie a rămas cu ea: Svetlana era îngrozită. N-a trecut mult şi s-a auzit un ciocănit la uşă: era un ofiţer de la poliţia locală care ştia cine era Svetlana. Se pare că bărbatul străin, care era însoţit şi de o femeie, conducea o maşină închiriată cu numere de New York. Femeia sunase la proprietarul căminului şi acesta, bănuitor, sunase la poliţie să afle ce se întâmpla cu Svetlana. Străinul pretinsese că nu voia decât să o roage pe Svetlana să-i dea un autograf pe cartea ei. Poliţia i-a escortat pe cei doi străini până au părăsit oraşul[30].

În timpul unei călătorii prin Spring Green în 2006, Bob şi Ramona Rayle s-au oprit într-o după-amiază să-i facă o vizită Svetlanei. I-a dus să vadă mormântul lui Wesley Peters, apoi s-au dus la un restaurant unde Svetlana şi Bob şi-au adus aminte de momentele din India în 1967. De unde avusese ea puterea să ia o hotărâre atât de importantă? Într-o scrisoare pe care avea să i-o trimită ulterior, ea îi scria: „Astăzi, slabă şi înspăimântată, şi eu sunt uimită că am făcut una ca asta. Pe atunci, nu-mi era frică de nimic. Îmi place să-mi aduc aminte de acele vremuri... ce amuzant a fost"[31]. Fuga ei a fost amprenta pe care a pus-o pe lumea asta: „a dat o palmă guvernului sovietic"[32]. I-a tras pe toţi pe sfoară.

În 2010, ziaristul David Jones, care-i luase un interviu cu paisprezece ani în urmă, pe când trăia izolată în Cornwall, a descoperit-o şi în Richland Center, unde, scria el: „Lana Peters, sau Svetlana Stalin, cum era cunoscută înainte să se înlăture această pată a numelui ei prin căsătorie, se ascundea". Jones a fost şocat de schimbările produse în înfăţişarea ei. Adusă de spate din pricina scoliozei, cu un trening gri şi o

bluză roz, arăta „într-un totul ca un pensionar american". Când el i-a spus asta, ea i-a replicat: „Şi de ce nu?" Trăia în America de atâta vreme şi se simţea americancă. Îi plăceau hamburgerii, filmele americane şi vorbea engleza. Voia să ştie dacă îl iertase pe tatăl ei, întrebare care a aprins „legendara ei furie". „Eu nu iert pe nimeni şi nimic! Dacă a fost în stare să ucidă atât de mulţi oameni, între care şi pe unchii şi mătuşa mea, n-am să-l iert. Niciodată!... Mi-a distrus viaţa. Vreau să-ţi explic, mi-a distrus viaţa!"[33]. Acesta a fost ultimul ei interviu.

Olga era convinsă că în ultimii doi ani mama ei a ajuns la o neaşteptată împăcare: „Deodată a început să ia lucrurile mai uşor... Înainte, când se întâmpla câte ceva neplăcut, o deranja cumplit, dar acum începea să râdă şi-i trecea furia". Olga ajunsese să-şi spună: *Cine eşti şi ce-ai făcut cu mama mea?* „Şi aşa ne-am întors la zilele fericite de odinioară. Era amuzant"[34].

Probabil că unul dintre lucrurile care au consolat-o pe Svetlana a fost acela că noul ei prieten, Nicholas Thompson, fusese atât de amabil încât a contactat Oficiul de Copyright de la Washington cu privire la *Douăzeci de scrisori către un prieten* şi reuşise să-i asigure drepturile de copyright în nume propriu. Priscilla Johnson McMillan avusese generozitatea să-i restituie Svetlanei drepturile de traducere asupra versiunii în limba engleză[35]. Acum putea să-i lase fiicei ei drepturile asupra cărţii.

Svetlana se pare că ajunsese la un fel de convingere despre care i-a scris prietenei ei Linda Kelly: „Am ajuns la concluzia că lucrul cel mai important în viaţă NU sunt *realizările* mele, ci umila şi dificila calitate de a rămâne eu însămi"[36].

În 2011, Svetlana a fost diagnosticată cu un cancer în fază terminală. În luna mai i-a scris lui Mary Burkett: „încep să mă dezmembrez"[37]. Iar Philippei Hill îi spunea: „Mă pregătesc încet, încet să părăsesc lumea asta"[38]. Cu Kathy Rossing

a discutat adesea despre moarte. Ca s-o consoleze, Kathy i-a vorbit despre moartea fratelui ei. Fusese trimis acasă de la spital. Ea venise în camera lui cu exact douăzeci de minute înainte să moară, iar el îi spusese: „Shush. A venit mama să mă ia". Şi îi spunea acum Svetlanei: „O să-i vezi pe toţi cei care s-au dus înaintea ta, doica, pe mama ta, pe bunica ta". Svetlana s-a uitat la ea şi i-a replicat: „Şi ce se întâmplă cu oamenii pe care nu doresc să-i văd?" Şi Kathy, după expresia de pe chipul ei, a înţeles la cine se referea. „N-am ştiut ce să-i răspund... Cred că o vreme i-a fost frică de moarte, cu siguranţă, dar apoi, nu ştiu cum, s-a decis în sinea ei şi a părut împăcată cu gândul plecării."

Svetlana a dorit să fie incinerată şi, iniţial, a rugat-o pe Kathy să aibă grijă ca să-i fie împrăştiată cenuşa la Orion Boat Landing, pe râul Wisconsin. Dar după aceea a adăugat: „Nu putem face asta, pentru că atunci când oamenii vor afla că e acolo cenuşa mea or să creadă că am poluat râul". Indiferent cât a încercat Kathy s-o asigure că se poate face în taină – „Avem o canoe. Nu o să afle nimeni" – Svetlana a rămas de neclintit: cineva tot o să afle. A pregăti şi un act legalizat: domnul Stafford de la pompe funebre a primit instrucţiuni să ia trupul ei de la spital, să-l ducă imediat la crematoriu şi să-i predea cenuşa Olgăi: „acţiunea făcută şi cenuşa expediată înainte de a apuca oricine altcineva să facă altceva cu ea"[39].

I-a predat lui Kathy o fotografie care trebuia expusă la ceremonia funerară. Lui Kathy i s-a părut ridicol: era imaginea unei mări pustii sub razele lunii pline, tulburată doar de coada unei balene care rupea oglinda apei, pe cale să dispară în adânc. Pe dosul acesteia Svetlana scrisese: „Adio tuturor, de la Peştele vostru (de pus data:...)"[40].

În noiembrie, starea Svetlanei s-a înrăutăţit brusc şi a fost dusă la Spitalul Pine Valley. Ea a insistat anume ca reprezentanţii spitalului să n-o cheme pe Olga. Nu voia ca fiica ei să o vadă

moartă. Ea văzuse cadavrul mamei ei și se trăsese înapoi cu groază în acea dimineață de demult din sala de la GUM din Moscova. Și de atunci nu i s-a mai șters acea imagine a mamei sale din minte. Kathy a socotit că Svetlana voia s-o cruțe pe fiica ei de așa ceva: „Nu cred că a înțeles cât de rănită s-ar fi simțit dacă ar fi fost împiedicată să fie acolo tocmai ea". În cele din urmă, doctorii au convins-o pe Svetlana s-o cheme pe Olga. I-au spus: „Are dreptul să știe".

Svetlana se sfârșea atât de repede că Olga nu a știut că mama ei era pe moarte. Cu o lună înainte fuseseră împreună și discutaseră ca Olga să vină acasă de Crăciun. Olga a luat imediat avionul. A ajuns prea târziu, dar doctorii i-au spus că oricum nu conta: primiseră indicații să n-o lase în camera de spital a mamei sale. Olga a fost furioasă pe mama ei și jignită: după atâția ani, mama ei încă tot o mai proteja. Nu reușise să fie alături de tatăl ei când murise, voise să fie măcar alături de mama ei în acele momente.

Kathy Rossing a stat alături de Svetlana până la capăt. Svetlana nu mai putea vorbi, dar știa că alături e Kathy. O strângea pe Kathy de mână și o privea fix în ochi, cu o expresie ciudată. Kathy i-a pus în palmă iconița sfințită de la gât pe care o purtase întotdeauna, dar se părea că „nu era pregătită să plece". Kathy a rugat-o pe o soră să cheme un preot din zonă. Acesta a venit, i-a spus ultimele cuvinte de mângâiere și „în numai câteva minute s-a dus. Cred că a fost mai mult decât o coincidență. După ce preotul a spus câteva cuvinte aplecat spre ea, a plecat împăcată". Spre deosebire de tatăl ei, la sfârșit nu s-a luptat: „A început să respire tot mai ușor și mai ușor"[41]. Cât de greu e să-ți joci rolul când mori! Ea l-a interpretat cu grație.

Svetlana a murit pe 22 noiembrie 2011, în acea lună a suferinței, la vârsta de optzeci și cinci de ani, așa cum prezisese, și

cu puţin peste două săptămâni de la comemorarea a şaptezeci şi nouă de ani de la moartea mamei ei.

Ultimele cuvinte pentru fiica ei le-a lăsat pe o foaie de hârtie dactilografiată. Îi scria de parcă nu era înainte de moarte, ci după aceea:

> Sunt mereu cu tine, şi numai dragoste. Să nu uiţi asta. Noi, cei de aici, care nu mai avem trup, ci suntem numai spirit, vă iubim pe voi, cei de pe Pământ. Aşa că să nu plângi pentru noi. Niciodată, niciodată să nu plângi pentru noi. Pentru că plânsul vostru ne tulbură pe noi, cei de aici. Nu mai putem face nimic. Dar noi, spirite acum, vă iubim întotdeauna. Putem simţi uneori... *Şi tu* poţi simţi uneori... o adiere caldă sau o suflare care îţi învăluie pielea. *Suntem* noi. Ştiu bine asta pentru că acum sunt doar un spirit, doar un suflet... *doar*? Ah, de aici putem să facem multe. Vă putem apăra de nenorociri, vă putem îmbrăţişa, ei... ca un cocon plin de căldură. Vă putem vindeca toate necazurile pe care vi le faceţi singuri pentru că de aici, de deasupra Pământului, suntem în stare să vedem foarte bine. Şi vă putem ajuta întotdeauna să ieşiţi la liman. Dar niciodată, niciodată să nu plângi pentru noi, ci, mai degrabă, să zâmbeşti când te gândeşti la noi. Vă iubim veşnic, veşnic. Spun mereu *NOI*, pentru că suntem mulţi aici, suflete iubitoare. Chiar şi dezorientata mea mamă, care s-a scuturat de grijile acelea pământeşti care o năuceau, e şi ea aici, un suflet frumos, aşa cum a fost întotdeauna. Vă iubim cu toţii. Să nu plângi pentru noi. Mama ta. Iartă-mă că am dactilografiat atât de neclar, ei, nici măcar aici nu sunt mai pricepută![42].

Olga a luat cenuşa mamei ei şi a împrăştiat-o în Oceanul Pacific. Pierduse fiinţa care o iubise cel mai mult şi pe care avea s-o plângă multă vreme.

Note

PREFAȚĂ

1 Scrisoare către Mary Burkett, 7 aprilie 2009, col. part. (CP) Mary Burkett.
2 Angela Lambert, *Independent*, 10 martie 1990, 29.
3 Robert Tucker, „Svetlana a moștenit defectul ei tragic", în *Washington Post*, 25 noiembrie 1984, C1.
4 Svetlana Allilueva, *Numai un an*, trad. Paul Ceavceavadze, New York, Harper & Row, 1969, 393.

PROLOG — *Fuga*

1 Această relatare este un amalgam de detalii extrase din Allilueva, *Numai un an*; Robert Rayle, Eseu autobiografic nepublicat, CP Rayle; interviu al autoarei cu Robert și Ramona Rayle, Ashburn, VA, 18-19 iulie 2013; Chester Bowles, „Memorandum pentru arhivă; subiect: Fuga Svetlanei Alliloueva [sic]", 15 martie 1967, NLJ/RAC o3-114, 26-B, LBJL; „Peter Ernest în discuție cu Oleg Kalughin și Robert Rayle despre fuga Svetlanei Allilueva", 4 decembrie 2006. Muzeul Internațional al Spionajului, Washington DC. www.spymuseum .org/exhibition-experiences/agent-storm/listen-to-the-audio/episode/the-litvinenko-murder-and-other-riddles-from-moscow.
2 Aliluieva, *Numai un an*, 199.
3 Rayle, Eseu autobiografic.
4 Bowles, Memorandum.
5 Rayle, Eseu autobiografic

6 Svetlana Allilueva, Numai un an. Vezi şi Rayle, Eseu autobiografic.
7 Rayle, Eseu autobiografic.
8 Bowles, Memorandum.
9 Cronologie furnizată de Robert Rayle, martie 1967, col. part. Rayle.
10 Bowles, Memorandum.
11 Allilueva, *Numai un an*, 189.
12 Bowles, Memorandum.
13 Allilueva, *Numai un an*, 206.
14 Interviul autoarei cu Robert şi Ramona Rayle, Ashburn, VA, 18-19 iulie 2013.
15 *Ibid.*
16 Rayle, Eseu autobiografic.
17 *Ibid.*
18 *Ibid.*

Partea întâi — ANII ÎNTRE ZIDURILE KREMLINULUI

CAPITOLUL I — *Tărâmul binecuvântat*

1 Svetlana Allilueva, *Douăzeci de scrisori către un prieten*, trad. Priscilla Johnson, McMillan, New York, Harper & Row, 1967, 36.
2 Rosamond Richardson, *Prelunga umbră: În intimitatea familiei lui Stalin*, Londra, Little, Brown, 1993, 119.
3 Simon Sebag Montefiore, *Stalin: Curtea ţarului roşu*, New York, Knopf, 2004, 34.
4 Simon Sebag Montefiore, *Tânărul Stalin*, Londra, Weidenfeld & Nicolson, 2007, 119. Tbilisi este numele istoric al oraşului. Numele de Tiflis(i) a devenit obişnuit după ce Georgia a devenit parte a Imperiului Rus în 1793. Tiflis a fost modificat oficial, revenind la numele de Tbilisi, în 1936. Scrisoare către autoare de la Nestan Cearkviani, 5 ianuarie 2015.
5 Montefiore, *Tânărul Stalin*, 164-166.
6 *Ibid.*, 135.
7 *Ibid.*, 166
8 Robert Service, *Stalin: O biografie*, Londra, MacMillan, 2004, 233.
9 Scrisoare a Nadiei Allilueva către Keke Djugaşvili, 12 martie 1922, RGASPI, fondul (adaos) 558, opis (inventar) 11, doc 1549, 40.

10 Boris Gribanov, „I pamiati-sneg letit i pasti ne mozhet: David Samoilov, kakim ia ego pomniu" („Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte: David Samoilov aşa cum mi-l amintesc"). *Znamia: Yezhemesiachnyi literaturno-khudozhestvennyi i obshchestvenno-politicheskii zhurnal* (*Flamura*: jurnal lunar literar, artistic şi de politică generală), 9, 2006, 160.
11 Montefiore, *Tânărul Stalin*, 18. Montefiore afirmă: „în 1925 [Stalin] i-a ordonat secretarului său Tovtuşka să oficializeze data de 1879". Montefiore presupune că Stalin schimbase data naşterii cu un an ulterior pentru a evita să fie recrutat.
12 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*.
13 *Ibid.*, 96.
14 *Ibid.*,
15 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 18 iulie 2012.
16 Scrisoare a N.S. Allilueva către M.O. Svanidze, 11 ianuarie 1926, trad. Svetlana Allilueva, Meryle Secrest Collection, cutia 4, HIA (Hoover Institution Archives).
17 *Kreml'-9* (serial TV rusesc) grup de scriitori, *Svetlana Stalina: Pobeg iz semii* (Svetlana Stalina: Fuga de familie), film, regizor Maksim Ivannikov, prod. Aleksei Pimanov, Oleg Volinov şi Serghei Medvedev (Telekompaniia „Ostankino" şi Federalnaia sluzhba okhrany Rossiiskoi Federatsii (Serviciul pentru protecţia înalţilor funcţionari ai Federaţiei Ruse), 2003); apoi *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Stalina: Fuga de familie.*
18 Svetlana Allilueva, *Scrisoare către Ehrenburg*, 7 august 1957, retipărit Boris Frezinski, *Pisateli i Sovetskie vozhdi* (Scriitori şi conducători sovietici), Moscova, Ellis Lak, 2008, 606.
19 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 223.
20 *Ibid.*, 29.
21 Interviul autoarei cu Stepan Mikoian, Moscova, 24 mai 2013.
22 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 30.
23 *Ibid.*, 110.
24 Interviul luat de Meryle Secrest Svetlanei Allilueva, Londra, 1994, Meryle Secrest Collection, înregistrare audio, grup 2, HIA.
25 Irina Kalistratovna Gogua, Transcriere a relatărilor orale, înregistrată de Irina Mohailovna Cervakova, 1987-1989, MEM (Arkhiv

mezhdunarodnogo obshchestva „Memorial" – Arhiva Societății Internaționale „Memorial").

26 Allilueva *Numai un an.*

27 Allilueva, *Douăzeci de scrisori.*

28 Stepan Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare și viața cu elita Kremlinului: O autobiografie*, Londra, Airlife Publishing, 1999, 35.

29 Allilueva, *Douăzeci de scrisori.*

30 *Ibid.*, 53.

31 Anna Allilueva și Sergei Alliluev, *Memoriile familiei Alliluev: Amintirile Annei Allilueva, mătușa din partea mamei a Svetlanei Stalina, și ale bunicului ei Serghei Alliluev,* trad. David Tutaev, New York, Putnam's, 1967, 74. Vezi și *Allilueva, Memorii.*

32 *Ibid.*, 139.

33 Richardson, *Prelunga umbră*, 114.

34 Rosamond Richardson, interviu cu Svetlana Allilueva, Saffron Walden, 1991, banda 3, col. part., Richardson.

35 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 43-44.

36 *Ibid.*, 31.

37 *Ibid.*, 140.

38 *Ibid.*, 31.

39 *Ibid.*, 36.

40 *Ibid*, 66.

CAPITOLUL 2 — *Un copil orfan de mamă*

1 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 107.

2 Larissa Vasilievna, *Soțiile din Kremlin: Viața secretă a femeilor de dincolo de zidurile Kremlinului – De la Lenin la Gorbaciov*, New York, Arcade Publishing, 1994, 52.

3 Hiroaki Kuromiya, *Stalin: Profile la putere*, Londra, Pearson Education, 2005. În timpul proceselor de demascare din noiembrie-decembrie 1930, un grup de așa-numiți „sabotori ai industriei" și „experți burghezi" au fost acuzați de a fi „provocat în mod deliberat probleme în economie", de a fi promovat „terorismul politic" și de a fi „conspirat cu puteri străine, mai ales cu Franța". „Planurile lor teroriste ascunse... au determinat Biroul Politic să acționeze."

4 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 16.

5 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 108-110. Vezi și relatarea lui Service, *Stalin*, 292-293; Montefiore, *Curtea țarului roșu*; și Edvard Radzinski, *Stalin*, trad. H.T. Willetts, New York, Anchor, 1997, 287–289.

6 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 110.

7 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 106. „În dreptul inimii e o gaură de cinci milimetri, o gaură deschisă. Concluzia: moartea a survenit imediat după o rană deschisă a inimii." Raport secret al doctorului Kushner, GARF 7523c149a2-1-6.

8 E vorba de spusele doicii Aleksandra Bicikova despre acea dimineață. Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 109.

9 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 105. Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 112.

10 Maria Svanidze, „Jurnal 1933-1937", trad. Svetlana Allilueva, 19, Meryle Secrest Collection, cutia 3, HIA. În 1994, Svetlana Allilueva a tradus jurnalul Mariei Svanidze, declasificat din Arhiva Biroului Politic al PCUS, publicat în *Istocinik* nr. 1, 1993.

11 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 12. Vezi și Service, *Stalin*, 289.

12 William Taubman, *Hrușciov: Omul timpului său*, New York: Norton, 2003, 85. Dar tocmai ea l-a recomandat pe Hrușciov lui Stalin. Hrușciov a declarat: „În felul acesta am supraviețuit. Nadia a fost biletul meu câștigător de loterie".

13 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013. Vezi și „Mifi o docheri Stalina: Priamoi efir s Mikhailom Zelenskim" („Mituri despre fiica lui Stalin: Viața cu Mihail Zelenski"), Rossia-1, Moscova, 19 decembrie 2011; în continuare: „Mituri: Viața cu Mihail Zelenski".

14 Kuromiya, *Stalin*, 40-42.

15 Scrisoare către N.S. Alliluev, 21 iunie 1930, „Către Nadejda Sergheevna Allilueva personal de la Stalin: Corespondență 1928-1931", trad. Svetlana Allilueva, Meryle Secrest Collection, cutia 3, HIA. Când corespondența (1928-1931) dintre Nadejda Allilueva și Stalin din arhiva personală a lui Stalin a fost publicată în *Istocinik* în 1993, cu comentariile lui Iu. Murin, Svetlana Allilueva a tradus personal scrisorile în engleză; în 1994 a pretins drepturi de autor.

16 Scrisoare către I.V. Stalin, 28 august 1929, p. 2, Meryle Secrest Collection, HIA.
17 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 104.
18 Enzo Biagi, *Povestea din cercul intim*, trad. Timothy Wilson, Londra, Hodder and Stoughton, 1967, 22.
19 Kuromiya, *Stalin*, 91.
20 *Ibid.*, 97.
21 *Ibid.*, 108.
22 *Ibid.*
23 Scrisoare de la N.S. Allilueva către I.V. Stalin, 16 septembrie 1929, 4-5, Meryle Secrest Collection, HIA.
24 Scrisoare de la I.V. Stalin către N.S. Allilueva, 23 septembrie 1929, 5, Meryle Secrest Collection, HIA.
25 Scrisoare de la I.V. Stalin către Ordjonikidze, 23 septembrie 1929, 16, Meryle Secrest Collection, HIA.
26 Mattew Lenoe, *Aproape de mase: Cultura stalinistă, revoluția socială* și *presa sovietică*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2004, 209.
27 N.S. Allilueva către I.V. Stalin, 27 septembrie 1929, 6, Meryle Secrest Collection, HIA.
28 Scrisoare de la N.S. Allilueva către I.V. Stalin, 19 septembrie 1930, 9, Meryle Secrest Collection, HIA.
29 Scrisoare de la I.V. Stalin către N.S. Allilueva, 24 septembrie 1930, 9, Meryle Secrest Collection, HIA.
30 Scrisoare de la N.S. Allilueva către I.V. Stalin, 6 octombrie 1930, 10, Meryle Secrest Collection, HIA.
31 Scrisoare de la I.V. Stalin către N.S. Allilueva, 8 octombrie 1930, 11, Meryle Secrest Collection, HIA.
32 Scrisoare de la N.S. Allilueva către I.V. Stalin, 12 septembrie 1930, 8, Meryle Secrest Collection, HIA.
33 Gogua, Transcrierea relatărilor orale, MEM.
34 „Mituri: Viața cu Mihail Zelenski". Aleksandr Alliluev a subliniat că niciodată n-a vorbit despre asta mai înainte. Confirmat de interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.
35 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 106.
36 Gogua, Transcrierea relatărilor orale, MEM.

37 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 112.
38 Viaceslav Molotov, *Molotov își amintește: Secrete ale politicii Kremlinului - Convorbiri cu Felix Ciuev*, ed. Albert Resis, Chicago, Ivan R. Dee, 1993, 174.
39 Richardson, *Prelunga umbră*, 126.
40 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 113. Vezi și *Memoriile familiei Alliluev*, XVIII.
41 Montefiore, *Tânărul Stalin*, 315.
42 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Artiom Sergheev.
43 *Ibid.*, comentarii de Marfa Peșkova.

CAPITOLUL 3 — *Gospodina și țăranul*
1 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 122.
2 *Ibid.*, 43.
3 Merjanov a fost arestat în 1942 și condamnat la zece ani în lagăr de muncă forțată.
4 Iuri Drujnikov, „În vizită la Stalin, neinvitat", trad. Thomas Moore, în *Contemporary Russian Myths*, www.druzhnikov.com/english/text/ vizit1.html.
5 Molotov, *Molotov își amintește*, 208.
6 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 132.
7 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 5 august 1933, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 14, 19.
8 Candide Cearkviani, *Napikri da naazrevi* (Viața mea *și gânduri*), trad. Nestan Cearkviani, Tbilisi, Ed. Merani, 2004, 503. Cearkviani era un scriitor și filosof georgian care a devenit prim-secretar al Comitetului Central din Georgia în 1938. A fost destituit în 1952, probabil pentru că n-a reprimat o „aripă" naționalistă contrarevoluționară din Partidul Comunist din Georgia. Cearkviani și-a scris în secret memoriile în 1954.
9 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 97.
10 *Ibidem*. Svetlana a corectat traducerea făcută de Pamela Johnson McMillan din *housekeeper* (menajeră) în *hostess* (stăpâna casei, gospodină) și numele de alint pe care-l folosea tatăl ei în *Svetanka*.

11 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 151.
12 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 15 septembrie 1933, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 14, 20.
13 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 150.
14 Nikita Hruşciov, *Hruşciov îşi aminteşte*, trad. Strobe Talbot, New York, Bantam, 1971, 310–311.
15 James A. Hudson, *Svetlana Allilueva, fuga spre libertate*, New York, Tower Books, 1967, 30.
16 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 144.
17 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 389.
18 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 143.
19 *Ibid.*, 121.
20 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.
21 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 154.
22 Larry Homes, *Şcoala lui Stalin, Şcoala Model nr. 25, 1931-1937*, Pittsburgh, PA, University of Pittsburgh Press, 1999, 71.
23 Svanidze, „Jurnal 1933-1937", 18, Meryle Secrest Collection, cutia 3, HIA.
24 Rosamond Richardson, Interviu cu Svetlana Allilueva, Saffron Walden, 1991, banda 1. col. part. Richardson.
25 Holmes, Şcoala *lui Stalin*, 22.
26 *Ibid.*, 37.
27 *Ibid.*, 36.
28 Regula şcolii era egalitatea între clasele sociale. În 1932, în şcoală erau 1 150 de elevi, dintre care 61% copii de muncitori, dar, ironic, acest procent a scăzut continuu. În curând, „procentul proletariatului a scăzut la 34% în 1934". „O fostă elevă, Lusia Davidova, îşi amintea că la absolvire, în 1934, în promoţia ei era doar un singur reprezentant al *clasei muncitoare*". Holmes, *Şcoala lui Stalin*, 32.
29 Holmes, *Şcoala lui Stalin*, 39-41.
30 *Ibid.*, 10,18.
31 *Ibid.*, 37.
32 Allilueva, *Numai un an*, 142.
33 Interviul autoarei cu Diana Kondraşina de la Şcoala nr. 175 (fosta, Şcoală Model nr. 25), Moscova, 5 iunie 2013.

34 Holmes, *Şcoala lui Stalin*, 165-168.
35 Interviul autoarei cu Diana Kondraşina de la Şcoala nr. 175, Moscova, 5 iunie 2013.
36 Holmes, *Şcoala lui Stalin*. Intrarea în Comsomol avea loc la vârsta de paisprezece ani şi apoi, la vârsta de douăzeci şi opt de ani, puteai să faci cererea de a deveni membru al Partidului Comunist. Pe lângă o insignă, ca membru al Comsomolului, primeai şi un carnet de membru cu datele la care plăteai cotizaţia.
37 Svanidze, „Jurnal 1933-1937", 22, Meryle Secrest Collection, HIA.
38 Scrisoare de la Vasili Djugaşvili către Stalin, 26 septembrie (fără an), RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 3, 3.
39 Scrisoare de la Vasili Djugaşvili către Stalin, 26 septembrie (fără an), RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 8, 10.
40 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 19 iulie 2012.
41 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 21, HIA.
42 Holmes, *Şcoala lui Stalin*, 167-168.
43 *Ibid.*, 168.
44 *Ibid.*, 123.

CAPITOLUL 4 — *Teroarea*

1 Svanidze, „Jurnal 1933-1937", 9, Meryle Secrest Collection, HIA.
2 Rosamond Richardson, Interviu cu Svetlana Allilueva, Saffron Walden, 1991, banda 1, col. part. Richardson.
3 Montefiore, *Curtea ţarului roşu*, 162.
4 Svanidze, „Jurnal 1933-1937", 11-12, Meryle Secrest Collection, HIA.
5 Matthew E. Lenoe, *Asasinarea lui Kirov şi istoria sovietică*, New Haven, CT, Yale University Press, 2010, 252.
6 Lenoe pretinde că probabil nu Stalin a fost în spatele asasinatului.
7 Stephen Cohen, *Victimele se întorc: Supravieţuitorii Gulagului după Stalin*, New York, I.B. Tauris, 2012, 2.
8 Kuromiya, *Stalin*, 134.
9 Ce putea motiva un astfel de măcel? Era doar obsesia psihotică de a ucide a unui dictator brutal sau poate în spatele acestei acţiuni era un calcul mult mai complex şi mai sinistru? Istoricul Hiroaki

Kuromiya sugerează că Stalin îl urmărea îndeaproape pe Hitler. Marea Teroare era „o lovitură preventivă" pentru a curăța țara de facțiuni neloiale în fața unui război mondial între fascism și comunism, având certitudinea că era iminent. În cursul haosului unui război adversarii interni ai conducerii sale puteau profita de dezastru și pune la cale o revoltă din interior, așa cum au făcut bolșevicii în cursul Primului Război Mondial. Dușmanii fasciști din interiorul țării erau mult mai periculoși decât cei din afară și trebuiau eliminați. Kuromiya, *Stalin*, 128.

10 O mare parte dintre acțiunile de teroare au constat în diverse operații *naționale*, în cursul cărora au fost avuți în vedere polonezii și nemții, ceea ce ar putea explica demiterea lui Til.

11 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 130–131.

12 *Ibid.*, 133.

13 Allilueva, *Numai un an*, 5.

14 Service, *Stalin*, 339.

15 Svanidze, „Jurnal 1933-1937", 27-28 , Meryle Secrest Collection, HIA.

16 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 269.

17 Allilueva, *Numai un an*, 148.

18 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 148.

19 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.

20 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 55.

21 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.

22 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 55.

23 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.

24 *Ibid.*

25 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 269.

26 *Ibid.*

27 Service, *Stalin*, 352-53.

28 După noiembrie 1938, Stalin a mai încetinit acțiunea de teroare, deși nu i-a pus capăt definitiv. El a dat vina pentru teroare pe „greșelile" comise de oamenii din NKVD, sub conducerea lui Nikolai Ejov. Ejov, șeful NKVD, a fost executat în 1940.

29 Orlando Figes, *Șoaptele: Viața privată în Rusia lui Stalin*, New York, Picador, 2008, 283–284.

30 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 325.
31 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 124.
32 Biagi, *Povestea din cercul intim*, 70.
33 Allilueva, *Numai un an*, 151.
34 Holmes, *Școala lui Stalin*, 98: amintirile elevei Iulia Kapusto.
35 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 1, HIA.
36 Allilueva, *Numai un an*, 151.
37 *Ibid.*, 148.
38 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 141.
39 Svanidze, „Jurnal 1933-1937", 2-3, Meryle Secrest Collection, HIA.
40 *Ibid.*

CAPITOLUL 5 — *Cercul tainelor și minciunilor*
1 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 140.
2 Rosamond Richardson, Interviu cu Svetlana Allilueva, Saffron Walden, 1991, banda 2, col. part. Richardson.
3 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Allilueva, Moscova, 17 mai 2013.
4 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 5 august 1940, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 29, 40.
5 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 22 august 1940, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 30, 41.
6 Allilueva, *Numai un an*, 381.
7 Scrisoare către Mary Burkett, 2 septembrie 1995, col. part. Burkett.
8 Kuromiya, *Stalin*, 150. Această cifră e luată din Nikita Hrușciov, *Crimele erei Stalin: Raport special la cel de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice* (Raportul secret), adnotări de Boris I. Nikolaevski, New York, New Leader, 1962, 37.
9 Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare*, 102.
10 Kuromiya, *Stalin*, 151. Există mai multe versiuni ale expresiei grosolane a lui Stalin.
11 Richard Overy, *Războiul Rusiei: O istorie a efortului de război sovietic, 1941-1945*, New York, Penguin, 1998, 78.
12 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 375.
13 *Ibid.*, 378.
14 Allilueva, *Numai un an*, 392.

15 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 372.
16 Sergheev citat de Molotov în *Molotov își amintește*, 211.
17 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peșkova.
18 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 160.
19 Scrisoare de la I.V. Stalin către Nadia Allilueva, 9 aprilie 1928, 2, Meryle Secrest Collection, HIA.
20 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 101.
21 *Ibid.*, 159.
22 *Ibid.*
23 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
24 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 161.
25 Overy, *Războiul Rusiei*, 80-81.
26 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 47-48. Interviul lui Biagi cu Gulia, fiica Iuliei.
27 Radzinski, *Stalin*, 476. Vezi și Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 378-379.
28 Radzinski, *Stalin*, 474. Luarea lui Iakov ca prizonier este pe scurt dramatizată în filmul *Europa Europa*.
29 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 19 septembrie 1941, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 30, 43–44.
30 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 168. O cercetare amănunțită a revistelor pe care le-a indicat Allilueva a le fi citit nu a descoperit un astfel de articol. Lev Troțki a scris despre zvonurile privitoare la sinuciderea Nadiei în articolul „I.V. Stalin: Noul prieten al lui Hitler evaluat de un vechi dușman", *Life*, 2 octombrie 1939, 72, ceea ce sugerează că zvonul circula în mod obișnuit, dar e greu de crezut că acest articol a fost sursa Svetlanei. Un articol scris de Troțki nu ar fi fost lăsat niciodată la vedere. Pentru cel care l-ar fi descoperit ar fi însemnat condamnare la moarte.
31 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peșkova.
32 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 169.

CAPITOLUL 6 — *Poveste de dragoste*
1 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 171.

2 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peşkova. Vezi şi Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 155.
3 Olga Rifkina, *Puti neispovedimye* (Căi de nepătruns), Moscova, Progress-Traditsia, 2003, 72; în continuare, Rifkina, *Căi de nepătruns*.
4 *Ibid.*, 71-72.
5 „Mituri: Viaţa cu Mihail Zelenski", comentarii Olga Rifkina.
6 Rifkina, *Căi de nepătruns*, 74.
7 *Ibid.*, 87.
8 *Ibid.*, 88.
9 *Ibid.*, 90.
10 *Ibid.*, 72-73.
11 *Ibid.*, 74.
12 Interviul autoarei cu Stepan Mikoian, Moscova, 24 mai 2013.
13 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 19.
14 Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare*, 84.
15 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peşkova.
16 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 20-21.
17 Într-un interviu cu Meryle Secrest, Allilueva a declarat categoric că ştia că mama sa se sinucisese dinainte de a-l întâlni pe Kapler. Meryle Secrest Collection, martie 1994, înregistrare audio, grup 2, banda 2, HIA.
18 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 22.
19 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 174.
20 *Ibid.*, 176.
21 *Ibid.*, 175-176.
22 *Ibid.*, 175.
23 *Ibid.*, 176.
24 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 21, 26.
25 Vladimir Alliluev, *Khronika odnoi sem'i: Alliluevi-Stalin.* (Cronica unei familii: Familia Alliluev-Stalin), Moscova, Molodaia Gvardiia, 1995, 2002, 177.
26 A. Kapler, „Scrisorile locotenentului L. de la Stalingrad", trad. Anastassia Kostriukova, *Pravda*, 14 decembrie 1942.
27 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 177.
28 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peşkova.

29 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 3, HIA.
30 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 178. Aceasta este relatarea Svetlanei Allilueva. Discuția e dramatizată în *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*. Documentul citat, Strict secret, Copie 1, e greu de autentificat.
31 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 27.
32 *Ibid.*
33 Gribanov, „Și amintirea pe când zăpada viscolește", 159.
34 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 25.
35 Interviul autoarei cu Aleksandr Burdonski, Moscova, 1 iunie 2013
36 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 180-181.
37 *Ibid.*, 181.
38 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 21 aprilie 1981, Malcolm Muggeridge Papers (SC-4), WCSC.
39 Alan Barenberg, *Orașul Gulag, orașul serviciului secret: munca forțată și moștenirea sa la Vorkuta*, New Haven, CT, Yale University Press, 2014, 70.
40 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Vladimir Alliluev. Vezi și Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 185.
41 Allilueva, *Numai un an*, 150.
42 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 1 aprilie 1981, WCSC.

CAPITOLUL 7 — *O nuntă evreiască*

1 Kuromiya, *Stalin*, 158.
2 Molotov, *Molotov își amintește*, 209.
3 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 163.
4 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013. Vărul Svetlanei, Leonid Alliluev, susține că Vasili sau Svetlana a știut de schimbul propus, dar niciunul dintre ei n-a spus nimănui din familie și nu s-a știut public despre asta: „Dacă o astfel de încercare ar fi avut loc, n-ar fi fost posibilă niciun fel de «comunicare publică». În țara noastră nici nu se putea o astfel de problemă".
5 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 3, HIA.

6 Radzinski, *Stalin*, 478-489. Vezi și Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 445-446.
7 Scrisoare către autoare de la Stepan Mikoian, 10 august 2013.
8 Scrisoare către autoare de la profesorul Lynne Viola, 20 iulie 2014.
9 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 162.
10 Overy, *Războiul Rusiei*, 158-160.
11 Scrisoare către autoare de la Stepan Mikoian, 10 august 2013.
12 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 184.
13 Scrisoarea numărul 2 către Robert Rayle, 23 august 2005, col. part. Rayle.
14 Rifkina, *Căi de nepătruns*, 92-93.
15 Allilueva, *Numai un an*, 150.
16 *Ibid.*, 410.
17 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 134.
18 Rifkina, *Căi de nepătruns*, 93-94.
19 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 116.
20 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 6, HIA.
21 *Ibid.*
22 Allilueva, *Numai un an*, 152.
23 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 187.
24 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 6, HIA.
25 Radzinski, *Stalin*, 371.
26 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peșkova.
27 John Lewis Gaddis, *George F. Kennan: O viață în America.*
28 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 6, HIA.
29 Overy, *Războiul Rusiei*, 287-289. Vezi și Harrison Salisbury, *Cincizeci de ani care au zguduit lumea*, în *Uniunea Sovietică: Cei cincizeci de ani*, ed. Harrison E. Salisbury, New York, Harcourt, Brace & World, 1967, 25.
30 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 6, HIA.
31 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.

32 Svetlana Allilueva, *Muzică depărtată*, New Delhi, Lancer International, 1984, 78.
33 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 25 februarie 2013.
34 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 1 decembrie 1945, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 33, 50.
35 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Marfa Peşkova.
36 Alliluev, *Cronica unei familii*, 189.
37 *Svetlana*, documentar TV, dir. Irina Gedrovici, Fabrika Kino (distribuitor), 2008, comentarii de Svetlana Allilueva. Vezi şi Rosamond Richardson, Interviu cu Svetlana Allilueva, Saffron Walden, 1991, banda 4, col. part. Richardson.
38 Decretul din 1936 purta denumirea de „Pentru protecţia mamei şi copilului". Catriona Kelly, *Lumea copiilor: Am crescut în Rusia, 1890-1991*, New Haven, CT, Yale University Press, 2007, 103.
39 Scrisoare către Rosa Shand, 22 mai 1978, col. part. Shand.
40 Scrisoare către Joan Kennan, 15 ianuarie 1970, col. part. J. Kennan.
41 Allilueva, *Numai un an*, 384-386.
42 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 191.
43 Rosamond Richardson interviu cu Svetlana Allilueva, Saffron Walden, 1991, banda 4, col. part. Richardson.
44 Sergo Beria, *Tatăl meu: În cercul intim al Kremlinului lui Stalin*, trad. Brian Pearce, Londra, Duckworth, 2001, 152.
45 *Ibid.*, 192.

CAPITOLUL 8 — *Campania anticosmopolitism*

1 Montefiore, *Curtea ţarului roşu*, 6.
2 Nicholas Thompson, *Şoimul şi porumbiţa: Paul Nitze, George Kennan şi istoria Războiului Rece*, New York, Holt, 2009, 61.
3 Acum se pretinde că sovieticii ar fi făcut descoperirea ştiinţifică doar cu forţe proprii. Se apreciază că datele ştiinţifice, adunate prin spionaj probabil, au accelerat programul nuclear sovietic cu doi ani. Vezi Malcolm Gladwell, „Să nu ai încredere în nimeni: Kim Philby şi pericolele neîncrederii", în *New Yorker*, 28 iulie 2014.
4 Thompson, *Şoimul şi porumbiţa*, 83.

5 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 35 mai 2013.
6 Richardson, *Prelunga umbră*, 215.
7 *Ibid.*, 221-223.
8 *Ibid.*, 224.
9 *Ibid.*, 216.
10 *Ibid.*, 217.
11 *Ibid.*, 216.
12 *Ibid.*, 223.
13 *Ibid.*, 222.
14 *Ibid.*, 230.
15 *Ibid.*, 232.
16 Alliluev, *Cronica unei familii*, 261-262. După examinarea dosarelor, Vladimir Alliluev a consemnat că nu a existat nicio dovadă a vinovăției Annei. Arestarea ei s-a făcut pe baza unor mărturii ilegale date de rudele sale arestate cu puțin înainte: E.A. Allilueva (Jenia), soțul ei N.M. Molocinikov și fata lor Kira (Protocolul nr. 22 al Comitetului Special al Ministerului Securității Statului al URSS).
17 Richardson, *Prelunga umbră*, 231.
18 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 155.
19 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.
20 Richardson, *Prelunga umbră*, 227.
21 Se presupune că Beria a întreprins acte de trădare împotriva bolșevicilor în cursul Războiului Civil din 1917-1920 și a scăpat cu greu de execuție; Beria a pretins că a lucrat sub acoperire pentru bolșevici. Cu toate astea se pare că într-adevăr Beria l-a vizat pe Redens. Redens fusese șeful său în GPU (poliția secretă) din Transcaucazia până când Beria a pus la cale înlăturarea lui.
22 Richardson, *Prelunga umbră*, 242-243.
23 *Ibid.*, 245.
24 Comitetului Antifascist Evreiesc (CAE) i s-a făcut din nou o veche sugestie de a crea o republică evreiască în Crimeea.
25 Allilueva, *Numai un an*, 384-386. Nu toată lumea credea că Svetlana chiar fusese martoră. Leonid Alliluev, vărul ei, era sceptic. Interviul autoarei cu Galina și Leonid Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.

26 Joshua Rubinstein și Vladimir Naumov, *Pogromul secret al lui Stalin: Ancheta postbelică a Comitetului Antifascist Evreiesc*, New Haven, CT, Yale University Press, 2005, 2–3.
27 Kuromiya, *Stalin*, 193.
28 Iakov Rapoport, *Complotul medicilor: Amintirile unui supraviețuitor al ultimului act de teroare al lui Stalin împotriva evreilor și științei*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1991, 33.
29 Rubinstein și Naumov, *Pogromul secret al lui Stalin*, 39-40. Autorii susțin că moartea lui Mikhoels nu a fost un accident. A fost „momit" din hotelul la care stătea și dus la o casa de la țară a șefului forțelor de securitatea din Bielorusia, unde a fost ucis din ordinul direct al lui Stalin. Cei care l-au asasinat l-au sunat pe Stalin pentru a primi indicații cum să ascundă crima. El a spus: „Ei, atunci e un accident de automobil".
30 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 196.
31 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 1 decembrie 1945, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 33, 49–50.
32 Allilueva, *Numai un an*, 373-374.
33 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 56.
34 *Memoriile familiei Alliluev.*
35 P. Fedoseiev, „Gândire iresponsabilă", în *Pravda* 119 (14 mai 1947), 3.
36 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 61.
37 Allilueva, *Numai un an*, 169.
38 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 193.
39 *Ibid.*, 113.
40 Michael Arlen, *Pălăria verde*, New York, George H. Doran Co., 1924; menționat în Allilueva *Douăzeci de scrisori*, 113, 193.
41 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 195.
42 Allilueva, *Numai un an*, 155.

CAPITOLUL 9 — *Tăcere desăvârșită, ca înaintea furtunii*
1 Allilueva, *Numai un an*, 338.
2 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 68-69.
3 Alliluev, *Cronica unei familii*, 68
4 Interviul autoarei cu Stepan Mikoian, 24 mai 2013.
5 Cearkviani, *Viața mea și gânduri*, 503.

6 *Ibid.*, 505.
7 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 192-193.
8 Interviul autoarei cu Stepan Mikoian, 24 mai 2013.
9 Montefiore, *Curtea țarului roșu*, 137.
10 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 8, HIA.
11 Service, *Stalin*, 307. Vezi și Jonathan Brent și Vladimir P. Naumov, *Ultima crimă a lui Stalin: Complotul* împotriva *medicilor evrei, 1948-1953*, New York, HarperCollins, 2003, 71-77; și Pavel Sudoplatov și Anatoli Sudoplatov cu Jerrold L. Schecter și Leona P. Schecter, *Forțele speciale: Amintirile unui martor nedorit*, New York, Little, Brown, 1995, 317–318.
12 Brent și Naumov, *Ultima crimă a lui Stalin*, 78.
13 Pentru textul integral al scrisorii, vezi Brent și Naumov, *Ultima crimă a lui Stalin*, 81.
14 Allilueva, *Numai un an*, 380.
15 Beria, *Beria, tatăl meu*, 152-153.
16 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Stepan Mikoian.
17 Kira Golovko, „Svetlana Allilueva: odinochestvo i nasledstvo" („Svetlana Allilueva: Singurătate și moștenire"), în *Izvestia*, nr. 95, oct. 17 2008, 10.
18 *Ibid.*
19 *Ibid.*
20 Figes, *Șoaptele*, 487-492.
21 Allilueva, *Numai un an*, 391.
22 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 197-198.
23 Kelly, *Lumea copiilor: Am crescut în Rusia*, 645, n. 203.
24 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, 10 mai 1950, Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 199.
25 *Ibid.*, 198.
26 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 16 iulie 2012.
27 Scrisoare către autoare de la profesorul Lynne Viola, 20 iulie 2012.
28 Golovko, *Svetlana Allilueva: Singurătate și moștenire*, 10.
29 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 37, 55–56.
30 Cearkviani, *Viața mea și gânduri*, 507.

31 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 9, HIA.
32 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 135.
33 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 211.
34 *Ibid.*, 209.
35 *Svetlana despre Svetlana*, film, regia Lana Parshina, 2008.
36 Scrisoare de la S. Allilueva către Stalin, RGASPI, KPSS fond 558, opis 11, D 1552, doc. 36, 54.
37 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 71.
38 Konstantin Simonov, *Prin ochii generației mele: Meditații asupra lui Stalin*, *Literatura sovietică*, Moscova, nr. 5. (494) (1989): 79.
39 Hruşciov, *Hruşciov îşi aminteşte*, 321; de asemenea Taubman, *Hruşciov*, 214.
40 Hruşciov, *Hruşciov îşi aminteşte*, 309-310. Hruşciov sugerează că era vorba de ziua Anului Nou. Allilueva spune că ultima dată când l-a văzut pe tatăl ei a fost la ziua lui de naştere.
41 Rapoport, *Complotul medicilor*, 74-75.
42 *Ibid.*, 71.
43 *Ibid.*, 221.
44 Konstantin Simonov, *Prin ochii generației mele*, 87-88.
45 Allilueva, *Numai un an*, 155.
46 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 197.
47 Rapoport, *Complotul medicilor*, 243.
48 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 207. Există unele dovezi că totuşi Stalin începuse să „diminueze campania sa de propagandă din jurul Complotului medicilor". Sănătatea sa era prea serios şubrezită pentru a purta o altă Mare Teroare. Gennadi Kostircenko, „Geneza inițierii antisemitismului în URSS: Anii întunecați, 1948-1953" în *Revoluție, represiune şi reînviere: Experiența evreilor sovietici*, ed. Zvi Gitelman şi Yaacov Ro'i (Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2007), 189–190.
49 Allilueva, *Numai un an*, 155.
50 *Ibid.*, 155.

CAPITOLUL 10 — *Moartea marelui conducător*

1 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 17, HIA.

2 *Ibid.* Vezi şi Richardson, *Prelunga umbră*, 250.
3 Montefiore, *Curtea ţarului roşu*, 636-637.
4 Hruşciov, *Hruşciov îşi aminteşte*, 340.
5 Amy Knight, *Beria: Primul locotenent al lui Stalin*, Princeton, NJ., Princeton University Press, 1993, 176–178. Vezi, de asemenea, Service, *Stalin*, 582-586; şi Radzinski, *Stalin*, 571-572. Radzinski susţine că l-ar fi intervievat pe Lozgacev.
6 Montefiore, *Curtea ţarului roşu*, 639.
7 Taubman, *Hruşciov*, 237.
8 Brent şi Naumov, *Ultima crimă a lui Stalin*, 212. Vinogradov l-a tratat pe Jdanov.
9 Montefiore, *Curtea ţarului roşu*, 643.
10 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 6-7.
11 Rapoport, *Complotul medicilor*, 151-152.
12 Hruşciov, *Hruşciov îşi aminteşte*, 342.
13 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 251.
14 *Ibid*, 9.
15 *Ibid.*
16 *Ibid*, 9.
17 Service, *Stalin*, 576.
18 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 10.
19 Hruşciov, *Hruşciov îşi aminteşte*, 347.
20 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 86.
21 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 14.
22 *Ibid*, 22.
23 Decenii mai târziu avea să conceapă o teorie a conspiraţiei. Menajera lui Stalin spunea că acesta fusese găsit pe podea, lângă masă, cu telefonul pe canapea. Evident, primise un telefon. Tatăl ei avea tensiunea foarte ridicată, motiv pentru refuza să zboare cu avionul. Svetlana devenise bănuitoare cu privire la detaliile referitoare la moartea sa: au întârziat să cheme medicii, golirea dacei sale. Îndată ce a ajuns în SUA, ea a consultat un specialist american care i-a spus că se poate transmite prin telefon un impuls sau un sunet puternic la ureche şi provoca un accident cerebral. Era un mod eficient de a ucide pe cineva cu tensiunea mărită, iar tatăl ei avea 200/80. De ce „oamenii lui Beria" să fi dorit să scoată

toată mobila din dacea a doua zi după moartea sa, dacă nu cumva pentru a ascunde ceva? Beria era foarte priceput în probleme tehnologice. Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, Londra, martie 1994, Meryle Secrest Collection, înregistrare audio, grup 1, banda 9, HIA.

24 Molotov, *Molotov își amintește*, 210.

25 Richardson, *Prelunga umbră*, 254.

26 Rapoport, *Complotul medicilor*, 20.

27 Simonov, *Prin ochii generației mele*, 96.

28 *Ibid*, 96-97.

29 Oleg Kalughin, *Șeful spionilor: Cei treizeci și doi de ani în serviciile de informații și spionaj împotriva Occidentului*, New York, Basic Books, 2009, 10–11.

CAPITOLUL 11 — *Fantomele se întorc*

1 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 222.

2 Cohen, *Victimele se întorc*, 33-35.

3 *Ibid.*

4 Figes, *Șoaptele;* de asemenea Adam Hochschild, *Fantoma neliniștită: Rușii își amintesc de Stalin*, Londra, Penguin, 1994, 223.

5 Rapoport, *Complotul medicilor*, 187-188.

6 *Ibid.*, 182-183.

7 *Ibid.*, 184-185.

8 Richardson, *Prelunga umbră*, 232.

9 *Ibid.* Leonid Alliluev credea că mama sa suferea de *schizofrenia* care bântuia în familia ei. Familia credea că asta îl distrusese pe fratele Annei, Fiodor. Dar când, în 1993, Leonid a cercetat dosarele de reabilitare ale Annei, Cazul P-212 (multe familii ale deținuților au făcut astfel de cercetări în anii de glasnosti), în „dosare nu se făcea nicio aluzie că Anna ar fi fost bolnavă mintal". Reieșea foarte limpede din dosare că, pe 27 decembrie 1952, Sentința nr. 23 a prizonierului, aflat acum în închisoarea Vladimirskaia, a fost prelungită cu încă cinci ani de S.A. Golidze, un acolit al lui Beria. La 2 aprilie 1954, Anna a fost mutată la Moscova, reabilitată și eliberată către familia ei. Alliluev, *Cronica unei familii*, 271-272.

10 Richardson, *Prelunga umbră*, 233.

11 *Ibid.*, 244.
12 *Ibid.*, 234.
13 *Ibid.*, 223.
14 *Ibid.*
15 *Ibid.*, 225.
16 *Ibid.*, 239.
17 Vezi Corespondența Eugeniei Aleksandrovna (Jenia), GARF, fond 9542, opis 1, nr. 85, 9–20.
18 Richardson, *Prelunga umbră*, 241-242.
19 *Ibid.*, 234.
20 *Pravda*, 17 decembrie 1953.
21 Mulți, inclusiv Svetlana, susțin că Beria a fost executat la câteva zile după arestarea sa din iulie. Allilueva, *Numai un an*, 375-376. Procesul său, anunțat pe 17 decembrie și care a durat de 18 decembrie până la 23 decembrie, s-ar putea să fi fost desfășurat cu mult după moartea lui Beria. Knight, *Beria*, 220-222.
22 Richardson, *Prelunga umbră*, 256.
23 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 218-219.
24 *Ibid.*, 16.
25 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 139 (Interviu cu Iosif Alliluev).
26 Gribanov, „Și amintirea pe când zăpada viscolește", 161.
27 *Kreml'-9 scriitori, Svetlana Allilueva: Fuga de familie*, comentarii de Artiom Sergheev.
28 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
29 Interviul autoarei cu Aleksandr Burdonski, Moscova 1 iunie 2013.
30 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
31 Echivalent în Occident cu doctorand.
32 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 17.
33 Joshua Rubinstein, *Devotamente încurcate: Viața și vremea lui Ilia Ehrenburg*, Tucaloosa, University of Alabama Press, 1999, 281. Când membrii colegiului editorial *Znamia* au primit cartea, au protestat față de titlu: „Lasă impresia că totul a fost o greșeală până în momentul de față: Mai bine să-i spunem *Nov* (Reînnoirea) sau *Novaia Stupen* (Un nou stadiu)".
34 Allilueva, *Numai un an*, 177.

35 Allilueva, *Scrisoare către Ehrenburg*, 607.
36 Rubinstein, *Devotamente încurcate*, 212-217, 307.
37 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 33.
38 *Ibid.*, 33.
39 *Svetlana* (film), 2008, interviu cu Svetlana Allilueva.
40 Allilueva, *Scrisoare către Ehrenburg*, 607.
41 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 5, HIA.
42 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 34-35.
43 *Ibid.*, 35.
44 Leningradul avea să revină la vechiul său nume de Sankt Petersburg în 1991.
45 Vizita autoarei la Apartamentul muzeu al familiei Alliluev, Sankt Petersburg, 20 mai 2013.
46 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 89.
47 *Ibid.*, 223.

CAPITOLUL 12 — *Fiica generalisimului*
1 Allilueva, *Numai un an*, 161.
2 Hruşciov, *Crimele erei lui Stalin*, 3-67.
3 Allilueva, *Numai un an*, 166.
4 Interviul autoarei cu Stepan Mikoian, Moscova, 2 mai 2013.
5 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 95.
6 Simonov, *Prin ochii generaţiei mele*, 43.
7 *Ibid.*, 48.
8 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 36.
9 Golovki, *Svetlana Allilueva: Singurătate şi moştenire*, 10.
10 Interviul autoarei cu Aleksandr Uşakov, Institutul Gorki, Moscova, 4 iunie 2013.
11 *Ibid.*
12 În mod ironic, sursa acestei anecdote este chiar FBI. „Anecdotă despre Svetlana şi Siniavski la Institutul Gorki. În biografia lui Siniavski de Alfreda Aucouturier", dosar FBI 105-163639-A.
13 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 13, HIA.
14 Sheila Fitzpatrick, *Un spion în arhive: Un memoriu despre Rusia în Războiul Rece*, Londra, I.B. Tauris, 2013, 39–40.

15 Galina Belaia, „Ia rodom iz shestidesiatykh" („Sunt din epoca anilor şaizeci"), *Novoe literaturnoe obozrenie* 70, iunie 2004, 216.
16 Allilueva, *Numai un an*, 166.
17 Boris Runin, *„Moie okruzhenie", Zapiski sluchaino utselevshego* („Mediul meu", Note ale unuia care a supravieţuit din întâmplare), Moscova, Vozvrashchenie, 2010, 224–225. Vezi şi Miklos Kun, *Stalin: Un portret necunoscut*, Budapesta, CEU Press, 2003, 417.
18 Gribanov, „Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte", 161.
19 Alliluev, *Cronica unei familii*, 68-69.
20 Richardson, *Prelunga umbră*, 259.
21 Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare*, 146.
22 Gribanov, „Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte", 157.
23 Interviul autoarei cu Stepan Mikoian, Moscova, 24 mai 2013.
24 Gribanov, „Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte", 157-158.
25 Vladimir Zubok, *Copiii lui Jivago: Ultimii din inteligheţia rusă*, Cambridge, MA, Belknap Press of Harvard University, 2009, 327.
26 Gribanov, „Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte", 159.
27 *Ibid.*, 160.
28 *Ibid.*, 161.
29 *Ibid.*, 158.
30 David Samoilov, *Podennye zapisi* (Note zilnice), 2 vol., Moscova, Vremia, 2002, vol. 1, 300, menţiunea de la 17 noiembrie 1960.
31 *Ibid.*, vol. 2, 30, nota din 24 mai 1967.

CAPITOLUL 13 — *După „dezgheţ"*

1 Ronald Hingley, *Pasternak: O biografie*, New York, Knopf, 1983, 237, 241.
2 Allilueva, *Numai un an*, 293.
3 *Ibid.*, 295.
4 Interviul autoarei cu Aleksandr Uşakov, Moscova, 4 iunie 2013.
5 Maria Rozanova, „Vdova znamenitogo pisatelia i dissidenta Sinyavskogo Mariia Rozanova: «Alliluyeva mne skazala, *Masha, vy uveli Andreiia u zheny, a seichas ia uvozhu ego ot vas*»" („Văduva faimosului scriitor şi disident Andrei Siniavski, Maria Rozanova:

«Allilueva mi-a spus: *Maşa, l-ai luat pe Andrei de la nevasta lui, acum îl iau eu de la tine*»"), *Bul'var Gordona*, nr. 40 (232, 6 octombrie 2009), 12–14. Această poveste a devenit de notorietate în Institutul Gorki. Interviu cu Andrei Uşakov, Moscova, 4 iunie 2013.

6 Interviu cu Chrese Evans, Portland, OR, 27 februarie 2013.

7 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 9 martie 1970, Muggeridge Papers, Special Collections, Wheaton College, Illinois WCSC.

8 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 219-221.

9 *Ibid.*, 80. Vezi de asemenea şi Kun, *Stalin:Un portret necunoscut*, 416-417.

10 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 14, HIA.

11 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 122.

12 Deşi Svetlana nu s-a referit niciodată la această căsătorie, Leonid, vărul ei, şi-a amintit că a avut loc la o biserică în 1962. Interviu cu Leonid Alliluev, Moscova, 17 mai 2013. Boris Gribanov aminteşte că Svetlana i-a făcut cunoştinţă cu noul ei soţ la funeraliile lui Aşken Lazarevna Mikoian, la 5 noiembrie 1962. Gribanov, „Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte", 161. Un anunţ al divorţului a apărut în cele din urmă în *Vechernaya Moskva*. „Svanidze, Ivan Aleksandrovici (Str. Dobroliubov 35, ap. 11) a făcut cerere de divorţ împotriva Allilueva, Svetlana Iosifovna (Strada Serafimovici 2, ap. 179). Cazul va fi judecat la Tribunalul Poporului Timiriazev". Vezi Kun, *Stalin: Un portret necunoscut*, 417.

13 Sentinţa sa a fost comutată în 1965; după proteste internaţionale, i s-a permis să emigreze.

14 Lily Golden, *Lunga mea călătorie către casă*, Chicago, Third World Press, 2002, 149.

15 Elena Kanga, cu Susan Jacoby, *De la suflet la suflet: Povestea unei familii ruseşti de negri 1865-1992*, New York, Norton, 1992, 49.

16 Golden, *Lunga mea călătorie către casă*, 149.

17 *Ibid.*, 149-150.

18 Kanga, *De la suflet la suflet*, 138.

19 Golden, *Lunga mea călătorie către casă*, 150.

20 Kanga, *De la suflet la suflet*, 138.

21 Golden, *Lunga mea călătorie către casă*, 151.

22 Allilueva, *Numai un an*, 238.
23 *Ibid.*, 101.
24 „Mituri: Viața cu Mihail Zelenski" (televiziune), comentarii de Olga Rifkina.
25 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 12, HIA.
26 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 92-94.
27 *Ibid.*, 235.
28 *Ibid.*, 119-120.

CAPITOLUL 14 — *Brahmanul cel blând*

1 Terry Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", în revista *McCall's*, iulie 1967, 143.
2 Allilueva, *Numai un an*, 21.
3 Comentariu de Frances Sedgwik, un student canadian din programul pentru studenți străini de la Școala Internațională care a ajuns la spitalul din Kunțevo în 1963, în același timp cu Svetlana. Interviul autoarei cu Frances Sedgwik, Toronto, 13 noiembrie 2013.
4 Allilueva, *Numai un an*, 27.
5 *Ibid.*, 31.
6 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 110.
7 Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", 143.
8 Alliluev, *Cronica unei familii*, 69.
9 Allilueva, *Numai un an*, 180.
10 *Ibid.*, 37.
11 Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare*, 146.
12 Allilueva, *Numai un an*, 41-42.
13 Vladimir V. Kara-Murza, scriitor și regizor, *Ei au ales libertatea: Mișcarea de disidență din 1950 până în 1991*, film documentar, 2013, comentarii de Aleksandr Esenin-Volpin.
14 Max Hayward, ed., *Proces: Statul sovietic împotriva lui Abram Tertz și Nikolai Arjak*, New York, Harper & Row, 1966, 41–42. Deși susținătorii săi au crezut că va beneficia de amnistie, Siniavski și-a ispășit aproape întreaga condamnare și a fost eliberat în 1971; i s-a permis să emigreze la Paris în 1973.

15 Allilueva, *Numai un an*, 39-40.
16 Interviul autoarei cu Aleksandr Uşakov, Moscova, 4 iunie 2013.
17 Allilueva, *Numai un an*, 177-178. Galina Belaia, în articolul ei „Sunt din generaţia anilor 60" (*Novoe literaturnoe obozrenie*, 70), confirmă faptul că personalul de la Institutul Gorki a fost obligat să semneze o scrisoare deschisă de condamnare a lui Siniavski. Ea susţine că a refuzat s-o semneze.
18 Marin Ebon, *Svetlana: Incredibila poveste a fiicei lui Stalin*, New York, Signet, 1967, 138.
19 Republica Arabă Unită a fost o uniune de scurtă durată între Siria şi Egipt care a durat din 1958 până în 1961, deşi Egiptul a continuat să fie recunoscut oficial drept Republica Arabă Unită până în 1971.
20 Allilueva, *Numai un an*, 43.
21 *Ibid.*, 48.
22 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 17, HIA.
23 Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare*, 147.
24 Scrisoarea Svetlanei Allilueva către Suresh Singh, retipărită în Morris, *Svetlana: O poveste de dragoste*, 74.
25 Allilueva, *Numai un an*, 54.
26 Biagi, *Poveste din cercul intim*, 114.
27 *Ibid.*, 114.

CAPITOLUL 15 — *Pe malurile Gangelui*

1 Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", 143.
2 Ebon, *Svetlana: Incredibila poveste*, 12; Hudson, *Svetlana Allilueva: Zbor spre libertate*, 78; Allilueva, *Numai un an*, 62.
3 Allilueva, *Numai un an*, 72.
4 *Ibid.*, 81.
5 Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", 143.
6 Allilueva, *Numai un an*, 99.
7 Chester Bowles, *Raportul ambasadorului*, New York, Harper & Bros., 1954, 74.
8 Allilueva, *Numai un an*, 111.
9 *Ibid.*, 119.
10 *Ibid.*

11 *Ibid.*, 140.
12 Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", 146; şi Allilueva, *Numai un an*, 189.
13 Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", 146.
14 Marilyn Silverstone, „Suburbanizarea Svetlanei", în *Look*, 9 septembrie 1969, 56.
15 Allilueva, *Numai un an*, 191.

CAPITOLUL 16 — *Opera comică italiană*

1 Telegrama secretarului de stat Rusk către L. Thompson, ambasadorul american în Uniunea Sovietică, secret, telegramă fulger, 6 martie 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Allilueva, NLJ/RAC 12-91.
2 LBJL, Înregistrări şi transcripturi, banda F67.08, faţa B, PNO 3.
3 Telegramă de la L. Thompson către Rusk, 7 martie 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Allilueva, NLJ/RAC 03-113.
4 CIA DB, NARA, Congressional Record, 15 martie 1967, S3867–68.
5 CIA DB, NARA, AMB file, Foreign Report, 5 ian. 1967, CIA- RDP70B00338R00030009013-1.
6 Peter Earnest, Muzeul Internaţional al Spionajului, Washington DC, fişier multimedia, Peter Earnest conversaţie cu Oleg Kalughin şi Robert Rayle despre fuga Svetlanei Allilueva, 4 decembrie 2006, www.spymuseum.org/exhibition-experiences/agent-storm/listen-to-the-audio/episode/the-litvinenko-murder-and-other-riddles-from-moscow.
7 Rayle, Eseu autobiografic nepublicat, col. part. Rayle.
8 Earnest, fişier multimedia Muzeul Internaţional al Spionajului.
9 W. Rostow către preşedinte, vineri, 10 martie 1967, 8:45 AM, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Allilueva, NLJ/ RAC 03-115 E.O. 12958, Sec. 3.5.
10 Rayle, Eseu autobiografic nepublicat, col. part. Rayle.
11 În acelaşi loc copie exactă: Scrisoare de la Svetlana Allilueva către copii, 9 mart. 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Allilueva, NLJ/ RAC 03-113.
12 Rayle, Eseu autobiografic nepublicat, col. part. Rayle.
13 Allilueva, *Muzică depărtată*, 114.

14 Strict secret: Din Delhi, 15, 17 martie 1967, NARA: E.O. 13292, Sec. 3.5. NLJ 03-145.
15 Allilueva, *Muzică depărtată*, 146.
16 Rayle, Eseu autobiografic nepublicat, col. part. Rayle.
17 Allilueva, *Muzică depărtată*, 147.
18 Strict secret: Din Delhi, 15, 17 martie 1967, NARA: E.O. 13292, Sec. 3.5. NLJ 03-145.
19 „Fiica lui Stalin a cerut să părăsească Uniunea Sovietică şi ar fi abordat consilieri americani", în *New York Times*, 10 martie 1967.
20 Rayle, Eseu autobiografic nepublicat, col. part. Rayle.
21 Strict secret: Din Delhi, 15, 17 martie 1967, NARA: E.O. 13292, Sec. 3.5. NLJ 03-145.
22 Allilueva, *Numai un an*, 207.

Capitolul 17 — *Furia diplomatică*

1 Morris, „Svetlana: O poveste de dragoste", 146.
2 Textul notei de protest indiene, C.S. Jha către Chester Bowles, 9 martie 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Allilueva, NLJ/RAC 03-113 E.O. 13292 Sec. 3.5.
3 Scrisoare către Mr. C.S. Jha, ministru de externe, Ministerul Afacerilor Externe, Guvernul Indiei, de la Chester Bowles, 10 martie 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Allilueva, NLJ/RAC 03-113 E.O. 13292 Sec. 3.5.
4 De la Moscova, 13 martie 1967, ataşată la textul notei de protest indiene, 9 martie 1967.
5 Gene Sosin, *Scântei de libertate: Amintire din interiorul Radio Liberty* (Radio Europa Liberă), University Park, Pennsylvania State University Press, 1999, 118.
6 NARA RG 59 Central Foreign Policy Files 1967–1969, Pol 30 USSR cutia 2684, dosar POL 30 USSR: 012608, 13 mart. 1967.
7 Interviul autoarei cu Leonid şi Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
8 Declaraţia sovietică despre fuga Svetlanei Allilueva, NARA RG 59 Central Foreign Policy Files 1967–1969, Pol 30 USSR cutia 2684, dosar POL 30 USSR: 008007, 9 mai 1967.

9 Conversație telefonică a autoarei cu Marvin Kalb, 9 aprilie 2012. Au existat elemente de eludare a adevărului. Ambasada SUA din Berna a hotărât *linia* de urmat: doamna Allilueva [sic] „a cerut autorităților americane să intre în contact cu autoritățile elveține... Doamna Allilueva dorește să se odihnească vreo câteva zile în Elveția. Către autoritățile elveține ea și-a exprimat dorința expresă să nu se facă niciun fel de declarații către presă și public." NARA RG 59 Central Foreign Policy Files 1967–1969, Pol 30 USSR cutia 2684, dosar POL 30 USSR: 012407, Fr AMEM BASSY BERN to SECSTATE WASHDC, 13 mart. 1967.
10 Allilueva, *Numai un an*, 213.
11 Scrisoare către autoare de la Ramona Rayle, 12 octombrie 2014.
12 Allilueva, *Numai un an*, 210.
13 Rosamond Richardson interviu cu Svetlana Allilueva (Lana Peters), Saffron Walden, 1991, banda 4, col. part. Richardson.
14 Allilueva, *Numai un an*, 216.
15 Thompson, *Șoimul și porumbița*, 599-600.
16 Scrisoare a ambasadorului Chester Bowles către secretarul de stat Rusk, din New Delhi, 15 martie 1967, NARA, RAC NLJ 010-003-6-7.
17 Thompson, *Șoimul și porumbița*, 318.
18 John Gaddis, interviu cu George și Annelise Kennan, documente George F. Kennan, MC 256, cutia 6, dosar 1, PUL.
19 Scrisoare de la Chester Bowles către Walt Rostow, confidențial, 18 martie 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Alliluyeva, State Dept. Guidelines, EO 12958. Sec. 3.5.
20 Greenbaum tocmai reprezentase Harper & Row în disputa cu Jackline Kennedy cu privire la publicarea cărții lui William Manchester *Moartea unui președinte*.
21 Interviul autoarei cu Walter Pozen, ginerele lui George Kennan, New York, 12 februarie 2013.
22 Documente George F. Kennan, MC 076, cutia 22, dosar 5: Jameson, Donald, PUL.
23 Allilueva, *Numai un an*, 214.
24 *Ibid.*, 215.

25 *Ibid.*, 218.
26 *Ibid.*
27 Interviul autoarei cu Walter Pozen, New York, 12 februarie 2013.
28 „Fiica lui Stalin în SUA «în căutarea exprimării personalității sale»: Doi americani au avut un rol în această decizie", în *New York Times*, 22 aprilie 1967.
29 *Ibid.*
30 *Ibid.*
31 Către New Delhi, 6 aprilie 1967, „Urmărește sinteza și evoluția evenimentelor neindiene în cazul Svetlanei: Rog trans. ambasadorului Bowles", LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Alliluyeva, NLJ/RAC 03-113 E.O. 13292 Sec. 3.5.
32 Andrei Sedik, „Milliony Svetlany" (Milioanele Svetlanei), în *Novoye Russkoye Slovo*, 15 aprilie 1973.

CAPITOLUL 18 — *Avocații la treabă*

1 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
2 „Fiica lui Stalin în SUA «în căutarea exprimării personalității sale»", în *New York Times*, 22 aprilie 1967.
3 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
4 Scrisoarea lui Greenbaum către Evan Thomas, 26 mai 1967, conturând desfășurarea evenimentelor, col. part., HarperCollins Collection.
5 Rubrica „Publishing", *în Time*, 26 mai 1967, 38.
6 Pe lista traducătorilor mai erau Patricia Blake, Robert Tucker și Max Hayward.
7 Interviul autoarei cu Priscilla McMillan, 21 ianuarie 2013.
8 *Ibid.*
9 Allilueva, *Numai un an*, 226.
10 *Ibid.*, 228.
11 Golden, *Lungul meu drum către casă*, 154-155.
12 Interviul autoarei cu Elena Kanga, fiica lui Golden, Moscova, 28 ianuarie 2014.

13 Interviul autoarei cu Leonid şi Galina Allilueva, Moscova, 17 mai 2013.
14 Ana Petrovna şi Mihail Leşinski, *Poslednee interview* (*Ultimul interviu*), Moscova, Algoritm, 2013, 71–72; în continuare: Petrovna şi Leşinski, *Ultimul interviu*.
15 *Ibid.*, 73.
16 „Mituri: Viaţa cu Mihail Zelenski", comentarii de Olga Fedorovna Redlova.
17 Svetlana Allilueva „Către Boris Leonidovici Pasternak", trad. Max Hayward, în *Atlantic* 219, nr. 6 (iunie 1967), 133–140.
18 *Ibid.*, 135.
19 *Ibid.*, 140.
20 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
21 Allilueva, *Muzică depărtată*, apendix, p. 181.
22 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
23 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 7, HIA.
24 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
25 Sedik, „Milioanele Svetlanei".
26 *Journal*, Birourile Consiliului Legislativ (al URSS), joi 23 mai 1967; Nikodia Ţonev, CIA DB, Svetlana Allilueva, articole de presă.
27 Aleksandr Kolesnik, *Mify i pravdy o semʹe Stalina* (Mituri şi adevăruri despre familia lui Stalin), Moscova Techinvest, 1991, 46. „În mai 1943 (alte surse spun 1941), germanii din zona gării Zimni (pe linia ferată dintre Moscova şi Riga) au aruncat fluturaşi în regiunea trupelor noastre în care se spunea că I.V. Stalin, în cursul perioadei critice prin care trecea ţara noastră în 1941, a transferat, pentru cazul în care am fi fost înfrânţi, două milioane de ruble într-o bancă din Elveţia. Fluturaşii au fost adunaţi şi li s-a dat foc. La acea vreme nimeni n-a crezut una ca asta."
28 „Trei sute de milioane de dolari aur pentru Svetlana", în *Washington Observer Newsletter*, 15 iunie 1967, CIA DB, NARA, AMB

file CIA-RDP73B. *Newsletter* era o gazetă colportoare de bârfe de orientare de extremă dreaptă, dar destul de importantă pentru ca CIA să păstreze o copie în dosarele sale.

29 Memorandum pentru președinte, 30 martie 1967, LBJL, NSF, Intelligence, Svetlana Alliluyeva, NARA, NLJ/RAC 010.003005/18.

30 De la USUN NEW YORK către RUEHC/SECSTATE, WASHDC, 24 aprilie 24, 1969, NARA, RG 59, Central Foreign Policy Files 1967–1969, Pol 30 USSR cutia 2684.

31 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.

32 Scrisoare către Eddie Greenbaum de la George Kennan, 15 aprilie 1967, col. part., HarperCollins Collection.

33 Sir Paul Gore-Booth, NAUK, Foreign Office, FCO 95/14, File No. IR 1/5/4, Confidential Defectors: Soviet Union: Svetlana Stalin, 1 mai 1967.

34 Sovieticii erau convinși că CIA „pregătise, aranjase și finanțase" întreaga afacere. Sovieticii erau convinși că decizia administrației Johnson de a întârzia intrarea Svetlanei în SUA era „parte a complotului general". FBI dosare UPI-68 and 105-163639-A.

35 Greenbaum, Wolff & Ernst, transcript al interviului din cadrul conferinței de presă, 15 august 1967, CP, HarperCollins Collection.

CAPITOLUL 19 — *Sosirea*

1 Dosar FBI 105-163639/ 53673, Confidențial: de la John Edgar Hoover către directorul Serviciului Secret, Dep. de Stat, 25 aprilie 1967. Hoover avertiza că „dezvăluirea neautorizată ar putea deconspira interesul investigativ al Biroului față de personalul diplomatic, ceea ce ar constitui un prejudiciu pentru interesele națiunii."

2 Ebon, *Svetlana: Incredibila poveste,* 153; și Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim,* 150. Nicholas Thompson repeta asta în *Șoimul și porumbița,* 228.

3 Garry Wills și Ovid Demaris, „Documentele Svetlana", în *Esquire*, noiembrie 1967, 176.

4 „Fiica lui Stalin în SUA «în căutarea exprimării personalității sale»", în *New York Times*, 22 aprilie 1967.

5 *Ibid.*

6 Allilueva, *Numai un an*, 319. Vezi și Zubok, *Copiii lui Jivago*, 213-217, pentru relatarea vestitului atac al lui Hruşciov asupra lui Voznesenski la Casa Sindicatelor în 1963, care i-a provocat o cădere nervoasă lui Voznesenski.
7 Ron Popeski, „Semiciastnîi, fostul șef al KGB moare la 77 de ani", în *St. Petersburg Times*, nr. 636, 16 ianuarie 2001. Vezi și Ebon, *Svetlana: Incredibila poveste*, 152.
8 Interviul autoarei cu Priscilla Johnson McMillan, 21 ianuarie 2013.
9 „Fiica lui Stalin în SUA «în căutarea exprimării personalității sale»".
10 *Ibid.*
11 Wills și Demaris, „Documentele Svetlana", 176-177.
12 Memorandum pentru arhivă, 1 aprilie 1967, Subiect: Conversație telefonică cu George Kennan, 31 martie 1967, cu omisiuni, NARA, NLJ 03-145,E.O. 13292, Sec. 3.5.
13 De la Ambasada din Teneran către Ruehc/Secstate Ambasada Moscova, subiect: Svetlana, 9 mai 1967, NARA, RG 59, Central Foreign Policy Files 1967–1969, Pol 30 USSR cutia 2684, Confidential.
14 „Transcript al declarației doamnei Allilueva și răspunsurile ei la conferința de presă", în *New York Times*, 27 aprilie 1967.
15 Wills și Demaris, „Documentele Svetlana", 178.
16 Allilueva, *Numai un an*, 317.
17 Ibid., 314.
18 Wills și Demaris, „Documentele Svetlana", 178.
19 „Doamna Allilueva se duce la cumpărături la Miracle Mile", în *New York Times*, 29 aprilie 1967.
20 Interviul autoarei cu Priscilla Johnson McMillan, 21 ianuarie 2013.
21 *Ibid.*
22 *Ibid.*
23 Scrisoare către autoare de la Priscilla Johnson McMillan, 7 iulie 2014.
24 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 4, HIA.

CAPITOLUL 20 — *Un personaj misterios*

1 Allilueva, *Numai un an*, 318.
2 „Discuţiile Johnson-Kosîghin, 5 ore", în *New York Times*, 24 iunie 1967. Kosîghin era premier, deşi titulatura sa era de preşedinte al Consiliului de Miniştri.
3 Allilueva, *Numai un an*, 335.
4 Thompson, *Şoimul şi porumbiţa*, 228.
5 NAUK, Foreign Office, Defectors, Soviet Union, Svetlana Stalin, FCO 95/14 C507421, luni 3 iulie 1967: interviu cu viitorul patriarh Pimen, în *Izvestia*, 1 iulie 1967, complet.
6 NAUK, Foreign Office, Defectors, Soviet Union, Svetlana Stalin, FCO 95/14 C507421, 28 iunie 1967.
7 Interviul autoarei cu Priscilla Johnson McMillan, 21 ianuarie 2013.
8 John Barron, *KGB: Activitatea secretă a agenţilor secreţi sovietici*, New York, Bantam, 1974, 239. Autorul britanic Laurence Kelly s-a întâlnit cu Victor Louis, care lucrase multă vreme la *Evening Standard*, pe când Louis era pe moarte bolnav de cancer. „Era colonel KGB şi a murit înconjurat de toate onorurile KGB", susţinea Kelly. Interviul autoarei cu Linda şi Laurence Kelly, Londra, 24 iulie 2013.
9 Arkadi Belinkov şi Natalia Belinkova, „O Viktore Loui: Interview v amerikanskoi bol'nichnoi palate" (Despre Victor Louis: Interviu dintr-o rezervă de spital din America), *Raspria s vekom v dva golosa* (Două voci în dezacord cu secolul), Moscova, Novoe literaturnoe obozrenie, 2008, 422–428. Arkadi Belinkov l-a întâlnit pentru prima oară pe Victor Louis în nordul Kazahstanului în 1954 în secţia 9 Spasski a Administraţiei lagărului de muncă şi corecţie.
10 Nikita Hruşciov, *Memoriile lui Nikita Hruşciov*, vol. 1, *Commissar 1918-1945*, ed. Serghei Hruşciov, trad. George Shriver, University Park, Pennsylvania State University Press, 2004, appendix, 737.
11 „Memorii Svetlana", în *Bookseler*, 12 august 1967, p. 1328.
12 „Svetlana copyright audiere", în *Bookseller*, 26 august 1967, p. 1472.
13 Edmund Wilson, *Anii '60: Ultimul jurnal, 1960-1972*, ed. Lewis Dabney, New York: Farrar, Straus & Giroux, 1993, 670.

14 Scrisoare de la Evan Thomas către Greenbaum, 2 iunie 1967, col. part., HarperCollins Collection.
15 „Svetlana Stalin: Tatăl meu a fost un om bun", în *Stern* nr. 33, 13 august 1967, 11-21. Articolul a fost publicat pe 13, 20, 27 august și 3 septembrie.
16 „Mama e puțin țicnită", în *Stern* nr. 15, 27 august 1967, 33-40.
17 Biagi, *Svetlana: Poveste din cercul intim*, 69, 143-144.
18 *Ibid.*, 38-38.
19 *Ibid.*, 141.
20 Allilueva, *Numai un an*, 336-339.
21 *Ibid.*, 340.
22 Allilueva, „Lui Boris Leonidovici Pasternak", 133.
23 *Ibid.*, 340.
24 Fitzpatrick, *Un spion în arhive*, 10.
25 *Ibid.*, 338.
26 Interviul autoarei cu Joan Kennan, Washington, 5 decembrie 2012.
27 Interviul autoarei cu Priscilla Johnson McMillan, 21 ianuarie 2013.
28 Scrisoare către Joan Kennan, 26 octombrie 1967, col. part. J. Kennan.
29 *Ibid.*
30 Ibid.
31 Allilueva, *Numai un an*, 339.

CAPITOLUL 21 — *Scrisori către un prieten*
1 Allilueva, *Numai un an*, 344.
2 *Ibid.*, 343.
3 *Ibid.*, 347
4 Scrisoare către Evan Thomas, 14 septembrie 1967, col. part., HarperCollins Collection.
5 Allilueva, *Numai un an*, 399.
6 Scrisoare de la Donald Jameson către George Kennan, 12 oct. 1967, PUL, G. Kennan Papers, MC 076, cutia 22, dosar 5, Jameson, Donald.
7 Bertrand Wolfe, „Viața Svetlanei: Un suflet dezgolit", în *Chicago Daily News*, 23 septembrie 1967.
8 Arthur Schlesinger, „Douăzeci de scrisori către un tată", în *Atlantic*, noiembrie 1967.

9 Olga Carlisle, „Fiica dictatorului", în *New York Times Book Review* 72, nr. 39, 24 septembrie 1967.
10 „Arthur Koestler, „Svetlana lui Stalin scrie o carte cu meditații familiale", în *London Times Sunday Magazine*, 15 octombrie 1967.
11 Alexander Werth, „Svetlana: cine are nevoie de ea", în *Nation*, 6 noiembrie 1967.
12 Elizabeth Hardwick, „Bijuteriile coroanei", în *New York Review of Books*, 12 octombrie 1967.
13 „Doamna Allilueva donează 340 000 de dolari", în *New York Times*, 26 octombrie 1967.
14 *Ibid.*
15 Silverstone, „Suburbanizarea Svetlanei", 59.
16 Scrisoare către Joan Kennan, 26 octombrie 1967, col. part. J. Kennan.
17 Edmund Wilson, „Cărți: Două gospodine sovietice", în *New Yorker*, 9 decembrie 1967.
18 Allilueva, *Douăzeci de scrisori*, 225.

CAPITOLUL 22 — *O crudă ripostă*

1 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 12, HIA.
2 NARA, RG 59, Central Foreign Policy Files 1967–1969, Political and Defense Pol 29 USSR, To Pol 30 USSR, Memorandum al conversației gen. Edward Greenbaum cu Foy Kohler, 4 decembrie 1967.
3 Allilueva, *Numai un an*, 441
4 Silverstone, „Suburbanizarea Svetlanei", 56.
5 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 1, HIA.
6 Comunicată de Evgenia Tucker, interviu telefonic acordat autoarei, 14 martie 2013.
7 Paul Preston, *Am văzut Spania murind: Corespondenți străini în Războiul Civil din Spania*, Londra, Constable & Robinson, 2008, 216.
8 *Ibid.*, 257.
9 Louis Fischer, *Oameni și politică: O autobiografie*, New York, Duell, Sloan & Pearce, 1941, 90–91.

10 Milovan Djilas, *Conversations with Stalin*, New York, Harcourt, Brace & World, 1962, 70 (trad. în lb. română: *Conversații cu Stalin*, Editura Corint, București, 2015).
11 Scrisoare către Louis Fischer, 5 aprilie 1968, Louis Fischer Papers, MC 204, cutia 1, dosar 7, 1968–1969, PUL.
12 Scrisoare către Louis Fischer, 8 aprilie 1968, PUL.
13 Scrisoare către Louis Fischer, 5 aprilie 1968, PUL.
14 Scrisoare către Louis Fischer, 6 iunie 1968, PUL.
15 Scrisoare către Louis Fischer, 8 iunie 1968, PUL.
16 Scrisoare către Louis Fischer, 5 aprilie 1968, PUL.
17 Scrisoare către autoare de la Robert Rayle, 24 septembrie 2013.
18 Interviul autoarei cu Robert și Ramona Rayle, Ashburn, VA, 18-19 iulie 2013.
19 Scrisoare către Louis Fischer, 27 august 1968, PUL.
20 Serviciul de Imigrări și Naturalizare al SUA.
21 Scrisoare către Louis Fischer, 27 august 1968, PUL.
22 *Ibid.*
23 Allilueva, *Muzică depărtată*, 31.
24 *Ibid.*, 34.
25 Scrisoare de la Ark. Belinkov către Svetlana Allilueva, 18 august, Louis Fischer Papers, MC 24, cutia 1, dosar 7, Allilueva, Svetlana Stalina, 1968–1969, PUL.
26 *Ibid.*
27 Belinkov și Belinkova, *Două voci în dezacord cu secolul*, 399.
28 Scrisoare către Edmund Wilson, 13 august 1968, tradusă din limba rusă, Edmund Wilson Papers, dosar 32, Allilueva, Svetlana, 1968–1979, PUL.
29 Belinkov și Belinkova, *Două voci în dezacord cu secolul*, 400.
30 Scrisoare către Louis Fischer, 29 august 1968, PUL.
31 Scrisoare către Louis Fischer, 3 septembrie 1968, PUL.
32 Scrisoare către Louis Fischer, 19 august 1968, PUL.
33 Scrisoare către Louis Fischer, 8 septembrie 1968, PUL.
34 Scrisoare către Louis Fischer, 17 septembrie 1968, PUL.
35 Preston, *Am văzut Spania murind*, 261-262; și „Dede" către Fischer (nedatată), cutia 10, dosar 1, Fischer Papers, PUL.
36 Scrisori către Louis Fischer, 26, 30 octombrie 1968, PUL.
37 Scrisoare către Joan Kennan, 20 octombrie 1968, CP, J. Kennan.

38 Scrisoare către Louis Fischer, 13 noiembrie 1968, PUL.
39 Scrisoare de la Fischer către Allilueva, 24 noiembrie 1968, PUL.
40 Patricia Blake, „Saga «vrăbiuței» lui Stalin", în *Time*, 28 ianuarie 1985, 49.
41 Preston, *Am văzut Spania murind*, 261; și o scrisoare nedatată (1957), cutia 10, dosar 1, Fischer Papers, PUL.
42 Preston, *Am văzut Spania murind*, 262.
43 Interviul autoarei cu Priscilla Johnson McMillan, 21 ianuarie 2013.
44 Interviul autoarei cu Joan Kennan, Washington, 5 decembrie 2012.

CAPITOLUL 23 — *Numai un an*

1 Scrisoare către Louis Fischer, 26 decembrie 1968, PUL.
2 Wilson, *Anii '60*, 754-755.
3 *Ibid.*, 758.
4 *Ibid.*
5 Interviul autoarei cu David și Clarissa Pryce-Jones, Londra, 25 iunie 2013.
6 Scrisoare către Louis Fischer, 3 februarie 1969, PUL.
7 Scrisoare către Louis Fischer, 5 martie 1969, PUL.
8 Scrisoare către Louis Fischer, 28 martie 1969, PUL.
9 Scrisoare către Louis Fischer, 12 mai 1969, PUL.
10 Scrisoare către Annelise Kennan, 24 aprilie 1969, George F. Kennan Papers, MC 076, cutia 38, dosar 6, PUL.
11 Scrisoare către Louis Fischer, 13 iunie 1969, PUL.
12 Scrisoare către Louis Fischer, 7 august 1969, PUL.
13 Scrisoare de la Cass Canfield către W.A.R. Collins, 27 noiembrie 1968, col. part., HarperCollins Collection.
14 Scrisoare de la Cass Canfield către P. Ceavceavadze, 3 decembrie 1968, col. part., HarperCollins Collection.
15 Harrison Salisbury i-a scris lui George Kennan, spunându-i că el socotește că Svetlana are dreptate în privința lui Beria și că recenzenții n-ar fi trebuit să manifeste atâta desconsiderare față de faptul că ea a insistat că Beria a avut o influență sinistră asupra tatălui ei. Scrisoare, 8 iunie 1967, George Kennan Papers, MC 076, Salisbury, Harrison, cutia 43, dosar 2, PUL.

16 Allilueva, *Numai un an*, 141-143.
17 *Ibid.*, 181-182, 358.
18 *Ibid.*, 362.
19 *Ibid.*, 393.
20 *Ibid.*, 169.
21 *Ibid.*, 181.
22 *Ibid.*, 175.
23 *Ibid.*, 182.
24 Edmund Wilson, *Scrisori despre literatură și politică 1912-1972*, ed. Elena Wilson, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1977, 702, scrisoare datată 1 iulie 1969.
25 Wilson, *Anii '60*, 809.
26 Silverstone, „Suburbanizarea Svetlanei", 55.
27 „Andropov: Ședința KGB, 5 noiembrie 1969", Meryle Secrest Collection, Svetlana Peters: General File, HIA.
28 Interviul autoarei cu Olga Allilueva, Toronto, 5 mai 2012.
29 Belinkov și Belinkova, *Două voci în dezacord cu secolul*, 400-401.
30 Scrisoare către Louis Fischer, 8 septembrie 1968, PUL.
31 Scrisoare către Louis Fischer, 5 martie 1969, PUL.
32 Robert Tucker, „Svetlana a moștenit defectul ei tragic", în *Washington Post*, 25 noiembrie 1984, C1.
33 Meryle Secrest interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 18, HIA.
34 Scrisoare către Robert și Ramona Rayle, 9 decembrie 2008, col. part. Rayle.
35 Louis Fischer, *Drumul Rusiei de la pace la război: Relațiile externe sovietice 1917-1941*, New York: Harper & Row, 1969, 301.
36 Scrisoare către Robert Rayle, 23 august 2005, scrisoarea nr. 3, col. part. Rayle.
37 „Moscova îi retrage cetățenia sovietică Svetlanei Allilueva", în *New York Times*, 22 ianuarie 1970, 3.
38 Allilueva, *Muzică depărtată*, 48.
39 Edmund Wilson, recenzie la *Numai un an*, în *New Yorker* 45, nr. 32, 27 septembrie 1967, 44.
40 Margaret Parton, „Numai un an", în *Saturday Review* 52, nr. 40, 4 octombrie 1969, 44.

41 „Svetlana înfruntă viața", Book Review, în *Life*, 3 octombrie1969, 12.
42 Philip Rahv, „Prințesa", în *Commentary* 49, nr. 3, martie 1970, 71.
43 Bernard D. Nossiter, „Svetlana acuză denaturare", în *Washington Post*, 26 februarie 1970, 11.
44 Scrisoare către Louis Fischer, 3 septembrie 1968, PUL.
45 Interviul autoarei cu Elena Kanga, Moscova, 28 ianuarie 2014.
46 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
47 Golden, *Lungul drum către casă*.

CAPITOLUL 24 — *Taliesin - un fiasco*

1 Allilueva, *Muzică depărtată*, 56.
2 Roger Friedland și Harold Zellman, *Fundația: Povestea secretă a lui Frank Lloyd Wright și a Fundației Taliesin*, New York, HarperCollins, 2006, 50.
3 Meryle Secrest, *Frank Lloyd Wright: O biografie*, New York, HarperCollins, 1992, 510.
4 *Ibid.*
5 *Ibid.*, 512.
6 *Ibid.*, 513-514.
7 Kamal Amin, *Gânduri de la Shining Brow: Anii petrecuți cu Frank Lloyd Wright și Olgivanna Lazarovici*, McKinleyville, CA, Fithian Press, 2004, 216.
8 Interviul autoarei cu Aris Georges, Spring Green, WI, 27 august 2012.
9 Allilueva, *Muzică depărtată*, 57.
10 Meryle Secrest, interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 3, HIA.
11 Allilueva, *Muzică depărtată*, 60.
12 *Ibid.*
13 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 3, HIA.
14 Allilueva, *Muzică depărtată*, 62.
15 Amin, *Gânduri*, 216-218.
16 *Ibid.*
17 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 5, HIA.

18 Allilueva, *Muzică depărtată*, 62.
19 Amin, *Gânduri*, 219.
20 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
21 Allilueva, *Muzică depărtată*, 63.
22 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
23 *Ibid.*
24 Amin, *Gânduri*, 219.
25 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 568. Act de renunţare completat la 4 aprilie 1970, registrul funciar Iowa County.
26 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 568. Comentariu atribuit lui O.P. Reed, 8 noiembrie 1999.
27 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 1, banda 6, HIA.
28 Amin, *Gânduri*, 223.
29 Allilueva, *Muzică depărtată*, 65.
30 Scrisoare către George Kennan, 3 iulie 1970, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
31 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 568.
32 Allilueva, *Muzică depărtată*, 68.
33 Interviul autoarei cu Walter Pozen, New York, 12 februarie 2013.
34 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 568.
35 Scrisoare către Donald Jameson, 2 iunie 1970, col. part. Margaret Jameson.
36 *Ibid.*
37 *Ibid.*
38 Amin, *Gânduri*, 217.

CAPITOLUL 25 — *Curteanul muntenegrenei*

1 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 569. Interviu cu Lana Peters, 14 iunie 2000.
2 Allilueva, *Muzică depărtată*, 67.
3 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 569.
4 *Ibid.*, 573.
5 Amin, *Gânduri*, 226.

6 Allilueva, *Muzică depărtată*, 76.
7 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 577.
8 Allilueva, *Muzică depărtată*, 77.
9 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 574.
10 Scrisoare către George Kennan, 26 martie 1971, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
11 Scrisoare către Joan Kennan, 26 iunie 1971, col. part. J. Kennan.
12 Allilueva, *Muzică depărtată*, 80.
13 *Ibid.*, 81.
14 *Ibid.*, 63.
15 Raportul financiar al firmei Strook & Strook & Lavan, 31 mai 1972, „Evaluare şi detalii ale întreprinderii Aldebaran", col. part. J. Kennan.
16 Svetlana Allilueva, „Cartea nepoatelor", material dactilografiat nepublicat în engleză, Svetlana Peters II: General File, HIA, publicată ca *Kniga dlia vnuchek: puteshestvie na rodinu* (O carte pentru nepoate: Călătorie spre patrie), New York, Liberty Publishing House, 1991, 186. Svetlana a scris pe pagina de titlu a documentului dactilografiat: „Versiune autorizată în engleză după originalul din limba rusă făcută de autoare. 1988-1989. A fost publicat în ruseşte de Liberty în 1991, dar niciodată în engleză.
17 Scrisoare către Annelise Kennan, 6 octombrie 1971, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
18 Interviul autoarei cu Aris Georges, Spring Green, WI, 27 august 2012.
19 Allilueva, *Muzică depărtată*, 69.
20 Amin, *Gânduri*, 223.
21 Allilueva, *Muzică depărtată*, 87-88.
22 *Ibid.*, 57.
23 *Ibid.*, 61.
24 Scrisoare către George Kennan, 15 iunie 1970, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
25 Amin, *Gânduri*, 223.
26 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 576, interviu cu Don şi Virginia Lovness, 15 aprilie 1996.
27 Amin, *Gânduri*, 225.

28 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 576.
29 Raport financiar al firmei de avocatură Strook & Strook & Lavan, 31 mai 1972, „Evaluare şi detalii ale întreprinderii Aldebaran", col. part. J. Kennan.
30 Interviul autoarei cu Joan Kennan, Washington 5 decembrie 2012.
31 Interviul autoarei cu Walter Pozen, New York, 12 februarie 2013.
32 Interviul autoarei cu Michael Coyne, 17 decembrie 2013.
33 Allilueva, *Muzică depărtată*, 94.
34 *Ibid.*, 96.
35 „Fiica lui Stalin îşi părăseşte soţul", în *New York Times*, 23 februarie 1972.
36 „Fiica lui Iosif Stalin îşi părăseşte soţul", în *Danville Register and Bee*, 23 februarie 1972.
37 *Ibid.*
38 „Fiica lui Stalin în controversă cu soţul cu privire la despărţire", în *New York Times*, 24 februarie 1972.
39 *Ibid.*
40 Friedland şi Zellman, *Fundaţia*, 577, interviu cu Iovanna Wright, 24 iulie 2000.
41 Scrisoare către Joan Kennan, 3 aprilie 1972, col. part. J. Kennan.
42 Interviul autoarei cu Walter Pozen, New York, 12 februarie 2013; şi Raport financiar al firmei de avocatură Strook & Strook & Lavan, 31 mai 1972, „Evaluare şi detalii ale întreprinderii Aldebaran", col. part. J. Kennan.
43 Wilson, *Anii '60*, 877.
44 Interviul autoarei cu Joan Kennan, Washington, 5 decembrie 2012.
45 Interviul autoarei cu Walter Pozen, New York, 12 februarie 2013.
46 Scrisoare către Joan Kennan, 23 mai 1972, col. part. J. Kennan.
47 Scrisoare către Joan Kennan, 3 iunie 1972, col. part. J. Kennan.

CAPITOLUL 26 — *Fiica lui Stalin la tuns iarba*

1 Scrisoare către Annelise Kennan, 7 august 1972, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
2 *Ibid.*
3 Scrisoare către George Kennan, 1 iunie 1973, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.

4 *Ibid.*
5 Interviul autoarei cu Hella McVay, Princeton, 3 decembrie 2012.
6 Scrisoare către Jerzy Kosinski, nedatată, Katherina von Fraunhofer-Kosinski Collection of Jerzy Kosinski, Gen. Mss. 742, cutia 24, Misc. Correspondence, BRB.
7 Jerzy Kosinski, *Întâlnire neprevăzută*, Boston: Houghton Mifflin, 1977, 78–79.
8 Interviul autoarei cu Evghenia Tucker, 14 februarie 2013.
9 Rosa Shand, „Roata de foc", în *Southwest Review* 87, nr. 1, ianuarie 2002, 90.
10 *Ibid.*, 92.
11 *Ibid.*, 93-94.
12 *Ibid.*, 95.
13 Anna Ahmatova, *Recviem și poem fără un erou*, trad. D.M. Thomas. Poemul a fost interzis în URSS și a fost publicat la München în 1963.
14 Shand, „Roata de foc", 95.
15 Allilueva, *Muzică depărtată*, 127.
16 Interviul autoarei cu Millie Harford, Princeton, 3 decembrie 2012.
17 *Ibid.*
18 *Ibid.*
19 Scrisoare către Rosa Shand, 5 noiembrie 1974, col. part. Shand.
20 Scrisoare către Annelise Kennan, 28iulie 1975, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
21 Scrisoare către Donald Jameston, 6 noiembrie 1973, col. part. Margaret Jameston.
22 Allilueva, *Muzică depărtată*, 116.
23 Scrisoare către Annelise Kennan, 28 iulie 1975, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
24 Scrisoare către Annelise Kennan, 22 iulie 1974, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
25 *Ibid.*
26 Scrisoare către Rosa Shand, 25 martie 1975, col. part. Shand.
27 Scrisoare către autoare de la George Krimski, 27 august 2014.
28 Scrisoare de la „un prieten" către George Kennan, 5 august 1975, Kennan Papers, cutia 38 dosar 5, PUL.

29 Thompson, *Șoimul și porumbița*, 248; și scrisoare de la Mark Garrison, Departamentul de Stat, către George Kennan, 14 august 1975, Kennan Papers, cutia 38, dosar 5, PUL.
30 Nicholas Thompson interviu cu George Krimski, 22 iunie 2008. Vezi Thompson, *Șoimul și porumbița*, 248-250.
31 Scrisoare către George Kennan, 15 octombrie 1975, Kennan Papers, cutia 38, dosar 5, PUL.
32 Thompson, *Șoimul și porumbița*, 249
33 Sharon Schlegel, „Nu mai vreau să fiu Svetlana", în *Washington Post*, 29 iulie 1979, 7.

CAPITOLUL 27 — *Un ciripitor al KGB*

1 Scrisoare către George Kennan, 1 august 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
2 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 23 februarie 2013.
3 Scrisoare către George Kennan, 1 august 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
4 Scrisoare către Joan Kennan, 14 iulie 1976, col. part. J. Kennan.
5 „AIA citează cercetări sovietice cu microunde", în *Christian Science Monitor*, 22 noiembrie 1976.
6 Scrisoare către Donald Jameson, 20 noiembrie 1976, col. part. Maragaret Jameson.
7 Scrisoare către George Kennan, 2 februarie 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
8 Scrisoare către George Kennan, 23 aprilie 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
9 Scrisoare către Joan Kennan, 6 iunie 1977, col. part. J. Kennan.
10 Scrisoare către Joan Kennan, 6 iunie 1977, col. part. J. Kennan.
11 „O scrisoare din partea editorului", în *Time*, 21 februarie 1977.
12 Scrisoare de la Alexander Frupel, 17 martie 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
13 Scrisoare de la George Krimski către Svetlana (doamna Peters), 2 mai 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
14 Scrisoare de la Grigori Morozov, 29 iunie 1977, trad. Svetlana Allilueva, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.

15 Scrisoare de la George Kennan către Svetlana, 14 mai 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
16 Petrovna şi Leşinski, *Ultimul interviu*, 72-73.
17 Ibid., 73-74.
18 Scrisoare de la George Kennan către Svetlana, 23 septembrie 1977, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.

CAPITOLUL 28 — *Lana Peters, cetăţean american*
1 Scrisoare către George Kennan, 9 iulie 1978, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
2 Scrisoare de recomandare de la George Kennan către Serviciul de Imigrări şi Naturalizare, 14 septembrie 1978, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
3 Interviul autoarei cu Millie Harford, Princeton, 3 decembrie 2012.
4 Allilueva, *Muzică depărtată*, 156.
5 Interviul autoarei cu Millie Harford, Princeton, 3 decembrie 2012.
6 George Bailey, „Svetlana zboară înapoi unde au început necazurile ei", în *Washington Post*, 8 noiembrie 1984.
7 Scrisoare către Joan Kennan, 22 decembrie 1979, col. part. J. Kennan.
8 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
9 Allilueva, *Muzică depărtată*, 141.
10 *Ibid.*, 142-144.
11 *Ibid.*, 144.
12 Scrisoare către Joan Kennan, 30 iulie 1986, col. part. J. Kennan.
13 *Ibid.*
14 Scrisoare către George Kennan, 13 noiembrie 1978, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
15 Scrisoare către Robert Rayle, nedatată, col. part. Rayle.
16 Sharon Schlegel, „Nu mai vreau să fiu Svetlana", în *Washington Post*, 29 iulie 1979.
17 *Ibid.*
18 Scrisoare către George Kennan, 4 august 1979, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.
19 Scrisoare către George Kennan, 13 noiembrie 1978, Kennan Papers, cutia 38, dosar 4, PUL.

20 Scrisoare către Joan Kennan, 22 decembrie 1979, col. part. J. Kennan.
21 Scrisoare a lui George Kennan către D. Jameson, 15 iunie 1984, Kennan Papers, cutia 22, dosar 5, Jameson, Donald, PUL.
22 Interviul autoarei cu Alan Schwartz, Los Angeles, 5 decembrie 2013.
23 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 27 februarie 2013.
24 Allilueva, *Muzică depărtată*, 137.
25 Scrisoare către Rosa Shand, 15 februarie 1980, col. part. Shand.
26 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 27 februarie 2013.

CAPITOLUL 29 — *Moderna junglă a libertății*

1 Rosa Shand, „Voința de a fi", corespondență nepublicată dintre Rosa Shand și Svetlana Allilueva, cu datele din jurnalul Shand, p. 26, col. part. Shand. Shand a notat că Svetlana a fost „discretă când s-a interesat de «o băutură ușoară» și cu siguranță că nu bea foarte mult".
2 Shand, „Roata de foc", 97.
3 Shand, „Voința de a fi", 66.
4 Shand, „Voința de a fi", 98.
5 Shand, „Voința de a fi", 24.
6 Shand, „Roata de foc", 100.
7 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 9 martie 1970, SC-4, WCSC.
8 Shand, „Voința de a fi", 29-30.
9 *Ibid.*, 31.
10 Scrisoare către Rosa Shand, 21 septembrie 1981, col. part. Shand.
11 Scrisoare de la Malcolm Muggeridge, 2 februarie 1981, WCSC.
12 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 17 feb. 1981, WCSC.
13 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 4 aprilie 1981, WCSC.
14 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 25 febr. 2013.
15 Shand, „Voința de a fi", 68.
16 Scrisoare către Malcolm și Kitty Muggeridge, 30 noiembrie 1981, WCSC.

17 Scrisoare către Kitty Muggeridge, 15 septembrie 1981, WCSC.
18 Scrisoare către Kitty Muggeridge, 24 august 1981, WCSC.
19 Scrisoare către Kittz Muggeridge, 15 septembrie 1981, WCSC.
20 *Ibid.*
21 Scrisoare către Rosa Shand, 15 septembrie 1981, col. part. Shand.
22 Scrisoare către Rosa Shand, 21 septembrie 1981, col. part. Shand.
23 Fitzpatrick, *Un spion în arhive*, 336.
24 Scrisoare către Rosa Shand, 21 septembrie 1981, col. part. Shand.
25 Scrisoare către doamna Ronald Reagan, 17 ianuarie 1982, Biblioteca Prezidențială Ronald Reagan, FG 002, Peters, Lana.
26 Shand, „Voința de a fi", 65.
27 Scrisoare nedatată către Isaiah Berlin, 1982, Isaiah Berlin Literary Trust.
28 Shand, „Voința de a fi", 71-72.
29 Scrisoare către Lana Peters de la Isaiah Berlin, 13 ianuarie 1982, Trustees of the Isaiah Berlin Literary Trust 2015, publicată cu permisiunea curatorilor.
30 Scrisoare „Către cine poate fi interesat", de la Hugo Brunner, 8 aprilie 1982, Isaiah Berlin Literary Trust.
31 Scrisoare către Lady Berlin, 13 aprilie 1982, Isaiah Berlin Literary Trust.
32 Scrisoare către Isaiah Berlin, 20 martie 1982, Isaiah Berlin Literary Trust.
33 Scrisoare de la Isaiah Berlin către Francis Graham-Harrison, 13 mai 1982, Trustees of the Isaiah Berlin Literary Trust 2015, publicată cu permisiunea curatorilor.

Partea a patra — CUM SĂ TRĂIEȘTI ÎN OCCIDENT

CAPITOLUL 30 — *Chaucer Road*

1 Scrisoare către Rosa Shand, 18 oct. 1982, col. part. Shand.
2 Scrisoare către Isaiah Berlin, 8 oct. 1982, Isaiah Berlin Literary Trust. (IBLT).
3 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
4 Scrisoare către Isaiah Berlin, 29 august 1982, tradusă din rușește, Isaiah Berlin Literary Trust.

5 Scrisoarea lui Isaiah Berlin către Francis Graham-Harrison, 12 mai 1982, Trustees of the Isaiah Berlin Literary Trust 2015, publicată cu permisiunea curatorilor.
6 Scrisoare către Isaiah Berlin, 8 oct. 1982, Isaiah Berlin Literary Trust.
7 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
8 *Ibid.*
9 Scrisoare către Rosa Shand, 13 iulie 1983, col. part. Shand.
10 Interviul autoarei cu Jane Renfrew, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
11 Scrisoare către autoare de la Philippa Hill, 1 august 2013.
12 Interviul autoarei cu Philippa Hill, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
13 Interviul autoarei cu Rosamond Richardson, Saffron Walden, 22 iunie 2013.
14 *Ibid.*
15 Interviul autoarei cu Jane Renfrew, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
16 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 febr. 2013.
17 Interviul autoarei cu Jane Renfrew, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
18 R.W. Apple Jr., „Fiica lui Stalin locuieşte într-un oraş universitar britanic", în *New York Times*, 22 mai 1983.
19 Scrisoare către Malcolm Muggeridge, 20 aprilie 1983, WCSC.
20 Scrisoare către Aline Berlin, 15 aprilie 1983, Isaiah Berlin Literary Trust.
21 Scrisoare de la Hugo Brunner, 14 septembrie 1983, Isaiah Berlin Literary Trust.
22 Interviul autoarei cu Jane Renfrew, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
23 Allilueva, *Muzică depărtată*.
24 Edwin McDowell, „Idei de singurătate şi speranţe spulberate", în *New York Times*, 3 noiembrie 1984.
25 Scrisoare către Isaiah Berlin, 3 ianuarie 1984, Isaiah Berlin Literary Trust.
26 Scrisoare către Isaiah Berlin, 18 oct. 1983, Isaiah Berlin Literary Trust.
27 Scrisoare de la Isaiah Berlin, 6 ianuarie 1984, Trustees of the Isaiah Berlin Literary Trust 2015, citată cu permisiunea curatorilor.

28 Scrisoare către Isaiah Berlin, 11 ian. 1984, Isaiah Berlin Literary Trust.
29 Scrisoare către Isaiah Berlin, 9 septembrie 1984, Isaiah Berlin Literary Trust.
30 Scrisoare de la Vera Trail către Isaiah Berlin, 2 martie 1984, Isaiah Berlin Literary Trust.
31 *Ibid.*
32 Scrisoare către Rosa Shand, 30 iulie 1984, col. part. Shand.
33 Interviul autoarei cu Jane Renfrew, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
34 Scrisoare către autoare de la Philippa Hill, 23 iunie 2013.
35 Edwin McDowell, „Idei de singurătate și speranțe spulberate", în *New York Times*, 3 noiembrie 1984.
36 Patricia Blake, „Svetlana se întoarce în închisoarea ei", în *Time*, 12 noiembrie 1984.
37 Robert D. McFadden, „Unii spun că fiica lui Stalin a ajuns nefericită în Occident", în *New York Times*, 3 noiembrie 1984.
38 Svetlana Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", manuscris dactilografiat nepublicat în engleză, 13-15, Meryle Secrest Collection, General File, HIA.
39 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
40 *Ibid.*

CAPITOLUL 31 — *Înapoi în URSS*

1 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
2 *Ibid.*
3 Svetlana Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 62.
4 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
5 *Ibid.*
6 Svetlana Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 51.
7 *Ibid*, 19.
8 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
9 Serge Schmemann, „Fiica lui Stalin înapoi în Uniunea Sovietică după 17 ani", în *New York Times*, 3 noiembrie 1984.

10 *Ibid.*
11 Svetlana Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 61.
12 Dusko Doder, „Fiica lui Stalin explică decizia: Allilueva spune că a fost manipulată de CIA, i s-a făcut dor de familie", în *Washington Post*, 17 noiembrie 1984.
13 „Fiica lui Stalin jură: nu mă întorc niciodată înapoi", în *New York Times*, 19 aprilie 1986.
14 Doder, „Fiica lui Stalin explică decizia".
15 Denumirea echivalentului funcției de președinte conform Constituției URSS era aceea de secretar general al Comitetului Central al PCUS.
16 Dusko Doder, „Sovieticii lustruiesc imaginea lui Stalin", în *Washington Post*, 26 noiembrie 1984.
17 Schmemann, „Fiica lui Stalin înapoi în Uniunea Sovietică după 17 ani".
18 George Bailey, „Fuga Svetlanei: înapoi acolo unde au început problemele ei", în *Washington Post*, 8 noiembrie 1984.
19 Robert Tucker, „Svetlana a moștenit defectul ei tragic", în *Washington Post*, 25 noiembrie 1984.
20 Fitzpatrick, *Un spion în arhive, 238.*
21 Interviu autoarei cu Jane Renfew, Cambridge, UK, 23 iunie 2013.
22 Blake, „Saga «vrăbiuței» lui Stalin".
23 *Ibid*, 56.
24 McFadden, „Unii spun că fiica lui Stalin a ajuns nefericită în Occident".
25 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
26 Sinteză de la Liz către Geroge Kennan, 2 noiembrie 1984, Kennan Papers, cutia 38, dosar 5, PUL.
27 Minuta secretariatului, 2 noiembrie 1984, Kennan Papers, cutia 38, dosar 5, PUL.
28 Svetlana Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 60.
29 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
30 Svetlana Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 65.

31 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
32 Interviul autoarei cu Elena Kanga, Moscova, 21 ianuarie 2014.
33 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 27 martie 2014.
34 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
35 Interviul autoarei cu Aleksandr Burdonski, Moscova, 1 iunie 2013.
36 Balerină faimoasă de la Teatrul Mariinski.
37 Interviul autoarei cu Aleksandr Burdonski, Moscova, 1 iunie 2013.
38 *Ibid.*
39 Interviul lui Maryle Secrest cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 14, HIA.

CAPITOLUL 32 — *Interludiu la Tbilisi*

1 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
2 *Ibid.*
3 Oricine călătorea în străinătate era cercetat de serviciul KGB din Georgia.
4 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.
5 Scrisoare către autoare de la Tamara Dovgan, Sankt Petersburg, 28 august 2013.
6 Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 100.
7 *Ibid.*, 46.
8 Richard Owen, „Svetlana în drum spre Tbilisi", în *New York Times*, 17 decembrie 1984.
9 Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 137.
10 *Ibid.*, 146. Svetlana citează și cuvintele fiicei sale într-o scrisoare către Joan Kennan, 5 mai 1986, col. part. J. Kennan.
11 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
12 Mikoian, *Amintiri despre zboruri de încercare*, 149.
13 Petrovna și Leșinski, *Ultimul interviu*, 16.
14 *Ibid.*
15 *Ibid.*, 99.

16 Scrisoare de la Vera Trail către Isaiah Berlin, 9 iulie 1985, Isaiah Berlin Literary Trust.
17 Scrisoare către Joan Kennan, nedatată, decembrie 1985, col. part. J. Kennan.
18 Scrisoare către Rosa Shand, 20 ianuarie 1986, col. part. Rosa Shand.
19 Scrisoare de la Rosa Shand, nedatată, februarie 1986, col part. Rosa Shand.
20 Scrisoare către Rosa Shand de la Utya Djaparidze, Palm Sanday 1986, col. part. Shand.
21 Interviul autoarei cu Leonid şi Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
22 Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 145.
23 *Ibid.*, 156
24 *Ibid.*, 155.
25 *Ibid.*, 159-160.
26 Minută strict secretă a Reuniunii Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, 20 martie 1986, Meryle Secrest Collection, Svetlana Peters, General File, HIA.
27 Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 160.
28 Interviul autoarei cu Leonid şi Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
29 Allilueva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 164.
30 Interviul autoarei cu Leila Sikmasşvili, Tbilisi, Georgia, 15 iunie 2013.
31 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
32 Interviul autoarei cu Aleksandr Burdonski, Moscova, 1 iunie 2013.
33 „Respingerea cererii unei rude a lui Stalin", în *Philadelphia Inquirer*, 1 aprilie 1986.
34 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
35 Seria de scrisori către Robert şi Ramona Rayle, iulie-septembrie 2005, col. part. Rayle.

36 Raymond H. Anderson, „Discuție cu fiica lui Stalin: De ce a părăsit din nou Uniunea Sovietică", în *New York Times*,18 mai 1986.
37 Alliluieva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 170.
38 Sarah Booth Conroy, „Odiseea nepoatei lui Stalin", în *Washington Post*, 15 aprilie 1986.
39 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
40 „Nepoata lui Stalin se află în Anglia", în *USA Today*, 16 aprilie 1986.
41 „Fiica Svetlanei se întoarce cu avionul", în *Times*, Londra, 6 aprilie 1986.
42 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
43 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.
44 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
45 „Oamenii cărora le pasă de mine sunt în America", în *Washington Post*, 18 aprilie 1986.
46 Interviul autoarei cu Aleksandr Alliluev, Moscova, 25 mai 2013.
47 Interviul autoarei cu Leonid și Galina Alliluev, Moscova, 17 mai 2013.
48 Interviul autoarei cu Aleksandr Burdonski, Moscova, 1 iunie 2013.
49 Petrovna și Leșinski, *Ultimul interviu*, 94-95.
50 Nicholas Powell, „Svetlana momită de omul KGB", în *Sunday Mail*, Londra, 11 noiembrie 1984. În articol sunt incluse și cinci scrisori ale Alliluevei către familia Siniavski, în una dintre ele se plânge că Olga, deși o fată frumoasă, se lasă luată de valul de rebeliune al tineretului englez; asta îl face pe Al Siniavski să ajungă la concluzia că „scrisorile ei către noi arată cât de străină se simțea față de Olga".
51 Duff Hart-Davis, *Independent*, Londra, 17 august 1994.
52 Scrisoare de la George Kennan către Frank Carlucci, 10 septembrie 1987, Kennan Papers, cutia 38 dosar 3, PUL.
53 Blake i-a spus asta lui Melissa Akin, „Fiica lui Stalin evită atenția publică", în *Las Vegas Sun*,13 iunie 1996.

54 Scrisoare de la Utya Djaparidze către Rosa Shand, 30 septembrie, col. part. Shand.

CAPITOLUL 33 — *Realitatea americană*

1 Anderson, „Discuție cu fiica lui Stalin: De ce a părăsit din nou Uniunea Sovietică".
2 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 27 martie 2014.
3 De la Svetlana Allilueva către „Dragi vechi prieteni și foști patroni", 25 februarie 1987, Kennan Papers, cutia 38, dosar 3, PUL.
4 Scrisoare circulară de la Lana Peters către „Dragi vechi prieteni", februarie (fără dată) 1987, Kennan Papers, cutia 38, dosar 3, PUL.
5 Fitzpatrick, *Un spion în arhive*, 278.
6 Virginia Mills, „Un judecător o reinstituie pe Peters drept custode al Charity Group", în *Trenton Times*, 2 ianuarie 1987.
7 Scrisoare către Philippa Hill, 22 iunie 1987, col. part. Hill.
8 Scrisoare către Rosa Shand, 29 iulie 1987, col. part. Shand.
9 Scrisoarea lui George Kennan către F. Carlucci, 10 septembrie 1987, Kennan Papers, cutia 38, dosar 3, PUL.
10 Minută pentru dosar: de la George Kennan, 7 octombrie 1987, Kennan Papers, cutia 38, dosar 3, PUL.
11 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 25 februarie 2013.
12 Interviul autoarei cu Aris Georges, Spring Green, WI, 27 august 2012.
13 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
14 Scrisoare către autoare de la Robert Rayle, 5 noiembrie 2013.
15 Scrisoare către Philippa Hill, 13 februarie 1988, col. part. Hill.
16 Scrisoare către Rosa Shand, 6 iunie 1988, col part. Shand.
17 Scrisoare către autoare de la Chrese Evans, 10 iulie 2014.
18 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
19 Scrisoare către Philippa Hill, nedatată, col. part. Hill.
20 Scrisoare către Philippa Hill, nedatată, col. part. Hill.
21 Când a fost în vizită la sfârșitul anilor 1980, Olga își amintea de lungile conversații ale mamei sale în legătură cu aceste traduceri și cât de nemulțumită era Svetlana de toată această problemă. Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland OR, 17 iulie 2012.

22 Scrisoare către George şi Annelise Kennan, 25 septembrie 1988, col part. Joan Kennan.
23 Scrisoare către Rosa Shand, 2 ianuarie 1990, din Franţa, col. part. Shand.
24 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 26, HIA.
25 Scrisoare către George şi Annelise Kennan, 25 septembrie 1988, col part. J. Kennan.
26 Richard Culling Carr-Gomm, OBE, era fondatorul Societăţilor Abbeyfield, Morpeth şi Carr-Gomm, Marea Britanie, societăţi de caritate nonprofit care ofereau locuinţe şi sprijin pentru persoane dezavantajate şi singure.
27 Scrisoare către Rosa Shand, 20 august 1991, col. part. Shand.
28 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Allilueva, înregistrare audio, grup 2, banda 26, HIA.
29 Scrisoare către Robert Rayle, 21 decembrie 1994, col. part. Rayle.
30 Scrisoare către Mary Burkett, 30 martie 1996, col. part. Burkett.
31 Scrisoare către George Kennan, 27 iuilie 1983, Kennan Papers, cutia 38, dosar 3, PUL.
32 Scrisoare către George Kennan, 23 noiembrie 1983, Kennan Papers, cutia 38, dosar 3, PUL.
33 Scrisoare către Philippa Hill, 22 octombrie 1989, col. part. Hill.
34 Angela Lambert, „Prizoniera lui Stalin până la sfârşit", în *Independent*, Londra, 10 martie 1990.
35 *Ibid.*
36 Felicitare de Crăciun către Rosa Shand, 11 noiembrie 1990, col. part. Shand.

CAPITOLUL 34 — *„Să nu porţi niciodată fustă strâmtă dacă ai de gând să te sinucizi"*

1 *Newsweek*, 13 mai 1991.
2 Svetlana Peters, „Dragă Vanessa: Câteva ultime gânduri ale unei femei de rând", manuscris nepublicat, 49 de pagini, noiembrie 2005, Wisconsin, col. part. V. Thomas.
3 John Taylor, „Pasărea vânată: Moartea şi viaţa lui Jerzy Kosinski", în *New York Magazine* 24, nr. 27, 15 iulie 1991, 30.

4 Peters, „Dragă Vanessa", 20.
5 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
6 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Alliluеva, înregistrare audio, grup 1, banda 1, HIA.
7 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
8 *Ibid.*
9 Scrisoare către Rosa Shand, 20 august 1991, col. part. Shand.
10 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 26 februarie 2013.
11 *Ibid.*
12 Scrisoare către autoare de la Nina Lobanov-Rostovski, 17 aprilie 2013.
13 *Ibid.*
14 Soțul Ninei era fiul lui Dmitri Ivanovici Lobanon-Rostovski (1907-1948).
15 Scrisoare către autoare de la Nina Lobanov-Rostovski, 17 aprilie 2013.
16 *Oktiabr*, nr. 6 (1991), 13–86.
17 Alliluеva, „Carte pentru nepoatele bunicii", 193.
18 Interviul autoarei cu Thomas Miller, Anchorage, AK, 28 septembrie 2013.
19 Scrisoare către Thomas Miller, 21 ianuarie 1993, col. part. Miller.
20 Scrisoare către autoare de la Nina Lobanov-Rostovski, 17 aprilie 2013.
21 Scrisoare către Thomas Miller, 13 septembrie 1993, col. part. Miller.
22 Interviul autoarei cu Thomas Miller, Anchorage, AK, 28 septembrie 2013.
23 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
24 Scrisoare către Rosa Shand, 8 august 1992, col. part. Shand.
25 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Alliluеva, înregistrare audio, grup 1, banda 5, HIA.
26 *Ibid.*
27 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 18 iulie 2012.

28 Interviul autoarei cu Vanessa Thomas, Londra, 25 iunie 2013.
29 Inigo Thomas, „La ceai cu fiica lui Stalin", *LRB* blog, 1 decembrie 2011, www.lrb.co.uk/blog/2011/12/01/inigo-thomas/tea-with-stalin%E2%80%99s-daughter/.
30 Alex Prud'Homme și Liz Corcoran, *People*, 10 decembrie 1992.
31 Interviul autoarei cu Raoul Ortiz, Ciudat de Mexico, 9 decembrie 2013.
32 *Ibid.*
33 Interviul autoarei cu Laurence și Linda Kelly, Londra, 24 iunie 2013.
34 Interviul autoarei cu Pamela Egremont, Londra, 25 iunie 2013.
35 Interviul autoarei cu Rosamond Richardson, Saffron Walden, 22 iunie 2013.
36 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Alliluieva, înregistrare audio, grup 2, banda 18, grup 2, banda 21, HIA.
37 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Alliluieva, înregistrare audio, grup 1, banda 18, HIA.
38 Interviu luat de Rosamond Richardson Svetlanei Alliluieva, Saffron Walden, 1991, banda 4, col. part. Richardson.
39 Meryle Secrest, Interviu cu Svetlana Alliluieva, înregistrare audio, grup 2, banda 22, HIA.
40 Interviul autoarei cu Rosamond Richardson, Saffron Walden, 22 iunie 2013.
41 *Ibid.*
42 Kira Alliluieva, *Plemiannitsa Stalina* (Nepoata lui Stalin), Moscova, Vagrius, 2006, 345–351.
43 Interviul autoarei cu Rosamond Richardson, Saffron Walden, 22 iunie 2013.
44 Scrisori: „În cercul familiei Stalin", în *London Review of Books*, 25 martie 1993.
45 Alliluieva, *Nepoata lui Stalin*, 344.
46 Interviul autoarei cu Mary Burkett, Penrith, Marea Britanie, 20-21 iunie 2013.
47 Ben Verinder, *M-am simțit ca într-o aventură: Viața lui Mary Burkett*, Langley Park, Durham, UK, Memoir Club, 2008.

48 Scrisoare către Mary Burkett, 10 februarie 1997, col. part. Burkett.
49 Scrisoare către Mary Burkett, 4 martie 1996, col. part. Burkett.
50 David Jones, „Dezvăluiri", în *Daily Mail*, Londra, 15 februarie 1996.

CAPITOLUL 35 — *„Draga mea, ăştia nu s-au schimbat deloc"*

1 Scrisoare către Mary Burkett, 9 septembrie 1995, col. part. Burkett.
2 Melissa Akin, „Fiica lui Stalin evită atenţia publică", în *Las Vegas Sun*, 13 iunie 1996.
3 Svetlana Allilueva, „Îmi pare rău, scumpele mele neamuri", 1996, recenzie a lucrării lui Vladimir Fodorovici Alliluev, „Cronica unei familii", Kennan Papers, cutia 2, dosar 3, PUL.
4 Galina Allilueva, soţia lui Leonid, crede şi ea că altcineva a introdus materiale în memoriile lui Vladimir, probabil ca o condiţie a publicării. Interviul autoarei cu Leonid şi Galina Allilueva, Moscova, 17 mai 2013.
5 Allilueva, „Îmi pare rău, scumpele mele neamuri".
6 Scrisoare către Philippa Hill, 18 februarie 1996, col. part. Hill.
7 Richard Beeston, „Fiica lui Stalin îşi caută un refugiu punându-şi vălul călugăriei", în *Times*, Londra, 8 februarie 1996.
8 Scrisoare către Philippa Hill, 2 martie 1996, col. part. Hill.
9 David Jones, „Dezvăluiri: de ce fiica lui Stalin a ales să ducă o viaţă în sărăcie într-un izolat sat din Anglia", în *Daily Mail*, Londra, 15 februarie 1996.
10 Scrisoare către Philippa Hill, 2 martie 1996, col. part. Hill.
11 Scrisoare nedatată către Philippa Hill, col. part. Hill. Unii socotesc că Serviciul de Securitate al Federaţiei Ruse, FSB, a ucis-o pe Starovoitova pentru că acesta s-a folosit de influenţa pe care o avea asupra lui Boris Elţin pentru a împiedica numirea lui Evgheni Primakov, fost general KGB, ca prim-ministru.
12 Scrisoare către Mary Burkett, 6 martie 1997, col. part. Burkett.
13 Scrisoare către Nina Lobanov-Rostovski, 2 august 1997, col. part. Nina Lobanov-Rostovski.

14 Interviul autoarei cu Mary Burkett, Penrith, Marea Britanie, 21 iunie 2013.
15 Scrisoare către Nina Lobanov-Rostovski, 2 august 1997, col. part. Nina Lobanov-Rostovski.

CAPITOLUL 36 — *Întoarcere finală*

1 Scrisoare către Robert Rayle, 21 noiembrie 1997, col. part. Rayle.
2 Scrisoare către Mary Burkett, 17 noiembrie 1997, col. part. Burkett.
3 Scrisoare către Robert Rayle, 24 noiembrie 1997, col. part. Rayle.
4 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 17 iulie 2012.
5 Interviul autoarei cu Kathy Rossing, Lone Rock, WI, 27 noiembrie 2013.
6 Scrisoare către Thomas Miller, 18 noiembrie 2000, col. part. Miller.
7 Scrisoare către Thomas Miller, 6 septembrie 2003, col. part. Miller.
8 Interviul autoarei cu Kathy Rossing, Lone Rock, WI, 27 noiembrie 2013.
9 *Ibid.*
10 Interviul autoarei cu Michael Coyne, Washington, DC, 17 decembrie 2013.
11 *Ibid.*
12 Scrisoare către Ramona Rayle, 13 octombrie 2006, col. part. Rayle.
13 Interviul autoarei cu Michael Coyne, Washington, DC, 17 decembrie 2013.
14 *Ibid.*
15 Scrisoare către Mary Burkett, 12 august 2005, col. part. Burkett.
16 Scrisoare către Robert Rayle, 23 iunie 1997, col. part. Rayle.
17 Interviul autoarei cu Thomas Miller, Anchorage, AK, 28 septembrie 2013.
18 Scrisoare către Thomas Miller, 14 martie 2000, col. part. Miller.
19 Scrisoare către Robert Rayle, 24 ianuarie 2000, col. part. Rayle.

20 Interviul autoarei cu Michael Coyne, Washington, DC, 17 decembrie 2013.
21 Scrisoare către Robert Rayle, 30 septembrie 2000, col. part. Rayle.
22 Scrisoare către Robert Rayle, 24 ianuarie 2000, col. part. Rayle.
23 Lege a Federației Ruse de introducere a unor amendamente la anumite acte legislative privind Federația Rusă (Legea din 2006 privind ONG-urile din Rusia) a impus raportări laborios de dificile din partea ONG-urilor cu penalități severe pentru neconformare, ca și pentru ONG-urile străine care operau în Rusia.
24 Scrisoare către Robert Rayle, 24 ianuarie 2000, col. part. Rayle.
25 Interviul autoarei cu Kathy Rossing, Lone Rock, WI, 27 noiembrie 2013.
26 Scrisoare către Robert Rayle, 11 februarie 2000, col. part. Rayle.
27 Michael Coyne observa că postările pe blog la momentul morții Svetlanei încă se mai refereau la averea ei. Interviul autoarei cu Michael Coyne, Washington, DC, 17 decembrie 2013.
28 Scrisoare către Robert Rayle, 25 ianuarie 2000, col. part. Rayle.
29 Scrisoare către Annelise Kennan, 13 septembrie 1986, Kennan Papers, cutia 38, dosar 6, PUL.
30 Interviul autoarei cu Marie Anderson, Spring Green, WI, 28 august 2012.
31 Scrisoare către Robert și Ramona Rayle, 19 iunie 2006, col. part. Rayle.
32 Alliluеva, *Muzică depărtată*, 142.
33 David Jones, „Încă tot fugind de Stalin", în *Daily Mail* Online, Londra, 23 aprilie 2010, www.dailymail.co.uk/news/article-1268374/Still-running-Stalin-Tyrants-daughter-84-tells-tragic-life-escaping-legacy-new-home-sleepy-U-S-farming-town.html.
34 Interviul autoarei cu Chrese Evans, Portland, OR, 28 februarie 2013.
35 Certificat de înregistrare, 23 februarie 2010, Oficiul de Copyright Washington; și corespondența către autoare din partea lui Nicholas Thompson, 8 iunie 2014.
36 Scrisoare către Linda Kelly, 14 decembrie 2003, col. part. Kelly.

37 Scrisoare către Mary Burkett, 19 mai 2011, col. part. Burkett.
38 Scrisoare către Philippa Hill, 6 mai 2011, col. part. Hill.
39 Interviul autoarei cu Kathy Rossing, Lone Rock, WI, 27 noiembrie 2013.
40 *Ibid.*
41 *Ibid.*
42 Scrisoare către Chrese Evans, 2011 (fără dată). Cu câteva luni înainte, Svetlana i-a dat această scrisoare avocatului ei cu indicații ca s-o predea fiicei sale după moartea sa. Scrisoare de la Chrese Evans către autoare, 1 ianuarie 2015, col. part. Chrese Evans.

Mic dicţionar

În URSS

FAMILIA LUI STALIN

Vissarion „Beso" Djugaşvili: tatăl lui Stalin; născut în Georgia, cizmar.

Ekaterina „Keke" Djugaşvili: mama lui Stalin, născută în Georgia; cusătoreasă şi spălătoreasă; Stalin a fost singurul ei copil care a supravieţuit.

Iosif „Soso" Vissarionovici Djugaşvili: tatăl Svetlanei, născut la Gori, Georgia, numele de revoluţionar Koba, a adoptat numele de Stalin („oţel") în 1913.

Nadejda „Nadia" (Allilueva) Stalina: a doua soţie a lui Stalin şi mama Svetlanei, născută la Baku, Azerbaidjan.

Vasili „Vasia" Stalin: Fratele Svetlanei, născut la Moscova în 1921, decedat din pricina alcoolismului.

Iakov „Iaşa" Djugaşvili: fratele vitreg al Svetlanei, fiul cel mai mare al lui Stalin din prima căsătorie; născut la Tbilisi, Georgia; capturat de germani în 1941, decedat în lagărul de prizonieri în 1943; Iulia Meltzer, a doua lui soţie, arestată în 1941, eliberată în 1943.

Artiom Sergheev: adoptat de Stalin după ce tatăl lui a murit într-un accident de tren în 1921, a locuit cu Stalin până la sfârşitul anilor 1920, când s-a întors să locuiască cu mama sa.

Aleksandra Andreevna Bicikova: a fost doica Svetlanei şi apoi a copiilor ei; decedată în 1956.

Carolina Til: menajera lituaniană, care a lucrat pentru Stalin din 1927 până în 1937, când a fost concediată în timpul Marii Terori.

Mihail Klimov: garda de corp a Svetlanei, martor circumspect al relaţiei ei cu Aleksei Kapler, 1942-1943.

Valentina „Valecika" Istomina: menajera devotată a lui Stalin şi, după zvonuri, tovarăşa intimă a acestuia, a lucrat la dacea lui Stalin de la Kunţevo din 1934 până la moartea acestuia.

RUDELE SVETLANEI

Familia Alliluev

Olga Allilueva: bunica Svetlanei din partea mamei, născută în Georgia, de origine germană; a avut patru copii.

Serghei Alliluev: bunicul Svetlanei din partea mamei, lucrător la căile ferate şi revoluţionar bolşevic, cel care l-a introdus pe Stalin în familia Alliluev în 1900.

Pavel Alliluev: fratele Nadejdei, decedat în urma unui atac de cord în 1938; Jenia, soţia sa, arestată în 1947, eliberată în 1954.

Anna Allilueva: sora Nadejdei, arestată în 1948, eliberată în 1954; Stanislav Redens, soţul ei, comisar al poporului pentru afaceri interne în Kazahstan, fost şef al OGPU din Ucraina; executat în 1940.

Fiodor Alliluev: fratele Nadiei, născut în 1898, a suferit o cădere psihică în 1918-1919, în vreme ce făcea instrucţie în timpul Războiului Civil din Rusia.

Verii Svetlanei şi tovarăşii din copilărie

Copiii lui Pavel şi ai Jeniei Alliluev: Kira, arestată în 1948, eliberată în 1953; Serghei şi Aleksandr.

Copiii Annei şi ai lui Stanislav Redens: Leonid, Vladimir.

Nepotul Svetlanei

Aleksandr Burdonski: fiul fratelui Svetlanei, Vasili Stalin, a renunţat la numele de Stalin şi şi-a luat numele mamei sale – Burdonski; cunoscut regizor de teatru.

Familia Svanidze

Ekaterina „Kato" Svanidze: prima soție a lui Stalin, georgiană; căsătorită în 1906, decedată de tifos în 1907.

Aleksandr „Alioșa" Svanidze: fratele primei soții a lui Stalin, Kato; a lucrat la Banca de Comerț Exterior până la arestarea și execuția sa în 1941; Maria Svanidze, soția sa, fostă cântăreață de operă, autoarea unui jurnal, executată în 1942; singurul lor fiu Djonrid („Jonik").

Mariko și Saşiko Svanidze: surorile primei soții a lui Stalin, Kato; Mariko, executată în 1942.

SOȚII SVETLANEI DIN URSS

Grigori „Grișa" Morozov: prieten evreu al lui Vasili, s-au căsătorit în 1944, au divorțat în 1947, el a ajuns profesor de drept.

Iuri Jdanov: fiul președintelui Prezidiului Sovietului Suprem Andrei Jdanov, s-au căsătorit în 1949, au divorțat în 1951, șeful Secției Științe a Comitetului Central la vârsta de douăzeci și opt de ani.

Ivan Djonrid („Jonik") Svanidze: trimis la orfelinatul pentru copiii celor condamnați, exilat în Kazahstan pentru a munci în mine; întors la Moscova în 1956, căsătorit religios cu Svetlana în 1962, divorțat după un an.

Brajesh Singh: fiul rajahului din Kalakankar, Uttar Pradesh, concubin al Svetlanei, întâlnit în 1963, decedat în 1966.

COPIII SVETLANEI DIN URSS

Iosif Alliluev: fiul lui Grigori Morozov, născut în 1945, decedat în 2008, neurolog; Elena, prima soție, Liuda, a doua soție.

Katia Jdanov: fiica lui Iuri Jdanov, născută în 1950, a lucrat ca vulcanolog în Kamceatka; fiica ei Ania.

IUBIȚII SVETLANEI DIN URSS

Aleksei Kapler: scenarist evreu, dragoste platonică 1942-1943, exilat de Stalin în Gulag vreme de zece ani.

Iuri Tomski: fiul lui Mihail Tomski, lider de sindicat care s-a sinucis în 1936, crescut în Gulag ca orfan.

David Samoilov: născut în 1920, evreu, unul dintre cei mai importanți poeți ruși de după război, decedat în 1990.

Andrei Siniavski: scriitor disident, arestat împreună cu Iuli Daniel în 1966, condamnat la șapte ani de Gulag pentru activitate antisovietică, eliberat în 1971, emigrat la Paris împreună cu soția, Maria Rozanova, în 1973, decedat în 1997.

CERCUL DE PRIETENI RUȘI AI SVETLANEI

Sergo Beria: prieten din copilărie la Școala Model nr. 25, fiul lui Lavrenti Beria.

Ilia Ehrenburg: ziarist, autor al romanului *Dezghețul* (1954), care a dat numele perioadei poststaliniste.

Lily Golden: cercetător la Institutul de Studii Africane și autoare a unor articole despre muzica și cultura Africii.

Kira Golovko: actriță; soțul: Arseni, șeful Statului-Major al Marinei URSS, prieteni de la Casa de pe chei.

Boris Gribanov: redactor la Editura de Literatură pentru Copii, prieten al lui Savid Samoilov.

Stepan Mikoian: fiului lui Anastas Mikoian; soția Ella.

Marfa Peșkova: nepoata lui Maxim Gorki, căsătorită cu Sergo Beria.

Olga Rifkina: colegă la Școala Model nr. 25, prietenă de o viață.

Fiodor Volkenstein: profesor de chimie la Moscova, i-a inspirat Svetlanei ideea de a scrie *Douăzeci de scrisori către un prieten*.

OFICIALITĂȚI ȘI MINIȘTRI AI LUI STALIN

Lavrenti Beria: mingrelian, șeful poliției secrete din 1938, membru al Biroului Politic, însărcinat cu programul bombei atomice, arestat după moartea lui Stalin, executat în 1953.

Nikita Hrușciov: student la Academia Industrială, coleg cu Nadejda, prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice din 1953 până în 1964, înlăturat de la putere în 1964; a prezentat Raportul secret din 1956, răspunzător pentru destalinizare, decedat în 1971.

Serghei Kirov: secretar al organizației de partid Leningrad, membru al Biroului Politic, asasinat în 1934; asasinarea lui a precedat Marea Teroare.

Anastas Mikoian: vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS, 1937; preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, 1964, decedat în 1978.

Viaceslav Molotov: prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS din 1942 până în 1957, demis de Hruşciov, la pensie din 1961, decedat în 1986.

Polina Molotova: soţia lui Viaceslav, prieteni apropiaţi ai Nadejdei Stalina, comisar al poporului pentru pescuit; arestată în 1948, eliberată în 1953, decedată în 1970.

Andrei Jdanov: preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem din 1938 până în 1947, şef al Secţiei pentru propagandă, iniţiatorul doctrinei Jdanov; destituit de Stalin în 1947, decedat în urma unui atac de cord în 1948.

Abel Enukidze: naşul Nadiei, o vreme secretar al Comitetului Executiv Central al Congresului Sovietelor, demis şi arestat în 1935, executat în 1937.

Generalul Nikolai Vlasik: şeful serviciului de protecţie a lui Stalin din 1931 în 1952; decedat în 1967.

Ghenrik Iagoda: şef al Comisariatului poporului pentru afaceri interne (NKDV) din 1934 până în 1936; arestat în 1937, executat în 1938.

Nikolai Ejov: şef al NKDV din 1936 până în 1938, în vremea lui Marea Teroare a atins punctul culminant; arestat în 1939, executat în 1940.

VICTIME ALE CAMPANIEI ANTICOSMOPOLITISM ŞI ALE COMPLOTULUI MEDICILOR

Solomon Mikhoels: actor, director al Teatrului Evreiesc de Stat din Moscova, conducător al Comitetului Antifascist Evreiesc, ucis în 1948, la începutul Campaniei anticosmopolitism.

Dr. Iakov Rapoport: patolog sovietic, victimă a Complotului medicilor, arestat în decembrie 1952, eliberat în martie 1953.

În India

I.A. Benediktov: ambasadorul sovietic în India, i-a restituit paşaportul Svetlanei, înlesnindu-i fuga în 1967.

Triloki Nath Kaul: ambasadorul indian în Uniunea Sovietică şi prieten cu Brajesh Singh, a scos manuscrisul Svetlanei din Moscova în 1966; Preeti, fiica sa.

Doamna Kassirova: funcţionară la Ministerul de Externe sovietic, garda de corp a Svetlanei în călătoria în India.

Dinesh Singh: nepotul lui Brajesh Singh, ministru în guvernul condus de Indira Gandhi din 1966 în 1967; Reva, fiica sa.

Suresh Singh: fratele lui Brajesh Singh, gazda Svetlanei în cursul şederii sale la Kalakankar înainte de fuga sa.

AMBASADA SUA ÎN INDIA

Chester Bowles: ambasadorul SUA în India şi Nepal în 1967, cel care a luat decizia de a-i da Svetlanei viza de turist în Statele Unite ale Americii; şi-a terminat mandatul în 1968.

George Huey: consul la Ambasada SUA din New Delhi, primul ofiţer cu care a stat de vorbă Svetlana la ambasadă.

Robert Rayle: al doilea secretar al Ambasadei SUA din New Delhi, ofiţer CIA sub acoperire, a însoţit-o pe Svetlana în Italia şi Elveţia în cursul fugii sale în 1967.

ÎN ELVEŢIA

Antonio Janner: şef al Secţiei Europa de Est a Ministerului de Externe al Elveţiei; s-a ocupat de cazul Svetlana.

Statele Unite ale Americii

Cass Canfield: editor la Harper & Row, a publicat primele două cărţi ale Svetlanei.

Fritz Ermarth: ofiţer de informaţii CIA pentru URSS şi Europa de Est în 1984, când Svetlana s-a întors în URSS.

Edward Greenbaum: „generalul"; partener al firmei de avocatură din New York Greenbaum Wolff & Ernst, s-a ocupat de viza Svetlanei şi de copyright, i-a asigurat avansul de 1,5 milioane de dolari.

Donald Jameson: ofiţer CIA, important pentru înlesnirea intrării Svetlanei în Statele Unite ale Americii, a ajutat-o pe Svetlana pe parcursul primilor ani de şedere în SUA.

George Kennan: fost ambasador în Uniunea Sovietică, membru al Institutului de Studii Avansate din Princeton; Annelise, soţia lui.

Foy Kohler: subsecretar de stat în administraţia Johnson în 1967, principalul oponent al acordării de azil Svetlanei.

Alan Schwartz: avocat, asistent al lui Edward Greenbaum.

Evan Thomas: vicepreşedinte, Harper & Row.

Funcţionari ai guvernului rus (din 1967)

Iuri Andropov: numit şef al KGB în 1967, la scurt timp după fuga Svetlanei, i-a succedat lui Brejnev în funcţia de secretar general al Comitetului Central al PCUS în 1982, preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem în iunie 1983, bolnav din august, decedat în 1984.

Leonid Brejnev: l-a înlocuit pe Hruşciov în funcţia de secretar general al CC al PCUS, din 1964 până în 1982, a reluat politica de represiune, decedat în 1982.

Mihail Gorbaciov: secretar general din 1985 până în 1991, a iniţiat glasnosti (deschidere) şi perestroika (restructurare); i-a aprobat Svetlanei plecarea din URSS în 1986.

Aleksei Kosîghin: preşedinte al Consiliului de Miniştri al URSS în 1964, după înlăturarea lui Hruşciov, a împărţit puterea cu Brejnev, decedat în 1980.

Mihail Suslov: membru al secretariatului CC al PCUS, ideologul şef al partidului, în 1966 i-a refuzat Svetlanei permisiunea de a se căsători cu Singh; decedat în 1982.

AGENŢI KGB

Vasili Feodorovici Sanko: a răpit-o pe Evdokia Petrova, soţia ofiţerului KGB Vladimir Petrov, în 1954, cunoscut ca fiind trimis pentru a o răpi pe Svetlana în 1967.

Victor Louis (Vitali Evghenievici Lui): cel care a piratat cartea Svetlanei *Douăzeci de scrisori către un prieten* şi a vândut-o Editurii Flegon din Londra; a vândut şi fotografii ale ei revistei *Stern*.

George Kurpel: posibil agent KGB, a încercat să pună la cale fuga lui Iosif Alliluev, fiul Svetlanei, în 1975.

SOȚUL ȘI RUDELE SVETLANEI DIN STATELE UNITE ALE AMERICII

Wesley Peters: arhitect-șef la Fundația Frank Lloyd Wrights, căsătorit cu Svetlana din 1970 până în 1972; decedat în 1991.

Senatorul Samuel Hayakawa: profesor de engleză, președinte al Universității de Stat din San Francisco, senator de California din 1977 în 1983; decedat în 1992; Marge (Margedant), soția sa și sora lui Wesley Peters.

Olga Margedant Peters (Chrese Evans): fiica Svetlanei cu Wesley Peters, născută la San Rafael, California, 1971.

FUNDAȚIA TALIESIN

Olgivanna Wright: născută Olga Ivanovna Lazovici, în Muntenegru în 1897; a treia soție a lui Frank Lloyd Wright (căsătorită în 1928), elevă a lui G.I. Gurdjieff; a condus Fundația Taliesin de la moartea lui Wright, în 1959, până la moartea sa, în 1985.

Iovanna Wright: singurul copil al lui Frank Lloyd și Olgivanna Wright.

Svetlana (Hinzenberg) Wright: fiica Olgivannei și a primului ei soț Valdemar Hinzenberg, căsătorită cu Wesley Peters în 1934; decedată împreună cu fiul ei, Daniel, într-un accident de mașină în 1946.

Brandoch Peters: născut în 1941, fiul lui Wesley și al Svetlanei Peters, a supraviețuit unui accident de mașină la vârsta de cinci ani, violoncelist și cel care a falimentat ferma de vite.

IUBIȚI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

Louis Fischer: ziarist, autor a zece cărți, printre care biografia lui Stalin în 1952, profesor la Princeton, profesor afiliat la Woodrow Wilson School of Public and International Affairs, când a întâlnit-o pe Svetlana, în 1969.

Max Hayward: profesor de literatură sovietică la Colegiul St. Antony, Oxford, traducător al cărții *Doctor Jivago* și al articolului Svetlanei „Către Boris Leonidovici Pasternak".

Tom Turner: cincizeci și doi de ani, om de afaceri și frate laic al Ordinului dominicanilor, decedat de cancer în 1989, la un an după ce a început relația cu Svetlana.

PRIETENI ÎN STATELE UNITE ALE AMERICII

Marie Anderson: prietenă din Spring Green, Wisconsin.

Arkadi Belinkov: condamnat la moarte la vârsta de douăzeci şi trei de ani ca antisovietic, pedeapsa comutată, a petrecut doisprezece ani în Gulag; a fugit cu soţia Natalia în 1968 în Germania de Vest, apoi în Statele Unite ale Americii.

Douglas Bushnell: bogat om de afaceri din Princeton care i-a fost un fel de tată adoptiv pentru o scurtă perioadă Olgăi, fata Svetlanei, la Princeton în 1977.

Paul Ceavceavadze: prinţ georgian din Caucaz, a fugit în Marea Britanie şi apoi în Statele Unite ale Americii în 1934, a tradus *Numai un an*; Nina, soţia lui, din familia ţarului Rusiei.

Michael Coyne: fiul Elizabethei Coyne, prietenă apropiată a Svetlanei de la Spring Green.

Joan Kennan: fiica lui George Kennan, care a găzduit-o pe Svetlana în vara lui 1967.

Priscilla Johnson McMillan: ziaristă, specializată în probleme sovietice, traducătoarea cărţii *Douăzeci de scrisori către un prieten,* Svetlana a locuit la reşedinţa tatălui ei la sosirea în Statele Unite ale Americii.

Thomas Miller: vulcanolog american, care făcea excursii în fiecare an în Kamceatka.

Walter Pozen: avocat, al doilea soţ al Joanei Kennan, a ajutat-o pe Svetlana să-şi clarifice problemele financiare.

Kathy Rossing: fiica Elizabethei Coyne, prietenă apropiată a Svetlanei la Spring Green.

Rosa Shand: a întâlnit-o pe Svetlana la Princeton, i-a făcut cunoştinţă cu Terry Waite, director la şcoala quakerilor – Friends' School.

Edmund Wilson: eminent critic literar american, specializat în literatură rusă.

În Marea Britanie

Sir Isaiah Berlin: filosof ruso-britanic, scriitori şi traducător, profesor la universităţile Harvard şi Oxford, a înlesnit venirea Svetlanei în Marea Britanie, în 1982.

Mary Burkett: locuia la Isel Hall, în Cockermouth, Marea Britanie, expert internaţional în fabricarea pâslei.

Philippa Hill: văduva unui cunoscut medic, vecină din Chaucer Road, Cambridge.

Linda şi Laurence Kelly: vecini din Cambridge, el a scris studii despre Aleksandr Griboiedov şi Mihail Lermontov.

Nina Lovanov-Rostovski: vecină din Londra, tatăl soţului ei fusese ucis de Stalin.

Malcolm Muggeridge: personalitate media din Marea Britanie, notoriu pentru propaganda conservator-creştină, i-a luat un interviu Svetlanei în 1981; Kitty, soţia lui.

Lady (Jane) Renfrew: profesoară la Cambridge şi arheolog, vecină din Chaucer Road.

Rosamond Richardson: autoare, prietenă din Saffron Walden, a scris *Prelunga umbră: În intimitatea familiei lui Stalin*, în 1993, la început cu colaborarea Svetlanei.

Lady (Vanessa) Thomas: prietenă din Londra, locuia lângă Ladbroke Grove; Sir Hugh Thomas, soţul ei, istoric.

Vera Suvcinscakaia Traill: rusoaică emigrată, bunicul ei a fost ministru de război în Guvernul provizoriu din Rusia.

ZIARIŞTI

Patricia Blake: ziaristă, membră a cercului de prieteni din Princeton, Svetlana o socotea principalul ei duşman din pricina articolului din revista *Time* despre întoarcerea ei în URSS.

George Krimski: de la Associated Press, a încercat să-l ajute pe Iosif Alliluev să fugă în 1975.

Tony Lucas: de la *New York Times*, l-a deconspirat pe Robert Rayle drept ofiţer CIA în 1967 în timpul fugii din India.

Bibliografie
SURSE

Arhive

Abrevieri ale denumirii arhivelor citate

ARHIVE GUVERNAMENTALE DIN SUA

NARA: National Archives and Records Administration, College Park, MD.

CIA DB: CIA Crest Database, NARA, College Park, MD.

LBJL, NSF: LBJ Presidential Library, National Security File, Intelligence File, Svetlana Alliluyeva.

RRL: Ronald Reagan Presidential Library, FG 002, Peters, Lana.

FBI: Federal Bureau of Investigation, Freedom of Information Act Request, Svetlana Alliluyeva née Svetlana Stalina, 1967–1985.

ARHIVE RUSEȘTI

GARF: Gosudarstvennii arkhiv Rossiiskoi Federatsii (Arhivele de Stat ale Federației Ruse).

RGASPI: Rossiiskii gosudarstvennyi arkhiv sotsial'no-politicheskoi istorii (Arhivele de Stat din Rusia pentru Istoria Sociopolitică)

MEM: Arkhiv mezhdunarodnogo obshchestva „Memorial" (Arhivele Societății Internaționale „Memorial").

ARHIVE BRITANICE:

NAUK: National Archives, United Kingdom, Foreign Office, Defectors, Soviet Union, Svetlana Stalin.

ARHIVE GEORGIENE

AMIG: Arhivele Ministerului Afacerilor Interne, Tbilisi, Georgia.

ARHIVE UNIVERSITARE

Katherina von Fraunhofer-Kosinski Collection of Jerzy Kosinski, Mark Weinbaum Papers şi Edmund Wilson Papers: Beinecke Rare Book and Manuscript Library (BRB), Yale University.

Letters of Isaiah Berlin, copyright © The Trustees of the Isaiah Berlin Literary Trust (IBLT) 2015, citate cu permisiunea administratorilor.

Meryle Secrest Collection, Hoover Institution Archives (HIA).

George F. Kennan Papers (MC076), 1871–2005 (mai ales 1950–2000), Public Policy Papers, Department of Rare Books and Special Collections, Princeton University Library (PUL).

Louis Fischer Papers (MC024), 1890–1977 (mai ales 1935–1969), Public Policy Papers, Department of Rare Books and Special Collections, Princeton University Library (PUL).

Malcolm Muggeridge Papers, Special Collections, Wheaton College, Illinois (WCSC).

Muzee

Muzei-kvartira Alliluevik (Apartamentul muzeu al familiei Alliluev) Sankt Petersburg.

Muzei „Dom na naberejnoi" (Muzeul Casei de pe chei), Moscova.

Moskovskaia obraztsovaia şkola 25 (Şkola 175) Şcoala Model nr. 25 (Şcoala nr. 175).

Istoriko-memorialnii muzei „Smolnii" (Muzeul Istoric şi Memorial Smolnîi), Sankt Petersburg.

Muzeul Iosif Vissarionovici Stalin, Gori, Georgia.

Colecţii particulare

Scrisori de la Allilueva în colecţii particulare (CP) ale următorilor corespondenţi: Burkett, Philippa Hill, Donald Jameson, Linda Kelly, Joan Kennan, Nina Lobanov-Rostovski, Thomas Miller, Robert şi Ramona Rayle, Rosa Shand, Harper & Row Archive şi HarperCollins Collection.

Lucrări

Alliluev, Vladimir. *Khronika odnoi sem'i: Alliluevi-Stalin* (Cronica unei familii: Familia Alliluev-Stalin) Moscova, Molodaia Gvardiia, 1995, 2002.

Allilueva, Anna, şi Serghei Alliluev. *The Alliluyev Memoirs: Recollections of Svetlana Stalina's Maternal Aunt Anna Alliluyeva and Her Grandfather Sergei Alliluyev*, trad. David Tutaev. New York, Putnam's, 1967.

Allilueva, Kira. *Plemiannitsa Stalina* (Nepoata lui Stalin). Moscova, Vagrius, 2006.

Allilueva, Svetlana, „Book for Granddaughters", transcriere de pe bandă nepublicată în engleză Svetlana Peters II: General File, Hoover Institution Archives. *Knigadlia vnuchek: puteshestvie na rodinu* (A Book for Granddaughters: Journey to the Motherland), New York, Liberty Publishing House, 1991.

Allilueva, Svetlana, *The Faraway Music*, New Delhi, Lancer International, 1984. *Dalekaia muzyka*. New York, Liberty Publishing House, 1988.

Allilueva, Svetlana, „Letter to Ehrenburg, 7 august 1957", retipărit în Boris Frezinski, *Pisateli i Sovetskie vozhdi* (Scriitori şi lideri sovietici), Moscova, Ellis Lak, 2008.

Allilueva, Svetlana, *Only One Year*, trad. Paul Chavchavadze. New York, Harper & Row, 1969. *Tol'ko odin god*. New York, Harper Colophon Books, 1969.

Allilueva, Svetlana, „To Boris Leonidovich Pasternak", trad. Max Hayward. *Atlantic* 219, no. 6 (iunie 1967), 133–140.

Allilueva, Svetlana *Twenty Letters to a Friend*, trad. Priscilla Johnson McMillan, New York, Harper & Row, 1967. *Dvadtsat' pisem k drugu*, Londra, Hutchinson, 1967.

Amin, Kamal, *Reflections from the Shining Brow: My Years with Frank Lloyd Wright and Olgivanna Lazarovich*, McKinleyville, CA, Fithian Press, 2004.

Applebaum, Anne, *Gulag: A History*, Londra, Penguin Books, 2004.

Arlen, Michael, *The Green Hat*, New York, George H. Doran Co., 1924.

Barbusse, Henri, *Stalin: A New World Seen Through One Man*. Trad. Vyvyan Holland, New York, Macmillan, 1935.

Barenberg, Alan, *Gulag Town, Company Town: Forced Labor and Its Legacy in Vorkuta*. New Haven, CT, Yale University Press, 2014.

Barnes, Steven A., *Death and Redemption: The Gulag and the Shaping of Soviet History*. Princeton, NJ, Princeton University Press, 2011.

Barron, John, *KGB: The Secret Work of Soviet Secret Agents*, New York, Bantam Books, 1974. Stalins.i.xxvi.1.726.6p.ETM420.indd 697 4/20/15 4:36 PM *698*

Belaya, Galina, „Ia rodom iz shestidesiatykh" („Eu sunt din generația 60"), *Novoe literaturnoe obozrenie* (Noua revistă literară), 70 (iunie 2006), 210–228.

Belinkov, Arkadi, și Natalia Belinkova, *Raspria s vekom v dva golosa* (Două voci în conflict cu secolul), Moscova, Novoe literaturnoe obozrenie, 2008.

Beria, Sergo, *Beria, My Father: Inside Stalin's Kremlin*. Trad. Brian Pearce. Londra, Duckworth, 2001.

Biagi, Enzo, *Svetlana: The Inside Story*, trad. Timothy Wilson. Londra, Hodder & Stoughton, 1967.

Blake, Patricia, „The Saga of Stalin's 'Little Sparrow' ", *Time*, 28 ian. 1985.

Bowles, Chester, *Ambassador's Report*. New York, Harper & Bros., 1954.

Brent, Jonathan, și Vladimir P. Naumov, *Stalin's Last Crime: The Plot Against the Jewish Doctors, 1948–1953*. New York, HarperCollins, 2003.

Charkviani, Candide, *Napikri da naazrevi* (Viața mea și reflecții), trad. Nestan Charkviani, Tbilisi, Merani Publishing House, 2004.

Chigirin, I., *Svetlana*, Moscova, Velikolukskaia tipografiia, 2013.

Cohen, Stephen F., *The Victims Return: Survivors of the Gulag After Stalin*, New York, I.B. Tauris, 2012.

Conquest, Robert, *The Great Terror: A Reassessment*, Oxford, Oxford University Press, 1990.

Deviatov, S., A. Shefov și Iu. Iuriev, *Blizhniaia dacha Stalina: Opyt istoricheskogo putivoditelia* (Dacea lui Stalin de la Blijniaia: Un experiment de ghid istoric), Moscova, Kremlin Multimedia, 2011.

Djilas, Milovan, *Conversații cu Stalin*, trad. Sorin Șerb, Editura Corint, București, 2015).

Dostoievski, Fiodor. *Demonii*, trad. Robert A. Maguire. Londra: Penguin Classics, 2008.

Dostoievski, Fiodor. *Jucătorul*, trad. Constance Garnett. New York, Modern Library, 2003.

Druzhnikov, Yuri, „Visiting Stalin's, Uninvited", trad. Thomas Moore, din *Contemporary Russian Myths*, www.druzhnikov.com/english/text/vizit1.html.

Eaton, Katherine B., *Daily Life in the Soviet Union*, Westport, CT, Greenwood Press, 2004.

Ebon, Martin, *Svetlana: The Incredible Story of Stalin's Daughter*, New York, Signet Books, 1967.

Ehrenburg, Ilya, *The Thaw*. Trad. Manya Harari. Londra, Harvill, 1955.

Figes, Orlando, *The Whisperers: Private Life in Stalin's Russia*, New York, Picador, 2008.

Fischer, Louis, *The Life and Death of Stalin*, New York, Harper & Bros., 1952.

Fischer, Louis, *Men and Politics: An Autobiography*. New York, Duell, Sloan & Pearce, 1941.

Fischer, Louis, *Russia's Road from Peace to War: Soviet Foreign Relations 1917–1941*, New York, Harper & Row, 1969.

Fitzpatrick, Sheila, *Everyday Stalinism: Ordinary Life in Extraordinary Times – Soviet Russia in the 1930s*, New York, Oxford University Press, 1999.

Fitzpatrick, Sheila, *The Russian Revolution*, Oxford, Oxford University Press, 1994.

Fitzpatrick, Sheila, *A Spy in the Archives: A Memoir of Cold War Russia*, Londra: I.B. Tauris, 2013.

Friedland, Roger, şi Harold Zellman. *The Fellowship: The Untold Story of Frank Lloyd Wright and the Taliesin Fellowship*. New York, HarperCollins, 2006.

Gaddis, John Lewis, *George F. Kennan: An American Life*, New York, Penguin Press, 2011.

Ginzburg, Eugenia Semyonovna, *Journey into the Whirlwind*, trad. Paul Stevenson şi Max Hayward, Harcourt Brace, 1967.

Gitelman, Zvi, *Anti-Semitism in the USSR: Sources, Types, Consequences*. New York, Synagogue Council of America, 1974.

Gitelman, Zvi, şi Yaacov Ro'i, ed., *Revolution, Repression and Revival: The Soviet Jewish Experience*, Lanham, MD, Rowman & Littlefield, 2007.

Gogua, Irina Kalistratovna, transcriere a poveştilor orale, înregistrată de Irina Mikhailovna Chervakova, 1987–1989. Memorial Archive (MEM), Fond 1, opis 3, delo 18, 25 iunie 1988.

Golden, Lily, *My Long Journey Home*, Chicago, Third World Press, 2002.

Golovko, Kyra. „Svetlana Alliluyeva: odinochestvo i nasledstvo" („Svetlana Allilueva: Singurătate şi moştenire"), *Izvestia*, no. 95 (17 oct. 2008), 10.

Gribanov, Boris, „I pamiat'-sneg letit i past' ne mozhet: David Samoilov, kakim ia ego pomniu" („Şi amintirea pe când zăpada viscoleşte: David Samoilov aşa cum mi-l amintesc"), *Znamia: yezhemesiachnyi literaturno-khudozhestvennyii obshchestvenno-politicheskii zhurnal* 9 (2006), 132–168.

Grugman, Rafael, *Svtelana Alliluyeva: Piat' zhiznei* (Svetlana Allilueva: Cinci vieţi), Rostov-on-Don:Feniks, 2012.

Hayward, Max, ed., *On Trial: The Soviet State Versus „Abram Tertz" and „Nikolai Arzhak"*, New York, Harper & Row, 1966.

Hingley, Ronald, *Pasternak: A Biography*, New York, Knopf, 1983.

Hochschild, Adam, *The Unquiet Ghost: Russians Remember Stalin*, Londra, Penguin Books, 1994.

Hudson, James A, *Svetlana Alliluyeva: Flight to Freedom*, New York, Tower, 1967.

Kalugin, Oleg, *Spymaster: My Thirty-Two Years in Intelligence and Espionage Against the West*, New York, Basic Books, 2009.

Kelly, Catriona, *Children's World: Growing Up in Russia, 1890–1991*, New Haven, CT, Yale University Press, 2007.

Khanga, Yelena, cu Susan Jacoby, *Soul to Soul: The Story of a Black Russian American Family 1865–1992*, New York, Norton, 1992.

Hruşciov, Nikita, *The Crimes of the Stalin Era: Special Report to the 20th Congress of the Communist Party of the Soviet Union* (Raportul secret), adnotat de Boris I. Nicolaevsky, New York, The New Leader, 1962. (Traducere a: Rech'na zakrytom zasedanii XX s"ezda KPSS.)

Hruşciov, Nikita, *Khrushchev Remembers*, trad. Strobe Talbot, New York, Bantam Books, 1971.

Hruşciov, Nikita, *Memoirs of Nikita Khrushchev*, vol. 1, *Commissar 1918–1945*, ed. Sergei Hruşciov, trad. George Shriver, University Park, Pennslyvania State University Press, 2004.

Knight, Amy, *Beria: Stalin's First Lieutenant*, Princeton, NJ, Princeton University Press, 1993.

Kochan, Lionel, ed., *The Jews in Soviet Russia Since 1917*, Londra, Oxford University Press, 1972.

Kolesnik, Aleksandr, *Mify i pravdy o sem'e Stalina* (Mituri şi adevăruri despre familia lui Stalin), Moscova: Technivest, 1991.

Kosinski, Jerzy, *Blind Date*, Boston, Houghton Mifflin, 1977.

Kun, Miklós, *Stalin: An Unknown Portrait*, Budapesta, CEU Press, 2003.

Kuromiya, Hiroaki, *Stalin: Profiles in Power*, Londra, Pearson Education, 2005.

Lenoe, Matthew E., *Closer to the Masses: Stalinist Culture, Social Revolution and Soviet Newspapers*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 2004.

Lenoe, Matthew E., *The Kirov Murder and Soviet History*, New Haven, CT, Yale University Press, 2010.

Levin, Nora, *The Jews in the Soviet Union Since 1917: Paradox of Survival*, New York, New York University Press, 1988.

Medvedev, Roy, şi Zhores Medvedev, *The Unknown Stalin: His Life, Death, and Legacy*, trad. Ellen Dahrendorf, New York, Overlook Press, 2004.

Meyers, Jeffrey, *Edmund Wilson: A Biography*, New York, Houghton Mifflin, 1995.

Mikoian, Stepan Anastasovici, *Memoirs of Military Test-Flying and Life with the Kremlin's Elite: An Autobiography*, trad. Aschen Mikoyan, Londra, Airlife Publishing, 1999.

Molotov, Viaceslav, *Molotov Remembers: Inside Kremlin Politics – Conversations with Felix Chuev*, ed. Albert Resis, Chicago, Ivan R. Dee, 1993.

Montefiore, Simon Sebag, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, New York, Knopf, 2004.

Montefiore, Simon Sebag.*Young Stalin*, Londra: Weidenfeld & Nicolson, 2007.

Morris, Terry, „Svetlana: A Love Story", *McCall's*, iul. 1967.

Overy, Richard, *Russia's War: A History of the Soviet War Effort, 1941–1945*, Londra, Penguin, 1998.

Pasternak, Boris, *Doctor Zhivago*, trad. Max Hayward şi Manya Harari, New York, Pantheon, 1991.

Petrovna, Ana, şi Mihail Leşinski, *Poslednee interview* (Ultimul interviu), Moscova, Algoritm, 2013.

Pimanov, Aleksei, *Stalin: semeinaia tragediia vozhdia narodov* (Stalin: Tragedia familiei conducătorului suprem), Moscova, Eksmo algoritm, 2012.

Preston, Paul, *We Saw Spain Die: Foreign Correspondents in the Spanish Civil War*, Londra, Constable, & Robinson, 2008.

Radzinsky, Edvard, *Stalin*, New York, Anchor, 1997.

Rapoport, Iakov, *The Doctors' Plot: A Survivor's Memoir of Stalin's Last Act of Terror Against Jews and Science*, Cambridge, MA, Harvard University Press, 1991.

Rayle, Robert, „Unpublished Autobiographical Essay", Private Collection (PC) of Robert Rayle.

Richardson, Rosamond, *The Long Shadow: Inside Stalin's Family*, Londra, Little, Brown, 1993.

Rifkina, Olga, *Puti neispovedimye* (Căi de nepătruns), Moscova, Progress-Traditsia, 2003.

Rozanova, Maria, „Vdova znamenitogo pisatelia i dissidenta Sinyavskogo Mariia Rozanova: 'Alliluyeva mne skazala: Masha, vy uveli Andreiia u zheny, aseichas ia uvozhu ego ot vas' " („Văduva faimosului scriitor disident Andrei Siniavski, Maria Rozanova: «Allilueva mi-a spus: Maşa, tu l-ai luat pe Andrei de la nevasta lui. Acum îl iau eu de la tine»"), *Bulivar Gordona*, no. 40 (232), 6 oct., 2009.

Rubenstein, Joshua, *Tangled Loyalties: The Life and Times of Ilya Ehrenburg*, Tuscaloosa, University of Alabama Press, 1999.

Rubenstein, Joshua, şi Vladimir P. Naumov, *Stalin's Secret Pogrom: The Postwar Inquisition of the Jewish Anti-Fascist Committee*, New Haven, CT, Yale University Press, 2005.

Runin, Boris, *„Moie okruzhenie", Zapiski sluchaino utselevshego* („Mediul meu", Note ale unuia care a supravieţuit din întâmplare), Moscova, Vozvrashchenie, 2010.

Salisbury, Harrison, ed., *The Soviet Union: The Fifty Years*, New York, Harcourt, Brace & World, 1967.

Samoilov, David, *Podennye zapisi* (Note zilnice), 2 vol. Moscova, Vremia, 2002.

Secrest, Meryle, *Frank Lloyd Wright: A Biography*, New York, HarperCollins, 1992.

Sedykh, Andrei, „Milliony Svetlany" („Milioanele Svetlanei"), *Novoye Russkoye Slovo*, 15 apr. 1973.

Service, Robert, *Stalin: A Biography*, Londra: Macmillan, 2004.

Shand, Rosa, „Wheel of Fire", *Southwest Review* 18, no. 1 (ianuarie 2002), 87.

Shand, Rosa, „The Will to Be: Letters of Svetlana Alliluyeva to Rosa Shand", manuscris nepublicat (166 pagini) al scrisorilor Alliluevei către Shand cu notele din jurnalul lui Shand, PC Shand.

Silverstone, Marilyn, „The Suburbanization of Svetlana", *Look*, 9 sept., 1969.

Simonov, Konstantin, „Through the Eyes of My Generation: Meditations on Stalin", *Soviet Literature* (Moscova), no. 4 (493) şi no. 5 (494), 1989.

Sinyavsky, Andrei, *Soviet Civilization: A Cultural History*, trad. Joanne Turnbull, New York, Little, Brown, 1988.

Smith, Douglas, *Former People: The Final Days of the Russian Aristocracy*, New York, Farrar, Straus & Giroux, 2012.

Snyder, Timothy, *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, Londra, Vintage Books, 2011.

Sosin, Gene, *Sparks of Liberty: An Insider's Memoir of Radio Liberty* (Radio Europa Liberă), University Park, Pennsylvania State University Press, 1999.

Sudoplatov, Pavel, şi Anatoli Sudoplatov, cu Jerrold L. Schecter şi Leona P. Schecter, *Special Tasks: The Memoirs of an Unwanted Witness*, New York, Little, Brown, 1995.

Svanidze, Maria, „Diary of 1933–1937", trad. Svetlana Alliluyeva, Meryle Secrest Papers, Hoover Institution Archives.

Taubman, William, *Khrushchev: The Man and His Era*, New York, Norton, 2003.

Thompson, Nicholas, *The Hawk and the Dove: Paul Nitze, George Kennan, and the History of the Cold War*, New York, Henry Holt, 2009.

Tucker, Robert C., *Stalin in Power: The Revolution from Above, 1928–1941*, New York, Norton, 1990.

Vasilieva, Larisa, *Deti Kremlia: Fakty, vospominaniia, dokumenty, slukhi, legendy i vzgliad avtora* (Copiii Kremlinului: fapte, memorii, documente, zvonuri, legende şi perspectiva autoarei), Moscova, Vagrius, 2008.

Vasilieva, Larisa, *Kremlin Wives*. Trad. Cathy Porter, New York, Arcade Publishing, 1994.

Verinder, Ben, *I Felt Like an Adventure: A Life of Mary Burkett*, Langley Park, Durham, UK: Memoir Club, 2008.

Volodarskii, Eduard, *Vasili Stalin: syn vozhdia* (Vasili Stalin: Fiul conducătorului suprem), Moscova: Prozaik, 2012.

Wilson, Edmund, *Letters on Literature and Politics 1912-1972*, ed. Elena Wilson, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1977.

Wilson, Edmund, *The Sixties: The Last Journal, 1960–1972*, ed. Lewis Dabney, New York, Farrar, Straus & Giroux, 1993.

Zubok, Vladislav, *Zhivago's Children: The Last Russian Intelligentsia*, Cambridge, MA, Belknap Press of Harvard University, 2009.

Film şi televiziune

Earnest, Peter, „Peter Earnest in Conversation with Oleg Kalugin and Robert Rayle on Defection of Svetlana Alliluyeva", 4 dec. 2006. International Spy Museum, Washington, DC, www.spymuseum.org/exhibition-experiences/ agent-storm/ listen-to-the-audio/episode/ the-litvinenko-murder-and-other-riddles-from-moscow.

Kreml'-9 (serial TV rusesc) grup de scriitori, *Svetlana Stalina: Pobeg iz sem'i* (Svetlana Stalina: Evadare din familie), film, regizor Maksim Ivannikov, prod. Aleksei Pimanov, Oleg Volinov şi Serghei Medvedev. Telekompaniia „Ostankino" şi Federal'naia sluzhba okhrany Rossiiskoi Federatsii (Serviciul pentru protecţia înalţilor funcţionari ai Federaţiei Ruse), 2003.

„Mify o docheri Stalina" (Mituri despre fiica lui Stalin). *Priamoi efir s Mikhailom Zelenskim* (Viaţa cu Mihail Zelenski), Rossia-1, Moscova, 19 dec. 2011.

Svetlana, documentar TV, regizor Irina Gedrovich. Fabryka Kino (distribuitor), 2008.

Svetlana About Svetlana, film, scen., regizor Lana Parshina, 2008. Distribuit de Icarus Films, 2009.

Interviuri nepublicate

Meryle Secrest, interviuri cu Svetlana Alliluyeva, Londra, 4–17 mart. 1994. Meryle Secrest Collection, înregistrări audio: Grup 1, casetele 1–21; Grup 2, casetele 1–28, Hoover Institution Archives.

Rosamond Richardson, interviuri cu Svetlana Alliluyeva, Saffron Walden, 1991. Înregistrări audio, casetele 1-6. Private Collection of Rosamond Richardson.

Mulţumiri

În timp ce scriam *Fiica lui Stalin: Viaţa extraordinară a Svetlanei Allilueva*, m-am confruntat cu provocări care au fost, pe de o parte, incitante, pe de alta, descurajante. Vreau să le mulţumesc celor care m-au ajutat în această călătorie care m-a purtat de la Toronto la Moscova, Sankt Petersburg, Tbilisi, Gori, Londra, Lake District, Washington, Princeton, New York, Portland şi prin alte părţi, unde am întâlnit oameni remarcabili.

Mai întâi şi mai întâi, doresc să-i mulţumesc fiicei Svetlanei Allilueva, Chrese Evans. Atitudinea ei remarcabil de deschisă în timpul multelor ore de discuţii şi în corespondenţa dintre noi şi permisiunea ei de a cita din lucrările nepublicate şi din scrisorile mamei sale au avut darul de face posibil ca vocea Svetlanei să se audă pregnant în această carte. Sim Smiley a fost de un ajutor de neînlocuit în cursul cercetărilor prin labirintul arhivelor serviciilor de informaţii. Iar asistenta mea, Anastasia Kostrioukova, a stat alături de mine pe parcursul întregului proiect; ajutorul ei mi-a fost nepreţuit în cercetările de arhivă, interviuri şi în multe alte împrejurări.

Sunt o mulţime de oameni cărora trebuie să le mulţumesc: Olga Allilueva, care m-a introdus în familia din Moscova;

Aleksandr Alliluev, Leonid şi Galina Alliluev, dar şi Aleksandr Burdonski, a căror subtilă cunoaştere a personalităţii rudelor lor – Stalin şi fiica sa – este fascinantă; Stepan Mikoian pentru amabilitatea şi solicitudinea sa; Aleksandr Uşakov pentru francheţea sa şi Elena Kanga pentru prietenia ei. Marina Kaul de la Universitatea de Stat din Rusia pentru Problemele Umanităţii m-a ajutat în obţinerea vizei şi înlesnirea contactelor. Jeff Parker m-a încurajat la debutul proiectului şi m-a îndrumat prin labirintul Rusiei. Vreau să le mulţumesc lui Simon Sebag Montefiore, care mi-a făcut cunoştinţă cu ziaristul Nestan Cearkviani, a cărui amabilitate georgiană mi-a deschis uşile la Tbilisi, şi lui Omari Tuşuraşvili, de la Arhiva Ministerului Afacerilor Interne din Georgia, pentru ospitalitatea sa.

În Marea Britanie, doresc să le mulţumesc Lindei Kelly care mi-a fost de mare ajutor pentru a-i contacta pe prietenii britanici ai Svetlanei, precum şi soţului ei Laurence pentru amuzantele anecdote despre Stalin; Vanessei Thomas, care mi-a fost călăuză prin locurile din trecutul Svetlanei şi mi-a înlesnit accesul la documente de mare preţ; Philippei Hill, care mi-a pus la dispoziţie scrisorile originale ale Svetlanei; Ninei Lobanov-Rostovski pentru intuiţiile sale; lui David şi Clarissei Pryce-Jones pentru timpul petrecut cu mine, şi remarcabilei Mary Burkett, care m-a găzduit la Lake District. Rosamond Richardson a fost neînchipuit de generoasă atât cu timpul ei, cât şi cu întreaga colecţie de interviuri, înregistrări audio şi alte lucruri privitoare la Svetlana.

Dintre cei din Statele Unite ale Americii, vreau să-i amintesc în mod deosebit pe Joan Kennan, care a fost foarte generoasă şi a răspuns nenumăratelor mele întrebări; pe Robert

şi Ramona Rayle, care m-au găzduit la Ashburn, Virginia, şi m-au ajutat să-mi formez o perspectivă asupra Svetlanei; pe Kathy Rossing pentru răbdarea ei deosebită şi pentru faptul că mi-a confirmat simţul umorului caracteristic Svetlanei; pe Thomas Miller şi Margaret Jameson, care mi-au pus la dispoziţie cu generozitate copii ale scrisorilor; pe Rosa Shand, care i-a făcut Svetlanei un emoţionant şi impresionant portret în scrierile sale; pe Priscilla Johnson McMillan, de un mare ajutor în descifrarea misterelor drepturilor de autor ale Svetlanei; pe Meryle Secrest, care mi-a oferit cu generozitate posibilitatea de a cita din cele cincizeci de ore de interviuri cu Svetlana.

La scrierea acestei cărţi am avut sprijinul unor specialişti în istoria Rusiei. Vreau să le mulţumesc în mod deosebit profesoarei Lynne Viola de la Universitatea din Toronto, care a avut generozitatea de a citit manuscrisul meu pentru a-mi corecta eventualele greşeli privind istoria; lui Stephen Cohen, care mi-a oferit posibilitatea unor contacte şi ale cărui lucrări referitoare la Nikolai Buharin şi Gulag mi-au servit drept inestimabile surse; lui Alan Barenberg, care mi-a îngăduit să citesc manuscrisul cărţii sale *Gulag Town, Company Town: Forced Labor and Its Legacy in Vorkuta înainte de a fi publicată,* limpezind astfel misterele administraţiei Gulagului.

Vreau să le mulţumesc numeroşilor asistenţi şi traducători care m-au ajutat pe parcursul lucrării, între care Liza Kobrinsky, Andreas Vatiliotou, Andrei Osadchy, Nadia Ragbar, Oleksandr Melnyk, Andrey Gornostaev şi Liuba Turlova. Vreau să le mulţumesc de asemenea Elenei Romanova şi lui Brendan Sheehan.

Pe parcursul unui proces de cercetare, specialiştii în arhive sunt de un ajutor nepreţuit. Vreau să le aduc mulţumiri următorilor: Charlaine McCauley, de la Biblioteca Lyndon Baines Johnson; Anne Marie Menta şi Natalia Sciarini, de la Beinecke Rare Book and Manuscript Library; Amanda Pike şi Adriane Hanson, de la Seeley G. Mudd Manuscript Library, Princeton; Jonathan Eaker, de la Biblioteca Congresului; Jim Sam şi Carol Leadenham, de la Biblioteca şi Arhivele Hoover Institution, Stanford University; Keith Call, de la Arhivele şi Colecţiile Speciale Wheaton College; Anna Evgenievna Ţarikova, de la Apartamentul muzeu al familiei Alliluev; Daşa Kondraşina, de la Muzeul Şcolii Model nr. 25; Aliona Gennadievna Kozlova de la Arhiva Memorial Society International. Vreau să-i mulţumesc şi lui Henry Hardy, de la Isaiah Berlin Literary Trust, Wolfson College, Oxford.

Fundaţia Pierre Elliott Trudeau mi-a făcut onoarea de a-mi oferi o bursă de studii pe o perioadă de trei ani care s-a dovedit nepreţuită pentru realizarea cercetărilor.

În cele din urmă vreau să-i mulţumesc celei mai importante persoane pentru realizarea acestui proiect, editorul meu Claire Wachtel, de la HarperCollins USA. În urma discuţiilor noastre a putut să iasă la lumină ideea acestei cărţi în primul rând. Pot spune foarte direct că s-a dovedit strălucită, curajoasă şi a constituit un sprijin nepreţuit. Trebuie să le mulţumesc de asemenea lui Hannah Wood, editor asociat la Harper/Perennial, care s-a dovedit remarcabil de inventivă şi eficientă, şi lui Jane Beirn, senior director publicitate, pentru grija şi entuziasmul arătate faţă de cartea mea. Vreau să le mulţumesc şi editorilor mei din Canada: Iris Tupholme, de la HarperCollins Canada,

care mi-a oferit sugestii şi m-a sprijinit în toată cariera mea, asistentului său Doug Richmond, care s-a arătat mereu generos cu timpul şi cu sugestiile sale; Maria Golikova, care mi-a citit manuscrisul, dovedind multă simpatie şi grijă; Miranda Snyder, pentru bunăvoinţa şi spiritul său de organizator; editorului meu din Marea Britanie Clare Reihill, de la HarperCollins UK, pentru ospitalitatea şi entuziasmul oferite, ca şi asistentei sale Emmanuella Kwenortey, a cărei răbdare în domeniul documentării foto a fost nepreţuită. Vreau de asemenea să-i mulţumesc agentei mele literare Jackie Kaiser, care cu generozitate mi-a oferit timpul, entuziasmul şi priceperea sa şi pe care am putut conta mereu.

În fine, îi datorez multă recunoştinţă soţului meu Juan Opitz, care a avut răbdare şi mi-a oferit sprijinul său de-a lungul amplului proces de cercetare şi scriere a acestei cărţi. A fost întotdeauna cel mai fervent susţinător al meu.

Interviuri

În Statele Unite ale Americii: Chrese Evans (Olga Peters), Marie Anderson, Michael Coyne, Aris Georges, Millie Harford, Priscilla Johnson McMillan, Joan Kennan, Hella McVay, Thomas Miller, Walter Pozen, Robert şi Ramona Rayle, Anne Reeves, Kathy Rossing, Alan Schwartz, Meryle Secrest şi Evgeniya Tucker.

În Rusia: Aleksandr Pavlovici Alliluev, Leonid Stanislavovici şi Galina Ivanovna Alliluev, Aleksandr Burdonski, Marina Rafailovna Kaul, Elena Kanga, Diana Kondraşina, Stepan Anastasovici Mikoian şi Aleksandr Mironovici Uşakov.

În Georgia: Nestan Cearkviani şi Leila Sikmaşvili.

În Marea Britanie: Mary Burkett, Pamela Egremont, Philippa Hill, Linda şi Laurence Kelly, David şi Clarissa Pryce-Jones, Jane Renfrew, Rosamond Richardson, şi Vanessa Thomas.

În Canada: Olga Leonidovna Allilоueva şi Frances Sedgwik.

În Mexic: Raoul Ortiz.

Index

Ahmatova, Anna, 123, 178, 454, 511, 552, 688

Alliluev, Aleksandr (văr), 63, 69, 82, 97, 155, 160, 404, 577, 579, 647, 648

Alliluev, Fiodor (unchi), 37, 64, 158, 159, 201, 222, 664, 708

Alliluev, Ilia (nepot), 521, 538, 539, 549

Alliluev, Iosif (fiu), 347, 395, 461, 479, 480, 709

Alliluev, Leonid (văr), 105-107, 157, 158, 214, 215, 304, 319, 404, 571, 579, 616, 656, 659, 664, 668, 703, 708

Alliluev, Pavel (unchi), 20, 37, 50, 52, 58, 61-63, 69, 70, 82, 92, 93, 97-99, 110, 154, 155, 159, 164, 221, 549, 563, 708

Alliluev, Serghei (bunic), 37, 50-53, 75, 82, 98, 110, 116, 159, 221, 509, 624, 708

Alliluev, Serghei (văr), 107, 154, 159, 160, 164, 208, 209, 211, 708

Alliluev, Vladimir (văr), 107, 136, 147, 157, 158, 171, 208, 231, 259, 619, 620, 659, 703, 708

Allilueva, Anna (mătuşă), 20, 37, 50, 58, 59, 65, 99, 100, 110, 143, 157-159, 164-167, 180, 208-210, 221, 549, 664, 708

Allilueva, Elena (noră), 271, 294, 521, 549, 709

Allilueva, Jenia (mătuşă), 20, 37, 50, 62, 69, 70, 97, 98, 110, 143, 154, 155, 157-160, 163, 164, 180, 201, 208-211, 563, 569, 708

Allilueva, Kira (verişoară), 20, 154-158, 208, 210, 231, 563, 564, 615, 616, 659, 708

Allilueva, Liuda (noră), 521, 538, 539, 549, 709

Allilueva, Olga (bunică), 50-53, 58, 75, 82, 99, 105, 110, 116, 118, 136, 159, 180, 208, 221, 239, 429, 494, 509, 564, 613, 708

Allilueva, Svetlana Iosifovna *passim*
Ameridjibe, Nina, 561
Anderson, Marie, 637, 715
Anderson, Raymond, 583
Andropov, Iuri, 331, 342, 394, 398, 480, 536, 543, 580, 581, 683, 713
Arbatov, Gheorghi, 476
Attlee, Clement, 542

Bailey, George, 485, 690, 695
Bam, Nina, 165
Barron, John, 343, 678
Beeston, Richard, 622, 703
Belaia, Galina, 229, 667, 670
Belinkov, Arkadi, 343, 376-397, 398, 678, 681, 715
Belinkov, Natalia, 377, 378, 397, 398
Benediktov, I.A., 29, 273, 284, 285, 536, 711
Beria, Lavrenti, 103, 109, 148, 150, 151, 153, 156, 157, 159, 160, 186, 192, 194-199, 205, 211, 250, 357, 358, 391, 613, 615, 621, 659, 664, 665, 682, 710
Beria, Nina, 150
Beria, Sergo, 150, 151, 174, 710
Berlin, Aline, 513, 693
Berlin, Sir Isaiah, 511, 512, 514, 518-520, 527-531, 564, 565, 692-694, 697, 715
Bialek, Bertha, 245
Biagi, Enzo, 135, 220, 328, 347, 348,
Bialek, Bertha, 245
Bicikova, Aleksandra Andreevna, 43, 145, 647, 707
Biggs, Ruth, 362, 456
Bigland, Eileen, 81
Bitov, Oleg, 580, 581, 595
Blake, Patricia, 383, 544-546, 581, 585, 674, 682, 694, 695, 698, 716
Bohlen, Charles, 314
Bohlen, Patricia, 346
Bonhoeffer, Dietrich, 459
Borodacev, Ivan, 170
Borovik, Artem, 633
Bowles, Chester, 27-29, 280, 281, 289, 302, 303, 306-308, 487, 643, 644, 670, 672-674, 712
Brejnev, Leonid, 260, 263, 268, 269, 331, 376, 378, 387, 570, 713
Brodski, Iosif, 245, 249
Brunner, Hugo, 512, 513, 518, 527, 692, 693
Brzezinski, Zbigniew, 599
Bubnov, Andrei, 86
Budionîi, Semion, 54
Buharin, Nikolai, 54, 66, 74
Bulganin, Nikolai, 116, 186, 192, 194, 195
Burdonski, Aleksandr, 133, 214, 551-555, 572, 573, 579, 656, 665, 696-698, 708

Burkett, Mary, 616, 617, 619, 624, 626, 627, 639, 643, 653, 700, 702-704, 706, 716
Bushnell, Douglas, 466, 467, 715

Calvert, Bill, 409
Canfield, Cass, 315, 358, 391, 442, 682, 712
Carlucci, Frank C., 581, 587, 698, 699
Cearkviani, Candide, 182, 644, 649, 660, 661
Ceavceavadze, Nina (Romanov), 388, 715
Ceavceavadze, Paul, 387-389, 391, 442, 449, 682, 715
Cebrikov, Viktor, 570
Celeste, Richard, 28
Cernenko, Konstantin, 270, 543, 566
Chaplin, Charlie, 82
Churchill, Winston, 120, 121, 152, 153, 267, 322, 368, 525, 542
Clark, Mark, 472
Cohen, Stephen, 205, 351, 651, 664
Commins, Dorothy, 366
Coyne, Michael, 438, 439, 628, 630-632, 634, 687, 704, 705, 715

d'Astier de la Vigerie, Emmanuel, 248, 249, 279
Daniel, Iuli, 31, 263, 264, 266, 309, 334, 361, 379, 387, 436, 714
Daniels, Larissa, 379
Davidova, Lusia, 650
Denman, dr. Robert, 517, 595
Deutscher, Issac, 392
Djaparidze, Utia, 509, 565, 566, 582, 697, 699
Djilas, Milovan, 369, 392, 397, 398, 400, 681
Djugaşvili, Ekaterina Keke (bunică), 39, 40, 83, 571, 707
Djugaşvili, Gulia(nepoată), 110, 113
Djugaşvili, Iakov „Iaşa" (frate vitreg), 20, 37, 38, 47, 83, 89, 110-116, 119, 137-139, 145, 221, 244, 321, 362, 556, 707
Djugaşvili, Iulia Meltzer (cumnată), 113, 621, 707
Djugaşvili, Vissarion Beso (bunic), 40, 707
Dobrînin, Anatoli, 291
Doder, Dusko, 543, 695
Dos Passos, John, 368
Dostoievski, Fiodor M., 31, 121, 215, 228, 453, 566, 631
Dovgan, Tamara, 559, 696
Drunina, Iulia, 220

Ebon, Martin, 328, 670, 676, 677
Edmund, Wilson, 363, 377, 386, 394, 402, 442, 449, 491, 678, 680, 681, 683, 715
Egorov, Aleksandr, 60
Egorov, Galina, 60

Egremont, Pamela, 612, 613, 702
Ehrenburg, Ilia, 216, 217, 219, 228, 248, 348, 645, 665, 666, 710
Ejov, Nikolai, 96, 99, 621, 652, 711
Elţin, Boris, 605, 623, 632-634, 703
Ermarth, Fritz, 546, 582, 588, 593, 712
Esenin-Volpin, Aleksandr, 264
Esenin, Serghei, 121, 123, 168

Fanfani, Amintore, 292
Fedoseiev, Piotr, 165
Fischer, Louis, 367-374, 378-385, 388-390,398-401,405,680-684, 714
Flegon, Alec, 344, 345, 713
Florovski, Georges, 397, 398
Friede, Eleanor, 357
Fritz, Eloise, 506
Fritz, Herbert, 439
Fuller, Buckminster, 590

Gandhi, Indira, 267, 270, 274, 276, 279-281, 712
Gandhi, Mahatma, 254, 368, 389, 390, 550
Garrison, Mark, 461, 689
Gedevanişvili, Londa, 559
Georges, Aris, 397, 398, 411, 432, 684, 686, 699
Ghaleb, Murad, 424
Gheorghievna, Lidia, 77
Gogua, Irina, 47, 68, 69, 71, 614, 645, 648
Golden, Lily, 245, 249, 272, 318, 403, 404, 550, 710
Golden, Oliver, 245, 674
Golovko, Arseni, 710
Golovko, Kira Nikolaevna, 175, 181, 226
Golubţov, părintele Nikolai Aleksandrovici, 241
Gorbaciov, Mihail, 566-568, 570, 584, 586, 592, 605, 646, 713
Gore-Booth, Sir Paul, 326
Gorki, Maksim, 73, 121, 150, 165, 226-229, 239, 240, 247, 263-265, 357, 495, 519, 567, 666, 668, 670, 710
Graham-Harrison, Francis, 514
Graves, Robert, 578, 583
Greenbaum, Edmund, 491, 676
Greenbaum, Edward, 309, 311, 313-317, 322, 323, 329, 333, 335, 337, 358, 361, 374, 442, 673, 674, 679, 680, 712, 713
Greenbaum, Maurice, 358
Gribanov, Boris, 232-234, 645, 656, 665, 667, 668, 710
Griboiedov, Aleksandr, 716
Griggs, Larry, 342
Gromîko, Andrei, 570, 581
Grossman, Vasilii, 238, 266
Groza, Nina, 90
Gurdjieff, G.I, 406-408, 714

Hafter, Peter, 321
Hardwick, Elizabeth, 360, 680
Harford, Millie, 455, 456, 484, 688, 690
Harrison, Salisbury, 395, 514, 657, 682, 692, 693
Hayakawa, „Marge" Margedant (cumnată), 429, 430, 441, 456, 464-466, 544, 585, 714
Hayakawa, Samuel (cumnat), 421, 429, 441, 456, 464-466, 544, 545, 568, 574, 585, 714
Hayden, E. Parker, jr., 491, 590, 591, 592
Hayward, Max, 349-544, 669, 674, 675, 714
Hemingway, Ernest, 128, 368
Henke, Eugenio, 291-293
Herzen, Aleksandr, 402
Hill, Philippa, 329, 330, 333, 522, 523, 532, 535, 586, 589, 592, 595, 596, 622-624, 630, 639, 693, 694, 699, 700, 703, 706, 716
Hinzenberg, Valdemar, 406, 714
Hitler, Adolf, 108-110, 120, 448, 652, 654
Hoover, J. Edgar, 328, 645, 676
Hruşciov, Nikita, 63, 80, 81, 124, 186, 187, 192, 194, 195, 199, 206, 207, 211, 212, 223-225, 228, 237, 238, 242, 254, 257, 260, 263, 316, 344, 393, 545, 647, 650, 653, 662, 663, 666, 677, 678, 710, 711, 713
Huey, George, 24, 486, 712

Iagoda, Ghenrih, 93, 96, 621, 711
Ignatiev, Semion, 192, 194
Iofan, Boris, 143
Istomina, Valentina, Valecika, 708
Ivanov, Igor, 291
Izvekov, Serghei, 342

Jameson, Donald (Jamie), 307, 314, 359, 374, 422, 468, 481, 484, 494, 679, 685, 689, 691, 712
Janner, Antonino, 306, 310, 311, 313, 317, 318, 321, 712
Jdanov, Andrei, 148, 173-175, 178, 179, 663, 709, 711
Jdanov, Ania (nepoată), 709
Jdanov, Iuri, 173, 174, 182, 184, 452, 458, 540, 553, 560, 709
Jdanov, Katia (fiică), 460, 560, 605, 709
Johnson, Lyndon, 290-293, 325, 341, 676, 713
Johnson, Stewart, 333, 336, 337, 339, 343
Jones, Davis, 623, 638, 682, 703, 705
Jovanovich, Peter, 528
Jukov, Gheorghi, 108, 379
Jung, Carl, 530, 625

Kabulov, Bogdan, 132
Kaganovici, Lazar, 79, 85, 299
Kaganovici, Mihail, 299
Kanga, Elena, 247, 668, 674, 684, 696
Kapler, Aleksei, 20, 126-137, 142, 178, 218-220, 226, 252, 338, 348, 357, 360, 369, 376, 396, 520, 591, 621, 632, 708, 709
Kapusto, Iuliia, 653
Kassirova, doamna, 271-277, 712
Kataev, Valentin, 387
Katzenbach, Nicolas, 308, 314
Kaul, Preeti, 284
Kaul, Triloki Nath, 26, 27, 257, 266, 267, 274, 275, 278-281, 283-285, 712
Kazakov, Marvei, 261
Kazan, Dora, 242
Kelly, Linda şi Laurence, 611, 612, 616, 625, 639, 658, 661, 678, 702, 705, 716
Kennan, Annelise, 366, 367, 389, 427, 432, 446, 458, 583, 587, 593
Kennan, George, 144, 190, 307-311, 313, 325, 326, 330, 331, 333, 338, 340-342, 349, 350, 352, 353, 355, 359, 362, 366, 367, 373, 379, 384, 388, 397, 398, 421, 435, 437, 447, 449, 459-463, 465, 466, 470, 478, 479, 481, 483, 487, 489, 490, 491, 493, 494, 546, 581, 582, 587, 588, 593, 596, 673, 682, 713, 715
Kennan, Joan, 349-351, 382, 384, 422, 441-443, 446, 467, 471, 472, 484, 486, 488, 565, 583, 715
Kennedy, Jacqueline, 315, 673
Kennedy, Robert, 372
King, Martin Luther, 370
Kirk, Roger, 30
Kirov, Serghei, 69, 91-93, 651, 710
Klimov, Mihail, 115, 123, 129, 131, 708
Kocetov, Vsevolod, 544
Koestler, Arthur, 360, 680
Kohler, Foy, 32, 289, 292, 330, 341, 680, 713
Kosinski, Jerzy, 449, 450, 532, 599, 688, 700
Kosîghin, Aleksei, 25, 260, 261, 269, 270, 280, 291, 304, 337, 341, 342, 387, 579, 678, 713
Kovalev, Leonid, 67
Krassin, Louba, 279
Krimski, George, 461-464, 472, 473, 475, 476, 480, 528, 688, 689, 716
Kurpel, Aleksandr, 461, 464, 472-474, 473, 475, 476, 478, 479, 482, 483, 528, 713
Krivenko, Ivan, 95
Krîlov, Ivan Andreievici, 46

Kuibîşev, Valerian, 59, 115-118, 123, 124
Kurpel, George, 461, 464, 472-476, 478, 479, 482, 483, 528, 713
Kuzneţov, V.V., 266

La Jola, 468
Lambert, Angela, 597, 598, 643, 700
Lenin, Vladimir Ilici, 42, 49, 50, 52, 64, 65, 74, 83, 86, 87, 109, 115, 126, 132, 159, 165, 166, 200, 202, 221, 223, 310, 359, 394, 395, 646
Leonov, Leonid, 387
Lermontov, Mihail, 611, 716
Leşinski, Mihail, 479, 480, 675, 690, 696, 698
Levine, Don, 465, 466
Levkov, Ilia, 588, 589
Ligaciov, Egor, 570, 574, 575
Lihaciov, Dmitri, 225
Litvinov, Pavel, 379
Lîsenko, T.D., 173, 174
Lobanov-Rostovski, Nina, 602, 603, 618
Lohia, dr. Ram Manohar, 258, 259
Louis, Viktor (Vitali Evghenievici Lui), 343-346, 355, 356, 358, 367, 368, 370, 372, 374, 378, 379, 383-385, 388-390, 397, 399, 400, 405, 483, 573, 589, 590, 592, 594, 622, 678, 680-684, 713, 714
Lovness, Don şi Virginia, 686
Lozgacev, Piotr, 193-195, 663
Lucas, Toni, 295, 299, 716
Lukes, Joseph, 85
Lukomski, P.E., 195, 196

Malenkov, Gheorghi, 116, 148, 192, 194, 195
Malraux, André, 368
Malţev, Mihail, 135
Mandelstam, Nadejda, 374
Manuilov, Victor, 249, 339
Mapes, John, 330, 335
Masselink, Gene, 411
Matthews, Mary, 409
McCarthy, Joseph, 153
McMillan, Priscilla Johnson, 316, 317, 332, 333, 343, 349, 351, 375, 384, 639, 644, 649, 674, 677-679, 682, 715
McVay, Hella, 447, 448, 688
Meir, Golda, 162
Melamid, Tak, 233
Meltzer, Iulia, 113, 621, 707
Menşutin, Andrei, 239
Menşutin, Anton, 229
Merjanov, Miron, 649
Messerer, Sulamith, 520
Mihailovna, Mita, 520
Mihalkov, Nikita, 502
Mikhoels, Solomon, 160-163, 400, 401, 660, 711

Mikoian, Anastas, 49, 54, 55, 96, 102-104, 108, 109, 172, 173, 186, 206, 223, 224, 231, 232, 248, 251, 257, 260, 262, 263, 379, 711
Mikoian, Ella, 262, 710
Mikoian, Stepan, 45, 108, 124, 125, 139, 171, 173, 175, 231, 232, 262, 549, 563, 710
Miller, Thomas, 605, 606, 632, 633, 701, 704, 715
Molocinikov, N.V., 157, 659
Molotov, Viaceslav, 55, 59, 63, 71, 77, 79, 100, 109, 123, 137, 172, 173, 186, 201, 229, 251, 611, 711
Molotova, Polina, 46, 60, 61, 63, 71, 167, 190, 711
Moroz, Iosif, 142
Morozov, Grigori „Grişa" (primul soţ), 142-148, 162, 163, 170, 271, 348, 476, 479, 538, 553, 621, 689, 709
Muchnic, Helen, 394
Muggeridge, Kitty, 506, 508, 509, 716
Muggeridge, Malcolm, 505-507, 526, 527, 716
Murray, Ed, 417

Nabokov, Dmitri, 371
Nabokov, Vladimir, 335, 518
Nakaşidze, Aleksandra, 94, 136
Nikolaev, Leonid, 91, 92
Novikov, Aleksandr, 621

Obolenskaia, prinţesa, 189
Ordjonikidze, Sergo, 54, 67
Ordjonikidze, Zinaida, 54
Ortiz, Raoul, 610, 702
Ostrovski, Aleksandr, 175

Paloesik, fraţii Albert şi George, 329, 332, 333, 336, 340, 341, 385
Parton, Margaret, 402, 683
Passmore, Dick, 375
Pasternak, Boris Leonidovici, 238, 320, 326, 349, 350, 357, 387, 453, 454, 667, 675, 679, 714
Pauker, Karl Viktorovici, 83, 115, 137
Paulus, Friedrich, 115, 137
Pavlov, Vladimir, 267
Peşkova, Marfa, 73, 111, 118, 121, 126, 131, 144, 147, 150, 649, 654, 655, 657, 658, 710
Peters, Brandoch, 423, 427, 430, 431, 443
Peters, Olga Margendant (Chrese Evans), fiica Svetlanei, 21, 429-431, 435, 436, 438, 444, 445-452, 454-458, 464-468, 471, 478, 481, 482, 485, 486, 496-502, 504-509, 511, 513, 514, 517-519, 521, 522, 524, 525-526, 530-540, 542, 545, 546-551, 556-569, 571-578, 583, 585, 588-592, 594, 595, 599-602, 604, 606, 608, 609,

619, 624, 625, 627-630, 632, 636, 639-642, 698, 699, 714, 715
Peters, Svetlana (prima soție a lui Wesley Peters), 410, 411, 435, 714
Peters, Wesley, 21, 410, 411, 413, 416, 419, 428, 432, 433, 440, 442, 444, 447, 466
Petrov, Vladimir, 328, 713
Petrova, Evdokia, 328, 329, 713
Petrovna, Anna, 328, 479, 480, 675, 690, 696, 698
Plisețkaia, Maia, 520
Podgornîi, Nikolai, 260
Pole, Rupert, 409
Popeski, Ron, 331, 677
Poskrebîșev, Aleksandr, 76
Powell, Nicholas, 698
Pozen, Walter, 422, 437, 438, 442-444, 673, 674, 685, 687, 715
Pressman, Gabe, 334
Primakov, Evgheni, 703
Pușkin, A.S., 83, 191, 264, 357
Putin, Vladimir, 633, 634, 636

Racinskaia, Sofia, 177, 178
Rahv, Philip, 402, 684
Lohia, dr. Ram Manohar, 258, 259
Randall, Deirdre, 373, 382, 383
Rapoport, dr. Iakov, 188, 189, 195, 196, 201, 207, 660, 662, 663, 664, 711
Rayle, Ramona, 583, 637, 638
Rayle, Robert, 583, 588, 594, 628, 632-638, 712, 716
Reagan, Nacy, 511
Reagan, Ronald, 574
Redens, Anna Allilueva (mătușă), *vezi* Allilueva, Anna
Redens, Stanislav (unchi), 19, 37, 99, 157, 160, 251, 620, 621, 659, 708
Redlova, Olga, 320, 675
Reed, John, 97, 419, 542, 685
Reinhardt, ambasador, 289
Renfrew, Lady Jane, 521, 522, 526, 532, 544, 693, 694, 716
Richardson, Emily, 522
Richardson, Rosamond, 522-524, 535, 613-616, 716
Rifkina, Olga, 121, 140, 141, 604, 620, 655, 657, 669, 710
Robert, Rayle, agent CIA, 21, 24, 30, 139, 295, 305, 320, 323, 372, 373, 397-399, 450, 517, 541, 543, 578, 583, 595, 643, 644, 657, 671, 674, 681, 683, 690, 694, 695, 697, 699, 700, 704, 705, 712, 716
Robeson, Paul, 85
Rojanski, Iulia, 244
Roosevelt, Eleanor, 28, 137, 140, 332, 368, 511, 542
Rossing, Kathy, 628, 629, 636, 639, 641, 704, 705, 706, 715
Rostow, Walt, 293, 308, 671, 673
Rostropovici, Mstislav, 502

Rozanova, Maria, 239, 240, 580, 667, 710
Runin, Boris, 230, 231, 667
Rusk, Dean, 289, 290, 291, 305, 307, 325, 671, 673

Saharov, Andrei, 462
Samoilov, David, 231-236, 370, 571, 645, 667, 710
Sanko, Vasili Feodorovici, 328, 331, 713
Schakne, Bob, 334
Schlegel, Sharon, 492, 493, 689, 690
Schlesinger, Arthur, 340, 345, 360, 679
Schwartz,Alan,313-315,321-323, 325, 329, 332, 333, 356, 359, 374, 417, 418, 495, 674-676, 685, 691, 713
Secrest, Meryle, 400, 409, 645, 647, 648, 650-657, 661, 662, 664, 666, 668, 669, 670, 675, 677, 680, 683-685, 694, 696, 697, 700, 701, 702
Sedgwik, Frances, 669
Semiciastnîi, Vladimir, 331, 677
Sergheev, Artiom (frate adoptiv), 39, 44, 73, 649, 654, 665, 707
Serov, I.A., 138
Severnîi, Marina Roşcia, 234
Shand, Philip, 454, 511
Shand, Rosa, 147, 451, 454, 456, 459, 496, 500, 511, 517, 521, 532, 565, 587, 589, 593, 598, 607, 691, 715
Shultz, George, 574
Sikmaşvili, Leila, 559, 572
Simonov, Konstantin, 127, 189, 201, 202, 215, 217, 225
Simonov, Mihail, 189
Singg, Brajesh, 20, 25, 27, 246, 255-264, 266-274, 285, 301, 323, 330, 334, 381, 390, 414, 416, 575, 590, 709, 712
Singh, Dinesh, 267, 270, 273, 274, 276, 281, 282, 301, 712
Singh, Reva, 712
Singh, Suresh, 267, 274, 282, 301, 712
Siniavski, Andrei, 31, 228, 229, 239-241, 263-266, 309, 320, 334, 361, 365, 387, 580, 581, 595, 666, 667, 670, 698, 710
Smirnov, Nikolai, 273-275, 277
Smoluciovski, Roman, 458
Soljeniţîn, Aleksandr, 238, 351, 360
Staehelin, William, 321
Stalin, Iosif Vissarionovici (Soso Djugaşvili, tată), *passim*
Stalin, Nadejda (Nadia), 26, 44, 707, 711
Stalin, Vasili (frate), 20, 37, 39, 41, 45, 48, 65, 71, 72, 75, 76, 80, 83, 87-90, 95, 98, 100, 106, 107, 111, 113, 115, 124-126, 131, 133, 136, 142, 148, 152,

155, 190, 196, 201, 209, 211, 212, 214, 222, 236, 242, 521, 551, 555, 556, 621, 622, 624, 656, 707, 708, 709
Stalina, Galina, 115, 124
Stalina, Nadejda „Nadia" Allilueva (mama Svetlanei), 19, 26, 36, 37, 39-49, 52-54, 57-70, 72, 102, 106, 118, 119, 124, 124, 134, 156, 159, 167, 168, 221, 251, 406, 499, 528, 553, 600, 614, 616, 630, 647, 707, 708, 710, 711
Starovoitova, Galina, 623, 703
Stefansson, Pamela, 438, 546
Stern, Lena, 190, 346, 347, 363, 679, 713
Sulzberg, Arthur, 315, 350
Suslov, Mihail, 268, 575, 713
Svanidze, Aleksandr, Alioşa (unchi), 19, 38, 39, 96, 102, 103-104, 107, 709
Svanidze, Aleksandra, 19, 38, 39, 96, 97, 102-104, 107, 709
Svanidze, Ekaterian (Kato, prima soţie a lui Stalin), 38, 709
Svanidze, Ivan (Djonrid, Jonik), 19, 97, 242-244, 247, 709
Svanidze, Maria, 19, 42, 62, 82, 84, 92, 96, 97, 102, 103, 709
Svanidze, Mariko (mătuşă), 38, 103, 709
Svanidze, Saşiko (mătuşă), 38, 709
Şevarnadze, Eduard, 558
Şvernik, Lucia, 191

Tabakov, Oleg, 502
Tafel, Edgar, 428
Tess, Tatiana, 217, 347
Thomas, Evan, 315, 331, 346, 355, 358, 713
Thomas, Inigo, 609, 611
Thomas, Lady Vanessa, 608, 609, 716
Thomas, Sir Hugh, 608
Thompson, Llewellyn, 289, 290, 671
Thompson, Nicholas, 639, 676
Til, Carolina, 45, 61, 94, 652, 708
Timoşenko, Katia, 551
Tokaraskaia, Valentina, 135, 136, 218
Tolstoi, Aleksandra, 361, 485, 489
Tolstoi, Dmitri, 244, 245, 246, 248
Tolstoi, Lev, 85, 165, 244, 252, 361, 485
Tolstoi, Tatiana, 246
Tomski, Iuri, 230, 231, 709
Tomski, Mihail, 230, 709
Tolstoi, Aleksei, 244, 376
Traill, Vera Suvcinskaia, 530, 531, 716
Troţki, Lev, 166, 359, 393, 654
Truman, Harry, 153, 357, 525, 542
Tucker, Evghenia, 450

Tucker, Robert, 21, 397-399, 541, 543, 544
Turgheniev, Ivan, 348
Turner, Tom, 589, 590, 592, 714

Ţvetaieva, Marina, 453

Uşakov, Aleksandr, 226, 227, 239, 264, 265, 666-668, 670
Utechin, Pat, 528, 529

Vinogradov, Vladimir, 194, 663
Vlasik, generalul Nikolai, 60, 76, 132, 142, 143, 169, 711
Volkenstein, Fiodor, 248, 249, 320, 373, 548, 710
Voroşilov, Kliment, 54, 55, 58, 59, 229, 251

Waite, Terry, 513, 514, 524, 715
Wall, Danny, 24, 484
Wegner, Gustav, 138
Werth, Alexander, 360, 680
Wilson, Edmund, 363, 377, 386, 387, 394, 402, 442, 449
Wolfe, Bertram, 359, 679
Wortham, Buel R., 291
Wright, Frank Lloyd, 21, 400, 405, 407-411, 413, 419, 427, 435
Wright, Iovanna, 714
Wright, Olgivanna, 21, 405, 406, 408-412, 416, 418-420, 426, 434, 441, 488, 527, 583, 714

Zamiatin, Evgheni, 228
Zamoiska, Helen, 594

Cuprins

Cuvânt-înainte de Lavinia Betea 5
Prefață 19
Prolog – *Fuga* 23

Partea întâi
ANII ÎNTRE ZIDURILE KREMLINULUI 33
Capitolul 1 – *Tărâmul binecuvântat* 35
Capitolul 2 – *Un copil orfan de mamă* 57
Capitolul 3 – *Gospodina și țăranul* 74
Capitolul 4 – *Teroarea* 91
Capitolul 5 – *Cercul tainelor și minciunilor* 105
Capitolul 6 – *Poveste de dragoste* 120
Capitolul 7 – *O nuntă evreiască* 137
Capitolul 8 – *Campania anticosmopolitism* 152
Capitolul 9 – *Tăcere desăvârșită, ca înaintea furtunii* 170
Capitolul 10 – *Moartea marelui conducător* 191

Partea a doua
REALITATEA SOVIETICĂ 203
Capitolul 11 – *Fantomele se întorc* 205
Capitolul 12 – *Fiica generalissimului* 223
Capitolul 13 – *După „dezgheț”* 237
Capitolul 14 – *Brahmanul cel blând* 254
Capitolul 15 – *Pe malurile Gangelui* 273

Partea a treia
FUGA ÎN AMERICA ... 287
Capitolul 16 – *Opera comică italiană* ... 289
Capitolul 17 – *Furia diplomatică* ... 301
Capitolul 18 – *Avocații la treabă* ... 313
Capitolul 19 – *Sosirea* ... 328
Capitolul 20 – *Un personaj misterios* ... 340
Capitolul 21 – *Scrisori către un prieten* ... 355
Capitolul 22 – *O crudă ripostă* ... 366
Capitolul 23 – *Numai un an* ... 385
Capitolul 24 – *Taliesin – un fiasco* ... 405
Capitolul 25 – *Curteanul muntenegrenei* ... 425
Capitolul 26 – *Fiica lui Stalin la tuns iarba* ... 446
Capitolul 27 – *Un ciripitor al KGB* ... 465
Capitolul 28 – *Lana Peters, cetățean american* ... 482
Capitolul 29 – *Moderna junglă a libertății* ... 500

Partea a patra
CUM SĂ TRĂIEȘTI ÎN OCCIDENT ... 515
Capitolul 30 – *Chauser Road* ... 517
Capitolul 31 – *Înapoi în URSS* ... 536
Capitolul 32 – *Interludiu la Tbilisi* ... 557
Capitolul 33 – *Realitatea americană* ... 583
Capitolul 34 – *„Să nu porți niciodată fustă strâmtă dacă ai de gând să te sinucizi"* ... 599
Capitolul 35 – *„Draga mea, ăștia nu s-au schimbat deloc"* ... 619
Capitolul 36 – *Întoarcere finală* ... 627

Note ... 643
Mic dicționar ... 707
Bibliografie. Surse ... 717
Mulțumiri ... 727
Index ... 733